Aalto University

OPEN ACCESS

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Leino-Sandberg, Päivi; Limnell, Jarno; Wass, Hanna

Vaalihäirinnän torjuminen demokraattisesti kestävällä tavalla

Published in:
Politiikan ilmastonmuutos : Eduskuntavaalitutkimus 2019

Julkaistu: 01/01/2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Please cite the original version:
Leino-Sandberg, P., Limnell, J., & Wass, H. (2020). Vaalihäirinnän torjuminen demokraattisesti kestävällä tavalla. teoksessa S. Borg, E. Kestilä-Kekkonen, & H. Wass (Toimittajat), *Politiikan ilmastonmuutos : Eduskuntavaalitutkimus 2019* (Sivut 381-393). (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita; Vuosikerta 2020, Nro 5). Oikeusministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7

This material is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Oikeusministeriön julkaisuja
Justitieministeriets publikationer

Selvityksiä ja ohjeita
Utredningar och anvisningar

5/2020

Politiikan ilmastonmuutos

Eduskuntavaalitutkimus 2019

Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.)

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Oikeusministeriön julkaisuja 2020:5

Politiikan ilmastonmuutos

Eduskuntavaalitutkimus 2019

Oikeusministeriö, Helsinki 2020

Oikeusministeriö

ISBN PDF: 978-952-259-838-7

Julkaisun kansi: Josefina Sipinen

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

YMPÄRISTÖMERKKI
MILJÖMÄRKT
Painotuotteet
4041-0619

PEFC™
PEFC/02-31-151

PEFC-sertifioitu

Tähän painopaperiin käytetty puu on peräisin kestävästi hoidetuista metsistä ja valvotuista kohteista

www.pefc.fi

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö		17.9.2020
Tekijät	Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.)		
Julkaisun nimi	Politiikan ilmastonmuutos Eduskuntavaalitutkimus 2019		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5		
Teema	Selvityksiä ja ohjeita		
ISBN painettu	978-952-259-834-9	**ISSN painettu**	2490-0680
ISBN PDF	978-952-259-838-7	**ISSN PDF**	2490-0990
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7		
Sivumäärä	532	**Kieli**	suomi
Asiasanat	eduskuntavaalit, äänestäminen, puolueet, edustuksellinen demokratia, vaalikampanjat, poliittiset asenteet, puoluejärjestelmät, populismi, vaalihäirintä, kirjeäänestäminen		

Tiivistelmä

Tämän teoksen otsikko, ”Politiikan ilmastonmuutos”, kuvaa suomalaisessa politiikassa ja vaalikampanjoinnissa kuluvalla vuosituhannella tapahtuneita merkittäviä muutoksia. Internet ja sosiaalinen media ovat monipuolistaneet vaaliviestintää ja toisaalta aiheuttaneet sen, että eri medioilla tavoitetaan kasvavassa määrin eri äänestäjäryhmiä. Nykyisen perustuslain myötä pääministerikysymys on noussut paitsi kannatusmittausten vakioaiheeksi myös yhä tärkeämmäksi puoluevalinnan perusteeksi. Keskeisin muutos koskee kuitenkin Suomen aikoinaan jäätyneeksi luonnehditun puoluejärjestelmän sulamista.

Puoluejärjestelmä on pirstaloitunut ja sitä halkovat uudet jakolinjat, jotka kulkevat osin myös limittäin muodostaen yllättäviäkin yhdistelmiä. Uusista jakolinjoista merkittävin on niin kutsuttu sosiokulttuurinen jakolinja, joka vaatii puolueita ottamaan kantaa talouden ja palvelujen järjestämisen ohella muun muassa ympäristönsuojeluun, muuttoliikkeeseen ja vähemmistöjen oikeuksiin. Vuoden 2019 vaaleissa tämä jakolinja realisoitui ilmastonmuutoksen noustua vaalikamppailun keskiöön ja jättäen varjoonsa jopa talouspoliittisen keskustelun. Sekä tiukempia ilmastonmuutoksen vastaisia toimia puoltavat että niitä vastustavat puolueet menestyivät.

”Politiikan ilmastonmuutos” on pääraportti akateemisesta tutkimushankkeesta, jossa oikeusministeriö toimii aineistonkeruun rahoittajana. Tutkimus perustuu pääosin kyselyaineistoon (1 598 äänioikeutettua suomalaista), jonka Taloustutkimus Oy keräsi vuoden eduskuntavaalien 2019 jälkeen. Kirja on Suomen kansallisen vaalitutkimusohjelman viides peräkkäinen eduskuntavaalitutkimus. Ohjelma on organisoitu Suomen vaalitutkimuskonsortioksi (the Finnish National Election Study Consortium, FNES).

Tämä on akateeminen tutkimus. Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta oikeusministeriön näkemystä.

Kustantaja	Oikeusministeriö
Painopaikka ja vuosi	PunaMusta Oy, 2020
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet		17.9.2020
Författare	Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen och Hanna Wass (redaktör)		
Publikationens titel	Klimatförändring i politik. Riksdagsvalundersökning 2019 (Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019)		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:5		
Tema	Utredningar och anvisningar		
ISBN tryckt	978-952-259-834-9	**ISSN tryckt**	2490-0680
ISBN PDF	978-952-259-838-7	**ISSN PDF**	2490-0990
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7		
Sidantal	532	**Språk**	finska
Nyckelord	riksdagsval, röstning, politiska partier, representativ demokrati, valkampanjer, politiska attityder, partisystem, populism, val trakasserier, brevröstning		

Referat

Titeln för denna bok, ”Politiikan ilmastonmuutos” (Politikens klimatförändring) beskriver den omfattande förändring som skett i den finländska politiken och valkampanjerna under 2000-talet. Utöver traditionella medier används internet och sociala medier i en ökad utsträckning i valkampanjerna. Olika väljargrupper nås numera av olika medier. Den nuvarande grundlagen har bidragit till att statsministerns person blivit en allt viktigare fråga i opinionsmätningar och en faktor bakom väljarnas partival. Den mest centrala förändringen handlar emellertid om en uppluckring av det finländska partisystemet som tidigare karaktäriserats som förstelnat.

Partisystemet har blivit mer splittrat, nya skiljelinjer som går tvärs över de gamla har uppstått och gett upphov till nya och överraskande kombinationer. Den så kallade sociokulturella konfliktdimensionen är den viktigaste av de nya skiljelinjerna. Den kräver att partierna tar ställning till miljöfrågor, invandring och minoriteternas rättigheter, i tillägg till frågor som berör ekonomi och service. I 2019 års val realiserades denna konfliktdimension så att klimatförändringen blev en av de mest centrala frågorna i valrörelsen, t.o.m. viktigare än diskussionen kring den ekonomiska politiken. Både partier som kräver hårdare tag i kampen mot klimatförändringen och partier som motsätter dem hade framgång i valet.

”Politikens klimatförändring” är huvudrapporten från ett akademiskt forskningsprojekt vars datainsamling finansierats av justitieministeriet. Undersökningen baserar sig i huvudsak på ett surveymaterial (1598 röstberättigade finländare) som insamlats av Taloustutkimus Oy efter riksdagsvalet 2019. Boken är den femte riksdagsvalsundersökningen av valforskningsprogrammet som organiserats genom det finländska valforskningskonsortiet (the Finnish National Election Study Consortium, FNES).

Detta är en akademisk undersökning. De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis justitieministeriets ståndpunkt.

Förläggare	Justitieministeriet
Tryckort och år	PunaMusta Ab, 2020
Distribution/beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi

Description sheet

Published by	Ministry of Justice		17 September 2020
Authors	Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen and Hanna Wass (eds)		
Title of publication	Climate change in politics Finnish National Election Study 2019		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2020:5		
Subject	Reports and guidelines		
ISBN (printed)	978-952-259-834-9	**ISSN (printed)**	2490-0680
ISBN PDF	978-952-259-838-7	**ISSN (PDF)**	2490-0990
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7		
Pages	532	**Language**	Finnish
Keywords	general elections, voting, political parties, representative democracy, election campaigns, political attitudes, party systems, populism, electoral harassment, postal voting		

Abstract

The book, "Climate Change in Politics", describes significant changes which have taken place in Finnish politics and electoral campaigning in this millennium. Firstly, the Internet and social media have enriched electoral communication, but these different types of communication medium reach different segments of the electorate. Secondly, polls tend to frequently evaluate the popularity of parties based on their prime ministerial candidates, especially prior to elections, because of the central role of the Prime Minister in the current constitution. Thirdly, the Finnish party system which was once described as frozen has melted. This is perhaps the most fundamental change in Finland.

The party system today has fragmented and it is characterised by new cleavages. This change yields salient value combinations which may differ from the past, some of which may be surprising. The emergence of the sociocultural cleavage is part of this change. Voters' attention to their values on this cleavage compel parties to adopt positions on issues beyond the economy and public services. Parties today are under pressure to formulate positions on environmental protection, immigration, and minority rights. In the 2019 parliamentary elections, this cleavage was particularly pronounced. It is evidenced by discussions on climate change overshadowing discussions on national economy. Parties which articulated clear stances in support or opposition to progressive climate policies were most successful in the 2019 elections.

"Climate Change in Politics" is the main report of the academic research project in which the Ministry of Justice funded the data collection. The study is primarily based on survey data collected after the 2019 parliamentary elections (1598 enfranchised citizens) by Taloustutkimus Oy. It is the fifth volume of the Finnish National Election Study (FNES).

This is an academic research publication. The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Ministry of Justice Finland.

Publisher	Ministry of Justice
Printed by (place and time)	PunaMusta Ltd, 2020
Distributed by/ Publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi

Sisältö

Kuviot, kuvat ja taulukot 15

Kirjoittajat 25

Ministerin esipuhe 31

Förord av ministern 32

Foreword by the Minister 35

Toimittajien esipuhe 37

Redaktörernas förord 39

Foreword 41

I JOHDANTO 43

1 Johdanto: mikä politiikan ilmastonmuutos? 45
Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass

1.1 Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa 45
1.2 Jakolinjat lämpenevät 46
1.3 Suomalaisen politiikan vuorovesien vaihtelu 48
1.4 Vuoden 2019 eduskuntavaalien kampanjateemat ja vaalitulos 50
1.5 Tutkimuksen tavoitteet ja politiikan ilmastonmuutos 54
1.6 Tutkimuksen rakenne 55
Lähteet 61

2 Veljekset kuin ilvekset 66
Unto Hämäläinen

2.1 Niukkuus taloudessa ja salkuissa 67
2.2 Perussuomalainen painajainen 68
2.3 Kikytys käynnistyy 69
2.4 Kannatustulos tai ulos 70
2.5 U-käännös siniseen tulevaisuuteen 71
2.6 Oppositio oikenee 73
2.7 Kansanliikkeen presidentti 74
2.8 Suomi – EU:n saksalaisin jäsenvaltio 75
2.9 Sotea, turvetta ja kyyneliä 76
Lähteet 79

3 Naiset eduskuntavaaleissa ja sukupuolen merkitys äänestämisessä 80
Sari Pikkala

3.1 Johdanto 80
3.2 Ehdokkaat, äänet ja valitut sukupuolen mukaan 82
3.2.1 Naisten ja miesten vaalimenestys puolueittain 83
3.2.2 Naisten ja miesten vaalimenestys vaalipiireittäin 85
3.3 Kansanedustajien henkilövaihtuvuus sukupuolen mukaan 87
3.4 Sukupuolenmukainen äänestäminen 89
3.4.1 Aiempi sukupuolenmukaisen äänestämisen tutkimus suomalaisten vaalien kontekstissa 89
3.4.2 Muutokset sukupuolenmukaisessa äänestämisessä 89
3.4.3 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja ehdokkaan sukupuolen tärkeys ehdokasvalinnassa 91
3.4.4 Ikä ja sukupuolenmukainen äänestäminen 93
3.4.5 Koulutus, ammattiasema ja sukupuolenmukainen äänestäminen 93
3.4.6 Puoluevalinta ja sukupuolenmukainen äänestäminen 95
3.4.7 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja politiikkaan kiinnittyminen 96
3.4.8 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja vaalipiirikonteksti 96
3.5 Päätelmät 97
Lähteet 100

4 Internet ja sosiaalinen media osana vaalikampanjaa 103
Kim Strandberg & Sami Borg

4.1 Johdanto 103
4.2 Sosiaalisen median merkitys kasvaa vaaleissa ja verkkokampanjoinnissa 104
4.3 Teoreettinen viitekehys 105
4.4 Tutkimusaineistot 108
4.5 Ehdokkaiden esilläolo verkossa ja sosiaalisessa mediassa 109
4.6 Kansalaiset verkon ja sosiaalisen median käyttäjinä 112
4.7 Päätelmät 117
Lähteet 119

II HALLITUS VASTAAN OPPOSITIO 123

5 Hallitus- ja oppositioaseman yhteys kansalaisten puoluevalintoihin 124
Heikki Paloheimo & Sami Borg

5.1 Johdanto 124
5.2 Muutokset vaalikannatuksessa ja suhtautumisessa hallituksen toimintaan 125
5.3 Suhtautuminen suurimpiin puolueisiin eri hallituskausilla 130
5.4 Hallitus-/oppositioasetelman yhteys puoluevalintoihin 135
5.5 Johtopäätökset 144
Lähteet 146

6 Valitsijoiden korostamat asiakysymykset ja hallituksen toimien arviointi 148
Sami Borg & Heikki Paloheimo

6.1 Johdanto 148
6.2 Vaalikauden keskeiset asiakysymykset 151
6.3 Tärkeimmiksi koetut asiakysymykset 155
6.4 Arviot Sipilän hallituksen toiminnasta 159
6.5 Arviot Sipilän hallituksen onnistumisesta eri asiakysymysten hoidossa 161
6.6 Päätelmiä 164
Lähteet 167

7 Edustuksellisuuden henkilökohtainen ulottuvuus – puoluejohtajat ja ehdokkaat 169
Åsa von Schoultz, Theodora Järvi & Mikko Mattila

7.1 Johdanto 169
7.2 Puoluejohtajien henkilöityminen 171
7.3 Henkilöityminen ehdokasvalinnassa 179
7.4 Päätelmät 189
Lähteet 192

8 Hallituksen muodostaminen: Katosiko strateginen hallitusohjelma? 196
Juri Mykkänen & Joonatan Virtanen

8.1 Johdanto 196
8.2 Hallitusohjelma ja puoluejärjestelmän monimutkaistuminen 197
8.3 Hallitusohjelma epävarmuuden hallintainstituutiona 203
8.4 Kohti yhtenäistä valtioneuvostoa? 206
8.5 Strareginen hallitusohjelma ja yhtenäinen valtioneuvosto 210
8.6 Yhteenveto ja päätelmät 215
Lähteet 217

9 Suomalaisten arviot puolueiden vaalilupausten luotettavuudesta ja toteutumisesta 221
Juha Ylisalo

9.1 Johdanto 221
9.1.1 Vaalilupausten merkitys edustuksellisessa demokratiassa 222
9.1.2 Vaalilupauksilla on huono maine 223
9.2 Ottavatko puolueet lupauksensa vakavasti? 223
9.2.1 Vaikuttavatko Suomen puolueiden lupaukset politiikan sisältöön? 224
9.3 Aiempi näyttö toteutuneiden ja toteutumattomien lupausten tunnistamisesta 225
9.4 Suomalaisten näkemykset lupausten luotettavuudesta ja toteutumisesta 226
9.4.1 Luottamus vaalilupauksiin yleisesti 226
9.4.2 Lupaukset ja niiden toteutuminen 229
9.4.3 Arviot yksittäisten lupausten toteutumisesta 230

9.5 Päätelmät ... 233
Lähteet ... 235

III PUOLUEKENTÄN MONINAPAISTUMINEN ... 239

10 Asiakysymykset ja äänestäjien liikkuvuus ... 240
Sami Borg

10.1 Johdanto ... 240
10.2 Yhteiskunnan ja puoluekentän muutos liikkuvuuden ja asiakysymysten muutoksen taustalla ... 241
10.3 Vuoden 2019 eduskuntavaalien asiakysymykset ja puolueiden äänestäjien tavoitteet ... 244
10.4 Puoluekannatuksen ja puolueliikkuvuuden trendit ... 248
10.5 Liikkuvuus 2015–2019 ja vuoden 2019 eduskuntavaalien asiakysymykset ... 252
10.6 Päätelmiä ... 255
Lähteet ... 257

11 Puolueiden äänestäjät ... 260
Aleksi Suuronen, Kimmo Grönlund & Rasmus Sirén

11.1 Johdanto ... 260
11.2 Puoluevalinta taustamuuttujien valossa ... 261
11.2.1 Sukupuoli ja puoluevalinta ... 262
11.2.2 Ikä ja puoluevalinta ... 263
11.2.3 Koulutus ja puoluevalinta ... 265
11.2.4 Ammattiluokka ja puoluevalinta ... 268
11.2.5 Asuinalueen tyyppi ja puoluevalinta ... 268
11.2.6 Vasemmisto–oikeisto-suuntautuminen ja puoluevalinta ... 271
11.3 Politiikan ristiriitaulottuvuudet ja äänestäjien puoluekanta ... 274
11.3.1 Suomalaisia yhdistävät asiakysymykset ... 277
11.3.2 Suomalaisia jakavat asiakysymykset ... 277
11.3.3 Ei vähän eikä paljon tukea saaneet asiakysymykset ... 278
11.3.4 Enemmistön torjumat asiakysymykset ... 278
11.3.5 Vähiten tukea saaneet asiakysymykset ... 279
11.3.6 Ristiriitaulottuvuudet vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ... 279
11.4 Johtopäätökset ... 283
Lähteet ... 286

12 Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019 ... 288
Veikko Isotalo, Peter Söderlund & Åsa von Schoultz

12.1 Johdanto ... 288
12.2 Aineisto ja menetelmät ... 291

12.3 Tulokset ... 293
12.3.1 Vasemmisto–oikeisto ... 294
12.3.2 GAL–TAN ... 297
12.3.3 Kaksiulotteinen ideologinen tila ... 300
12.4 Päätelmät ... 301
Lähteet ... 305

13 Perussuomalaisten äänestäjäkunnan muutos 2011–2019 ... 308
Jussi Westinen, Ville Pitkänen & Elina Kestilä-Kekkonen

13.1 Johdanto ... 308
13.2 Kannattajaprofiilin muutos ... 311
13.2.1 Perussuomalaisista on tullut yhtä vahvemmin miesten puolue ... 311
13.2.2 Perussuomalaisten kannatus työntekijöiden ja työttömien joukossa ei hievahda ... 313
13.3 Selittävätkö rakenteelliset tekijät perussuomalaisten suosiota? ... 315
13.3.1 Perussuomalaisten kannatus sidoksissa vahvasti vain koulutusrakenteeseen kuntatasolla ... 315
13.3.2 Onko perussuomalaisista tulossa talouspessimistien puolue? ... 317
13.3.3 Perussuomalaisten kannatus pysyi ennallaan eteläisessä Suomessa ja ampaisi jälleen kasvuun Pohjois-Suomessa ... 318
13.4 Arvo- ja asenneprofiilin muutos ... 320
13.4.1 Perussuomalaisten äänestäjäkunta on oikeistolaistunut merkittävästi ... 320
13.4.2 Perussuomalaisten äänestäjät eivät ole aikaisempaa vähemmistökielteisempiä ... 322
13.4.3 Perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat yhä nuivemmin muihin puolueisiin, ja tunne on molemminpuolinen ... 325
13.5 Millainen kuva perussuomalaisista piirtyy? ... 326
Lähteet ... 329

IV OSALLISTUMISEN RISKIT, UHAT JA TUKITOIMET ... 333

14 Kotini on vaalikoppini: joustavien äänestysmuotojen merkitys yhdenvertaiselle poliittiselle osallistumiselle ... 334
Johanna Peltoniemi, Marjukka Weide & Hanna Wass

14.1 Johdanto ... 334
14.2 Vaalilainsäädännön uudistaminen poliittisena prosessina ... 336
14.3 Ennakkoon äänestämisen mahdollisuus Suomessa ... 338
14.4 Kirjeäänestyksen käyttöönotto Suomessa ... 340
14.5 Aineisto ja menetelmät ... 343
14.6 Tulokset ... 345

14.6.1 Ennakkoäänestys Suomessa ja ulkomailla ... 345
14.6.2 Kirjeäänestys ... 349
14.6.3 Kokemukset ja mielikuvat kirjeäänestämisestä ... 351
14.7 Päätelmät ... 356
Lähteet ... 359

15 Vakoilija vaaliteltalla: äänestäjien kokemukset vaalihäirinnästä ... 364
Hanna Wass, Jarno Limnéll & Miroslav Nemčok

15.1 Johdanto ... 364
15.2 Vaalihäirinnän tavoitteet, toimijat, keinot ja seuraukset ... 366
15.3 Vaalihäirintäkokemusten mittaaminen ... 369
15.4 Tulokset ... 371
15.5 Päätelmät ... 376
Lähteet ... 378

16 Vaalihäirinnän torjuminen demokraattisesti kestävällä tavalla ... 381
Päivi Leino-Sandberg, Jarno Limnéll & Hanna Wass

16.1 Johdanto ... 381
16.2 Vaalihäirinnän torjunta Suomessa ... 383
16.3 Vaalihäirinnän torjuminen kansainvälisen politiikan keinoin ... 385
16.4 Päätelmät ... 389
Lähteet ... 392

17 Viraali vihaisuus ja tahmea nauru: tunteet ja algoritmit digitaalisessa vaalikampanjoinnissa ... 394
Aleksi Knuutila & Salla-Maaria Laaksonen

17.1 Johdanto ... 394
17.2 Poliittinen viestintä hybridissä mediatilassa ... 395
17.2.1 Affektien ja algoritmien välimaastossa ... 397
17.3 Aineisto ja menetelmät ... 399
17.4 Tulokset ... 402
17.4.1 Tunnereaktioiden puoluekohtaiset erot ... 402
17.4.2 Vihaisuus aktivoivana reaktiona ... 404
17.4.3 Huumori ja vahingonilo poliittisena reaktiona ... 407
17.4.4 Algoritmien vaikutus vihaisuuden vahvistajana ... 410
17.5 Päätelmät: Hybridi mediatila ja demokratia ... 412
Lähteet ... 414

V SUOMI KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA 419

18 Kansalaisten kiinnittyminen politiikkaan 420
Lauri Rapeli & Vesa Koskimaa

18.1 Johdanto 420
18.2 Poliittisen kiinnittymisen indikaattorit 421
18.3 Poliittiseen kiinnittymiseen vaikuttavat tekijät 423
18.4 Aineisto ja tulokset 426
16.5 Yhteenveto 433
Lähteet 436

19 Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa? 439
Maria Bäck & Henrik Serup Christensen

19.1 Johdanto 439
19.2 Mitä poliittinen osallistuminen on? 441
19.3 Poliittinen osallistuminen Suomessa 2011–2019 443
19.4 Suomi kansainvälisessä vertailussa 448
19.5 Institutionaalinen poliittinen osallistuminen 449
19.6 Päätelmät 456
Lähteet 458

20 Electoral volatility: Finland in a comparative perspective 461
Peter Söderlund

20.1 Introduction 461
20.2 Electoral volatility 462
20.3 Electoral volatility in Finland over time 464
20.4 Electoral volatility in Western Europe 466
20.4.1 Electoral system variables 470
20.4.2 Party system variables 470
20.4.3 Economic conditions 472
20.4.4 Social conditions 472
20.4.5 Electoral context 472
20.5 Conclusions 473
Liitteet 474
Lähteet 475

21 Perussuomalaiset eurooppalaisessa vertailussa 477
Elina Kestilä-Kekkonen & Josefina Sipinen

21.1 Johdanto: populistinen radikaalioikeisto Länsi-Euroopassa 477
21.2 Radikaalioikeiston ideologinen profiili 479
21.3 Kannattajakunnan sosiodemografinen profiili 481
21.4 Aineisto ja menetelmät 483

21.5 Analyysi ... 485
21.6 Johtopäätökset ... 495
Lähteet ... 497

22 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa ... 500
Heikki Paloheimo & Aino Tiihonen

22.1 Johdanto ... 500
22.2 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentyminen ... 501
22.3 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentymisen syitä ... 504
22.4 Luokkaäänestäminen ... 506
22.5 Muutoksia sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjassa ... 507
22.5.1 Sukupuoli ... 508
22.5.2 Eri ikäryhmät ja eläkeläiset ... 509
22.5.3 Koulutus ... 512
22.5.4 Ammatillinen järjestäytyminen ... 512
22.5.5 Palkansaajat ja teollisuustyöväestö ... 513
22.5.6 Sijainti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella ... 515
22.5.7 Luokkasamastuminen ... 517
22.6 Johtopäätökset ... 519
Liitteet ... 521
Lähteet ... 523

Liite 1 Eduskuntavaalitutkimus 2019: aineistokuvaus ... 526

Kuviot, kuvat ja taulukot

Taulukko 1.1 Vuoden 2019 eduskuntavaalien tulos: puolueiden paikat, paikkamuutokset 2015–2019, ääniosuus ja ääniosuusmuutokset 2015–2019 (lkm, % ja %-yks.)..... 53

Kuvio 3.1 Naisten osuus ehdokkaista, äänistä ja valituista 1975–2019 eduskuntavaaleissa. 82

Taulukko 3.1 Naisten osuus (%) puolueen ehdokkaista, kokonaisäänimäärästä ja valituista vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Eduskuntapuolueet (muut puolueet sisältyvät kuitenkin sarakkeen ”Kaikki” tietoihin). Taustatietona puolueen kansanedustajien kokonaismäärä (lkm). 84

Taulukko 3.2 Naisten osuus a) ehdokkaista (%), b) naisehdokkaiden osuus annetuista äänistä, c) naisten osuus valituista (%) sekä d) valittujen lukumäärä vaalipiireittäin vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. 86

Taulukko 3.3 Kansanedustajien vaihtuvuus vuonna 2015 alkaneella vaalikaudella ja vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. 88

Kuvio 3.2 Omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden osuus sukupuolen mukaan vuosien 1970–2019 eduskuntavaaleissa (%)..... 90

Kuvio 3.3 Missä määrin ehdokkaan sukupuoli vaikutti siihen, ketä ehdokasta vastaaja äänesti. Vastausjakauma sukupuolen mukaan 2003–2019 eduskuntavaaleissa. 92

Taulukko 3.4 Omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneet vastaajaryhmittäin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (%). 94

Liitetaulukko 3.1 Logistiset regressioanalyysit: omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämiseen vaikuttavat tekijät vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa. 99

Taulukko 4.1 ***Kansanedustajaehdokkaat*** internetin ja sosiaalisen käyttäjinä vaaleissa 2003–2019 (%)[a]. 110

Taulukko 4.2 ***Ehdokkaat*** internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa sukupuolen, ikäryhmän, puolueen koon ja ehdokasstatuksen mukaan ryhmiteltynä (%)[a]. 110

Taulukko 4.3 ***Äänioikeutetut*** kansalaiset internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%)..... 112

Taulukko 4.4 Äänioikeutetut kansalaiset internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa taustaryhmittäin (%). 113

Taulukko 4.5 Internetin ja sosiaalisen median eri tietolähteiden merkitys kansalaisten äänestyspäätöksille vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%)[a]. 115

Taulukko 5.1 Pääministerin puolueen, muiden hallituspuolueiden, suurimman oppositiopuolueen ja muiden oppositiopuolueiden kannatuksen muutos prosenttiyksikköinä eduskuntavaaleissa 1966–2019. 126

Kuvio 5.1 Kansalaisten arvio hallituksen onnistumisesta tehtävässään ja hallituspuolueiden yhteenlaskettu vaalimenestys 1974–2019. 128

Kuvio 5.2 Bruttokansantuotteen volyymin vuosimuutos (%) ja kansalaisten arvio hallituksen onnistumisesta tehtävässään. 130

Kuvio 5.3a Suhtautuminen Suomen Keskustaan 1995–2019 (%). 131

Kuvio 5.3b Suhtautuminen Kokoomukseen 1995–2019 (%). 131

Kuvio 5.3c Suhtautuminen SDP:hen 1995–2019 (%)..... 132

Kuvio 5.3d Suhtautuminen Vasemmistoliittoon 1995–2019 (%). 132

Kuvio 5.3e Suhtautuminen Vihreään liittoon 1995–2019 (%)..... 133

Kuvio 5.3f Suhtautuminen Perussuomalaisiin 2010–2019. 133

Taulukko 5.2 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2003 eduskuntavaaleissa (%). 136

Taulukko 5.3 Hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden väliset kannatussiirtymät eduskuntavaaleissa 2003–2019 (%). 137

Taulukko 5.4 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2007 eduskuntavaaleissa (%). 138

Taulukko 5.5 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (%). 139

Taulukko 5.6 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. 140

Taulukko 5.7 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. 141

Taulukko 5.8 Eduskuntapuolueiden kannattajien puolueuskollisuus (%)[1]. 142

Taulukko 5.9 Hallituspuoluetta kannattaneiden puoluevalinta seuraavissa vaaleissa vasemmisto-oikeisto -itsesijoituksen mukaan (rivi-%). 143

Taulukko 6.1 Erilaisten vaalikampanjateemojen arvioitu vaikutus porvarillisten ja sosialististen puolueiden vaalimenestykseen Budgen ja Farlien mukaan[a]. 152

Kuvio 6.1 HS-Gallup tärkeimmistä asiakysymyksistä, joilla on vaikutusta äänestysratkaisuihin vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (helmikuu 2019, %). 155

Taulukko 6.2 Asiakysymysten tärkeys eri-ikäisten valitsijoiden keskuudessa eduskunta-vaaleissa 2019 (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %)[a]. 156

Taulukko 6.3 Asiakysymysten tärkeys puoluevalinnan mukaan eduskuntavaaleissa 2019 (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %)[a]. 158

Kuvio 6.2 Arviot Juha Sipilän hallituksen onnistumisesta vaalikaudella 2015–2019 puoluevalinnan mukaan (%)[a]. 160

Kuvio 6.3 Kuinka hyvin tai huonosti Juha Sipilän hallitus onnistui mielestäsi hoitamaan seuraavia asioita viime vaalikaudella?[a] (%). 162

Taulukko 6.4 Mielipiteet Sipilän hallituksen epäonnistumisesta eri asiakysymysten hoitami-sessa vastaajien puoluevalinnan mukaan (% onnistui melko tai erittäin huonosti). 163

Kuvio 7.1 Puoluejohtajien suosio eduskuntavaalitutkimuksissa 2003–2019 (keskiarvo, 0–10). 173

Taulukko 7.1 Johtajien ja puolueiden keskimääräinen suosio sekä näiden erotus (keskiarvo, 0–10). 174

Taulukko 7.2 Puolueen puheenjohtajan merkitys puoluevalinnalle 1991–2019 (% ratkaiseva). 176

Kuvio 7.2 Puoluejohtajien suosiota selittävät tekijät (lineaarinen regressionanalyysi). 178

Kuvio 7.3 Kumpi oli tärkeämpi, puolue vai ehdokas? (1983–2019, %). 180

Kuvio 7.4 Ehdokas- ja puoluevalinnan helppous (%). 181

Taulukko 7.3 Ehdokas- ja puoluevalinnan helppous eri vastaajaryhmissä (valinnan erittäin tai melko helpoksi kokevien osuus, 2019, %). 182

Kuvio 7.5 Ratkaiseviksi koetut tekijät vuoden 2019 eduskuntavaalien ehdokasvalinnassa (% ratkaiseva). 185

Taulukko 7.4 Äänestyspäätöksensä raportoineiden vertailu todelliseen äänestystulokseen. 186

Taulukko 7.5 Minkä tyyppisiä ehdokkaita äänestäjät valitsivat vuoden 2019 eduskuntavaaleissa? 188

Kuvio 8.1 Suomen puoluejärjestelmän fragmentaatio 1945–2019: efektiivisten puolueiden lukumäärä vaaleissa (katkoviiva) ja eduskunnassa (yhtenäinen viiva), Laakso-Taagepera -indeksi*. 200

Kuvio 8.2 Neljän suurimman puolueen ääniosuus eduskuntavaaleissa 1945–2019. 200

Kuvio 8.3 Hallitusneuvottelujen kesto 1945–2019 (päiviä vaalipäivästä laskettuna). 201

Taulukko 9.1 Yleinen luottamus puolueiden vaalilupauksiin vuonna 2019 (%). 228

Kuvio 9.1 Arviot vaalilupausten toteutumisesta (%). 230

Taulukko 9.2 Lupauksen toteutumisen ja vastaajan mielipiteen väliset mahdolliset yhteydet. 231

Taulukko 9.3 Vaalilupausten toteutumista koskevien arvioiden yhteys hallituspuolueeseen samastumiseen. (%) 233

Taulukko 10.1 Eduskuntapuolueiden keskeisiä tavoitteita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa vaaliohjelmien otsikointien perusteella. 245

Taulukko 10.2 Eri poliittisia tavoitteita hyvinä pitävien osuus puolueiden äänestäjäkunnissa 2019 (vaihtoehdot 6–10 asteikolta 0–10; %). 247

Kuvio 10.1 Valitsijoiden kuuluminen puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja äänestämättä jättäneiden ryhmään eduskuntavaaleissa 1975–2019 (%). 250

Taulukko 10.3 Puolueuskollisten, puoluetta vaihtaneiden, mobilisoituneiden ja ensikertalaisäänestäjien osuus kahdeksan eduskuntapuolueen äänestäjäkunnassa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%)[a].- 251

Taulukko 10.4 Asiakysymysten tärkeys liikkuville äänestäjille eduskuntavaaleissa 2019 (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %-osuus maininnoista)[a]. 253

Taulukko 10.5 Kolme suosituinta puoluetta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa sen mukaan, mitä asiakysymystä äänestäjät pitivät tärkeimpänä (rivi-%)..... 255

Taulukko 11.1 Puoluevalinta sukupuolen mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%)..... 262

Taulukko 11.2 Puoluevalinta ikäryhmän mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%)..... 264

Taulukko 11.3 Puoluevalinta koulutuksen mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%). 267

Taulukko 11.4 Puoluevalinta ammattiluokan mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%). 269

Taulukko 11.5 Puoluevalinta asuinalueen tyypin mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%). 270

Taulukko 11.6 Puoluevalinta omakohtaisen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%). 273

Taulukko 11.7 Äänestäjien antama tuki eri poliittisille ehdotuksille ja väittämille vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (kuinka suuri osuus (%) pitää ehdotusta hyvänä tai oli väittämän kanssa samaa mieltä)..... 276

Taulukko 11.8 Ristiriitaulottuvuuksien summamuuttujat. 280

Kuvio 11.1 Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti ristiriitaulottuvuuksilla. 280

Taulukko 12.1 GAL–TAN muuttujat aihealueittain eduskuntavaalikyselyissä 2003–2019. 293

Kuvio 12.1 Äänestäjien jakautuminen vasemmisto–oikeisto-akselilla ja puolueiden kannatus ideologisen sijainnin mukaan. 295

Kuvio 12.2 Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen jakautuminen vasemmisto–oikeisto -akselilla. 296

Kuvio 12.3 Äänestäjien jakautuminen GAL–TAN-dimensiolla ja puolueiden kannatus ideologisen sijainnin mukaan. 298

Kuvio 12.4 Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen jakautuminen GAL–TAN-dimensiolla. 299

Kuvio 12.5 Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen keskiarvosijainnit kahdella ulottuvuudella. 300

Liitetaulukko 12.1 Vastaajamäärät (n) puolueittain ideologisten ulottuvuuksien mittareihin 2003–2019. 303

Liitetaulukko 12.2 Puolueiden keskiarvosijainnit ideologisilla ulottuvuuksilla 2003–2019. 303

Taulukko 13.1 Perussuomalaisten kannatus eri väestöryhmissä vuosien 2011, 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (%). 311

Taulukko 13.2 Perussuomalaisten kuntakohtaisen kannatuksen yhteys kuntarakenteeseen. (Pearsonin tulomomenttikorrelaatio, r) [a]. 316

Taulukko 13.3 Perussuomalaisten kannatus kuntatyypin ja alueen mukaan vuosien 2011–2019 eduskuntavaaleissa. 319

Kuvio 13.1 Perussuomalaisten äänestäjäkunnan sijainti vasemmisto–oikeisto-janalla (0–10) vuosien 2011–2019 eduskuntavaaleissa. 321

Taulukko 13.4 Perussuomalaisia äänestäneiden suhtautuminen eräisiin asenneväittämiin (keskiarvot asteikolla 0-10, jossa 0=erittäin huono ehdotus, 5=ei hyvä eikä huono ehdotus ja 10=erittäin hyvä ehdotus). 323

Taulukko 13.5 Perussuomalaisia äänestäneiden suhtautuminen muihin eduskuntapuolueisiin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (keskiarvo asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa ”en pidä ollenkaan” ja 10 ”pidän erittäin paljon”). 325

Taulukko 13.6 Muita eduskuntapuolueita äänestäneiden suhtautuminen Perussuomalaisiin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (keskiarvo asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa ”en pidä ollenkaan” ja 10 ”pidän erittäin paljon”). 326

Kuvio 14.1 Joustavien äänestysmenetelmien käyttöönotto politiikkaprosessina. 337

Taulukko 14.1 Eduskuntavaalien äänestyspaikat ja äänestäneet ulkomailla 2003–2019. 346

Kuvio 14.2 Suomessa asuvien äänestäjien todennäköisyys äänestää ennakkoon (logistinen regressioanalyysi).° 347

Kuvio 14.3 Ulkomailla asuvien äänestäjien todennäköisyys äänestää ennakkoon (logistinen regressioanalyysi).° 348

Taulukko 14.2 Ulkosuomalaisten äänestystapa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. 349

Kuvio 14.4 Todennäköisyys äänestää kirjeitse (tilastollisesti merkitsevät muuttujat). 350

Kuvio 15.1 Vaalihäirinnän yhteys äänestäjien demokratiakiinnittymiseen ja poliittiseen osallistumiseen. 368

Kuvio 15.2 Havainnot eri vaalihäirintämuotojen esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleista ja näkemykset niiden esiintymisen todennäköisyydestä tulevissa vaaleissa (%). 371

Kuvio 15.3 Vaalihäirintätietoisuus asteikolla 0–18 (0=ei kokemuksia vaalihäirinnästä eikä pidä sen esiintymistä todennäköisenä, 18=runsaasti kokemuksia eri muodoista ja pitää niitä todennäköisinä tulevaisuudessa) (n=644). 372

Kuvio 15.4 Vaalihäirintätietoisuus sosiodemografisen ja sosioekonomisen aseman mukaan. 373

Kuvio 15.5 Vaalihäirintätietoisuus demokratiakiinnittymisen ja poliittisen osallistumisen mukaan 375

Taulukko 17.1 Viestien määrät puolueittain (ehdokkaat ja puolueorganisaatiot). 400

Kuvio 17.1 Aineiston logaritmoitujen muuttujien korrelaatiomatriisi. 402

Kuvio 17.2 Kolmen tunnereaktion osuuksien (sarakkeet) jakauma kuudella puolueella (rivit). 403

Kuvio 17.3 Jakomäärien ja vihaisten reaktioiden osuuden suhde 405

Kuva 17.1a ja 17.1b Esimerkkejä hallitusta kritisoivista päivityksistä oppositiopuolueiden ehdokkailta. 406

Kuva 17.2a ja 17.2b Naurureaktiota keränneitä poliittisia kampanjaviestejä. 408

Kuvio 17.5 Eri tunteiden osuuden muutos eri määrän tunnereaktioita keränneiden viestien joukossa. 411

Kuvio 18.1 Poliittinen kiinnittyminen kansainvälisessä vertailussa (ESS 1–9). 428

Kuvio 18.2 Kiinnostus politiikkaan 2002–2019 (ESS 1–9). 431

Kuvio 18.3 Tyytyväisyys demokratiaan 2002–2019 (ESS 1–9). 432

Kuvio 19.1 Suomalaisten äänestysaktiivisuus eri vaaleissa (%) 1924–2019. 444

Kuvio 19.2 Osallistunut institutionaaliseen poliittiseen toimintaan 2011–2019 (%)..... 445

Kuvio 19.3 Osallistunut ei-institutionaaliseen poliittiseen toimintaan 2011–2019 (%). 446

Kuvio 19.4 Äänestäminen kansallisissa parlamenttivaaleissa (IDEA, kotimaan äänestysprosentti). 449

Kuvio 19.5 Toiminut jossain puolueessa tai poliittisessa ryhmässä (European Social Survey 2016). 450

Kuvio 19.6 Ottanut yhteyttä poliitikkoon tai valtion tai kunnan virkamieheen (European Social Survey 2016). 451

Kuvio 19.7 Toiminut jossain muussa järjestössä tai yhdistyksessä (European Social Survey 2016). 452

Kuvio 19.8 Allekirjoittanut kansalaisadressin tai -vetoomuksen (European Social Survey 2016). 453

Kuvio 19.9 Boikotoinut tiettyjä tuotteita (European Social Survey 2016). 454

Kuvio 19.10 Osallistuminen verkossa (European Social Survey). 455

Kuvio 19.11 Osallistunut lailliseen mielenosoitukseen (European Social Survey 2016)..... 456

Appendix 20.1. Descriptions of independent variables and data sources. 474

Taulukko 21.1 Vastaajamäärät puolueittain ESS 2016 ja ESS 2018 -aineistoissa. 484

Taulukko 21.2 Ristiriitaulottuvuuksille sijoittumista tarkastelevissa analyyseissä hyödynnettävät ESS-aineiston muuttujat vastausasteikkoineen. Summamuuttujien osalta esitetty Cronbachin alfa -arvot. 485

* Kysymys muotoiltu kussakin maassa niin, että hakasulkeiden kohdalla on ollut kunkin maan oma nimi. 485

Kuvio 21.1 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta ikäryhmittäin vuosina 2016 ja 2018. 486

Kuvio 21.2 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta sukupuolen mukaan vuosina 2016 ja 2018. 487

Kuvio 21.3 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta koulutusryhmittäin vuosina 2016 ja 2018. 488

Taulukko 21.3 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunnan sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksilla, keskiarvot ja suluissa keskihajonta. 489

Kuvio 21.4 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden ja Suomen eduskuntapuolueiden kannattajakunnan sijoittuminen vuonna 2018: vasemmisto–oikeisto ja poliittinen luottamus. 490

Taulukko 21.4 Eduskuntapuolueiden (pois lukien PS) kannattajakunnan sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksilla ESS 2018 aineistossa, keskiarvot ja suluissa keskihajonta. 491

Kuvio 21.6 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunnan suhtautuminen kysymykseen, kuinka paljon oman maan tulisi sallia sellaisten ihmisten muuttaa maahan asumaan, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin useimmat maan kansalaiset. 493

Taulukko 22.1 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus Länsi-Euroopan maissa. 503

Taulukko 22.2 Vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa mukana olevat maat. 508

Taulukko 22.3 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) miesten ja naisten keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa. 509

Taulukko 22.4 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) nuorten (18–34) ja varttuneiden (55–) ikäryhmissä vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa. 510

Taulukko 22.5 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) eläkeläisten keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa. 511

Taulukko 22.6 Eläkeläisten osuus (%) sosiaalidemokraattien puolueiden kannattajista vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa. 511

Taulukko 22.7 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) alle 10 vuotta ja yli 15 vuotta koulua käyneiden keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa..... 512

Taulukko 22.8 Sosiaalidemokraattien kannatus (%) ammattiyhdistykseen kuuluvien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa..... 513

Taulukko 22.9 Sosiaalidemokraattien puolueiden kannatus (%) palkansaajien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa..... 514

Taulukko 22.10 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) teollisuuden ammateissa toimivien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa..... 515

Taulukko 22.11 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) itsensä vasemmalle, keskelle ja oikealle sijoittavien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa..... 516

Taulukko 22.12 SDP:ta kannattavien luokkasamastuminen kansallisissa vaalitutkimusaineistoissa..... 518

Taulukko 22.13 Työväenluokkaan itsensä samastavien puoluevalinnat eduskuntavaalitutkimuksissa 2003–2019..... 518

Kirjoittajat

Sami Borg on valtio-opin dosentti ja hän toimii nykyisin yliopistonlehtorina (ma.) Tampereen yliopistossa. Borg on Suomen vaalitutkimuskonsortion perustajajäsen ja johtoryhmän jäsen.

Maria Bäck (VTT) toimii yleisen valtio-opin yliopistonlehtorina (ma.) Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hänen keskeisiin tutkimuskohteisiinsa kuuluvat sosiaalinen ja poliittinen luottamus, poliittinen osallistuminen ja kansalaisten poliittiset mielipiteet ja asenteet.

Henrik Serup Christensen on akatemiatutkija ja yliopistonlehtori Åbo Akademissa. Hänen nykyinen projektinsa tarkastelee demokratiainnovaatioiden vaikutusta poliittiseen legitimiteettiin Suomessa.

Kimmo Grönlund on valtio-opin professori ja yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksen (Samforsk) johtaja Åbo Akademissa. Hän on vaalitutkimuskonsortion puheenjohtaja ja johtaa tällä hetkellä sekä Åbo Akademin yleisen mielipiteen tutkimuksen huippuyksikköä (FutuDem) että Suomen Akatemian rahoittamaa yleisen mielipiteen tutkimuksen kansallista infrastruktuuria (FIRIPO). Hänen tutkimuksensa keskittyy vaalitutkimuksen ohella erityisesti harkitun kansalaismielipiteen mittaamiseen nk. deliberatiivisen demokratian kokeiden kautta. Grönlund on Suomen vaalitutkimuskonsortion johtoryhmän jäsen.

Unto Hämäläinen on 66-vuotias toimittaja ja yhteiskuntatieteiden maisteri.

Veikko Isotalo (VTM ja TkK) on yleisen valtio-opin väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Isotalon väitöstutkimus tarkastelee eduskuntavaaliehdokkaiden menestykseen vaikuttavia tekijöitä. Isotalo on mukana Suomen Akatemian rahoittamassa *”Intraparty Competition: The Neglected Dimension of Electoral Politics”* -tutkimushankkeessa.

Theodora Järvi (YTM) on yleisen valtio-opin tohtorikoulutettava Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hänen väitöskirjansa käsittelee informaation vaikutusta suomalaisten äänestyskäyttäytymiseen ideologisesta, sosio-normatiivisesta ja ehdokaskeskeisestä näkökulmasta.

Elina Kestilä-Kekkonen on valtio-opin professori (ma.) Turun yliopistossa. Hänen keskeisiä tutkimusalueitaan ovat poliittinen kiinnittyminen, kansalaiskasvatus, poliittinen sosialisaatio ja poliittiset arvot ja asenteet. Kestilä-Kekkonen johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta *"Education, Political Efficacy and Informed Citizenhip (EPIC)"* (2019–2023) Tampereen yliopistossa. Kestilä-Kekkonen on Suomen vaalitutkimuskonsortion johtoryhmän jäsen.

Aleksi Knuutila on tutkijatohtori Oxford Internet Instituten Computational Propaganda -hankkeessa. Knuutila väitteli University College Londonin digitaalisen antropologian ohjelmasta ja on tutkinut digitaalista kulttuuria sekä poliittisia yhteisöjä monimenetelmäisellä otteella Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Vuonna 2019 Knuutila johti Vaalivahti-hanketta, jossa seurattiin kohdennettua vaalimainontaa Suomen eduskuntavaaleissa. Lisäksi hän on johtanut Valtioneuvoston kanslialle tehtyä tutkimushanketta, jossa arvioitiin koneoppimisen avulla päättäjiin sosiaalisessa mediassa kohdistuvan vihapuheen laajuutta.

Vesa Koskimaa (YTT) on tutkija Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa (Samforsk). Hän tutkii puolueorganisaatioiden toimintaa ja poliittis-hallinnollisen eliitin päätöksentekoa.

Salla-Maaria Laaksonen (VTT) on viestinnän ja teknologian tutkija Kuluttajatutkimuskeskuksella Helsingin yliopistossa. Hän tutkii muun muassa digitaalisen julkisuuden dynamiikkaa, organisoitumista verkossa sekä data-analytiikkayritysten arkea ja käytänteitä, usein digitaalisten ja laskennallisten menetelmien avulla. Laaksonen on aktiivinen Twitter-keskustelija tilillään @jahapaula.

Päivi Leino-Sandberg on transnationaalisen eurooppaoikeuden professori Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on aikaisemmin työskennellyt kansainvälisen ja eurooppaoikeuden professorina Itä-Suomen yliopistossa, akatemiatutkijana sekä yli kymmenen vuoden ajan EU-oikeudellisissa asiantuntijatehtävissä oikeusministeriössä, valtiovarainministeriössä, valtioneuvoston kansliassa ja ulkoministeriössä.

Jarno Limnéll on kyberturvallisuuden työelämäprofessori Aalto-yliopistossa ja dosentti kolmessa muussa yliopistossa. Hän on myös Tosibox Oy:n toimitusjohtaja. Koulutukseltaan hän on sotatieteiden tohtori, valtiotieteiden maisteri ja upseeri.

Mikko Mattila on Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin professori. Hän on kiinnostunut muun muassa poliittisesta toiminnasta, politiikan instituutioista ja Euroopan unionin päätöksenteosta. Mattila on julkaissut lukuisia artikkeleja näistä aiheista kotimaassa ja kansainvälisesti.

Juri Mykkänen (dosentti) on yleisen valtio-opin yliopistonlehtori ja valtiotieteellisen tiedekunnan varadekaani Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut poliittisen viestinnän sekä talouspolitiikan ja politiikan instituutioiden historiallis-sosiologiseen analyysiin sekä yhteiskuntateorian kysymyksiin. Viimeaikainen tutkimus on kohdistunut myös kiertotaloudesta käytävään keskusteluun ja kuluttajakäyttäytymiseen.

Miroslav Nemčok työskentelee Suomen kulttuurirahaston rahoittamana tutkijatohtorina Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa sekä erikoistutkijana Masarykin yliopistossa. Hänen tutkimuksensa keskittyy vaalijärjestelmiin, kansalaisten tyytyväisyyteen demokratiaan ja poliittiseen osallistumiseen.

Heikki Paloheimo on valtio-opin emeritusprofessori Tampereen yliopistossa sekä valtio-opin ja taloussosiologian dosentti Turun yliopistossa. Hän on tutkinut vaalijärjestelmiä ja äänestyskäyttäytymistä, puolueiden ja etujärjestöjen roolia talouspoliittisessa päätöksenteossa sekä hallituksen ja tasavallan presidentin asemaa poliittisessa järjestelmässä ja sen päätöksenteossa. Useissa tutkimuksissaan Paloheimo vertailee poliittisia instituutioita ja päätöksentekoa eri Länsi-Euroopan maissa. Hän toimi vuosina 2003 ja 2007 kansallisten eduskuntavaalitutkimushankkeiden johtajana.

Johanna Peltoniemi on tutkijatohtori Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hän johtaa Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa tutkimushanketta *"Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE)"*. Peltoniemen keskeisimmät tutkimuskohteet ovat ulkomailla asuvien kansalaisten poliittinen osallistuminen ja poliittinen edustus sekä joustavat äänestysmenetelmät.

Sari Pikkala on akatemialehtori Åbo Akademin julkishallinnon oppiaineessa. Hän on erikoistunut sukupuolten tasa-arvoa koskeviin aiheisiin sekä kunnallispolitiikkaan ja -vaaleihin.

Ville Pitkänen (VTT, dosentti) työskentelee tutkijana e2 Tutkimuksessa. Hänen viimeaikaiset tutkimuksensa ovat käsitelleet suomalaisten arvoja ja asenteita. Aiemmin hän työskenteli Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksessa.

Lauri Rapeli on valtio-opin dosentti ja tutkimusjohtaja Institutet för samhällsforskning -tutkimuslaitoksessa Åbo Akademissa. Hänen keskeisimmät tutkimuskohteensa ovat kansalaisten poliittinen osallistuminen ja käyttäytyminen.

Åsa von Schoultz on yleisen valtio-opin professori Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut kansalaisten ja poliittisen eliitin poliittiseen käyttäytymiseen. Von Schoultzin tutkimus keskittyy ehdokkaiden väliseen kilpailuun, näkemyksiin demokraattisista prosesseista, äänestyskäyttäytymiseen sekä vähemmistöpolitiikkaan. Von Schoultz on kansallisen vaalitutkimuskonsortion (FNES) sekä Comparative Candidates Survey (CCS) –tutkimusprojektin johtoryhmien jäsen, sekä Finnish Candidates Survey –tutkimuksen päätutkija. Hän johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa "*Intraparty Competition: The Neglected Dimension of Electoral Politics (IntraComp)*" -projektia.

Josefina Sipinen (FM, YTM) viimeistelee Tampereen yliopistossa valtio-opin väitöskirjaansa, jossa hän tutkii vuoden 2017 kuntavaalien ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden poliittista rekrytoitumista. Lisäksi Sipinen työskentelee tutkijana Suomen Akatemian rahoittamassa EPIC-tutkimushankkeessa (2019–2023), jossa tutkitaan koulutuksen merkitystä nuorten kansalaispätevyyden kehittymisessä.

Rasmus Sirén (VTM) on tutkimusavustaja Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksella (Samforsk). Hänen työnsä keskittyy mielipidetutkimuksiin ja kansalaispaneeleihin. Sirén tutki pro gradu -tutkielmassaan eurooppalaisten puoluejärjestelmien ideologista polarisaatiota.

Kim Strandberg on valtiotieteteiden ja poliittisen viestinnän professori Åbo Akademissa. Hän on myös Suomen Akatemian akatemiatutkija. Strandbergin tutkimuskohteisiin kuuluvat poliittinen viestintä verkossa ja sosiaalisessa mediassa, demokraattiset innovaatiot sekä kansalaiskeskustelut. Strandberg on Suomen vaalitutkimuskonsortion johtoryhmän jäsen.

Aleksi Suuronen (YTM) on tohtorikoulutettava Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa Samforskissa. Hänen väitöskirjansa käsittelee poliittista sosiaalisen median käyttöä ja sen vaikutusta poliitikkojen ja kansalaisten väliseen vuorovaikutukseen. Laajemmin hänen tutkimusintressejään ovat digitaalisen median hyödyntäminen politiikan välineenä ja poliittinen kommunikaatio.

Peter Söderlund on valtio-opin dosentti ja akatemialehtori Åbo Akademin yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnassa. Söderlund on keskittynyt tutkimuksessaan poliittisiin mielipiteisiin ja käyttäytymiseen sekä Suomessa että Euroopassa.

Aino Tiihonen on tohtorikoulutettava Tampereen yliopistossa. Hän viimeistelee parhaillaan valtio-opin väitöskirjaansa suomalaisen työväenluokan puoluekiinnittymisessä tapahtuneista muutoksista, joita väitöstutkimuksessa analysoidaan luokkaäänestämisen näkökulmasta. Lisäksi Tiihonen työskentelee parhaillaan Suomen Akatemian rahoittamassa EPIC-tutkimushankkeessa (2019–2023).

Joonatan Virtanen (YTM) on yleisen valtio-opin tohtorikoulutettava Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hänen väitöskirjansa käsittelee koordinaatioideoita suomalaisen hallintopolitiikan lähihistoriassa. Laajemmin hänen tutkimusintresseihinsä kuuluvat hallinnon aate- ja käsitehistoria sekä tasavaltalainen politiikan teoria.

Hanna Wass on yleisen valtio-opin dosentti Helsingin yliopiston Valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hän toimii myös tutkijana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa *"Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)"* -tutkimushankkeessa. Wass on vaalitutkimuskonsortion johtoryhmän jäsen ja hänellä on useita asiantuntijatehtäviä koti- ja ulkomaisissa elimissä. Wassin laaja tuotanto keskittyy erityisesti yhdenvertaisen poliittisen osallisuuden ja edustuksen kysymyksiin.

Marjukka Weide (VTM) työskentelee projektitutkijana Suomen Kulttuurirahaston rahoittamassa tutkimushankkeessa *"Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE)"* ja viimeistelee väitöskirjaa Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella aiheenaan poliittinen osallistuminen suomalaisten ja tanskalaisten kotouttamispolitiikkojen osana.

Jussi Westinen (VTT) toimii tutkijana e2 Tutkimuksessa. Hän väitteli Åbo Akademista (2015) aiheenaan poliittiset jakolinjat ja puoluevalinta 2000-luvun Suomessa.

Juha Ylisalo on valtiotieteiden tohtori ja toimii erikoistutkijana Turun yliopiston valtio-opin oppiaineessa. Ylisalo on Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman *"Osallistuminen pitkäjänteisessä päätöksenteossa (PALO)"* -tutkimuskonsortion (2017–2021) jäsen. Hänen tutkimusaiheisiinsa kuuluvat monipuoluepolitiikka, vaalien ohjelmallisuus sekä yleisten ja ryhmäkohtaisten tavoitteiden väliset suhteet edustuksellisissa järjestelmissä.

MINISTERIN ESIPUHE

Demokratia, oikeusvaltio sekä perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä arvopohjan, jolle suomalainen yhteiskuntajärjestys rakentuu. Suomalainen demokratia nojaa oikeusvaltioon, jossa perustuslaki antaa vahvan suojan jokaisen yksilön ihmisarvolle ja koskemattomuudelle sekä muille perusoikeuksille. Jokaisen on voitava luottaa siihen, että hänen oikeutensa toteutuvat yhdenvertaisesti ja että hän voi olla mukana päättämässä yhteisistä asioista. Oikeusvaltioperiaate, toimiva demokratia ja keskinäinen luottamus saavat tavallistakin suuremman painoarvon nyt, kun elämme poikkeuksellisissa oloissa koronaviruspandemian keskellä.

Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Julkisella vallalla on perustuslain mukaan myös laaja vastuu perusoikeuksien edistämisestä. Siksi on tärkeää, että kaikki voivat osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Yhdessä luomme edellytykset osallistumiselle, jotta jokainen löytää itselleen sopivan kanavan vaikuttaa.

Demokratian edistämiseksi maassamme demokratiapolitiikkaa on kehitettävä pitkäjänteisesti. Kehittämistyön on pohjauduttava tutkittuun tietoon. Siksi on merkittävää, että pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on linjaus kansallisen demokratiaohjelman valmistelun käynnistämisestä. Kansallinen demokratiaohjelma 2025 kattaa hallitusohjelman lukuisat kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistävät toimet. Demokratiaohjelman tavoitteena on edistää osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelmalla vahvistetaan suomalaista demokratiaa. Tähän pyritään muun muassa kehittämällä uusia osallistumistapoja, edistämällä avoimuutta ja osallisuutta asioiden valmistelussa, vahvistamalla kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä, tukemalla demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta sekä parantamalla nuorten osallistumismahdollisuuksia. Kun kova tuuli ravistelee maailmaa, meidän on hyvä muistaa yhteiskuntamme peruspilarit. Nyt, jos koskaan, on tärkeää vaalia suomalaisen demokraattisen kehityksen vahvistamista. Vahva demokratia luo yhteiskunnalle vakaan pohjan vastata tulevaisuuden kehityssuuntauksiin. Se vahvistaa toimintaympäristöä, jossa vaikeisiin

kysymyksiin voidaan hakea ennakoivasti ja luotettavasti vastauksia, perusoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta kunnioittaen.

Käsillä oleva tutkimus on jatkoa vuoden 2003, 2007, 2011 ja 2015 eduskuntavaaleihin liittyviin tutkimushankkeisiin. Vuodesta 2011 eduskuntavaaleja koskevan kansallisen vaalitutkimuksen aineistonkeruun rahoittamisvastuu on ollut oikeusministeriöllä, koska eduskuntavaalien säännöllinen seuraaminen on havaittu välttämättömäksi osaksi jatkuvaa demokratian seurantaa ja kehittämistä. Tutkimusaineisto toimii oikeusministeriön rahoittamien Suomen demokratiaindikaattoreiden perusaineistona. Indikaattoreita ylläpidetään Suomen vaalitutkimusportaalissa (www.vaalitutkimus.fi), joka palvelee keskeisenä suomalaisen vaalitutkimustiedon julkaisuareenana. Tutkimushankkeen pääaineisto on saatavissa maksutta tieteelliseen tutkimus- ja opetuskäyttöön, sekä opiskelutarkoituksiin.

Käsillä oleva teos on kansallinen vaalitutkimus vuoden 2019 eduskuntavaaleista. Sen ovat kirjoittaneet laajassa yhteistyössä suomalaiset tutkijat eri yliopistoista. Teos edustaa tutkijoiden näkemyksiä suomalaisen demokratian keskeisistä kysymyksistä.

Anna-Maja Henriksson

Oikeusministeri

FÖRORD AV MINISTERN

Demokratin, rättsstaten och de grundläggande fri- och rättigheterna utgör tillsammans den värdegrund som den finländska samhällsordningen bygger på. Den finländska demokratin stöder sig på rättsstaten där grundlagen ger ett starkt skydd för varje individs människovärde, integritet och andra grundläggande rättigheter. Varje individ ska kunna lita på att deras rättigheter tillgodoses likvärdigt och att de kan vara med och besluta om gemensamma ärenden. Rättsstatsprincipen, en fungerande demokrati och ett ömsesidigt förtroende får en ännu större tyngd under de exceptionella förhållandena som vi nu lever i under coronapandemin.

Enligt grundlagen ska det allmänna främja människors möjligheter att delta i samhällelig verksamhet och att påverka beslut som gäller dem själva. Det allmänna har enligt grundlagen också ett omfattande ansvar för att främja de grundläggande fri- och rättigheterna. Därför är det viktigt att alla kan delta i det gemensamma beslutsfattandet. Tillsammans ska vi skapa förutsättningar för delaktighet så att var och en finner en lämplig kanal där man kan påverka.

För att främja demokratin i vårt goda land måste demokratipolitiken utvecklas på lång sikt. Utvecklingsarbetet ska bygga på vetenskaplig forskning. Därför är det så viktigt att det i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering fastställs att beredningen av ett övergripande demokratiprogram ska inledas. Det nationella demokratiprogrammet 2025 omfattar de många åtgärder i regeringsprogram som främjar det civila samhället och delaktighet. Syftet med demokratiprogrammet är att främja delaktighet och en ny slags växelverkan mellan förvaltningen och civilsamhället. Genom programmet ska den finländska demokratin stärkas. Det här ska göras genom att bland annat utveckla nya sätt att delta, främja öppenhet och delaktighet vid beredningen av ärenden, stärka civilsamhällets verksamhetsförutsättningar, stödja fostran till demokrati och mänskliga rättigheter samt förbättra ungas möjligheter att delta. När vinden blåser som mest ute i världen är det bra att vi minns de grundläggande hörnstenar vårt samhälle är uppbyggt på. Nu om någonsin är det viktigt att slå vakt om att stärka den finländska demokratiska utvecklingen. En stark demokrati skapar en stabil grund för samhället att svara på framtida utvecklingstrender.

Den stärker ramarna för en verksamhet där man på ett förutsägbart och tillförlitligt sätt kan söka svar på svåra frågor. Där man respekterar de grundläggande rättigheterna och rättsstatsprincipen.

Denna valundersökning är en fortsättning till forskningsprojekten i anslutning till riksdagsvalen 2003, 2007, 2011 och 2015. Sedan år 2011 har justitieministeriet svarat för finansieringen av den nationella valforskningen som gäller riksdagsval, eftersom regelbundna riksdagsvalundersökningar har visat sig vara ett centralt verktyg i arbetet för att följa upp demokratins tillstånd och utveckla demokratin. Undersökningen används som grundmaterial för utarbetandet av demokratiindikatorerna som finansieras av justitieministeriet. Indikatorerna finns i Finlands valforskningsportal (www.vaalitutkimus.fi) som innehåller central finsk valforskningsdata. Huvudmaterialet för forskningsprojektet kan användas kostnadsfritt för vetenskaplig forskning, undervisning och studier.

Den nationella valundersökningen som nu har blivit klar gäller riksdagsvalet 2019. Den har producerats i ett omfattande samarbete mellan finländska forskare vid olika universitet. Undersökningen representerar forskarnas åsikter om centrala demokratifrågor.

Anna-Maja Henriksson

Justitieminister

FOREWORD BY THE MINISTER

Democracy, the rule of law, and fundamental and human rights form the value foundation on which the Finnish society is built. Finnish democracy is based on the rule of law, with the Constitution giving every individual strong protection for human dignity, personal integrity and other fundamental rights. Everyone must be able to trust that their rights will be realised in an equal manner and that they can be involved in deciding on common issues. The rule of law, well-functioning democracy and mutual trust have an even greater importance than usual now that we are living in these exceptional circumstances in the midst of the COVID-19 pandemic.

Under the Constitution, the public authorities shall promote the opportunities for individuals to participate in societal activity and have a say in decisions that affect them. The public authorities are also responsible for promoting fundamental rights. Therefore, it is important that everyone can participate in deciding on matters of common interest. Together we can create such forms of participation that everyone can find a suitable channel for exerting influence.

In order to further promote democracy in our country, democracy policy should be developed on a long-term basis. All development measures should be based on researched data. That is why the objective set out in the Government Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government to draw up a national democracy programme for Finland is so important. The National Democracy Programme 2025 will cover the numerous measures related to civil society and participation outlined in the Government Programme. The objective of the Democracy Programme is to promote participation and new forms of interaction between the public administration and the civil society. The programme also aims to strengthen the Finnish democracy through developing new ways of participation, promoting the transparency of preparation, improving consultation practices, strengthening the operating conditions of the civil society, supporting democracy and human rights education, and promoting the participation of young people. When the world is in turmoil, we should keep in mind the cornerstones that our society is built on. Now, if ever, it is important to invest in the development of Finnish

democracy. Strong democracy provides a stable foundation for a society to respond to future trends. It contributes to a stronger operating environment where answers to difficult questions can be sought in a foreseeable and reliable manner, while respecting the rule of law and fundamental rights.

This study continues the series of research projects concerning the parliamentary elections of 2003, 2007, 2011 and 2015. Since 2011, the Ministry of Justice has been responsible for funding the data collection for the purposes of national election research on parliamentary elections, as regular monitoring of parliamentary elections has been discovered to be an indispensable part of the continuous monitoring and development of democracy. Furthermore, the Finnish democracy indicators, funded by the Ministry of Justice, are based on this research data. The indicators are published and updated in the Finnish Election Study Portal (www.vaalitutkimus.fi), which is the key publication channel for research data on Finnish elections. The principal research material of the project is available free of charge for scientific research, teaching and study purposes.

This publication is a national election study concerning the parliamentary elections of 2019. It was written by a group of Finnish researchers from different universities. The work represents the views of the researchers on the key issues in Finnish democracy.

Anna-Maja Henriksson

Minister of Justice

TOIMITTAJIEN ESIPUHE

Tämä teos on viides peräkkäinen kansallinen eduskuntavaalitutkimus. Vaalitutkimuskonsortio käynnistyi 2000-luvun alkupuolella, jolloin Suomi sai kutsun liittyä kansainväliseen CSES-yhteistyöhön (the Comparative Study of Electoral Systems). Varsinainen tutkimussarja alkoi vuoden 2003 eduskuntavaaleista (Paloheimo toim. 2005) ja sitä seuranneet tutkimukset ovat olleet rakenteiltaan ja toteutustavoiltaan samankaltaisia. Myös nyt käsillä oleva tutkimus on toimitettu artikkelikokoelma ja vaalitutkimushankkeen pääjulkaisu. Lisäksi mukana on jälleen kerran Unto Hämäläisen journalistinen katsaus eduskuntavaaleja edeltäneeseen hallituskauteen. Vaalitutkimusohjelma on organisoitu Suomen vaalitutkimuskonsortioksi (the Finnish National Election Study Consortium, FNES). Sen tieteellistä työtä johtaa johtoryhmä, jonka puheenjohtajana toimii professori Kimmo Grönlund Åbo Akademista ja jäseninä dosentti Sami Borg Tampereen yliopistosta, professori Elina Kestilä-Kekkonen Turun yliopistosta, professori Åsa von Schoultz Helsingin yliopistosta, professori Kim Strandberg Åbo Akademista ja dosentti Hanna Wass Helsingin yliopistosta.

Tutkimuksen perusaineistona toimii vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen toteutettu kysely. Siinä valtakunnallisesti edustava otos vaalien äänioikeutetuista on osallistunut henkilökohtaisessa tapaamisessa täytettävään lomakehaastatteluun. Tämän jälkeen suurin osa vastaajista on vastannut itsenäisesti joko verkossa tai postitse palautettavalla paperilomakkeella niin kutsuttuun perävaunukyselyyn.

Lomakkeiden kysymykset ovat tutkijaryhmän suunnittelemia. Vuoden 2019 lomakkeiden suunnittelua koordinoi lomaketyöryhmä, jossa toimivat Sami Borg, Aino Tiihonen, Peter Söderlund ja Kim Strandberg. Aineistonkeruusta vastasi kilpailutuksen jälkeen Taloustutkimus Oy. Osa tutkimuksen kysymyksistä on kansainvälisesti vertailukelpoisia ja osa kansallisen seurannan vuoksi samanlaisia kuin aiemmissa tutkimuksissa. Mukana on aina myös uusiin tutkimusongelmiin suunniteltuja tuoreita kysymyksiä. Vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen toteutetun kyselyn ja aineistonkeruun perustiedot löytyvät liitteestä 1. Kerättyä aineistoa käytetään tämän tutkimuksen lisäksi useissa muissa tieteellisissä julkaisuissa ja Suomen demokratiaindikaattoreiden päivittämisessä. Tämän teoksen luvuissa

hyödynnetään myös esimerkiksi aiempia eduskuntavaalitutkimuksia, kansainvälisiä vertailuaineistoja ja virallisia vaalitilastoja.

Suomen kansallisia eduskuntavaalitutkimuksia ryhdyttiin tekemään kreivin aikaan. Niiden avulla voidaan nyt pyrkiä ymmärtämään yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat koskeneet Suomea ja liberaaleja demokratioita laajemminkin. Useissa maissa aiemmin jäätyneiksi eli hyvin jäykiksi luonnehditut puoluejärjestelmät ovat myllerryksessä. Teollisten yhteiskuntien aikaan muotoutuneet ja vakiintuneet puoluejärjestelmät perustuivat pitkälti yhteiskuntien ammatti- ja elinkeinorakenteeseen ja vasemmisto–oikeisto-jakolinjaan. Lisäksi useissa länsimaissa perinteistä puoluejärjestelmää ylläpitäviä tekijöitä ovat tyypillisesti olleet erilaiset alueellisiin tai kielellisiin jakoihin perustuvat ristiriitaulottuvuudet ja eri uskontokuntiin kuuluminen. Politiikan asialista on kuluvalla vuosituhannella myös laajentunut yhä vaikeammilla kysymyksillä, joihin vastaamissa poliittinen järjestelmä joutuu pinnistelemään. Kuvaamme tässä teoksessa näiden uusien ja vanhojen jakolinjojen limittymistä, puoluekentän käymistilaa ja poliittisten identiteettien moninaistumista käsitteellä *politiikan ilmastonmuutos*.

Teos julkaistaan oikeusministeriön sarjassa ja se on ladattavissa sähköisenä sekä valtioneuvoston julkaisuarkistosta (VALTO) että vaalitutkimusportaalin (www.vaalitutkimus.fi) kautta. Vaalitutkimusportaalin kautta löytyy myös lisätietoa vaalitutkimusohjelmasta ja aiemmista eduskuntavaalitutkimuksista.

Kirjan toimittajina haluamme lämpimästi kiittää kaikkia 33 kirjoittajaa, vaalitutkimuskonsortion johtoryhmää sekä oikeusministeriötä ja varsinkin sen demokratia- ja julkisoikeusosaston yhteyshenkilöitä miellyttävästä yhteistyöstä. Erityisesti kiitämme VTM Hilma Sormusta mittavasta ja omistautuneesta panoksesta kirjan toimitustyöhön sekä kotiyliopistojamme tuesta toimitustyön tekemiseen. Kirja on omistettu ympäri maailmaa käynnissä olevalle kamppailulle demokraattisesti, eettisesti, sosiaalisesti sekä ekologisesti kestävän yhteiskunnan puolesta.

12.6.2020

Sami Borg Elina Kestilä-Kekkonen Hanna Wass

REDAKTÖRERNAS FÖRORD

Denna bok är den femte i raden av nationella riksdagsvalsundersökningar. Valforskningskonsortiet inledde sin verksamhet i början av 2000-talet, i och med att Finland fick en inbjudan till att medverka i det internationella CSES-samarbetet (the Comparative Study of Electoral Systems). Den första undersökningen i serien av valundersökningar gjordes i samband med riksdagsvalet 2003 (Paloheimo red. 2005). De därpåföljande valundersökningarna har varit i stort sett likadana till sin struktur och förverkligande. Även denna undersökning är en redigerad artikelsamling och valforskningsprojektets huvudrapport. I rapporten ingår också en journalistisk översikt av Unto Hämäläinen över den föregående regeringsperioden. Valforskningsprogrammet organiserats genom det finländska valforskningskonsortiet (the Finnish National Election Study Consortium, FNES). Konsortiets akademiska arbete leds av en ledningsgrupp under professor Kimmo Grönlunds (Åbo Akademi) ordförandeskap. Dess övriga medlemmar är docent Sami Borg (Tammerfors universitet), professor Elina Kestilä-Kekkonen (Åbo universitet), professor Åsa von Schoultz (Helsingfors universitet), professor Kim Strandberg (Åbo Akademi) och docent Hanna Wass (Helsingfors universitet).

Undersökningens empiriska material består av en surveyundersökning som insamlats efter riksdagsvalet 2019. Ett representativt urval av röstberättigade finländska medborgare har deltagit i en besöksintervju. Efter besöksintervjun har merparten av svarspersonerna besvarat en s.k. drop-off-enkät, antingen elektroniskt på webben eller genom en pappersenkät som returnerats per post.

Enkätfrågorna har utarbetats av en grupp forskare; i arbetsgruppen som koordinerade planeringen av enkäterna i 2019 års undersökning ingår Sami Borg, Aino Tiihonen, Peter Söderlund och Kim Strandberg. Datainsamlingen genomfördes efter konkurrensutsättning av Taloustutkimus Oy. Vissa frågor i 2019 års undersökning är identiska med frågor i motsvarande internationella undersökningar för att möjliggöra jämförelser mellan länder, andra är identiska med frågor i tidigare nationella undersökningar för att säkerställa jämförbarheten över tid i Finland. I och med att en del av forskningsproblemen är helt nya uppstår även behov för nya, färska frågor. Uppgifter om enkäten och datainsamlingen

i 2019 års undersökning finns i bilaga 1. I tillägg till denna undersökning används datamaterialet till flera andra vetenskapliga publikationer samt i uppdateringen av Finlands demokratiindikatorer. I kapitlen av denna bok utnyttjas också andra datakällor, till exempel tidigare riksdagsvalsundersökningar, data som möjliggör internationella jämförelser samt officiell statistik.

De finländska riksdagsvalsundersökningarna inleddes i grevens tid. I stöd av resultaten från de upprepade undersökningarna har man nu möjlighet att försöka förstå den samhälleliga förändring som präglat Finland och de liberala demokratierna i allmänhet. I många länder är partisystem som tidigare karaktäriserats som förstelnade nu i gungning. Partisystem som utformades och etablerades under tiden för industrialisering byggde i hög grad på sysselsättnings- och näringsstrukturen samt konfliktdimensionen mellan höger och vänster. Därtill har det traditionella partisystemet i många västliga länder upprätthållits av mekanismer som har sina rötter i regionala, språkliga och religionsrelaterade motsättningar. Den politiska agendan har under 2000-talet utvidgats med nya och allt svårare frågor som det politiska systemet måste tampas med. I denna bok beskriver vi den aktuella utvecklingen som präglas av att nya och gamla skiljelinjer suddas ut, av ett partifält som är i gungning och av en ökad mångfald i politiska identiteter. *Politikens klimatförändring* används som ett samlingsbegrepp för dessa tendenser.

Boken publiceras i justitieministeriets rapportserie och den kan laddas upp via statsrådets elektroniska publiceringsarkiv VALTO (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/) eller via Finlands valforskningsportal (https://www.vaalitutkimus.fi/sv/). På valforskningsportalen hittas även tilläggsinformation om valforskningsprogrammet och om tidigare riksdagsvalsundersökningar.

I egenskap av redaktörer för boken vill vi å det varmaste tacka samtliga 33 författare som bidragit till helheten, valforskningskonsortiets ledningsgrupp, justitieministeriet och särskilt kontaktpersonerna inom avdelningen för demokrati och offentlig rätt för ett angenämt samarbete. Vidare vill rikta ett varmt tack till pol.mag. Hilma Sormunen för hennes stora och engagerade insats i redigeringen av boken samt våra hemuniversitet för det stöd som möjliggjort redigeringsarbetet. Boken tillägnas den kamp som förs, världen över, för ett samhälle som är hållbart – demokratiskt, etiskt, socialt och ekologiskt.

12.6.2020

Sami Borg Elina Kestilä-Kekkonen Hanna Wass

FOREWORD

This book is the fifth volume of the Finnish National Election Study (FNES). The Election Study Consortium was established in the beginning of the 2000s when Finland received an invitation to become a member of the Comparative Study of Electoral Systems (CSES). The seminal study examined the 2003 parliamentary elections (Paloheimo ed. 2005) which sets the style and structure for future pieces. Like its predecessors, this one is also an edited volume. Once again our election study includes a more journalistic chapter by Unto Hämäläinen on political issues over the four-year electoral period before the elections. The Finnish National Election Study FNES is run by the Finnish National Election Study Consortium. Its academic activities are led by a steering committee with six members: Professor Kimmo Grönlund (Åbo Akademi University and Chair of the consortium), Adjunct Professor Sami Borg (Tampere University), Professor Elina Kestilä-Kekkonen (University of Turku), Professor Åsa von Schoultz (University of Helsinki), Professor Kim Strandberg (Åbo Akademi University), and Adjunct Professor Hanna Wass (University of Helsinki).

The primary data source used in this study is a survey conducted after the 2019 parliamentary elections. A nationally-representative sample of voters responded to a series of questions through face-to-face interviews. In addition, a self-selected proportion of the participants returned a self-administered drop-off questionnaire which could be accessed either in paper or online.

The members of Finnish Election Study Consortium formulated the questions for both surveys. A working group which consists of four members – Sami Borg, Aino Tiihonen, Peter Söderlund and Kim Strandberg – coordinated the 2019 study design. The data was collected by Taloustutkimus Oy. While some of the questions are derived from the CSES module to facilitate cross-national comparisons, others are identical with previous national datasets to enable longitudinal analyses. Like previous studies, a number of questions have been specifically designed to explore novel research topics. Further information about data collection for FNES2019 may be found in Appendix 1. Aside from this study, the data will be used in other scientific publications and to update indicators measuring

the quality of democracy in Finland. Besides these survey data, the chapters in this volume rely on previous FNES data, other cross-national surveys, and election statistics.

The timing for launching the Finnish Election Study Series could have not been more perfect. With all five datasets at our disposal, we are able to better understand political changes in Finland and other liberal democracies. In many countries, party systems which were once described as frozen are now in flux. The party systems of the past were formed in the industrial era, and were based on occupational and economic structures of the time. The left-right cleavage hence held sway in these party systems, including Finland. In recent decades, however, other cleavages have emerged in many countries. They stem from factors such as region, language, and religious affiliations. The political agenda has thus grown to encompass a wider range of issues. This growth in issues challenges traditional decision-making processes in politics. In this volume, we explore the changes and challenges which have manifested in Finland through the concept of *climate change in politics*. At its core, this concept describes how overlaps between old and new cleavages result in diversification of social and political identities and turbulence within the political system.

This edited volume is published by the Ministry of Justice. It can be downloaded electronically from either The Institutional Repository for the Government (Valto) or the FNES portal (www.vaalitutkimus.fi). The latter portal also includes more information on the Consortium and previous versions of Finnish National Election Studies.

As the editors of this volume, we would like to sincerely thank all 33 contributors, the steering group of the FNES, and the Ministry of Justice. We would especially like to thank the Department for Democracy and Public Law at the Ministry of Justice for a fruitful collaboration. A special thanks also goes to Hilma Sormunen (M.Soc.Sci) for her outstanding and dedicated work in the editing process, and our home universities for their continuous support. Finally, we dedicate this book to the universal struggle for democratically, ethically, socially and ecologically sustainable societies.

12 June 2020

Sami Borg Elina Kestilä-Kekkonen Hanna Wass

I

Johdanto

1 Johdanto: mikä politiikan ilmastonmuutos?

Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass

1.1 Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa

Läntiset demokratiat ovat eläneet suuressa myllerryksessä viimeksi kuluneiden muutaman vuosikymmenen ajan. Talouden globaali rakennemuutos on merkinnyt uusien tuotantotapojen kehittymistä, elinkeinorakenteen uudelleenmuotoutumista, uusien ammattien syntymistä ja vanhojen häviämistä sekä vakiintuneiden talouspoliittisten voimasuhteiden uudelleenarviointia ja kiristyvää talouskilpailua niin kansainvälisesti kuin kansallisvaltioiden sisällä. Kiihtyvä muuttoliike, Euroopan sisäiseen integraatiokehitykseen liittyvät ongelmat, teknologisten innovaatioiden rakettimainen kehitys, ilmastonmuutoksen hidastaminen ja viimeisimpinä COVID-19-pandemia ovat tuoneet politiikan agendalle useita ennen kokemattomia kysymyksiä ratkaistavaksi. Tämä on paitsi korostanut poliittisen päätöksenteon merkitystä myös osoittanut sen toimintakyvyn rajallisuuden.

Siitä, onko liberaali demokratia ajautunut kriisiin ja millä perusteella, ei kuitenkaan olla yksimielisiä (ks. esim. Kestilä-Kekkonen ja Korvela 2017; Levitsky ja Ziblatt 2018; Mounk 2018; Runciman 2018; Thomassen 2012). Kriisin merkkeinä on pidetty kasvavaa tyytymättömyyttä ja epäluottamusta sekä harjoitettua politiikkaa että poliittista järjestelmää kohtaan, demokratian itseisarvon heikkenemistä äänestäjien silmissä ja autoritäärisempien hallintomuotojen vetovoiman kasvua. Lisäksi kriisin ilmentyminä on mainittu poliittisen edustuksellisuuden toteutumisen ongelmat ja elitisoituminen, kansalaisten poliittisen lukutaidon heikentyminen, ylikansallisten toimijoiden, kuten keskuspankkien vallan kasvu demokraattisen järjestelmän kustannuksella, sekä yhteisten pelisääntöjen rikkomukset poliittisten kilpailijoiden kesken ja poliittisen väkivallan muuttunut luonne. Demokratian vakiintuminen

ei siten välttämättä kasvata sen kannatusta, vaan päinvastoin näin käy yleensä silloin, kun demokratia joutuu joko sisäisesti tai ulkoisesti uhatuksi (Claassen 2019).

Yhteiskunnalliset muutokset ja aaltoliike kansalaisten ja poliittisen järjestelmän suhteessa heijastuvat kansalaisten poliittisiin käsityksiin ja valintoihin. Tämä on näkynyt etenkin viime vuosina yleistyneinä ”vaaliyllätyksinä”, joita politiikan kommentaattorit ja tutkijat eivät ole osanneet ennakoida. Vaaliyllätyksiä on pyritty selittämään talouden rakennemuutoksen (esim. Przeworski 2019), uusien identiteettipohjaisten vastakkainasettelujen (ks. Achen ja Bartells 2017) tai ”kulttuurisotien” (esim. Norris ja Inglehart 2019) kautta. Näille selityksille on yhteistä näkemys siitä, että äänestäjät tekevät poliittisia valintojaan nykyisin yhä enemmän muun kuin perinteisiin yhteiskuntaluokkiin kiinnittyvän luokkapohjaisen suuntautumisen perusteella (Evans ja Tilley 2017; Knutsen 2007; Savage 2015).

Talouden rakennemuutos tuottaa uudentyyppisiä globalisaation voittajia ja häviäjiä myös pitkään politiikan vakauttavana voimana pidetyn keskiluokan sisälle (ks. Kurer 2020). Tässä kontekstissa äänestäjille ei ole itsestään selvää, mitkä puolueet ja millaiset poliittiset ohjelmat kykenisivät parhaiten vastaamaan heidän tarpeisiinsa. On esimerkiksi esitetty, että perinteiset vasemmistopuolueet eivät ole osanneet muotoilla globaalin uusjaon oloissa tasa-arvoa edistävää poliittista ohjelmaa, jolla tarjottaisiin vallitsevalle markkinaliberalismille varteenotettava vaihtoehto (Piketty 2020). Vaaleissa epävarmuus omasta tulevaisuudesta voi purkautua yhtäältä liikkuvana äänestämisenä (Dassonneville 2015) ja siirtymisenä oikeisto- tai vasemmistopopulististen puolueiden kannattajaksi (esim. Burgoon ym. 2019; Gest ym. 2018; Im ym. 2019a), tai pettymyksenä puolueiden kykyyn vastata kansalaisten tarpeisiin ja siitä juontuvana poliittisesta osallistumisesta vetäytymisenä (Blais ja Daoust 2020). Osaltaan kyse voi olla myös siitä, että identiteettipoliittisten kysymysten korostuminen on ominaista taloudellisille murroskausille, jolloin monien kansalaisten tulevaisuushorisontti näyttää usvaiselta ja hallitsemattomuuden tunne korostuu.

1.2 Jakolinjat lämpenevät

Puolueiden keskinäisen kilpailun logiikkaan kuuluu, että ne pyrkivät tavoittelemaan mahdollisimman laajaa äänestäjäkuntaa ja etsimään itselleen jatkuvasti uusia kannattajia. Talouden rakennemuutoksen yksi kiinnostava piirre on, että samalla kun suuret yhteiskuntaluokat ovat menettäneet merkitystään äänestäjien yhteiskunnallisten arvojen ja asenteiden jäsentäjinä, yksittäisten ammattien eli niin kutsuttujen mikroluokkien poliittinen merkitys on korostunut (Weeden ja Grusky 2012). Rakennemuutoksen tuottamat edut ja riskit vaihtelevat paljon ammattiryhmästä toiseen riippuen työtehtävistä ja niiden suorittamiseen vaadittavista taidoista (Autor ym. 2013; Kurer ja Palier 2019; Owen ja Johnston 2017). Puolueiden välisessä kilpailussa menestyvät parhaiten ne puolueet, jotka saavat otteen

yhä hienojakoisemman äänestäjäkunnan mitä moninaisemmista huolenaiheista. Siinä missä poliittiseen keskustaan tai vasemmistoon kuuluvat puolueet tavoittelevat korkeasti koulutettua, globalisaatiosta ja teknologisesta kehityksestä monella tapaa hyötyneitä, mutta samalla verotuksen kautta tasa-arvoa lisääviin tulonsiirtoihin myönteisesti suhtautuvia äänestäjiä, monien keskusta–oikeisto-puolueiden ensisijaisena kohderyhmänä ovat puolestaan vauraat, tulonsiirtoihin varauksellisemmin suhtautuvat äänestäjät (Kitchelt 1994; Piketty 2020; Rooduijn ym. 2017).

Perinteisiin jakolinjoihin historiallisesti kytkeytyvät puolueet ovat olleet jossakin määrin joustavia muutokseen ja kyenneet omaksumaan uusia tavoitteita. Eurooppalainen puoluejärjestelmä muodostui 1800-luvun loppupuolella neljästä eri ulottuvuudesta koostuvaan poliittiseen tilaan: 1) uskonto, 2) keskusta vs. periferia, 3) kaupunki vs. maaseutu ja 4) pääoma vs. työntekijät (Lipset ja Rokkan 1967). Alkuperäisen ”jäätymishypoteesin” (engl. *freezing hypothesis*) taustalla oli oletus siitä, että ainoastaan näitä jakolinjoja heijastavilla puolueilla on mahdollisuus menestyä poliittisessa kilpailussa. Jakolinjat sulautuivat myöhemmin osin yhteen muodostaen sosioekonomisen (vasemmisto–oikeisto) ja sosiokulttuurisen (konservatiivi–liberaali) ulottuvuuden (Kriesi ym. 2006, 923–924). Tätä kautta monet perinteisistä puolueista ovat onnistuneet tavoittamaan uusia valitsijaikäpolvia ja säilyttämään tai lisäämään kannatustaan varsin pitkään. Kuitenkin erityisesti 2000-luvulla globalisaation, työn uusjaon ja maahanmuuton kaltaiset ilmiöt sekä perinteisten puoluejärjestelmien ikääntyminen ovat synnyttäneet tilanteen, jossa eurooppalaisten maiden puoluejärjestelmät ovat sopivissa olosuhteissa alttiita suurillekin muutoksille. Muutokset eivät ole tapahtuneet vain vanhojen puolueiden kannatuksen uusjakona, vaan murrokseen on saattanut liittyä suuressa määrin myös uusien puolueiden esiinmarsseja. Esimerkkejä löytyy useista EU-maista, kuten tämän kirjan viimeisessä osassa käy ilmi.

Sosiokulttuurisen ulottuvuuden merkitys alkoi korostua 1970-luvulta lähtien, kun kohti jälkimaterialistisen arvojen yleistyminen synnytti eräänlaisen ”hiljaisen vallankumouksen” (Inglehart 1970). Tämän myötä poliittiselle asialistalle nousi uudentyyppisiä kysymyksiä, kuten ympäristönsuojelu ja vähemmistöjen oikeudet. Kuluvalla vuosituhannella oikeistopopulismi ja arvokonservatismi ovat muodostaneet uuden hiljaisen vallankumouksen (Ignazi 1992), joka on saavuttanut monissa maissa yhä vankemman jalansijan. Sen arvopohjan muodostavat lain ja järjestyksen tematiikka, auktoriteettien kunnioitus, monokulttuurisuus, perinteiset moraali- ja perhearvot sekä vahva valtio, joka perustuu kansallisten intressien ja ”tavallisten kansalaisten” etujen puolustamiselle. Samalla monissa maissa kasvava osa kansalaisista kannattaa ympäristön- ja ilmastonsuojelua sekä suvaitsevaisuutta ja muita liberaaleja arvoja korostavia näkemyksiä. Sosiokulttuurisen ulottuvuuden ympärillä usein leimahtavissa kulttuurikonflikteissa käydään ytimeltään keskustelua siitä, millainen on hyvä yhteiskunta ja elämä (Hunter 1991). On esimerkiksi huomautettu, että Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaaleissa ei ollut pelkästään kysymys työpaikkojen katoamisesta ruostevyöhykkeen vanhoissa teollisuusosavaltioissa tai muukalaisvastaisuudesta

ja etnisistä ennakkoluuloista, vaan myös kristillisen oikeiston uudesta noususta (Ruotsila 2018).

Myös eurooppalaisissa vaaleissa näkyy yhä useammin asetelma, jossa sosioekonominen ja sosiokulttuurinen ulottuvuus ovat molemmat tärkeitä ja saattavat muodostaa yllättäviäkin yhdistelmiä. Pitkään oletettiin, että vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus ja sosiokulttuurinen ulottuvuus muodostavat nelikentän, jonka eri lohkoihin äänestäjät arvojensa ja asenteidensa mukaisesti sijoittuvat. Ehkä tunnetuin kuvaus tästä nelikentästä on niin sanottu GAL–TAN-ulottuvuus (green-alternative-libertarian/traditional-authoritarian-nationals) (Hooghe ym. 2012). Populistiset liikkeet ovat hyödyntäneet äänestäjien limittäin ja lomittain meneviä taloudellisia intressejä ja yhteiskunnallisia arvoja tekemällä esimerkiksi yksityisautoilusta ja ravintoon liittyvistä valintoista myös identiteettipoliittisia kysymyksiä, jotka asettavat vastakkain yhteiskunnan tarpeet ja yksilön oikeuden omaan elämäntapaansa (ks. Im ym. 2019b). Vastaavasti Italian Viiden tähden liikkeen äänestäjäkunnassa yhdistyvät halu rajoittaa maahanmuuttoa ja parantaa seksuaalivähemmistöjen oikeuksia (Angelucci ym. 2019), mikä on GAL–TAN-tyyppisen jaottelun näkökulmasta ”epälooginen” yhdistelmä. Poliittinen tila onkin muuttunut nelikentän lohkoja huomattavasti suppeammiksi vyöhykkeiksi, joiden välillä asenneilmasto saattaa vaihdella runsaastikin. Populististen puolueiden valitsemat strategiat osoittavat, että taloudelliseen kehitykseen ja sosiaalisiin identiteetteihin nojaavat selitysmallit ovat pikemminkin toisiaan täydentäviä kuin vaihtoehtoisia selitysmalleja äänestäjien poliittisissa valinnoissa ja sitä kautta puolueiden kannatuspohjassa tapahtuneille muutoksille.

1.3 Suomalaisen politiikan vuorovesien vaihtelu

Tarkasteltaessa politiikan, vaalien ja kampanjoinnin muutoksia Suomen näkökulmasta, esiin nousee jakolinjojen muutoksen ohella muutama keskeinen havainto. Näistä ensimmäinen liittyy vaaliviestintään ja -kampanjointiin, jotka ovat molemmat kehittyneet merkittävästi kuluvalla vuosituhannella internetin ja sosiaalisen median käytön myötä. Muodonmuutos näkyy paitsi puolueiden ja ehdokkaiden kampanjoinnissa myös siinä, mistä erilaiset väestöryhmät saavat tietoa vaaleista, puolueista ja ehdokkaista. Suomalaisten eduskuntavaalitutkimusten seurantatiedot osoittavat kiistattomasti, että eri-ikäiset valitsijat altistuvat nykyisin vaali-informaatiolle ja hankkivat vaalitietoa toisistaan poikkeavia reittejä pitkin. Monille nuorille internet ja sosiaalinen media ovat nykyisin jo tärkein tiedonsaantiväylä. Vanhimmat ikäryhmät puolestaan navigoivat vaalienalusmaastossa yhä lähinnä television ja sanomalehtien välittämien tietojen sekä oman kokemuksensa varassa (ks. luku 3 tässä teoksessa). Internetin ja sosiaalisen median merkityksen kasvu on vaikuttanut ja vaikuttaa myös poliittiseen keskustelukulttuuriin.

Toinen keskeinen kehityssuunta ajoittuu 2000-luvun alkuun ja se koskee erityisesti suomalaista poliittista järjestelmää ja vaaleja. Vuonna 2000 voimaan astunut perustuslaki vahvisti eduskunnan asemaa suhteessa presidenttiin ja erityisesti pääministerin asemaa. Vaalikaudella 1999–2003 eduskuntapuolueet sopivat, että eduskuntavaalien jälkeen paikkamäärältään suurin puolue käynnistää hallitusneuvottelut. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että paikkamäärältään suurimman puolueen puheenjohtajasta tulee pääministeri. Varsinkin puolueiden kannatusmittauksissa ja jossakin määrin myös kampanja-ajan vaalikeskusteluissa muutos on keskittänyt huomiota siihen, mikä puolueista saavuttaa vaaleissa suurimman puolueen aseman.

Jo 1990-luvun eduskuntavaaleissa vaalikampanjointi korosti ajoittain pääministerikysymystä, ja 2000-luvulta alkaen aihe vakiintui perutuslakimuutoksen myötä yhdeksi vaalikamppailun kannatusmittausuutisoinnin pääkysymykseksi. Samalla pääministerikysymys on noussut monille äänestäjille suhteellisen tärkeäksi puoluevalinnan perusteeksi (Grönlund ja Westinen 2012, 178–180). Tämä suuntaus on ollut omiaan vahvistamaan politiikan ja vaalikamppailun henkilöitymistä puheenjohtajatasolle, ja se on pakottanut puolueita arvioimaan puheenjohtajiaan yhä enemmän heidän mediakyvykkyytensä ja henkilökohtaisen karismansa näkökulmasta. Pääministerin muodollisen ja tosiasiallisen aseman muutokset ovat lisänneet pääministerin vastuuta ja medianäkyvyyttä, mikä saattaa olla osasyy siihen, miksi pääministeripuolue näyttää yleensä kärsivän suhteellisesti suurimman vaalitappion hallituksen harjoittamasta politiikasta (Pitkänen ja Westinen 2019 sekä luku 5 tässä teoksessa). Näin on ollut huolimatta laajoista koalitiohallituksista, joissa vastuun voisi olettaa jakautuvan tasaisemmin.

Kolmas vahvistunut trendi on puolueiden puheenjohtajien aseman yhä selvempi riippuvuus puolueiden kannatusmittausten tuloksista. Lähes riippumatta taloudellisista olosuhteista ja hallituksen onnistumisesta pääministeripuolueen ja yleensä muidenkin hallituspuolueiden gallupkannatus on viime vuosikymmeninä laskenut ennen vaaleja, mikä on synnyttänyt hallituspuolueille painetta ottaa käyttöön erilaisia kannatusta mahdollisesti nostavia keinoja. Edellä mainitut rakenteelliset muutokset selittänevät sitä, miksi sekä vuoden 2015 että vuoden 2019 eduskuntavaaleissa päähallituspuolueet joutuivat eri tavoin ottamaan etäisyyttä toisiinsa juuri ennen vaaleja. Vaalikaudella 2011–2015 kyse oli Kokoomuksen[1] ja SDP:n välirikosta keskeisten tavoitteiden saavuttamisessa ja vaalikauden 2015–2019 lopussa hajurako muodostui Keskustan ja Kokoomuksen väliin. Juha Sipilän hallitus erosi noin kuukausi ennen vaaleja, kun pitkään kaavailtu sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus kariutui.

1 Kuten aiemmissa vaalitutkimuksissa, tässäkin tutkimuksessa puolueiden nimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella, kun teksti viittaa käyttönimenä puolueorganisaatioon (esim. Keskusta tai Perussuomalaiset). Puolueiden jäsen- tai kannattajakuntiin viitattaessa käytetään pientä alkukirjainta (keskustalaiset tai perussuomalaiset). Suomen kielen lautakunta suosittaa käyttönimien osalta pientä alkukirjainta ja isoja alkukirjaimia tarkoitettaessa puolueen virallista, puoluerekisteriin merkittyä nimeä (Maamies 2011). Vaalitutkimus edellyttää kuitenkin suositusta tarkempaa merkitsemiskäytäntöä, koska puolue ja sen kannattajakunta on kyettävä erottamaan toisistaan.

Oireellista saattaa olla sekin, että pääministerien vaihtuvuus on yleistymään päin, kun tarkastellaan ajanjaksoa 1990-luvulta eteenpäin vuosikymmenittäin. 1990- ja 2000-luvuilla Suomessa toimi molemmilla vuosikymmenillä kolme eri pääministeriä, mutta 2010-luvulla heidän yhteenlaskettu lukumääränsä oli seitsemän.[2] Vaikka syyt vaihdoksille ovat olleet vaihtelevia, tälläkin kehityksellä on yhtymäkohtia politiikan medioitumiseen ja puolueiden ajoittaiseen haluun vaihtaa keulakuviaan vaalikausisykliä nopeammin.

Neljänneksi muutos voi näkyä tilannekohtaisten asiakysymysten aikaisempaa suurempana merkityksenä vaalien lopputulokselle. Suomalaisen valitsijakunnan pitkäkestoiset arvomuutokset heijastuvat lähinnä jakolinjojen uudelleen jäsentymisenä ja vakaan puoluekiinnittymisen heikentymisenä. Näitä nopeammin äänestäjien mielialoihin vaikuttavat asennemuutokset, jotka saattavat kohdistua vaalikohtaisesti hyvinkin vaihteleviin asiakysymyksiin. Tämänkaltaisista suhdanteista hyötyvät ne puolueet, jotka onnistuvat profiloitumaan parhaiten äänestäjille kulloinkin tärkeissä asiakysymyksissä. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa tällainen teema oli eittämättä ilmastomuutoksen hillitseminen.

Esittelemme seuraavaksi tiiviisti vuoden 2019 eduskuntavaalien teemoja ja vaalituloksen. Nämä aiheet täydentyvät luvussa 2, jossa Unto Hämäläinen tarkastelee vaalikautta 2015–2019 politiikan journalistin silmin. Kampanjateemojen ja tuloksen jälkeen esittelemme tutkimuksen tavoitteet ja sen eri osioiden rakenteen ja keskeiset tulokset.

1.4 Vuoden 2019 eduskuntavaalien kampanjateemat ja vaalitulos

Vuonna 2015 eduskuntavaalit Juha Sipilän johdolla voittanut Keskusta otti hallituskumppaneikseen Perussuomalaiset ja Kokoomuksen. Yhteistyö jatkui senkin jälkeen, kun Perussuomalaisten eduskuntaryhmä hajosi Jussi Halla-ahon tultua valituksi puolueen puheenjohtajaksi kesäkuun 2017 puoluekokouksessa. Erikoisessa ratkaisussa Perussuomalaisista irtautunut sinisten eduskuntaryhmä jatkoi hallituksessa, mutta Perussuomalaiset siirtyi puolueena oppositioon. Sinisten eduskuntaryhmään kuului noin puolet PS:n kansanedustajista mukaan lukien kaikki hajonneen puolueen viisi ministeriä, mikä riitti takaamaan Sipilän hallitukselle parlamentaarisen enemmistön.

Vaalikauden 2015–2019 keskeisiä, julkisuudessa paljon keskusteltuja poliittisia asiakysymyksiä olivat sote- ja maakuntauudistus, maahanmuutto ja sen lieveilmiöt,

2 1990-luku: Holkeri, Aho, Lipponen; 2000-luku: Lipponen, Jäätteenmäki, Vanhanen; 2010-luku: Vanhanen, Kiviniemi, Katainen, Stubb, Sipilä, Rinne, Marin. 1990-luvulla ja 2010-luvulla järjestettiin molemmilla kolmet ja 2000-luvulla kahdet eduskuntavaalit.

ilmastokysymys, julkisen talouden säästöt ja leikkaukset sekä vaalikauden lopulla myös esimerkiksi vanhustenhuolto. Näiden eri teemojen merkitystä äänestäjille tutkitaan tarkemmin luvussa 6. Vastoin monien epäilyjä Sipilän hallitus onnistui nostamaan maan työllisyysasteen 72 prosenttiin, mutta sen paremmin Keskusta kuin muutkaan hallituspuolueet eivät näyttäneet saavan siitä erityistä kiitosta kevään 2019 vaaleissa. Tämä johtui ainakin siitä, että verrattuna lukuisiin aiempiin vaaleihin taloudesta puhuttiin vaalikampanjan loppuvaiheessa melko vähän. Perinteisten sosioekonomisten teemojen sijasta keskustelua hallitsivat tällöin sosiokulttuuriset teemat (ks. Raunio 2019) sekä sellaiset hoiva-asiat, jotka todennäköisesti suosivat enemmän oppositiossa olevia vasemmistopuolueita kuin hallituksessa olevia porvarillisia puolueita. Hyvin paljon vaaleissa esillä ollut ilmastonmuutosteema suosi erityisesti Vihreitä, ja jossakin määrin myös muita oppositiopuolueita.

Monet hallituksen päätökset ja yhteiskunnalliset tapahtumat lisäsivät ennen vaaleja Sipilän hallituksen epäsuosiota. Esimerkiksi vuodelle 2015 ajoittunut maahanmuuttoaalto ja sen hoitaminen, vuoden 2016 kesällä solmittu kiky- eli kilpailukykysopimus sekä lomarahojen leikkaukset, työttömien aktivointiin suunnattu niin sanottu aktiivimalli ja esimerkiksi taksialaa koskeva uudistus olivat aiheita, joihin viitattiin julkisessa keskustelussa toistuvasti hallituspuolueiden suosiota laskevina seikkoina. Varsin todennäköisesti hallituspuolueiden suosiota vähensi myös se, ettei hallitus saanut loppuunsaatetuksi sosiaali- ja terveyshuollon suuruudistusta (Raunio 2019). Tähän niin sanottuun sote-uudistukseen liittyi Keskustan ja Kokoomuksen välinen ”lehmänkauppa” eli sopimus Kokoomuksen kannattamasta valinnanvapaudesta myös yksityisten palvelujen käyttöön sote-palveluissa ja Keskustan ajaman maakuntamallin hyväksymisestä.

Vaalikauden ajan velloneet talousaiheet ja sote-keskustelu auttoivat nostamaan pääoppositiopuolue SDP:n puoluekannatusmittausten johtopaikalle vuoden 2018 kesällä. SDP lienee hyötynyt etenkin siitä, että sote-uudistukseen kaavailtu valinnanvapausperiaate olisi todennäköisesti siirtänyt merkittävästi julkisia palveluja yksityisten palveluntuottajien vastuulle. Ajatukset palvelujen yksityistämisen uhkista saivat lisäpontta vanhuspalvelukeskustelusta, joka ajoittui loppuvuoteen 2018 ja alkuvuoteen 2019. Julkisuudessa oli tuolloin esillä useita merkittäviä puutteita yksityisen puolen tuottamissa vanhuspalveluissa (Esperi Care -jupakka, ks. Yle 2019a). Tämä keskusteluteema lienee nostanut SDP:n kannatusta seniorivalitsijoiden keskuudessa.

Talouteen ja työllisyyteen sekä sote-uudistukseen liittyvät teemat eivät kuitenkaan olleet hallitsevia enää helmi–huhtikuussa 2019. Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin eli IPCC:n raportti poliittisille päätöksentekijöille julkaistiin lokakuussa 2018 (Ympäristöministeriö 2018). Se esitteli keinoja maapallon keskilämpötilan nousun rajoittamiseksi 1,5 celsiusasteeseen kuluvalla vuosisadalla. Raportti sai erittäin paljon huomiota osakseen myös suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja se lienee vaikuttanut myös ilmastoteeman laajaan esilläoloon vuoden 2019 eduskuntavaalien vaalikoneissa (ks. Tiihonen ja

Vadén 2019). Voimistunut ajatus ilmastomuutoksen aktiivisesta torjumisesta oli keskeisesti esillä monien puolueiden ja ehdokkaiden kampanjoissa, näkyvimmin Vihreillä ja Vasemmistoliitolla. Ilmastoteema kiinnosti myös nuoria, joiden koululakkoilu ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja muu ilmastoaktivismi olivat niin ikään paljon esillä tiedotusvälineissä keväällä 2019.

Perussuomalaiset profiloituivat ilmastokysymyksissä muista puolueista korostamalla ensisijaisesti ilmastonmuutoksen keskeisten aiheuttajamaiden vastuuta asiassa ja puhumalla jopa ilmastohysteriasta (ks. esim. Yle 2019b). Aiempaa vahvemmin maahanmuuttovastaiseksi puolueeksi profiloituneelle Perussuomalaisille oli myös hyötyä siitä, että maahanmuuttajien tekemät seksuaalirikokset Oulussa (Yle 2019c) ja myöhemmin muissakin kaupungeissa luultavasti vahvistivat maahanmuuttovastaista mielialaa vuodenvaihteen 2018–2019 molemmin puolin. Mitä ilmeisimmin tämä oli yksi keskeinen syy Perussuomalaisten vahvaan nousuun vuoden 2018 marraskuusta alkaen. PS onnistui kasvattamaan kannatustaan mielipidemittauksissa marraskuusta 2018 huhtikuulle 2019 noin kahdeksasta prosentista yli 18 prosenttiin (Yle 2020).

Vuoden 2019 eduskuntavaalien alla maassa ei siis istunut poliittisesti vastuunalaista hallitusta, vaan Sipilän hallitus jatkoi työtään toimitusministeriönä. Vaalienalustilanne oli muullakin tavalla poikkeuksellinen. Puoluekannatusmittaukset ennustivat ennätyksellisen tasaista kannatusta mittauksissa suurimmille puolueille (SDP, PS, KOK), ja suuriksi uumoiltujen puolueiden joukossa oli ensimmäistä kertaa myös Vihreät (Yle 2020).

Taulukossa 1.1 on esitetty vuoden 2019 eduskuntavaalien koko maan vaalitulos, joka oli historiallisen tasainen. SDP saavutti suurimman puolueen aseman vain 17,7 prosentin kannatuksella (40 paikkaa). Perussuomalaiset jäivät SDP:stä yhden ja Kokoomus kahden paikan päähän. Keskusta kärsi suurin piirtein yhtä roiman vaalitappion kuin vuonna 2011. Nyt puolue hävisi 18 edustajanpaikkaa ja menetti ääniosuuttaan edellisistä eduskuntavaaleista 7,3 prosenttiyksikköä. Myös Kokoomuksen ääniosuuden muutos oli laskusuuntainen, mutta puolue kärsi hallitusvastuusta selvästi Keskustaa vähemmän. Keskustan ohella merkittävin vaalien häviäjä oli vaalikauden lopulla puolueeksi rekisteröitynyt Sininen tulevaisuus. Sinisten eduskuntaryhmän kansanedustajista kukaan ei onnistunut uusimaan paikkaansa eduskunnassa. Puolue sai vain yhden prosentin kannatuksen koko maassa, eikä se saanut läpi yhtäkään ehdokasta koko maassa. SDP sai kuusi lisäpaikkaa vain 1,2 prosenttiyksikön kannatuslisällä verrattuna vuoden 2015 vaaleihin. Eniten eli kolme prosenttiyksikköä suhteellista kannatustaan kasvatti Vihreät, joka teki historiansa parhaan eduskuntavaalituloksen (11,5 %). Myös Vasemmistoliito onnistui saamaan neljä lisäpaikkaa, vaikka ääniosuus kasvoi vuoden 2015 vaaleista vain yhden prosenttiyksikön. RKP ja KD eivät kokeneet paikkamuutoksia.

Vuoden 2019 eduskuntavaalien kotimaan äänestysaktiivisuus oli 72,1 prosenttia, mikä on kaksi prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden 205 vaaleissa. Vaikka osallistumisaste ei noussut kovin paljon, muutos heijastanee kuitenkin vahvistunutta kiinnostusta vaaleja ja äänestämistä kohtaan joissakin ikäryhmissä. Sähköiseen äänioikeusrekisteriin perustuvat tiedot ikäryhmien äänestysaktiivisuudesta vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa osoittavat, että eniten äänestysaktiivisuus nousi 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä, noin kahdeksan prosenttiyksikköä (47 % vs. 55 %, ks. Tilastokeskus 2019; Wass ja Borg 2016, 184).

Vuoden 2019 eduskuntavaalit olivat erityisesti naisten vaalit. Eduskuntaan pääsi 94 naista ja naisten suhteellinen osuus edustajaehdokkaista oli suurempi kuin koskaan ennen. Luvussa 3 Sari Pikkala kuvaa tätä ilmiötä ja sen taustoja seikkaperäisesti. Vaalien tuloksiin ja teemoihin palataan eri näkökulmista myös monissa muissa tutkimuksen osissa.

Taulukko 1.1 Vuoden 2019 eduskuntavaalien tulos: puolueiden paikat, paikkamuutokset 2015–2019, ääniosuus ja ääniosuusmuutokset 2015–2019 (lkm, % ja %-yks.).

Puolue	Paikat 2019	Muutos 2015–19	Ääniosuus 2019 (%)	Muutos 2015–19 [a]
SDP	40	(+6)	17,7	(+1,2)
PS	39	(+1)	17,5	(-0,2)
KOK	38	(+1)	17,0	(-1,2)
KESK	31	(-18)	13,8	(-7,3)
VIHR	20	(+5)	11,5	(+3,0)
VAS	16	(+4)	8,2	(+1,0)
RKP	9	(0)	4,5	(-0,3)
KD	6	(0)	3,9	(+0,4)
SIN	-		1,0	
Muut puolueet	-	(0)	2,0	(+0,9)
Muut ryhmittymät [b]	2	(+1)	2,9	(+2,3)
Yhteensä	200		100,0	

Lähde: Oikeusministeriön vaalisivusto vaalit.fi.

[a] Ääniosuuden muutos prosenttiyksikköinä.

[b] Sisältää Ahvenanmaan paikan sekä valitsijayhdistysten kautta toimineen Liike Nyt -ryhmittymän paikan.

1.5 Tutkimuksen tavoitteet ja politiikan ilmastonmuutos

Yhdessä vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaalitulosten kanssa vuoden 2019 vaalitulos osoittaa, että monien muiden eurooppalaisten maiden tapaan myös Suomen puoluejärjestelmä on myllerryksessä. Suurimman puolueen eli pääministeripuolueen aseman saavuttaminen alle 18 prosentin kannatuksella on ilmiö, joka vaatii selitystä. Tulos on eduskuntavaalien historiassa täysin poikkeuksellinen, sillä eurooppalaisessa vertailussa löytyy hyvin harvoja maita, joissa suurimman puolueen kannatus olisi ollut 2010-luvun lopun parlamenttivaaleissa alle 20 prosenttia (Belgia, Latvia). Millaisia tekijöitä puoluejärjestelmämme muutoksen taustalla on ja millaiset muut teemat ovat muulla tavoin ajankohtaisia vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimukselle?

Kaikkiaan tutkimuksemme kohteina ovat muuttuva puoluekannatus ja sen taustatekijät, puheenjohtajat ja politiikan henkilöityminen, hallituksen ja opposition välinen kamppailu eri näkökulmista, hallituksen muodostaminen, puolueiden vaalilupaukset, uudistuvat poliittiset jakolinjat ja myös sellaiset uudet ilmiöt, jotka saattavat häiritä vaaleja ja vaalikampanjointia internetaikakaudella. Murroksen olemuksen tavoittaminen edellyttää itsestään selvästi muutoksen tarkastelua pitkittäisanalyysin keinoin. Kansallisen seurantatiedon lisäksi hahmotamme muutosta asettamalla murroksen tutkimuksemme viimeisessä osassa kansainväliseen vertailuun. Tutkimus pohjautuu pääosin vaalitutkimuskonsortion tuottamaan kyselyaineistoon (ks. liite 1). Lisäksi luvuissa on hyödynnetty monipuolisesti niin kirjoittajien itsensä keräämiä aineistoja kuin myös julkisesti saatavilla olevia tietoja.

Teoksemme nimi *Politiikan ilmastonmuutos* kokoaa näitä olennaisia näkökulmia. Kuvaamme ja analysoimme vuoden 2019 eduskuntavaalien tulosta ja käsittelemme vaaliteemoja eri tavoin. Vuoden 2019 vaalit muistettaneen tulevaisuudessa parhaiten ilmastonmuutosteemastaan ja sen synnyttämästä jännitteestä puoluekentässä. Perussuomalaisia lukuun ottamatta kaikki eduskuntapuolueet tukivat vaalikeskusteluissa vahvoja toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi (Yle 2019b).

Vaalikampanjan aikana julkisuudessa keskusteltiin myös puhetyyleistä ja tilanteista, joissa ehdokkaat olivat tulleet tai ainakin kokeneet tulleensa uhatuiksi kampanjatyössään. Saattaa olla, että murrosvaiheessa myöskään politiikasta keskustelemisen ilmapiiri ei ole samalainen kuin ennen. Kampanjointityylien osalta keskustelu koski vuoden 2019 eduskuntavaaleissa yleisellä tasolla sitä, että joissakin aiheissa puolueiden erilaiset näkemykset tulivat esiin tavanomaista voimakkaammin sanankäänteinen. Kova kilpailu koventaa puheita ja myös äänestäjät reagoivat niihin tunnepohjaisesti, kuten Knuutilan ja Laaksosen luku 14 osoittaa. Suomalaiselle poliittiselle keskustelulle on pääsääntöisesti ollut tyypillistä konsensushakuisuus (ks. Isotalus ja Aarnio 2006). Tosin poleemista puhetapaa on esiintynyt ennenkin esimerkiksi vennamolaisessa puhetyylissä. Uudehko huolenaihe keskusteluilmapiirin muutoksessa koskee poliittista keskustelua sosiaalisessa mediassa ja esimerkiksi sitä,

millä tavoin ehdokkaat tulevat ja kokevat tulevansa häirityiksi vaalityössään. Tätä teemaa käsittelee tutkimuksemme luku 15.

Keskeisimmin politiikan ilmastonmuutos liittyy murrokseen, joka on kannatussiirtymien kautta mahdollistanut ”markkinoiden uusjaon” 2010-luvun eduskuntavaaleissa. Vuoden 2019 vaaleissa muutos näkyi poikkeuksellisen tasaisena puoluekannatuksena vaalituloksessa. Tämän kirjan luvussa 6 tarkemmin käsiteltävät äänestäjien valintaperusteet osoittavat, SDP saavutti vaalivoittonsa vahvan hyvinvointipalvelujen hoitamiseen liittyvän vahvan profiilinsa turvin. Samalla politiikan uusiin jakolinjoihin liittyvät asiakysymykset ja niihin liittyvät valintaperusteet nostivat päätään. Ilmastonmuutoskeskustelu oli esimerkiksi Vihreiden ja Vasemmistopuolueiden kannatusnousun taustalla ja Perussuomalaisten hyvä tulos liittyi niin ikään vahvasti profiloitumiseen puolueen äänestäjille tärkeissä kysymyksissä, kuten maahanmuuttoa koskevissa asioissa. Tämä kertoo poliittisen tilan hienojakoistumisesta ja kannatuspotentiaalin siirtymisestä uusiin asiakysymyksiin. Kyse on länsimaisia demokratioita laajasti koskevasta ilmiöstä, joten sen piirteitä ja perusteita on paikallaan arvioida laajemmin.

Suomalaisessa puoluejärjestelmässä 2010-luvun suurin muutos puoluekannatusasetelmassa on johtunut Perusuomalaisten kannatuksen merkittävästä noususta. Siksi puolueen kannatusta ja sen taustoja käsitellään tässäkin erikseen (luku 13). Perussuomalaiset profiloi itsensä pitkään maan hiljaisten ja unohdetun työväestön edustajaksi. Puheenjohtaja Timo Soinin kaudella puolueen retoriikassa korostui halu olla ”jätkien” puolue ilman sosialismia (ks. Palonen ja Saresma toim. 2017) ja puolueen ydinkannattajakunta muodostui pitkään työntekijäammateissa toimivista miehistä (Arter ja Kestilä-Kekkonen 2014). Tämä heijastui jo vuoden 2011 eduskuntavaalien jytky-voittoon (Borg 2012), ja vuoden 2015 eduskuntavaaleissa puolue nousi työntekijöiden ehdottomaksi suosikiksi 38 prosentin ääniosuudella (Westinen 2016, 252). Nykyisen puheenjohtaja Jussi Halla-ahon kaudella jätkäpuolue ilman sosialismia -puhetapa näyttää vaimentuneen ja puolue näyttää oikeistolaistuneen talous- ja veropoliittisissa linjauksissaan (Finér 2019), mikä voi osittain olla seurausta puolueen nykyisestä roolista vasemmistovetoisen hallituksen oppositiopuolueena. On kuitenkin vielä osin avoin kysymys, missä määrin taustalla on systemaattinen ohjelmallinen tai strateginen muutos vai lähinnä uuden puheenjohtajan haluttomuus käyttää vanhalle puheenjohtajalle ominaisia sananparsia.

1.6 Tutkimuksen rakenne

Kirjamme johdanto-osa koostuu yhteensä neljästä luvusta, joissa käsitellään vuoden 2019 eduskuntavaalien yleistä asetelmaa, siihen johtaneita tekijöitä ja vaalitulosta. Johdannon jälkeen *Unto Hämäläinen* kuvaa 2015–2019 vaalikauden keskeisimpiä käänteitä ja niiden

vaikutusta puolueiden keskinäisiin suhteisiin ja hallituksen toimintakykyyn. Luvussa 3 *Sari Pikkala* analysoi sukupuolen merkitystä vaaleissa osana politiikan ilmastonmuutosta ja pohtii syitä naisten esiinmarssille vuoden 2019 vaaleissa. Osion päättää *Kim Strandbergin* ja *Sami Borgin* tarkastelu sosiaalisen median merkityksestä vaalikampanjoissa ja eri äänestäjäryhmien vaaleja koskevan informaation moninaisista hankintakanavista.

Kirjan toinen osa käsittelee vaaleja hallitus- ja oppositiopuolueiden välisenä kamppailuna. Analyysi käynnistyy *Heikki Paloheimon* ja *Sami Borgin* kirjoittamalla luvulla 5, joka käsittelee runsain empiirisin tiedoin puolueiden hallitus- ja oppositioaseman yhteyttä kansalaisten puoluevalintoihin eduskuntavaaleissa. Pitkittäisanalyysit perustuvat sekä vaalituloksiin että kyselyaineistoihin. Yleensä hallituspuolueet häviävät ja oppositiopuolueet voittavat vaaleissa, mutta säännönmukaisuus ei koske samalla tavalla kaikkia puolueita.

Luvussa 6 *Borg ja Paloheimo* tutkivat sitä, millaisia asiakysymyksiä eri-ikäiset ja eri puolueiden kannattajat pitivät tärkeimpinä erityisesti vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, ja miten Juha Sipilän hallitus onnistui tai epäonnistui äänestäjien mielestä vaalikaudella 2015–2019 erilaisten asiakysymysten hoidossa. Tyytyväisyyttä hallituksen toimintaan on mitattu aiemmissa eduskuntavaalitutkimuksissa lähinnä tyytyväisyytenä hallituksen koko toimintaan. Nyt mukana myös asiakysymyskohtaisia arvioita hallituksen onnistumisesta, mikä tarjoaa lisämahdollisuuksia vaalituloksen arvioinnille.

Luvussa 7 *Åsa von Schoultz, Theodora Järvi* ja *Mikko Mattila* jatkavat äänestyspäätösten analysointia keskittyen siihen, miten politiikan henkilöityminen on näkynyt ja minkälainen sen vaikutus on ollut 2000-luvun eduskuntavaaleissa. Aluksi he arvioivat useista näkökulmista sitä, millainen merkitys puoluejohtajilla on ollut puolueidensa kannatukselle eduskuntavaaleissa. Sen jälkeen analyysi kohdistuu äänestäjien ehdokasvalinnan piirteisiin, merkitykseen ja perusteluihin.

Kaksi seuraavaa lukua siirtävät huomion äänestämisestä hallituksen ja hallituspoliittisten tavoitteiden muodostamiseen sekä tavoitteiden toteutumiseen. Luvussa 8 *Juri Mykkänen* ja *Joonatan Virtanen* tarkastelevat Suomen hallitusohjelmien sisältöä ja rakentumista valtioneuvoston toiminnan strategisen kehittämisen ja suomalaisen puoluejärjestelemän muutoksen kannalta. Luku analysoi monipuolisesti erilaisten intressien ilmenemistä ja sitä, miten hallitusohjelmapolitiikan uudistamisella on pyritty vahvistamaan valtioneuvoston yhtenäisyyttä.

*Juha Ylisalo*n kirjoittama luku 9 kääntää puolestaan huomion puolueiden vaalilupauksiin ja niiden ilmenemiseen hallitusohjelmassa, lupausten täyttymiseen tai toteutumatta jäämiseen ja siihen, mitä kansalaiset ajattelevat vaalilupausten toteutumisesta. Teemaa ei ole aiemmin käsitelty eduskuntavaalitutkimuksissa. Puolueiden asettamien tavoitteiden toteutumisella ja kansalaisten käsityksillä vaalilupausten pitämisestä on tärkeä merkitys siltä

kannalta, äänestävätkö kansalaiset vaaleissa hallitus- vai oppositiopuolueiden ehdokkaita, tai äänestävätkö he lainkaan. Tätä kautta vaalilupauksiin ja niiden pitämiseen keskittyvä analyysi on olennainen lisä arvioitaessa puolueiden välisen hallitus-oppositio-jaon merkitystä eduskuntavaaleissa.

Puoluekentän murrosta ja moninapaistumista käsittelevä tutkimuksen kolmas osa käynnistyy *Sami Borg*in kirjoittamalla luvulla 10, joka kokoaa valitsijoiden liikkuvuuden ja puoluekannatuksen muutoksen taustatekijöitä suomalaisessa kontekstissa. Tämän jälkeen *Aleksi Suuronen*, *Kimmo Grönlund* ja *Rasmus Sirén* rakentavat luvussa 11 kokonaiskuvan nykyisten eduskuntapuolueiden äänestäjäkuntien sosiaalisesta koostumuksesta. Lisäksi he analysoivat kattavasti puolueiden jakolinjoja äänestäjäkuntien mielipiteiden erojen ja suhtautumismuutosten avulla.

Luku 12 syventää moninapaistumisen tarkastelua tutkimalla muutoksia äänioikeutettujen ja puolueiden äänestäjien ideologisessa polarisaatiossa eduskuntavaaleissa 2003–2019. *Veikko Isotalo*n, *Peter Söderlund*in ja *Åsa von Schoultz*in analyysi keskittyy erityisesti valitsijoiden sijoittumiseen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella sekä niin kutsulla GAL–TAN-ulottuvuudella (*Green-Alternative-Libertarian* vs. *Traditional-Authoritarian-Nationalist*).

Tämän jälkeen *Jussi Westinen, Ville Pitkänen ja Elina Kestilä-Kekkonen* tutkivat luvussa 13 kyselyaineistoin muutoksia Perussuomalaisten kannattajakunnassa 2010-luvulla, minkä jälkeen he hyödyntävät puolueen kannatuksen arviointiin kuntatason vaalituloksia ja sosioekonomisia piirteitä. Lopuksi analyysi pureutuu Perussuomalaisten kannattajakunnan asenneprofiilin muutokseen.

Tutkimuksen neljäs osa analysoi eri näkökulmista vaalien riskejä ja uhkia sekä osallistumisen tukitoimia. Luvussa 14 *Johanna Peltoniemi*, *Marjukka Weide* ja *Hanna Wass* jatkavat vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksen keskeisestä teemasta eli poliittisen osallistumisen eriytymisen muodostamasta uhasta edustuksellisen demokratian toimivuudelle. Kansalaisten poliittisen osallistumisen edistämiseksi voidaan ottaa käyttöön erilaisia joustavia äänestysmuotoja, joista viimeisin esimerkki on vuoden 2019 eduskuntavaaleissa tarjottu mahdollisuus äänestää kirjeitse ulkomailta. Vastaavantyyppisiä uudistuksia tehtäessä ei kuitenkaan ole välttämättä selvää, mitä niillä tavoitellaan. Useissa eri maissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että äänestämisen tukitoimet voivat nostaa yleistä äänestysprosenttia, mutta vaikutus kohdistuu usein niihin äänestäjiin, jotka ovat muutenkin ”hilkulla” äänestää. Tämä voi taas nurinkurisesti kasvattaa entisestään poliittisessa osallistumisessa ilmeneviä systemaattisia eroja eri yhteiskuntaryhmien välillä. Kirjoittajat arvioivat useaan eri aineistotyyppiin nojaavan analyysinsa päätelmänä, että vaikka kirjeäänestyksen välitön vaikutus onkin rajallinen etenkin pitkään ulkomailla asuneilla äänioikeutetuilla, se voi välillisesti toimia laukaisijana ulkosuomalaisen äänestäjäreservin tunnistamiseen ja huomioimiseen.

Vakavimmillaan vihamielinen ilmapiiri muodostaa myös otollisen maaperän vaalihäirinnälle, jota *Hanna Wass*, *Jarno Limnéll* ja *Miroslav Nemčok* analysoivat äänestäjien omien havaintojen ja arvioiden pohjalta luvussa 15. Tulokset osoittavat, että vaikka äänestäjillä on vielä suhteellisen vähän omia havaintoja vaalihäirinnästä, tietoisuus sen mahdollisuudesta on varsin korkealla tasolla. Vaalihäirinnästä onkin muodostumassa yksi keskeinen osa politiikan ilmastonmuutosta, jonka hillitseminen vaatii reagointia sekä kansallisella että ylikansallisella tasolla. *Päivi Leino-Sandberg*, *Jarno Limnéll* ja *Hanna Wass* keskustelevat näistä toimista luvussa 16 etenkin siitä näkökulmasta, miten vaalihäirintää voidaan torjua ilman että samanaikaisesti kavennetaan keskeisiä liberaalin demokratian perusperiaatteita, kuten kansalaisten poliittisia oikeuksia ja avointa julkista keskustelua. Kirjoittavat painottavat, että vaalihäirinnältä varautumista ei voi jättää kansalaisten kouluttamisen varaan vaan se vaatii poliittiselta järjestelmältä moniulotteisen toimintastrategian.

Luvussa 17 *Aleksi Knuutila* ja *Salla-Maaria Laaksonen* tarkastelevat laajan, itse tuottamansa aineiston pohjalta ehdokkaiden ja puolueiden viestintää Facebookissa viestien vastaanottajissa herättämien tunnereaktioiden näkökulmasta. Analyysi osoittaa, että etenkin vihaisuutta herättävät viestit menestyvät nykyisenkaltaisessa hybridissä mediatilassa, mikä saattaa yhtäältä löyhentää poliittisten kilpailijoiden sitoutumista yhteisiin demokraattisiin pelisääntöihin vaalikampanjoinnissa ja toisaalta vahvistaa äänestäjien negatiivissävytteistä asennoitumista poliitikkoihin ja ehdokkaisiin.

Tutkimuksen päättävä viides osa koostuu viidestä luvusta, jotka kaikki analysoivat suomalaisten poliittista kiinnittymistä kansainvälisin vertailuaineistoin. Luvussa 18 *Lauri Rapeli* ja *Vesa Koskimaa* tarkastelevat vertailevasti suomalaisten poliittisen kiinnittymisen keskimääräistä tasoa verrattuna muuhun Eurooppaan. Poliittinen kiinnittyminen, jota voidaan mitata esimerkiksi poliittinen kiinnostuneisuudella, kansalaispätevyydellä ja tyytyväisyydellä demokratian toimintaan, on kiinteässä yhteydessä itse osallistumisen tekoihin, kuten äänestämiseen. Vahva kiinnittyminen nähdään demokratian kannalta suotuisana, sillä politiikasta kiinnostuneet ja tietävät seuraavat aktiivisesti yhteiskunnallisia asioita ja muodostavat niistä harkittuja ja informoituja mielipiteitä. Analyysi osoittaa, että luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä tyytyväisyys demokratiaan ovat Suomessa keskimääräistä korkeampaa ja poliittinen kiinnostuneisuus on vähintään kansainvälistä keskitasoa. Aivan muiden pohjoismaalaisten tasolle suomalaiset eivät kiinnittymisessä yllä, mutta sijoittuvat kuitenkin ylimpään kolmannekseen. Suomalaisten nopeammin lisääntyvä kiinnostus politiikkaa kohtaan on tasoittanut eroa muihin Pohjoismaihin 2010-luvulla.

Maria Bäck ja *Henrik Serup Christensen* vertailevat luvussa 19 suomalaisia osallistujina toisiin eurooppalaisiin ja tarkastelevat sitä, miten poliittisen osallistuminen on kehittynyt Suomessa 2010-luvulla. Poliittisen osallistumisen keinovalikoima on monipuolistunut kattamaan laajan kirjon niin sanottuja ei-institutionalisoituja toimintamuotoja, joiden kautta kansalaiset voivat ilmaista mielipiteitään alhaalta ylöspäin ja päättää itse, miten ja milloin

he osallistuvat. Suomessa etenkin puolueosallistuminen on ollut laskussa, kun taas erilainen protestiosallistuminen, poliittinen kuluttaminen ja osallistuminen verkossa on lisääntynyt. Eurooppalaisessa vertailussa suomalaisten osallistuminen on varsin keskimääräistä: Suomi sijoittuu harvoin kaikkein aktiivisimpien maiden joukkoon, oli kyse mistä osallistumisen lajista tahansa, mutta useimmiten suomalaiset ovat kuitenkin keskimääräistä aktiivisempia poliittisia osallistujia. Äänestäminen on edelleen suosituin osallistumisen muoto.

Elina Kestilä-Kekkonen ja *Josefina Sipinen* analysoivat luvussa 20 sitä, missä määrin Perussuomalaisten kannattajakunta ennen puolueen jakaantumista ja sen jälkeen muistuttaa muiden länsieurooppalaisten radikaalioikeistolaisten puolueiden kannattajakuntia. Vielä 2010-luvun puolivälissä kansainvälisessä tutkimuksessa usein katsottiin, että vaikka Perussuomalaisissa on vahvoja radikaalioikeistolaisia ryhmittymiä sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella, tästä huolimatta puolueen johto, ohjelma ja hallituspolitiikka eivät noudattaneet eurooppalaista radikaalioikeistolaista yleislinjaa. Tuoreimmat tulokset osoittavat, että Perussuomalaisten kannattajakuntaa ei voi luokitella populistiseen radikaalioikeistoon yhtään sen selkeämmin nyt kuin ennen puolueen hajoamista. Puolue jakaa edelleen monia piirteitä eurooppalaisten radikaalioikeistopuolueiden kanssa, kuten maahanmuuttovastaisuuden ja kannattajakunnan miesvoittoisuuden. Lisäksi puolueen kannattajien poliittinen luottamus on muiden eduskuntapuolueiden kannattajien luottamusta selvästi alemmalla tasolla. Ero hajaannusta edeltävään aikaan ei kuitenkaan ole merkittävä puolueen kannattajakunnan sosiodemografisen ja -ekonomisen rakenteen tai asenteiden osalta.

Peter Söderlund tarkastelee englanninkielisessä luvussa 21 sitä, missä määrin liikkuvuus eduskuntavaaleissa on kasvanut Suomessa vuoden 1945 jälkeen. Yleisesti ottaen Suomen puoluejärjestelmää on pidetty suhteellisen vakaana, lukuun ottamatta muutamia lyhytaikaisempia muutoksia puolueiden kannatuksessa. Kuitenkin 2010-luvun vaaleissa liikkuvuus on lisääntynyt merkittävästi. Söderlund asettaa myös Suomen eurooppalaiseen kontekstiin. Hän arvioi Suomen puoluejärjestelmän vakautta verrattuna länsieurooppalaisiin puoluejärjestelmiin, ja pohtii erojen syitä. Tutkimus osoittaa, että Suomessa on ollut ja on edelleen yksi vakaimpia puoluejärjestelmiä Länsi-Euroopassa, vaikka yleisesti erityisesti populistipuolueiden nousun myös liikkuvuus vaaleissa on lisääntynyt kaikkialla. Puoluejärjestelmän vakautta selittänee osin Suomen vaalijärjestelmä, joka on hyvin ehdokaskeskeinen ja tuottaa laajoja hallituskoalitioita. Tämä hämärtää politiikan vastuusuhteita ja siten myös hillitsee puolueiden vaihtuvuutta.

Tutkimuksemme viimeisessä luvussa 22 *Heikki Paloheimo* ja *Aino Tiihonen* analysoivat vertailevasti sosialidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutosta 2000-luvulla. Sosialidemokraattisten puolueiden kannatus alkoi monessa Länsi-Euroopan maassa heikentyä jo 1980-luvulla. Luvussa pohditaan kannatuksen heikentymisen syitä, jonka jälkeen tarkastellaan, miten puolueiden kannatuspohja on muuttunut 2000- ja 2010-luvuilla Länsi-Euroopassa. Tutkijat löytävät syitä kannatuksen heikentymiselle teollisuustyöväestön

osuuden pienentymisestä, ammatillisen järjestäytymisen heikentymisestä ja yleisestä puolueiden jäsenmäärien supistumisesta. Hyvinvointivaltiosta on tullut useiden puolueiden yhteinen projekti, mikä on heikentänyt sosialidemokraattisten puolueiden ja niiden kannattajien identiteettiä. Kannatus on pienentynyt kaikissa ydinkannattajakunnan väestöryhmissä ja eläkeläisten osuus kannattajakunnassa on kasvanut Espanjaa lukuun ottamatta.

Kansainvälinen vertailu tarjoaa monipuolisia virikkeitä suomalaisen puoluejärjestelmän tulevaisuuden pohtimiseen. Jotkin muutokset tapahtuvat nopeasti ja toiset etenevät hitaasti. Suomi on liittynyt puoluekentän muutokseen jälkijunassa. Esimerkiksi suomalaisten puoluekiinnittymisen heikentymisestä on puhuttu tutkimuspohjaisesti jo 1980-luvulta alusta alkaen (Rantala 1981), ja tässä valossa on oikeastaan yllättävää, kuinka vakaana perinteisten puolueidemme vaalikannatus jatkui 2000-luvulle asti.

Uusi tasainen vaalikannatusasetelma on saattanut tulla jäädäkseen, mutta tilanne voi myös muuttua jatkossa aivan muuhun suuntaan. Mikäli pääministeripuolueen parlamentaarinen voima jää jatkossakin vähäiseksi, hallitukset koostuvat yhä todennäköisemmin monista puolueista, mikä on suuri haaste hallituspolitiikan yhtenäisyydelle. Vuoden 2020 COVID-19-pandemian kaltaiset kriisiolosuhteet saattavat yhdistää hallituspuolueita ja jopa nostaa tilapäisesti hallituksen ja hallituspuolueiden suosiota, mutta kriisin jälkeen edessä on julkisen talouden tasapainottamisen arki. Se tarkoittanee paluuta normaaliin päiväjärjestykseen, jossa päähallituspuolueet yleensä kärsivät vaaleissa tappioita.

Lähteet

Achen, Christopher H. ja Larry M. Bartels (2016): *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton: Princeton University Press.

Angelucci, Davide, Pierangelo Isernia, Gianluca Piccolino ja Andrea Scavo (2019): From One Marriage of Convenience to Another: Will Italy's New M5S-PD Government Last Longer Than its Predecessor? *European Politics and Policy*. Https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/09/05/from-one-marriage-of-convenience-to-another-will-italys-new-m5s-pd-government-last-longer-than-its-predecessor/, 8.6.2020.

Arter, David ja Elina Kestilä-Kekkonen (2014). Measuring the Extent of Party Institutionalisation: The case of a Populist Entrepreneur Party. *West European Politics* 37(5), 932–956.

Autor, David H. (2013): The 'Task Approach' to Labor Markets: An Overview. *Journal for Labour Market Research* 46(3), 185–199.

Blais, André ja Jean-François Daoust (2020): *The Motivation to Vote: Explaining Electoral Participation*. Vancouver: UBC Press.

Borg, Sami (2012): Perussuomalaiset. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 191–210.

Burgoon, Brian, Sam van Noort, Matthijs Rooduijn ja Geoffrey Underhill (2019): Positional Deprivation and Support for Radical Right and Radical Left Parties. *Economic Policy* 34(97), 49–93.

Claassen, Christopher (2019): In the Mood for Democracy? Democratic Support as Thermostatic Opinion. *American Political Science Review* 114(1), 36–53.

Dassonneville, Ruth (2015): *Net Volatility in Western Europe: 1950–2014*. Leuven: Centre for Citizenship and Democracy.

Evans, Geffrey ja James Tilley (2017): *The New Politics of Class: The Political Exclusion of the British Working Class*. Oxford: Oxford University Press.

Finér, Lauri (2019): *Millaista on perussuomalaisten talouspolitiikka*? Https://veropolitiikka.blog/2019/12/29/millaista-on-perussuomalaisten-talouspolitiikka/, 8.6.2020.

Gest, Justin, Tyler Reny ja Jeremy Mayer (2018): Roots of the Radical Right: Nostalgic Deprivation in the United States and Britain. *Comparative Political Studies* 51(13), 1694–1719.

Grönlund, Kimmo ja Jussi Westinen (2012): Puoluevalinta. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 156–188.

Hooghe, Liesbet, Gary Marks ja Carol Wilson (2002): Does Left/Right Structure Party Position on European Integration? *Comparative Political Studies* 35(8), 965–989.

Hunter, James Davison (1991). Culture Wars: The Struggle to Define America. New York: Basic Books.

Ignazi, Piero (1992): The Silent Counter-Revolution Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. *European Journal of Political Research* 22(1), 3–34.

Im, Zhen J., Nonna Mayer, Bruno Palier ja Jan Rovny (2019a): The "Losers of Automation": A Reservoir of Votes for the Radical Right? *Research & Politics* 6(1), Https://doi.org/10.1177/2053168018822395.

Im, Zhen, Hanna Wass, Heikki Hiilamo ja Timo Kauppinen (2019b): Do electoral results come as a surprise because our empirical models are limited? *Democratic Audit*, Https://www.democraticaudit.com/2019/04/25/do-electoral-results-come-as-a-surprise-because-our-empirical-models-are-limited/, 8.6.2020.

Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Isotalus, Pekka ja Eeva Aarnio (2006): A Model of Televised Election Discussion: The Finnish Multi-Party System Perspective. *Journal of the European Institute for Communication and Culture* 13(1), 61–72.

Kestilä-Kekkonen, Elina ja Paul-Erik Korvela (2017): Vaali-ja puolueosallistumisesta demokratiainnovaatioihin: syventyykö vai heikentyykö demokratia? Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen ja Paul-Erik Korvela (toim.): *Poliittinen osallistuminen: vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 8–29.

Kitchelt, Herbert (1994): *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Knutsen, Oddbjørn (2007): The Decline in Social Class? Teoksessa Russell J. Dalton ja Hans-Dieter Klingemann (toim.): *The Oxford Handbook of Political Behaviour*. Oxford: Oxford University Press, 457–480.

Kriesi, Hanspeter, Edgar Grande, Romain Lachat, Martin Dolezal, Simon Bornschier ja Timotheos Frey (2006): Globalization and the Transformation of the National Political Space: Six European Countries Compared. *European Journal of Political Research* 45(6), 921–956.

Kurer, Thomas (2020): The Declining Middle: Occupational Change, Social Status and the Populist Right. *Comparative Political Studies*, Https://doi.org/10.1177/0010414020912283.

Kurer, Thomas ja Bruno Palier (2019): Shrinking and Shouting: The Political Revolt of the Declining Middle in Times of Employment Polarization. *Research & Politics* 6(1), Https://doi.org/10.1177/2053168019831164.

Levitsky, Steven ja Daniel Ziblatt (2018): *How Democracies Die: What History Tells Us about Our Future*. New York: Crown.

Lipset, Seymor M. ja Stein Rokkan (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. Teoksessa Seymor M. Lipset ja Stein Rokkan (toim.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

Maamies, Sari (2011): Puolueiden nimet: iso vai pieni alkukirjain? *Kielikello* 2/2011, 4–6.

Mounk, Yascha (2018): *The People vs. Democracy: Why Our Freedom is in Danger and How to Save It*. Cambridge: Harvard University Press.

Norris, Pippa ja Ronald Inglehart (2019): *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Owen, Erica ja Noel P. Johnston (2017): Occupation and the Political Economy of Trade: Job Routineness, Offshorability, and Protectionist Sentiment. *International Organization* 71(4), 665–699.

Palonen, Emilia ja Tuija Saresma (toim.) (2017): *Jätkät ja jytkyt – Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino.

Piketty, Thomas (2020): *Capital and Ideology*. Harvard: Harvard University Press.

Pitkänen, Ville ja Jussi Westinen (2019): *Tietopaketti eduskuntavaaleista – mitä aikaisemmat vaalit osoittavat?* e2 Tutkimuksen verkkojulkaisu (6.2.2019). Https://e2.fi/publication/71, 8.6.2020.

Przeworski, Adam (2019): *Crises of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rantala, Onni (1981): *Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980. Politiikan tutkimuksen ja sosiologian laitos*. Valtio-opillisia tutkimuksia N:o 40. Turku: Turun yliopisto.

Raunio, Tapio (2019): The Campaign. *Scandinavian Political Studies* 42(3–4), 175–181.

Rooduijn, Matthijs (2018): What Unites the Voter Bases of Populist Parties? Comparing the Electorates of 15 Populist Parties. *European Political Science Review* 10(3), 351–368.

Runciman, David (2018): *How Democracy Ends*. London: Profile Books.

Ruotsila, Markku (2018): *Sydänmaiden kapina. Donald Trump, amerikkalainen konservatismi ja äärioikeiston nousu*. Helsinki: Gaudeamus.

Savage, Mike (2015): *Social Class in the 21st Century*. London: Pelican.

Thomassen, Jacques (2012): The Blind Corner of Political Representation. *Representation* 48(1), 13–27.

Tiihonen, Aino ja Salla Vadén (2019): Eduskuntavaalit 2019 – ilmastovaalit? *Politiikasta*, Https://politiikasta.fi/eduskuntavaalit-2019-ilmastovaalit/, 8.6.2020.

Tilastokeskus (2019): Eduskuntavaalit 2019: äänestäneiden tausta-analyysi. Tilastokeskuksen verkkojulkaisu, 9.6.2020.

Valen, Henry ja Stein Rokkan (1974): Norway: Conflict Structure and Mass Politics in an European Periphery. Teoksessa Richard Rose (toim.): *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. New York: Free Press.

Weeden, Kim A. ja David B. Grusky (2012): The Three Worlds of Inequality. *American Journal of Sociology* 117(6), 1723 –1785.

Yle (2019a): ”Ylen laaja selvitys paljastaa Esperi Caren hoivakotien karuja käytäntöjä: sängystä pudonneet jätetty lattialle, hoivakoti välillä ilman hoitajaa”. Verkkouutinen Ylen nettisivuilla (28.1.2019). Https://yle.fi/uutiset/3-10617945, 27.5.2020.

Yle (2019b): ”Jussi Halla-aho suomi ”ilmastohysteriaa” Ylen tentissä: aiheuttaa ahdistusta ja laskee syntyvyyttä – lue kooste liveanalyysistä täältä.” Verkkouutinen Ylen nettisivuilla (28.3.2019). Https://yle.fi/uutiset/3-10701888, 27.5.2020.

Yle (2019c): ”16 epäiltyä, yksi vapaalla jalalla, uhrien määrä lähestyy kymmentä – ainakin tämä Oulun seksuaalirikosepäilyistä tiedetään”. Verkkouutinen Ylen nettisivuilla (12.1.2019). Https://yle.fi/uutiset/3-10593609, 27.5.2020.

Yle (2020): Puoluekannatusmittaukset ja mittaushistoria. Https://yle.fi/uutiset/3-10509309, 27.5.2020.

Ympäristöministeriö (2018): IPCC: Ilmasto lämpenee hälyttävällä vauhdilla. *Ympäristöministeriön tiedote* (8.10.2018). Https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/IPCC_Ilmasto_lampenee_halyttavalla_vauhd(48136), 28.5.2020.

Wass, Hanna ja Sami Borg (2016): Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 177–199.

2 Veljekset kuin ilvekset

Unto Hämäläinen

Suomen Keskustan puheenjohtaja Juha Sipilä kaappasi Perussuomalaisten johtajan Timo Soinin kainaloonsa ja he esiintyivät kuin veljekset ikään. Huhtikuun 19. päivänä 2015 pidettyjen eduskuntavaalien tulos oli selvä. Oppositiossa ollut Keskusta voitti 14 paikkaa ja nousi eduskunnan suurimmaksi puolueeksi. Voitto oli odotettu. Perussuomalaisten, toisen oppositiopuolueen, menestys yllätti. Kannatus kasvoi vaaliviikolla ja Perussuomalaiset nousi toiseksi suurimmaksi ryhmäksi 38 paikallaan. Kokoomus sai 37 paikkaa.

Kaksi suurinta puoluetta olivat Maalaisliiton perillisiä: Keskusta suoraan alenevassa polvessa, Perussuomalaiset mutkan kautta. Sen edeltäjän Suomen Maaseudun Puolueen perustaja Veikko Vennamo oli ollut Maalaisliiton kansanedustaja ja ministeri ennen kuin joutui välirikkoon, erosi Maalaisliitosta ja lähti vuonna 1959 omille teilleen.

”Perussuomalaiset olivat saaneet kaksi jytkyä peräkkäin. Tiesin, että heidän kanssaan kaudesta ei tulisi helppoa, mutta kansan tahtoa oli kunnioitettava”, Juha Sipilä kirjoittaa kirjassaan ”Koko Suomen taajuudella”.

Olli Rehn, Sipilän hallituksen elinkeinoministeri, paljastaa kirjassaan ”Kuilun partaalta” toisen motiivin Perussuomalaisten mukaan ottamiselle: ”Luonnollisesti taka-ajatuksena oli integroida heidät ja altistaa äänestäjien kurttuiselle kädelle.”

Uuden hallituksen kolmanneksi puolueeksi oli tarjolla kaksi pääministeri Alexander Stubbin (kok) hallituksen pääpuoluetta, jotka olivat kärsineet raskaan tappion, SDP kahdeksan ja Kokoomus seitsemän paikkaa.

SDP oli toiseksi suurin vielä ennakkoäänestyksessä, mutta puheenjohtaja Antti Rinne epäonnistui viimeisissä televisiotenteissä. SDP:n kannatus romahti vaalisunnuntaina ja se jäi neljänneksi 34 paikallaan.

”Itselleni mieluisin kokoonpano olisi ollut neljän suurimman puolueen yhteishallitus. Sen toteuttaminen näytti kuitenkin epätodennäköiseltä. SDP ei suostunut hallitukseen kokoomuksen kanssa, ja muutenkin johtopäätökseni käymistäni keskusteluista oli, että SDP halusi oppositioon”, Sipilä kertoo kirjassaan. Hän valitsi Kokoomuksen.

2.1 Niukkuus taloudessa ja salkuissa

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö nimitti pääministeri Juha Sipilän Keskustan, Perussuomalaisten ja Kokoomuksen hallituksen 29. toukokuuta 2015. Hallituspuolueilla oli vankka enemmistö, yhteensä 123 paikkaa uudessa eduskunnassa, jonka puhemieheksi valittiin Perussuomalaisten turkulainen kansanedustaja Maria Lohela.

Suomen taloustilanne oli vaikea. Euroalueen muissa maissa talous kasvoi, Suomessa ei. Työttömyys pysyi korkeissa lukemissa, ja valtion piti ottaa jatkuvasti lisää velkaa, jotta se pystyi hoitamaan velvoitteensa. Hallitus halusi saada talouteen kasvua, nostaa työllisyysastetta ja saada hallituskauden loppuun mennessä velanoton kuriin. Sen vuoksi valtion menoihin päätettiin tehdä heti kolmen miljardin euron leikkaukset.

Timo Soini valitsi ulkoministerin paikan, vaikka hänellä olisi toiseksi suurimman puolueen johtajana ollut mahdollisuus ottaa valtiovarainministerin tehtävät. Soini oli toiminut neljä vuotta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajana ja innostunut ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.

Kokoomukselle tämä kävi hyvin, koska sen puheenjohtaja sai valtiovarainministerin salkun, jota kokoomus oli neuvotteluissa tavoitellut.

Sipilä, Soini ja Stubb vakuuttivat hyvää yhteistyökykyään. Heitä ryhdyttiin kutsumaan ”kolmeksi ässäksi”. Vaaleissa he olivat olleet ääniharavia ja saaneet yhteensä 87 000 ääntä. Taustoiltaan he olivat kuitenkin hyvin erilaisia.

Sipilä oli menestynyt ja rikastunut yrittäjänä ja yritysjohtajana Oulun seudulla ja tullut politiikkaan vasta viisikymppisenä, kun hänet valittiin eduskuntaan vuonna 2011. Keskustaa hän oli johtanut kolme vuotta, koko ajan oppositiosta, joten hänellä ei ollut kokemusta hallituksesta.

Soini oli lukiolaisena mennyt mukaan oppi-isänsä Veikko Vennamon SMP:n toimintaan ja sen hajottua perustanut Perussuomalaiset. Soinin johdolla puolue oli kasvanut pikkuruisesta ryhmästä suureksi. Soinille oli jo vuonna 2011 ensimmäisen jytkyn jälkeen tarjottu hallituspaikkaa, mutta hän oli kieltäytynyt.

Stubb oli valittu Kokoomuksen puheenjohtajaksi ja pääministeriksi kesällä 2014 sen jälkeen, kun Jyrki Katainen oli luopunut politiikasta ja siirtynyt Euroopan unionin komission jäseneksi. Stubb oli päihittänyt ennakkosuosikki Jan Vapaavuoren, jota puolue-eliitti oli tukenut. Stubb oli kuuden menestyksellisen ministerivuoden jälkeen valittu johtajaksi suurin toivein: puolueväki oli laskelmoinut, että Stubbin kansansuosio veisi kokoomukseen vaalivoittoon. Toisin kävi. Niinpä vaalitappio pantiin Stubbin syyksi. Moitteita antoivat varsinkin ne puoluetoverit, jotka olivat äänestäneet Vapaavuorta. Pääsy hallitukseen ja valtiovarainministerin salkku kuitenkin turvasivat Stubbin aseman puolueen johdossa.

Sipilä oli jo päättänyt, että salkkuja oli jaossa vain 14, kolme vähemmän kuin tavallisesti. Keskustalle paikkoja tuli kuusi, Perussuomalaisille neljä ja Kokoomukselle myös neljä.

Ministerien töitä yhdistettiin uudella tavalla. Perussuomalaisten Jari Lindströmille annettiin työ- ja oikeusministerin tehtävät. Keskustan Kimmo Tiilikainen sai puolestaan johdettavaksi maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön.

Yllätys oli Anne Bernerin nousu liikenne- ja viestintäministeriksi. Anne Berner oli menestynyt yrittäjä, miljonääri, kuten Juha Sipiläkin. Berner oli jo lupautunut kokoomuksen ehdokkaaksi vaaleissa, mutta Sipilän pyynnöstä siirtynyt keskustan listoille. Berner keräsi suuren äänipotin, ja Sipilä nosti hänet ministeriksi. Puolueen kunniapuheenjohtaja Paavo Väyrynen olisi itse halunnut ministeriksi ja oli tyytymätön sekä Bernerin valintaan että hallituspohjaan. Väyrynen – kuten monet keskustakonkarit - olisi halunnut hallituskumppaniksi demarit eikä kokoomusta.

2.2 Perussuomalainen painajainen

Elokuussa 2015 Tornion raja-asemalta kuului yllättäviä tietoja. Ruotsista tuli päivittäin uusia turvapaikanhakijoita, joiden kotimaat olivat kaukaisia: Irak, Syyria, Afganistan, Albania. Turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi ja Suomeen saapui yli 30 000 turvapaikanhakijaa. Määrä oli noin kymmenkertainen verrattuna aikaisempiin vuosiin, neljänneksi eniten Euroopan unionin maista. Turvapaikanhakijoiden joukossa rajan yli tuli maahanpyrkijöitä, jotka etsivät pääasiassa parempaa elintasoa. Suomeen tulleista vain kolmannes sai myönteisen turvapaikkapäätöksen.

Kriisin ensimmäisinä kuukausina tilanne ei ollut kenenkään hallinnassa. Viranomaiset joutuivat pikavauhtia tehostamaan rajavalvontaa ja rakentamaan turvapaikkahakemusten käsittelyjärjestelmän sekä pystyttämään eri puolille maata vastaanottokeskuksia, joihin turvapaikanhakijoita aluksi majoitettiin.

Kriisin hoito maksoi jo ensimmäisenä syksynä satoja miljoonia. Hallitus joutui useilla lisäbudjeteilla kasvattamaan maahanmuuttoon varattuja määrärahoja. Nämä päätökset olivat poliittisesti hankalia varsinkin, kun hallitus teki samaan aikaan suuria budjettileikkauksia, jotka kohdistuivat koulutuksen ja sosiaaliturvan määrärahoihin.

Perussuomalaisille pakolaiskriisi oli pahin mahdollinen painajainen. Puolue oli vaaleissa kannattanut tiukkaa maahanmuuttopolitiikkaa ja saanut tukea linjalleen. Puoli vuotta vaalien jälkeen puolue oli hallituksessa lisäämässä maahanmuuton määrärahoja ja muutenkin vastuussa pakolaiskriisin hoidosta. Puolue pysyi kuitenkin hallituksessa ja sen edustajat tukivat hallituksen esityksiä, joskin puolueen sisällä päätöksiä arvosteltiin. Mielipidemittauksissa puolueen suosio laski jyrkästi.

Pakolaiskriisi saatiin hallintaan vasta vuoden 2016 alkupuolella. Euroopan unionissa pystyttiin sopimaan rajavalvonnan tehostamisesta ja yhteisistä pelissäännöistä. Näin rajoille pyrkivien turvapaikanhakijoiden määrät ehtyivät.

Valtiojohto joutui kuitenkin toisen pulman eteen. Venäjä ryhtyi päästämään raja-asemiltaan kolmansien maiden kansalaisia, jotka myös ilmoittautuivat turvapaikanhakijoiksi. Uusi käytäntö oli vastoin aikaisempia sopimuksia.

”Vietimme tuntikausia salakuuntelulta suojatussa valtioneuvoston kellarissa tasavallan presidentti Sauli Niinistön johtamassa hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa”, Olli Rehn kertoo vaikeasta tilanteesta. Suomi pääsi lopulta sopimukseen Venäjän kanssa. Itärajan valvonnassa palattiin vanhaan käytäntöön, ja tulijamäärät laantuivat.

2.3 Kikytys käynnistyy

Hallitus ilmoitti syyskuun alussa 2015 ryhtyvänsä valmistelemaan ”pakottavia lakeja”, joilla oli tarkoitus muun muassa leikata valtion ja kuntien palveluksessa olevien lomarahoja. Hallitus tosin ilmoitti, että esityksistä luovuttaisiin, jos työmarkkinajärjestöt solmisivat kilpailukykyä parantavan ja palkkakustannuksia alentavan tulosopimuksen.

Sipilä perusteli kaavailuja Yleisradion suorassa radio- ja televisiopuheessa ja vetosi suomalaisiin: ”Nyt on viimeisiä hetkiä laittaa Suomi kuntoon.”

Ammattiliitot syyttivät hallitusta uhkailusta ja kiristyksestä. Yli 30 000 ihmistä osoitti mieltä hallitusta vastaan Helsingin Rautatientorilla. Koko maassa mielenosoittajia ja lakkoilijoita oli 200 000.

Vääntö kilpailukykysopimuksesta kesti kevääseen 2016 asti. Neuvottelut kariutuivat monta kertaa, mutta johtivat lopulta sopimukseen. Ennen sitä hallituksen oli peruttava pakkolakiesityksensä ja Sipilän oli jäätävä sivuun neuvotteluista. Hallituksen puolelta neuvotteluja johti elinkeinoministeri Olli Rehn (kesk). Sopimuksen syntyyn vaikuttivat taustalla Suomen Pankin pääjohtaja Erkki Liikanen ja valtiovarainministeriön valtiosihteeri Martti Hetemäki sekä entinen SAK:n puheenjohtaja, SDP:n kansanedustaja Lauri Ihalainen. Valtio tuki sopimusta veronalennuksilla.

Työntekijäpuolelle sopimukseen taipuminen oli vaikeaa. Lopulta sopimuksen piirin tuli 90 prosenttia palkansaajista, vaikka kaikkien työntekijöiden vuosityöaika piteni ja palkat jäädytettiin vuodeksi. Kuntien ja valtion työntekijöiden lomarahoja leikattiin. Lisäksi työnantajien maksamia työeläke-, sosiaaliturva- ja työttömyysvakuutusmaksuja alennettiin.

Helppoa sopiminen ei ollut työnantajillekaan, vaikka sopimus oli työnantajille edullinen ja kohensi vientiteollisuuden kilpailukykyä. Sopimuksen vastustus oli periaatteellista laatua, sillä Elinkeinoelämän keskusliitto oli jo vuonna 2007 tehnyt päätöksen, ettei EK solmisi enää laajoja tulosopimuksia ja palkkaneuvotteluista vastaisivat teollisuuden toimialaliitot. ”EK taipui kikyyn sillä ajatuksella, että tämä on nyt sitten vihonviimeinen kerta”, toimittaja Risto Uimonen kirjoittaa Tulos tai ulos -kirjassaan, jossa hän kuvaa Sipilän hallituskautta. EK:n sisällä varsinkin Metsäteollisuus harasi sopimusta vastaan ja erosi muutama viikko sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Elinkeinoelämän keskusliitosta.

Vielä vuoden 2016 alussa EU:n komissio ennusti, että Suomen talouskasvu olisi unionimaiden heikointa ja luottoluokituslaitos Moody´s laski Suomen luottoluokitusta. Jo vuoden 2016 viimeisellä neljänneksellä talous lähti kasvuun, joka oli nopeampaa kuin keskimäärin muissa euromaissa ja jatkui hallituskauden loppuun asti. Kasvun jatkumista auttoi kikysopimuksen jälkeen käyty liittokierros, jolla palkankorotukset pysyivät maltillisina.

Hallituksen ja palkansaajajärjestöjen keskinäinen luottamus oli mennyt jo kauden alussa. Sitä ei pystytty palauttamaan vaalikauden aikana. Ammattiyhdistysliike vastusti hallituksen työllisyyshankkeita varsinkin niin sanottua työttömien aktiivimallia, josta tuli kirosana työmarkkinoilla.

2.4 Kannatustulos tai ulos

Ensimmäinen vuosi hallituksessa kulutti kaikkien hallituspuolueiden suosiota ja hermostutti niiden aktiiveja. Hermoilu näkyi ensimmäisenä Kokoomuksessa, jossa kyti tyytymättömyyttä Alexander Stubbia kohtaan. Kansanedustajat Harry ”Hjallis” Harkimo ja Elina

Lepomäki vaativat talvella 2016 puheenjohtajan vaihtamista ja Lepomäki tarjoutui itse ehdokkaaksi.

Ehdolle houkuteltiin myös sisäministeri Petteri Orpoa, joka oli noussut mielipidemittauksissa suosituimmaksi ministeriksi siitä huolimatta, että hän vastasi pakolaiskriisin hoidosta. Orpo kursaili aikansa, kunnes haastoi Stubbin. Orpon taakse asettuivat Jan Vapaavuori ja Paula Risikko, jotka olivat kesällä 2014 olleet Stubbin vastaehdokkaina.

Puoluekokouksen äänestyksessä Orpo voitti Stubbin. Tämä oli ensimmäinen kerta kokoomuksen sadan vuoden historiassa, kun istuva puheenjohtaja äänestettiin näin tylysti ulos. Vaihtajien mielestä ulkopolitiikassa ja EU-asioissa meriittinsä kerännyt Stubb oli epäonnistunut sisäpolitiikan koitoksissa.

Alexander Stubb erosi hallituksesta. Petteri Orpo siirtyi valtiovarainministeriksi ja kutsui Paula Risikon sisäministeriksi. Stubb jatkoi kansanedustajana, mutta vetäytyi päivänpolitiikasta ja ryhtyi kirjoittamaan muistelmiaan. Syksyllä 2017 Stubb valittiin Euroopan investointipankin varapääjohtajaksi. Paikka avautui, kun Jan Vapaavuori nousi keväällä 2017 pidetyissä kuntavaaleissa Helsingin pormestariksi.

2.5 U-käännös siniseen tulevaisuuteen

Ulkoministeri Timo Soini ilmoitti 5. maaliskuuta 2017, ettei hän enää pyrkisi jatkamaan Perussuomalaisten puheenjohtajana seuraavana kesänä pidettävässä puoluekokouksessa.

Soini halusi nostaa seuraajakseen kansanedustaja Sampo Terhon, joka oli toiminut eduskuntaryhmän puheenjohtajana ja onnistunut pitämään ryhmän jokseenkin yhtenäisenä. Terhoa tukivat ministerit Jussi Niinistö, Jari Lindström ja Pirkko Mattila, eduskunnan puhemies Maria Lohela sekä yli puolet eduskuntaryhmästä.

Haastajaksi ilmoittautui Jussi Halla-aho, joka oli vuonna 2014 siirtynyt Euroopan parlamenttiin. Voimakkaana maahanmuuttokriitikkona tunnetun Halla-ahon taakse asettuivat varsinkin ne perussuomalaiset, jotka olivat tyytymättömiä puolueen hallituslinjaan.

Sampo Terhosta tehtiin ministeri juuri ennen puoluekokousta. Sipilän idea neljästätoista ministeristä oli osoittautunut liian raskaaksi niille, joilla oli kaksi ministeriötä vastuullaan. Puolueet sopivat kolmen uuden ministerinpaikan perustamisesta. Perussuomalaisten Jari Lindström jatkoi työministerinä ja luopui oikeusministerin paikasta. Seuraajaksi tuli kokoomuksen Antti Häkkänen. Keskustan Kimmo Tiilikainen jatkoi ympäristöministerinä ja luopui

maatalousministerin tehtävistä. Seuraajaksi tuli puoluetoveri Jari Leppä. Sampo Terho sai opetusministeriöstä kulttuuri-ja urheiluasiat sekä ulkoministeriöstä Eurooppa-asiat.

Terhon asema kuitenkin heikkeni huhtikuussa pidettyjen kuntavaalien jälkeen. Kaikki hallituspuolueet hävisivät, mutta Perussuomalaiset selvästi eniten. Vaalitappio lisäsi tyytymättömyyttä puolueen johtoa kohtaan ja vahvisti Halla-ahon asemia.

Puoluekokouksen äänestyksessä Jussi Halla-aho voitti Sampo Terhon selvin numeroin. Varapuheenjohtaja Jussi Niinistö ja muut vanhan puoluejohdon jäsenet menettivät paikkansa. Halla-aho ilmoitti, että hän halusi puolueen jatkavan hallituksessa, mutta aikoi siirtää Soinin pois ministerin tehtävistä.

Päivä puoluekokouksen jälkeen Jussi Halla-aho tapasi Kesärannassa pääministeri Juha Sipilän ja valtiovarainministeri Petteri Orpon. Tunnin mittaisen tapaamisen jälkeen Sipilä ja Orpo ilmoittivat, etteivät Keskusta ja Kokoomus halua jatkaa hallitusyhteistyötä Perussuomalaisten kanssa. Syynä oli Perussuomalaisten uusi linja ja johto, joihin Sipilä ja Orpo eivät luottaneet.

Viikkoa ennen Perussuomalaisten puoluekokousta oli toimittaja Lauri Nurmi kirjoittanut Lännen Median lehtiin yksityiskohtaisen arvion siitä, mitä tapahtuisi, jos Halla-aho valittaisiin puoluejohtajaksi. Nurmen ennustuksen mukaan eduskuntaryhmä hajoaisi kahtia ja Soinin kannattajat haluaisivat jatkaa hallituksessa. Soini oli ennen puoluekokousta jyrkästi kiistänyt nämä tiedot.

Nurmen ennustus osui oikeaan. Vain kaksi päivää puoluekokouksen jälkeen kaksikymmentä kansanedustajaa erosi Perussuomalaisten ryhmästä ja perusti uuden eduskuntaryhmän, joka ilmoitti olevansa valmis jatkamaan hallitusyhteistyötä Keskustan ja Kokoomuksen kanssa.

Tieto hajoamisesta tavoitti pääministeri Juha Sipilän tiistaina 13. kesäkuuta iltapäivällä. Sipilä oli autossa matkalla Turun lentokentältä presidentti Sauli Niinistön luokse Naantalin Kultarantaan esittämään hallituksensa eronpyynnön. Kuultuaan tiedon hajoamisesta Sipilä teki Naantalin tiellä u-käännöksen ja perui tapaamisen presidentin kanssa. Sipilä päätti jatkaa, koska hallituksella säilyi eduskunnassa niukka enemmistö 105 kansanedustajaa. Eronnut ryhmä sai pitää viisi ministerinpaikkaansa, vaikka sillä oli vain puolet entisestä kansanedustajien määrästä.

Eronneet kansanedustajat perustivat myöhemmin oman puolueen, jonka nimeksi tuli Sininen tulevaisuus ja puheenjohtajaksi ministeri Sampo Terho. Sininen tulevaisuus oli keskisuuri mutta rutiköyhä puolue. Perussuomalaisten miljoonien puoluetuki jäi kokonaan Halla-ahon puolueelle, vaikka enemmistö edustajista oli siirtynyt pois Perussuomalaisista.

Timo Soinin vaatimuksesta oli vuonna 2015 poistettu niin sanottu Lex Vennamo: Jos eduskuntaryhmästä eroaa enemmistö, se saa mukaansa eronneiden kansanedustajien osuuden puoluetuesta. Pykälää oli säädetty vuonna 1972, jolloin Veikko Vennamoa vastustanut Suomen Maaseudun Puolueen eduskuntaryhmän enemmistö oli eronnut ja perustanut oman puolueen. Soini perusteli pykälän poistamista esikuvansa Veikko Vennamon muiston kirkastamisella. Jos Soinin vaatimaa muutosta ei olisi tehty, Sininen tulevaisuus olisi kesällä 2017 saanut Soinin ja muiden eronneiden kansanedustajien osuuden puoluetuesta.

Eron jälkeen tehdyissä mittauksissa näkyi, että valtaosa Perussuomalaisten kannattajista pysyi Halla-ahon puolueen takana. Osa siirtyi muiden puolueiden tukijoiksi tai halusi katsoa, mitä tuleman piti. Sinisen tulevaisuuden kannattajiksi Perussuomalaisten kannattajat eivät siirtyneet siitä huolimatta, että sen näkyviä nimiä olivat ministerit Timo Soini, Jussi Niinistö, Sampo Terho ja Jari Lindström.

2.6 Oppositio oikenee

Kesästä 2017 tuli taitekohta Juha Sipilän hallituskaudelle. Hallitus heikkeni ja oppositio vahvistui. Eniten tästä hyötyi pääoppositiopuolue SDP, jolle vuodet 2015–2017 olivat olleet sisäisesti vaikeita. Vuoden 2017 alussa pidetyssä puoluekokouksessa sisäiset paineet purkautuivat puheenjohtajan vaalissa. Antti Rinne voitti haastajansa Timo Harakan ja Tytti Tuppuraisen ja sai mandaatin johtaa puolue seuraaviin eduskuntavaaleihin. Perussuomalaisten hajoaminen toi paluumuuttoa demareihin. Kannatus alkoi nousta.

Vihreiden puheenjohtaja Ville Niinistö oli suosituin oppositiopoliitikko ja johdatti keväällä 2017 Vihreät makeaan kuntavaalivoittoon. Niinistö joutui luopumaan, koska Vihreiden sääntöjen mukaan puheenjohtajana sai olla yhtä mittaa kuusi vuotta. Puheenjohtajaksi valittiin ensimmäisen kauden kansanedustaja Touko Aalto, joka oli nostanut Jyväskylässä Vihreät suurimmaksi puolueeksi. Aalto voitti ennakkosuosikkina pidetyn helsinkiläisen Emma Karin. Niinistöön verrattuna Aalto oli tuntematon ja kokematon poliitikko.

Vasemmistoliiton puheenjohtaja Paavo Arhinmäki luopui vuonna 2016. Seuraajaksi valittiin turkulainen ensimmäisen kauden kansanedustaja Li Andersson, joka kilpaili paikasta Aino-Kaisa Pekosen kanssa.

Carl Haglund erosi RKP:n puheenjohtajan paikalta sekä eduskunnasta ja siirtyi liike-elämän palvelukseen. Seuraajaksi valittiin kansanedustaja, ex-oikeusministeri Anna-Maja Henriksson. Kristillisdemokraatteja johti koko kauden kansanedustaja Sari Essayah.

RKP:lle ja Kristillisdemokraateille oli hetken ovi auki hallitukseen kesällä 2017 sen jälkeen, kun Keskusta ja Kokoomus olivat päättäneet heittää Perussuomalaiset ulos. Sipilä piti kuitenkin parempana vaihtoehtona jatkaa yhteistyötä Perussuomalaisista eronneiden kansanedustajien kanssa kuin maanitella pieniä porvariryhmiä hallitukseen.

2.7 Kansanliikkeen presidentti

Presidentti Sauli Niinistö ilmoitti keväällä 2017 asettuvansa ehdokkaaksi seuraavan vuoden presidentinvaaleissa. Yllättäen Niinistö toivoi pääsevänsä kansanliikkeen ehdokkaaksi. Niinpä 150 000 suomalaista perusti presidentille kansanliikkeen, joka huolehti hänen kampanjastaan.

Keskusta, SDP, Vasemmistoliitto, Vihreät, Perussuomalaiset ja RKP asettivat omat ehdokkaat. Kokoomus tuki Niinistön kansanliikettä. Paavo Väyrynen asettui oman kansanliikkeensä ehdokkaaksi, vaikka oli keskustan europarlamentaarikko.

Suomen ulkopoliittinen linja oli vastikään määritelty hallituksen ja eduskunnan hyväksymässä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa sekä erillisessä puolustusselonteossa. Näitä asiakirjoja oli valmisteltu presidentin johdolla.

Niinistön lisäksi Suomen linjan takana olivat Keskustan Matti Vanhanen, SDP:n Tuula Haatainen ja Vihreiden Pekka Haavisto. Heillä oli toki eroja painotuksissa, mutta pääasioista he olivat yhtä mieltä. He kannattivat EU:n ja euron jäsenyyttä, presidentin aktiivista roolia suurvaltasuhteiden ja varsinkin Venäjä-suhteiden hoitajana, EU:n Venäjälle asettamien pakotteiden jatkamista, EU:n turvallisuusyhteistyön kehittämistä, puolustusyhteistyön syventämistä Ruotsin kanssa sekä erityissuhteen ylläpitämistä Yhdysvaltoihin. Nato-jäsenyyttä he eivät kannattaneet, mutta halusivat säilyttää mahdollisuuden jäsenyyden hakemiseen eli niin sanotun Nato-option.

RKP:n ehdokas Nils Torvalds kannatti Nato-jäsenyyttä, jota taas Vasemmistoliiton Merja Kyllönen ja Paavo Väyrynen pitivät mahdottomana vaihtoehtona. Perussuomalaisten Laura Huhtasaari ja Väyrynen arvostelivat voimakkaasti Euroopan unionia ja euroa.

Valinta ratkesi jo ensimmäisellä kierroksella, koska Niinistö sai 62,6 prosenttia äänistä eli täsmälleen saman osuuden, jonka hän oli saanut vuoden 2012 vaalien toisella kierroksella. Haavisto sai 12, 4, Huhtasaari 6,9, Väyrynen 6,2, Vanhanen 4,1, Haatainen 3,2, Kyllönen 3,0 ja Torvalds 1,5 prosenttia äänistä. Merkille pantiin keskustan sisällä Väyrysen voitto Vanhasesta sekä Huhtasaaren hyvä menestys vain puoli vuotta Perussuomalaisten hajoamisen jälkeen.

2.8 Suomi – EU:n saksalaisin jäsenvaltio

Presidentti Sauli Niinistön toinen kausi alkoi näyttävästi, sillä hän pääsi kesällä 2018 isännöimään Helsingissä järjestettyä Yhdysvaltain presidentin Donald Trumpin ja Venäjän presidentin Vladimir Putinin ensimmäistä tapaamista. Helsingin valinta tapaamispaikaksi ei ollut sattuma. Niinistö oli vuodesta 2012 pitänyt säännöllisesti yhteyttä Putiniin ja tavannut tätä ainakin kerran vuodessa. Trumpin Niinistö oli tavannut ensimmäisen kerran lokakuussa 2017 Valkoisessa talossa.

Tapaamiset suurvaltojen johtajien kanssa, myös Kiinan presidenttiin Xi Jinpingin kanssa, olivat Niinistön työn näkyvintä osuutta. Valtaosa presidentin työstä tapahtui taustalla ja kiinteässä yhteistyössä hallituksen ministerien, eduskunnan ulkoasiain- ja puolustusvaliokuntien sekä ulko- ja puolustusministeriön virkamiesten kanssa.

Presidentti, hallitus ja puolustusvoimien johto tekivät keväällä 2018 kauaskantoisen päätöksen, kun Britannian, Ranskan, Ruotsin ja Yhdysvaltain hallinnolle lähetettiin tarjouspyyntö uusien hävittäjien hankinnasta. Hallinnot toimittivat pyynnön eteenpäin viidelle yritykselle. Tarjousta pyydettiin Boeing F/A Super Hornetista, Dassault Rafalesta, Eurofighter Typhoonista, Lockheed Martinin F-35:stä ja Saab Gripenistä. Hankinnan alustava hinta-arvio on 7–10 miljardia euroa. Päätös valinnasta tehdään keväällä 2021.

Suomi ja Ruotsi tiivistivät keskinäistä puolustusyhteistyötä maalla, merellä ja ilmassa. Puolustusministerit Jussi Niinistö ja Peter Hultqvist tapasivat yhteisen hallituskautensa aikana keskimäärin kerran kuukaudessa yhteensä viisikymmentä kertaa. He allekirjoittivat myös yhdessä puolustusyhteistyösopimukset Yhdysvaltain ja Britannian kanssa.

”Suomi on aktiivinen, käytännönläheinen ja ratkaisuhakuinen jäsenvaltio”, Juha Sipilän hallitus määritteli Suomen Eurooppa-politiikan. Pääministerin johdolla hallitus toimi ohjelmansa mukaisesti.

”Olen tehnyt pääministerinä 85 ulkomaanmatkaa, tavannut parisataa kollegaa kahdenvälisesti ja sen päälle tulevat erilaiset kansainväliset kokoukset”, Sipilä kertoo muistelmakirjassa.

Sipilän mukaan Suomi pärjäsi hyvin unionin sisäisissä väännöissä. ”Emme niinkään kuuluta kantojamme julkisuudessa, mutta tutkijoiden kannattaisi kyllä käydä lävitse Suomen linjauksia jälkikäteen”, Sipilä suositteli.

Britannian kesällä 2016 tekemä päätös erota Euroopan unionista vaikutti EU:n toimintaan. Unionin kehittämisessä oli vuosikymmenen lopulla käsijarru päällä. EU:n sisällä Suomi kuului entiseen tapaan valtavirtaan ”mainstreamiin” lukuun ottamatta mukaan menoa

Hansa-liittoon, kahdeksan maan epäviralliseen ryhmittymään, johon kuuluivat Hollanti, Irlanti, Viro, Latvia, Liettua sekä Tanska, Ruotsi ja Suomi. Tämä ryhmä oli lähellä Saksan tiukkaa talouspolitiikkaa – ja vähän muutakin politiikkaa – ja muodosti vastapainon unionin eteläisille maille.

2.9 Sotea, turvetta ja kyyneliä

Juha Sipilä valittiin kolmannen kerran Keskustan puheenjohtajaksi puoluekokouksessa, joka pidettiin kesäkuussa 2018 Sotkamossa. Sipilä oli asettanut itselleen kunnianhimoisen tavoitteen: Keskusta on 2019 vaalien jälkeen suurin puolue ja Sipilä jatkaa toiselle pääministerikaudelle. Jos Keskusta ei pysy suurimpana, hän eroaa puheenjohtajan paikalta. Sipilä kertoi asian lähipiirille, mutta ei julkisuuteen.

Sipilä arvioi, että Keskustalla oli mahdollisuus pärjätä vaaleissa, koska hänen hallituksensa viidestä päätavoitteesta oli vuoden 2018 loppuun mennessä toteutunut neljä. Talouskasvu elpyi nollasta 2–3 prosenttiin ja oli EU:n kärkivauhtia. Uusia työpaikkoja syntyi yli 140 000 ja työllisyysaste nousi alle 68 prosentista yli 72 prosenttiin. Vaalikauden lopulla valtion ei tarvinnut enää ottaa lisää velkaa – ensimmäistä kertaa kymmenen vuoteen. Vuosina 2008–2018 velka oli kasvanut 54 miljardista 108 miljardiin.

Viides päätavoite oli maakuntien Suomi. Keskusta oli ajanut vuosikymmeniä maakuntahallinnon perustamista ja onnistunut saamaan sen hallitusohjelmaan. Sipilä oli maksanut tavoitteen toteuttamisesta poliittisesti kovan hinnan. Keskusta sai 18 maakunnan hallintomallin ja Kokoomus lisää valinnanvapautta ja yksityisiä toimijoita markkinoille, kun sosiaali- ja terveydenhuoltoa siirrettiin kunnilta maakunnille. Uudistusta valmisteltiin koko vaalikausi ja eri puolilla maata käynnistettiin laajoja kokeiluja. Hallitus oli niin varma uudistuksen toteutumisesta, että ensimmäisten maakuntavaalien pitopäiväksi sovittiin 28. lokakuuta 2018. Vaaleja ei järjestetty. Päätös uudistuksesta siirtyi ja siirtyi, sillä hallituksen esitystä korjattiin eduskunnan valiokunnissa moneen kertaan.

Koko oppositio vastusti uudistusta. Vasemmisto ja vihreät arvostelivat ankarasti varsinkin valinnanvapauden lisäämistä sosiaali-ja terveydenhuollossa. Sen pelättiin vahvistavan yksityisten palveluntuottajien asemaa. Perussuomalaisten siirryttyä oppositioon puolue ryhtyi vastustamaan uudistusta. Keväällä 2018 Paavo Väyrynen erosi keskustasta ja Harry Harkimo kokoomuksesta. Molemmat edustajat ilmoittivat vastustavansa uudistusta. Kokoomuksen ryhmässä oli useita edustajia, jotka joko horjuivat kahden vaiheilla tai olivat uudistusta vastaan. Helsingin pormestari Jan Vapaavuori johti vastustajien rintamaa.

Aika loppui kesken ja hanke raukesi. Sipilä joutui 8. maaliskuuta 2019 tunnustamaan, ettei uudistuksesta pystytä päättämään ennen vaaleja. Tappio oli Sipilälle niin karvas, että hän vei presidentti Niinistölle hallituksensa eronpyynnön. Hallitus jatkoi vaaleihin toimitusministeristönä. ”Myönnän, että yritimme haukata kerralla liian ison palan”, Sipilä arvioi kirjassaan viitaten uudistuksen kokoon, joka oli paisunut mammuttimaisen suureksi.

Maakuntauudistuksen kaatuminen oli kova isku Keskustalle, joka muutenkin oli vaikeuksissa. Mielipidemittausten mukaan osa kannattajista oli kääntänyt selkänsä puolueelle. Sipilän lisäksi kritiikki kohdistui Anne Berneriin, jonka johdolla tehty taksipalveluiden vapauttaminen oli suututtanut maaseutuväen. Ahdinkoa lisäsi sukupolvenvaihdos. Toista kymmentä konkariedustajaa, muun muassa Sirkka-Liisa Anttila ja Seppo Kääriäinen, ei asettunut vaaleihin ehdolle.

Vaikeuksia oli myös Kokoomuksella. Kokoomus oli sote-keskustelun aikana leimautunut yksityisten hoivayritysten puhemieheksi. Pari kuukautta ennen vaaleja yksityisissä vanhusten palvelutaloissa paljastui laiminlyöntejä. Syntyi voimakas keskustelu ja Kokoomus menetti suosiotaan.

Oppositiolle hallituksen kompurointi oli mannaa, joskin oppositiossakin oli omat ongelmansa. Masennukseen sairastunut Touko Aalto joutui syksyllä 2018 luopumaan Vihreiden puheenjohtajuudesta ja pelastajaksi pyydettiin puolueen ikoni, kaksi kertaa presidentinvaaleissa menestynyt Pekka Haavisto. Pian vihreiden kannatus kääntyi nousuun. SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne sairastui jouluna vakavasti ja joutui olemaan kaksi kuukautta sivussa. Puolue selvisi ilman johtajaakin. Kun Rinne palasi maaliskuun alussa vaalityöhön, SDP oli edelleen mielipidemittausten kärkipaikalla.

Perussuomalaisten kannatus nousi kohisten vaalipäivän lähestyessä – toistui sama ilmiö kuin kaksissa edellisissä eduskuntavaaleissa. Maahanmuuttokritiikin ohella puolue haki ja sai nostetta ilmastopolitiikasta. Perussuomalaiset oli ainoana eduskuntapuolueena kieltäytynyt allekirjoittamasta sopimusta, jonka Suomi poistaisi 2040-luvulla nielujen avulla ilmakehästä enemmän kasvihuonekaasuja kuin päästäisi sinne. Perussuomalaiset pitivät tavoitetta epärealistisena ja ennustivat sen vaurioittavan kotimaista teollisuutta ja elintarviketuotantoa.

Sipilän hallitus kävi huhtikuun 14. päivänä vaaleihin nilkuttaen. Hallituksen perustaneista kolmesta ässästä jäljellä oli vain Juha Sipilä. Alexander Stubb oli poistunut politiikasta ja muuttanut maasta. Timo Soini ei asettunut enää ehdolle.

Vaaleissa punavihreä oppositio voitti 15 paikkaa. SDP ylsi eduskunnan suurimmaksi puolueeksi, ensimmäistä kertaa 16 vuoteen. Perussuomalaiset nousi toiseksi ja sai saman määrän kansanedustajia kuin ennen hajoamista.

Hallituspuolueista vain Petteri Orpon johtama Kokoomus selvisi ilman tappiota mutta tulokseen pettyneenä, sillä se jäi kolmanneksi. Sininen tulevaisuus menetti kaikki paikkansa ja keräsi vain 30 000 ääntä koko maassa – yhtä paljon Jussi Halla-aho yksin Helsingissä. Keskusta hävisi 18 paikkaa, kolmanneksen eduskuntaryhmästä. Suurimmasta puolueesta tuli neljänneksi suurin. Kaksi päivää myöhemmin Juha Sipilä ilmoitti, että hän eroaa kesken kauden Keskustan puheenjohtajan paikalta.

Lähteet

Kirjoituksessa mainitut kirjat

Olli Rehn (2019) *Kuilun partaalta — Näin euro pelastettiin*. Jyväskylä: Docendo.

Juha Sipilä (2019) *Koko Suomen taajuudella*. Juha Sipilä.

Risto Uimonen (2019) *Tulos vai ulos: Juha Sipilän myrskyisä pääministerikausi*. Helsinki: WSOY.

3 Naiset eduskuntavaaleissa ja sukupuolen merkitys äänestämisessä

Sari Pikkala

3.1 Johdanto

Eduskunnan sukupuolijakauma muuttui olennaisesti vuoden 2019 vaaleissa. Eduskuntaan valittiin ennätykselliset 94 naista, 11 enemmän kuin vuonna 2015. Naisten aliedustus suhteessa heidän osuuteensa äänioikeutetuista väheni merkittävästi, kun naisten suhteellinen osuus kansanedustajista nousi 41,5 prosentista 47,0 prosenttiin. Suomi nousi samalla ykkössijalle naiskansanedustajien osuuden eurooppalaisessa vertailussa. Eduskuntavaalien jälkeen sukupuolten voimasuhteet muuttuivat myös valtioneuvostossa. Juha Sipilän miesenemmistöisen hallituksen jälkeen muodostetussa Antti Rinteen hallituksessa enemmistö ministereistä oli naisia. Rinteen hallituksen eron jälkeen joulukuussa 2019 nimitetyn Sanna Marinin hallituksen 19 ministeristä naisia on 12, mikä on kansainvälisesti täysin poikkeuksellista.

Suomalaiset naiset ovat äänestäneet niin valtiollisissa kuin kuntavaaleissakin miehiä aktiivisemmin 1980-luvulta alkaen. Naisten vaaliosallistuminen on miehiä korkeampaa myös EU-vaaleissa, toisin kuin useimmissa muissa EU-maissa (Dassonneville ja Kostelka 2020; Kostelka ym. 2019). Myös muun poliittisen osallistumisen erot naisten ja miesten välillä ovat Suomessa vähäisiä (vrt. Coffé ja Bolzendahl 2010; Pikkala 2016).

Suomessa naiset ovat yhä vahvemmin kiinni poliittisessa edustuksessa. Euroopassa on kuitenkin maita, joissa yleinen demokratiakehitys – ja sen myötä myös sukupuolten tasa-arvo – ovat vakavasti uhattuna. Puola ja Unkari ovat näistä ilmeisimmät eurooppalaiset esimerkit (esim. Krizsan ja Roggeband 2018). *Gender backlash* vaanii myös läntisessä Euroopassa kansallismielisten populististen puolueiden haastaessa tasa-arvopoliittisia arvoja (esim. Verloo 2018).

Tässä luvussa kuvaillaan määrällisesti naisten osallistumista ja edustusta eduskuntavaaleissa sekä pyritään tunnistamaan tekijöitä, jotka johtivat naisedustuksen voimakkaaseen kasvuun vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Aluksi kartoitetaan naisehdokkaiden osuuden, naisten ääniosuuden ja naisedustuksen muutoksia yleisesti sekä puolueittain ja vaalipiireittäin vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Erityisesti naisehdokkaiden osuuden kehitys on kiinnostava, koska aiempi tutkimus on osoittanut, että naisehdokkaiden osuuden kasvaessa myös naisehdokkaiden ääniosuus ja osuus valituista kasvaa (esim. Kuitunen 1998; Pikkala 1997).

Sukupuolten voimasuhteiden muutosta tarkastellaan myös puolueiden voimasuhteiden ja niiden muutoksen kautta. Puolueet eroavat toisistaan edustajiksi valittujen ja puolueen äänestäjien sukupuolijakaumien osalta. Naisten edustuksen kehitykseen vaikuttaa merkittävästi se, ovatko vaaleissa paikkaosuuttaan kasvattaneet puolueet entuudestaan pienen vai suuren naisedustuksen puolueita.

Eduskuntavaalit käydään vaalipiireittäin ilman edustavuutta valtakunnallisesti tasaavia järjestelmiä. Siksi on perusteltua tarkastella sukupuolten voimasuhteiden muutosta myös vaalipiireittäin. Monissa aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että naisten osuus kansanedustajista on suurempi sellaisissa vaalipiireissä, joista valitaan eniten edustajia (esim. Norris 2006; Wide 2006). Suomalaisessa vaalijärjestelmässä suhteellisuus toteutuu suurissa vaalipiireissä paremmin kuin pienissä. Borg ja Paloheimo (2009, 271–274) havaitsivat, että vaalipiirin pieni koko heikentää naisten – tai yleisemmin aliedustettujen ryhmien – mahdollisuuksia tulla valituksi. Varsinkin puoluevalintaa selitti pienissä vaalipiireissä niin sanottu taktinen äänestäminen: kun valittavien edustajien lukumäärä on pieni, on taktisista syistä tarkoituksenmukaista antaa äänensä todennäköiselle läpipääsijälle pikemmin kuin parhaana pitämälleen ehdokkaalle.

Naisedustajien osuuden kasvun syitä etsitään myös selvittämällä eduskunnan henkilövaihtuvuuden eri muotoja sukupuolen mukaan. Vähäinen henkilövaihtuvuus sementoi edustuksen vinoumia, kun taas suurempi vaihtuvuus avaa mahdollisuuksia aliedustettujen ryhmien paremmalle menestykselle. Henkilövaihtuvuuden päätyypit ovat yhtäältä edustajien vapaaehtoinen luopuminen tehtävästään ja toisaalta vaihtuvuus, joka perustuu äänestäjien valintoihin. Jälkimmäisessä istuva edustaja voi menettää paikkansa joko henkilökohtaisen tai puolueensa kannatuksen vähenemisen seurauksena tilanteessa, jossa vaalipiiristä valittavien edustajien määrä pysyy samana (esim. Pikkala 2009). Oliko edustajanpestin vapaaehtoisesti jättävien joukko aiempaa miesvaltaisempi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa?

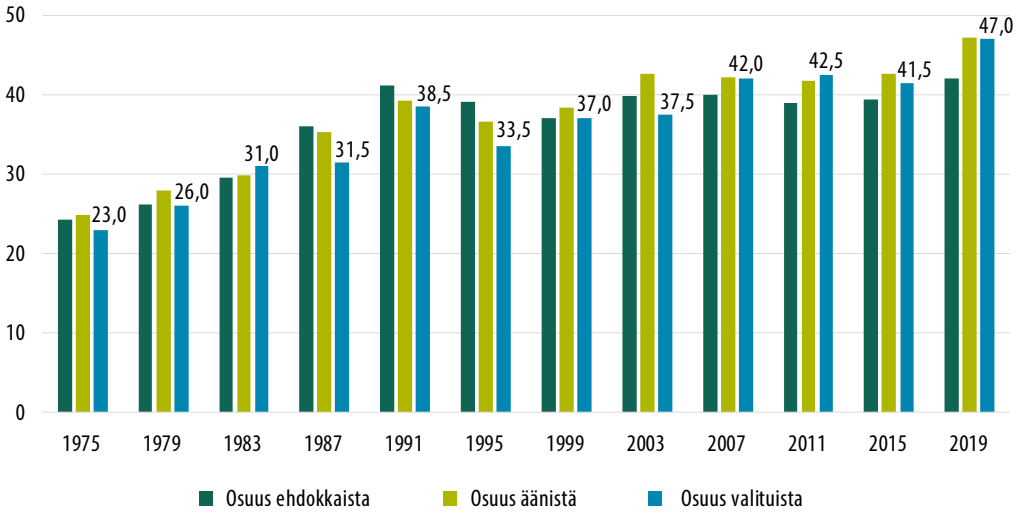
Luvun loppuosassa selvitetään, miten harppaus kohti naisten ja miesten tasapuolista edustusta vuoden 2019 vaaleissa liittyy muutoksiin sukupuolenmukaisessa äänestämisessä eli siinä, missä määrin valitsija äänestää vaaleissa omaa sukupuoltaan olevaa

ehdokasta. Nais- ja miesäänestäjät voivat äänestäjäryhminä suosia omaa sukupuolta tai vastakkaista sukupuolta olevia ehdokkaita tai äänet voivat jakautua tasaisesti sekä nais- että miesehdokkaille. Lisäksi tarkastellaan, miten yksilötason sosioekonomiset tekijät – ikä, koulutus ja ammattiasema – sekä puoluekanta ja kiinnittyminen politiikkaan vaikuttivat sukupuolenmukaiseen äänestämiseen. Viimeiseksi selvitetään, vaikuttivatko vaalipiiriin liittyvät tekijät (vaalipiirin koko, ehdokkaiden ja istuvien edustajien sukupuolijakauma) valitsijoiden taipumukseen äänestää omaa sukupuolta olevaa ehdokasta.

3.2 Ehdokkaat, äänet ja valitut sukupuolen mukaan

Suomalaisten vaalien pitkän aikavälin tarkastelu osoittaa, että naisehdokkaiden määrän kasvu on ollut omiaan lisäämään naisten osuutta valituista sekä eduskuntavaaleissa (esim. Kuitunen 1997, 47–48) että kuntavaaleissa (esim. Borg ja Pikkala 2017, 37). Eduskuntavaaleissa naisehdokkaiden osuus nousi vaali vaalilta vuoteen 1991 saakka, jolloin naisehdokkaiden osuus ylitti 40 prosentin rajan. Seuraavissa vaaleissa suunta kääntyi ja hyytyi alle 40 prosentin lukemiin aina vuoden 2019 vaaleihin asti, jolloin naisehdokkaiden osuus nousi 42,0 prosenttiin (kuvio 3.1). Osuus oli 2,6 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuoden 2015 vaaleissa. Naisehdokkaiden saamien äänten osuus hyväksytyistä äänistä nousi vuodesta 2015 vuoteen 2019 4,6 prosenttiyksiköllä 47,2 prosenttiin.

Kuvio 3.1 Naisten osuus ehdokkaista, äänistä ja valituista 1975–2019 eduskuntavaaleissa.

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitilastot

3.2.1 Naisten ja miesten vaalimenestys puolueittain

Kaikki eduskuntapuolueet Perussuomalaisia ja Kokoomusta lukuun ottamatta asettivat vuoden 2019 vaaleissa suhteessa enemmän naisehdokkaita kuin vuonna 2015. Myös naisehdokkaiden osuus äänistä kasvoi kautta puoluekentän, poikkeuksena Kristillisdemokraatit.

Vuonna 2019 Vihreiden, Sosiaalidemokraattien, Vasemmistoliiton ja Kristillisdemokraattien listoilta valituista yli puolet on naisia (taulukko 3.1). Vihreiden naiskansanedustajien osuus on noussut vuoden 2015 vaalien 47 prosentista peräti 85 prosenttiin. Vuoden 2015 vaalit olivat Vihreiden historiassa kuitenkin poikkeus, sillä muutoin puolueen eduskuntaryhmät ovat olleet naisenemmistöisiä vuodesta 1995 alkaen. SDP:n ja Kristillisdemokraattien kansanedustajien joukossa naiset ovat olleet enemmistönä vuoden 2007 vaaleista ja Vasemmistoliitossa vuoden 2015 vaaleista alkaen. Perussuomalaiset ja Keskusta erottuvat puolueiden vertailussa toistuvasti matalan naisedustuksen puolueina. Niiden vuonna 2019 valituista kansanedustajista naisia oli alle kolmannes.

SDP, Vihreät ja Vasemmistoliitto olivat vaalien selvimmät voittajat. Ne olivat jo entuudestaan vahvan naisedustuksen puolueita, ja naisedustajien lukumäärä kasvoi niissä kaikissa. Puolueiden voimasuhteiden muutokset olivat omiaan tasoittamaan eduskunnan sukupuolijakaumaa.

Taulukko 3.1 Naisten osuus (%) puolueen ehdokkaista, kokonaisäänimäärästä ja valituista vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Eduskuntapuolueet (muut puolueet sisältyvät kuitenkin sarakkeen "Kaikki" tietoihin). Taustatietona puolueen kansanedustajien kokonaismäärä (lkm).

	SDP	PS	KOK	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	Kaikki
2019									
Puolueen ehdokkaista naisia %	50	31	45	46	62	50	53	51	42
Puolueen naisehd. osuus äänistä %	56	32	43	38	68	63	47	54	47
Puolueen valituista naisia %	58	31	42	32	85	56	44	60	47
(Valittuja yhteensä, lkm)	*(40)*	*(39)*	*(38)*	*(31)*	*(20)*	*(16)*	*(9)*	*(5)*	*(200)*
2015									
Puolueen ehdokkaista naisia %	47	35	46	40	56	43	44	46	39
Puolueen naisehd. osuus äänistä %	55	30	42	35	56	57	39	57	43
Puolueen valituista naisia %	62	32	43	29	47	58	33	60	42
(Valittuja yhteensä, lkm)	*(34)*	*(38)*	*(37)*	*(49)*	*(15)*	*(12)*	*(9)*	*(5)*	*(200)*
2011									
Puolueen ehdokkaista naisia %	43	33	45	41	52	44	45	43	39
Puolueen naisehd. osuus äänistä %	54	28	39	36	60	46	44	46	42
Puolueen valituista naisia %	65	28	34	34	50	43	56	50	43
(Valittuja yhteensä, lkm)	*(42)*	*(39)*	*(44)*	*(35)*	*(10)*	*(14)*	*(9)*	*(6)*	*(200)*
2007									
Puolueen ehdokkaista naisia %	49	25	44	44	53	46	45	39	40
Puolueen naisehd. osuus äänistä %	53	18	37	35	66	33	45	47	42
Puolueen valituista naisia %	56	20	40	29	67	18	56	57	42
(Valittuja yhteensä, lkm)	*(45)*	*(5)*	*(50)*	*(51)*	*(15)*	*(17)*	*(9)*	*(7)*	*(200)*
2003									
Puolueen ehdokkaista naisia %	48	25	49	42	52	45	42	41	40
Puolueen naisehd. osuus äänistä %	48	6	42	36	67	41	44	40	43
Puolueen valituista naisia %	45	0	38	24	79	26	50	43	38
(Valittuja yhteensä, lkm)	*(53)*	*(3)*	*(40)*	*(55)*	*(14)*	*(19)*	*(8)*	*(7)*	*(200)*

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitilastot

3.2.2 Naisten ja miesten vaalimenestys vaalipiireittäin

Sukupuolten edustusta kannattaa tutkia myös vaalipiirijaon mukaan. Ahvenanmaalta valitaan aina vain yksi edustaja, muutoin vaalipiiristä valittavien kansanedustajien määrä on 2000-luvulla ollut pienimmillään kuusi ja suurimmillaan 36. Vuoden 2003 vaaleissa naiskansanedustajien osuus vaihteli selvästi vaalipiirin koon mukaan. Pienissä, 6–10 kansanedustajan vaalipiireissä naisten osuus eduskuntaan valituista vaihteli 14–29 prosentin välillä, kun suurimmasta vaalipiiristä Helsingistä valituista yli puolet oli naisia. Vuoden 2015 eduskuntavaalien alla vaalipiirien määrä laski viidestätoista kolmeentoista, kun Itä-Suomen pienimpiä vaalipiirejä yhdistettiin (Westinen ja Borg 2016). Alle 10 edustajan vaalipiirejä on uudistuksen jälkeen kolme aiemman kuuden sijaan. Samalla vaalipiirin koon mukaiset erot naisten vaalimenestyksessä ovat heikentyneet. Vuoden 2019 vaaleissa naisehdokkaiden osuus, naisten ääniosuus ja eduskuntaan valittujen naisten osuus vaihteli vaalipiireittäin, mutta ei systemaattisesti vaalipiirin koon mukaan (taulukko 3.2).

Naisehdokkaiden osuus nousi vuoden 2019 vaaleissa kaikissa vaalipiireissä vuoteen 2015 verrattuna. Naiset kasvattivat myös yhteenlaskettua ääniosuuttaan kautta linjan muualla paitsi Vaasan vaalipiirissä ja Ahvenanmaalla. Eduskuntaan valittujen naisten osuus nousi seitsemässä vaalipiirissä kolmestatoista. Helsingin, Varsinais-Suomen, Satakunnan, Hämeen, Savo-Karjalan vaalipiireissä naisehdokkaat ottivat vähintään puolet paikoista. Kahdeksassa vaalipiirissä eniten ääniä kerännyt ehdokas oli nainen – kuten jo vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Vaasan vaalipiiri pistää silmään vaalipiirien vertailussa: siellä naisehdokkaiden ääniosuus ja naisten osuus kansanedustajaksi valituista on toistuvasti ja selvästi matalampi kuin muissa vaalipiireissä. Vaalipiirin 16 edustajanpaikasta vain kolme meni naisehdokkaalle vuoden 2019 vaaleissa.

Vuonna 2019 kisa viimeisestä edustajanpaikasta oli muutamissa vaalipiireissä hyvin tiukka. Lapin vaalipiirissä valituksi tullut Keskustan miesehdokas ohitti valitsematta jääneen Vihreiden naisehdokkaan vain yhdeksän vertailulukupisteen erolla. Myös Satakunnan ja Oulun vaalipiireissä viimeisen läpimenneen ja ensimmäiselle varasijalle jääneen vertailulukujen ero oli hyvin niukka. Sekä Satakunnassa että Oulussa viimeisen sijan vei naisehdokas ja ensimmäiset valintakynnyksen alla jääneet olivat miehiä. Näissä tapauksissa vaalipiirin edustajien sukupuolijakauma vaikuttaa myös sattuman sanelemalta.

Taulukko 3.2 Naisten osuus a) ehdokkaista (%), b) naisehdokkaiden osuus annetuista äänistä, c) naisten osuus valituista (%) sekä d) valittujen lukumäärä vaalipiireittäin vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa.

	Naisten osuus ehdokkaista (%)					Naisehdokkaiden osuus äänistä (%)				
	2003	2007	2011	2015	2019	2003	2007	2011	2015	2019
Koko maa	**39,8**	**39,9**	**39,0**	**39,4**	**42,0**	**42,6**	**42,1**	**41,8**	**42,6**	**47,2**
Helsinki	44,2	40,8	40,8	41,3	41,3	49,3	51,9	43,5	44,5	49,9
Uusimaa	40,6	42,6	40,9	39,6	44,1	49,4	40,2	38,7	38,5	47,9
Varsinais-Suomi	37,7	39,6	40,3	41,0	42,4	46,8	49,3	46,8	46,9	50,9
Satakunta	37,9	37,4	40,2	38,1	40,2	37,5	31,5	36,5	43,2	53,5
Häme	35,5	39,0	38,6	42,5	43,2	48,5	47,1	47,1	49,9	55,7
Pirkanmaa	37,9	44,1	36,7	37,4	41,8	45,5	46,9	45,8	41,5	45,3
Kaakkois-Suomi*				38,9	40,8				40,0	41,3
Kymi*	39,3	35,3	36,4			36,3	32,1	31,1		
Etelä-Savo*	42,1	41,7	36,2			44,7	43,2	42,7		
Savo-Karjala**				38,1	41,2				51,6	53,6
Pohjois-Savo**	39,6	39,1	42,2			32,9	36,5	41,7		
Pohjois-Karjala**	38,7	43,5	38,9			32,6	38,4	46,6		
Vaasa	37,7	36,1	36,1	35,9	36,9	35,1	33,3	35,5	34,2	31,8
Keski-Suomi	44,7	37,9	41,8	40,9	43,8	42,1	48,5	48,3	37,9	45,7
Oulu	36,1	37,2	38,5	40,6	43,5	38,0	43,0	40,9	42,1	46,0
Lappi	43,3	38,6	33,3	35,6	40,2	30,0	30,1	43,8	47,9	51,5
Ahvenanmaa	62,5	42,9	25,0	25,0	57,1	40,8	49,6	67,2	49,1	9,1

	Naisten osuus valituista (%)					Valittuja yhteensä (lkm)				
	2003	2007	2011	2015	2019	2003	2007	2011	2015	2019
Koko maa	**37,5**	**42,0**	**42,5**	**41,5**	**47,0**	**200**	**200**	**200**	**200**	**200**
Helsinki	52,4	61,9	42,9	36,4	59,1	*21*	*21*	*21*	*22*	*22*
Uusimaa	42,4	50,0	48,6	34,3	47,2	*33*	*34*	*35*	*35*	*36*
Varsinais-Suomi	52,9	41,2	47,1	52,9	52,9	*17*	*17*	*17*	*17*	*17*
Satakunta	22,2	22,2	33,3	50,0	62,5	*9*	*9*	*9*	*8*	*8*
Häme	57,1	42,9	42,9	42,9	50,0	*14*	*14*	*14*	*14*	*14*
Pirkanmaa	50,0	27,8	44,4	42,1	42,1	*18*	*18*	*18*	*19*	*19*
Kaakkois-Suomi*				41,2	47,1				*17*	*17*
Kymi	25,0	33,3	33,3			*12*	*12*	*12*		
Etelä-Savo	16,7	66,7	50,0			*6*	*6*	*6*		
Savo-Karjala**				50,0	60,0				*16*	*15*
Pohjois-Savo	10,0	30,0	22,2			*10*	*10*	*9*		
Pohjois-Karjala	28,6	16,7	50,0			*7*	*6*	*7*		
Vaasa	35,3	41,2	35,3	31,3	18,8	*17*	*17*	*17*	*16*	*16*
Keski-Suomi	20,0	50,0	60,0	30,0	40,0	*10*	*10*	*10*	*10*	*10*
Oulu	33,3	38,9	33,3	50,0	44,4	*18*	*18*	*18*	*18*	*18*
Lappi	14,3	28,6	42,9	57,1	42,9	*7*	*7*	*7*	*7*	*7*
Ahvenanmaa	0	100	100	0	100	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitilastot. *Vaalit 2003–2011: Kymin ja Etelä-Savon vaalipiirien tiedot yhdistetty; **Vaalit 2003-2011: Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan vaalipiirien tiedot yhdistetty.

3.3 Kansanedustajien henkilövaihtuvuus sukupuolen mukaan

Eduskuntavaaleissa valituksi tulevien kansanedustajienhenkilövaihtuvuudesta on jonkin verran aiempaa tutkimustietoa (esim. Matland ja Studlar 2004; Paloheimo 2007; Pikkala 2009), mutta aihetta on toistaiseksi käsitelty ilman sukupuolisilmälaseja. Seuraavassa tarkastellaan luopujien osuutta viime eduskuntavaaleissa ja sen mahdollisia yhteyksiä naiskansanedustajien osuuden kasvuun vuoden 2019 vaaleissa.

Vuoden 2019 vaaleissa 35 istuvaa edustajaa ei asettunut ehdokkaaksi eli luopui kansanedustajuudesta vapaaehtoisesti. Luopujista 23 oli miehiä ja 12 naisia. Luopuvien miesten prosentuaalinen osuus mieskansanedustajista oli 20 prosenttia. Naiskansanedustajista 14,5 jättäytyi eduskunnasta. Naisilla osuus oli lähes sama kuin vuoden 2015 vaaleissa, mutta mieskansanedustajien joukossa luopujia oli vuonna 2019 pari prosenttiyksikköä enemmän 2015.

Eduskunnasta vapaaehtoisesti lähteneiden miesten yhteenlaskettu kannatus edellisissä vaaleissa oli noin 173 000 ääntä. Naisluopujien äänipotti oli noin 71 000 ääntä. Monet kansanedustajan pestistä luopuvat miehet olivat vaalipiirinsä pitkäaikaisia konkaripoliitikkoja, joiden henkilökohtainen äänisaalis oli vuoden 2015 eduskunnassa mittava. Joukossa oli muiden muassa neljä entisiä puoluejohtajaa: Perussuomalaisten Timo Soini (Uusimaa, noin 30 000 ääntä), SDP:n Eero Heinäluoma (Helsinki, noin 10 000 ääntä), RKP:n Stefan Wallin (Varsinais-Suomi, noin 10 000 ääntä) ja Vihreiden Ville Niinistö (Varsinais-Suomi, noin 9 000 ääntä). Keski-Suomen vaalipiirissä eduskunnan jättivät Keskustan konkariedustaja Mauri Pekkarinen (runsaat 9 000 ääntä) ja SDP:n Lauri Ihalainen (runsaat 10 000 ääntä). Satakunnan vaalipiirissä eduskunnan jätti kaksi Keskustan ääniharavaa, Kauko Juhantalo (noin 4 600 ääntä) ja Timo Kalli (noin 4 200 ääntä). Keskustalaista vaalipiirinsä pitkäaikaisista edustajista voidaan mainita myös Tapani Tölli (Oulun vaalipiiri, noin 9 400 ääntä) ja Seppo Kääriäinen (Savo-Karjalan vaalipiiri, noin 7 000 ääntä).

Vaalikauden 2015–2019 aikana kansanedustajan tehtävän jätti kahdeksan naista ja kolme miestä. Kauden aikana tapahtuneet henkilövaihdokset eivät kuitenkaan muuttaneet eduskunnan sukupuolijakaumaa. Kolme kansanedustajan toimensa keskeyttänyttä miestä olivat RKP:n Carl Haglund ja Kokoomuksen Alexander Stubb Uudeltamaalta sekä Keskustan Olli Rehn Helsingin vaalipiiristä. Heidän yhteenlaskettu äänimääränsä vuoden 2015 vaaleissa oli lähes 57 000 ääntä. Kesken kauden eduskunnan jättäneiden naisten joukossa ei ollut vastaavia äänimagneetteja; heidän yhteen laskettuäänimääränsä oli runsaat 45 000.

Ehdolle asettuneista istuvista naiskansanedustajista noin viidennes (21 %) ja miehistä yli kolmannes (35 %) putosi eduskunnasta vuoden 2019 vaaleissa (taulukko 3.3). Mieskansanedustajilla korkea pudonneiden osuus liittyy suurelta osin Keskustan kannatuksen rajuun laskuun ja Perussuomalaisista irronneiden Sinisten katastrofaaliseen vaalitappioon.

Molempien puolueiden eduskuntaryhmät olivat miesvaltaisia. Sinisten uudelleen ehdokkaaksi asettuneet 10 kansanedustajaa jäivät kaikki valitsematta. Heistä kahdeksan oli miehiä. Keskustan 15 pudonneesta edustajasta 11 oli miehiä. Vuoden 2015 vaaleissa uudelleenvalintayrityksessään epäonnistuneita oli suhteessa vähemmän kuin vuonna 2019. Pudonneiden osuus oli tuolloin naisilla pari prosenttiyksikköä korkeampi kuin miehillä.

Taulukko 3.3 Kansanedustajien vaihtuvuus vuonna 2015 alkaneella vaalikaudella ja vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

	Yhteensä	Naiset	Miehet
Vuoden 2015 vaaleissa valitut (lkm)	**200**	**83**	**117**
2015 valituista kesken kauden eronneet (lkm)	*(11)*	*(8)*	*(3)*
Varasijalta eduskuntaan nousseet (lkm kauden lopussa)	*(11)*	*(8)*	*(3)*
Edustajat vaalikauden 2015–2019 lopussa (lkm)	**200**	**83**	**117**
Luopujat (ei ehdokkaana 2019 vaaleissa), % (lkm)	17,5 % (35)	14,5 % (12)	19,7 % (23)
Ehdokkaana 2019 vaaleissa, % (lkm)	82,5 % (165)	85,5 % (71)	80,3 % (94)
Näistä uudelleen valitut, % (lkm)	*70,9 % (117)*	*78,9 % (56)*	*64,9 % (61)*
Näistä valitsematta jääneet, % (lkm)	*29,1 % (48)*	*21,1 % (15)*	*35,1 % (33)*
Vuoden 2019 vaaleissa valitut (lkm)	**200**	**94**	**106**
Näistä uusia, % (lkm)	41,5 % (83)	40,4 % (38)	42,5 % (45)
Ei aiemmin kansanedustajana, % (lkm)	*36,5 % (73)*	*38,3 % (36)*	*34,9 % (37)*
Kansanedustajana aiemmin (ei vaalikaudella 2015-19),% (lkm)	*5,0 % (10)*	*2,1 % (2)*	*7,5 % (8)*

Lähteet: Eduskunta ja Tilastokeskuksen vaalitilastot.

Mieskansanedustajien korkeampi luopujien osuus ja kahden suuren miesvaltaisen puolueen vaalitappio ja siihen liittyvä korkea eduskunnasta pudonneiden miesten osuus on yhdistelmä, joka tasoitti monissa vaalipiireissä tietä naisehdokkaiden aiempaa paremmalle menestykselle vuoden 2019 vaaleissa. Täsmällisiä vaikutuksia on kuitenkin vaikea osoittaa.

Vuoden 2019 vaaleissa kansanedustajaksi valituista naisista 38 prosenttia nousi eduskuntaan ensimmäistä kertaa ja kaksi prosenttia palasi edustajaksi tauon jälkeen. Eduskuntaan valituista miehistä 35 prosenttia oli ensikertalaisia ja 7,5 prosenttia eduskuntaan palaavia.

Tässä yhteydessä on paikallaan kiinnittää huomiota myös nais- ja mieskansanedustajien ikäjakaumaan. Kansanedustajaksi vuoden 2019 vaaleissa valittujen keski-ikä oli naisilla 44,1 ja miehillä 48,8 vuotta. Muutokset edellisiin vaaleihin verrattuna olivat marginaalisia. Myöskään alle 35-vuotiaiden kansanedustajien osuudessa ei ole merkittävää eroa sukupuolen mukaan. lältään 35–44-vuotiaiden naiskansanedustajien osuus tuli sen sijaan

merkittävästi suuremmaksi kuin edellisessä eduskunnassa. Naiskansanedustajista 60 prosenttia ja mieskansanedustajista 36 prosenttia oli valintahetkellä alle 45-vuotiaita. Eduskuntaan valituista miehistä 20 prosenttia ja naisista 6 prosenttia oli 60 vuotta täyttäneitä.

3.4 Sukupuolenmukainen äänestäminen

3.4.1 Aiempi sukupuolenmukaisen äänestämisen tutkimus suomalaisten vaalien kontekstissa

Sukupuolenmukaista äänestämistä on sivuttu suomalaisissa tutkimuksissa 1970-luvulta alkaen (Haavio-Mannila 1970; 1979), mutta systemaattisemman tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteeksi se nousi vasta 2000-luvulla kansallisten eduskuntavaalitutkimusten vakiintumisen myötä. Bengtsson ja Grönlund (2005) esittivät havaintoja samaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämistä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Holli ja Wass (2009; 2010) ovat tutkineet sukupuolenmukaista äänestämistä ja siihen vaikuttavia yksilötason tekijöitä vuoden 2007 eduskuntavaaleissa, Pikkala (2016) vuoden 2015 eduskuntavaaleissa ja Hellsten ym. (2007) vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Giger, Lefkofridi, Holli ja Wass (2014) laajensivat aiempien tutkimusten näkökulmaa keskittymällä vaalipiiriin liittyvien kontekstitekijöiden ja sukupuolenmukaisen äänestämisen väliseen yhteyteen vuosien 1979–2011 eduskuntavaalitutkimusten pohjalta. Lisäksi Lefkofridi, Giger ja Holli (2018) ovat tutkineet poliitikkojen pätevyyttä koskevien sukupuolistereotypioiden vaikutusta sukupuolenmukaiseen äänestämiseen, aineistonaan muun muassa vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimus.

3.4.2 Muutokset sukupuolenmukaisessa äänestämisessä

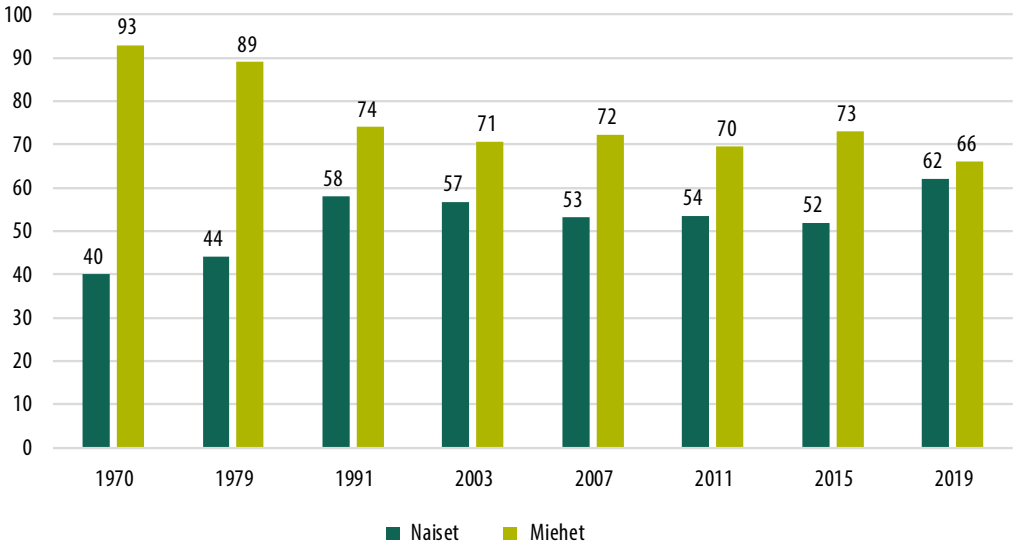
Vuoden 1970 eduskuntavaaleissa 40 prosenttia naisista ja 93 prosenttia miehistä äänesti omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta (Haavio-Mannila 1979). Parikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1991, naisehdokasta äänestäneiden naisten osuus oli noussut vajaaseen 60 prosenttiin ja miesehdokasta äänestäneiden osuus laskenut noin 75 prosenttiin (Pesonen ym. 1993, 74). Seuraava vertailukelpoinen tulos koskee vuoden 2003 vaaleja. Se osoittaa muutoksen jääneen vähäiseksi (Bengtsson ja Grönlund 2005). Vuosina 2007–2015 miesehdokasta äänestäneitä miehiä oli piirun verran yli 70 prosenttia. Naisilla omaa sukupuolta äänestäneiden osuus oli jopa hienoisessa laskussa. Vuoden 2015 vaaleissa enää hieman yli 50 prosenttia naisista äänesti naista.

Tämä sitkeään elänyt asetelma muuttui 2019 vaaleissa, jolloin naisten ja miesten ero sukupuolenmukaisessa äänestämisessä kaventui merkittävästi: naisvastaajista 62 prosenttia ja miesvastaajista 66 prosenttia ilmoitti äänestäneensä omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta (kuvio 3.1). Naisehdokasta äänestäneiden naisten osuus nousi 10 prosenttiyksikköä

vuodesta 2015. Omaa sukupuoltaan äänestäneiden miesten osuus taas laski seitsemän prosenttiyksikköä, eli myös miehistä aiempaa suurempi osa antoi äänensä naisehdokkaalle.

Jo vuoden 2017 kuntavaalit antoivat osviittaa sukupuolenmukaisen äänestämisen muutoksista. Kuntavaalien jälkeen tehdyssä kyselyssä 62 prosenttia naisvalitsijoista ja 68 prosenttia miesvalitsijoista sanoi äänestäneensä omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta (Borg 2018, 122–123). Sukupuolenmukaista äänestämistä ei ole seurattu kuntavaalien osalta systemaattisesti vaalivuosittain samalla tavoin kuin eduskuntavaaleissa. KuntaSuomi-tutkimushankkeen kuntalaiskyselyjen tulokset vuosilta 1996 ja 2000 kuitenkin osoittavat, että naisten ja miesten väliset erot omaa sukupuolta olevan kuntavaaliehdokkaan äänestämisessä olivat tuolloin linjassa aiempia eduskuntavaaleja koskevien vastaavien havaintojen kanssa: noin kolme neljästä miehestä äänesti miesehdokasta, naisäänestäjien jakautuessa tasaisesti naista ja miestä äänestäneisiin (Borg 2018, 122–123).

Kuvio 3.2 Omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden osuus sukupuolen mukaan vuosien 1970–2019 eduskuntavaaleissa (%).

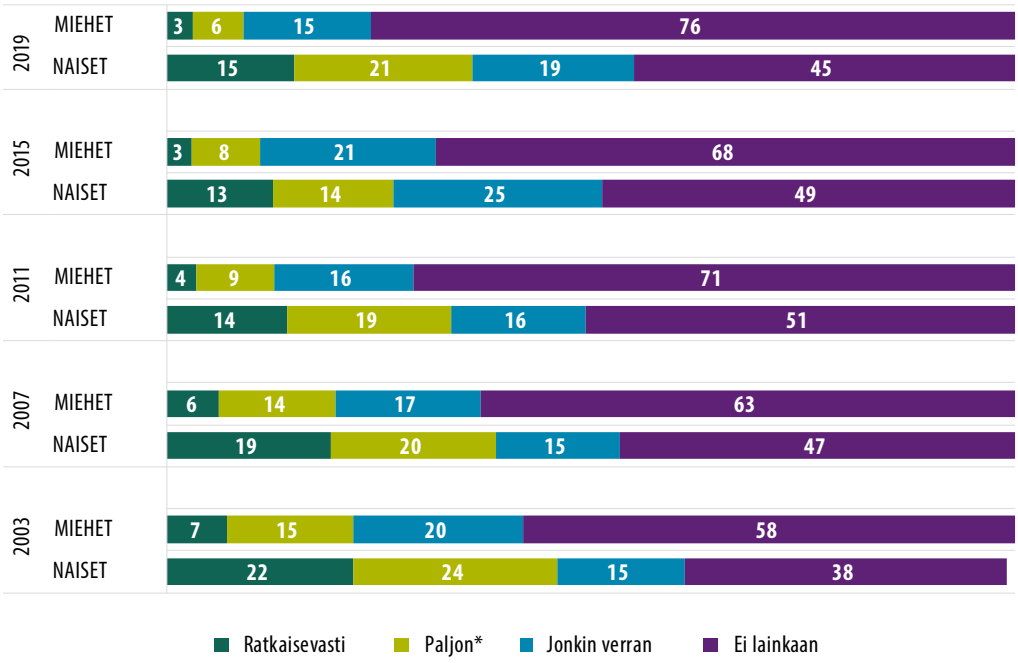
Lähteet: vuodet 1970, 1979 ja 1991: Holli ja Wass (2009, 131–132); FNES 2003, FNES 2007, FNES 2011, FNES 2015, FNES 2019.

3.4.3 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja ehdokkaan sukupuolen tärkeys ehdokasvalinnassa

Äänestäjän valinta äänestää nais- tai miesehdokasta ei välttämättä tarkoita, että äänestyskoppiin mentäisiin ehdokkaan sukupuoli ”edellä”. Vuosina 2003–2019 toteutetuissa eduskuntavaalitutkimuksissa on selvitetty ehdokasvalintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeyttä kysymyksellä ”Missä määrin seuraavat seikat vaikuttivat siihen, ketä ehdokasta äänestit?”. Ehdokkaan sukupuoli on yksi niistä parista kymmenestä syystä tai ehdokkaan ominaisuudesta, joihin vastaajat ovat ottaneet kantaa. Tulokset ovat toistuvasti osoittaneet, että ehdokkaan sukupuoli ei kuulu tärkeimpien valintakriteerien joukkoon (Bengtsson ja Grönlund 2005; Bengtsson 2012; Pikkala 2016). Eri sukupuolta olevien vastaajien välinen ero on kuitenkin merkittävä: naiset ovat kaikkina tutkimusvuosina painottaneet ehdokkaan sukupuolen merkitystä ehdokasvalinnassa selvästi miehiä enemmän. Ehdokkaan sukupuolta tärkeänä pitävien osuus laski vuosina 2003–2015 vaali vaalilta, niin naisilla kuin miehilläkin. Vuonna 2003 lähes puolet eduskuntavaalitutkimukseen osallistuneista naisista katsoi ehdokkaan sukupuolen vaikuttaneen äänestyspäätökseen ratkaisevasti tai melko paljon, miehillä vastaava osuus oli runsas viidennes (kuvio 3.3). Vuonna 2015 enää 26 prosenttia naisista ja 11 prosenttia miehistä piti ehdokkaan sukupuolta tärkeänä valintaperusteena. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksessa suunta kääntyi ehdokkaan sukupuolta tärkeänä pitävien naisten osalta: osuus nousi 36 prosenttiin. Miehillä loivasti laskeva trendi sen sijaan jatkui ja vain yhdeksän prosenttia sanoi pitäneensä ehdokkaan sukupuolta tärkeänä. Ehdokkaan sukupuoli on vuosien 2003–2019 eduskuntavaalitutkimuksessa ollut ylivoimaisesti selvimmin se ehdokasvalinnan peruste, jonka suhteen nais- ja miesvastaajien erot ovat suurimmat.

Valitsijoiden arviolla ehdokkaan sukupuolen tärkeydestä on kiinnostava ja merkitsevä yhteys sukupuolenmukaiseen äänestämiseen. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa liki 90 prosenttia naisäänestäjistä, joiden ehdokasvalintaan ehdokkaan sukupuoli vaikutti paljon tai ratkaisevasti, antoi äänensä naisehdokkaalle. Ehdokkaan sukupuolta tärkeänä pitävistä suhteellisen harvalukuisista miehistä sen sijaan vain runsas kolmannes äänesti miesehdokasta. Enemmistö niistä naisista ja niistä miehistä, jotka eivät katsoneet sukupuolella olevan lainkaan merkitystä, äänesti miesehdokasta. Naisehdokkaan äänestäminen näyttäytyy pitkälti tietoisena valintana, miesehdokkaan äänestäminen taas väitetyiltä perusteiltaan sukupuolineutraalina valintana (vrt. Allen ja Cutts 2016). Samankaltainen yhteys on havaittu aiemmissakin suomalaistutkimuksissa (Borg 2018; Holli ja Wass 2009; Pikkala 2016).

Kuvio 3.3 Missä määrin ehdokkaan sukupuoli vaikutti siihen, ketä ehdokasta vastaaja äänesti. Vastausjakauma sukupuolen mukaan 2003–2019 eduskuntavaaleissa.

Lähteet: FNES 2003, FNES 2007, FNES 2011, FNES 2015, FNES 2019.

***Vuosien 2015 ja 2019 tutkimuksissa vastausvaihtoehdot olivat 1) ratkaisevasti, 2) paljon, 3) jonkin verran ja 4) ei lainkaan. Vuosien 2003–2011 vastaavissa tutkimuksissa vastausvaihtoehto ”paljon” oli muodossa ”melko paljon”. Kysymys sisältyi vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimuksessa niin kutsuttuun perävaunulomakkeeseen vuosina 2007, 2011, 2015 ja 2019 käyntihaastattelulla kerättyyn aineistoon.**

3.4.4 Ikä ja sukupuolenmukainen äänestäminen

Useissa aiemmissa suomalaisia vaaleja koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että sukupuolenmukainen äänestäminen on yhteydessä äänestäjän ikään. Nuoret tai nuorehkot naiset ovat äänestäneet naisehdokkaita vanhempia naisäänestäjiä enemmän vuoden 1967 kunnallisvaaleissa (Haavio-Mannila 1979), eduskuntavaaleissa vuonna 2003 (Bengtsson ja Grönlund 2005), samoin kuin vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (Holli ja Wass 2009; Holli ja Wass 2010; Giger ym. 2014). Nuoret miehet äänestivät vanhempia miehiä enemmän miesehdokkaita vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (Holli ja Wass 2009; 2010; Giger ym. 2014). Vuonna 2015 omaa sukupuolta äänestäneiden osuudet eivät vaihdelleet johdonmukaisesti ikäryhmittäin enempää naisilla kuin miehilläkään (Pikkala 2016). Myöskään vuoden 2017 kuntavaaleissa nais- tai miesäänestäjän ikä ei näyttänyt vaikuttavan siihen äänestikö hän miestä vai naista (Borg 2018, 124).

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden osuudessa on jonkin verran ikäryhmittäistä vaihtelua, mutta se ei ole systemaattista (taulukko 3.4). Regressioanalyysit vuosien 2015 ja 2019 aineistoista vahvistavat, että tiettyyn ikäryhmään kuuluminen ei enää merkitsevästi ennusta sitä, äänestääkö nais- tai miesvalitsija nais- tai miesehdokasta (liitetaulukko 3.1).

3.4.5 Koulutus, ammattiasema ja sukupuolenmukainen äänestäminen

Äänestäjän koulutustaustan mukainen tarkastelu osoittaa, että vuonna 2019 matalin omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden osuus oli ammattikoulutusta vailla olevilla naisilla (44 %). Korkeakoulutetuista naisista jo noin 70 prosenttia äänesti naista. Erityisesti ammattikorkeakoulutaustaiset naiset äänestivät naisehdokkaita selvästi enemmän kuin vuonna 2015. Miehillä koulutustaustan mukaiset erot sukupuolenmukaisessa äänestämisessä ovat pienempiä kuin naisilla. Ammattikoulu- ja yliopistotaustaiset miehet äänestivät omaa sukupuolta olevaa ehdokasta hieman keskimääräistä vähemmän.

Sukupuolenmukaisessa äänestämisessä on niin naisilla kuin miehilläkin ammattiasemaan perustuvaa vaihtelua. Ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat naiset äänestivät vuoden 2019 vaaleissa naisia muita enemmän, yrittäjänä toimivat naiset vähiten. Regressioanalyysissä ammattiryhmien väliset erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä enempää naisilla kuin miehilläkään, ei vuonna 2019 eikä vuonna 2015 (liitetaulukko 3.1).

Taulukko 3.4 Omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneet vastaajaryhmittäin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (%).

	2019		2015		2019		2015	
	Naiset (%)	Miehet (%)	Naiset (%)	Miehet (%)	*Naiset (n)*	*Miehet (n)*	*Naiset (n)*	*Miehet (n)*
Kaikki	62	66	52	73	708	672	648	645
Ikä								
18–24	57	67	55	71	*56*	*57*	*40*	*58*
25–34	67	70	55	74	*92*	*111*	*107*	*82*
35–44	63	63	59	72	*101*	*100*	*94*	*124*
45–54	58	67	47	71	*111*	*113*	*77*	*79*
5–-64	67	65	51	66	*121*	*116*	*146*	*128*
65–	58	63	48	78	*217*	*171*	*183*	*176*
Koulutus								
Ei ammattikoulutusta	44	71	38	79	*81*	*77*	*85*	*72*
Ammattikoulu/-kurssi	60	60	43	69	*139*	*191*	*120*	*146*
Keskiaste	59	68	59	76	*233*	*177*	*202*	*197*
Ammattikorkeakoulu	69	74	42	78	*121*	*89*	*108*	*103*
Yliopisto	71	62	65	66	*134*	*130*	*132*	*124*
Ammattiasema								
Yrittäjä/maatalousyrittäjä	46	70	52	85	*35*	*54*	*48*	*84*
Ylempi toimihenkilö/johtaja	73	63	57	72	*104*	*113*	*90*	*134*
Alempi toimihenkilö	64	78	52	84	*88*	*55*	*91*	*37*
Työntekijä	61	68	45	73	*188*	*186*	*172*	*173*
Eläkeläinen	61	62	51	71	*206*	*175*	*156*	*135*
Opiskelija	59	69	71	57	*53*	*51*	*48*	*47*
Työtön	50	65	50	52	*12*	*23*	*18*	*21*
Muu	52	50	52	85	*21*	*14*	*48*	*84*
Puolue, jonka ehdokasta äänesti								
SDP	80	64	62	64	*106*	*100*	*100*	*97*
PS	32	75	33	79	*97*	*100*	*90*	*121*
KOK	50	64	57	81	*56*	*143*	*98*	*120*
KESK	57	75	47	78	*84*	*72*	*123*	*130*
VIHR	79	43	66	54	*103*	*28*	*62*	*39*
VAS	78	41	70	55	*50*	*42*	*47*	*38*
RKP	64	61	47	79	*25*	*28*	*30*	*29*
KD	57	57	64	30	*30*	*14*	*22*	*20*
Puoluesamaistuminen								
Ei samaistu puolueeseen	60	63	51	73	*224*	*207*	*286*	*276*
Samaistuu puolueeseen	62	64	53	73	*400*	*398*	*358*	*366*

	2019		2015		2019		2015	
	Naiset (%)	Miehet (%)	Naiset (%)	Miehet (%)	*Naiset (n)*	*Miehet (n)*	*Naiset (n)*	*Miehet (n)*
Onko kiinnostunut politiikasta								
Hyvin kiinnostunut	66	68	66	74	*175*	*227*	*145*	*190*
Jonkin verran kiinnostunut	65	64	47	71	*375*	*321*	*331*	*329*
Ei lainkaan/vain vähän	49	67	48	75	*159*	*121*	*172*	*127*
Poliittinen tietämys								
Heikko (0–1 viidestä oikein)	51	64	51	76	*160*	*69*	*117*	*45*
Tyydyttävä (2–3 viidestä oikein)	63	63	47	72	*297*	*227*	*294*	*274*
Hyvä (4–5 viidestä oikein)	67	68	58	73	*252*	*376*	*237*	*328*

3.4.6 Puoluevalinta ja sukupuolenmukainen äänestäminen

Nais- ja miesäänestäjien puoluevalinnoissa on merkittäviä eroja (ks. tämän kirjan luku 11). Vuoden 2019 vaaleissa Perussuomalaiset oli miesäänestäjien keskuudessa selvästi suosituin puolue. Joka neljäs miesvastaaja ilmoitti äänestäneensä Perussuomalaisia, mutta naisista puoluetta kannatti vain joka kymmenes. Miehillä Perussuomalaisten kannatus nousi ja naisilla laski vuoden 2015 vaaleihin verrattuna. Vihreät puolestaan lisäsi tuntuvasti kannatustaan naisten keskuudessa, nousten täpärästi naisten suosituimmaksi puolueeksi. Naisista 18 prosenttia äänesti Vihreitä, mutta miehillä vastaava osuus jäi viiteen prosenttiin. Myös Kristillisdemokraatit on suositumpi naisten kuin miesten joukossa. SDP:n, Kokoomuksen, Keskustan, Vasemmistoliiton ja RKP:n kannatuksen erot naisten ja miesten välillä olivat sitä vastoin melko pieniä sekä vuoden 2019 että vuoden 2015 vaaleissa. Lähes puolet naisista äänesti vuoden 2019 eduskuntavaaleissa vihreitä tai vasemmistopuolueita. Miehillä vastaava osuus oli kolmanneksen luokkaa (vrt. esim. Inglehart ja Norris 2000; Kittilson 2016).

Samaa sukupuolta äänestäneiden osuudessa havaitaan selvää vaihtelua puoluevalinnan mukaan (taulukko 3.4). Suuri enemmistö, 80 prosenttia Vihreitä äänestäneistä naisista antoi äänensä naisehdokkaalle, kuten myös SDP:ssä ja Vasemmistoliitossa. Kaikissa edellä mainituissa puolueissa myös ehdokkaiden enemmistö oli naisia (vrt. taulukko 3.1). Perussuomalaisia äänestäneet naiset puolestaan äänestivät omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta selvästi vähemmässä määrin kuin muita puolueita kannattavat naisvalitsijat.

Vuoden 2019 aineistolla tehty regressioanalyysi vahvistaa, että SDP:n, Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattaminen lisää naisilla omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämisen

todennäköisyyttä (liitetaulukko 3.1). Puoluevalinnan ja naisehdokkaan äänestämisen välinen yhteys on naisten keskuudessa korostunut vuoden 2015 vaaleihin verrattuna. Tuolloin vain Perussuomalaisten äänestämisellä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys naisten sukupuolenmukaiseen äänestämiseen.

Miehillä Vasemmistoliiton ja Vihreiden äänestäminen vähentää merkitsevästi omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämistä vuonna 2019. Vuoden 2015 vaaleissa näiden lisäksi myös SDP:n ja Kristillisdemokraattien äänestäminen pienensi miesten todennäköisyyttä äänestää miesehdokasta.

3.4.7 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja politiikkaan kiinnittyminen

Myös poliittista kiinnittyneisyyttä kuvaavilla tekijöillä voidaan olettaa olevan merkitystä sukupuolenmukaiselle äänestämiselle, erityisesti naisilla (vrt. Erzeel ja Caluwaert 2015; Marien ym. 2017). Yleisesti politiikka kiinnostaa naisia vähemmän kuin miehiä. Naisten poliittinen tietotaso näyttäytyy niin ikään tutkimuksissa heikompana kuin miehillä (esim. Kittilson 2016; Rapeli ja Borg 2016), mutta tietämystä mitataan usein tavalla, joka korostaa eroa miesten hyväksi (esim. Fraile 2016).

Taulukossa 3.4 on tietoja omaa sukupuolta äänenestäneiden naisten ja miesten osuudesta puoluesamaistumisen, poliittisen kiinnostuneisuuden ja poliittisen tietämyksen mukaan. Politiikasta kiinnostuneet naiset äänestävät yleisemmin omaa sukupuolta olevaa ehdokasta kuin naiset, joita politiikka ei kiinnosta. Naisehdokasta äänestäviä on vähemmän myös niiden naisten joukossa, joiden poliittinen tietotaso on heikko verrattuna tietokysymyksissä paremmin pärjääviin. Sukupuolenmukainen äänestäminen ei näytä enempää naisilla kuin miehilläkään vaihtelevan sen mukaan, samaistuuko valitsija johonkin puolueeseen (vrt. Holli ja Wass 2007; Pikkala 2016).

Vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksessa kartoitettiin myös poliittisen osallistumisen yhteyttä sukupuolenmukaiseen äänestämiseen (Pikkala 2016). Laajemmin eri yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja käyttäneet naisäänestäjät antoivat äänensä naisehdokkaalle todennäköisemmin kuin passiivisemmat kanssasisarensa. Miehillä erilaisten osallistumistapojen käyttö ei vaikuttanut omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämiseen. Osallistumisen tapoja kartoittava kysymys ei sisältynyt vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen pääkyselyyn.

3.4.8 Sukupuolenmukainen äänestäminen ja vaalipiirikonteksti

Giger ym. (2014) ovat tutkineet vaalipiirin ominaisuuksien vaikutusta sukupuolenmukaisen äänestämiseen vuosien 1979, 1991, 2003, 2007 ja 2011 suomalaisissa eduskuntavaaleissa. Tulokset osoittivat, että naisten ja miesten väliset erot sukupuolenmukaisessa

äänestämisessä vaihtelivat vaalipiirin koon (vaalipiiristä valittavien kansanedustajien lukumäärän), vaalipiiristä valittujen istuvien edustajien sukupuolijakauman, sekä vaalipiirissä ehdokkaana olevien sukupuolijakauman mukaan. Vaalipiirin pieni koko ja ehdokas- ja edustajakunnan sukupuolijakauman vinoumat miesten hyväksi vähensivät naisten taipumusta äänestää omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta, miehillä taas lisäsivät. Suurissa, sukupuolinäkökulmasta tasapuolisemmissa vaalipiireissä nais- ja miesäänestäjien ero sukupuolenmukaisessa äänestämisessä oli pienempi: sekä naisista että miehistä suurempi osa siis äänesti naisehdokasta.

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa sukupuolenmukaisessa äänestämisessä ei havaita enää merkittävää vaihtelua vaalipiirin koon, enempää kuin vaalipiirissä ehdokkaaksi asettuneiden vaalipiiristä tai edellisissä vaaleissa valittujen osuuden mukaan (liitetaulukko 3.1). Vaalipiirien välisten erojen kaventuminen naisten ja miesten sukupuolenmukaisessa äänestämisessä liittynee osaltaan vaalipiirien kokoerojen supistumiseen; pienten vaalipiirien lukumäärä on vähentynyt vaalipiirien yhdistämisen myötä. Ehdokasasettelun sukupuolijakauman vaihtelu vaalipiirien välillä on niin ikään pienentynyt 2000-luvun alun vaaleihin verrattuna (taulukko 3.2), mikä on myös ollut omiaan vähentämään vaalipiirien välisiä eroja omaa sukupuolta äänestäneiden osuudessa.

3.5 Päätelmät

Vuoden 2019 eduskuntavaalien ehdokkaista 42,0 prosenttia oli naisia. Naisehdokkaat saivat 47,2 prosenttia äänistä ja 47,0 prosenttia paikoista – ja kaikki nämä olivat ennätyksiä aiempiin vastaaviin lukemiin verrattuna.

Naisehdokkaiden kannatuksen kasvuun liittyy merkittävä muutos sukupuolenmukaisessa äänestämisessä. Aiemmat, vuosien 1991–2015 eduskuntavaaleja koskevat tulokset osoittivat naisten äänestäneen melko tasapuolisesti nais- ja miesehdokkaita. Miesten selvä enemmistö oli äänestänyt miesehdokasta. Tämä hyvin sitkeäksi osoittautunut asetelma muuttui vuoden 2019 vaaleissa. Naisista 62 prosenttia ilmoitti äänestäneensä naisehdokasta. Osuus oli kymmenen prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuonna 2015. Miehillä omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden osuus laski samana aikana 73 prosentista 66 prosenttiin.

Naisehdokkaita oli vuonna 2019 aiempaa enemmän lähes kautta maan ja kautta puoluekentän. Tarjonta lisäsi kysyntää.

Istuvien kansanedustajien mahdollisuudet tulla valituksi ovat yleensä selvästi suuremmat kuin uusilla yrittäjillä. Eduskunnan vapaaehtoisesti jättäviä miehiä oli vuonna 2019

suhteessa hieman enemmän kuin naisia. Luopuvat mieskansanedustajat olivat lisäksi kerränneet edellisissä vaaleissa huomattavan äänipotin, joka odotti uusia ottajia. Toisaalta kahden miesvaltaisen hallituspuolueen, Sinisten ja Keskustan, vaalitappio tiputti eduskunnasta suurehkon joukon miehiä. Tämä henkilövaihtuvuuden muotojen yhdistelmä ja sukupuolijakauma avasivat mahdollisuuksia, jotka hyödyttivät naisehdokkaita.

Vaaleissa eniten lisäpaikkoja voittaneissa puolueissa – SDP:ssä, Vihreissä ja Vasemmistoliitossa – naisten edustus oli jo entuudestaan vahva. Näitä puolueita vuonna 2019 kannattaneiden naisten suuri enemmistö äänesti omaa sukupuolta olevaa ehdokasta. SDP:n ja Vasemmistoliiton mieskannattajatkin äänestivät naista useammin kuin muita puolueita äänestäneet miehet. Puolueiden kannatuksen ja voimasuhteiden muutokset vuoden 2019 vaaleissa vahvistivat naisten osuutta eduskunnassa. Lisäksi vuoden 2019 vaaliteemat ja äänestäjille tärkeät asiakysymykset saattoivat olla edullisempia nais- kuin miesehdokkaille (ks. luku 6).

Vuoden 2017 kunnallisvaaleja koskeva tutkimus (Borg 2018) antoi jo selvän signaalin sukupuolenmukaisen äänestämisen muutoksesta. On mahdollista – mutta ei varmaa – että vuoden 2019 eduskuntavaaleissa nähty muutos sukupuolten edustuksessa ja sukupuolenmukaisessa äänestämisessä heijastaa laajempaa ja pysyvämpää politiikan sukupuoleen liittyvän ilmaston muutosta.

Liitetaulukko 3.1 selite: Regressioanalyysi on tehty erikseen naisäänestäjille ja miesäänestäjille. Selitettävänä muuttujana on omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestäminen (1=äänesti samaa sukupuolta olevaa ehdokasta, 0=ei äänestänyt omaa sukupuolta olevaa ehdokasta). Selittävät muuttujat ovat ikä (jatkuva muuttuja), koulutus (dummy, vertailuluokka keskiaste), ammattiasema (dummy, vertailuluokka eläkeläinen) ja puoluevalinta kyseisen vuoden eduskuntavaaleissa (dummy, vertailuluokka Keskusta), kiinnostus politiikkaan (1=ei lainaan kiinnostunut - 4=hyvin kiinnostunut), poliittinen tietämys (oikeiden vastausten lukumäärä tietokysymyksissä, 0-5), vaalipiiristä valittavien kansanedustajien lukumäärä, naisehdokkaiden osuus vaaleissa, naisten osuus edellisissä vaaleissa valituista kansanedustajista (ei mukana vuotta 2015 koskevassa analyysissa vaalipiirijaon muutosten vuoksi). Merkitsevyystasot: * p<0,05 ** p<0,01 ***p<0,001.

Liitteet

Liitetaulukko 3.1 Logistiset regressioanalyysit: omaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämiseen vaikuttavat tekijät vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa.

	2015				2019			
	Naiset		Miehet		Naiset		Miehet	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Ikä	-0,01	0,99	0,00	1,00	-0,01	0,99	-0,01	0,99
Koulutus								
Ei ammattikoulutusta	-0,58	0,56	0,08	1,09	-0,95	0,39 **	0,23	1,26
Ammattikoulu/kurssi	-0,24	0,78	-0,45	0,64	0,18	1,20	-0,60	0,55 *
AMK	-0,79	0,45 **	-0,13	0,88	0,50	1,64	0,41	1,51
Yliopisto	0,16	1,17	-0,60	0,55	0,08	1,08	-0,24	0,79
Ammattiasema								
Yrittäjä/maatalousyrittäjä	-0,30	0,74	0,44	1,55	-0,91	0,41	0,25	1,28
Ylempi toimihenkilö/johtaja	-0,53	0,59	-0,15	0,86	0,14	1,16	-0,18	0,84
Alempi toimihenkilö	-0,17	0,85	0,51	1,67	-0,26	0,77	0,51	1,66
Työntekijä	-0,62	0,54	0,01	1,01	-0,17	0,85	0,16	1,17
Opiskelija	0,18	1,19	-0,74	0,48	-0,30	0,74	0,16	1,17
Työtön	-0,18	0,83	-0,96	0,38	-0,44	0,64	0,56	1,74
Puoluevalinta								
SDP	0,41	1,51	-1,00	0,37 **	1,45	4,26 ***	-0,35	0,71
PS	-0,79	0,45 *	0,03	1,04	-0,80	0,45	0,16	1,18
KOK	0,29	1,34	0,08	1,08	-0,11	0,90	-0,45	0,64
VIHR	0,69	1,99	-1,17	0,31 **	1,17	3,22 ***	-1,50	0,22 **
VAS	0,66	1,94	-1,10	0,33 *	1,22	3,38 **	-1,46	0,23 ***
RKP	-0,34	0,71	0,55	1,73	0,71	2,03	-0,70	0,50
KD	0,39	1,48	-2,45	0,09 ***	0,11	1,12	-0,89	0,41
Kiinnittyminen politiikkaan								
Kiinnostus politiikkaan	0,06	1,06	-0,02	0,98	0,10	1,11	-0,09	0,92
Poliittinen tietämys	0,08	1,08	-0,01	0,99	0,16	1,18 *	0,07	1,07
Konteksti (vaalipiiri)								
Vaalipiirin koko	-0,01	0,99	-0,01	0,99	0,00	1,00	-0,02	0,99
Ehdokkaista naisia (%)	0,03	1,03	-0,09	0,91	0,02	1,02	0,04	1,04
Kansanedustajista naisia (%)					0,02	1,02	-0,02	0,98
Vakio	-0,10	0,91	5,66	287,56 *	-1,70	0,18	0,75	2,12
n	529		577		599		475	
% oikein ennustettuja tapauksia	64,6		75,8		70,6		67,8	
Nagelkerke R2	0,14		0,16		0,22		0,12	

Lähteet

Allen, Peter ja David Cutts (2016): Exploring Sex Differences in Attitudes towards the Descriptive and Substantive Representation of Women. *British Journal of Politics and International Relations* 18(4), 912–929. Https://doi.org/10.1177/1369148116668079.

Bengtsson, Åsa ja Kimmo Grönlund (2005): Ehdokasvalinta. Kirjassa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 229–251.

Bengtsson, Åsa (2012): Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 139–155.

Borg, Sami (2018): *Kuntavaalitutkimus 2017*. Helsinki: KAKS – Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Borg, Sami ja Heikki Paloheimo (2009): Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 243–278.

Borg, Sami ja Sari Pikkala (2017): Kuntavaalitrendit. Kunnallisalan kehittämissäätiön julkaisu 1/2017 (julkaistu verkossa 20.3.2017). Helsinki: KAKS.

Dassonneville, Ruth ja Filip Kostelka (2020): The Cultural Sources of the Gender Gap in Voter Turnout. *British Journal of Political Science*, 1–22. Doi:10.1017/S0007123419000644.

Eduskunta (2020): *Entiset kansanedustajat*. Https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/sivut/default.aspx, 6.6.2020.

Erzeel, Silvia ja Didier Caluwaerts (2015): Is It Gender, Ideology or Resources? Individual-Level Determinants of Preferential Voting for Male or Female Candidates. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 25(3), 265–283. Doi:10.1080/17457289.2015.1008495.

Fraile, Marta (2014): Do Women Know Less About Politics Than Men? The Gender Gap in Political Knowledge in Europe. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 21(2), 261–289. Https://doi.org/10.1093/sp/jxu006.

Giger, Nathalie, Anne Maria Holli, Zoe Lefkofridi ja Hanna Wass (2014): The gender gap in samegender voting: The role of context. *Electoral Studies* 35(3), 303–314.

Grönlund, Kimmo, Heikki Paloheimo, Jan Sundberg, Risto Sänkiaho ja Hanna Wass (2005): Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 88–118.

Kittilson, Miki Caul (2016): Gender and Political Behavior. *Oxford Research Encyclopedia, Politics*. Doi: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.71.

Haavio-Mannila, Elina (1970): Sex roles in politics. *Scandinavian Political Studies* 5, 209–239.

Haavio-Mannila, Elina (1979): How women become political actors: Female candidates in Finnish elections. *Scandinavian Political Studies* 2(4), 351–371.

Hellsten, Villiina, Anne Maria Holli ja Hanna Wass (2007): Sukupuolenmukainen äänestäminen vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Teoksessa Pekka Isotalus ja Sami Borg (toim.): *Presidentinvaalit 2006*. Helsinki: WSOY, 178–206.

Holli, Anne Maria ja Hanna Wass (2010): Gender-based voting in the parliamentary elections of 2007 in Finland. *European Journal of Political Research* 49(5), 598–630.

Holli, Anne Maria ja Hanna Wass (2009): Sukupuoli ja äänestäminen. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 126–148.

Inglehart, Ronald ja Pippa Norris (2000): The developmental theory of the gender gap: Women's and men's voting behavior in global perspective. *International Political Science Review* 21(4), 441–463.

Kostelka, Filip, André Blais ja Elisabeth Gidengil (2019): Has the gender gap in voter turnout really disappeared? *West European Politics* 42(3), 437–463. Doi: 10.1080/01402382.2018.1504486.

Krizsan, Andrea ja Conny Roggeband (2018): Towards a Conceptual Framework for Struggles over Democracy in Backsliding States: Gender Equality Policy in Central Eastern Europe. *Politics and Governance* 6(3), 90–100. Doi: 10.17645/pag.v6i3.

Lefkofridi, Zoe, Nathalie Giger ja Anne Maria Holli (2019): When All Parties Nominate Women: The Role of Political Gender Stereotypes in Voters' Choices. *Politics & Gender* 15(4), 746–772. Doi:10.1017/S1743923X18000454.

Marien, Sofie, Bram Wauters ja Anke Schouteden (2017): Voting for Women in Belgium's Flexible List System. *Politics & Gender* 13(2), 305–335.

Matland, Richard E. ja Donley T. Studlar (2004): Determinants of Legislative Turnover: A Cross-National Analysis. *British Journal of Political Science* 34, 87–108.

Norris, Pippa (2006): The Impact of Electoral Reform on Women's Representation. *Acta Politica* 41(2), 197–213.

Paloheimo, Heikki (2007): Eduskuntavaalit 1907–2003. Teoksessa Anne Ollila ja Heikki Paloheimo (toim.): *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta.* Helsinki: Edita.

Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.

Pikkala, Sari (1997): Kvinnor i kommunfullmäktige. Kvinnorepresentation och dess variation i kommunerna. Teoksessa Voitto Helander ja Siv Sandberg (toim.): *Festskrift till Krister Ståhlberg 50 år den 31.5.1997*. Turku: Åbo Akademis förlag.

Pikkala, Sari (2009): *Avhoppare och utslagna. Personomsättning i finländska kommunfullmäktige*. Turku: Åbo Akademis förlag

Pikkala, Sari (2016): Naiset ja miehet äänestäjinä. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 398–414.

Verloo, Mieke (toim.) (2018): *Varieties in opposition to gender equality in Europe*. New York, NY: Routledge.

Westinen, Jussi ja Sami Borg (2016): Itä-Suomen vaalipiiriuudistuksen vaikutukset. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 200–223.

Wide, Jessika (2006): *Kvinnors politiska representation i ett jämförande perspektiv: Nationell och lokal nivå*. Umeå: Umeå universitet.

4 Internet ja sosiaalinen media osana vaalikampanjaa

Kim Strandberg & Sami Borg

4.1 Johdanto

Vuoden 2003 eduskuntavaaleista alkaen säännöllisesti toteutettuihin kansallisiin eduskuntavaalitutkimuksiin on aina sisältynyt vaalikampanjointia ja vaaliviestinnän seuraamista käsittelevä luku. Niistä ensimmäisissä analysoitiin puolueiden kampanjateemoja, politiikan medioitumista ja henkilöitymistä sekä erityisesti sitä, mistä lähteistä valitsijat seuraavat vaaliviestintää ja millaista vaikutusta tietolähteillä on ollut heidän äänestämiseensä (Moring ja Mykkänen 2009; Pesonen ja Borg 2005). 2010-luvulla eduskuntavaalitutkimusten kampanjalukujen fokus on siirtynyt internetissä tapahtuvan vaaliviestinnän analysointiin (Strandberg 2012; 2016). Tämä on ollut seurausta siitä, että aihepiiri on ollut nopean muutoksensa vuoksi hyvin kiinnostava. Internetin eli verkon merkitys tietolähteenä on kasvanut, mikä on muuttanut voimakkaasti erityisesti nuorten ja keski-ikäisten valitsijoiden tiedonsaantitapoja. Samalla sosiaalisen median käytön lisääntyminen on muuttanut viestintää vuorovaikutteiseksi. Kehityssuunta on näkynyt hyvin selvästi myös suomalaisten yleistä mediakulutusta sekä tiedon saantia ja jakamista käsittelevissä tutkimuksissa (Reunanen 2018), ja siksi tilanteen ja muutoksen arviointi on edelleen ajankohtaista vaalikampanjoiden osalta.

Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, internetin lisääntynyt merkitys vaaliviestinnässä on perustunut kuluvalla vuosituhannella siihen, että perinteisen median – eli sanomalehtien, television ja radion – mediasisällöt ovat tulleet laajasti saataville verkkoon. Sama laajentuma on luonnollisesti ulottunut myös vaaliviestintään ja vaalimainontaan. Toinen pääasiallinen syy vaaleihin liittyvän verkkoviestinnän yleistymiseen on sosiaalisen median käytön ja merkityksen nopea kasvu, jonka ovat mahdollistaneet alan

ohjelmistokehitys, sovellusten suosio sekä laitteiden ja verkkoyhteyksien kuluttajille edullinen hintakehitys. Kolmas keskeinen syy internetin merkityksen kasvuun Suomen vaaleissa liittyy äänestysvalintoja suoraan tukeviin verkkopalveluihin. Median tarjoamat ehdokasvaalikoneet ottivat Suomessa ensiaskeleensa jo 1990-luvun loppupuoliskolla (Vihtonen 2007), ja ne ovat saavuttaneet melko laajan yleisön jo 2000-luvun alussa (Mykkänen ja Moring 2012).

Tämä luku analysoi internetin tietosisältöjen ja sosiaalisen median käyttöä 2000-luvun eduskuntavaaleissa. Keskeiset tutkimuskysymykset koskevat internetin ja sosiaalisen median käytön ja merkityksen kehityslinjoja vaalien yhteydessä. Näitä analysoidaan sekä ehdokkaiden että äänioikeutettujen osalta. Molempien ryhmien verkkoaktiivisuudesta on käytössä kattavia tietoja kaikista vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleista.

Analyysissä keskitytään aluksi siihen, missä määrin ehdokkaat ovat käyttäneet kampanjoissaan erilaisia verkon ja sosiaalisen median alustoja eli kanavia. Tutkimme myös sitä, millaisia eroja verkon ja sosiaalisen median käytössä on havaittavissa eri ehdokasryhmien välillä. Valitsijoiden osalta analysoimme sitä, missä määrin he, sekä yleensä että taustaryhmittäin, ovat käyttäneet verkkoa ja sosiaalista mediaa eduskuntavaalien yhteydessä. Lopuksi analyysit kohdentuvat siihen, kuinka tärkeinä äänestäjät pitävät verkon ja sosiaalisen median eri kanavia oman äänestyspäätöksensä kannalta, ja miten verkkotietolähteiden merkitys äänestämiselle vaihtelee valitsijaryhmittäin. Oletamme internetin ja sosiaalisen käytön yleistymisen lisänneen merkittävästi sekä ehdokkaiden että kansalaisten internetin ja sosiaalisen median käyttöä vaalien yhteydessä.

4.2 Sosiaalisen median merkitys kasvaa vaaleissa ja verkkokampanjoinnissa

Sosiaalista mediaa hyödyntävän verkkokampanjoinnin merkitys ja vaikutukset keskeisten poliittisten valintojen lopputuloksiin nousivat kahdesti laajan kansainvälisen keskustelun kohteeksi 2010-luvun loppupuoliskolla. Vuonna 2016 Donald Trumpin valinta Yhdysvaltain presidentiksi herätti kysymyksiä ja huolta valeuutisoinnista ja muusta vaalihäirinnästä etenkin sosiaalisessa mediassa (Wells ym. 2016). Samana vuonna myös Iso-Britannian Brexit-kansanäänestyksessä spekuloitiin sosiaalisen median valeuutisoinnin ja vaalihäirinnän vaikutuksilla äänestyksen lopputulokseen (Polonski 2016). Erityisen paljon kielteistä huomiota kohdistui Cambridge Analytica -konsulttiyhtiöön, joka oli organisoinut systemaattista vaalihäirintää sekä Trumpin valinnan että Brexit-kansanäänestyksen Leave-puolen kantojen puolesta.

Viimeistään näiden episodien jälkeen on täysin ilmeistä, että sosiaalinen media on muodostunut erittäin olennaiseksi osaksi nykyaikaista vaalikampanjoita, ja että se saattaa vaikuttaa vaalien tuloksiin joskus jopa dramaattisesti (Polonski 2016; Wells 2016 ym.). Joskus kyse saattaa olla vaalihäirinnästä, ja tästä syystä myös tämä eduskuntavaalitutkimus käsittelee luvuissa 15 ja 16 vaalihäirintää tarkemmin.

Sosiaalisen median eli somen erityinen voima kampanjaviestimenä perustuu suuressa määrin niin sanottuun nanosuunnitteluun tai mikrokohdentamiseen, joihin pohjautuen poliittiset viestit voidaan kohdentaa paljon tarkemmin kuin perinteisessä mediassa. Someviestien räätälöinti perustuu internetin käyttäjistä verkossa saatuihin tietoihin. Cambridge Analytican kaltaiset toimijat tai muut markkinointiviestintää harjoittavat tahot saattavat ostaa ja hyödyntää tällaisia tietoja aggressiiviseen ja tunnepitoiseen markkinointiin.

Toisaalta sosiaalisen median vaikutus perustuu suuressa määrin siihen, että sen merkitys on lisääntynyt ”normaalin” kampanjoinnin areenalla eli perinteisissä viestimissä, ja lisäksi some toimii äänestäjille suorana tietolähteenä puolueisiin ja ehdokkaisiin (esim. Kruikemeier 2014; Parmelee ja Bichard 2011; Spierings ja Jacobs 2014).

Suomessa verkkokampanjointi alkoi vaalien yhteydessä jo 1990-luvulla (esim. Carlson ja Djupsund 2001; Isotalus 1998), ja nykyisin kaikki puolueet ja ehdokkaat kampanjoivat vaaleissa verkossa ja sosiaalisessa mediassa (ks. Strandberg 2016). Suomalaiset äänestäjät ovat seuranneet perässä hitaasti mutta varmasti. Aikaisemmat tutkimukset suomalaisista vaaleista ja verkkoviestinnästä ovat osoittaneet, että varsinkin median tuottamista ehdokasvaalikoneista on tullut yhä tärkeämpi osa internetin tarjontaa suomalaisissa vaaleissa (Strandberg 2016).

4.3 Teoreettinen viitekehys

Puolueiden ja ehdokkaiden verkkokampanjoihin kohdistunut, kansainvälisesti vertaileva tutkimus on kyennyt tuottamaan joitakin melko yleisesti hyväksyttyjä teorioita verkon ja sosiaalisen median merkityksestä poliittiselle osallistumiselle. Internetin vaaliviestintä ja vaaleihin liittyvät verkkopalvelut eivät tavoita tasapuolisesti kaikkia valitsijaryhmiä, eikä verkko- ja someviestintä ole lisännyt ainakaan vielä kovin merkittävästi kansalaisten kiinnittymistä politiikkaan ja kiinnostusta vaaleihin. Länsimaisiin yhteiskuntiin perustuvien analyysien perusteella näyttää siltä, että verkko- ja someviestintä on tavoittanut vaalien yhteydessä parhaiten politiikasta jo entuudestaan kiinnostuneita kansalaisia (Norris 1999), ja tämä yleishavainto näyttää pätevän myös Suomessa (Strandberg 2016). Lisäksi eri maista saadut tutkimustulokset viittaavat siihen, että ainakaan toistaiseksi vaaleihin liittyvä verkko- ja someviestintä ei ole uudistanut merkittävästi politiikan sisältöjä ja

poliittisen viestinnän tavanomaisia voimasuhteita. Vaaleissa verkkoviestinnän tarjontaa näyttävät hallitsevan eniten resursseja omaavat ehdokkaat ja puolueet (ks. Margolis ja Resnick 2000; Strandberg 2016).

Pippa Norris (1999) on pyrkinyt verifioimaan laajassa vertailututkimuksessaan kahta hypoteesia, jotka koskevat internetin potentiaalisia vaikutuksia poliittiseen osallistumiseen. Havainnot koskevat yleisesti internetiä, koska sosiaalista mediaa ei vielä käytetty laajamittaisesti ennen vuotta 1999. Norrisin muotoilema mobilisaatiohypoteesi (*mobilization*) liittyy verkon aktivoivaan vaikutukseen esimerkiksi sellaisten kansalaisten kohdalla, jotka eivät muutoin ole poliittisesti aktiivisia. Vahvistushypoteesi (*reinforcement*) koskee puolestaan sitä, että verkko pikemminkin vahvistaa kuin tasaa olemassa olevia resurssi- ja osallistumiseroja eri poliittisten ryhmien ja eri väestöryhmien välillä. Esimerkiksi tästä käy politiikasta kiinnostuneiden kansalaisten muita aktiivisempi kiinnostus verkon poliittista viestintää kohtaan.

Samaan aikaan Norrisin kanssa Margolis ja Resnick (2000) esittivät perustavat teoriansa internetin ”normalisoivasta” ja ”vahvistavasta” vaikutuksesta erityisesti vaaleihin liittyvässä verkkoviestinnässä. Heidän käsityksensä mukaan poliittiseen kilpailuun liittyvän vaalien aikaisen verkkoviestinnän ydinkysymykset koskevat sitä, hallitsevatko areenaa perinteisesti suurimmat ja resursseiltaan vauraimmat puolueet ehdokkaineen, vai tarjoaako internet sittenkin mahdollisuuden puolueille ja ehdokkaille, joilla on keskimääräistä vähemmän resursseja. Pienet toimijat saattavat kyetä hyödyntämään internetviestinnän kustannustehokkuutta ja kilpailla tätä kautta jopa tasapuolisesti suurten toimijoiden kanssa.

Internetin ”alkuaikojen” jälkeen kuluvalla vuosituhannella on tapahtunut paljon muutoksia niin internetissä, sosiaalisessa mediassa kuin verkkokampanjoinnissakin. Verkko on pirstoutunut yhä kasvavaksi joukoksi sivustoja, blogeja, videoita, podcasteja ja niin edespäin. Lisäksi verkon käyttäjien lukumäärä ja käyttömäärät ovat kasvaneet räjähdysmäisesti etenkin kehittyneissä maissa, joissa internet on integroitunut olennaiseksi osaksi lähes kaikkien ihmisten jokapäiväistä elämää.

Erityisesti sosiaalisen median hyödyntäminen on mullistanut ihmisten arkea ja vaaleissa verkon vaaliviestintää. Asia nousi laajasti esiin jo vuoden 2008 Yhdysvaltain presidentinvaaleissa Barack Obaman vaalikampanjassa, joka perustui paljon aiempia presidentinvaalikampanjoita enemmän kohdennettuihin täsmäviesteihin ja varainkeruun osalta niin sanottuun mikrorahoitukseen. Molemmista keinoista on sittemmin tullut tärkeä osa nykyaikaisten vaalikampanjoiden toimintatapaa.

Sosiaalinen media näyttää lisänneen myös vaalien yhteydessä kansalaisten sosiaalista vuorovaikutusta ja verkottumista, sillä aiemmin verkko toimi vaalien yhteydessä lähinnä vain yksisuuntaisesti puolueiden ja ehdokkaiden viestien julkaisualustana. Tutkimukset

sosiaalisen median vaikutuksista kertovat, että sosiaalisella medialla on toistaiseksi ollut enemmän yleistä mobilisoivaa merkitystä kuin ryhmien osallistumiseroja tasaavaa vahvistavaa vaikutusta (esim. Anduiza ym. 2010; Cantijoch ym., 2011; Gil de Zuniga ym., 2011; Strandberg 2013; 2014) Tämä johtuu etenkin siitä, että verrattuna tavanomaisiin internetsivustoihin sosiaalisessa mediassa on todennäköisempää törmätä poliittiseen sisältöön silloinkin, kun ihmiset eivät erityisesti hae verkosta politiikkaa ja yhteiskunnallisia asioita koskevaa tietoa (Bechmann ja Nielbo 2018; Settle 2018; Strandberg 2013, 1331; Valeriani ja Vaccari 2015).

Vaalien yhteydessä tapahtuvaan sosiaalisen median tasaavaan kampanjavaikutukseen liittyy ytimellisesti ajatus siitä, että sosiaalinen media on entistä helpommin ja edullisemmin saavutettavissa. Tällöin viestintä ja osallistuminen sosiaalisen median kautta on melko vaivattomasti mahdollista kaikille valitsijaryhmille. (Gibson ja McAllister 2009, 20; Strandberg 2013, 1332–1333.)

Tutkijoille on tullut samalla selväksi (ks. Boulianne 2009, 205), että alkuperäisiä mobilisaatio- ja vahvistusteorioita on tarkistettava jatkuvasti. Teoriat saivat alkunsa vaiheessa, jolloin verkko oli enemmän tai vähemmän yksisuuntainen. Tuolloin verkon käyttö tarkoitti usein vain vierailua verkkosivustoilla. Nykyään sosiaalinen media toimii sitä vastoin kaksi- tai useampisuuntaisesti, ja sen erilaisia käyttötapoja on huomattavan paljon. Siksi verkkopalvelujen käyttöä ei ole enää mielekästä analysoida vain siltä osin, käytetäänkö jotakin palvelua tai sovellusta vai ei. Uudet tutkimuskysymykset koskevat nyt sitä, miten sekä ehdokkaat että kansalaiset käyttävät verkkomediaa ja millaista vaikutusta erilaisilla käyttötavoilla on vaalikamppailuun ja valitsijakunnan liikkuvuuteen.

Kansalaisten osallistumiseen liittyvien sosiaalisen median vaikutusten tutkimuksessa tuntuukin nykyisin vallitsevan melko laaja yksimielisyys siitä, että moniulotteisella sosiaalisella medialla on todennäköisesti moniulotteisia vaikutuksia. Esimerkiksi lähinnä Instagramiin panostaminen saattaa olla jollekin ehdokkaalle järkevämpää kuin esilläolo kaikilla keskeisillä sosiaalisen median foorumeilla. Ratkaisevampaa kuin mitä kanavia käytetään saattaa olla se, millaista esilläolo ja viestintä ovat ehdokkaan pääasiallisella somekanavalla.

Samoin kansalaisilla on erilaisia motiiveja internetin ja sosiaalisen median käyttöön (ks. Kaye ja Johnson 2006; Parmelee ja Bichard 2011). Mikäli yksittäisen valitsijan tarpeet sosiaalisen median käyttöön ovat lähinnä sosiaalisia, häneen kannattaa pyrkiä vaikuttamaan vaalien yhteydessä enemmän esimerkiksi Facebookissa kuin politiikkaan ja äänestämiseen suoraan liittyvien sivustojen kautta.

Sosiaalisen median vaikutuksia kansalaisten poliittiseen kiinnittymiseen ei pidä myöskään lukita liian ahtaasti vaalikontekstiin. Esimerkiksi Boulianne (2019) on havainnut kansainvälisesti vertailevassa, useiden tutkimusten tuloksia kokoavassa meta-analyysissään, että

sosiaalisen median suurin osallistava vaikutus liittyy mahdollisuuksiin ilmaista poliittisia mielipiteitä. Tästä huomattavan suuri osa tapahtuu muulloin kuin vaalien yhteydessä, ja siksi tämä näkökulma laajentaa merkittävästi sosiaalisen median mahdollisten mobilisaatioefektien tarkastelua.

Lisäksi tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota sosiaalisen median mobilisaatiovaikutusten moniulotteisuuteen siltä osin, että osa vaikutuksista on suoria ja joiltakin osin vaikutus on epäsuoraa. Sosiaalinen media saattaa saada jotkut kansalaiset mukaan vaaleihin ja politiikkaan suoraan, esimerkiksi äänestäjiksi tai ehdokkaiksi, mutta toisia some saattaa mobilisoida välillisesti (Jensen ja Anduiza 2012; Norris ja Curtice 2006; Oser ym. 2013; Strandberg 2014). Tällöin sosiaalisen median välilliset vaikutukset voivat rakentua pitkienkin vaikutuspolkujen kautta. Kun kansalaiset lukevat, katsovat, keskustelevat ja jakavat sisältöä somessa, heidän kansalaispätevyytensä saattaa vahvistua, ja näin myös heidän osallistumisvalmiutensa ja osallistumisaktiivisuutensa voivat kohota.

4.4 Tutkimusaineistot

Internetin ja sosiaalisen median mahdollisia vaikutuksia koskeva teoriakeskustelu tarjoaa väljän viitekehyksen empiiriselle analyysillemme. Käyttämämme tutkimusaineistot kuvaavat aluksi ehdokkaita ja äänioikeutettuja internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä Suomen eduskuntavaaleissa. Trenditarkastelut kattavat kaikki kuluvan vuosituhannen eduskuntavaalit. Tämän jälkeen analyysi päättyy verkon ja sosiaalisen median käytön vaikutusten arviointiin.

Havainnot perustuvat sekä ehdokkaista että äänestäjistä erikseen koottuihin tutkimusaineistoihin. Molempien keruu ja rinnakkainen tarkastelu johtuvat siitä, että kattavat tiedot ehdokkaiden esilläolosta sosiaalisessa mediassa vaalien yhteydessä ovat välttämättömiä tarjontatietoja tutkittaessa sitä, kuinka paljon valitsijat käyttävät vaaleissa verkon ja sosiaalisen median erilaisia vaalisisältöjä. Ellei tarjontaa olisi puolueiden ja ehdokkaiden taholta lainkaan tai sitä olisi hyvin vähän, tällöin valitsijoidenkaan tiedonsaanti ei olisi mahdollista tätä kautta.

Vuoden 2019 ehdokasaineiston havaintoyksikköinä olivat kaikki kansanedustajaehdokkaat (N = 2489), ja se koottiin vaaleja edeltävän viimeisten 30 vuorokauden aikana. Aineisto muodostettiin tutkimalla ehdokkaiden verkkosivuja ja esilläoloa verkossa, ja se sisältää sovellus- ja sivustotyyppikohtaista tietoa siitä, kampanjoivatko ehdokkaat seuraavilla verkon ja sosiaalisen median foorumeilla: omalla verkkosivustolla, blogissa, YouTubessa, Facebookissa, Twitterissä, Instagramissa, Snapchatissä ja muissa sosiaalisen median kohteissa. Aineisto sisältää myös taustatietoja ehdokkaista (ikä,

sukupuoli, koulutustaso, ammatti, puolue sekä tieto siitä, oliko ehdokas istuva kansanedustaja vai ei). Ehdokasanalyysin trenditarkasteluissa mukana olevat, aiempien vaalien ehdokasaineistot on koottu vuoden 2019 aineiston tapaan Kim Strandbergin tutkimushankkeissa, ja ne ovat rakenteeltaan ja sisällöltään samankaltaisia kuin vuoden 2019 ehdokasaineisto (ks. Strandberg 2016, 102).

Valitsijoita koskevat sosiaalisen median käyttötiedot perustuvat tässä kirjassa laajasti hyödynnettävään kyselyaineistoon, jonka Taloustutkimus Oy kokosi kansallista eduskuntavaalitutkimusta varten vuoden 2019 vaalien jälkeen (ks. tutkimusaineistoliite kirjan lopussa). Valitsijakuntaa valtakunnallisesti edustava aineisto perustuu pääosin käyntikyselyyn (n= 1 598), johon osallistuneista suurin osa suostui mukaan myös niin sanottuun perävaunukyselyyn (n=753). Seuraavan analyysin taulukoiden selitteissä yksilöidään, kumpaan kyselyaineiston osaan vuotta 2019 koskevat tiedot perustuvat. Tarkastelussa hyödynnetään laajasti myös vertailutietoja aiemmista eduskuntavaalitutkimusaineistoista. Valitsijaaineistoja koskevat bibliografiset tiedot löytyvät tämän luvun lähdeluettelosta ja valitsijakyselyjen tarkat kuvailutiedot ovat saatavilla Tietoarkiston Aila-portaalista.

4.5 Ehdokkaiden esilläolo verkossa ja sosiaalisessa mediassa

Taulukko 4.1 kokoaa trenditiedot ehdokkaiden esilläolosta verkossa ja sosiaalisessa mediassa vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Tulosten perusteella ehdokkaiden esilläolo verkossa ja sosiaalisessa mediassa jatkoi kasvuaan vuoden 2019 vaaleissa. Neljällä viidestä kansanedustajaehdokkaasta (80 %) oli vuonna 2019 kampanjasivusto, lähes 90 prosenttia oli läsnä Facebookissa ja Twitteriä käytti useampi kuin joka toinen ehdokas (53 %). Samoin kuin vuoden 2015 eduskuntavaaleissa, myös vuoden 2019 vaaleissa yhden sovelluksen käyttö kasvoi yhtäkkiä. Ehdokkaiden blogit olivat eduskuntavaalien ”juttu” vuonna 2007, Facebook oli pinnalla vuonna 2011 ja Twitter vuonna 2015. Vuonna 2019 eniten suosiotaan nostanut alusta oli Instagram, jonka käyttö kohosi ehdokkaiden joukossa yli 40 prosenttiin vuoden 2015 hieman yli kymmenestä prosentista. Kaikkiaan sosiaalisen median käyttö on nykyisin siis jo varsin yleistä eduskuntavaalien ehdokaskunnassa.

Taulukko 4.1 ***Kansanedustajaehdokkaat*** **internetin ja sosiaalisen käyttäjinä vaaleissa 2003–2019 (%)[a].**

	2003 (N=2013)	2007 (N=1997)	2011 (N=2315)	2015 (N=2114)	2019 (N=2489)
Ehdokkaiden käyttö					
Verkkosivu	44	67	69	61	80
Blogi	.	34	55	57	42
YouTube-video	.	6	29	10	15
Facebook-sivusto	.	.	88	73	87
Twitter-tili	.	.	19	51	53
Instagram-tili	.	.	.	13	41
Muu sosiaalinen media, esim. LinkedIn, Snapchat	.	.	.	13	15

[a] Niiden ehdokkaiden prosenttiosuus, jotka käyttivät välinettä kampanjointiinsa. Tiedot perustuvat ehdokkaiden kotisivujen analysointiin. Pisteellä merkittyjä ei tilastoitu kyseisissä vaaleissa.

Taulukko 4.2 ***Ehdokkaat*** **internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa sukupuolen, ikäryhmän, puolueen koon ja ehdokasstatuksen mukaan ryhmiteltynä (%)[a].**

	Verkko-sivu	Blogi	Facebook	Youtube	Twitter	Instagram
Sukupuoli						
Mies	***76	***37	***84	16	***48	***33
Nainen	87	49	92	15	60	52
Ikä						
18–24	***72	***27	***89	***17	***62	***64
25–34	86	51	93	22	74	64
35–44	83	50	92	19	59	49
45–54	86	44	91	16	56	42
55–64	78	35	81	9	39	23
65–	63	25	68	4	22	8
Puolueen koko [b]						
Pieni	***59	***26	***76	15	***37	***21
Keskisuuri	88	44	94	13	58	51
Suuri	91	53	91	17	61	47
Status						
Haastaja	***79	***39	***86	16	***51	***40
Kansanedustaja	98	87	98	13	86	60

[a] Niiden ehdokkaiden prosenttiosuus, jotka käyttivät välinettä kampanjointiinsa. Tiedot perustuvat ehdokkaiden kotisivujen analysointiin. Taustaryhmittäisten erojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin khii toiseen -testillä, jonka testisuureen arvon merkitsevyys on merkitty ** p <.01 ja *** p<.001.

[b] Puolueet luokiteltiin seuraavasti: suuri (SDP, KOK, PS, SIN, KESK); keskisuuri (VAS, VIHR, RKP, KD); pieni (Liike nyt ja eduskunnan ulkopuoliset puolueet).

Taulukossa 4.2 tarkastellaan ehdokkaiden verkon ja sosiaalisen median käyttöä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa eri taustatekijöiden mukaan. Sosiaalisen median käytössä ilmenee systemaattisia eroja ehdokkaiden sukupuolen mukaan. YouTuben käyttöä lukuun ottamatta naisehdokkaat ovat miesehdokkaita enemmän esillä verkossa ja sosiaalisessa mediassa. Suurinta ero on Instagramin kohdalla, jonka käytössä nais- ja miesehdokkaiden ero on 19 prosenttiyksikköä. Eri sukupuolta olevien ehdokkaiden käyttöerot johtuvat paljolti eroista puolueiden ehdokaskuntien ikärakenteissa. Eduskunnan ulkopuolisten puolueiden ehdokaskunnissa oli vuoden 2019 eduskuntavaaleissa verraten paljon iäkkäitä miehiä, joiden esilläolo verkossa ja sosiaalisessa mediassa on koko väestössäkin selvästi keskimääräistä vähäisempää (Reunanen 2018).

Tämä tulkinta saa vahvistusta ehdokkaiden iän mukaisista tuloksista. Nuorten ja nuorimpien keski-ikäisten ehdokkaiden esilläolo verkossa on kauttaaltaan laajempaa verrattuna 65 vuotta täyttäneisiin ehdokkaisiin. Sekä verkkosivujensa että Facebookin kautta esillä olevien ehdokkaiden osuus on kuitenkin suuri kaikissa ehdokasikäluokissa. Näyttää lisäksi siltä, että 55–64-vuotiaiden ehdokkaiden sosiaalisen median käyttöprofiili muistuttaa enemmän iäkkäimpiä ehdokkaita kuin alle 55-vuotiaita ehdokkaita. Tämä näkyy erityisesti Twitterin ja Instagramin käytössä. Twitter ja varsinkin Instagram näyttävät sellaisilta sosiaalisen median alustoilta, joita nuorimmat ehdokkaat käyttävät paljon enemmän kuin vanhemmat kollegansa.

Ehdokkaiden puoluetaustan ja kansanedustajakokemuksen mukaisten tulosten voidaan sanoa tukevan Margolisin ja Resnickin normalisointiteoriaa (2000), jonka mukaan resursseiltaan vahvimmat poliittiset toimijat ovat näkyvimpiä myös verkossa. Ehdokkuus suuressa puolueessa ja toiminta istuvana parlamentin jäsenenä lisäsivät molemmat johdonmukaisesti ehdokkaan esilläoloa verkossa ja sosiaalisessa mediassa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. YouTubea lukuun ottamatta tällaisen taustan omaavien ehdokkaiden enemmistö oli mukana kaikilla tutkituilla alustoilla. Kampanjointiresursseilla on siis paljon merkitystä myös näkyvyyteen sosiaalisessa mediassa.

Toisaalta on huomionarvoista, että erot suurten ja keskisuurten puolueiden ehdokkaiden välillä eivät ole kovin suuria. Suurten ja keskisuurten puolueiden ehdokkaista lähes kaikki olivat Facebookissa ja heistä noin joka toinen käytti blogeja ja oli mukana Instagramissa. Twitterin käyttö oli tällaisten ehdokkaiden joukossa vieläkin suositumpaa.

Puolueen koon mukaiset selvimmät erot koskevat pienimpiä puolueita, jota ovat tässä tarkastelussa eduskunnan ulkopuolisia puolueita. Useimpien marginaalipuolueiden ehdokkaiden esilläolo verkossa ja sosiaalisessa mediassa perustuu tavallisesti vain omiin verkkosivuihin ja Facebookin käyttöön. He eivät yleensä ole hyödyntäneet laajamittaisesti verkon ja sosiaalisen median tarjoamia kustannustehokkaita mahdollisuuksia.

4.6 Kansalaiset verkon ja sosiaalisen median käyttäjinä

Kaikkiaan tulokset ehdokkaiden esilläolosta verkossa ja sosiaalisessa mediassa osoittivat, että äänioikeutetuilla on nykyisin hyvät mahdollisuudet perehtyä eduskuntavaaliehdokkaisiin internetissä. Tarjonta on siis riittävää. Millaista on kysyntä vaalien valitsijakunnassa verkon ja sosiaalisen median käytön näkökulmasta? Taulukko 4.3 kuvaa aluksi kansalaisten verkon ja sosiaalisen median käytön kehityspiirteitä vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Sen jälkeen taulukossa 4.4 käyttöä tarkastellaan väestöryhmittäin vuoden 2019 vaaleissa.

Taulukko 4.3 ***Äänioikeutetut*** **kansalaiset internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%).**

	2003 (N=1270)	2007 (N =1422)	2011 (N =1297)	2015 (N =1602)	2019 (N =1598)
Puolueiden tai ehdokkaiden verkkosivut	5	7	10	9	12
Vaaliuutiset verkossa	.	12	27	31	33
Vaalilähetykset verkossa/ sosiaalisessa mediassa	.	.	.	11	31
Vaalikoneet	8	13	20	26	35
Blogit	.	3	5	6	6
YouTube	.	.	3	8	14
Sosiaalinen media, esim. Twitter, Instagram	.	.	9	15	26

[a] Niiden kyselyvastaajien prosenttiosuus, jotka sanoivat seuranneensa vaaleja välineellä hyvin tai melko paljon. Muut vastausvaihtoehdot olivat "vain vähän" ja "ei lainkaan". Pisteellä merkittyjä ei tiedusteltu kyseisten vaalien aineistoissa.

Taulukon 4.3 tulokset perustuvat kysymyssarjaan, jossa äänioikeutetuilta vastaajilta on tiedusteltu verkon eri kanavien käyttöaktiivisuutta eduskuntavaalien seuraamisessa. Raportoidut prosenttiosuudet kertovat niiden vastaajien osuuden, jotka sanoivat seuranneensa vaaleja kyseisellä alustalla hyvin tai melko paljon. Havainnot osoittavat todella selvästi, että vuoden 2019 eduskuntavaalit edustavat muutosta kansalaisten vaalien aikaisessa verkko-osallistumisessa. Muutos selittynee ensinnäkin tarjonnan kasvulla, kuten edellä havaittiin. Ehdokkaiden ohella myös puolueet ovat viime aikoina aktivoituneet verkon käytössä vaalikampanjointiin. Kysyntäpuolella osa kasvusta selittynee älypuhelinten käytön yleistymisellä, mikä on kohentanut vaaleihin liittyvien sivustojen saavutettavuutta.

Vaalikoneiden käyttö nousi vuoden 2015 vaalien 26 prosentista 35 prosenttiin vuonna 2019. Sosiaalisen median käyttö nousi myöskin huomattavasti vuoden 2015 vaaleihin verrattuna kohoten vuonna 2019 jo 26 prosenttiin. Lisäksi verkosta muodostui vuoden 2019 vaaleissa huomattavan tärkeä kanava vaaliuutisten seuraamiselle (ks. myös Strandberg ja Carlson 2020), koska vaaliuutiset ovat suosittuja ja vaaliaiheisten lähetysten seuraaminen nosti jopa moninkertaisesti suosiotaan vuoteen 2015 verrattuna. Puolue- ja ehdokassivustojen sekä blogien osalta käyttötrendit ovat sen sijaan tasaantuneet. Näiden molempien aktiivinen seuraaminen on pysynyt lähellä kymmentä prosenttia.

Seuraavaksi taulukko 4.4 tarkastelee eri väestöryhmiä verkon ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Numerotietoa syntyy jo yksistä vaaleista varsin paljon, kun selittävinä sosiodemografisina taustatekijöinä toimivat kyselyvastaajien sukupuoli, ikä, koulutustaso, asuinalue ja kiinnostus politiikkaan. Raportoidut prosenttiosuudet kuvaavat myös tässä taulukossa sellaisten kyselyvastaajien osuutta, jotka sanoivat käyttäneensä kanavaa vaalien seuraamisen hyvin tai melko paljon.

Taulukko 4.4 ***Äänioikeutetut kansalaiset*** **internetin ja sosiaalisen median käyttäjinä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa taustaryhmittäin (%).**

	Puolueiden tai ehdokkaiden verkkosivut	Vaaliuutiset verkossa	Vaalilähetykset verkossa/ sosiaalisessa mediassa	Vaalikoneet	Blogit	YouTube	Sosiaalinen media, esim. Twitter, Instagram
Sukupuoli							
Mies	11	***39	*34	*31	7	***17	26
Nainen	12	27	27	37	5	9	27
Ikä							
18–24	***22	***45	***39	***59	***9	***27	***43
25–34	11	46	46	45	6	22	44
35–44	15	47	31	46	7	17	37
45–54	11	34	32	36	6	11	30
55–64	11	24	28	29	8	9	16
65–	8	20	21	16	4	6	9
Koulutustaso							
Peruskoulu	***8	***20	***24	***24	***3	***12	***17
Ammattikoulu	8	21	23	20	5	11	23
Keskiaste	13	36	33	41	7	14	27
AMK	11	48	39	45	5	17	33
Yliopisto	18	43	37	48	8	15	32
Asuinalueen tyyppi							
Maaseutu	**9	***25	*26	***26	6	**10	***21
Kaupunki	13	36	33	39	6	15	28
Kiinnostus politiikkaan							
Ei lainkaan	***3	***3	***6	***9	***0	***5	***4
Vain vähän	3	11	14	12	2	6	10
Jonkin verran	11	32	31	40	4	13	27
Hyvin kiinnostunut	23	57	48	48	13	22	42

[a] Niiden kyselyvastaajien prosenttiosuus, jotka sanoivat seuranneensa vaaleja välineellä hyvin tai melko paljon. Muut vastausvaihtoehdot olivat ”vain vähän” ja ”ei lainkaan”. Taustaryhmittäisten erojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin khii toiseen -testillä, jonka testisuureen arvon merkitsevyys on merkitty * p <.05, ** p <.01 ja *** p<.001.

Kyselyvastaajien sukupuolen mukaiset erot viittaavat siihen, että miehet ovat vaalien yhteydessä jonkin verran naisia aktiivisempia verkon käyttäjiä. Tilastollisesti merkitseviä eroja miesten hyväksi ilmenee vaaliuutisten, vaalilähetysten ja YouTuben vaalisisältöjen seuraamisessa.

Ikäryhmiä tarkasteltaessa ilmenee hyvin selvästi, että internet on nuorten kansalaisten ”temmellyskenttä”. Erityisesti vaalikoneiden käytössä ikäryhmien väliset erot ovat erittäin suuria. Nuorten yleisesti muita suurempi aktiivisuus verkossa ja sosiaalisessa mediassa tukee edellä keskusteltua näkökulmaa verkon mobilisoivasta vaikutuksesta, koska nuoria kansalaisia ei perinteisesti pidetä poliittisesti aktiivisena ryhmänä. Samalla on huomionarvoista, että myös keski-ikäiset käyttävät melko paljon verkkoa ja sosiaalista mediaa. Verkon käytössä muista poikkeavia ovat kaksi vanhinta ikäryhmää, joissa varsinkin sosiaalista mediaa käytetään vaalien yhteydessä muita ikäryhmiä vähemmän.

Iän ohella myös koulutustason mukaiset erot verkko-osallistumisessa osoittautuivat tilastollisesti erittäin merkitseviksi kaikilla tarkastelluilla kanavilla. Mitä korkeampi koulutustaso valitsijalla on, sitä todennäköisemmin hän käyttää vaalien yhteydessä verkkoa ja sosiaalista mediaa aktiivisesti. Tämä säännönmukaisuus sopii yhteen vahvistushypoteesin kanssa. On kuitenkin syytä huomata, että koulutustasojen väliset erot ovat pääsääntöisesti melko pieniä.

Asuinalueen mukaiset erot eivät pääsääntöisesti ole kovin suuria. Kaupungeissa asuvat käyttävät vaalien yhteydessä enemmän verkkoa ja sosiaalisen mediaa kuin maaseudulla asuvat. Havainto johtunee lähinnä siitä, että Suomessa maaseutualueiden väestö on keskimäärin paljon vanhempaa kuin kaupunkialueilla. Poliittisen kiinnostuksen tason mukaisten havaintojen voidaan tulkita tukevan johdonmukaisesti vahvistusteoriaa, jonka mukaan verkko pikemminkin vahvistaa kuin tasaa osallistumiseroja. Politiikasta kiinnostuneimpien osallistumiserot verrattuna politiikasta vähiten kiinnostuneisiin ovat kauttaaltaan hyvin suuria ja tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko 4.5 Internetin ja sosiaalisen median eri tietolähteiden *merkitys kansalaisten äänestyspäätöksille* vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%)[a].

	Puolueiden tai ehdokkaiden verkkosivuilta	Puolueiden/ ehdokkaiden SoMe-sivuilta	Muilta SoMe-sivuilta	Median verkkosivuilta	Muilta verkkosivuilta	Vaalikoneista
Sukupuoli						
Mies	22	26	25	42	**23	37
Nainen	25	24	25	42	15	41
Ikä						
18–24	***47	***36	***51	***66	***23	***82
25–34	40	45	46	54	32	63
35–44	41	45	36	56	24	59
45–54	21	19	23	49	16	35
55–64	16	16	21	34	19	35
65–	13	15	10	28	12	18
Koulutustaso						
Ei ammatill. koul.	**13	**15	11	***25	*9	***16
Ammattikoulu	18	20	22	34	15	28
Keskiaste	27	27	28	45	23	47
AMK	23	31	28	53	22	53
Yliopisto	34	28	28	50	19	43
Asuinalueen tyyppi						
Maaseutu	*19	**16	**16	*33	18	*30
Kaupunki	26	28	28	44	19	43
Kiinnostus politiikkaan						
Vain vähän	11	7	15	26	10	27
Jonkin verran	23	24	26	41	18	41
Hyvin kiinnostunut	32	34	27	51	23	43
Yhteensä:	24	25	25	42	19	39

[a] Tiedot perustuvat vuoden 2019 tutkimusaineiston ns. perävaunulomakkeen kysymyssarjaan, joka koski sitä, "missä määrin sait oman äänestyspäätöksesi kannalta tärkeää tietoa seuraavista lähteistä?" Taulukossa näkyvät tietolähteestä erittäin tai melko paljon tietoa saaneiden yhteenlasketut osuudet. Muut vastausvaihtoehdot olivat "melko vähän", "ei lainkaan" ja "en osaa sanoa". Taustaryhmittäisten erojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin khii toiseen -testillä, jonka testisuureen arvon merkitsevyys on merkitty * p <.05, ** p <.01 ja *** p<.001.

Lopuksi siirrymme tarkastelemaan sitä, kuinka tärkeinä tietolähteinä kansalaiset pitävät verkkoa ja sosiaalista mediaa äänestysvalintojensa kannalta. Tarkastelu ei koske muunlaisia tietolähteitä, joista osa saattaa olla verkkolähteitä tärkeämpiä (ks. Moring ja Mykkänen

2012). Taulukon 4.5 tulokset perustuvat vastauksiin, jotka saatiin vuoden 2019 eduskuntavaalikyselyn seuraavaan kysymykseen: ”Kansalaiset voivat vaalikampanjan aikana saada äänestyspäätöksen kannalta tarpeellista tietoa monista eri lähteistä. Missä määrin sait oman äänestyspäätöksesi kannalta tärkeää tietoa seuraavista lähteistä?” Raportoidut prosenttiosuudet kertovat niiden vastaajien osuuden, jotka arvioivat tiedustellun kanavan antaneen tärkeää tietoa ”melko paljon” tai ”erittäin paljon”.

Taulukon 4.5 kokonaistulosten nojalla tärkeimpiä verkon ja sosiaalisen median tietolähteitä äänestyspäätösten kannalta ovat tiedotusvälineiden verkkosivustot ja vaalikoneet. Molemmissa noin kaksi viidestä äänestäjästä ilmoitti tietolähteen olleen tärkeä tietolähde omalle äänestämiselle. Neljäsosa valitsijoista piti sosiaalista mediaa tärkeänä ja suurin piirtein yhtä moni piti tärkeinä myös puolueiden tai ehdokkaiden verkkosivuja.

Vastaukset eivät juurikaan vaihdelleet vastaajien sukupuolen mukaan. Vain yhden tietolähteen kohdalla erot olivat miesten hyväksi tilastollisesti merkitseviä. Tämä koski niin sanottuja geneerisiä verkkosivustoja, jotka ovat muita kuin median, puolueiden ja ehdokkaiden verkkosivuja.

Vastaajien iän suhteen erot ovat paikoin huomattavan suuria. Etenkin nuoret katsovat verkon ja sosiaalisen median olevan hyvin olennainen tietolähde omille äänestysvalinnoilleen. Peräti yli 80 prosenttia alle 25-vuotiaista piti vuoden 2019 vaaleissa vaalikoneita tärkeinä omien äänestysvalintojensa kannalta.

Koulutustason mukaiset erot olivat useimmiten melko suoraviivaisia siten, että vastaajat pitivät erilaisia verkon ja sosiaalisen median lähteitä sitä tärkeämpinä, mitä korkeammin koulutettuja he ovat. Piirre pätee matalimman tason koulutuksesta ammattikorkeakoulutason koulutukseen, mutta AMK-tason ja yliopistotason koulutuksen saaneiden välillä kasvua ei enää ole. Matalimman koulutuksen eli ammatillista koulutusta vailla olevien ryhmästä hieman yli puolet on 65 vuotta täyttäneitä, joten ryhmään kuuluvat ovat keskimäärin selvästi iäkkäämpiä kuin muihin koulutustasoryhmiin kuuluvat. Tämä selittää matalimman koulutuksen ryhmään kuuluvien muita vähäisempää verkon ja sosiaalisen median käyttöä. Verkon ja sosiaalisen median merkitys äänestyspäätöksille on erilaista myös eri asuinseuduilla eläville valitsijoille. Maaseutu- ja kaupunkialueiden väliset erot heijastavat nekin ikäeroja maaseutu- ja kaupunkiväestön välillä.

Tarkasteltaessa politiikkaa koskevan kiinnostuksen mukaisia ryhmiä on mielenkiintoista, kuinka vähäisiä erot verkon ja sosiaalisen median merkityksessä ovat politiikasta hyvin kiinnostuneiden ja politiikasta jonkin verran kiinnostuneiden välillä. Näiden kahden ryhmän eroavuus suhteessa politiikasta vain vähän kiinnostuneisiin on puolestaan systemaattista ja suunnaltaan odotuksia vastaavaa. Mainittakoon, että poliittisen kiinnostuksen ryhmä “ei lainkaan kiinnostunut” oli koko aineistossa vain viiden prosentin suuruinen, eikä

näin vastanneita voitu analysoida erikseen vähäisen tapausmäärän vuoksi. Kaikkiaan poliittisen kiinnostuksen tason mukaiset havainnot antavat jonkin verran tukea mobilisointinäkökulmalle. Verkko ja sosiaalinen media ovat tärkeitä tietolähteitä vaaleissa muillekin kuin vain politiikasta eniten kiinnostuneille kansalaisille.

4.7 Päätelmät

Useat tämän luvun havainnot eduskuntavaalien ehdokkaista ja valitsijakunnasta verkon ja sosiaalisen median käyttäjinä ovat poikkeuksellisen kiinnostavia. Vuoden 2019 vaalit olivat trenditarkastelun valossa toistaiseksi suurin askel kohti ”internetvaaleja” Suomessa. Monet tulokset tukivat tätä yleispäätelmää. Verkkoa ja sosiaalista mediaa monipuolisesti käyttävien ehdokkaiden osuus kohosi vuoden 2019 vaaleissa erittäin suureksi. Lisäksi vaalikoneiden, sosiaalisen median, verkon vaaliuutisten ja muun verkosta löytyvän informaation avulla vaalikampanjaa seuraavien kansalaisten osuus kasvoi huomattavasti vuoden 2015 eduskuntavaaleihin verrattuna. Myös verkon ja sosiaalisen median koettu merkitys kansalaisten äänestysvalinnoille oli melko vahvaa vuonna 2019 ja jopa erittäin korkeaa nuorimpien äänestäjien keskuudessa. Nuorten ehdokkaiden ja nuorten valitsijoiden kasvava verkkoaktiivisuus tarkoittanee samalla sitä, että tulevaisuudessa verkon ja sosiaalisen median merkitys vaalikampanjoissa tulee Suomessakin yhä lisääntymään.

Tuloksemme eivät kuitenkaan ole täysin yksiselitteisiä arvioitaessa internetin käytön vaikutuksia vaaleihin ja poliittiseen osallistumiseen luvun alkupuolella esiteltyjen teoreettisten näkökohtien kannalta. Ehdokkaiden verkon ja sosiaalisen median käytössä todettiin joitakin merkkejä tasavertaisista kilpailuolosuhteista. Havaittiin, että naispuoliset ehdokkaat ja nuoret ehdokkaat ovat kampanjoissaan aktiivisimpia verkon ja sosiaalisen median käyttäjiä. Toisaalta monet seikat puhuivat myös normalisointiteorian puolesta. Ehdokkaiden kampanjointiresurssit ovat keskimääräistä vahvempia suurimmilla puolueilla ja istuvilla kansanedustajilla, ja juuri näissä ryhmissä verkon ja sosiaalisen median käytön huomattiin olevan aktiivisinta. Jatkotutkimuksissa tulisi pyrkiä merkittävästi yksityiskohtaisempiin analyyseihin siitä, miten erityyppisten ehdokkaiden strategiat eroavat verkkokampanjoinnissa, ja mitkä tekijät selittävät parhaiten ehdokkaiden kampanjointia verkossa.

Kokonaiskuva eri teorioiden paikkansapitävyydestä ei juuri täsmenny silloinkaan, kun siihen otetaan mukaan vaalien valitsijat verkon ja sosiaalisen median käyttäjinä. Äänioikeutetut käyttävät verkkoa ja sosiaalista mediaa vaalien yhteydessä yhä enemmän, ja internetin vaalisisältöjen merkitys äänestysvalintojen tietolähteenä on noussut erittäin suureksi nuorimpien valitsijoiden keskuudessa. Varsinkin vaalikoneet ovat nykyisin tärkeitä sekä naispuolisille että nuorille äänestäjille. Varsinkin nuorten osalta havainnot tukevat

mobilisaatioteoriaa, jonka mukaan verkko ja sosiaalinen media vetoavat kansalaisryhmiin, jotka eivät yleensä ole poliittisesti kovinkaan aktiivisia.

Tämäkään tulkinta ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Havaitsimme myös, että sekä korkeakoulututkinto että korkea poliittisen kiinnostuksen taso ovat positiivisessa yhteydessä verkon ja sosiaalisen median aktiivikäyttöön kansalaisten keskuudessa. Tämän suuntaiset havainnot tukevat vahvistushypoteesia, jonka mukaan verkkokampanjointi vahvistaa perinteisessä mediassa toteutuvan kampanjoinnin aktiivisuuseroja. Toisaalta poliittisen kiinnostuksen ryhmien väliset aktiivisuuserot eivät olleet kokonaisuudessaan kovin suuria, ja myös monien koulutustasoryhmien väliset erot jäivät melko pieniksi.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vuoden 2019 eduskuntavaalit ovat täyttäneet Suomen osalta toistaiseksi parhaiten ”internetvaaleille” tyypillisiä piirteitä. Näissä vaaleissa verkkoa ja sosiaalista mediaa käytettiin kampanjointiin ja sen seuraamiseen jo niin paljon, että on oikeutettua puhua oleellisesta muutoksesta eli murroksesta niin vaalikampanjoinnissa kuin vaalien seuraamisessa. Pieneltä osin tämä murros lienee onnistunut mobilisoimaan vaaleihin mukaan valitsijoita, jotka eivät muutoin olisi vaaleihin osallistuneet.

Lähteet

Anduiza, Eva, Aina Gallego ja Marta Cantijoch (2010): Online political participation in Spain: The impact of traditional and Internet resources. *Journal of Information Technology & Politics* 7(4), 356–368.

Bechmann, Anja, ja Kristoffer Laigaard Nielbo (2018): Are We Exposed to the Same "News" in the News Feed? An empirical analysis of filter bubbles as information similarity for Danish Facebook users. *Digital journalism* 6(8), 990–1002.

Boulianne, Shelley (2009): Does Internet use affect engagement? A meta-analysis of research. *Political Communication* 26(2), 193–211. Doi:10.1080/10584600902854363.

Boulianne, Shelley (2019): Revolution in the making? Social media effects across the globe. *Information, Communication & Society* 22(1), 39–54.

Cantijoch, Marta, David Cutts ja Rachel Gibson (2011): *Participating in the UK e-campaign: Who engaged, how, and with what effect?* Paper presented at the ECPR general conference, Reykjavik, Iceland, August 25–27, 2011.

Carlson, Tom ja Göran Djupsund (2001): Old Wine in New Bottles? The 1999 Finnish Election Campaign on the Internet. *The International Journal of Press/Politics* 6(1), 68–87.

Gibson, Rachel ja Ian McAllister (2009): *Crossing the Web 2.0 frontier? Candidates and campaigns online in the Australian federal election of 2007*. Paper presented at ECPR general conference, Potsdam, Germany, 10–12 September, 2009.

Gil de Zuniga, Homero, Aaron Veenstra, Emily Vraga ja Dhavan Shah (2010): Digital democracy: Reimagining pathways to political participation. *Journal of Information Technology & Politics 7*, 36–41. Doi:10.1080/19331680903316742.

Isotalus, Pekka (1998): Euroehdokkaat kotisivullaan. Teoksessa Pekka Isotalus (toim.): *Kaveri vai Peluri: Poliitikko Mediassa*. Jyväskylä: Arena, 152–171.

Jensen, Michael ja Eva Anduiza (2012): Online political participation in the United States and Spain. Teoksessa Eva Anduiza, Michael J. Jensen ja Laia Jorba (toim.): *Digital media and political engagement worldwide: A comparative study*. New York, NY: Cambridge University Press, 80–101.

Kaye, B. K. ja Thomas J. Johnson (2006): The age of reasons: Motives for using different components of the Internet for political information. Teoksessa Andrew Paul Williams and John C. Tedesco (toim.): *The Internet election: Perspectives on the Web in campaign 2004*. Lanham, MD: Roman & Littlefield, 147–167.

Kruikemeier, Sanne (2014): How political candidates use twitter and the impact on votes. *Computers in Human Behavior* 34, 131–139.

Margolis, Michael ja David Resnick (2000): *Politics as Usual: the Cyberspace "Revolution"*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Moring, Tom ja Juri Mykkänen (2009): Vaalikampanja. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa: Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 28–59.

Mykkänen, Juri ja Tom Moring (2012): Aktivoivaa tietoa? Vaalikoneet suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa Kari Karppinen ja Janne Matikainen (toim.): Julkisuus ja demokratia. Tampere: Vastapaino, 161–180.

Norris, Pippa (1999). Who surfs? New technology, old voters and virtual democracy. Teoksessa Elaine Ciulla Kamarck ja Joseph Nye (toim.): *Democracy.com? Governance in a networked world*. . Hollis, NH: Hollis Publishing, 71–94.

Norris, Pippa ja John Curtice (2006): If you build a political website, will they come? The Internet and political activism in Britain. *International Journal of Electronic Government Research* 2(2), 1–21.

Oser, Jennifer, Marc Hooghe ja Sofie Marien (2013): Is online participation distinct from offline participation? A latent class analysis of participation types and their stratification. *Political Research Quarterly* 66(6), 91–101.

Parmelee, John ja Shannon Bichard (2011): *Politics and the Twitter Revolution: How Tweets Influence the Relationship Between Political Leaders and the Public*. Lanham, MD: Lexington Books.

Pesonen, Pertti ja Sami Borg (2005). Eduskuntavaalit 2003. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 28–46.

Polonski, Vyacheslav (2016): Impact of social media on the outcome of the EU referendum. Teoksessa Daniel Jackson, Einar Thorsen ja Dominic Wring (toim.): *EU Referendum Analysis 2016*. Bournemouth, UK: The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University, 94–95.

Reunanen, Esa (2018): *Uutismedia verkossa 2018*. Reuters Institute Digital News Report – Suomen maaraportti (Finnish Country Report). University of Tampere and Media Industry Research Foundation of Finland. Https://trepo.tuni.fi/handle/10024/103750.

Settle, Jamie (2018): *Frenemies. How Social Media Polarizes America*. New York, NY: Cambridge University Press.

Spierings, Niels ja Kristof Jacobs (2014): Getting personal? The impact of social media on preferential voting. *Political Behavior* 36(1), 215–234.

Strandberg, Kim (2012): Sosiaalisen median vallankumous? Ehdokkaat, valitsijat ja sosiaalinen media vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 79–93.

Strandberg, Kim (2013): A social media revolution or just a case of history repeating itself? The use of social media in the 2011 Finnish parliamentary elections. *New Media & Society* 15(8), 1329–1347.

Strandberg, Kim (2014): Mapping the online campaign audience: An analysis of online participation and its mobilizing potential in the 2011 Finnish parliamentary campaign. *Journal of Information Technology & Politics* 11(3), 276–290.

Strandberg, Kim (2016): Ehdokkaiden ja kansalaisten internetin ja sosiaalisen median poliittinen käyttö vuosien 2003–2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen Osallistumisen Eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 95–116

Strandberg, Kim ja T. Carlson (2020). Media and politics in Finland. Teoksessa Eli Skogerbö, Øyvind Ihlen, N. Christensen ja Lars Nord: *Power, Communication and Politics in the Nordic Countries*. Forthcoming. Gothenburg: Nordicom.

Valeriani, Augusto ja Cristian Vaccari (2015): Accidental exposure to politics on social media as online participation equalizer in Germany, Italy, and the United Kingdom. *New Media & Society* 18(9), 1857–1874.

Wells, Chris, Dhavan Shahe, Jon Pevehouse, Jung HwanYang, Ayellet Pelled, Frederick Boehm, Josephine Lukito, Shreenita Ghosh ja Jessica Schmidt (2016): How Trump drove coverage to the nomination: Hybrid media campaigning. *Political Communication* 33, 669–676.

Data-aineistot

Karvonen, Lauri (Åbo Akademi) ja Heikki Paloheimo (Tampereen yliopisto): Eduskuntavaalitutkimus 2003 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.1 (2012-01-05). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Paloheimo, Heikki (Tampereen yliopisto): Eduskuntavaalitutkimus 2007 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Borg, Sami (Tampereen yliopisto) ja Kimmo Grönlund (Åbo Akademi): Eduskuntavaalitutkimus 2011 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 3.0 (2018-08-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi) ja Elina Kestilä-Kekkonen (Tampereen yliopisto): Eduskuntavaalitutkimus 2015 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-24). Yhteiskunta-tieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineisto arkistoidaan Tietoarkistoon vuoden 2020 lopulla.

II

Hallitus vastaan oppositio

5 Hallitus- ja oppositioaseman yhteys kansalaisten puoluevalintoihin

Heikki Paloheimo & Sami Borg

5.1 Johdanto

Parlamentaarisessa järjestelmässä hallitus vastaa harjoitettavasta politiikasta. Hallituspuolueiden odotetaan tukevan hallituksen harjoittamaa politiikkaa, kun taas oppositiopuolueiden tehtävänä on kritikoida hallituksen politiikkaa ja esittää sille vaihtoehtoja. Hallituksen ja opposition välinen vastakkainasettelu vaikuttaa myös äänestyskäyttäytymiseen.

Tässä luvussa tarkastellaan vaalitilastoihin perustuen hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden vaalimenestystä vuoden 1966 eduskuntavaaleista alkaen. Toiseksi tarkastellaan puoluebarometreihin[3] perustuen hallituksen toimintaan kohdistuvan tyytyväisyyden vaihtelua ajanjaksolla 1974–2019 ja suhtautumista kuuteen puolueeseen vuodesta 1995 alkaen. Kolmanneksi luvussa tarkastellaan kansallisten vaalitutkimusten aineistoihin perustuen hallitus- ja oppositiopuolueiden välisiä äänten siirtymävirtoja vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa.

Kaikille demokraattisille maille näyttää olevan tyypillistä, että hallituksen suosio ennemmin tai myöhemmin hupenee. Anthony Downs (1957) on kirjoittanut hallitsemisen kustannuksista. Kun hallitus alkaa panna täytäntöön politiikkaansa, alkaa myös syntyä hallituksen toimintaan kohdistuvaa tyytymättömyyttä. Nämä hallituksen suosiota kuluttavan tyytymättömyyden syyt ovat moninaisia. Jokin asia herättää tyytymättömyyttä jossakin

3 TNS Kantar (entinen TNS Gallup) on 1970-luvulta alkaen koonnut maamme suurimpien puolueiden yhdessä tilaamaa puolueiden ajankohtaistutkimusta eli puoluebarometriä.

väestöryhmässä, jokin toinen asia taas jossakin muussa väestöryhmässä. Tyytymättömyys ei perustu vain siihen, mitä hallitus saa aikaan vaan myös siihen, mitä hallitus on luvannut, mutta ei pysty toteuttamaan.

Toisinaan politiikan myönteiset tulokset näkyvät vasta viiveellä, mutta tulosten aikaansaaminen edellyttää kustannuksia, jotka näkyvät heti (van der Eijk ja Franklin 2009, 174–177). Tämä kustannusten ja myönteisten tulosten välinen viive näyttää 2000-luvun hitaan kasvun olosuhteissa korostuneen useimmissa kehittyneissä demokratioissa. Pulmaa kuvaa hyvin Luxemburgin pääministeri Jean-Claude Junckerin vuonna 2007 esittämä toteamus: ”Me kaikki tiedämme, mitä pitäisi tehdä, mutta emme tiedä, miten tulisimme uudelleenvalituksi, jos teemme sen.” Pulmaa on alettu nimittää Junckerin kiroukseksi (The Economist 17.3.2007).

Monissa maissa tehdyistä mielipidetutkimuksista on käynyt ilmi, että hallituspuolueen tai hallituspuolueiden suosio voi taas jonkin verran kasvaa vaalikampanjan käynnistyttyä. Vaalikampanjan käynnistyminen kokoaa monia puolueeseensa tyytymättömiä puolueuskollisia kansalaisia antamaan kuitenkin tukensa omalle puolueelleen. (Eijk ja Franklin 2009, 174–177.)

Kaksipuoluemaissa tyytymättömyys hallitukseen kohdistuu samalla aina yhteen puolueeseen ja jossain vaiheessa tyytymättömyys johtaa hallituspuolueen vaihdokseen. Suomalaisessa monipuoluejärjestelmässä tilanne on erilainen. Tyytymättömyys hallituksen toimintaa kohtaan kohdistuu vaihtelevasti hallituskoalition eri puolueita kohtaan. Hallituspohjan vaihtuessa jokin tai jotkin hallituksessa olleet puolueet jatkavat myös uudessa koalitiossa ja hallitukseen voi tulla mukaan myös puolueita, jotka ovat vaaleissa menettäneet kannatustaan.

Edellä mainittuihin tekijöihin perustuvaa vallankäytön heiluriliikettä voi pitää toimivan demokratian ilmauksena. Aika ajoin tapahtuva hallitusvallan käyttäjien vaihtuminen lisää hallitusvallan käyttäjien motivaatiota toimia kansalaisia tyydyttävällä tavalla. Se myös rajoittaa sellaisen kahtiajaon syntymistä, missä tietty osa kansasta kokee olevansa pysyvästi paitsiossa hallitusvallan käytöstä.

5.2 Muutokset vaalikannatuksessa ja suhtautumisessa hallituksen toimintaan

Taulukossa 5.1 tarkastellaan pääministerin puolueen, muiden hallituspuolueiden, suurimman oppositiopuolueen ja muiden oppositiopuolueiden kannatuksen muutoksia prosenttiyksikköinä eduskuntavaaleissa 1966–2019. Yhtä poikkeusta (1972) lukuun ottamatta hallituspuolueet yhteen laskettuna ovat aina menettäneet vaaleissa ääniosuutena mitattua kannatustaan edellisiin vaaleihin verrattuna. Kahta poikkeusta (1983 ja 2003) lukuun

ottamatta pääministerin puolue on aina menettänyt vaaleissa kannatustaan. 1990-luvulta alkaen hallitusrintaman tappiot ovat aikaisempaa vahvemmin kohdistuneet juuri pääministerin puolueeseen. Se perustuu maamme hallituslaitosten vallanjaossa 1990-luvulta alkaen toteutettuihin muutoksiin, joissa hallituksen valtaoikeuksia on lisätty ja tasavallan presidentin valtaoikeuksia vähennetty. Pääministeristä on 1990-luvusta ja viimeistään 2000-luvun alusta alkaen tullut sisäpolitiikassa ja Eurooppa-politiikassa maamme hallituslaitosten tosiasiallinen johtaja. Vaaleissa vastuukin kohdistuu tällöin aikaisempaa näkyvämmin juuri pääministerille ja hänen puolueelleen.

Taulukko 5.1 Pääministerin puolueen, muiden hallituspuolueiden, suurimman oppositiopuolueen ja muiden oppositiopuolueiden kannatuksen muutos prosenttiyksikköinä eduskuntavaaleissa 1966–2019.

	1966	1970	1972	1975	1979	1983	1987	1991	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Pääministerin puolue	-1.7	-3.8	-0.7	-0.9	-1.0	2.8	-2.6	-3.8	-5.0	-5.4	1.6	-1,6	-7,4	-2,2	-7,3
Muut hallituspuolueet	-2.1	-10.2	1,4	-0.1	-2.2	-3.0	-2.7	-1,8	-1.8	3.6	-3,9	-3,1	-3,4	-2,5	-1,2
Hallituspuolueet yhteensä	-3.8	-14.0	0,7	-1.0	-3.2	-0.2	-5.3	-5,6	-6,8	-1.8	-2.3	-4,7	-10,8	-4,7	-8,5
Suurin oppositiopuolue	7.7	4.3	-0.5	0.8	-1,0	0.5	1.0	7.2	6.1	2.6	2.3	3,7	-2,3	-1,4	1,2
Muut oppositiopuolueet	-3,9	9,8	-0,3	0,2	9,4	-0,2	4,3	-1,6	0,6	-0,8	0,0	1,5	13,5	5,6	6,1
Pääministerin puolue	Kesk	Sdp	Kesk	Sdp	Sdp	Sdp	Sdp	Kok	Kesk	Sdp	Sdp	Kesk	Kesk	Kok	Kesk
Suurin oppositiopuolue	Sdp	Kok	Kok	Kok	Kok	Kok	Kok	Kesk	Sdp	Kesk	Kesk	Kok	Sdp	PS	Sdp
Suurin oppositiopuolue nousi hallitukseen	Jaa	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Jaa	Jaa	Jaa	Ei	Jaa	Jaa	Jaa	Jaa	Jaa

***Vaalikampanjan aikaiset* hallitukset: 1966 Virolainen, 1970 Koivisto I, 1972 Karjalainen II (hallitus erosi kaksi kuukautta ennen hajotusvaaleja, ja vaalien aikaan istui Auran II virkamieshallitus), 1975 Sorsa I (hallitus erosi kolme kuukautta ennen hajotusvaaleja ja vaalien aikaan istui Liinamaan virkamieshallitus), 1979 Sorsa II, 1983 Sorsa III, 1987 Sorsa IV, 1991 Holkeri, 1995 Aho, 1999 Lipponen I, 2003 Lipponen II, 2007 Vanhanen I, 2011 Kiviniemi, 2015 Stubb sekä 2019 Sipilä.**

Seuraavat hallituksesta kesken sen toimikauden eronneet puolueet on taulukon laskelmissa luokiteltu oppositiopuolueiksi (sulkeissa vuosi, jolloin puolue erosi hallituksesta): SKDL 1972 (1971), RKP 1979 (1978), SMP 1991 (1990), SKL 1995 (1994), Vihr. 2003 (2002) ja Vihr 2015 (2014).

Suurin oppositiopuolue vaalikampanjan aikana: 1966 SDP, 1970 Kok., 1972 Kok., 1975 Kok., 1979 Kok., 1983 Kok., 1987 Kok., 1991 Kesk., 1995 SDP, 1999 Kesk., 2003 Kesk., 2007 Kok., 2011 SDP, 2015 PS, 2019 SDP.

Lähdeaineistot: SVT Vaalitilastot.

Oppositiopuolueet yhteen laskettuna ovat yhtä poikkeusta (1972) lukuun ottamatta aina lisänneet kannatustaan. Neljää poikkeusta (1972, 1979, 2011 ja 2015) lukuun ottamatta suurin oppositiopuolue on vaaleissa aina kasvattanut kannatustaan. 1980-luvulta alkaen vaalitulos on myös aikaisempaa enemmän alkanut vaikuttaa oppositiopuolueiden mahdollisuuksiin nousta hallitukseen. Ajanjaksolla 1966–1983 suurin oppositiopuolue nousi vaalien jälkeen hallitukseen vain yhdessä tapauksessa kuudesta. Vuodesta 1987 alkaneella ajanjaksolla suurin oppositiopuolue on vaalien jälkeen noussut hallitukseen kahdeksassa tapauksessa yhdeksästä.[4] Vuoden 1987 eduskuntavaaleista alkaen suurin oppositiopuolue on vain kaksi kertaa jäänyt vaalien jälkeen edelleen oppositioon (1999 ja 2019). Kaksi kertaa suurin oppositiopuolue on päässyt hallitukseen jopa tilanteessa, jossa sen osuus äänistä on vaaleissa pienentynyt.

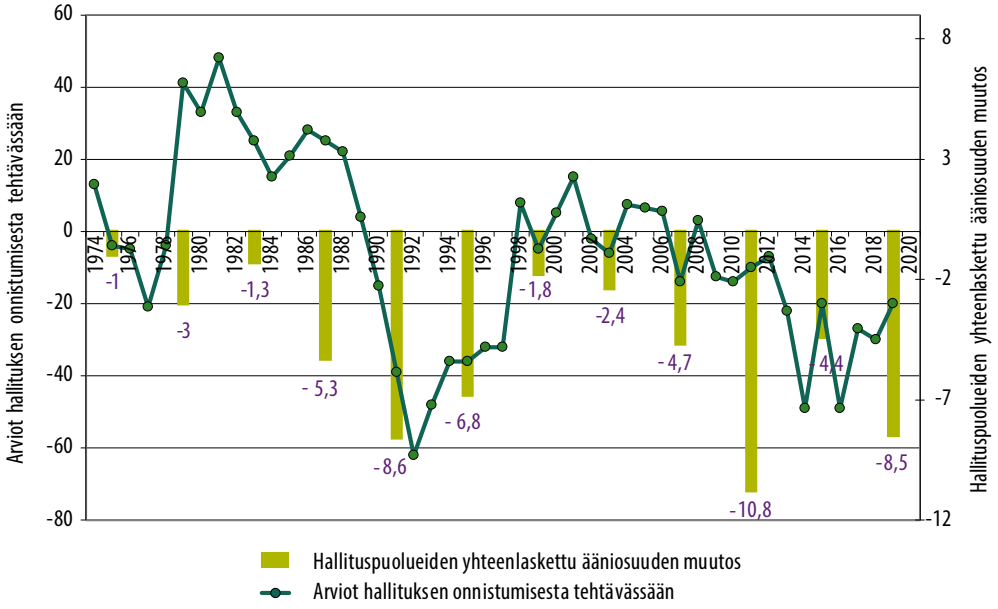
Kuviossa 5.1 tarkastellaan kansalaisten käsityksiä hallituksen onnistumisesta tehtävässään ja hallituspuolueiden yhteenlaskettua kannatusosuuden muutosta eduskuntavaaleissa ajanjaksolla 1974–2019. Arvio hallituksen onnistumisesta tehtävässään on puoluebarometriin perustuva indeksiluku, joka on laskettu vähentämällä hallituksen toimintaa erittäin tai melko onnistuneena pitävien prosenttiosuudesta niiden prosenttiosuus, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään erittäin tai melko huonosti.

2000-luvun trendinä näyttää olevan hallituksen toimintaan kohdistuvan tyytymättömyyden lisääntyminen. Ilmiö ei ole mitenkään omintakeisesti suomalainen vaan pikemminkin osa läntisten demokratioiden yleistä kehitystä 2000-luvulla (Müller ja Louwerse 2018). Tämän kehityksen tuloksena valtavirtapuolueiden kannatus on heikentynyt useimmissa Länsi-Euroopan maissa, puoluejärjestelmän hajaantuneisuus on lisääntynyt ja sen seurauksena hallitusten muodostaminen on monissa maissa tullut aikaisempaa vaikeammaksi (Spoon ja Klüver 2019).

Arvio hallituksen toiminnan onnistuneisuudesta perustuu puoluebarometrissä esitettyyn kysymykseen kuinka hyvin hallitus on onnistunut tehtävässään. Vastausvaihtoehtoina ovat erittäin hyvin, melko hyvin, melko huonosti, erittäin huonosti ja ei osaa sanoa. Kuvion käyrä on indeksiluku, joka on laskettu vähentämällä hallituksen toimintaa erittäin tai melko hyvänä pitävien prosenttiosuudesta niiden prosenttiosuus, jotka arvioivat hallituksen onnistuneen toiminnassaan erittäin tai melko huonosti. Indeksiluku saa positiivisia arvoja, kun hallituksen toimintaa erittäin tai melko onnistuneena pitäviä on ollut enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut erittäin tai melko huonosti. Vastaavasti indeksiluku saa negatiivisia arvoja kun niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään erittäin tai melko huonosti on enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään erittäin tai melko hyvin.

4 Vaalituloksen vaikutuksesta puolueen hallitukseen pääsyyn katso Isaksson 2013.

Kuvio 5.1 Kansalaisten arvio hallituksen onnistumisesta tehtävässään ja hallituspuolueiden yhteenlaskettu vaalimenestys 1974–2019.

Hallituspuolueiden yhteenlaskettu ääniosuuden muutos prosenttiyksikköinä on laskettu vaalitilastoista. Vaalikampanjan aikaisia hallituksia ovat 1975 Sorsa I (hallitus erosi kolme kuukautta ennen hajotusvaaleja ja vaalien aikaan istui Liinamaan virkamieshallitus), 1979 Koivisto II, 1983 Sorsa III, 1987 Sorsa IV, 1991 Holkeri, 1995 Aho, 1999 Lipponen I, 2003 Lipponen II, 2007 Vanhanen I, 2011 Kiviniemi, 2015 Stubb sekä 2019 Sipilä.

Seuraavat hallituksesta kesken sen toimikauden eronneet puolueet on taulukon laskelmissa luokiteltu oppositiopuolueiksi (sulkeissa vuosi, jolloin puolue erosi hallituksesta): SKDL 1972 (1971), RKP 1979 (1978), SMP 1991 (1990), SKL 1995 (1994), Vihr. 2003 (2002) sekä Vihr 2015 (2014).

Taulukossa 5.1 esitettyjen havaintojen mukaan hallituspuolueet yhteen laskien näyttävät lähes aina menettävän kannatustaan edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Vuoden 1975 eduskuntavaaleista alkaen näin on käynyt kaikissa eduskuntavaaleissa. Hallituksessa olevat puolueet näyttävät kärsivän vaalitappioita silloinkin, kun hallituksen toimintaa onnistuneena pitäviä on ollut enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään huonosti.

Arviot hallituksen toiminnan onnistuneisuudesta näyttävät ainakin jonkin verran vaikuttavan siihen, kuinka suuria tappioita hallituksessa olevat puolueet kärsivät. 1980-luvulla hallituksen toimintaa onnistuneena pitäviä oli jokaisena vuotena suhteellisesti enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään huonosti. Tyytyväisyys

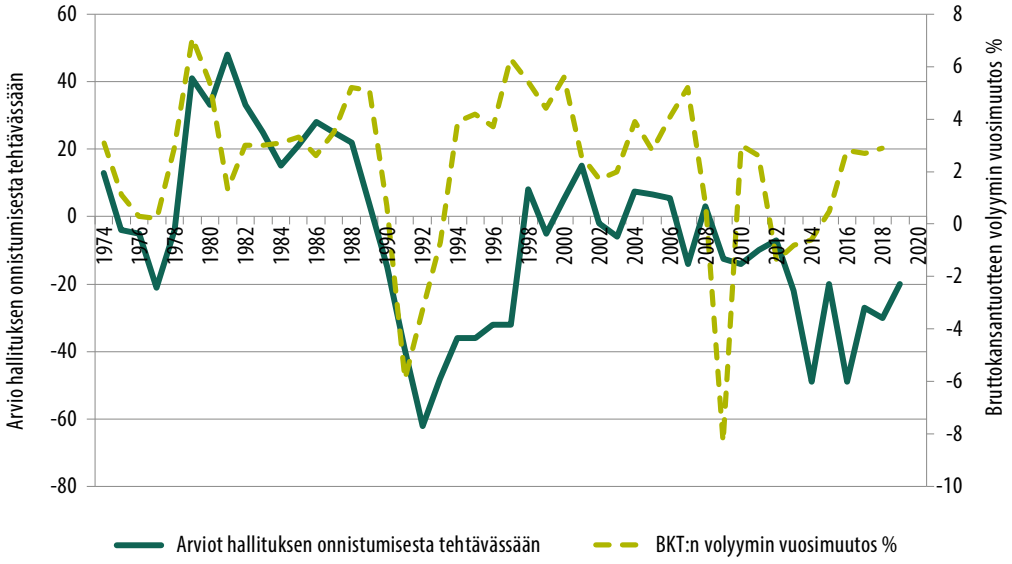
hallituksen toimintaa kohtaan kuitenkin pieneni 1980-luvun loppua kohden ja vuoden 1987 eduskuntavaaleissa hallituspuolueiden yhteenlaskettu vaalitappio oli suurempi kuin kertaakaan sitten vuoden 1970 eduskuntavaalien. 1990-luvulla vain yhtenä vuonna (1998) hallituksen toimintaa onnistuneena pitäviä oli enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus oli onnistunut tehtävässään huonosti. Se näkyi hallituspuolueiden vaalimenestyksessä. Sekä vuosien 1991 että 1995 vaaleissa hallituspuolueet kärsivät suuria vaalitappioita.

2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tyytymättömyys hallituksen toimintaan oli vähäisempää kuin 1990-luvulla, eikä hallituspuolueiden yhteenlaskettu vaalitappio kertaakaan noussut yhtä suureksi kuin vuosien 1991 ja 1995 vaaleissa. Vuonna 2008 alkanut talouslama muutti taas tilanteen. 2010-luvulla niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään huonosti, oli jokaisena vuotena ollut enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään hyvin. Se on heijastunut myös hallituspuolueiden vaalimenestykseen. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa hallituspuolueiden yhteenlaskettu osuus äänistä pieneni lähes 11 prosenttiyksikköä ja vuoden 2019 vaaleissa 8,5 prosenttiyksikköä.

Kansantalouden suhdannetilanne vaikuttaa siihen, kuinka tyytyväisiä tai tyytymättömiä kansalaiset ovat hallituksen toimintaan. Taloudellisen noususuhdanteen aikana tyytymättömyys hallituksen toimintaan yleensä pienenee ja laskusuhdanteen aikana se taas lisääntyy (Bengtsson 2002; Paloheimo 2005a). Kuvio 5.2 havainnollistaa talouskasvun ja hallituksen toimintaan kohdistuvan tyytyväisyyden välistä yhteyttä. Se osoittaa, että kansantalouden suhdannetilan muutos heijastuu yleensä pienellä viiveellä hallituksen toimintaan kohdistuvaan tyytyväisyyteen. Vuoden 2008 kansainvälinen finanssikriisi pudotti Suomen talouden monia vuosia kestävään talouslamaan. Sen jälkeen hallituksen toimintaan tyytymättömiä on jokaisena vuotena ollut enemmän kuin niitä, joiden mielestä hallitus on onnistunut tehtävässään hyvin.

Juha Sipilän hallituskausi (2015–2019) poikkeaa taloudellisen suhdannetilan ja hallituksen toimintaan kohdistuvan tyytyväisyyden suhteen edellisten vuosikymmenien peruslinjasta. Talouskasvu alkoi vaalikauden aikana elpyä, mutta hallituksen suosiossa tämä kehitys ei näkynyt. Jossain määrin vastaava asetelma oli vaalikaudella 1991–1995. Talous lähti vaalikauden aikana nousuun, mutta silloinkin hallituksen suosio pysyi vaalikauden loppuun asti pakkasen puolella. Kummassakin tapauksessa selitystä voi hakea niistä karvaista lamalääkkeistä, joita hallitukset ottivat ohjelmaansa taloudellisen kasvun edistämiseksi ja valtiontalouden alijäämän supistamiseksi. Junckerin kirous koitui niin Ahon kuin Sipilänkin hallitusten kohtaloksi.

Kuvio 5.2 Bruttokansantuotteen volyymin vuosimuutos (%) ja kansalaisten arvio hallituksen onnistumisesta tehtävässään.

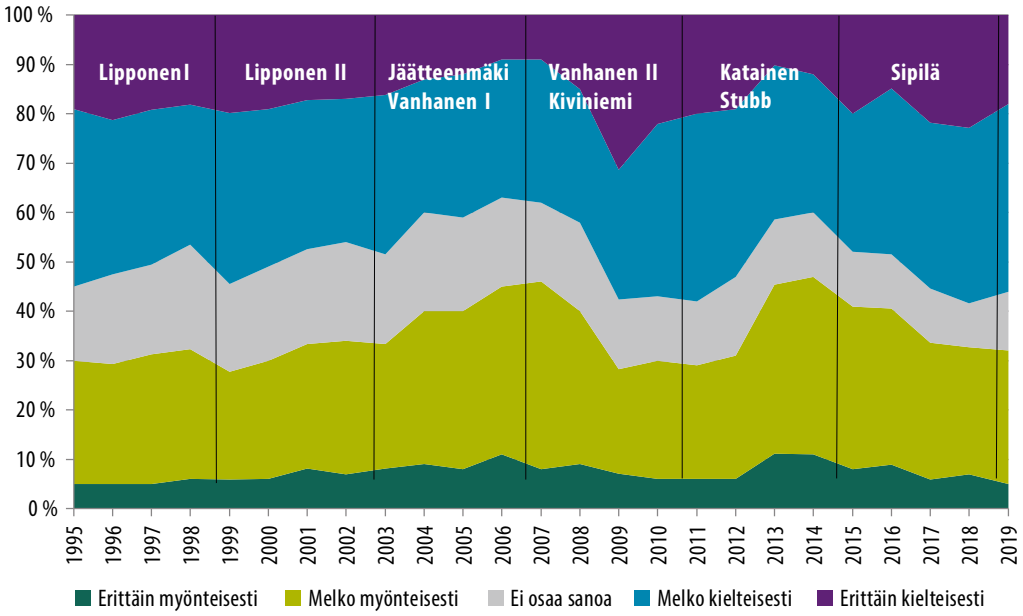

Arviot hallituksen onnistumisesta tehtävässään perustuvat puoluebarometrin aineistoon ja on laskettu samalla tavalla kuin kuviossa 5.1. Bruttokansantuotteen volyymin muutosta koskeva tieto on kansantalouden tilinpidosta.

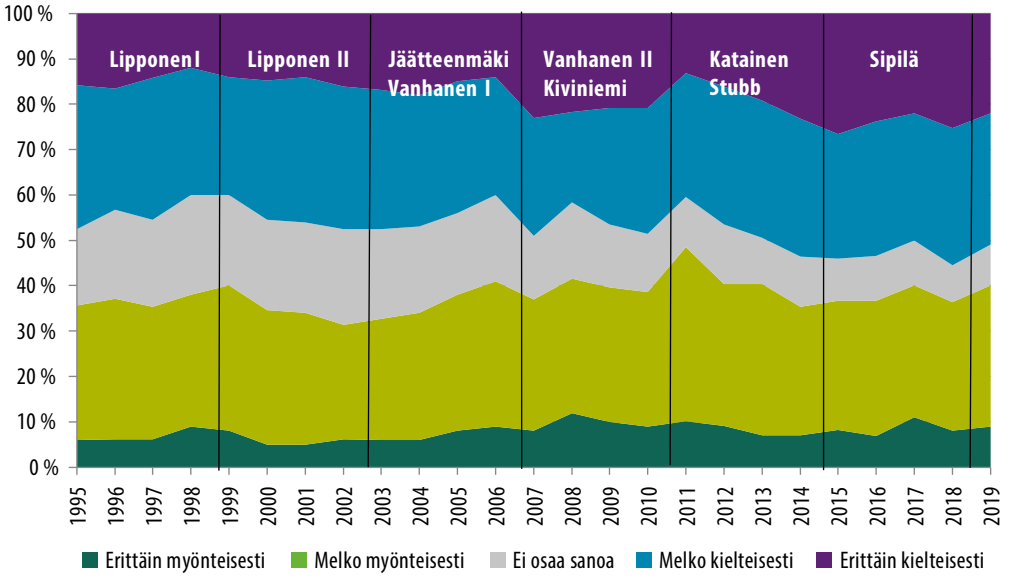
5.3 Suhtautuminen suurimpiin puolueisiin eri hallituskausilla

Kantar TNS (entinen TNS Gallup) on 1970-luvulta alkaen koonnut maamme suurimpien puolueiden yhdessä tilaamaa puolueiden ajankohtaistutkimusta eli puoluebarometriä vuosittain, useimmiten sekä keväällä että syksyllä. Puoluebarometrissä vastaajilta on säännöllisesti kysytty kuinka myönteisesti he suhtautuvat viiteen suurimpaan puolueeseen, vuodesta 2010 alkaen kuuteen suurimpaan puolueeseen. Kuvioissa 5.3a–5.3f tarkastellaan kansalaisten suhtautumista kuuteen puolueeseen vuosina 1995–2019. Kuvioissa esitetään suorat prosentuaaliset vastausjakautumat vastaajien suhtautumisesta kuuteen eri puolueeseen vastausvaihtoehtojen ollessa erittäin myönteisesti, melko myönteisesti, melko kielteisesti, erittäin kielteisesti ja ei osaa sanoa.

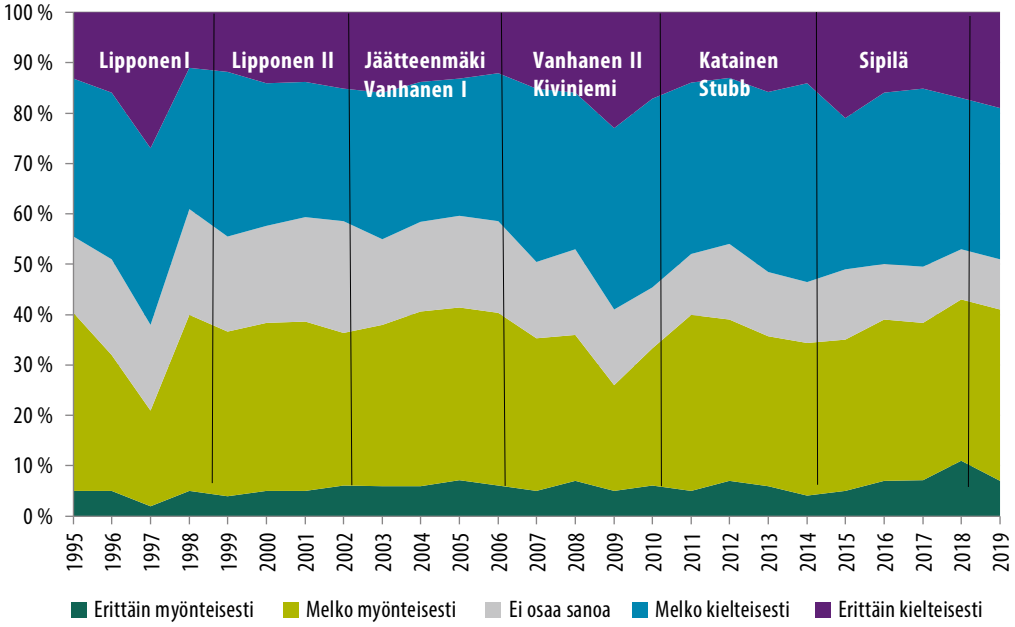
Kuvio 5.3a Suhtautuminen Suomen Keskustaan 1995–2019 (%).

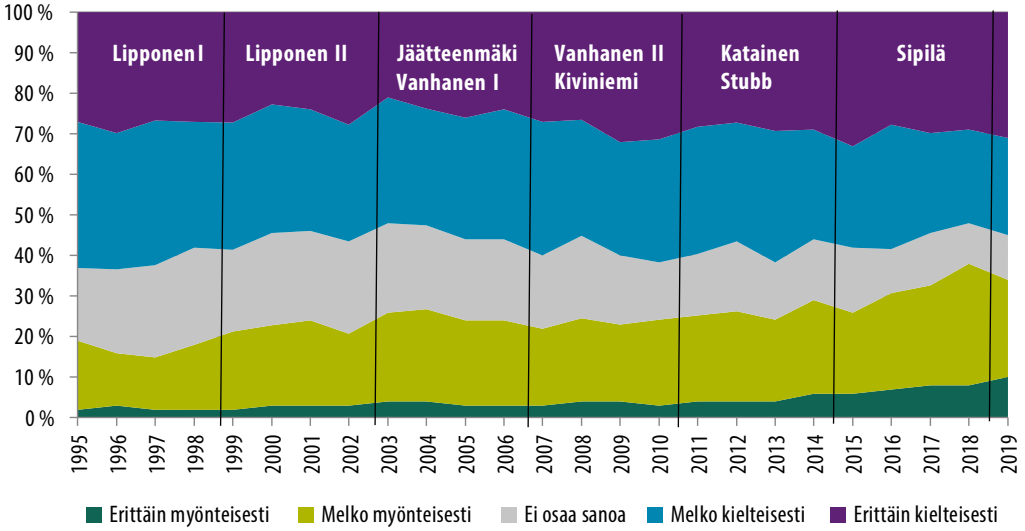
Kuvio 5.3b Suhtautuminen Kokoomukseen 1995–2019 (%).

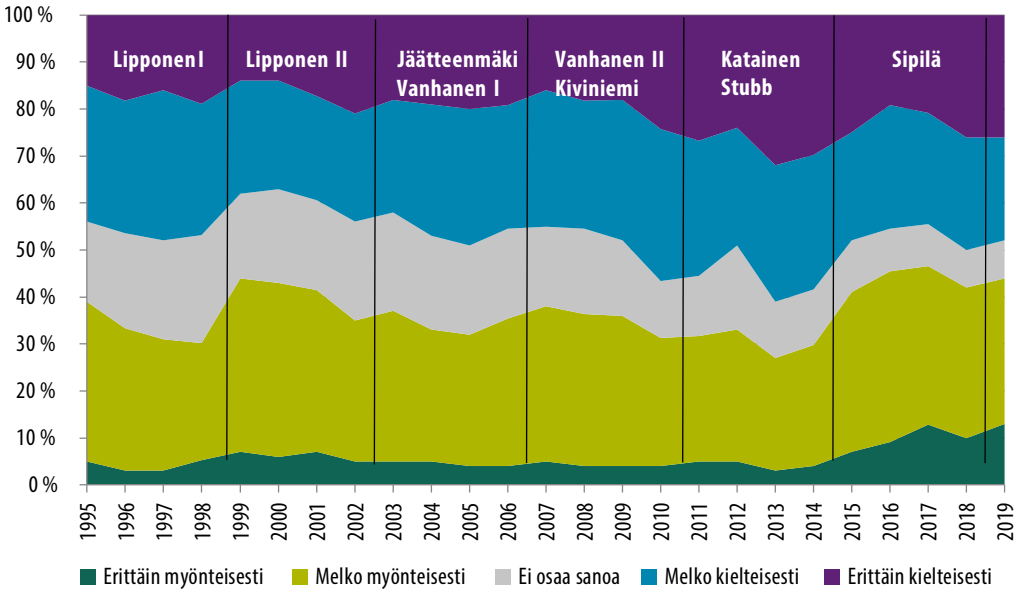
Kuvio 5.3c Suhtautuminen SDP:hen 1995–2019 (%).

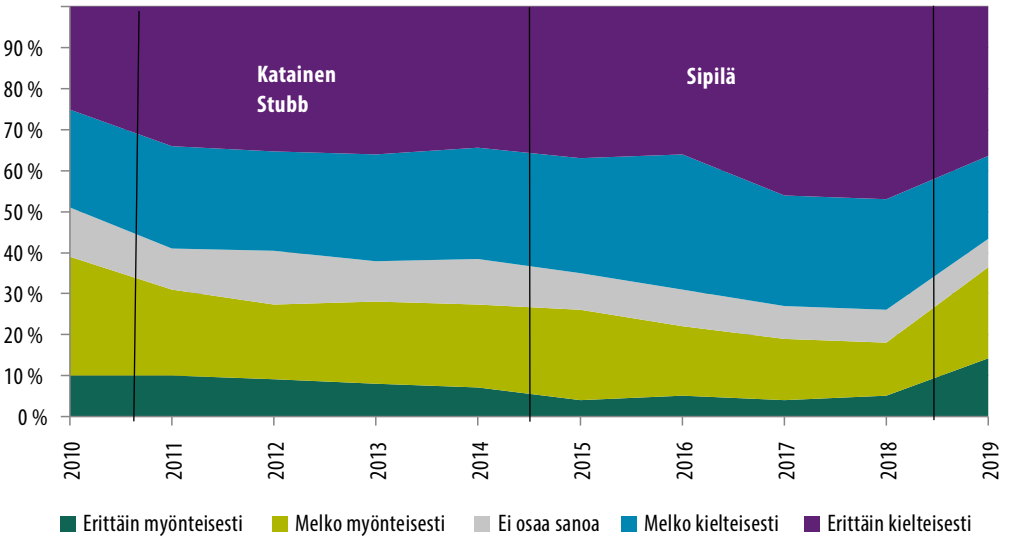
Kuvio 5.3d Suhtautuminen Vasemmistoliittoon 1995–2019 (%).

Kuvio 5.3e Suhtautuminen Vihreään liittoon 1995–2019 (%).

Kuvio 5.3f Suhtautuminen Perussuomalaisiin 2010–2019.

Aineisto: Puoluebarometri, Kantar TNS. Kunkin vuoden osalta on käytetty syksyllä koottua mielipidemittausta.

Keskustalla puolueen asema hallituksessa tai vaihtoehtoisesti oppositiossa on vaikuttanut muita puolueita enemmän siihen, kuinka myönteisesti vastaajat ovat puolueeseen suhtautuneet (kuvio 5.3a). Keskustan oppositiovuosina 1995–2003 puolueeseen myönteisesti suhtautuvien osuus puoluebarometrin vastaajista pysyi melko vakaana. Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen kaudella (2003–2007) myönteinen suhtautuminen puolueeseen lisääntyi. Siitä huolimatta puolue menetti jonkin verran kannatustaan vuoden 2007 vaaleissa. Vanhasen toisen hallituksen kaudella (2007–2010) myönteinen suhtautuminen puolueeseen väheni tuntuvasti ja vuoden 2011 vaaleissa Keskustan osuus äänistä pieneni yli seitsemällä prosenttiyksiköllä. Oppositiokaudella 2011–2015 kansalaisten suhtautuminen Keskustaan muuttui taas selvästi myönteisemmäksi ja seuraavissa, vuoden 2015 vaaleissa puolue nousi taas hallitukseen. Sipilän hallituskaudella 2015–2019 puolueen suosio kääntyi taas jyrkkään laskuun ja vuoden 2019 vaaleissa puolueen osuus äänistä pieneni yli seitsemällä prosenttiyksiköllä. Kuviossa 5.3 tarkasteltavalla ajanjaksolla kansalaisten kielteinen suhtautuminen Keskustaan on lisääntynyt porvarillisten enemmistöhallitusten kausilla. Vuosien 2003–2007 punamultahallituksen kaudella kansalaisten suhtautuminen Keskustaan muuttui aikaisempaa myönteisemmäksi.

Kansalaisten suhtautuminen Kokoomukseen (kuvio 5.3b) ei ole vaihdellut lainkaan yhtä paljon kuin heidän suhtautumisensa Keskustaan. Puolueen hallituksessa olo ei ole myöskään vähentänyt kansalaisten myönteistä suhtautumista puoluetta kohtaan yhtä paljon kuin Keskustalla. Keskustasta poiketen kansalaisten myönteinen suhtautuminen puoluetta kohtaan on vähentynyt pikemminkin sinipunayhteistyön kuin porvarillisten enemmistöhallitusten kausina. Kokoomukseen myönteisesti asennoituvien kansalaisten joukossa on enemmän niitä, jotka suhtautuvat myönteisesti porvarillisten puolueiden yhteistyöhön kuin Kokoomuksen yhteistyöhön vasemmistopuolueiden kanssa. Keskusta on tässä suhteessa Kokoomusta jakaantuneempi ja puolueen osallistuminen porvarillisiin enemmistöhallituksiin on ainakin viime vuosikymmeninä kuluttanut puolueen suosiota enemmän kuin sen osallistuminen punamultahallituksiin.

Kansalaisten suhtautuminen SDP:hen (kuvio 5.3c) muuttui Lipposen ensimmäisen hallituksen aikana aluksi aikaisempaa kielteisemmäksi, toisin kuin Kokoomuksella, mutta talouskasvun vahvistuttua 1990-luvun loppupuolella puolueen hallituksessa olo ei enää muuttanut kansalaisten suhtautumista SDP:hen aikaisempaa kielteisemmäksi. Vanhasen toisen hallituksen kaudella (2007–2010) SDP oli oppositiossa. Vaikka puolue ei kantanut hallitusvastuuta, kansalaisten suhtautuminen puolueeseen muuttui aikaisempaa kielteisemmäksi. Vuoden 2011 vaaleissa puolueen osuus äänistä pienenikin yli kahdella prosenttiyksiköllä. Kataisen six pack -hallituksen kaudella (2011–2014) kansalaisten suhtautuminen SDP:hen ei sanottavasti muuttunut. Sipilän porvarillisen enemmistöhallituksen kaudella SDP:hen myönteisesti suhtautuvien osuus jonkin verran kasvoi.

Vasemmistoliitto oli mukana Lipposen hallituksissa ja kahdeksan vuotta myöhemmin taas Kataisen hallituksessa. Kataisen hallituksesta se kuitenkin jäi pois kesken vaalikauden huhtikuussa 2014 sosiaalietuuksien leikkauksia koskevien erimielisyyksien takia. Myönteinen suhtautuminen Vasemmistoliittoa kohtaan on ajanjaksolla 1995–2019 jonkin verran lisääntynyt (kuvio 5.3d). Puolueen vaaleissa saaman ääniosuuden kasvuna se ei kuitenkaan ole näkynyt. Vaalikausilla 1995–2003 kansalaisten suhtautuminen Vasemmistoliittoa kohtaan muuttui jonkin verran aikaisempaa myönteisemmäksi. Yhtä lailla se muuttui jonkin verran aikaisempaa myönteisemmäksi oppositiossa Juha Sipilän hallituskaudella (2015–2019).

Vihreä liitto oli ennen vuoden 2019 eduskuntavaaleja hallituksessa vuosina 1995–2002 ja 2007–2014. Kumpikin hallituskausi päättyi puolueen eroon hallituksesta kesken vaalikauden, ensin vuonna 2002 Lipposen toisesta hallituksesta ja sitten uudelleen vuonna 2014 Stubbin hallituksesta. Kummallakin kerralla puolue on eronnut hallituksesta ydinvoiman lisärakentamiseen liittyvän kiistan tuloksena tilanteessa, jossa kansalaisten suhtautuminen puoluetta kohtaan on puoluebarometrissä muuttunut kielteisemmäksi (kuvio 5.3e).

Kansalaisten suhtautumista Perussuomalaisiin on puoluebarometrissä mitattu vasta vuodesta 2010 alkaen (kuvio 5.3f). Sekä vaalikaudella 2011–2015 että 2015–2019 kansalaisten suhtautuminen Perussuomalaisia kohtaan on muuttunut jonkin verran kielteisempään suuntaan. Puolueen hallituksessa olo näytti vaikuttavan kansalaisten suhtautumiseen Perussuomalaisia kohtaan vähemmän kuin puolueen hajaannus kesällä 2017. Erittäin kielteinen suhtautuminen puoluetta kohtaan lisääntyi selvästi vuonna 2017 tapahtuneen puoluehajaannuksen jälkeen. Vuonna 2019 kansalaisten suhtautuminen Perussuomalaisia kohtaan on taas muuttunut myönteisemmäksi.

5.4 Hallitus-/oppositioasetelman yhteys puoluevalintoihin

Taulukoissa 5.2–5.8 tarkastellaan hallitus-oppositioasetelman vaikutusta kansalaisten puoluevalintoihin vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Aineistona käytetään kyseisistä vaaleista tehtyjen valtakunnallisten vaalitutkimusten aineistoja.

Taulukko 5.2 kuvaa puolueiden välisiä kannatussiirtymiä riviprosentein vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Vaalikampanjan aikana maassa oli Lipposen II hallitus (15.4.1999–17.4.2003), jossa olivat edustettuina SDP, Kokoomus, Vasemmistoliitto, RKP ja Vihreä liitto. Vihreä liitto erosi hallituksesta 31.5.2002. Vaalikampanjan aikana hallituksessa olleiden puolueiden kannatussiirtymät on sävytetty harmaalla. Vaikka hallituspuolueiden yhteenlaskettu osuus äänistä pieneni vain 3,9 prosenttiyksikköä, kaikki hallituspuolueet menettivät melko paljon kannattajiaan niin toisille hallituspuolueille kuin oppositiopuolueille, minkä lisäksi osa hallitukseen vuoden 1999 vaalien jälkeen nousseiden puolueiden

kannattajista jätti kokonaan äänestämättä vuoden 2003 vaaleissa. Hallituspuolueilta näyttää siirtyneen kannatusta kaikkein eniten Keskustalle. Oppositiossa ollut Keskusta myös onnistui ylläpitämään edellisissä vaaleissa puoluetta äänestäneiden puolueuskollisuuden muita puolueita paremmin.

Taulukko 5.2 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2003 eduskuntavaaleissa (%).

Puoluevalinta eduskunta-vaaleissa 1999	Puoluevalinta eduskuntavaaleissa 2003 (%)											
	SDP	KOK	VAS	RKP	VIHR	KESK	KD	PS	Muu	Ei äänestänyt	Yhteensä %	(n)
SDP	64	2	5	9	1	4	1	1	3	1	100	(185)
KOK	4	72	3	–	2	9	3	–	–	7	100	(121)
VAS	4	–	72	–	4	4	4	–	6	10	100	(50)
RKP	–	–	–	73	18	9	–	–	–	–	100	(11)
VIHR	10	3	5	13	52	3	5	–	–	8	100	(60)
KESK	3	3	–	–	1	76	1	1	–	14	100	(144)
SKL/KD	4	9	–	–	–	9	65	–	–	13	100	(23)
SMP/PS	–	–	–	–	–	–	–	100	–	–	100	(4)
Muu	–	–	–	–	17		8		58	17	100	(12)
Ei äänestänyt	7	7	7	–	3	8	3	1	1	66	100	(330)
Kaikki	17	13	7	7	6	17	4	1	2	30	100	(940)

Vaalikampanjan aikana maassa oli Lipposen II hallitus (15.4.1999–17.4.2003), jossa olivat edustettuina SDP, Kokoomus, Vasemmistoliitto, RKP ja Vihreä liitto. Vihreä liitto erosi hallituksesta 31.5.2002. Vaalikampanjan aikana hallituksessa olleiden puolueiden kannatussiirtymät on sävytetty harmaalla.

Tulokset on laskettu käyttäen painoa, jolla puolueiden kannatussuhteet on painotettu vastaamaan niiden kannatussuhteita vuoden 2003 eduskuntavaaleissa.

Aineisto: FSD1260 (2003).

Taulukosta 5.3 käy ilmi, että hallitukseen nousseita puolueita vuoden 1999 vaaleissa äänestäneistä neljä viidestä äänesti vuoden 2003 vaaleissakin jotakin Lipposen hallituksessa ollutta puoluetta. Kolme neljäsosaa niistä, jotka vuoden 1999 vaaleissa äänestivät muuta kuin Lipposen toiseen hallitukseen noussutta puoluetta, äänesti myös vuoden 2003 vaaleissa jotakin muuta kuin Lipposen toiseen hallitukseen kuulunutta puoluetta.

Vaaleissa on hallitus- ja oppositiopuolueiden välistä liikettä molempiin suuntiin. Osa hallituspuolueiden kannattajista siirtyy jonkin oppositiopuolueen kannattajaksi, kun taas osa edellisissä vaaleissa oppositioon jäänyttä puoluetta kannattaneista äänestääkin seuraavissa vaaleissa jotakin hallituksessa ollutta puoluetta.

Taulukko 5.3 Hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden väliset kannatussiirtymät eduskuntavaaleissa 2003–2019 (%).

	Hallitukseen noussutta puoluetta edellisissä eduskuntavaaleissa äänestäneet					Oppositioon jäänyttä puoluetta edellisissä eduskuntavaaleissa äänestäneet				
	Pysyi hallituspuolueen kannattajana	Siirtyi oppositiopuolueen kannattajaksi	Ei äänestänyt	Yhteensä		Pysyi oppositiopuolueen kannattajana	Siirtyi hallituspuolueen kannattajaksi	Ei äänestänyt	Yhteensä	
	%	%	%	%	(n)	%	%	%	%	(n)
2003	79	12	9	100	(366)	75	13	12	100	(231)
2007	69	19	13	100	(536)	79	11	10	100	(401)
2011	79	11	10	100	(500)	80	9	11	100	(274)
2015	73	20	8	100	(616)	76	10	14	100	(358)
2019	73	16	11	100	(383)	79	5	17	100	(757)
Keskiarvo	75	16	10	100		78	10	13	100	

Aineistot: FSD1260, FSD2269, FSD2653, FSD3067 ja Eduskuntavaalitutkimus 2019.

Taulukko 5.4 kuvaa puolueiden välisiä kannatussiirtymiä vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. Vaalikampanjan aikana maassa oli Vanhasen I hallitus (24.6.2003–19.4.2007), jossa olivat edustettuina Keskusta, SDP ja RKP. Noin seitsemän kymmenestä jotakin Vanhasen I hallituksen puoluetta edellisissä vaaleissa äänestäneistä äänesti nytkin jotakin näistä hallituspuolueista. Keskusta onnistui säilyttämään hallituspuolueista suhteellisesti ottaen parhaiten äänestäjiensä puolueuskollisuuden. Se sai myös uutta kannatusta kaikkia muita eduskuntapuolueita edellisissä vaaleissa äänestäneistä, mutta myös menetti kannattajia kaikille muille eduskuntapuolueille. Lisäksi vaalitutkimuksen aineistossa 15 prosenttia Keskustaa edellisissä vaaleissa kannattaneista jätti vuoden 2007 vaaleissa äänestämättä.

Taulukko 5.4 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2007 eduskuntavaaleissa (%).

Puoluevalinta vuoden 2003 eduskunta-vaaleissa	Puoluevalinta eduskuntavaaleissa 2007 (%)											
	KESK	SDP	RKP	KOK	VAS	VIHR	KD	PS	Muu	Ei äänestänyt	Yhteensä	
											%	(n)
KESK	70	0	–	9	1	1	2	2	1	15	100	(227)
SDP	5	64	–	5	4	5	2	4	1	12	100	(241)
RKP	7	4	52	12	–	3	4	1	6	10	100	(69)
KOK	6	1	1	80	1	2	1	–	–	10	100	(176)
VAS	3	11	–	–	71	1	3	–	–	11	100	(73)
VIHR	6	9	1	9	12	47	–	3	5	9	100	(81)
KD	5	9	–	5	–	–	58	9	5	9	100	(43)
PS	15	5	–	15	10	–	–	50	–	5	100	(20)
Muu	–	–	–	–	–	–	–	13	75	13	100	(8)
Ei äänestänyt	6	6	1	4	2	5	2	1	1	72	100	(487)
Kaikki	16	15	3	15	6	6	3	3	2	32	100	(1425)

Vaalikampanjan aikana maassa oli Vanhasen I hallitus (24.6.2003–19.4.2007), jossa olivat edustettuina Keskusta, SDP ja RKP. Vaalikampanjan aikana hallituksessa olleiden puolueiden kannatussiirtymät on sävytetty harmaalla.

Tulokset on laskettu käyttäen painoa, jolla puolueiden kannatussuhteet on painotettu vastaamaan niiden kannatussuhteita vuoden 2007 eduskuntavaaleissa.

Aineisto: FSD2269 (2007).

Vuoden 2007 vaalien jälkeen maahan nimitettiin Vanhasen toisen hallitus. Siinä olivat mukana Keskusta, Kokoomus, RKP ja Vihreä liitto. Hallitus erosi kesken vaalikauden kesäkuussa 2010 Keskustan puheenjohtajan vaihtumisen vuoksi. Pääministeri Matti Vanhanen oli ilmoittanut jo jouluna 2009, ettei enää asettuisi ehdolle puolueen puheenjohtajaksi vuoden 2010 puoluekokouksessa. Uudeksi puheenjohtajaksi valittiin 12. kesäkuuta 2010 Mari Kiviniemi ja kesäkuussa Vanhasen hallituksen tilalle nimitettiin Kiviniemen hallitus, jonka puoluepohja säilyi samana kuin tehtävänsä jättäneen Vanhasen toisen hallituksen.

Vuoden 2011 vaaleista tuli Perussuomalaisten niin sanotut jytkyvaalit. Yhdenkään hallituspuolueen äänestäjien puolueuskollisuus ei noussut edes 70 prosentin tasolle ja ne menettivät kannattajia sekä Perussuomalaisille että nukkuville äänestäjille (taulukko 5.5). Myös hallituspuolueiden välillä oli kannatussiirtymiä ja Perussuomalaisten jytkystä huolimatta noin neljä viidestä hallituspuolueen kannattajasta antoi vuoden 2011 vaaleissakin äänensä jollekin hallituspuolueista. Parhaiten äänestäjiensä puolueuskollisuuden säilytti kuitenkin Perussuomalaiset. Kolme neljäsosaa Perussuomalaisia vuoden 2007 vaaleissa äänestäneistä antoi äänensä puolueelle myös vuoden 2011 muutosvaaleissa.

Taulukko 5.5 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (%).

Puoluevalinta vuoden 2007 eduskunta-vaaleissa	Puoluevalinta eduskuntavaaleissa 2011 (%)											
	KESK	KOK	RKP	VIHR	SDP	VAS	KD	PS	Muu	Ei äänestänyt	Yhteensä	
											%	(n)
KESK	61	9	1	3	4	2	1	10	1	9	100	(195)
KOK	7	69	–	2	3	2	1	9	1	7	100	(206)
RKP	4	4	64	4	4	2	4	6	–	8	100	(50)
VIHR	1	11	–	39	9	2	14	7	2	15	100	(94)
SDP	2	2	1	2	58	2	5	20	–	10	100	(222)
VAS	–	–	1	4	11	–	51	22	3	8	100	(73)
KD	3	–	3	3	6	62	–	21	–	3	100	(34)
PS	–	3	–	–	7	–	10	76	–	3	100	(29)
Muu	–	–	–	–	13	13	–	38	25	13	100	(8)
Ei äänestänyt	4	7	1	4	7	2	4	14	3	55	100	(388)
Kaikki	12	16	3	6	15	3	6	15	2	23	100	(1299)

Vaalikampanjan aikana maassa oli Kiviniemen hallitus (22.6.2010–22.6.2011), jossa olivat edustettuina Keskusta, Kokoomus, RKP ja Vihreä liitto. Vaalikampanjan aikana hallituksessa olleiden puolueiden kannatussiirtymät on sävytetty harmaalla.

Tulokset on laskettu käyttäen painoa, jolla puolueiden kannatussuhteet on painotettu vastaamaan niiden kannatussuhteita vuoden 2011 eduskuntavaaleissa.

Aineisto: FSD2653 (2011).

Vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen maahan nimitettiin Jyrki Kataisen six pack -hallitus. Siinä olivat edustettuina Kokoomus, SDP, RKP, Vasemmistoliitto, Vihreä liitto ja Kristillisdemokraatit. Vasemmistoliitto erosi hallituksesta huhtikuussa 2014. Pian sen jälkeen pääministeri Katainen erosi ja tilalle nimitettiin Alexander Stubbin hallitus. Senkään koheesio ei ollut suuri. Vihreä liitto erosi hallituksesta syyskuussa 2014, vain vajaa kolme kuukautta hallituksen nimittämisen jälkeen. Kataisen ja Stubbin hallitukset olivat sisäisesti ristiriitaisia. Kuviosta 5.1 käy ilmi, että Stubbin hallituksen toimintaan tyytymättömiä oli suhteellisesti enemmän kuin kertaakaan sitten Esko Ahon lamahallituksen. Hallituspuolueiden yhteenlaskettu vaalitappio (4,7 %-yksikköä) oli silti pienempi kuin hallituksen toimintaan kohdistuvasta tyytymättömyydestä olisi voinut päätellä.

Hallituspuolueiden tappioista huolimatta melkein kolme neljästä Stubbin hallituksessa olevia puolueita edellisissä vaaleissa äänestäneistä antoi myös vuoden 2015 vaaleissa äänensä jollekin näistä hallituspuolueista (taulukko 5.6). Hallituspuolueista RKP onnistui säilyttämään parhaiten äänestäjiensä puolueuskollisuuden (86 %), suurista hallituspuolueista taas Kokoomus (72 %). Oppositiossa oleva Keskusta onnistui kuitenkin säilyttämään

äänestäjiensä puolueuskollisuuden paremmin (75 %) kuin kumpikaan suurista hallituspuolueista. Vuoden 2015 vaaleissa poikkeuksellisen suuri osa, peräti viidesosa, hallituspuolueiden kannattajista antoi vuoden 2015 vaaleissa äänensä jollekin oppositiopuolueelle. Se kertoi Stubbin hallituksessa olleita puolueita vuoden 2011 vaaleissa äänestäneiden tyytymättömyydestä Kataisen ja Stubbin hallitusten toimintaan.

Taulukko 5.6 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Puoluevalinta vuoden 2011 eduskunta-vaaleissa	Puoluevalinta eduskuntavaaleissa 2015											
	KOK	SDP	RKP	KD	VIHR	VAS	KESK	PS	Muu	Ei äänestänyt	Yhteensä	
											%	(n)
KOK	72	2	1	0	1	0	12	8	0	3	100	(227)
SDP		63	1	1	4	3	7	10	2	12	100	(201)
RKP	2	2	86		4	–	–	–	–	7	100	(56)
KD	–	–	–	69	3	–	14	11	–	3	100	(35)
VIHR	3	10		1	47	9	6	6	3	14	100	(98)
VAS	2	1	2	–	15	57	3	2	6	11	100	(89)
KESK	3	4	–	1	1	1	75	5	1	10	100	(173)
PS	4	3	–	2	1	1	10	61	1	18	100	(169)
Muu	–	17	–	–	11	11	6	6	28	22	100	(18)
Ei äänestänyt	4	5	–	1	4	1	6	7	2	70	100	(527)
Kaikki	13	12	4	3	6	5	15	12	2	30	100	(1593)

Vuoden 2011 vaalien jälkeen maahan nimitettiin Jyrki Kataisen hallitus (22.6.2011–24.6.2014). Siinä olivat edustettuina Kokoomus, SDP, RKP, Vasemmistoliitto, Vihreä liitto ja Kristillisdemokraatit. Vasemmistoliitto erosi hallituksesta 4.4.2014.

Vaalikampanjan aikana maassa oli Alexander Stubbin hallitus (24.6.2014–29.5.2015), johon kuuluivat Kokoomus, SDP, RKP, KD ja Vihreä liitto. Vihreä liitto erosi hallituksesta 18.9.2014. Vaalikampanjan aikana hallituksessa olleiden puolueiden kannatussiirtymät on sävytetty harmaalla.

Tulokset on laskettu käyttäen painoa, jolla puolueiden kannatussuhteet on painotettu vastaamaan niiden kannatussuhteita vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Aineisto: FSD3067 (2015).

Vuoden 2015 vaalien jälkeen maahan nimitettiin Juha Sipilän porvarillinen enemmistöhallitus, jossa Keskusta, Kokoomus ja Perussuomalaiset olivat edustettuina. Kesäkuussa 2017 tapahtuneen Perussuomalaisten puoluehajaannuksen jälkeen hallituksen poliittinen pohja muuttui, kun Keskusta ja Kokoomus eivät suostuneet jatkamaan hallitusyhteistyötä Perussuomalaisten kanssa, mutta olivat valmiita jatkamaan sitä Perussuomalaisista irronneen sinisen eduskuntaryhmän kanssa.

Hallitus- ja oppositiopuolueiden välinen vastakohtaisuus oli vaalikauden mittaan voimakasta ja puoluebarometri kertoi, että hallituksen toimintaan tyytymättömiä oli paljon enemmän kuin hallituksen toimintaan tyytyväisiä. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa pääministeripuolue Keskusta kokikin rajun vaalitappion. Sen vaalitulos, 13,8 prosenttia äänistä, oli puolueen huonoin koko Suomen itsenäisyyden aikana. Puolueen osuus äänistä pieneni 7,3 prosenttiyksikköä. Kokoomuksen osuus äänistä pieneni 1,2 prosenttiyksikköä. Eduskunnassa toimivien oppositiopuolueiden yhteenlaskettu osuus äänistä kasvoi yli seitsemän prosenttiyksikköä. Hallituspuolueiden suurista tappioista huolimatta vajaa kolme neljäsosaa joko Keskustaa tai Kokoomusta edellisissä vaaleissa äänestäneistä äänesti myös vuoden 2019 vaaleissa jompaa kumpaa näistä puolueista (taulukko 5.7). Sen paremmin Keskustan kuin Kokoomuksen äänestäjien puolueuskollisuus ei kuitenkaan noussut edes 70 prosenttiin.

Taulukko 5.7 Eduskuntavaalien kannatussiirtymät vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Puoluevalinta vuoden 2015 eduskunta-vaaleissa	Puoluevalinta eduskuntavaaleissa 2019											
	KESK	KOK	PS	SDP	VIHR	VAS	RKP	KD	Muu	Ei äänestänyt	Yhteensä	
											%	(n)
KESK	68	4	7	4	2	–	–	1	3	12	100	(189)
KOK	5	68	5	2	5	–	1	1	3	10	100	(194)
PS	1	4	58	7	2	1	–	–	8	20	100	(182)
SDP	1	5	5	65	4	3	1	2	1	13	100	(209)
VIHR	2	3	3	10	55	8	2	1	7	10	100	(136)
VAS	2	1	7	8	4	56	–	1	6	16	100	(102)
RKP	–	7		2	5	–	72	–	–	14	100	(57)
KD	–	–	7	–	2	–	2	71	5	12	100	(42)
Muu	–	4	–	–	7	4	–	–	29	57	100	(28)
Ei äänestänyt	3	6	11	5	5	4	1	1	3	61	100	(459)
Kaikki	10	12	13	13	8	6	3	3	4	28	100	(1598)

Vuoden 2015 eduskuntavaalien jälkeen maahan nimitettiin Juha Sipilän hallitus (29.5.2015–6.6.2019). Siinä olivat edustettuina Keskusta, Kokoomus ja Perussuomalaiset. Perussuomalaisten puoluehajaannuksen jälkeen 13.6.2017 alkaen hallituksessa jatkoi Perussuomaisten sijasta siitä puoluehajaannuksessa irtaantunut sinisten eduskuntaryhmä.

Tulokset on laskettu käyttäen painoa, jolla puolueiden kannatussuhteet on painotettu vastaamaan niiden kannatussuhteita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Aineisto: Eduskuntavaalitutkimus 2019.

Taulukkoon 5.8 on koottu edellisistä puoluekohtaisista taulukoista tiedot eduskuntapuolueiden kannattajien puolueuskollisuudesta eduskuntavaaleissa 2003–2019. Alimmalla rivillä on lisäksi vertailutietona luvut näiden puolueiden kannattajien keskimääräisestä puolueuskollisuudesta vuosien 1975–2003 eduskuntavaaleissa. Puolueen hallituksessa olon ja sen äänestäjien puolueuskollisuuden välillä ei ole mitään selvää yhteyttä. Puolueen kannattajien puolueuskollisuus voi pienentyä sekä puolueen kantaessa hallitusvastuuta että puolueen ollessa oppositiossa. Keskustalla puolueen hallituksessa olo näyttää muita puolueita selvemmin pienentäneen kannattajien puolueuskollisuutta.

Perussuomalaisia lukuun ottamatta puolueiden kannattajien keskimääräinen puolueuskollisuus oli ajanjaksolla 2003–2019 pienempi kuin vertailuajanjaksolla 1975–2003. Vuoden 2011 jytkystä alkaen Perussuomalaisten kannattajien puolueuskollisuus on ollut selvästi suurempaa kuin mitä se oli keskimäärin vertailuajanjaksolla 1975–2003.

Taulukko 5.8 Eduskuntapuolueiden kannattajien puolueuskollisuus (%)[1].

	VAS	SDP	VIHR	KESK	KD	RKP	KOK	PS
2003	**72**	**64**	52	76	65	**73**	**72**	100
2007	71	**64**	47	**70**	58	**52**	80	50
2011	58	51	**39**	**61**	62	**64**	**69**	76
2015	57	**63**	**47**	75	**69**	**86**	**72**	61
2019	56	65	55	**68**	71	72	**68**	58
Keskiarvo 2003–2019	63	61	48	70	65	69	72	69
Keskiarvo 1975–2003[2]	76[3]	79	61	80	68[3]	79	79	40[3]

[1] Äänesti tarkastelun kohteena olevan vuoden eduskuntavaaleissa samaa puoluetta kuin edellisissä eduskuntavaaleissa.

[2] Vuosien 1975-2003 keskiarvoja koskevat tiedot julkaisusta Heikki Paloheimo (toim. 2005. s. 199).

[3] SKDL/VAS, SKL/KD ja SMP/PS.

Puolueuskollisuusluvut vuosilta, jolloin puolue on ollut vaalikampanjan aikana hallituksessa, on lihavoitu.

Aineistot: FSD1260, FSD2269, FSD2653, FSD3067 ja Eduskuntavaalitutkimus 2019.

Taulukossa 5.9 tarkastellaan lopuksi sitä, miten äänestäjien subjektiivinen sijainti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella on vaikuttanut heidän valmiuteensa antaa edelleen tukensa hallituksessa olleelle puolueelle tai vaihtaa kannatustaan hallituspuolueelta oppositiopuolueelle.

Odotusten mukaisesti niin Lipposen sinipunahallituksen kuin Vanhasen punamultahallituksenkin aikana itsensä vasemmalle sijoittavat henkilöt pysyivät keskustaan ja oikeistoon itsensä sijoittavia suhteellisesti enemmän hallituspuolueen kannattajina. Yhtä yllätyksettömänä voi pitää sitä, että porvarillisten enemmistökoalitioiden hallitessa hallitusrintamalle uskollisina ovat pysyneet suhteellisesti eniten poliittiseen oikeistoon itsensä sijoittavat äänestäjät. Sekä Kiviniemen että Sipilän porvarillisten hallitusten aikana vasemmistoon itsensä sijoittavat ovat suhteellisesti eniten siirtyneet vaaleissa hallituspuolueen kannattajasta oppositiopuolueen kannattajiksi. Vasemmistolaiseksi itsensä samaistavia, jotka vuonna 2007 äänestivät Vanhasen II hallituksen nousseita puolueita, on aineistossa kuitenkin niin vähän, että tulokset ovat tältä osin vain suuntaa antavia. Niin ikään vasemmistolaiseksi itsensä samastavia, jotka vuonna 2015 äänestivät joko Keskustaa tai Kokoomusta, oli aineistossa niin vähän, että tulos hallitusrintaman hylänneiden osuudesta on vain suuntaa antava.

Taulukko 5.9 Hallituspuoluetta kannattaneiden puoluevalinta seuraavissa vaaleissa vasemmisto-oikeisto -itsesijoituksen mukaan (rivi-%).

	Pysyi hallituspuolueen kannattajana	Siirtyi oppositiopuolueen kannattajaksi	Ei äänestänyt	Yhteensä %	(n)
Vaalista 1999 vaaliin 2003 Lipposen II hallitus (sinipuna)					
Vasemmalla	88	8	4	100	(74)
Keskellä	75	15	9	100	(149)
Oikealla	79	10	10	100	(135)
Vaalista 2003 vaaliin 2007 Vanhasen I hallitus (punamulta)					
Vasemmalla	73	13	13	100	(82)
Keskellä	68	20	12	100	(260)
Oikealla	69	19	12	100	(519)
Vaalista 2007 vaaliin 2011 Kiviniemen hallitus (porvarillinen)					
Vasemmalla	31	56	13	100	(39)
Keskellä	69	14	17	100	(175)
Oikealla	92	3	5	100	(279)
Vaalista 2011 vaaliin 2015 Stubbin hallitus (sateenkaari)					
Vasemmalla	71	19	10	100	(68)
Keskellä	67	21	12	100	(249)
Oikealla	79	18	3	100	(272)
Vaalista 2015 vaaliin 2019 Sipilän hallitus (porvarillinen)					
Vasemmalla	36	55	9	100	(11)
Keskellä	64	23	14	100	(104)
Oikealla	78	13	9	100	(245)

Aineistot: FSD1260, FSD2269, FSD2653, FSD3067 ja Eduskuntavaalitutkimus 2019.

5.5 Johtopäätökset

Hallituspuolueet yhteen laskettuna menettävät lähes poikkeuksetta eduskuntavaaleissa kannatustaan. Monien muiden Länsi-Euroopan maiden tapaan hallituspuolueiden tappiot ovat Suomessakin olleet kuluvalla vuosituhannella kasvusuunnassa ja hallituspuolueet kohtaavat toiminnassaan Junckerin kirouksen. 1990-luvulta alkaen hallituksen asema maamme poliittisessa järjestelmässä on vahvistunut niin, että pääministeristä on sisäpolitiikan ja Eurooppa-politiikan alueella tullut hallituslaitosten tosiasiallinen johtaja. Sen seurauksena pääministerin vastuu hallituksen toiminnan onnistuneisuudesta on alkanut heijastua aikaisempaa enemmän pääministerin puolueen kannatukseen eduskuntavaaleissa. 1990-luvulta alkaen pääministerin puolueen vaalitappio eduskuntavaaleissa (ääniosuuden muutoksena) on usein ollut suurempi kuin muiden hallituspuolueiden vaalitappio yhteensä.

Kansalaisten arviot siitä, kuinka hyvin hallitus on onnistunut tehtävässään, ovat vuosikymmenien mittaan vaihdelleet tuntuvasti. Tyytyväisyys hallituksen toimintaan näyttää olevan vahvasti yhteydessä kansantalouden kulloiseenkin suhdannetilaan. Laskusuhdanteen aikana kansalaisten tyytyväisyys hallituksen toimintaan on pienentynyt.

Kansalaisten suhtautuminen yksittäistä puoluetta kohtaan voi muuttua aikaisempaa myönteisemmäksi tai kielteisemmäksi niin puolueen ollessa hallituksessa kuin sen ollessa oppositiossa. Kansalaisten suhtautuminen Keskustaan on muuttunut aikaisempaa kielteisemmäksi, kun keskustalainen pääministeri on johtanut porvarillista enemmistöhallitusta. Myös suhtautuminen Vihreään liittoon on selvästi ollut yhteydessä puolueen hallituksessa oloon. Vaalikausilla 1999–2003 ja 2011–2015 kansalaisten suhtautuminen puoluetta kohtaan muuttui aikaisempaa kielteisemmäksi puolueen ollessa hallituksessa.

Vaikka hallituspuolueet yhteen laskien lähes poikkeuksetta menettävät vaaleissa kannatustaan, vaaleissa näyttää aina olevan kannatussiirtymiä sekä hallituspuolueilta oppositiopuolueille että oppositiopuolueilta hallituspuolueille. Äänten bruttosiirtymät ovat siis paljon suurempia kuin vaalituloksessa näkyvät nettomuutokset.

Puolueen hallituksessa olon ja sen äänestäjien puolueuskollisuuden välillä ei ole mitään selvää yhteyttä. Puolueen kannattajien puolueuskollisuus voi pienentyä sekä puolueen kantaessa hallitusvastuuta että puolueen ollessa oppositiossa. Keskustalla puolueen hallituksessa olo näyttää muita puolueita selvemmin pienentäneen kannattajien puolueuskollisuutta.

Äänestäjän oma käsitys sijainnistaan vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella näyttää vaikuttavan odotusten mukaisesti heidän valmiuteensa jatkaa hallituspuolueen kannattamista vaaleissa. Vasemmistopuolueiden tai ainakin SDP:n ollessa hallituksessa vasemmistoon

itsensä sijoittavat äänestäjät ovat vaaleissa pysyneet keskimääräistä yleisemmin hallituspuolueen kannattajina. Vastaavasti oikeistoon itsensä sijoittavat äänestäjät ovat porvarillisten enemmistöhallitusten aikana pysyneet keskimääräistä yleisemmin hallituspuolueen kannattajina.

Puoluekannatuksen kokonaismuutos eli vaaleissa kannatustaan lisänneiden puolueiden ääniosuuksien yhteen laskettu muutos on Suomessa viime vuosikymmeninä vaihdellut vaaleista toiseen kymmenen prosenttiyksikön molemmin puolin. Vuoden 2019 vaaleissa kannatustaan lisänneiden puolueiden osuus äänistä kasvoi yhteensä vajaa 10 prosenttiyksikköä. Puoluekannatuksen bruttosiirtymät eli puoluekantaansa vaaleissa vaihtaneiden osuus äänestäneistä on selvästi tätä suurempi. Puoluekiinnittyneisyys on silti Suomessa edelleen melko vahvaa. Noin puolet vaalitutkimuksen vastaajista sanoo olevansa lähellä jotakin puoluetta. Puolueiden väliset kannatuksen siirtymävirrat ovat useimmiten kaksisuuntaisia. Samalla kun puolue menettää kannattajiaan muille puolueille, se myös saa uutta kannatusta joitakin muita puolueita aikaisemmin äänestäneiltä. Monipuoluejärjestelmä tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia puoluevaihdoksiin, mutta toisaalta se myös ylläpitää melko korkeaa ja joiltakin osin spesifiä puoluekiinnittyneisyyttä.

Lähteet

Bengtsson, Åsa (2002): *Ekonomisk röstning och politisk kontext: En studie av 266 val i parlamentariska demokratier*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Bowler, Shaun, David M. Farrell ja Richard S. Katz (toim.) (1999): *Party Discipline and Parliamentary Government*. Columbus, Ohio: Ohio State University Press.

Dahl, Robert A. (1966): *Political Opposition in Western Democracies*. New Haven: Yale University Press.

Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.

van der Eijk, Ceews ja Mark N. Franklin (2009): *Elections and Voters*. Houndmills, Basingstoke ja New York: Palgrave Macmillan.

Isaksson, Guy-Erik (2013): *Regering eller opposition. Regeringsbildningar i Norden och i Västeuropa under sex årtionden*. Stockholm: Santérus Academic Press.

Müller, Stefan ja Tom Louwerse (2018): The Electoral Cycle Effect in Parliamentary Democracies. *Political Science Research Methods.* Https://doi.org/10.1017/psrm.2018.47.

Nurmela, Sakari (2019): *Suhtautuminen puolueisiin. Puoluebarometri 2019*. TNS Kantar.

Pajala, Antti (2010): *Plenary Votes and Voting Cohesion in Eduskunta*. Turku: Acta politica aboensis, University of Turku.

Paloheimo, Heikki (toim.) (2005): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Paloheimo, Heikki (2005a): Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Paloheimo Heikki (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo ja Helsinki: WSOY, 202–228.

Spoon, Jae-Jae ja Heike Klüwer (2019): Party Convergence and Vote Switching: Explaining Mainstream Party Decline across Europe. *European Journal of Political Research* 58(4), 1021–1042.

SVT: *Vaalitilastot. Eduskuntavaalit*. Tilastokeskus.

The Economist (2017) *Fit at 50? A special report on the European Union*. 17.3.2007.

Sähköiset aineistot

Karvonen, Lauri ja Heikki Paloheimo (2003): Eduskuntavaalitutkimus 2003 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.1 (2012-01-05). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1260.

Paloheimo, Heikki (2007): Eduskuntavaalitutkimus 2007 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2269.

Borg, Sami ja Kimmo Grönlund (2011): Eduskuntavaalitutkimus 2011 [sähköinen tieto-aineisto]. Versio 3.0 (2018-08-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2653.

Grönlund, Kimmo ja Elina Kestilä-Kekkonen (2015): Eduskuntavaalitutkimus 2015 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3067.

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimusta varten koottu data-aineisto.

6 Valitsijoiden korostamat asiakysymykset ja hallituksen toimien arviointi

Sami Borg & Heikki Paloheimo

6.1 Johdanto

Politiikan pitkäkestoisten sitoumusten, kuten johonkin väestöryhmään tai puolueeseen samastumisen ja äänestäjän tärkeinä pitämien arvojen ohella monet ajankohtaiset tekijät vaikuttavat ihmisten äänestyspäätöksiin. Politiikan ajankohtainen päiväjärjestys ohjaa ihmisten puoluevalintoja. Tämä päiväjärjestys koostuu asioista, jotka 1) ovat laajan huomion kohteena, 2) virittävät keskustelua poliittisen päätöksenteon tarpeellisuudesta ja 3) ainakin joidenkin mielestä edellyttävät poliittisia päätöksiä. Tällöin on kysymys siitä, mitkä asiat nousevat poliittisiksi kysymyksiksi, millä tavalla puolueet, tiedotusvälineet ja muut toimijat pystyvät vaikuttamaan politiikan päiväjärjestykseen, miten puolueet pystyvät hyödyntämään tätä päiväjärjestystä ja kuinka myönteisesti tai kielteisesti kansalaiset arvioivat istuvaa hallitusta ja sen aikaansaannoksia.

Tässä luvussa tarkastellaan vaaliteemojen ja hallituksen toimintaan kohdistuvan arvioinnin vaikutusta kansalaisten äänestyspäätöksiin. Vahvan presidentinvallan aikana Suomen hallitukset olivat nykyistä lyhytikäisempiä. Tuolloin vallanjako presidentinvallan ja parlamentaarisen järjestelmän välillä hämärsi politiikan vastuusuhteita. Kansalaisten ei ollut kovinkaan helppoa arvioida sitä, mitkä puolueet olivat vastuussa harjoitetusta politiikasta, kun presidenttikin käytti vahvaa sisäpoliittista valtaa. (Paloheimo 2005, 218–219.)

Parlamentarismin vahvistuminen erityisesti 1990-luvulta alkaen on merkinnyt sitä, että hallituksemme ovat yleensä toimineet koko vaalikauden. Tämä on avannut kansalaisille mahdollisuuden arvioida hallituksen toimia aiempaa tarkemmin. Vakiintuneessa monipuoluejärjestelmässä hallitukset tosin ovat koalitiohallituksia, jolloin puolueiden vastuut

suhteutuvat niiden kokoon ja asemaan hallituksessa. Kuten edellisessä luvussa havaittiin, Suomessa vastuu harjoitetusta politiikasta on painottunut päähallituspuolueisiin, ja erityisesti pääministerin puolueeseen. Vuosien 1983–2015 eduskuntavaaleissa pääministeripuolue on kärsinyt keskimäärin 2,6 prosenttiyksikön ja valtiovarainministeripuolue keskimäärin 1,1 prosenttiyksikön vaalitappion (Pitkänen ja Westinen 2019).

Kansallisten eduskuntavaalitutkimusten kyselyissä on tiedusteltu vuoden 2003 eduskuntavaaleista alkaen säännöllisesti vastaajien arvioita päättyneellä vaalikaudella toimineesta hallituksesta. Ennen vuoden 2019 tutkimusaineistoa mittarit olivat yleisarvioita hallituksen toiminnasta. Nyt käytössä on myös asiakysymyskohtaisia arvioita siitä, miten kansalaiset katsoivat Sipilän hallitukseen onnistuneen toimissaan. Uusilla mittareilla voidaan analysoida sitä, kuinka tärkeitä eri asiakysymykset olivat valitsijoille ja miten he katsoivat hallituksen onnistuneen niiden hoitamisessa.

Valitsijoiden korostamia asiakysymyksiä ja hallituksen toimien arviointia tarkastellaan nyt myös sitä silmällä pitäen, miten eri puolueet ovat Suomessa profiloituneet eri asiakysymyksissä. Aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että useilla puolueillamme on niin sanottuja omia asiakysymyksiä, joita puolueet ja niiden kannattajat painottavat tavoitteissaan, ja joiden edistäjinä puolueet yleisesti tunnetaan. Puhumme tällaisista asiakysymyksistä puolueita profiloivina teemoina tai asiakysymyksinä, ja seuraavassa tarkastelemme niitä erityisesti puolueiden kannattajien tyypillisesti korostamien asiakysymysten pohjalta. Itsestään selvää on, että yksittäisellä puolueella voi olla useita sitä profiloivia kysymyksiä, ja että monet teemat profiloivat useita puolueita.

Kokoomuksella ja joillain muillakin porvarillisilla puolueilla profiloivia asiakysymyksiä ovat muun muassa myönteinen suhtautuminen yrittäjyyteen sekä verotuksen ja julkisen sektorin keventämiseen. Keskustalla tällaisia ovat esimerkiksi aluepolitiikka ja maaseutualueiden etujen ajaminen, SDP:llä ja Vasemmistoliitolla perinteisesti työväestön edut ja monet sosiaalipoliittiset kysymykset, Perussuomalaisilla maahanmuuttokysymykset sekä muista puolueista poikkeava suhtautuminen ilmastomuutoksen torjuntaan, Vihreillä ja Vasemmistoliitollakin ympäristönsuojelu ja koulutuspolitiikka, RKP:llä kieli- ja vähemmistöpolitiikka ja KD:llä kristillisten arvojen mukaisen yhteiskuntapolitiikan korostaminen. (Borg 2012, 243; Borg 2018, 153; Paloheimo 2005, 204–205; Paloheimo 2008; Westinen 2015.)

Analysoimme vuoden 2019 eduskuntavaalien osalta samanaikaisesti sitä, miten puolueen asiakysymysprofiloituminen, asema hallituksessa tai oppositiossa ja arviot hallituksen onnistumisesta eri asiakysymysten hoidossa linkittyvät toisiinsa. Tarkastelukehyksemme peruskysymyksiä ovat,

– toimiko puolue vaaleja edeltävänä vaalikautena hallituksessa vai oppositiossa,

- mitä keskeisiä asiakysymyksiä hallituksella oli asialistallaan ja mitkä asiakysymykset olivat vaalikamppailussa eniten esillä,
- miten hallitus onnistui valitsijoiden mielestä keskeisten asioiden ratkaisemisessa ja
- olivatko keskeiset ratkaistavat kysymykset hallitus- tai oppositiopuolueen asiaprofiloitumisen kannalta niin sanottuja puolueen omia kysymyksiä.

Lähdemme liikkeelle esittelemällä tiiviisti vaalikaudella ja vaalikampanjassa esillä olleita asiakysymyksiä. Arviot vaalikaudella ja vaalikampanjoinnissa eniten esillä olleista asiakysymyksistä eivät perustu itse toteutettuun, systemaattiseen vaaliviestinnän mediaanalyysiin. Sen sijaan ne pohjautuvat vaalien jälkeisiin julkaisuihin, joissa on analysoitu vaalikautta 2015–2019 ja vuoden 2019 eduskuntavaalien vaalikampanjaa.

Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan sitä, mitä kysymyksiä kansalaiset pitivät vaaleissa tärkeimpinä. Oletamme, että puolueille on vaalikannatuksen kannalta suhteellisesti eniten hyötyä tai haittaa sellaisista asiakysymyksistä, jotka ovat niiden oman asiakysymysprofiloitumisen näkökulmasta olennaisimpia. Esimerkiksi hallituspuolueelle on paljon hyötyä onnistumisessa sitä keskeisesti profiloivan asian hoitamisessa ja vastaavasti paljon haittaa epäonnistumisessa puolueelle ja sen kannattajille tärkeän asian ratkaisemisessa.

Sitten tarkastelemme kyselyaineiston avulla kansalaisten arvioita Sipilän hallituksesta. Aikaisempaan tutkimukseen nojautuen oletamme, että hallituspuolueiden äänestäjät ovat yleensä ottaen suhteellisesti tyytyväisempiä hallituksen toimiin kuin oppositiopuolueita kannattaneet (Paloheimo 2002). Kuten edellisessä luvussa havaittiin, yleensä tästä on seurannut eduskuntavaaleissa hallituspuolueiden tappioita ja oppositiopuolueiden vaalivoittoja (ks. myös Borg ym. 2015; Paloheimo 2005; Pitkänen ja Westinen 2019). Lisäksi voidaan olettaa, että pääministeripuolueen äänestäjät ovat hallituksen toimiin suhteellisesti tyytyväisimpiä (ks. Paloheimo 2002).

Tutkimuskysymyksenämme on myös se, minkä asiakysymysten ratkaisemiseen hallitus- ja oppositiopuolueiden äänestäjät olivat tyytyväisimpiä tai tyytymättömimpiä. Oppositiopuolueet hyötyvät yleisesti hallituksen epäonnistumisesta asioiden ratkaisemisessa. Erityisesti oppositiopuolue voi hyötyä siitä, jos hallitus epäonnistuu ratkaisemaan sellaisia kysymyksiä, jotka ovat oppositiopuolueen omille äänestäjille erityisen tärkeitä, ja jotka ovat paljon esillä vaalikampanjoinnissa. Lisäksi oppositiopuolueen kannatuksen kannalta on edullista, mikäli se onnistuu moittimaan asiakysymyksessä riittävän näkyvästi ja uskottavasti hallitusta. Viimeksi mainittuun kysymykseen emme pureudu kuitenkaan systemaattisesti.

On syytä korostaa, että analyysimme koskee vain rajattua joukkoa vaalien asiakysymyksiä. Kyse on äänestäjien mielipiteistä siitä, miten hallitus onnistui tai epäonnistui toimissaan.

Analysoimme suhtautumista etenkin kyselyvastaajien puoluekannan mukaan, ja mukana on jonkin verran myös vastaajien iän mukaisia tietoja.

6.2 Vaalikauden keskeiset asiakysymykset

Ian Budge ja Dennis Farlie julkaisivat vuonna 1983 kirjan Explaining and Predicting Elections (Budge ja Farlie 1983). He analysoivat kirjassa vaaliteemojen vaikutusta puolueiden vaalimenestykseen 23 maassa ajanjaksolla 1945–1981. Aineistoon oli kustakin maasta koottu tiedot kaikkien tarkastelujaksolla järjestettyjen valtiollisten vaalien keskeisistä vaaliteemoista. Aineiston avulla he pyrkivät selittämään, mitkä vaaliteemat suosivat porvarillisten puolueiden vaalimenestystä ja mitkä taas sosialististen puolueiden (vasemmistopuolueiden) vaalimenestystä.

Tuloksista syntyi kuva, että porvarillisten puolueiden vaalimenestystä suosivia vaaliteemoja on paljon enemmän kuin vasemmistopuolueiden vaalimenestystä suosivia teemoja. Jos esimerkiksi lain ja järjestyksen kysymykset nousevat vaalitaistelun teemoiksi, se todennäköisesti suosii porvarillisten puolueiden vaalimenestystä. Porvarillisten puolueiden vaalimenestystä suosivat myös moraaliin ja uskontoon liittyvien kysymysten nouseminen vaaliteemoiksi sekä maahanmuuttoon ja vierastyövoimaan liittyvien kysymysten näkyvä esilläolo vaalikampanjoissa.

Budgen ja Farlien mukaan on vain vähän sellaisia teemoja, joiden esiin nousu suosii selvästi vasemmistopuolueiden vaalimenestystä. Kansalaisten toimeentuloon ja hyvinvointiin liittyvät kysymykset sekä tulonjakoon liittyvät teemat suosivat selvimmin vasemmistopuolueita. Markkinajärjestelmässä tulonjako näyttää aina muodostuvan epätasaiseksi, minkä seurauksena poliittisessa elämässä on kysyntää tulonjakoa tasoittaville ohjelmille. Taulukkoon 6.1 on koottu tiivistelmä Budgen ja Farlien saamista tuloksista porvarillisten ja sosialististen puolueiden vaalimenestykseen vaikuttaneista vaalikampanjateemoista.

Budgen ja Farlien tutkimuksen empiirinen aineisto kohdistuu aikaan (1945–1981), jolloin ympäristönsuojelu- ja varsinkaan ilmastomuutoskeskustelu ei vielä ollut kovin näkyvästi esillä politiikan päiväjärjestyksessä. 1980-luvulta alkaen useimpiin Länsi-Euroopan maihin on perustettu uusia puolueita, joiden keskeiset tavoitteet liittyvät juuri ympäristönsuojeluun ja ilmastonmuutoksen torjuntaan.

Taulukko 6.1 Erilaisten vaalikampanjateemojen arvioitu vaikutus porvarillisten ja sosialististen puolueiden vaalimenestykseen Budgen ja Farlien mukaan[a].

Kampanjateema	Vaikutus porvarillisten puolueiden vaalimenestykseen	Vaikutus sosialististen puolueiden vaalimenestykseen	Vaikutuksen suuruus
1. Laki ja järjestys	+	–	suuri
2. Perustuslakikysymykset sekä keskeisten valtiollisten laitosten asema	+	–	keskisuuri
3. Ulkopolitiikka	+/-	+/-	pieni
4. Maanpuolustus	+	–	pieni
5. Vaaleissa mukana olevia ehdokkaita koskevat arviot	+/-	+/-	
6. Arviot hallituksen toiminnan onnistuneisuudesta	+/-	+/-	
7. Moraalis-uskonnolliset kysymykset	+	–	suuri
8. Etniset kysymykset, kuten maahanmuuttajien, vierastyövoiman ja vähemmistöryhmien asema	+	–	suuri
9. Kansallinen yhtenäisyys vs.alueellinen autonomia	+	–	suuri
10. Kaupungin ja maaseudun vastakkaisuus	+	–	pieni
11. Tulonjakokysymykset ja hyvinvointi(palvelut)	–	+	suuri
12. Valtiollinen suunnittelu sekä yksityisen sektorin toiminnan kontrolli	+	–	pieni
13. Valtiollinen sääntely yksilöiden etujen turvaamiseksi	+	–	pieni
14. Kansalaisvapaudet	+	–	pieni

[a] Taulukko on kooste Ian Budgen ja Dennis J. Farlien (1983) esittämistä tutkimustuloksista.

Suomessa äänestäjien poliittisia asiakysymyksiä koskevia mielipiteitä on vuoden 2003 vaalitutkimuksesta alkaen kysytty kaikissa kansallisissa eduskuntavaalitutkimuksissa. Niitä analysoitiin kattavasti jo vuoden 2003 vaalitutkimuksessa (Paloheimo toim. 2005) ja viimeksi myös vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksessa (Westinen 2016). Analyysien tulokset vahvistavat tavanomaisia uskomuksia äänestäjien valinnoista. Se, että pitää tärkeänä yrittäjyyden edellytysten parantamista, markkinoiden vapauttamista, verotuksen keventämistä ja julkisen velan pienentämistä lisää todennäköisyyttä, että henkilö äänestää porvarillista puoluetta. Se, että kannattaa alueellisten erojen kaventamista, lisää todennäköisyyttä äänestää Suomen keskustaa. Perinteisten arvojen kannattaminen lisää puolestaan todennäköisyyttä, että henkilö äänestää joko Keskustaa tai Kristillisdemokraatteja. Se, että korostaa vähemmistöjen oikeuksien huomioon ottamista, lisää todennäköisyyttä, että henkilö kannattaa joko Vihreää liittoa tai Ruotsalaista kansanpuoluetta. Jos taas henkilö korostaa julkisen sektorin vastuita köyhien ja työttömien asioiden hoitamisessa ja

julkisten hyvinvointipalveluiden järjestäjänä, hän äänestää todennäköisesti SDP:tä tai Vasemmistoliittoa.

Tässä luvussa tarkastelemme vaaliteemojen vaikutusta kansalaisten puoluevalintoihin vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Vaalikaudella 2015–2019 eduskunnassa ja julkisessa keskustelussa esillä olleita teemoja käsiteltiin jonkin verran jo edellä Unto Hämäläisen kirjoittamassa luvussa. Vaalikautta laajasti leimanneita suuria poliittisia kysymyksiä oli useita. Keskeisimpiä olivat maan taloustilanteen kääntäminen nousuun, jo useiden aiempien hallitusten asialistalla olleen sosiaali- ja terveysuudistuksen eli soten ratkaiseminen, maakuntauudistus sekä vuoden 2015 maahanmuuttoaallon luomat haasteet turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikassa. Kuten Hämäläinen toteaa luvussaan, Sipilän hallitus saavutti useimmat alkuvaiheessa itse asettamistaan tavoitteista.

Sipilän hallituksen omienkin arvioiden mukaan tärkein asiakysymys oli kuitenkin laajan sote-uudistuksen läpivienti. Uudistus olisi siirtänyt merkittävässä määrin kuntien tehtäviä uusille maakunnille, jotka olisi perustettu kokonaan uuden, edustuksellisen maakuntahallintojärjestelmän mukaisesti. Kaavaillussa hallintouudistuksessa oli kyse Keskustan ajamasta 18 maakunnan mallista. Tämä maakuntamalli sopi Kokoomukselle sillä edellytyksellä, että soteen otettaisiin mukaan ns. valinnanvapausperiaate. Se olisi lisännyt merkittävästi yksityisten palveluntuottajien mahdollisuuksia osallistua sote-alan palvelujen tarjontaan.

Sote-uudistus eteni koko vaalikauden kangerrellen ja se kohtasi eduskunnassa perustuslaillisia ongelmia. Lopulta aika loppui kesken ja Juha Sipilän oli myönnettävä, ettei sen paremmin sotea kuin maakuntauudistusta saada aikaan hänen hallituksensa toimesta. Soten kaatuminen johti hallituksen eroon vain kuukausi ennen eduskuntavaaleja, mikä pitää tietenkin ottaa huomioon tarkasteltaessa kansalaisten arvioita Sipilän hallituksen onnistumisesta toimissaan.

Sipilän hallituksen ero oli hyvin lähellä jo aiemmin. Keskustan, Kokoomuksen ja Perussuomalaisten koalitiohallitus joutui kesällä 2017 erikoiseen tilanteeseen, kun Jussi Halla-aho valittiin Perussuomalaisten puheenjohtajaksi Timo Soinin jälkeen. Keskusta ja Kokoomus eivät halunneet jatkaa hallitusyhteistyötä Halla-ahon johtamien Perussuomalaisten kanssa. Asia johtui Halla-ahon näkemyksistä esimerkiksi maahanmuuttopolitiikassa. Syntyneessä tilanteessa Perussuomalaisten eduskuntaryhmä hajosi kahteen suurin piirtein yhtä suureen leiriin. Puolueen kaikki ministerit sekä joukko kansanedustajia muodostivat ns. sinisten eduskuntaryhmän, joka jatkoi hallituksessa taaten sille eduskunnassa parlamentaarisen enemmistön. Halla-ahon johtama ryhmä ja Perusuomalaiset puolueena siirtyivät oppositioon.

Joitakin asiakysymyksiä kannattaa arvioida erityisesti myös vaalikampanja-ajan ja sitä edeltäneiden kuukausien osalta. SDP ja muut oppositiopuolueet hyötyivät siitä, että vuoden 2018 loppuun ja vuoden 2019 alkuun sijoittui useita yhteiskunnallisia keskusteluteemoja, jotka voitiin tulkita ainakin joiltakin osin hallituksen epäonnistumisiksi. Vuodenvaihteessa 2018–2019 laajaan julkiseen keskusteluun nousseet puutteet yksityissektorin järjestämissä vanhustenhoitopalveluissa olivat SDP:lle ja muille oppositiopuolueille herkullinen mahdollisuus nostaa esiin soten valinnanvapausmalliin sisältyviä riskitekijöitä.

Erityisesti Vihreät pitivät esillä hallituksen vaalikaudella tekemiä säästöjä ja leikkauksia koulutusmäärärahoihin. Vihreitä ja Vasemmistoliittoa hyödytti hyvin paljon myös vilkas ilmastonmuutoksen hillintää koskeva keskustelu, joka näkyi monin tavoin median uutis- ja ajankohtaistoiminnassa, puolueiden ja ehdokkaiden vaalikampanjoissa ja laajasti myös esimerkiksi vaalikoneiden kysymyksissä (ks. Tiihonen ja Vadén 2019).

Vuoden 2017 kesästä alkaen Jussi Halla-ahon johtama Perusuomalaiset profiloitui puolestaan ilmastomuutoksen hallintaa koskevissa kysymyksessä pitkälti erilleen muista puolueista. Puoluehajaannuksen jälkeen Perussuomalaiset oli siirtynyt oppositiopuolueeksi, eivätkä sitä sitoneet enää hallituksen ilmastopoliittiset tavoitteet, saati muiden puolueiden näkemykset asiasta. Halla-aho viittasi puheissaan toistuvasti ilmastohysteriaan vaatien vastuunkantoa ensisijaisesti niiltä mailta, jotka ovat suurimpia saastuttajia. Erityisen voimakkaasti Perussuomalaisten mittauskannatus lähti nousemaan vuoden 2018 lopulla, jolloin uutisissa oli näkyvästi esillä maahanmuuttajien tekemiä seksuaalirikoksia Oulusta ja pääkaupunkiseudulta. Ilmastonmuutos- ja maahanmuuttoteemojen lisäksi Perussuomalaiset nostivat eri tavoin esiin puolueensa euroskeptisyyttä.

Edellä mainitut keskusteluteemat olivat esillä vaalikampanjoinnin loppumetreille saakka siinä määrin, että perinteisesti eduskuntavaalikeskusteluja hallitsevista talous- ja työllisyysteemoista keskusteltiin lopulta selvästi vähemmän kuin aiemmissa eduskuntavaaleissa. Tämä oli hallituspuolueiden kannalta kohtalokasta, koska juuri talous- ja työllisyyspolitiikassa hallitus onnistui tilastojen valossa kohtalaisen hyvin. Ulkomaiselle yleisölle suunnatussa artikkelissaan Tapio Raunio mainitseekin kokoavana päätelmänä vuoden 2019 eduskuntavaalien vaalikampanjoista, että sosiokulttuuriset teemat[5] olivat esillä ehkä jopa enemmän kuin sosioekonomiset teemat (Raunio 2019).

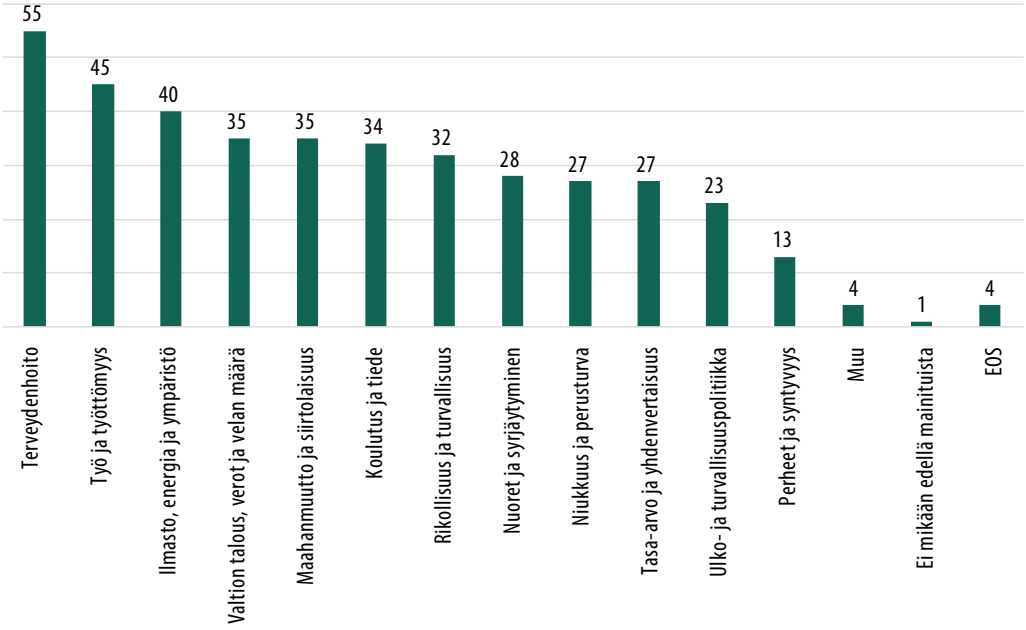
5 Puolueiden sijoittumista suhteessa sosiokulttuurisiin teemoihin käsitellään useissa tutkimuksen seuraavan osan luvuissa.

6.3 Tärkeimmiksi koetut asiakysymykset

Mitä asiakysymyksiä valitsijat pitivät vaaleissa tärkeimpinä? Helsingin Sanomat julkaisi vuoden 2019 helmikuun alussa asiaa koskevan HS-gallupin. Siihen oli haastateltu noin tuhatta vastaajaa Kantar TNS:n internetpaneelissa 22.–27.1.2019. Mittauksen kysymys koski sitä, millä asioilla on merkitystä vastaajan omiin äänestysratkaisuihin eduskuntavaaleissa. Vastaaja sai valita korkeintaan viisi tärkeimpänä pitämäänsä teemaa kahdestatoista tarjotusta vaihtoehdosta.

Kyselyn tulokset selviävät kuviosta 6.1. Vastaajien tärkeimmiksi kokemat asiakysymykset olivat tammikuun lopulla terveydenhuolto (55 %), työ ja työttömyys (45 %) sekä ilmasto-, energia- ja ympäristöasiat (40 %). Näiden jälkeen seuraavaksi tärkeimmiksi koettuja teemoja olivat valtion talous ja verot, maahanmuutto ja siirtolaisuus sekä koulutus ja tiede. Kun vastaajat saivat mainita viisi tärkeimpänä pitämäänsä teemaa, peräti 11 tiedustellusta 12 asiakokonaisuudesta oli sellaisia, jotka tulivat mainituiksi vähintään joka viidennen vastaajan vastauksissa. Selvästi muita harvemmin mainittiin vain perheet ja syntyvyys (4 %).

Kuvio 6.1 HS-Gallup tärkeimmistä asiakysymyksistä, joilla on vaikutusta äänestysratkaisuihin vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (helmikuu 2019, %).

Lähde: HS 2019.

Vaalien jälkeen kansallisen eduskuntavaalitutkimuksen omassa kyselyaineistossa asiakysymysten tärkeyttä tiedusteltiin hieman eri tavalla. Kysymyspatteristo oli mukana tutkimuksen ns. perävaunulomakkeessa, joka sisälsi kymmenen asiakysymystä, joista vastaajat nimesivät kolme tärkeintä. Nyt tarkastelemme vastauksia vain tärkeimmäksi mainitun asian osalta. Kaikkien vastanneiden joukossa tärkeimpien asiakysymysten suosiojakauma oli yllättävän tasainen (taulukko 6.2). Kärkisijan jakoivat 16 prosentin osuudella työtä ja työllistymistä koskevat asiat, vanhustenhoitoa koskevat asiat sekä sosiaali- ja terveydenhoitoa koskevat asiat. Seuraavaksi yleisimmin vaalien tärkeimpänä asiakysymyksenä pidettiin verotusta (11 %) sekä ympäristöä ja ilmastonmuutoksen hillintää koskevia asioita (10 %). Tärkeimpien aiheiden kärkijoukko oli aiheiltaan sama mutta järjestykseltään erilainen kuin HS-Gallupissa, jossa ei tiedusteltu vanhustenhoitoon liittyviä kysymyksiä.

Taulukko 6.2 Asiakysymysten tärkeys eri-ikäisten valitsijoiden keskuudessa eduskuntavaaleissa 2019? (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %)[a].

	18–24	25–34	35–44	45–54	55–56	65–	Kaikki
Työllisyyttä ja työllistymistä koskevat asiat	7	21	21	20	15	12	16
Verotusta koskevat asiat	7	13	9	10	11	14	11
Yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat	0	6	4	5	3	5	4
Ympäristöä ja ilmastonmuut. hill. koskevat asiat	26	12	15	11	11	6	10
Vanhustenhoitoa koskevat asiat	2	8	12	12	15	24	16
Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat asiat	9	14	11	14	18	19	16
Nuoria ja lapsiperheitä koskevat asiat	17	6	11	10	7	5	8
Koulutukseen liittyvät asiat	24	7	6	8	7	6	7
Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat asiat	2	10	9	9	10	6	8
Vähemmistöjen oikeuksia koskevat asiat	6	4	4	4	3	3	3
YHT	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(54)	(111)	(129)	(199)	(262)	(473)	(1228)

[a] Vastaajien %-osuus, jotka mainitsivat asian tärkeimmäksi (vastausten lkm yht. 1228). Joidenkin vastaajien osalta mukaan on koodattu useita tärkeimmäksi ilmoitettuja asiakysymyksiä.

Ikäryhmittäiset tiedot tärkeimpänä pidetystä asiakysymyksestä tuovat esiin useita kiinnostavia eroja, vaikka jakaumien yleisilme on kussakin ikäryhmässä verraten tasainen. Taulukon 6.2 ensimmäinen numerosarake osoittaa alle 25-vuotiaiden valitsijoiden suhtautumisen. Nuorimpien valitsijoiden joukossa selvästi tärkeimmiksi kysymyksiksi nousivat ympäristöä ja ilmastomuutoksen hillintää koskeva asiakokonaisuus sekä koulutukseen liittyvät asiat. Nämä kaksi keräsivät yhdessä puolet kaikista alle 25-vuotiaiden kärkimaininnoista.

Työikäisten neljässä ikäryhmässä 25-vuotiaista 64-vuotiaisiin vastausjakaumat olivat keskenään yllättävän samankaltaisia. Työtä ja työllisyyttä koskevat asiat olivat tärkeimpiä noin joka viidennelle 25–54-vuotiaiden joukossa. Tämä asiakysymys nousi näissä ikäryhmissä kiistatta muita tärkeämmäksi. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevia asioita pidettiin yleensä ottaen sitä tärkeämpinä, mitä vanhemmasta vastaajasta oli kyse. 65 vuotta täyttäneillä vastaajilla kärkisijalle kohosivat vanhustenhoitoa koskevat asiat, joita piti tämän ikäisistä tärkeimpänä vaalien asiakysymyksenä noin joka neljäs vastaaja (24 %).

Kaikkiaan tuloksissa heijastuvat vuoden 2019 vaalikevään puhutuimmat aiheet, etenkin sote ja vanhustenhoito. Talous- ja työllisyysasiat eivät olleet esillä vuoden 2019 eduskuntavaalikeskusteluissa niin paljon kuin monissa aiemmissa eduskuntavaaleissa. Työikäiset kansalaiset pitivät niitä kuitenkin suhteellisesti tärkeimpänä teemana. Ilmastonmuutokseen liittyvät asiat olivat esillä vaalikeskusteluissa ja uutisjulkisuudessa erittäin paljon suhteessa siihen, millaisen painoarvon vastaajat antoivat niille tärkeimpien vaaliteemojen joukossa.

Taulukko 6.3 osoittaa tärkeimpänä pidettyjen asiakysymysten jakaumat vastaajien puoluevalinnan mukaan. Tuloksista näkyvät melko selkeästi puolueita profiloivat asiakysymykset, joskin tässäkin tarkastelussa vastausjakaumat ovat useimpien puolueiden kohdalla varsin tasaisia. Hallituspuolueiden äänestäjien tärkeimpinä pitämät asiat olivat erilaisia kuin oppositiopuolueiden äänestäjien tärkeimpien asiakysymysten listat. Kokoomuksen äänestäjät painottivat eniten työtä ja työllisyyttä sekä verotusta koskevia asioita. Keskustan äänestäjille suhteellisesti tärkeimpiä olivat työtä ja työllisyyttä koskevat asiat sekä sote, johon kytkeytyi Keskustan ajama maakuntauudistus.

Taulukko 6.3 Asiakysymysten tärkeys puoluevalinnan mukaan eduskuntavaaleissa 2019 (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %)[a].

	SDP	KOK	PS	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD
Työllisyyttä ja työllistymistä koskevat asiat	15	27	12	19	3	15	18	26
Verotusta koskevat asiat	10	21	12	13	3	4	14	14
Yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat	4	8	6	9	1	1	0	6
Ympäristöä ja ilmastonmuut. hill. koskevat asiat	9	5	3	7	49	16	2	6
Vanhustenhoitoa koskevat asiat	19	15	15	17	16	19	9	11
Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat asiat	18	13	10	23	12	16	20	14
Nuoria ja lapsiperheitä koskevat asiat	10	2	8	5	6	12	2	6
Koulutukseen liittyvät asiat	8	8	5	4	5	8	9	11
Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat asiat	4	1	25	3	4	3	9	3
Vähemmistöjen oikeuksia koskevat asiat	3	0	3	0	1	5	16	3
YHT	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(210)	(127)	(154)	(129)	(77)	(74)	(44)	(35)

[a] %-osuus puoluetta äänestäneistä, jotka mainitsivat asian tärkeimmäksi (vastausten lkm yht. 850). Joidenkin vastaajien osalta mukaan on koodattu useita tärkeimmäksi ilmoitettuja asiakysymyksiä.

Perussuomalaiset olivat siis siirtyneet oppositioon vuoden 2017 kesällä. Heidän äänestäjiensä ykkösasia oli vuoden 2019 eduskuntavaaleissa odotetusti maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskeva asiakokonaisuus, joskin vain neljänneksen osuudella (25 %). Vaalikampanjan loppuvaiheessa Perussuomalaisten mittauskannatuksen nousua selitettiin julkisessa keskustelussa myös sillä, että puolueella oli paljon puhutussa ilmastonmuutosteemassa muista puolueista selvästi eriävä näkemys (Talouselämä 13.4.2019). Näin olikin, eikä puolueen omista äänestäjistä juuri kukaan (3 %) pitänyt ympäristö- ja ilmastoteemaa vaalien tärkeimpänä kysymyksenä. Voi olla, että joillekin Perussuomalaisten äänestäjille järeiden ilmastotoimien vastustamiseen liittyy ajatus perinteisen elämäntavan puolustamisesta sekä kansallisten intressien ja itsemääräämisoikeuden puolustamisesta.

Suurimman oppositiopuolueen eli SDP:n äänestäjäkunta on vaalien koko äänestäjäkuntaan nähden keskimääräistä iäkkäämpää, mikä näkyy myös puolueen äänestäjien asiapainotuksissa. SDP:n ehdokkaita äänestäneille tärkeimpiä asioita olivat vanhustenhoito, sote sekä työllisyys. SDP onkin perinteisesti profiloitunut vahvasti työ- ja sosiaalipoliittisissa kysymyksissä. Verrattuna sosiaalidemokraatteihin Vasemmistoliiton äänestäjäkunnan eroavuus näkyy suhtautumisessa ympäristö- ja ilmastokysymyksiin. Vasemmistopuolueiden äänestäjäkuntien eniten painottamien asiakysymysten joukko oli muuten samanlainen, mutta Vasemmistoliiton äänestäjillä kärkeen mahtuivat myös ympäristö- ja ilmastokysymykset.

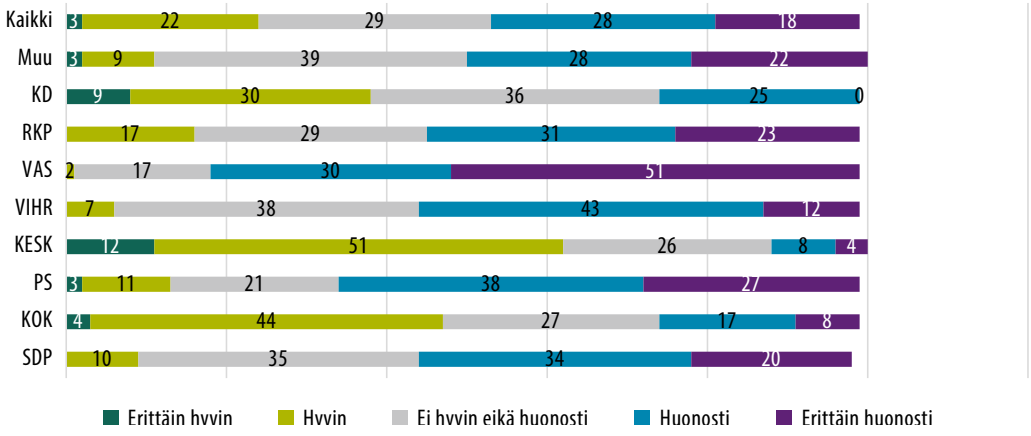
Vihreiden äänestäjistä joka toinen (49 %) piti ympäristö- ja ilmastokysymyksiä vaalien tärkeimpänä asiana. Kärkiteeman kootessa huomattavan suuren osuuden maininnoista, esimerkiksi koulutukseen liittyvät asiat eivät nousseet vihreillä tässä tarkastelussa tärkeämmiksi kuin muilla puolueilla. RKP:n ja Kristillisdemokraattien äänestäjiä oli tarkastelussa mukana niin vähän, että puolueita koskevat tulokset ovat vain karkeasti suuntaa antavia. RKP:n äänestäjäkunta profiloitui tärkeimmän asiakysymyksen perusteella vähemmistöjen oikeuksia painottavaksi, ja KD:n äänestäjät sijoittuvat mielipiteiltään lähimmäksi Kokoomuksen äänestäjäkunnan vastausjakaumaa.

6.4 Arviot Sipilän hallituksen toiminnasta

Eduskuntapuolueiden äänestäjien vaalien jälkeiset mielipiteet Sipilän hallituksen toiminnasta vaalikaudella 2015–2019 näkyvät kuviosta 6.2. Kaikista vastaajista joka neljäs (25 %) katsoi hallituksen onnistuneen hyvin tai erittäin hyvin. Ani harva katsoi hallituksen onnistuneen erittäin hyvin (2 %). Lähes joka toinen (46 %) katsoi hallituksen epäonnistuneen. Neutraalin vastausvaihtoehdon valitsi 29 prosenttia vastaajista.

Käsitykset hallituksen onnistumisesta erosivat odotetusti lähes poikkeuksetta sen mukaan, oliko vastaaja äänestänyt vuoden 2019 eduskuntavaaleissa jompaa kumpaa Sipilän hallituksen pääpuolueista vai ei. Kokoomuksen äänestäjistä lähes joka toinen (48 %) ja Keskustan äänestäjistä lähes kaksi kolmesta (63 %) katsoi hallituksen onnistuneen vaalikaudella 2015–2019 hyvin tai erittäin hyvin. Osuudet ovat korkeita osittain siitä syystä, että molempien puolueiden, ja erityisesti Keskustan, äänestäjäkunnat olivat supistuneet vuoden 2015 vaaleista 2019 vaaleihin. Melko harvat hallituspuolueiden kannattajat katsoivat hallituksen epäonnistuneen. Kokoomusta keväällä 2019 äänestäneistä joka neljäs (25 %) arvioi, ettei Sipilän hallitus ollut onnistunut toimissaan. Keskustan äänestäjistä näin ajatteli joka kahdeksas (12 %).

Kuvio 6.2 Arviot Juha Sipilän hallituksen onnistumisesta vaalikaudella 2015–2019 puoluevalinnan mukaan (%)[a].

(n kaikki) = 1136
[a] Kysymys kuului sanatarkasti: ”Miten hyvin tai huonosti Sipilän hallitus onnistui mielestäsi toiminnassaan viime vaalikaudella?”

Oppositiopuolueista vain KD:n äänestäjien joukossa oli enemmän Sipilän hallituksen toimintaan tyytyväisiä kuin sen toimintaan tyytymättömiä. Kriittisimmin suhtautuivat Vasemmistoliiton äänestäjät, joista joka toinen katsoi Sipilän hallituksen onnistuneen erittäin huonosti. Toiseksi eniten kritiikkiä jakoivat Perussuomalaisten äänestäjät, joista kaksi kolmesta (65 %) katsoi hallituksen epäonnistuneen toimissaan. Myös SDP:n, Vihreiden ja RKP:n äänestäjien joukossa oli enemmistö eli yli 50 prosenttia sellaisia vastaajia, joiden mielestä hallitus oli onnistunut toiminnassaan huonosti tai erittäin huonosti.

Yleisarviot hallituksen onnistumisesta osoittavat, että kyselyn vastaajat kykenivät arvioimaan hallituksen toimia pyydetyllä tavalla, eli koko vaalikauden osalta. Tavoitellun sote-ratkaisun kaaduttua Sipilän hallitus erosi kuukausi ennen vaaleja, ja pääministeri itse totesi eronsa syyksi hallituksen epäonnistumisen keskeisimmässä tehtävässään. Hallituksen kompurointi maalisuoralla ei kuitenkaan näy onnistuneisuusarvioissa erityisen voimakkaasti. Neutraalit vastausvaihtoehdot mukaan luettuna hallitukselle riitti ymmärrystä melko paljon myös oppositiopuolueiden äänestäjiltä. Tulosten yleislinja oli kuitenkin täysin odotettu: hallituspuolueiden äänestäjien mielestä Sipilän hallitus onnistui ja oppositiopuolueiden mielestä se epäonnistui.

6.5 Arviot Sipilän hallituksen onnistumisesta eri asiakysymysten hoidossa

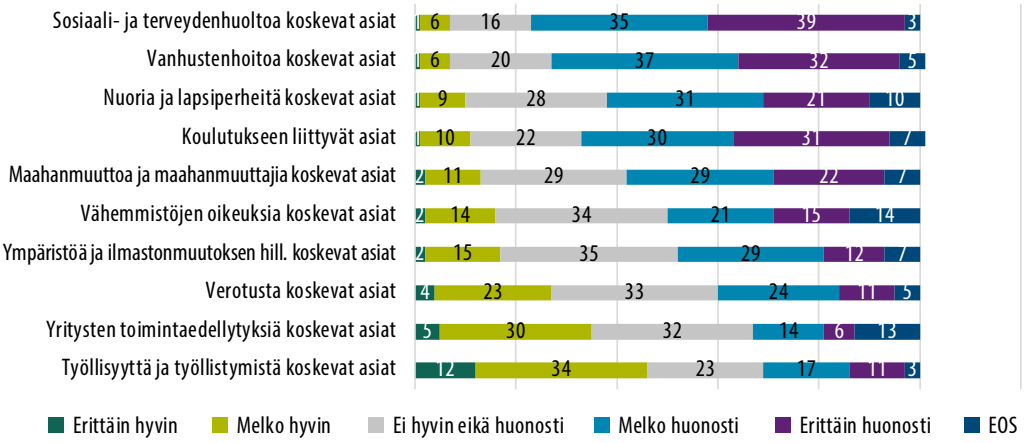
Yleisarviot Sipilän hallituksen onnistumisesta viittaavat silti siihen, että kansalaiset katsoivat hallituksen epäonnistuneen useissa toimissaan[6]. Myös nyt esitettävät kyselyarviot ovat vastaajien mielipiteitä asioiden hoidosta. Todennäköisesti ne perustuvat suuressa määrin viestinten välittämään tietoon ja niistä syntyneisiin mielikuviin, muiden tietolähteiden rinnalla.

Asiakysymysten hoitoa koskevassa kysymyspatteristossa tiedusteltiin mielipiteitä samoista kymmenestä aihealueesta, joita käsiteltiin edellä esiteltäessä vaalien tärkeimpiä asiakysymyksiä. Asioiden hoitoa koskeva kysymys kuului seuraavasti: ”Kuinka hyvin tai huonosti Juha Sipilän hallitus onnistui mielestäsi hoitamaan seuraavia asioita viime vaalikaudella?” Vastaajat arvioivat kutakin teemaa viisiportaisella vastausskaalalla, joka ilmenee kuviosta 6.3. Asiakysymykset on järjestetty kuvioon alhaalta ylös onnistumisjärjestyksessä..

Kymmenestä tiedustellusta asiakysymyksestä löytyi vain kaksi, joiden kohdalla hallituksen toimiin oltiin enemmän tyytyväisiä kuin tyytymättömiä. Nämä olivat työllisyyttä ja työtä sekä yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat. Lisäksi tyytyväisiä ja tyytymättömiä oli jokseenkin tasavahvasti verotusta koskevien asioiden kohdalla. Näissä kolmessa asiakokonaisuudessa hallitus tekikin vaalikauden aikana useita näkyviä ratkaisuja, kuten yritysten kilpailukykyä kohentavan ns. kilpailukykysopimuksen sekä kevensi työn verotusta. Työllisyyden edistämiseksi luotu ns. aktiivimalli jakoi jo syntyessään voimakkaasti kansalaisten mielipiteitä, mutta ilmeisesti ainakin Keskustaa tai Kokoomusta vuoden 2019 vaaleissa äänestäneet katsoivat arvioissaan sen kohentaneen työllisyyttä.

6 Hallituksen onnistumista tai epäonnistumista konkreettisten vaalilupaustensa pitämisessä tarkastellaan tässä kirjassa erikseen Juha Ylisalon kirjoittamassa luvussa.

Kuvio 6.3 Kuinka hyvin tai huonosti Juha Sipilän hallitus onnistui mielestäsi hoitamaan seuraavia asioita viime vaalikaudella?[a] (%).

[a] Kysymyssarja esitettiin ns. perävaunulomakkeessa, jonka vastaajamäärä oli käyntihaastattelua pienempi (n=723–727).

Arviot kuvion 6.3 seuraavista kolmesta asiakysymyksestä olivat sellaisia, joissa hallituksen toimiin tyytymättömiä oli vähintään noin 40–50 prosenttia vastaajista. Tähän ryppääseen kuuluvat ympäristöä ja ilmastomuutoksen hillintää koskevien asioiden hoito, vähemmistöjen oikeuksien hoito sekä maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin liittyvät toimet. Aiemminkin paljon julkisuudessa käsitelty teema ilmastomuutoksen hillinnästä nousi uudestaan erittäin näkyväksi keskusteluaiheeksi syksyllä 2018, kun hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC julkaisi uuden raporttinsa (Ympäristöministeriö 2019). Siitä seurasi asian vahva esilläolo julkisessa keskustelussa useiden kuukausien ajan, ja muun muassa koululaisten ja opiskelijoiden lakkoilua ilmastomuutoksen hillitsemisen puolesta. Vähemmistöjen oikeudet olivat esillä median vaalikeskusteluissa ja vaalikoneissa esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen aseman osalta. Ruotsinkielisen kielivähemmistön osalta yksi puhutuimmista hallituksen toimista oli sote-ratkaisuun liittyvien laajan päivystyksen sairaaloiden karsiminen, joka olisi siirtänyt esimerkiksi Vaasan keskussairaalan vaativia päivystyspalveluja Seinäjoelle. Maahanmuuttoteema aktivoitui puolestaan suosituksi keskustelun aiheeksi jo Sipilän hallituksen alkutaipaleella, kun vuoden 2015 loppupuoliskolla Suomi vastaanotti laajan Eurooppaan kohdistuneen pakolaisaallon osana useita kymmeniä tuhansia turvapaikanhakijoita. Heistä noin kaksi kolmesta oli Irakin kansalaisia (Migri 2016).

Kymmenestä arvioidusta asiakysymyksestä neljä oli sellaisia, joissa vähintään 50–60 prosenttia vastaajista katsoi hallituksen epäonnistuneen. Mielipiteet koulutuspolitiikassa epäonnistumiseen liittyivät mitä ilmeisimmin säästöihin ja leikkauksiin koulujen ja oppilaitosten määrärahoissa, ja ehkä yleissivistävän koulutuksen osalta myös uutisiin useiden

koulurakennusten sisäilmaongelmista ympäri Suomea. Vaikka koulut ovat pääosin kuntien vastuulla, rakentamiseen liittyvien normien laatiminen ja korkein valvontavastuu kuuluvat valtiolle.

Nuorten ja lapsiperheiden asioihin liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa olivat myös vaalikaudella 2015–2019 esillä nuorten syrjäytyminen, lapsiperheköyhyys sekä yleisesti kansalaisten tuloerojen kasvu. Jo aiemmin esille tuotujen argumenttien nojalla ei ollut yllättävää, että vahvinta kritiikkiä hallitus sai osakseen vanhustenhoidon sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asioiden hoitamisesta. Nämä kaksi asiaa olivat laajasti esillä eri viestimissä vaaleja edeltäneinä kuukausina, ja usein aiheena myös television vaalikeskusteluissa.

Entä miten hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden äänestäjät arvioivat Sipilän hallituksen toimia? Taulukko 6.4 tarkastelee tätä prosenttiosuuksin, jotka kertovat puolueittain niiden vastaajien osuuden, joiden mielestä hallitus epäonnistui kyseisen asiakokonaisuuden hoidossa. Peilaamme seuraavassa mielipiteitä asiain hoidosta myös siihen, millainen kukin asiakysymys on puolueiden asiakysymysprofiloitumisen kannalta.

Taulukko 6.4 Mielipiteet Sipilän hallituksen epäonnistumisesta eri asiakysymysten hoitamisessa vastaajien puoluevalinnan mukaan (% onnistui melko tai erittäin huonosti).

	SDP	KOK	PS	KESK	VIHR	VAS
Työllisyyttä ja työllistymistä koskevat asiat	33	16	49	1	29	50
Yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat	22	12	35	2	15	26
Verotusta koskevat asiat	49	18	52	6	25	72
Ympäristöä ja ilmastonmuut. hill. koskevat asiat	47	35	36	12	74	70
Vähemmistöjen oikeuksia koskevat asiat	47	29	42	7	40	70
Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat asiat	56	42	70	26	55	71
Koulutukseen liittyvät asiat	69	55	68	26	82	80
Nuoria ja lapsiperheitä koskevat asiat	67	33	59	14	66	78
Vanhustenhoitoa koskevat asiat	80	62	80	33	82	90
Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat asiat	82	72	83	41	90	88

[a] **Kysymyssarja esitettiin ns. perävaunulomakkeessa, jonka vastaajamäärä oli käyntihaastattelua pienempi. Puolueiden vastaajamäärät ovat 50–99 vastaajaa vaihdellen jonkin verran kysymyksittäin. Tulokset ovat suuntaa antavia. Tarkastelun ulkopuolelle rajattiin puolueet, joiden äänestäjiä oli painottamattomassa perävaunuaineistossa alle 30.**

SDP:lle oli vuoden 2019 eduskuntavaaleissa paljon hyötyä siitä, että Sipilän hallituksen katsottiin yleisesti epäonnistuneen sellaisten asioiden hoidossa, jotka ovat perinteisesti profiloineet SDP:tä hyvinvointivaltion peruspalvelujen puolustajana. Hallituksen toimet soten ja vanhustenhoidon osalta saivat murska-arviot kaikilta tarkastelluilta oppositiopuolueilta, ja yllättävän vahvasti myös Kokoomuksen äänestäjiltä. SDP:n ei näin ollen ollut vaikea myydä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa valitsijakunnalle ajatusta, että se voisi hoitaa kyseiset asiat kuntoon seuraavalla vaalikaudella Sipilän hallitusta paremmin. Luultavasti tämän ajatuksen ostamiseen riitti jo pelkästään valitsijoiden tyytymättömyys Sipilän hallituksen toimiin.

Perussuomalaiset hyötyivät puolestaan paljon siitä, että kansalaiset katsoivat laajasti hallituksen epäonnistuneen maahanmuuttajia ja maahanmuuttoa koskevien kysymysten hoidossa. Perussuomalaisten ehdokkaita äänestäneiden joukossa tähän asiaan oltiin kolmanneksi tyytymättömimpiä. Ensimmäiselle ja toiselle sijalle sijoittuvat PS:n äänestäjien mielestä hallituksen epäonnistuminen soten ja vanhustenhoidon suhteen. Sekä PS:n että SDP:n äänestäjien keskuudessa enemmistö katsoi hallituksen epäonnistuneen noin puolessa tiedustelluista asiakokonaisuuksista.

Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjät olivat sitä vastoin joissakin kysymyksissä huomattavasti kriittisempiä Sipilän hallituksen toimia kohtaan. Soten ja vanhustenhoidon lisäksi Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjät arvostelivat voimakkaasti hallituksen toimia koulutuspolitiikassa sekä ympäristöä ja ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevissa asioissa. Erityisesti Vasemmistoliiton äänestäjistä suuri osa katsoi Sipilän hallituksen epäonnistuneen työllisyyden hoidossa, veropolitiikassa sekä vähemmistöjen oikeuksia ja maahanmuuttoa koskevissa asioissa. Vihreille ja Vasemmistoliitolle oli myös hyötyä siitä, että niiden omat äänestäjät arvioivat hallituksen epäonnistuneen näille puolueille tyypillisesti tärkeiden asiakokonaisuuksien ratkaisemisessa. Painottivathan Vihreät ja Vasemmistoliitto eduskuntavaalikampanjoissaan ilmastonmuutoksen hillintää, koulutuksen lisäresursseja sekä maahanmuuttajien ja vähemmistöjen oikeuksia. Vasemmistoliiton äänestäjien arvioissa näkyy lisäksi puolueen perinteisen kannattajakunnan tausta työväestön etuja ajavana puolueena.

6.6 Päätelmiä

Havainnot hallitus- ja oppositiopuolueiden äänestäjien suhtautumisesta Sipilän hallitukseen toimiin vaalikaudella 2015–2019 olivat pääosin oletusten mukaisia. Pääsääntö hallitus- ja oppositiopuolueiden suhtautumisesta hallituksen toimiin piti paikkansa myös vuoden 2019 vaaleissa: hallituspuolueiden äänestäjät olivat suhteellisesti tyytyväisimpiä hallituksen toimintaan ja oppositiopuolueiden äänestäjät sitä vastoin tyytymättömimpiä.

Niin ikään pääministeripuoluetta äänestäneiden suhtautumista koskeva oletus piti paikkansa: Keskustaa äänestäneet olivat hallitukseen suhteellisesti tyytyväisimpiä. Tulos on sikäli ymmärrettävä, että kyselyyn vastasivat Keskustan supistuneen äänestäjäkunnan valitsijat. Puolueen vaalitappiota selittää epäilemättä se, että moni Sipilän hallitukseen eniten pettyneistä keskustalaisista jätti vuoden 2019 vaaleissa äänestämättä tai äänesti jonkin muun puolueen ehdokasta.

Kokoomuksen äänestäjäkunta ei ollut pienentynyt vuodesta 2015 läheskään niin paljon kuin Keskustan. Kokoomuslaiset arvostelivat huomattavan kipakasti hallituksen toimia soten, vanhustenhuollon ja koulutuspolitiikan osalta. Hallitukseen jääneiden Sinisten kannatus jäi eduskuntavaaleissa niin pieneksi, ettei puolueen äänestäjien mielipiteitä voitu tarkastella kyselyaineistolla.

Tulosten tulkinnassa kiinnitettiin systemaattisesti huomiota siihen, miten äänestäjät arvioivat hallituksen toimia eri asioiden hoidossa ja kuinka tärkeitä yksittäiset asiakysymykset olivat puolueiden profiloitumisen kannalta. Keskustalle oli vaaleissa erityisen paljon haittaa sote-ratkaisun ja siihen liittyvän maakuntauudistuksen raukeamisesta lähellä vaaleja. Kyse oli myös pääministerin epäonnistumisesta, minkä Juha Sipilä toi avoimesti esiin perusteluna erolleen juuri ennen vaaleja. Kokoomus ajoi soteen valinnanvapauden periaatetta palveluntuottajien valinnassa. Asian toteutumatta jääminen ei luultavasti haitannut puolueen tyypillisiä kaupunkilaisäänestäjiä kovinkaan paljon, koska heillä on jo muutoinkin melko hyvät mahdollisuudet yksityisten terveyspalvelujen käyttöön.

Useimmat oppositiopuolueet puolestaan hyötyivät siitä, että hallituksen katsottiin yleisesti epäonnistuneen sellaisten asioiden hoidossa, jotka olivat oppositiopuolueiden oman profiloitumisen kannalta olennaisia. SDP:llä tällaisia olivat ainakin sote ja vanhustenhoito, Perussuomalaisilla maahanmuutto ja Vihreillä sekä Vasemmistoliitolla hallituksen toimet koulutuspolitiikassa ja ympäristöasioissa, ja etenkin toimet ilmastonmuutoksen torjunnassa.

Kaikkiaan vaalien tärkeimpien asiakysymysten ja hallituksen toimien arviointi tarjoavat luonnollisia perusselityksiä puolueiden kannatusmuutoksille vuoden 2015 vaaleista vuoden 2019 vaaleihin. Toisin kuin joissakin vaalien jälkeisissä kommenteissa esitettiin, vuoden 2019 eduskuntavaalien tärkein teema ei ollut ilmastonmuutoksen torjunta – ainakaan äänestäjien enemmistön asiakysymysarviointien ja äänestyspäätösten kannalta. Ilmastonmuutos oli huomattavan paljon esillä vaalikeskusteluissa ja kampanjoinnissa, ja esimerkiksi Perussuomalaisten muista puolueista poikkeavat ilmastokannat olivat taajaan uutisten kohteina. On sangen todennäköistä, että ilmastoteema siivitti osaltaan Vihreät ja Vasemmistoliiton vaalivoittoon, joskin molemmat puolueet korostivat kampanjoissaan monia muitakin kysymyksiä.

Kansalaisten mielestä vaalien tärkeimmät asiakysymykset olivat sote, vanhustenhoito ja työllisyys. Näistä sote ja vanhustenhoito ovat teemoja, jotka aikaisempien tutkimusten valossa ovat olleet tärkeitä vasemmistopuolueiden kannattajille, mutta tämän tutkimuksen havaintoaineistossa puolueiden väliset erot eivät olleet kovin suuria. Sipilän hallitus onnistui työllisyyden hoidossa, mutta epäonnistui kansalaisten mielipiteiden perusteella pahoin etenkin sotessa ja vanhustenhoitoon liittyvien asioiden ratkaisemisessa. On ilmeistä, että nämä epäonnistumiset siivittivät SDP:n vaalien suurimmaksi puolueeksi.

Työllisyyttä ja työllistymistä tärkeimpinä asioina pitävinä oli Vihreitä lukuun ottamatta melko paljon kaikkien puolueiden kannattajakunnissa. Kevään 2019 eduskuntavaaleissa näistä teemoista ei kuitenkaan puhuttu yhtä paljon kuin monissa aikaisemmissa eduskuntavaaleissa. Työllisyysteemat eivät nousseet vaalikeskustelussa esille tavalla, joka olisi hyödyttänyt erityisesti joko hallituspuolueita tai oppositiopuolueita.

Kaikkiaan hallituksen toimien arviointiperusteet vuoden 2019 eduskuntavaaleissa kertovat, etteivät erityisesti talouskysymysten arviointia painottavat ns. economic voting -selitysmallit toimi kovin selväpiirteisesti suomalaisten äänestysvalintojen selittäjinä. Äänestäjät eivät palkinneet hallitusta talous- ja työllisyyspolitiikan hoitamisesta vaan rankaisivat sitä muiden asioiden heikosta hoidosta. Äänestysvalinnoissa painottuivat vasemmistopuolueiden tyypillisesti painottamat hyvinvointipalvelut niin paljon, että vaalien jälkeen pääministeripuolueeksi nousi SDP.

Lähteet

Borg, Sami (2012): Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 240–251.

Borg, Sami, Elina Kestilä-Kekkonen ja Jussi Westinen (2015): *Demokratiaindikaattorit 2015. Selvityksiä ja ohjeita 56/2015*. Helsinki: Oikeusministeriö. Http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ julkaisut/julkaisuarkisto/1449040859824.html.

Borg, Sami (2018): *Kuntavaalitutkimus 2017*. Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimus-julkaisu-sarjan julkaisu nro 108. Helsinki: KAKS.

Budge, Ian ja Dennis J. Farlie (1983): *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-Three Democracies*. London: George Allen & Unwin.

HS (2019): *HS-Gallup Helsingin Sanomissa* 7.2.2019. Https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005992241.html (haettu 20.11.2019).

Migri (2016): Vuonna 2015 myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupaa, uusia Suomen kansalaisia reilut 8 000. *Maahanmuuttoviraston verkkotiedote* 22.1.2016. Https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000 (haettu 26.11.2019).

Paloheimo, Heikki (2002): Hallituksen toimintaan ja puoluejohdon taitavuuteen kohdistuva arviointi puoluekannatuksen selittäjänä. *Politiikka* 2002(2), 124–143.

Paloheimo, Heikki (2005): Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 202–228.

Paloheimo, Heikki (2008): Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 27–59.

Paloheimo, Heikki, Matti Wiberg ja Hannu Koiranen (1993): Hallitus ostaa ääniä – ja kansa maksaa: Poliittiset suhdannevaihtelut Suomessa. *Politiikka* 1993(2), 77–93.

Pitkänen, Ville ja Jussi Westinen (2019): Tietopaketti eduskuntavaaleista – mitä aikaisemmat vaalit osoittavat? *e2 Tutkimuksen verkkojulkaisu*. Julkaistu 6.2.2019. Https://e2.fi/publication/71 (haettu 26.11.2019)

Raunio, Tapio (2019): The Campaign. *Scandinavian Political Studies* 42(3–4), 175–181. Https://onlinelibrary.wiley.com/toc/14679477/2019/42/3-4.

Talouselämä (2019): Tutkija: Perussuomalaisten hurja nousu kaikkien aikojen kovimpia mittaushistoriassa. *Verkkouutinen Talouselämälehdessä* 13.4.2019. Https://www.talouselama.fi/uutiset/tutkija-perussuomalaisten-hurja-nousu-kaikkien-aikojen-kovimpia-mittaushistoriassa/390f1361-8e9e-4c99-9c7b-f4eb376cdf27 (haettu 26.11.2019).

Tiihonen, Aino ja Salla Vadén (2019) Eduskuntavaalit 2019 – ilmastovaalit? *Politiikasta* 10.6.2019. Https://politiikasta.fi/eduskuntavaalit-2019-ilmastovaalit/ (haettu 23.9.2019).

Westinen, Jussi (2015): *Cleavages in Contemporary Finland: A Study on Party-Voter ties*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Westinen, Jussi (2016): Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 249–272

Ympäristöministeriö (2019): IPCC: Ilmasto lämpenee hälyttävällä vauhdilla. *Ympäristöministeriön verkkotiedote* 8.10.2018. Https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/IPCC_Ilmasto_lampenee_halyttavalla_vauhd(48136) (haettu 26.11.2019).

7 Edustuksellisuuden henkilökohtainen ulottuvuus – puoluejohtajat ja ehdokkaat

Åsa von Schoultz, Theodora Järvi & Mikko Mattila

7.1 Johdanto

"*Keskusta on erittäin sitoutunut hallituspohjaan, mutta meillä on henkilöön liittyvä epäluottamus.*" (Puheenjohtaja Katri Kulmunin lausunto Keskustan eduskuntaryhmän kokouksen jälkeen 2.12.2019, HS).

Joulukuun 2019 alussa Suomen hallituspolitiikka oli myllerryksessä. Maanantaina 2.12. puheenjohtaja Katri Kulmuni antoi Keskustan eduskuntaryhmän kokouksen jälkeen ylläolevan lausunnon, josta alkoi tapahtumaketju, joka jo seuraavana päivänä johti Antti Rinteen hallituksen eroon. Lausunnossaan Kulmuni ilmoitti, että Keskusta ei enää luota pääministeri Antti Rinteeseen henkilönä, mutta epäluottamus ei laajemmin kosketa Keskustan hallituskumppaneita, sosiaalidemokraattista puoluetta tai hallituspohjaa ylipäätään. Kyse ei siis ollut hallituksen harjoittamaan politiikkaan tai sen kokoonpanoon liittyvästä ongelmasta, vaan nimenomaan pääministeristä ja SDP:n puheenjohtajasta henkilönä. Rinteen erottua hallituskriisi saatiin sovittua ja Keskusta jatkoi hallituksessa uuden pääministerin Sanna Marinin johdolla.

Joulukuun hallituskriisi oli epätavallinen sekä suomalaisesta että kansainvälisestä näkökulmasta. Suomen kaltaisissa suhteellista vaalitapaa käyttävissä vakaissa demokratioissa hallituskriisien taustalla ovat tyypillisesti erimielisyydet toteutettavan politiikan sisällöistä. Julkisuudessa Rinteen eron taustalla kuitenkin tulkittiin olleen hänen läheinen suhteensa ammattiyhdistysliikkeeseen sekä hänen persoonallisuuspiirteensä ja johtamistapansa. Tapahtuma osoittaa, että suomalaisen politiikan huipulla poliitikkojen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on suuri merkitys eli politiikka on tältä osin vahvasti henkilöitynyt.

Hallituskriisi ja sen taustatekijät liittyvät politiikan tutkimuksessa kuvattuun henkilöitymiskehitykseen (Karvonen 2010). Yleisesti henkilöitymisellä viitataan muutokseen, jossa yksittäisten poliitikkojen merkitys kasvaa politiikan kollektiivisten toimijoiden (puolueet) ja ideologioiden kustannuksella (Bittner 2011; Garzia 2013; McAllister 2007). Koska viime vuosikymmenien aikana äänestäjien ja puolueiden välinen suhde on heikentynyt, on tutkimuksissa oletettu, että kansalaisten äänestysvalinnoissa yksittäisten poliitikkojen henkilökohtaisten ominaisuuksien merkitys on kasvanut. Näin äänestyspäätökset perustuisivat yhä enemmän puoluejohtajien ja ehdokkaiden henkilöön kohdistuviin arvioihin. (Dalton ja Wattenberg 2000; Wattenberg 1991.) Ajatus henkilöitymisestä sopii hyvin myös perinteisissä medioissa ja sosiaalisessa mediassa havaittuun kehitykseen, jossa yksittäiset henkilöt toimivat oman organisaationsa tai muun kollektiivisen liikkeen ”kasvoina”. Politiikan areenalla juuri puoluejohtajat ja muut keskeiset poliitikot toimivat oman puolueensa ”kasvoina” (van Aelst ym. 2012).

Julkisuudessakin toistetaan usein ajatus, jonka mukaan puoluejohtajien merkitys on nykypolitiikassa kasvanut. Asiaa koskeva suhteellisen laaja akateeminen tutkimus ei ole kuitenkaan pystynyt tuottamaan yksiselitteisiä tuloksia henkilöitymiskehityksestä. Kansainväliset tutkimukset viittaavat siihen, että puoluejohtajien merkitys on kasvanut vaalikampanjoissa (Swanson ja Mancini 1996) ja puolueiden sisäisessä toiminnassa (Scarrow ym. 2000). Sen sijaan tutkimustulokset puoluejohtajien henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutuksista puoleen vaalimenestykseen eivät ole yhtä selkeitä. Tulokset osoittavat pikemminkin, että puolueeseen liittyvät arvioinnit painavat nykyäänkin enemmän äänestäjien äänestysvalinnoissa kuin heidän arvionsa puoluejohtajista (Curtice ja Hunjan 2011; Holmberg ja Oscarsson 2011; von Schoultz 2016a ja 2016b).

Politiikan henkilöitymiskehitystä voidaan tarkastella laajemminkin kuin pelkästään kansallisten huippupoliitikkojen näkökulmasta. Toisin kuin monissa muissa suhteellista vaalitapaa käyttävissä maissa Suomessa käytössä olevat avoimet vaalilistat ovat johtaneet siihen, että politiikan henkilöityminen koskettaa myös politiikan alempia tasoja. Koska vaaleissa äänestäjien on annettava äänensä tietylle ehdokkaalle, on ehdokkailla vahvat kannustimet korostaa kampanjoissaan omaa henkilöään edustamansa puolueen kustannuksella. Ehdokkaalle on siis hyödyllistä erottautua kilpailijoistaan oman puolueensa sisällä. Tätä osoittaa esimerkiksi se, että useimmat ehdokkaat kokoavat itselleen oman tukiryhmän kampanjaansa siivittämään. Kaiken kaikkiaan suomalainen vaalijärjestelmä korostaa yksittäisten ehdokkaiden kyvykkyyden, kokemuksen ja persoonallisuuden merkitystä kaikilla politiikan tasoilla.

Tässä luvussa tutkimme, kuinka henkilöityminen on näkynyt ja minkälainen sen vaikutus on ollut 2000-luvun eduskuntavaaleissa. Teemme luvussa kansainvälistä tutkimusta seuraten jaottelun ns. keskittyneeseen *(centralized personalization)* ja hajautuneeseen henkilöitymiskehitykseen *(decentralized personalization)* (Balmas ym. 2014). Keskittynyt henkilöityminen viittaa huippupoliitikkojen, erityisesti puoluejohtajien, henkilökohtaiseen

merkityksen korostumiseen, kun taas hajautunut henkilöityminen liittyy laajemmin yksittäisten poliitikkojen henkilökohtaisten ominaisuuksien merkityksen kasvuun kaikilla politiikan tasoilla (esimerkiksi ehdokkaiden henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutus heidän vaalimenestykseensä). Luku alkaa keskittyneen henkilöitymisen tarkastelulla, jolloin analysoimme puoluejohtajien suosiota vuosien 2003 ja 2019 välillä pidetyissä eduskuntavaaleissa. Tutkimme muun muassa sitä, ovatko puoluejohtajat olleet omaa puolueettaan suositumpia ja näin siivittäneet puolueensa suosiota vai ovatko he olleet pikemminkin painolasti puolueensa menestykselle. Sitten tarkastelemme, minkä puolueiden kannattajille puoluejohtaja on erityisen tärkeä ja minkälaiset tekijät selittävät johtajien henkilökohtaista suosiota vuoden 2019 vaaleissa.

Luvun toisessa osassa keskitymme henkilöitymisen hajautuneeseen muotoon ja tarkastelemme erityisesti äänestäjiä sekä heidän ehdokasvalintojansa. Analysoimme esimerkiksi sitä, painottavatko äänestäjät enemmän ehdokkaan kuin puolueen roolia äänestyspäätöstä tehdessään. Lisäksi tutkimme, kuinka helpoksi äänestäjät kokivat ehdokasvalinnan ja miten he perustelivat oman valintansa. Lopuksi analysoimme henkilöitymistä tutkimalla, minkälaiset äänestäjät valitsivat tietyn tyyppisiä ehdokkaita. Tällaista analyysia ei tarvittavan aineiston puuttuessa Suomessa ole aikaisemmin vastaavalla tarkkuudella voitu tehdä.

7.2 Puoluejohtajien henkilöityminen

Kuviossa 7.1 esitetään eduskuntapuolueiden puheenjohtajien suosion taso. Kyselyyn osallistuneita pyydettiin arvioimaan eduskunnassa edustettuina olevia puolueita ja niiden puheenjohtajia asteikolla nollasta kymmeneen, jossa nolla tarkoitti "en pidä ollenkaan" ja kymmenen "pidän erittäin paljon". Kuvion ylempi osa näyttää neljän suurimman puolueen johtajien suosion ja alempi arviot muiden puolueiden johtajista. Tulokset ovat keskiarvoja kyselyn kaikkien vastaajien arvioista ja ne kuvaavat suosion tasoa ja muutosta vuodesta 2003 alkaen. Eri vaalivuosien puheenjohtajat ilmenevät jäljempänä taulukosta 7.1.

Suurimpien puolueiden johtajien suosio on vaihdellut asteikon keskivälin molemmin puolin, eikä kuviosta ole helppo todeta mitään selkeitä kaikkia puolueita koskevia muutostendenssejä. Eniten on vaihdellut Keskustan johtajien suosio, kun taas Kokoomuksen kohdalla vaihtelu on ollut vähäistä. Perussuomalaisten puoluejohtajien suosiokäyrä on mielenkiintoinen. Vuodesta 2007 lähtien Timo Soinin henkilökohtainen suosio kaikkien vastaajien joukossa on ollut laskussa ja vuonna 2010 Jussi Halla-ahon suosio alitti vielä Soininkin suosion. Tästä huolimatta Perussuomalaiset ovat pärjänneet 2010-luvun vaaleissa erittäin hyvin. Vaikuttaakin siltä, että Perussuomalaisten johtajien arviot polarisoivat suomalaisia selkeästi enemmän kuin muiden puolueiden johtajien arviot: Perussuomalaisten johtajien

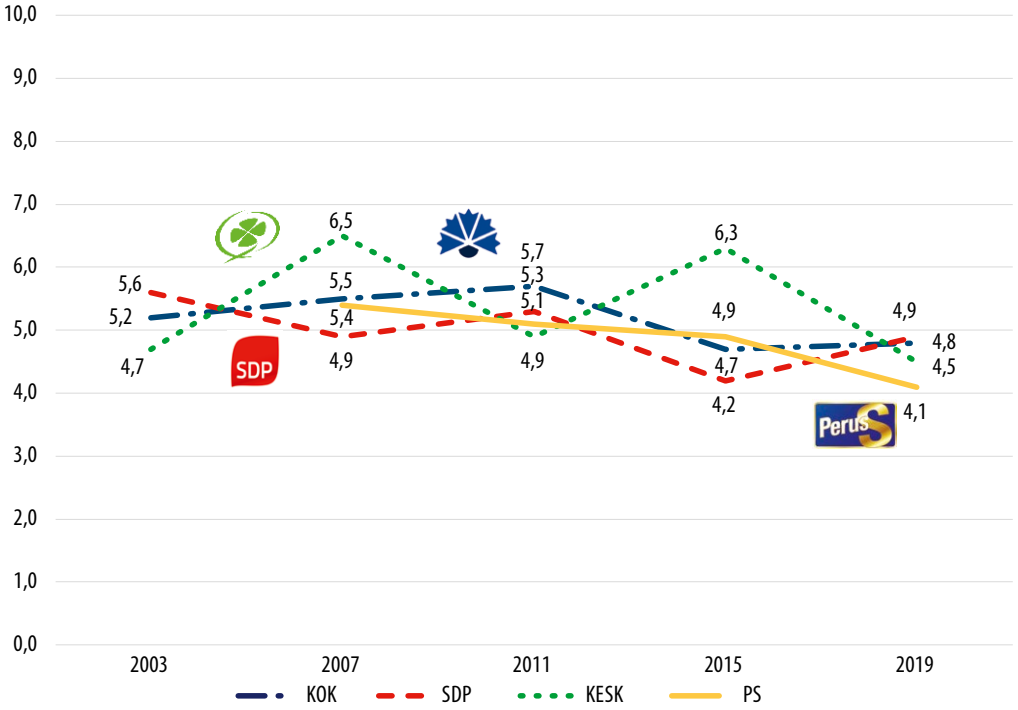
kannatus on vahvaa omien joukossa, mutta huomattavasti heikompaa muiden puolueiden äänestäjien keskuudessa.

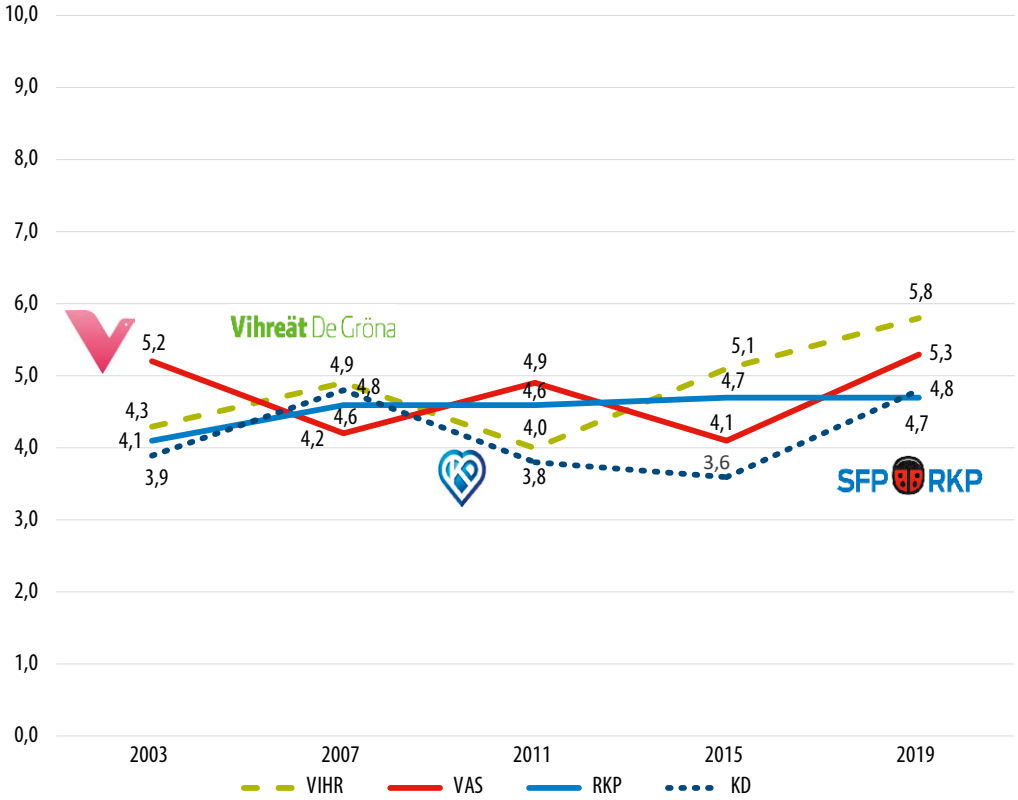
Myöskään pienempien eduskuntapuolueiden puheenjohtajien osalta kuvion 7.1 alaosassa ei ole helppo hahmottaa selkeitä kehityssuuntia. Keskimäärin pienempien puolueiden johtajien suosio on hiukan alhaisempi kuin suurempien puolueiden, mutta erot eivät ole suuria. Vihreiden johtajien suosiokäyrä näyttäisi olevan hiukan nousujohteinen lukuun ottamatta vuoden 2011 notkahdusta, aivan kuten puolueen yleinen kannatuskehitys 2000-luvulla.

Puolueen ja sen puheenjohtajan henkilökohtainen suosio ovat tyypillisesti vahvasti yhteydessä toisiinsa, joten näitä kahta voi olla usein vaikea erottaa toisistaan (Garzia 2012; Mughan 2015). Persoonansa, julkisuuskuvansa tai toimintatapojensa osalta suosittu puheenjohtaja voi edesauttaa oman puolueensa yleistä suosiota, kun taas epäsuosittu puheenjohtaja ei puolueensa suosiota ainakaan nosta. Toisaalta voi olla, että suotuisassa kannatusnousussa olevan puolueen puheenjohtajaa arvostetaan laajemmin juuri puoleen menestyksen takia, eikä suinkaan hänen omien ominaisuuksiensa takia. On kuitenkin todennäköistä, että epäsuosittu puheenjohtaja voi olla painolasti omalle puolueelleen, kun taas suosittu puheenjohtaja voi oman suosionsa kautta edesauttaa myös muiden puolueensa ehdokkaiden menestystä. Taulukossa 7.1 on verrattu puoluejohtajien henkilökohtaista suosiota heidän puolueensa suosioon vuosien 2003–2019 eduskuntavaalikyselyissä. Taulukossa on esitetty keskiarvot sekä puolueiden ja niiden puheenjohtajien suosiosta sekä viimeisellä sarakkeella näiden kahden keskiarvon erotus. Jos erotus on negatiivinen, on puolue suositumpi kuin sen puheenjohtaja ja positiiviset arvot kuvastavat päinvastaista tilannetta.

Puolueiden puheenjohtajiin kohdistuneiden arvioiden keskiarvot vaihtelevat vähän alle kolmesta (Sampo Terho 2,9, Sin, 2019) yli kuuteen (Matti Vanhanen 6,5, Kesk, 2007). On luonnollista, että puolueiden johtajien henkilökohtainen suosio on korkeampi kuin heidän puolueensa suosio, koska puolueet pyrkivät valitsemaan johtajiksi henkilöitä, jotka omilla ominaisuuksillaan pystyvät kasvattamaan puolueensa menestystä. Vuoden 2019 vaaleissa lähes kaikkien puheenjohtajien henkilökohtainen suosio oli korkeampi tai vähintään yhtä korkea kuin heidän puolueensa. SDP:ssä tilanne oli vastakkainen. Parhaiten tällaisessa puolue/johtaja -suosiovertailussa onnistui vuoden 2019 vaaleissa Kristillisdemokraattien Sari Essayah, jonka oma suosio ylitti hänen puolueensa suosion selvästi. Seuraavaksi parhaiten pärjäsivät Vasemmistoliiton Li Andersson, Vihreiden väliaikainen puheenjohtaja Pekka Haavisto ja RKP:n Anna-Maja Henriksson.

Kuvio 7.1 Puoluejohtajien suosio eduskuntavaalitutkimuksissa 2003–2019 (keskiarvo, 0–10).

Taulukko 7.1 Johtajien ja puolueiden keskimääräinen suosio sekä näiden erotus (keskiarvo, 0–10).

			Suosio		
Puolue	Vaali	Puheenjohtaja	Johtaja	Puolue	Ero (johtaja – puolue)
SDP	2003	Lipponen	5,6	5,6	0,0
	2007	Heinäluoma	4,9	5,4	-0,5
	2011	Urpilainen	5,3	5,6	-0,3
	2015	Rinne	4,2	4,9	-0,7
	2019	Rinne	4,9	5,4	-0,5
PS	2003	-	-		
	2007	Soini	5,4	4,6	0,8
	2011	Soini	5,1	4,6	0,4
	2015	Soini	4,9	4,6	0,3
	2019	Halla-aho	4,1	3,9	0,2
KOK	2003	Itälä	5,2	4,8	0,4
	2007	Katainen	5,5	5,3	0,2
	2011	Katainen	5,7	5,3	0,5
	2015	Stubb	4,7	4,7	0,0
	2019	Orpo	4,8	4,8	0,0
KESK	2003	Jäätteenmäki	4,7	5,1	-0,4
	2007	Vanhanen	6,5	5,8	0,7
	2011	Kiviniemi	4,9	4,7	0,2
	2015	Sipilä	6,3	5,6	0,7
	2019	Sipilä	4,5	4,5	0,0
VAS	2003	Siimes	5,2	4,0	1,3
	2007	Korhonen	4,2	3,8	0,4
	2011	Arhimäki	4,9	4,3	0,6
	2015	Arhimäki	4,1	3,9	0,2
	2019	Andersson	5,3	4,4	0,9
VIHR	2003	Soinivaara	4,3	4,8	-0,5
	2007	Cronberg	4,9	5,1	-0,2
	2011	Sinnemäki	4,0	4,4	-0,4
	2015	Niinistö	5,1	4,9	0,2
	2019	Haavisto	5,8	5,1	0,7
RKP	2003	Enestam	4,1	3,8	0,3
	2007	Wallin	4,6	4,1	0,5
	2011	Wallin	4,6	3,9	0,8
	2015	Haglund	4,7	4,2	0,6
	2019	Henriksson	4,7	4,1	0,6
KD	2003	Kallis	3,9	4,3	-0,4
	2007	Räsänen	4,8	4,5	0,3

		Suosio			
Puolue	Vaali	Puheenjohtaja	Johtaja	Puolue	Ero (johtaja – puolue)
	2011	Räsänen	3,8	3,7	0,1
	2015	Räsänen	3,6	3,8	-0,2
	2019	Essayah	4,8	3,8	1,0
SIN	2019	Terho	2,9	2,1	0,8

Sosiaalidemokraatit erottuvat vertailussa muista puolueista. Heillä puolue on ollut puheenjohtajaansa suositumpi vuodesta 2007 alkaen jo neljästi peräkkäin, ja vuoden 2003 vaaleissakin Paavo Lipposen suosio oli tasoissa koko puolueen suosion kanssa. Vuoden 2019 vaaleissa Antti Rinteen henkilökohtainen suosio verrattuna puolueen suosioon oli alhaisin, mutta tästä huolimatta SDP voitti vaalit. Tämä osoittaa, että puolueen puheenjohtajan henkilökohtaisen suosion kokonaismerkitys puolueen kannatukselle ei ole välttämättä ratkaiseva. Lisäksi kannattaa huomioida, että Rinteen henkilökohtainen suosio oli vuoden 2019 aineistossa korkeampi kuin hänen pääkilpailijoidensa Jussi Halla-ahon, Petteri Orvon ja Juha Sipilän. Sipilän ja Orpon suhteellisen heikkoa menestystä selittää ainakin osittain osallistumisensa vaaleja edeltäneeseen hallitukseen keskeisissä ministeritehtävissä, pääministerinä ja valtiovarainministerinä.

Etenkin SDP:tä koskevat tulokset viittaavat siihen, että eri puolueiden kannattajat painottavat puolueensa puheenjohtajan merkitystä eri tavalla esimerkiksi puolueen luonteen, ideologian tai perinteisten toimintatapojen perusteella (Costa Lobo 2008). Taulukossa 7.2 esitetään puoluekohtaiset vastausjakaumat kysymykseen, jossa tiedusteltiin suoraan puoluejohtajan merkitystä äänestäjän puoluevalinnalle. Taulukon prosenttiluvut osoittavat, kuinka monta prosenttia puolueen kannattajista piti hyvää puoluejohtajaa ratkaisevana tekijänä omassa puoluevalinnassa.

Taulukko 7.2 Puolueen puheenjohtajan merkitys puoluevalinnalle 1991–2019 (% ratkaiseva).

	1991	2003	2007	2011	2015	2019
Kaikki	8	12	19	21	19	20
SDP	4	19	13	14	12	16
KOK	5	7	19	28	15	14
KESK	20	16	34	14	31	15
PS	-	-	32	41	29	39
VAS	15	14	11	26	6	34
VIHR	1	4	7	5	10	9
RKP	4	4	20	16	31	12
KD	0	3	25	20	12	23

KOK: 1991 Ilkka Suominen, 2003 Ville Itälä, 2007–2011 Jyrki Katainen, 2015 Alexander Stubb. 2019 Petteri Orpo.

KESK: 1991 Esko Aho, 2003 Anneli Jäätteenmäki, 2007 Matti Vanhanen, 2011 Mari Kiviniemi, 2015-2019 Juha Sipilä.

SDP: 1991 Pertti Paasio, 2003 Paavo Lipponen, 2007 Eero Heinäluoma, 2011 Jutta Urpilainen, 2015-2019 Antti Rinne.

PS: 2007–2015 Timo Soini, 2019 Jussi Halla-Aho.

VAS: 1991 Claes Andersson, 2003 Suvi-Anne Siimes, 2007 Martti Korhonen, 2011–2015 Paavo Arhinmäki, 2019 Li Andersson.

VIHR: 1991 Pekka Sauri, 2003 Osmo Soininvaara, 2007 Tarja Cronberg, 2011 Anni Sinnemäki, 2015 Ville Niinistö, 2019 Pekka Haavisto.

RKP: 1991 Ole Norrback, 2003 Jan-Erik Enestam, 2007–2011 Stefan Wallin, 2015 Carl Haglund, 2019 Anna-Maja Henriksson.

KD: 1991 Toimi Kankaanniemi, 2003 Bjarne Kallis, 2007–2015 Päivi Räsänen, 2019 Sari Essayah.

Taulukko 7.2 osoittaa, että verrattuna 1990-luvun alkuun puoluejohtajan merkitys puoluevalinnalle on kasvanut huomattavasti. 2010-luvulla joka viides äänestäjä piti puoluejohtajan henkilökohtaista kyvykkyyttä ratkaisevana tekijänä, kun 1990-luvun alussa samoin vastasi vain kahdeksan prosenttia vastaajista. Puoluejohtajan merkitys tuntuu olevan sidoksissa puolueen yleiseen suosioon. Esimerkiksi vuoden 2011 vaaleissa Kokoomus ja sen puheenjohtaja Jyrki Katainen pärjäsivät hyvin. Samoin kävi Keskustalle vuosien 2007 ja 2015 vaaleissa, jolloin Matti Vanhasen ja Juha Sipilän suosiot olivat huipussaan myös oman puolueen äänestäjien joukossa.

Eri puolueiden kannattajissa on kuitenkin myös selkeitä eroja, jotka voivat liittyä esimerkiksi puoluekulttuuriin ja ideologisiin arvostuksiin. Esimerkiksi taulukossa 7.2 näkyy, miten SDP:n kannattajat pitävät puoluejohtajan merkitystä selvästi keskimääräistä vähäisempänä oman puoluevalintansa kannalta. Sama ilmiö näkyy vielä vahvemmin Vihreiden äänestäjien joukossa. Heistä alle 10 prosenttia pitää ratkaisevana äänestyspäätökseen

vaikuttavana tekijänä puoluejohtajaa. Tämä voi liittyä Vihreiden puoluekulttuuriin, joka ei korosta puoluejohtajan henkilökohtaista merkitystä. Asia näkyy myös puolueen säännöissä, jotka rajaavat puolueen puheenjohtajien mahdollisten kausien määrää.

Perussuomalaiset ovat taulukossa 7.1 Vihreiden vastakohta. Vuoden 2019 vaaleissa jopa lähes 40 prosentille Perussuomalaisten äänestäjistä Jussi Halla-aho oli ratkaiseva tekijä puoluevalintaa tehtäessä. Voimakkuudeltaan samanlainen tilanne oli puolueen ensimmäisen jytkyn aikana 2011, jolloin puheenjohtajana toimi Timo Soini. Aikaisempi tutkimus onkin osoittanut, miten erityisesti Perussuomalaisten äänestäjille puolueen johtajan merkitys on suuri (Kestilä-Kekkonen ja Söderlund 2014).

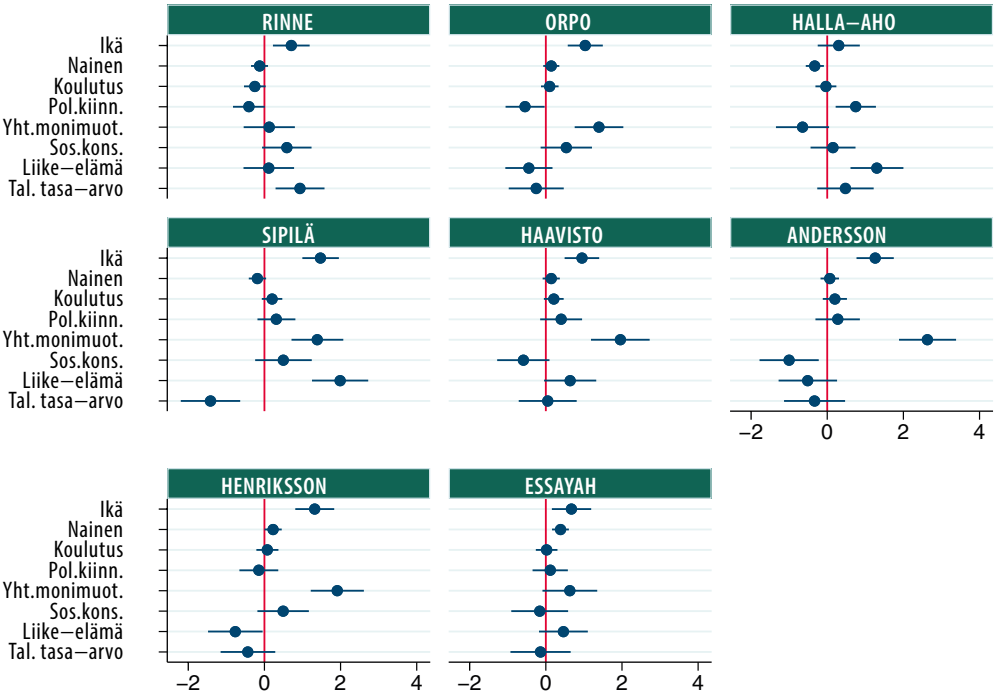
Seuraavaksi tutkimme, miten kansalaisten taustatekijät (sukupuoli, ikä, koulutus ja kiinnostus politiikasta) ja heidän arvonsa ovat yhteydessä puoluejohtajien arvostukseen (kuvio 7.2). Vastaajien arvoperustaa mitataan neljällä ulottuvuudella, jotka ovat ”yhteiskunnan monimuotoisuus”, ”sosiaalinen konservatismi”, ”liike-elämämyönteisyys” sekä ”taloudellinen ja alueellinen tasa-arvo”. Kukin ulottuvuus koostuu 2–4 asenneväittämästä, joista on muodostettu summamuuttuja. ”Yhteiskunnalliseen monimuotoisuuteen” liittyvällä summamuuttujalla suuria arvoja saavat vastaajat, jotka suhtautuvat myönteisesti monikulttuurisuuteen, sukupuolten väliseen tasa-arvoon, maahanmuuttajiin ja seksuaalisiin vähemmistöihin. ”Sosiaalisen konservatiivisuuden” ulottuvuudella painottuvat positiivinen suhtautuminen kristillisiin arvoihin, lakien ja järjestyksen korostaminen sekä ydinperheen aseman vahvistaminen. ”Liike-elämämyönteiset” painottavat markkinatalouden ja yksityisen sektorin merkitystä, sekä rajoitetumpaa julkisen sektori kokoa ja alhaista verotusta. ”Taloudellisen ja alueellisen tasa-arvon” ulottuvuudella kannattajat painottavat tuloerojen ja alueellisten erojen kaventamista. Lisäksi analyysissa on kontrolloitu vastaajien suhtautuminen puheenjohtajan puolueeseen, joka yksittäisenä tekijänä selittää parhaiten puoluejohtajan suosiota, mutta ei sinänsä auta tulkitsemaan muita kannatusmotiiveja. Siksi puoluemuuttuja ei ole mukana kuviossa 7.2.

Kuvion 7.2 regressioanalyysi kertoo yksittäisen selittävän tekijän suhteellisen vaikutuksen puheenjohtaja-arvioihin silloin, kun muiden tarkasteltavien tekijöiden vaikutus otetaan huomioon. Kuviossa pisteet kuvastavat selittävän tekijän vaikutuksen suuruutta ja suuntaa (niin sanottu regressiokerroin). Positiiviset arvot tarkoittavat sitä, että tekijä lisää puoluejohtajan kannatusta ja negatiiviset sitä, että tekijä laskee suosiota. Viivat pisteen ympärillä kuvastavat kertoimen tilastollista merkitsevyyttä (95 prosentin luottamusväli). Jos viivat ovat nollakohtaan piirretyn pystysuoran rajan päällä, ei kerroin ole tilastollisesti merkitsevä.

Tällaisessa selitysasetelmassa vastaajien taustatekijöiden vaikutus puoluejohtaja-arvioihin on vähäinen. Ikääntyneet vastaajat vaikuttavat suhtautuvan nuoria myönteisemmin kaikkiin puoluejohtajiin lukuun ottamatta Jussi Halla-ahoa, jonka suosioon vastaajien iällä ei ollut juurikaan vaikutusta. Myöskään sukupuolella ei ollut suurta merkitystä arvioihin.

Ainoastaan Sari Essayah oli hiukan suositumpi naisten kuin miesten arvioissa ja Halla-ahon kohdalla tilanne oli päinvastainen. Vastaajien koulutustasolla ja kiinnostuksella politiikkaa kohtaan ei myöskään ollut merkittävää vaikutusta arvioihin. Tosin politiikasta kiinnostuneisuus näytti kasvattavan Halla-ahon suosiota.

Kuvio 7.2 Puoluejohtajien suosiota selittävät tekijät (lineaarinen regressionanalyysi).

Äänestäjien arvoilla oli sosiodemografisia tekijöitä suurempi vaikutus heidän arvioihinsa. Antti Rinteen suosio oli vahvempi taloudellista tasa-arvoa vahvasti kannattavien joukossa ja Juha Sipilän suosio oli tässä joukossa puolestaan heikompi. Vastaajien sosiaalinen konservatismi laskee Pekka Haaviston ja Li Anderssonin suosiota, mutta Haavisto ja Andersson pärjäävät erityisen hyvin yhteiskunnallista monimuotoisuutta kannattavien kansalaisten joukossa, kuten myös Anna-Maja Henriksson. Sipilä ja Halla-aho olivat suosittuja liike-elämämyönteisten äänestäjien joukossa.

On mielenkiintoista, että Li Anderssonin kohdalla talouteen liittyvät arvot eivät olleet merkittävä selittävä tekijä. Häneen kohdistuneissa arvioissa vaikuttivat positiivisesti yhteiskunnan monimuotoisuuteen ja negatiivisesti sosiaaliseen konservatismiin liittyvät arvot. Vaikuttaa siis siltä, että Vasemmistoliiton johtajaan liittyvissä arvioinneissa korostuvat nykyään enemmän kulttuurilliset, ”uuden politiikan” arvot kuin vasemmistolle perinteiset verotukseen ja julkisen sektorin kokoon liittyvät arvot.

7.3 Henkilöityminen ehdokasvalinnassa

Kevään 2019 eduskuntavaaleihin osallistui 2468 ehdokasta, mikä tarkoittaa, että yhdestä kansanedustajan paikasta kilpaili keskimäärin 12,3 ehdokasta. Maan suurimmasta vaalipiiristä Uudeltamaalta valittiin 36 edustajaa lähes viidensadan (tarkalleen 492) ehdokkaan joukosta. Ehdokkaiden suuri määrä kuvastaa sitä, että puolueiden kannattaa asettaa ehdolle niin monta ehdokasta kuin vaalilaki sallii. Vaikka ehdokkaalla ei käytännössä olisi mitään mahdollisuuksia tulla valituksi, lasketaan jokainen hänen saamansa ääni kuitenkin puolueen yhteiseen pottiin.

Äänestäjän näkökulmasta ehdokkaiden suuri määrä tekee äänestyspäätöksestä vaikean, koska perustellun valinnan tekeminen vaatii tutustumista suuren joukkoon ehdokkaita ja heidän mielipiteisiinsä. Juuri tämän vuoksi Suomen vaalijärjestelmä onkin äänestäjän näkökulmasta vaativampi kuin monen muun maan äänestysjärjestelmä, joissa on usein mahdollista äänestää vain puoluelistaa valitsematta yksittäistä ehdokasta (André ym. 2012; Marsh 1985).

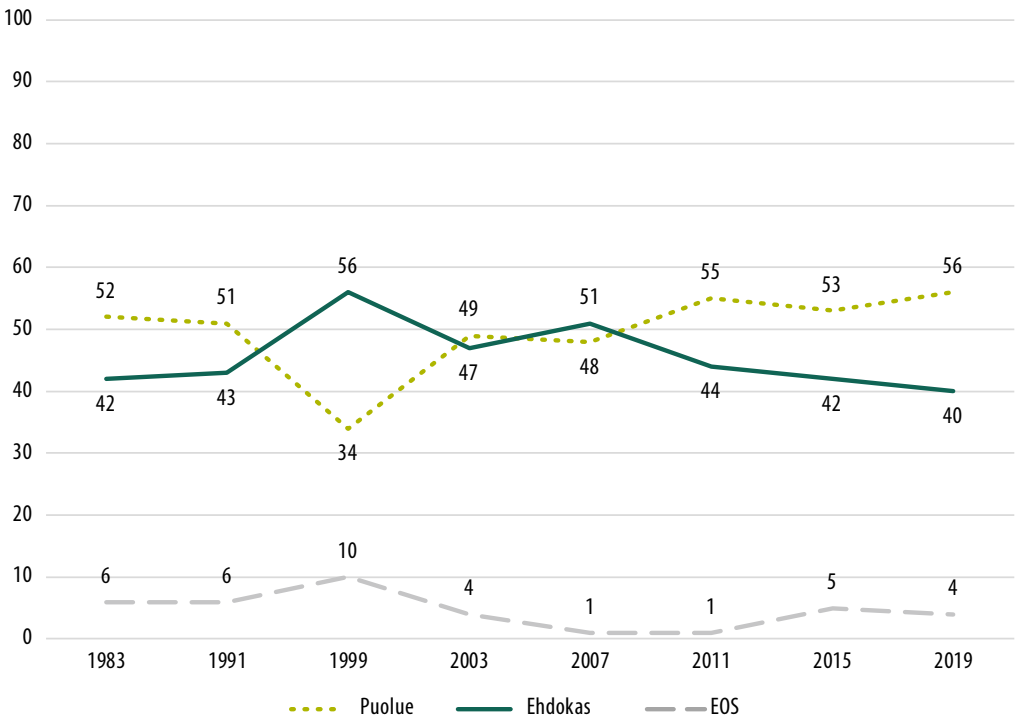
Harvalla kansalaisella on intoa ja mahdollisuuksia vertailla systemaattisesti suuren ehdokasjoukon poliittisia mielipiteitä, kokemusta ja muita tärkeitä äänestyspäätökseen vaikuttavia ominaisuuksia. Suurimmalle osalle kansalaisista äänestäminen on tärkeää, mutta äänestyspäätökseen käytettävä aika ja resurssit ovat muun elämän paineessa rajalliset. Niinpä äänestäjät useimmiten turvautuvat erilaisiin oikopolkuihin helpottaakseen äänestyspäätöstään (Lau ja Redlawsk 2001). Tällaiset oikopolut mahdollistavat koko ehdokasjoukon rajaamisen siten, että perusteltu valinta on mahdollinen. Käytännössä äänestäjät valitsevat esimerkiksi yhden tai muutaman puolueen ja keskittyvät niiden ehdokkaiden arviointiin. Ehdokasjoukkoa voi rajata lisää keskittymällä vain esimerkiksi tietynikäisiin nais- tai miesehdokkaisiin, jotka ovat kotoisin äänestäjän omasta kunnasta. Tässä alaluvussa analysoimme tarkemmin, mitkä tekijät vaikuttavat kansalaisten äänestysvalintoihin ja kuinka vaikeaksi he itse kokevat tämän valinnan.

Tarkastelemme aluksi äänestäjien omaa arviota siitä, kumpi oli tärkeämpi heidän äänestyspäätöksessään, puolue vai yksittäinen ehdokas. Sama kysymys on esitetty suomalaistutkimusten äänestäjille jo pitkään, mikä mahdollistaa muutosten tarkastelun. Politiikka on muuttunut valtavasti 1980-lukuun verrattuna. Nykyään puolueiden jäsenmäärät ovat pienemmät ja äänestysaktiivisuus alhaisempi ja ylipäätään kansalaisten suhde puolueisiin on heikentynyt. Tätä kehitystä ajatellen voi olettaa, että ehdokkaiden henkilökohtainen painoarvo suhteessa puolueeseen olisi kasvanut. Myös ulkomainen tutkimus viittaisi tällaiseen kehitykseen (Karvonen 2010; McAllister 2007).

Kuvio 7.3 osoittaa, että ehdokkaan ominaisuuksien merkitys eduskuntavaalien äänestysvalinnassa kasvoi jonkin verran 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

Perussuomalaisten läpimurtovaaleissa 2011 tämä kehitys kuitenkin pysähtyi ja sen jälkeisissä vaaleissa on palattu 1980-luvun tilanteeseen. Nykyisin hiemaan yli puolet äänestäjistä pitää puoluetta tärkeämpänä ja vähän yli 40 prosenttia pitää ehdokasta tärkeämpänä. Itse asiassa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puolueen merkitys oli korkeimmillaan (56%) koko tarkasteluajanjakson aikana. Syy tähän voi olla puolueiden välisten erojen korostumisessa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (ks. luku A3). Kampanjan aikana puolueiden väliset erot polarisoituivat, mikä toi aiempaa selvemmin esille eroja puolueiden tavoitteissa ja ohjelmissa. Konsensus teki tilaa konfliktille, jolloin myös äänestäjien prioriteetit saattoivat muuttua.

Kuvio 7.3 Kumpi oli tärkeämpi, puolue vai ehdokas? (1983–2019, %).

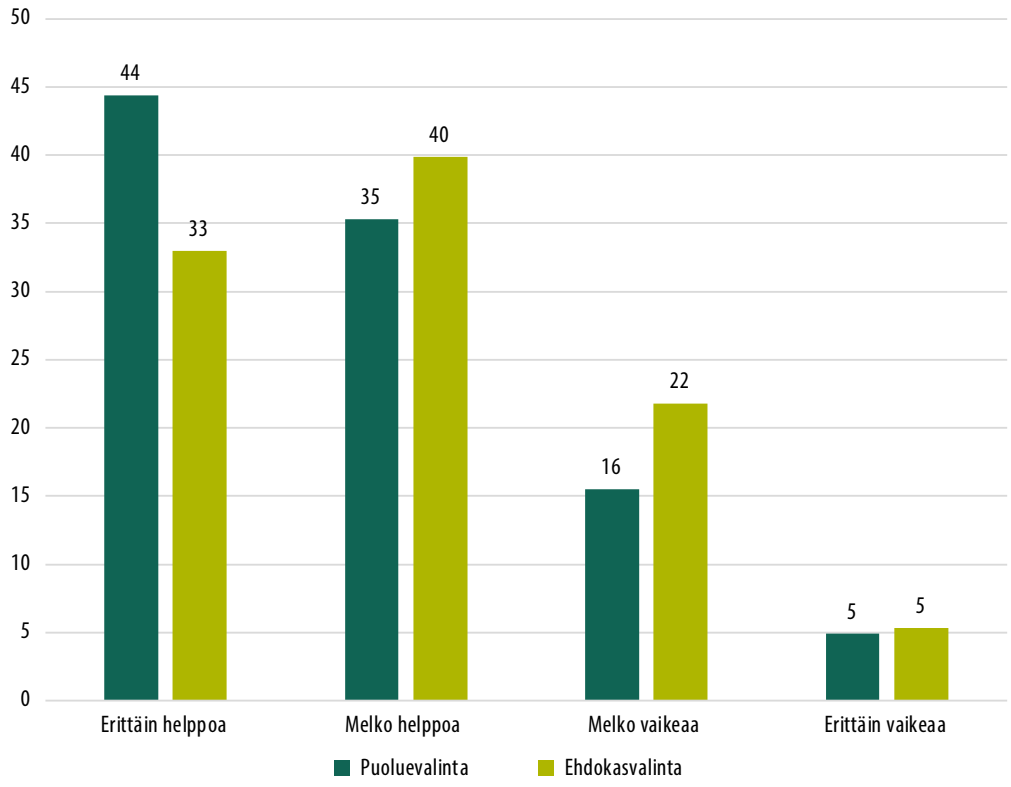

1983–1991: Pesonen, Pertti & Sänkiaho, Risto & Borg, Sami (1993). Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja vaalikansasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Helsinki: WSOY.

Kuviossa 7.4 tarkastellaan sitä, kuinka helpoksi tai vaikeaksi äänestäjät kokivat ehdokas- ja puoluevalinnan tekemisen. Kysymyksiä ei esitetty äänestämättä jättäneille vastaajille. Ehdokkaiden suuren määrän voisi kuvitella johtavan siihen, että erityisesti ehdokasvalinta koettaisiin vaikeaksi. Tulokset eivät kuitenkaan vahvista tätä olettamusta. Vaikka ehdokasvalinta koetaan hiukan puoluevalintaa vaikeammaksi, erot eivät ole niin suuria kuin etukäteen olisi voinut olettaa. Vastaajista 44 prosenttia piti puoluevalintaa erittäin helppona

ja kolmasosa piti ehdokasvalintaa erittäin helppona. Vain viisi prosenttia vastaajista piti valintoja erittäin vaikeina. Vaikka mukaan otetaan henkilöt, jotka pitivät valintoja melko vaikeina, vain noin joka neljäs (ehdokasvalinta) tai viides (puoluevalinta) vastaaja koki äänestysvalinnat vaikeiksi.

Kuvio 7.4 Ehdokas- ja puoluevalinnan helppous (%).

Taulukossa 7.3 äänestysvalinnan helppoutta tarkastellaan eri vastaajaryhmien näkökulmasta. Vaikka valinnat yleisesti koetaan helpoiksi, on ryhmien välillä joitakin mielenkiintoisia eroja. Kaikissa ryhmissä puoluevalinta koetaan helpommaksi kuin ehdokkaan valinta. Miehet kokevat sekä puolue- että ehdokasvalinnan helpommaksi kuin naiset, mutta erot eivät ole suuria. Eri ikäryhmissä vaikeinta valintojen tekeminen on alle 25-vuotiaille äänestäjille, mutta iän kasvaessa valinnat tulevat helpommiksi. Syy tähän voi liittyä iän myötä karttuneeseen poliittiseen tietämykseen ja kokemukseen tai vanhempien ikäluokkien vahvempaan puolueuskollisuuteen.

Koulutuksen kohdalla on havaittavissa merkittäviä eroja puolue- ja ehdokasvalinnan vaikeudessa. Äänestysvalinnat koetaan helpommiksi matalimmilla koulutustasoilla, mutta

koulutustason kasvaessa valinta tulee vaikeammaksi. Tämä on mielenkiintoista, koska tulokset ovat ristiriidassa aiempien kansainvälisten tulosten kanssa. Aiemmassa kirjallisuudessa korkeampi koulutus on tyypillisesti kytketty helpompaan äänestysvalintaan (Bengtsson ym. 2014; van Holsteyn ja Andeweg 2010). Tämä ristiriitainen tulos viittaa mahdollisesti siihen, että Suomen suhteellisen monimutkaisen vaalijärjestelmän yksityiskohtien laajempi ymmärrys saattaa vaikeuttaa äänestäjän päätöksentekoa.

Politiikasta kiinnostuneet ja itsensä vahvasti johonkin puolueeseen identifioivat äänestäjät kokivat muita helpommaksi valita sekä puolue että ehdokas, mikä ei ole kovin yllättävää. Tämä tulos on myös yhtenevä aikaisemman kansainvälisen tutkimuksen kanssa, joka osoittaa, että politiikasta kiinnostuneet ja tietävät henkilöt kokevat puolue- ja ehdokasvalinnan helpoksi (Lau ja Redlawsk 2001; Ryan 2010).

Myös vastaajien ideologinen sijoittuminen vaikuttaa asiaan. Itsensä ideologisesti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden ääripäihin sijoittavat äänestäjät kokivat muita helpommaksi valita sekä puolueensa että ehdokkaansa. Äärilaitoja edustavat ehdokkaat ovat yleensä vahvemmin ideologisesti selväpiirteisiä ja heidän äänestäjäkuntansa on vakiintuneempi (Mainwaring ja Torcal 2006). Näin ollen myös äärilaitoja kannattavat äänestäjät pystyvät löytämään helpommin itsellensä poliittisesti sopivimman ehdokkaan tai puolueen.

Vakaissa demokratioissa etenkin puolueilla, joilla on pitkä historia, oletetaan olevan myös oma vakiintunut äänestäjäkuntansa (Mainwaring ja Torcal 2006). Taulukon 7.3 alaosan luvut osoittavat, että kaikkien kahdeksan suurimman puolueen kohdalla valinnat olivat äänestäjille helppoja. Kaikkein helpointa se oli Vasemmistoliiton ja Ruotsalaisen kansanpuolueen kannattajille, joilla onkin vakiintunut ydinkannattajakunta.

Taulukko 7.3 Ehdokas- ja puoluevalinnan helppous eri vastaajaryhmissä (valinnan erittäin tai melko helpoksi kokevien osuus, 2019, %).

	Ehdokas		Puolue	
	Kyllä	Yhteensä	Kyllä	Yhteensä
	%	(n)	%	(n)
Yhteensä	73	(1105)	82	(1104)
Sukupuoli				
Mies	76	(573)	83	(572)
Nainen	72	(588)	79	(589)
Ikä				
18-24	58	(91)	66	(90)
25-34	71	(176)	79	(176)
35-44	70	(176)	77	(175)

	Ehdokas		Puolue	
	Kyllä	Yhteensä	Kyllä	Yhteensä
	%	(n)	%	(n)
45-54	71	(188)	78	(189)
55-64	77	(186)	83	(186)
64-	81	(338)	88	(338)
Koulutus				
Ei ammattikoulutusta	86	(126)	90	(126)
Ammattikoulu tai -kurssi	74	(266)	82	(267)
Keskiaste (opistotaso ja yliopilaat)	73	(337)	79	(336)
Ammattikorkeakoulu	73	(189)	78	(189)
Yliopisto	68	(237)	80	(238)
Kiinnostus politiikkaa kohtaan				
Ei lainkaan kiinnostunut	59	(29)	64	(28)
Vain vähän kiinnostunut	75	(179)	80	(179)
Jonkin verran kiinnostunut	71	(593)	77	(593)
Hyvin kiinnostunut	79	(360)	89	(360)
Puolueidentifikaatio				
Ei lainkaan	60	(208)	63	(207)
Jonkin verran	68	(259)	74	(260)
Vahva	80	(695)	89	(695)
Itsesijoitus vasemmisto-oikeisto -asteikolla				
Vasemmisto (0-2)	82	(151)	90	(151)
Keskusta-vasemmisto (3-4)	73	(200)	80	(200)
Keskusta (5)	66	(195)	73	(195)
Keskusta-oikeisto (6-7)	71	(267)	78	(267)
Oikeisto (8-10)	82	(247)	89	(247)
Eivät pysty sijoittamaan itseään	63	(74)	69	(72)
Puoluekannatus				
SDP	77	(206)	81	(206)
KOK	73	(197)	81	(198)
PS	75	(203)	80	(204)
KESK	74	(160)	87	(159)
VIHR	68	(134)	81	(134)
VAS	86	(95)	89	(95)
RKP	85	(52)	91	(53)
KD	69	(45)	82	(45)
Muu	46	(68)	49	(69)

Seuraavaksi tutkimme tarkemmin, mitkä tekijät vaikuttavat äänestäjien ehdokasvalintaan. Äänestäjät käyttävät usein erilaisia oikopolkuja helpottaakseen valintaansa. Tällöin ehdokkaan poliittisen näkemyksen lisäksi pohdinnassa voivat painaa esimerkiksi ehdokkaan kokemus, näkyvyys julkisuudessa, ystävien suositus tai ehdokkaan henkilökohtaiset piirteet, kuten sukupuoli, ikä tai ulkonäkö.

Psykologisesti suuntautuneissa tutkimuksissa on havaittu, että äänestäjät arvioivat ehdokkaiden persoonallisuuspiirteitä erityisesti perinteisen median, sosiaalisen median ja ehdokkaan kampanjan suodattaman informaation avulla (Fridkin ja Kenney 2011). Näin ollen julkisuudella on suuri merkitys ehdokkaiden menestykselle etenkin avoimissa listavaaleissa, joissa äänestäjien on valittava yksittäinen ehdokas. Tutkimusten mukaan vaaleissa pärjäävät hyvin sellaiset ehdokkaat, jotka on jo aikaisemmin valittu samaan tehtävään (Dahlgaard 2016; Kirkland ja Coppock 2018), jotka ovat tunnettuja paikallisesti vaalipiirissään (Collignon ja Sajuria 2018; Put ja Maddens 2015; Shugart ym. 2005) tai jotka ovat saaneet julkisuutta politiikan ulkopuolella (Arter 2014).

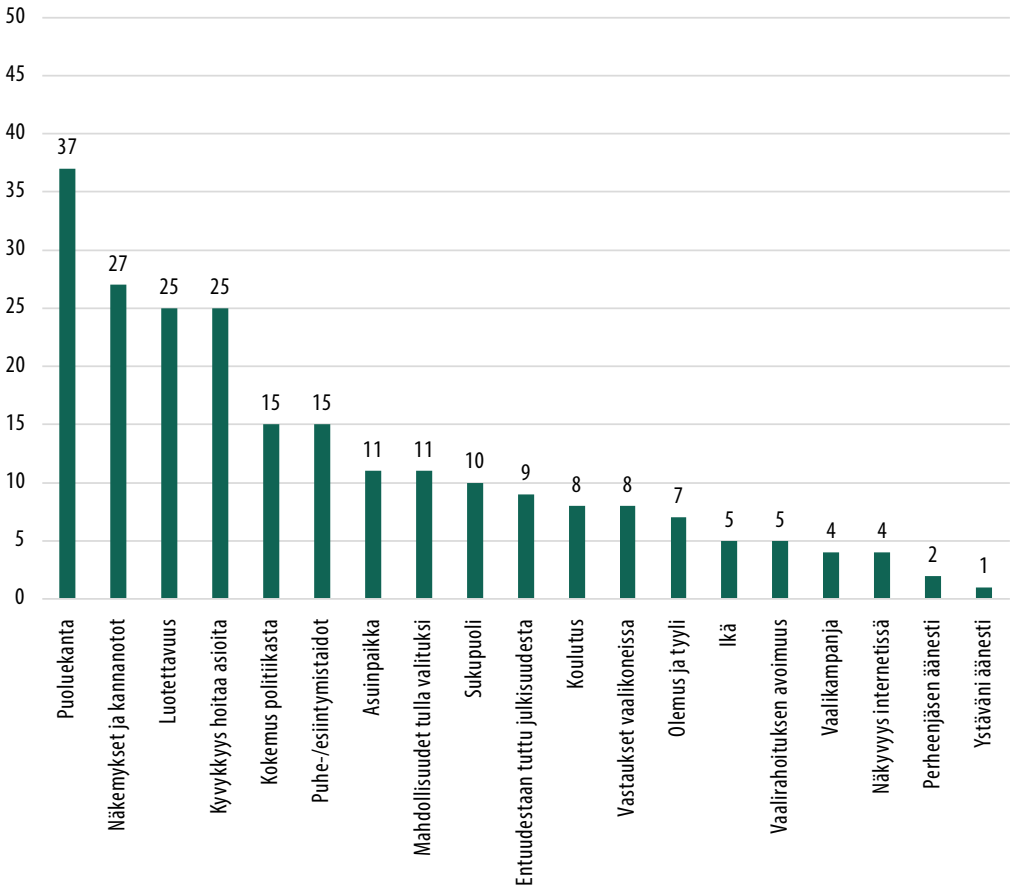
Vaikka ehdokkaiden vertailu on vaikeaa, ei se tarkoita, että heidän poliittisilla arvoillaan tai mielipiteillään ei olisi merkitystä (Arnesen ym. 2019; Lau ja Redlawsk 2001). Äänestäjän kannalta ehkä tärkein politiikan sisällöistä kertova tekijä on ehdokkaan puoluekanta, kuten jo kuviossa 7.4 todettiin. Lisäksi ehdokkaalla on oma poliittinen linjansa ja omat painotuksensa, jotka voivat ainakin jonkin verran poiketa hänen edustamansa puolueen painotuksista. Tällöin ehdokkaan oma poliittinen profiili voi olla äänestäjälle ratkaiseva tekijä, etenkin jos äänestäjä harkitsee valintaansa tietyn puolueen ehdokkaiden välillä. Tavoitteiden vertailu on äänestäjän kannalta kuitenkin vaativampaa kuin valinnan tekeminen pelkästään ehdokkaiden ulkoisten tekijöiden perusteella.

Kuviossa 7.5 on tarkasteltu vastaajien näkemystä siitä, miten yksittäiset valintaperusteet vaikuttivat heidän ehdokasvalintaansa. Vastaajille esitettiin erilaisia mahdollisia äänestyspäätökseen vaikuttavia tekijöitä, ja he arvioivat jokaisen vaikutusta erikseen asteikolla ”ratkaiseva vaikutus”, ”vaikutti paljon”, ”vaikutti jonkun verran” tai ”ei vaikuttanut lainkaan”. Tuloksia kannattaa tarkastella kriittisesti. Voi olla, että äänestäjät eivät pysty tarkkaan erittelemään oman päätöksensä taustalla olevia seikkoja, ja he voivat pyrkiä jälkikäteen rationalisoimaan omaa valintaansa (Rahn ym. 1994). Päätökseen ovat voineet vaikuttaa myös tiedostamattomat tekijät (Nisbett ja Wilson 1977). Näistä ongelmista huolimatta, tulokset antavat osviittaa ehdokasvalinnan taustalla olleista tekijöistä.

Kuvio 7.5 osoittaa, että niin sanotun deskriptiivisen representaation tekijöiden, kuten iän, sukupuolen ja ulkoisen olemuksen, merkitys ehdokasvalinnassa on suhteellisen pieni. Substantiivisen representaation eli ehdokkaiden poliittisten näkemysten merkitys on sen sijaan 27 prosentille äänestäjistä ratkaiseva. Selkeästi tärkeimpänä valintaan vaikuttavana ehdokkaan ominaisuutena (37%) pidettiin ehdokkaan puoluekantaa. Tämä ei kerro

politiikan vahvasta henkilöitymisestä äänestyspäätöksissä. Ehdokkaan luotettavuus, aiempi kokemus politiikasta ja kyvykkyys hoitaa asioita ovat myös tärkeitä äänestäjille. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että ehdokkaiden poliittinen profiili ja aikaisempi kokemus, sekä ammattiin sopivuus olisivat tärkeimpiä tekijöitä ehdokasvalinnassa. Sen sijaan vaalikampanja, ehdokkaan näkyvyys internetissä tai perheen ja ystävien vaikutus ovat harvoin ratkaisevia tekijöitä.

Kuvio 7.5 Ratkaiseviksi koetut tekijät vuoden 2019 eduskuntavaalien ehdokasvalinnassa (% ratkaiseva).

Kevään 2019 eduskuntavaalikyselyssä vastaajia pyydettiin myös halutessaan kertomaan, ketä ehdokasta he äänestivät. Tämä aineisto on Suomessa eduskuntavaalien osalta ainutlaatuinen ja mahdollistaa ensimmäistä kertaa ehdokkaiden ja heitä äänestäneiden kansalaisten suoran tilastollisen vertailun. Aikaisemmissa eduskuntavaalitutkimuksissa on kysytty, minkä tyyppisiä ehdokkaita vastaajat ovat ilmoittaneet valinneensa (Bengtsson 2012; Bengtsson ja Grönlund 2005; Karvonen 2012; Pikkala 2016), mutta tarkempi analyysi ei ole ollut mahdollista. Uuden aineiston avulla voidaan analysoida esimerkiksi sitä,

millaiset äänestäjät valitsevat paikallisia ehdokkaita, ketkä painottavat sukupuolta tai ikää päätöksissään tai ketkä valitsevat mieluiten kokeneita ehdokkaita.

Taulukko 7.4 Äänestyspäätöksensä raportoineiden vertailu todelliseen äänestystulokseen.

	Todellinen tulos		Kysely		Ero
	%	(n)	%	(n)	
Naisehdokas	47	(1,453,377)	49	(270)	+2
Miesehdokas	53	(1,628,539)	51	(280)	-2
Ehdokas valittiin eduskuntaan	46	(1,417,944)	56	(309)	+10
Ehdokasta ei valittu	54	(1,663,972)	44	(239)	-10
Ehdokkaan ikä					
18-29	7	(220,935)	6	(33)	-1
30-44	42	(1,300764)	51	(282)	+9
45-59	39	(1,188,164)	35	(191)	-4
60+	12	(372,053)	8	(45)	-4

Kaikki kyselyn vastaajat eivät halunneet kertoa äänestämänsä ehdokkaan nimeä ja siksi on tärkeää, että aineiston luotettavuutta analysoidaan ennen kuin sen pohjalta tehdään päätelmiä. Kyselyssä 1005 vastaaja kertoi, mille puolueelle he antoivat äänensä. Näistä vastaajista vähän yli puolet (550) kertoi myös äänestämänsä ehdokkaan. Tyypillisin syy ilmoittamatta jättämiseen lienee halu säilyttää vaalisalaisuus. Osa vastaajista saattoi kokea ehdokasvalinnan niin henkilökohtaiseksi, ettei halunnut siitä kertoa, ja osa oli mahdollisesti jo unohtanut, ketä äänesti. Taulukossa 7.4 on esitetty äänijakaumia ehdokastyyppien mukaan sekä todellisessa vaalituloksessa että eduskuntavaalikyselyssä ehdokkaansa ilmoittaneiden keskuudessa. Esimerkiksi kyselyaineistossa vastaajista 49 prosenttia kertoi äänestäneensä naisehdokasta, kun vaaleissa 47 prosenttia kaikista hyväksytyistä äänistä meni naisehdokkaille. Suurimmat erot havaitaan siinä, että läpimenneitä ehdokkaita mainittiin kyselyaineistossa huomattavan usein. Tämä voi kertoa esimerkiksi siitä, että voittajien nimi on helpompaa muistaa ja mukavampaa kertoa. Kyse voi olla myös niin sanotusta bandwagon-ilmiöstä, jossa ihmiset usein tuloksen selvittyä ilmoittavat kannattavansa voittajia. Lisäksi ehdokkaansa ilmoittaneiden ikäjakauma painottuu kyselyssä 30–44-vuotiaisiin enemmän kuin koko äänestäjäkunnassa. Kaiken kaikkiaan jakaumat ovat kuitenkin suhteellisen samanlaiset, mikä oikeuttaa aineiston jatkoanalyysin.

Taulukossa 7.5 on esitetty joidenkin äänestäjäryhmien osalta, minkälaisia ehdokkaita he äänestivät. Vuoden 2019 vaalit olivat monella tapaa menestyksekkäät naisehdokkaiden kannalta. Kyselyaineiston mukaan 65 prosenttia naisista valitsi naisehdokkaan, kun taas

miesäänestäjistä 62 prosenttia valitsi miesehdokkaan. Aikaisempien tutkimusten mukaan miehet äänestävät todennäköisemmin miesehdokasta kuin naiset naisehdokasta (Giger ym. 2014; Pikkala 2016), mutta näissä vaaleissa asia on muuttunut päinvastaiseksi. Myös koulutustaso vaikuttaa siihen, äänestääkö valitsija naista vai miestä. Naisehdokasta äänestävät todennäköisimmin korkeasti koulutetut. Samoin vastaajien poliittisella suuntautumisella on merkitystä: naisehdokkaiden kannatus on korkeampi vasemmiston kuin oikeiston äänestäjien joukossa. Kaikkein vähiten naisehdokkaita äänestäneitä oli Perussuomalaisten (28%) ja Keskustan äänestäjien joukossa (30%).

Äänestettävän ehdokkaan iän suhteen kuvio on erilainen. Virallisten tilastojen perusteella tiedetään, että suurin osa äänistä menee keski-ikäisille ehdokkaille, ja että alle 30- ja yli 60-vuotiaiden ehdokkaiden vetovoima on huomattavasti pienempi. Kun katsotaan äänestettyjen ehdokkaiden iän keskiarvoa, erot äänestäjäryhmien välillä eivät ole suuria. Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajat äänestävät keskimäärin nuorimpia ehdokkaita ja Kristillisdemokraattien äänestäjät ovat vanhimpia. Äänestäjän omalla iällä on hämmästyttävän vähän merkitystä. Nuorimmassa äänestäjäryhmässä (18–24-vuotiaat) äänestetyn ehdokkaan keski-ikä oli 41 vuotta ja vanhimmassa ikäluokassa (yli 64-vuotiaat) ehdokkaiden keski-ikä oli 46 vuotta.

Politiikassa pitkään toimineet ehdokkaat ja erityisesti jo aiemmin eduskuntaan päässeet ehdokkaat pärjäävät tyypillisesti hyvin vaaleissa. Heillä on aikaisempaa kampanjakokemusta ja tukiryhmät suureksi osaksi jo valmiina edeltävistä vaaleista. Aikaisempi kokemus lisää heidän tunnettuuttaan, mikä on merkittävä tekijä ehdokaskeskeisessä vaalijärjestelmässä. Vastaajista jopa 80 prosenttia äänesti kunnanvaltuutettuna toimivaa ja 40 prosenttia jo aiemmin kansanedustajaksi valittua ehdokasta. Istuvien kansanedustajien suosio vaikuttaisi olevan erityisen suuri politiikasta vähän kiinnostuneiden ja vähän koulutettujen joukossa. Äänestysvalinnoista päätellen kokemusta politiikasta arvostettiin eniten vanhimpien äänestäjien ikäluokissa.

Ehdokkaiden kotipaikan vaikutus ehdokasvalintaan voi korostua henkilökeskeisessä vaalijärjestelmässä (Shugart ym. 2015). Äänestäjät tunnistavat ja joskus jopa tuntevat henkilökohtaisesti omasta kunnastaan tulevat ehdokkaat. Paikallisuuden merkitystä kuvastaa esimerkiksi se, että vuoden 2019 vaaleissa valitut 200 edustajaa tulivat 89 eri kunnasta ja 86 prosenttia heistä toimi valtuutettuna omassa kunnassaan. Lisäksi ehdokkaat ovat tyypillisesti ehdolla samassa vaalipiirissä kuin missä he asuvat. Jopa 95 prosenttia kaikista ehdokkaista oli ehdolla oman kotikuntansa vaalipiirissä ja vain kahdella valitulla edustajalla oli virallinen kotiosoite toisessa vaalipiirissä kuin missä hän oli ehdolla.

Kaiken kaikkiaan ehdokkaansa ilmoittaneista äänestäjistä 55 prosenttia äänesti omasta kunnasta tulevaa ehdokasta. Kun luvusta poistetaan helsinkiläiset äänestäjät eli ainoa yhdestä kunnasta muodostuva vaalipiiri, laskee luku noin 46 prosenttiin. Kun paikallisuuden

vaikututusta arvioidaan eri äänestäjäryhmissä, vähiten paikallisia ehdokkaita äänestettiin matalan koulutuksen ryhmissä. Yliopistokoulutuksen saaneista melkein kaksi kolmasosaa äänesti oman kuntansa ehdokkaita. Suhteellisesti vähemmän oman kunnan ehdokkaita äänestivät politiikasta vähän kiinnostuneet äänestäjät. Vaikuttaa siis siltä, että paikallisia ehdokkaita suosivat erityisesti politiikasta enemmän tietävät, kun taas julkisuudesta usein tunnettuja jo aiemminkin kansanedustajiksi valittuja ehdokkaista suosivat äänestäjät, joiden, tietotaso politiikasta on alhaisempi.

Taulukko 7.5 Minkä tyyppisiä ehdokkaita äänestäjät valitsivat vuoden 2019 eduskuntavaaleissa?

	Ehdokas								
	Nainen	Ehdokkaan ikä (keskiarvo)	Ehdokkaan ja äänestäjän ikäeron keskiarvo	Ehdokas valittiin 2019	Kansan-edustaja 2015-19	Kunnan-valtuutettu	Paikallinen ehdokas (koko maa)	Paikallinen ehdokas (ei Hki)	(n)
Kaikki äänestäjät	49	44	-7	56	38	80	55	46	(550)
Sukupuoli									
Mies	38	44	-6	58	40	79	53	43	(288)
Nainen	65	43	-9	54	36	82	57	50	(266)
Ikä									
18-24	41	41	20	35	20	67	55	45	(34)
25-34	52	40	11	53	19	79	61	49	(91)
35-44	51	44	4	53	44	81	53	44	(88)
44-54	43	44	-4	53	40	82	62	55	(103)
55-64	45	45	-16	61	41	74	46	39	(81)
65-	57	46	-28	65	48	86	51	44	(150)
Koulutus									
Peruskoulu	30	46	-16	73	53	85	31	26	(53)
Ammatillinen koulutus	48	44	-10	57	37	85	42	35	(116)
Opistotaso + yliop	48	43	-6	54	37	82	64	56	(151)
Amattikork.	56	42	-5	53	36	84	61	54	(95)
Yliopisto	54	44	-8	53	36	71	63	50	(132)
Kiinnostus politiikkaa kohtaan									
Hyvin	47	44	-9	54	34	78	60	49	(218)
Jonkin verran	54	43	-6	38	38	83	53	43	(267)
Vain vähän / ei lainkaan	38	45	-4	56	55	78	48	47	(64)

	Ehdokas								
	Nainen	Ehdokkaan ikä (keskiarvo)	Ehdokkaan ja äänestäjän ikäeron keskiarvo	Ehdokas valittiin 2019	Kansan-edustaja 2015-19	Kunnan-valtuutettu	Paikallinen ehdokas (koko maa)	Paikallinen ehdokas (ei Hki)	(n)
Vasemmisto-oikeisto									
Vasemmisto	69	39	-4	57	33	79	61	46	(81)
Keskusta-vasemmisto	69	42	-9	54	33	80	57	45	(89)
Keskusta	49	44	-11	61	41	85	51	43	(98)
Keskusta-oikeisto	35	46	-3	51	37	82	59	56	(119)
Oikeisto	39	46	-9	57	43	77	52	43	(132)
Eivät pysty sijoittamaan itseään	39	45	-6	63	40	81	46	31	(31)
Puoluevalinta									
SDP	58	43	-15	79	57	88	61	54	(91)
KOK	44	45	-9	59	44	87	60	51	(96)
PS	28	46	1	56	16	86	54	46	(95)
KESK	30	46	-14	55	48	64	33	30	(76)
VIHR	73	37	-4	36	12	83	67	52	(67)
VAS	69	39	-7	54	37	73	63	48	(62)
RKP	55	47	-1	52	46	73	63	59	(33)
KD	59	55	3	50	50	83	29	23	(17)

7.4 Päätelmät

Tässä luvussa tarkastelimme suomalaisen politiikan henkilöitymiskehitystä sekä pidemmällä aikavälillä että erityisesti kevään 2019 eduskuntavaalien yhteydessä. Analysoimme kehitystä sekä puoluejohtajien että laajemmin kaikkien eduskuntavaaliehdokkaiden osalta. Vastaavaa erottelua on käytetty kansainvälisessä politiikan henkilöitymistutkimuksessa, jossa erityisesti puolueen puheenjohtajien aseman korostumista kutsutaan keskittyneeksi ja ehdokkaiden henkilökohtaisten ominaisuuksien korostumista hajautuneeksi henkilöitymiseksi.

Puolueen puheenjohtajan henkilökohtaisen suosion ja hänen puolueensa vaalimenestyksen suoraa yhteyttä on vaikea osoittaa yksikäsitteisesti. Vuoden 2019 vaaleissa suurin

osa puoluejohtajista oli kaikkien valitsijoiden keskuudessa suositumpi kuin heidän puolueensa. Tässä mielessä siis puoluejohtajat edesauttoivat henkilökohtaisilla ominaisuuksillaan puolueensa menestystä. Muista johtajista erottautui kuitenkin Antti Rinne. Vastaajat antoivat suotuisamman arvion SDP:lle puolueena kuin sen puheenjohtajalle. SDP:n osalta tämä ei kuitenkaan ole kovin poikkeuksellista. Vastaava tilanne on ollut lähes kaikissa 2000-luvun eduskuntavaaleissa. Poikkeuksena Paavo Lipponen, joka oli vuoden 2003 vaaleissa yhtä suosittu kuin puolueensa. Lisäksi vaaleja edeltäneen ajan hallitusasetelma vaikuttaa puheenjohtajien arviointeihin. Oppositiossa on helpompi kerätä suosiota, kun taas asema hallituksen ministerinä usein johtaa laskevaan suosioon.

Arviot puoluejohtajista perustuvat myös siihen, millaisia poliittisia arvoja johtajat edustavat. Puoluejohtajien kannat esimerkiksi monikulttuurisuuteen, sukupuolten väliseen tasa-arvoon, taloudelliseen ja alueelliseen tasa-arvoon tai heidän näkemyksensä liike-elämän tarpeista vaikuttavat suuresti äänestäjien arvioihin. Juha Sipilä profiloitui liike-elämämyönteisenä puoluejohtajana ja pääministerinä, joten on luonnollista, että vastaajista samanlaisen näkemyksen omaavat arvostavat häntä puoluejohtajana. Sen sijaan on yllättävää, että myös Jussi Halla-ahoon kohdistuneissa arvioissa painottui samalla tavalla liike-elämänäkemysten merkitys. Yhteiskunnan monimuotoisuuteen liittyvät arvot puolestaan korostuivat Li Anderssonin, Pekka Haaviston ja Anna-Maja Henrikssonin suosioarviointien taustalla.

Ehdokkaiden osalta analyysimme osoittaa, että henkilöityminen ei ole korostunut 2000-luvulla, vaan se on mahdollisesti jopa vähentynyt. Vuosituhannen vaihteessa äänestäjät painottivat puoluetta enemmän kuin yksittäisen ehdokkaan merkitystä äänestysvalinnoissaan, mutta 2010-luvulla puolueen merkitys on palannut tärkeämmäksi, noin 1980-luvun tasolle. Puoluevalinta on äänestäjille helpompaa kuin yksittäisen ehdokkaan valinta. Lisäksi ehdokkaan puoluetausta osoittautui ehdokasvalinnan perusteita analysoitaessa tärkeimmäksi valintaperusteeksi. Ehdokasvalinnan helppous vaihtelee kuitenkin äänestäjäryhmittäin, vaikka suurin osa äänestäjistä vastasi, että valinta on vähintäänkin melko helppo. Hieman yllättäen vaikeimmaksi ehdokasvalinnan kokivat korkeimmin koulutetut.

Ehdokasvalintojen syventävä analyysi osoitti, että omasta iästään huolimatta äänestäjät antavat äänensä tyypillisesti keski-ikäiselle ehdokkaalle. Suurempaa hajontaa äänestäjissä on sen suhteen, valitsevatko he naisen vai miehen ehdokkaakseen. Sekä miehet että naiset äänestävät todennäköisemmin oman sukupuolensa mukaista ehdokasta. Naisäänestäjille tämä on todennäköisempää kuin miesäänestäjille. Poliittisesti kokeneet ehdokkaat puolestaan ovat erityisen suosittuja vähäisen koulutuksen ja vähän politiikasta kiinnostuneiden ryhmissä. Politiikasta vähiten kiinnostuneille äänestäjille on helpointa valita jo julkisuudesta tuttu ehdokas.

Kaiken kaikkiaan analyysimme osoittaa, etteivät eduskuntavaalit ja niissä äänestäminen ole henkilöityneet aiempaa enemmän enää 2000-luvulla. Tämä havainto koskee sekä puoluejohtajiin kytkeytyvää keskittynyttä henkilöitymistä, että ehdokaspainotteiseen äänestämiseen liittyvää hajautunutta henkilöitymistä. Tähän voi olla syynä se, että politiikan henkilöityminen vahvistui pääosin jo viime vuosituhannen lopussa ja nykyään tilanne on tasaantunut. On myös mahdollista, että muihin maihin verrattuna muutosta on vaikea havaita suomalaisessa politiikassa. Vaalijärjestelmämme on ollut kansainvälisesti katsottuna erittäin henkilöpainotteinen jo 1950-luvulta saakka. Jos havainto muutoksen tasaantumisesta pitää paikkansa, muut maat ovat itse asiassa viime vuosikymmeninä lähentyneet Suomea politiikan ja vaalien henkilöitymisessä.

Lähteet

van Aelst, Peter, Tamir Sheafer ja James Stanyer (2012): The personalization of mediated political communication: Operationalizing key concepts for the analysis of news content. *Journalism* 13(2), 203–220.

André, Audrey, Bram Wauters ja Jean-Benoit Pilet (2012): It's not only about lists: explaining preference voting in Belgium. *Journal of election, parties and public opinion* 22(3), 293–313.

Arnesen, Sveinung, Dominik Duell ja Mikael Poul Johannesson (2019): Do Citizens Make Inferences from Political Candidate Characteristics When Aiming for Substantive Representation? *Electoral Studies* 57, 46–60.

Arter, David (2014) Clowns, 'Alluring Ducks' and 'Miss Finland 2009': The Value of 'Celebrity Candidates' in an Open-List PR Voting System. *Representation* 50(4), 453–470.

Balmas, Meital, Gideon Rahat, Tamir Sheafer ja Saul R. Shenhav (2014): Two routes to personalized politics: Centralized and decentralized personalization. *Party Politics* 20(1), 37–51.

Bengtsson, Åsa (2012): Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 139–155.

Bengtsson, Åsa ja Kimmo Grönlund (2005): Ehdokasvalinta. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa.* Helsinki: WSOY.

Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen,Olafur Hardarson, Hanne Marthe Narud ja Henrik Oscarsson (2014): *The Nordic voter: Myths of Nordic exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.

Bittner, Amanda (2011): *Platform or Personality? The Role of Party Leaders in Elections.* Oxford: Oxford University Press.

Collignon, Sofia ja Javier Sajuria (2018): Local Means Local, Does It? Regional Identification and Preferences for Local Candidates. *Electoral Studies* 56, 170–178.

Costa Lobo, Marina (2008): Parties and leader effects: Impact of leaders in the vote for different types of parties. *Party Politics* 14(3), 281–298.

Curtice, John ja Sarinder Hunjan (2011): Elections as beauty contests: Do the rules matter? Teoksessa Kees Aarts, André Blais ja Hermann Schmitt (toim.): *Political Leaders and Democratic Elections.* Oxford: Oxford University Press.

Dahlgaard, Jens Olav (2016): You Just Made It: Individual Incumbency Advantage Under Proportional Representation. *Electoral Studies* 44, 319–328.

Dalton, Russell J., Ian McAllister ja Martin P. Wattenberg (2000): Consequences of partisan dealignment. Teoksessa Russell J. Dalton ja Martin P. Wattenberg (toim.): *Parties without partisans: Political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press, 37–63.

Fridkin, Kim L. ja Patrick J. Kenney (2011): The Role of Candidate Traits in Campaigns. *Journal of Politics* 73(1), 61–73.

Garzia, Diego (2012): Party and leader effects in parliamentary elections: Towards a reassessment. *Politics* 32(3), 175–185.

Garzia, Diego (2013): The rise of party/leader identification in Western Europe. *Political Research Quarterly* 66(3), 533–544.

Giger, Nathalie, Anne-Marie Holli, Zoe Lefkofridi ja Hanna Wass (2014): The gender gap in same-gender voting: The role of context. *Electoral Studies* 35(3), 303–314.

Holmberg, Sören ja Henrik Oscarsson (2011): Party leader effects on the vote. Teoksessa Aarts Kees, André Blais ja Hermann Schmitt (toim.): *Political leaders and democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.

Van Holsteyn, Joop J.M. ja Ruby B. Andeweg (2010): Demoted leaders and exiled candidates: Disentangling party and person in the voter's mind. *Electoral Studies* 29(4), 628–635.

Karvonen, Lauri (2010): *The personalisation of politics: A study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press.

Karvonen, Lauri (2012): Ehdokasäänestäminen. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 313–323.

Kestilä-Kekkonen, Elina ja Peter Söderlund (2014): Party, leader or candidate? Dissecting the right-wing populist vote in Finland. *European Political Science Review* 6(4), 641–662.

Kirkland, Patricia A. ja Alexander Coppock (2018): Candidate Choice without Party Labels. *Political Behavior* 40(3), 571–591.

Lau, Richard R. ja David P. Redlawsk (2001): Advantages and disadvantages of cognitive heuristics in political decision making. *American Journal of Political Science* 45(4), 951–971.

Marsh, Michael (1985) The voters decide? Preferential voting in European list systems. *European Journal of Political Research* 13(4), 365–378.

Mainwaring, Scott ja Mariano Torcal (2006): Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization. *Handbook of party politics* 11(6), 204–227.

McAllister, Ian (2007): The personalization of politics. Teoksessa Russell J. Dalton ja Hans-Dieter Klingemann (toim.): *Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press, 571–588.

Mughan, Anthony (2015): Parties, conditionality and leader effects in parliamentary elections. *Party Politics* 21(1), 28–39.

Nisbett, Richard E. ja Timothy DeCamp Wilson (1977): Telling more than we can know: Verbal reports on mental processes. *Psychological Review* 84(3), 231–259.

Pikkala, Sari (2016): Naiset ja miehet äänestäjinä. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 159–176.

Put, Gert-Jan ja Bart Maddens (2015): The Effect of Municipal Size and Local Office on the Electoral Success of Belgian/Flemish Election Candidates: A Multilevel Analysis. *Government and Opposition* 59(4), 607–628.Rahn, Wendy M., Krosnick, Jon A. ja Marijke Breuning (1994): Rationalization and Derivation Processes in Survey Studies of Political Candidate Evaluation. *American Journal of Political Science* 38(3), 582–600.

Ryan, John Barry (2010): The effects of network expertise and biases on vote choice. *Political Communication* 27(1), 44–58.

Scarrow, Susan, Paul Webb ja David Farrell (2000): From social integration to electoral contestation: The changing distribution of power within political parties. Teoksessa Russell J. Dalton ja Martin P. Wattenberg (toim.): *Parties without partisans: Political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press, 129–154.

von Schoultz, Åsa (2016a): Puolueiden puheenjohtajien merkitys ja vaikutus äänestyspäätökseen. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 159–176.

von Schoultz, Åsa (2016b): Passing through the eye of the needle – individual electoral success in Finnish parliamentary elections. Teoksessa Lauri Karvonen, Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.): *The Changing Balance of Political Power in Finland*. Tukholma: Santerus Academic Press, 163–188.

Shugart, Matthew S., Melody E. Valdini ja Kati Suominen (2005): Looking for Locals: Voter Information Demands and Personal Vote-Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation. *American Journal of Political Science* 49(2), 437–449.

Swanson, David L. ja Paolo Mancini (toim.) (1996): *Politics, media, and modern democracy: An international study of innovations in electoral campaigning and their consequences*. Wesport, CT: Praeger.

Wattenberg, Martin P. (1991): *The Rise of Candidate-centered Politics: Presidential Elections of the 1980s*. Cambridge: Harvard University Press.

8 Hallituksen muodostaminen: Katosiko strateginen hallitusohjelma?

Juri Mykkänen & Joonatan Virtanen

8.1 Johdanto

Kesäkuussa 2019 nimitetty SDP:n puheenjohtajan Antti Rinteen hallitus merkitsi historiallista katkosta Suomen poliittisessa johtamisessa. Hallitus oli pitkään aikaan ensimmäinen, josta kokoomus jätettiin ulkopuolelle ja molemmat vasemmistopuolueet nousivat hallitusvastuuseen. Vapaasti tulkiten Rinteen hallitus – ja samalla pohjalla joulukuussa 2019 jatkanut Sanna Marinin hallitus – kuuluvat kansanrintamaperinteeseen, jossa hallituksen rungon muodostavat keskusta ja vasemmistopuolueet. Viimeksi vastaava kokoonpano oli hallitusvallassa 1982–83 (Kalevi Sorsan III hallitus). Vanhanmallisesta kansanrintamakoalitiosta hallituksen erottaa vain Vihreä Liitto.

Edellisen vaalikauden oppositiossa istuneen vasemmiston tavoitteissa ilmeni voimakas halu kääntää keskustan Juha Sipilän johtaman oikeistohallituksen julkista taloutta supistava linja kohti perinteistä hyvinvointivaltioajattelua. Hallituksenmuodostamisen dynamiikkaan vaikuttivat vahvasti myös perussuomalaisten kiri eduskunnan toiseksi suurimmaksi puolueeksi ja Vihreiden paras vaalitulos kautta aikojen. Rajun vaalitappion kärsinyt Keskusta otti, vastoin monien odotuksia, hallituksen kakkospuolueen paikan samalla kun potentiaalisten hallituspuolueiden määrä näytti kasvaneen. SDP:n mittauskannatuksen luisu juuri vaalien alla toi oman monimutkaistavan lisänsä hallitusneuvotteluihin.

Edellä mainitut tekijät ennustavat tavallisesti pitkittyneitä ja vaikeita hallitusneuvotteluita. Jossakin määrin näin tapahtuikin. Konkreettisesti tämä näkyi ohjelmallisissa myönnytyksissä, jotka SDP maksoi hintana keskustalle hallitusyhteistyöstä sekä keskustan hallitushaluja hillinneessä pyrkimyksessä välttää täydellinen takinkääntö ja säilyttää osa edellisen

hallituksen saavutuksista. Osin tämän monimutkaisuuden seurauksena hallitusneuvottelut venyivät yli pitkän ajan keskiarvon ja hallitusohjelmasta tuli ennätyksellisen pitkä ja yksityiskohtainen – mutta vain osin.

Tässä artikkelissa keskitymme hallitusneuvotteluihin ja siihen tapaan, jolla neuvotteluosapuolet organisoituivat työryhmiin ja lopulta myös hallitusohjelman muotoon. Huomio kiinnittyy sosiaalidemokraattien jo 2015 ilmaisemaan epäilyyn ns. strategisen hallitusohjelman mielekkyydestä (Mykkänen 2016). Rinteen hallituksen ohjelmassa oli kuitenkin samoja poikkihallinnollisuuteen pyrkiviä piirteitä, jotka näkyvät ohjelman jäsennyksessä ministeriöiden rajat ylittävien "ilmiöiden" kautta. Käymme läpi tämän ilmiölähtöisyyden syitä ja peilaamme sitä edellisen hallituksen strategiseen ohjelmaan. Samalla valotamme hallitusohjelman taustalla olevan "valtioneuvostopolitiikan" vahvistumista.

Yksi johtopäätös on, että Rinteen hallituksen ohjelmassa on jopa enemmän strategisen ohjelman piirteitä kuin edeltävän hallituksen ohjelmassa, vaikka vaalien alla ja hallitusneuvottelujen yhteydessä strategisesta ohjelmasta ei juuri puhuttu. Aluksi tarkastelemme kuitenkin hallitusneuvotteluja puoluejärjestelmän kontekstissa ja tulkitsemme niitä systeemitason monimutkaisuuden näkökulmasta. Tämän jälkeen pohdimme hallitusohjelmaa epävarmuutta vähentävänä ja puoluejärjestelmän fragmentaatiosta seuraavaa monimutkaisuutta hillitsevänä tekijänä sekä hallitusohjelman kehitystyön taustalla vaikuttavaa pyrkimystä yhtenäistää valtiojohdon toimintaa. Lopuksi kuvaamme Rinteen hallitusohjelman syntyä näin hahmoteltujen kontekstitekijöiden valossa.[7]

8.2 Hallitusohjelma ja puoluejärjestelmän monimutkaistuminen[8]

Vaalien jälkeen koalitionmuodostuksen alkuasetelma näytti vaikealta. Kun yksikään puolue ei saavuttanut huhtikuun vaaleissa eduskuntapaikoilla mitattua selvää johtoasemaa, ennustettiin yleisesti vaikeita hallitusneuvotteluita. Yksikään puolue ei yltänyt 20 prosentin kannatukseen, jota on yleensä Suomen monipuoluejärjestelmässä pidetty suuren puolueen kynnyksenä. Kolme suurinta puoluetta – SDP, Perussuomalaiset ja Kokoomus – päätyivät kaikki alle 18 prosentin vaalikannatukseen vain alle prosenttiyksikön päässä toisistaan. Keskusta (13,8 %) ja Vihreät (11,5 %) seurasivat hiukan etäämmällä. Pääministeripuolue Keskusta menetti seitsemän prosenttiyksikköä kannatuksestaan, ja tie oppositioon näytti

7 Artikkeli perustuu medialähteisiin sekä hallitusohjelman valmisteluun ja neuvottelujen organisoimiseen osallistuneiden poliittisten toimihenkilöiden ja virkamiesten haastatteluihin. Luottamuksellisuuden takaamiseksi haastateltuja ei identifioida eikä heitä siteerata suoraan.

8 Tämä jakso perustuu aikaisemmin julkaistuun aineistoon (Mykkänen 2019).

varmalta. SDP:n kannatuspiikki tuli vaaleihin nähden etuajassa; puolueen tulos oli odotuksiin nähden vaatimaton kuusi uutta kansanedustajaa. Kokoomus ja Perussuomalaiset onnistuivat säilyttämään asemansa ja saivat kumpikin yhden edustajapaikan lisää. Vihreät ja Vasemmistoliitto menestyivät hyvin. Vihreiden ryhmä kasvoi viidellä ja Vasemmistoliiton neljällä edustajalla.

Yhden paikan turvin suurimpana eduskuntapuolueena SDP aloitti hallitustunnustelut Antti Rinteen johdolla. Suomalaisessa puoluejärjestelmässä vaalit tuottavat vain harvoin tuloksen, jonka perusteella olisi heti selvää, mitkä puolueet muodostavat hallituksen. Vuodesta 1983 lähtien suurin eduskuntapuolue on ollut aina hallituksessa (Isaksson 2014, 155), ja tyypillisesti pääministeri edustaa tätä puoluetta. Vuoden 2019 eduskuntavaalien tulos ennakoi kuitenkin monimutkaisempaa asetelmaa. Keskusta oli lähes varmasti jäämässä opposition, ja kolmen suurimman puolueen kesken vallitsi vakavia erimielisyyksiä useista keskeisistä politiikkakysymyksistä, kuten ilmastonmuutoksen torjunnasta, ihmisoikeuksista, maahanmuutosta ja talouspolitiikasta. Samalla kaikki kolme puoluetta saattoivat perustellusti vaatia itselleen paikkaa hallituksessa.

Kun Keskustan Sipilä teki selväksi, että hänen puolueensa siirtyisi ennätyssuuren vaalitappion jälkeen oppositioon ja kun lähes kaikki puolueet olivat kieltäytyneet yhteistyöstä Perussuomalaisten kanssa, näytti siltä, että tuleva hallitus rakentuu SDP:n ja Kokoomuksen varaan. Kokoomuksen pettymykseksi Rinne ja sosiaalidemokraatit lähtivät rakentamaan hallitusyhteistyötä, jossa ei olisi sijaa Kokoomukselle. Sen sijaan SDP oli valmis neuvottelemaan enemmistöhallituksen muodostamisesta Keskustan, Vihreiden, Vasemmistoliiton ja RKP:n kanssa. Kun uusi hallitus näytti ottavan etäisyyttä Sipilän hallituksen tiukkaan talouspolitiikkaan ja markkinamyönteisyyteen, syntyi kiusallinen tilanne, jossa Keskusta joutuisi takinkääntäjän asemaan. Helpottaakseen Keskustan hallitustietä Sipilä ilmoitti jättävänsä puolueen puheenjohtajan tehtävän.

Kevään 2019 hallitusneuvottelujen vaikea alkuasetelma oli seurausta sekä akuuteista jännitteistä puolueiden välillä että pitkän ajan muutoksesta, jossa Suomen puoluejärjestelmä on monimutkaistunut kahdessa vaiheessa. Vuosien 1966 ja 1987 välisenä aikana voitiin enemmistöhallitus muodostaa kahdelle pohjalle, SDP:n ja Keskustapuolueen punamulta-akselille tai kansanrintamamallin mukaan, jossa punamultaa täydennettiin radikaalilla vasemmistolla. Pieniä apupuolueita tarvittiin usein enemmistön varmistamiseksi, mutta hallituksen muodostaminen oli erityisesti kahden puolueen, Keskustan ja SDP:n, kauppa. Asetelma alkoi murtua, kun Urho Kekkonen jätti presidentin tehtävän 1981 ja Neuvostoliitossa pääsihteeri Mihail Gorbatšov vähän myöhemmin aloitti glasnostina tunnetun uudistuspolitiikkansa.

1980-luvulla Suomen puoluejärjestelmässä tapahtui kaksi suurta muutosta: Kokoomus palasi hallitusvastuuseen vuonna 1987 kahden vuosikymmenen paitsiosta ja radikaali

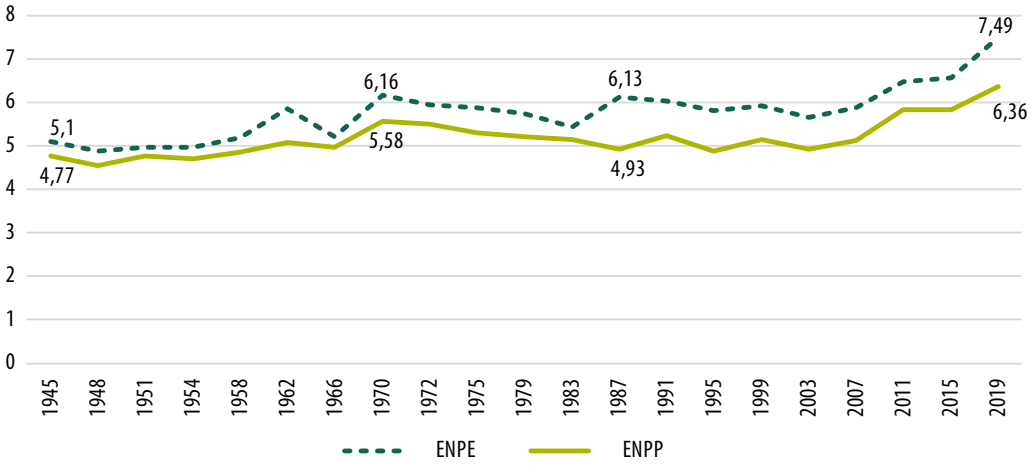
vasemmisto menetti ison osan kannatuksestaan. Tämän seurauksena kansanrintamahallituksen todennäköisyys pieneni merkittävästi ja syntyi kaksi uutta koalitiomallia, sinipuna ja oikeistohallitus. Vuodesta 1987 vuoteen 2011 puoluejärjestelmä toimi "vaihtuvan ensisijaisuuden" (*shifting pivotality*) varassa (Arter 2009, 235), mikä tarkoitti sitä, että aina vaalien jälkeen yksi kolmesta suuresta puolueesta oli oppositiossa ja kaksi muuta hallituksessa. Järjestelmän seurauksena SDP, Keskusta ja Kokoomus lähentyivät toisiaan poliittisesti, koska suuret linjaerimielisyydet olisivat vaarantaneet kunkin puolueen hallituskelpoisuuden.

Toinen järjestelmämuutos tapahtui vuonna 2011, kun Perussuomalaiset nousi aikaisemmasta marginaalista kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi Kokoomuksen ja SDP:n perään ja ohi Keskustan. Siitä lähtien Suomessa on ollut neljä keskisuurta puoluetta, jotka kilpailevat pääministerin paikasta. Kevään 2019 vaaleissa Vihreät ylsi 11,5 prosentin kannatuksella nelikon kantaan ja otti viidentenä puolueena haastajan paikan pääministerikisassa.

Puoluekentän rakennemuutos selittää pitkälti hallituksenmuodostamisen monimutkaisuutta. Kolmen suuren puolueen aikakaudella hallitus voitiin näistä puolueista muodostaa seitsemällä eri tavalla, kun taas vuodesta 2011 alkaen neljän puolueen kombinaatioita on teoreettisesti ollut tarjolla 15.[9] Vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen kombinaatioiden määrä kasvoi 31:een, jos Vihreät otetaan viidentenä puolueena mukaan. Pienten puolueiden mukanaolo lisää kombinaatioiden määrää, vaikka todellisuudessa mahdolliset enemmistökoalitiot ovat toki harvalukuisempia. Vakiintunut tapa tarkastella monimutkaisuutta on mitata puoluejärjestelmän fragmentoitumista efektiivisten puolueiden lukumäärää mittaavalla indeksiluvulla (Laakso ja Taagepera 1979). Mitä korkeamman arvon indeksi saa, sitä fragmentoituneempana puoluejärjestelmää voidaan pitää. Kuviosta 8.1 voidaan päätellä, että Suomen puoluejärjestelmä on tällä hetkellä fragmentoituneimmassa tilassa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Tätä havaintoa tukee myös neljän suurimman puolueen eduskuntavaaleissa saama yhteenlaskettu ääniosuus, joka on nyt pienimmillään sitten vuoden 1945 (kuvio 8.2).

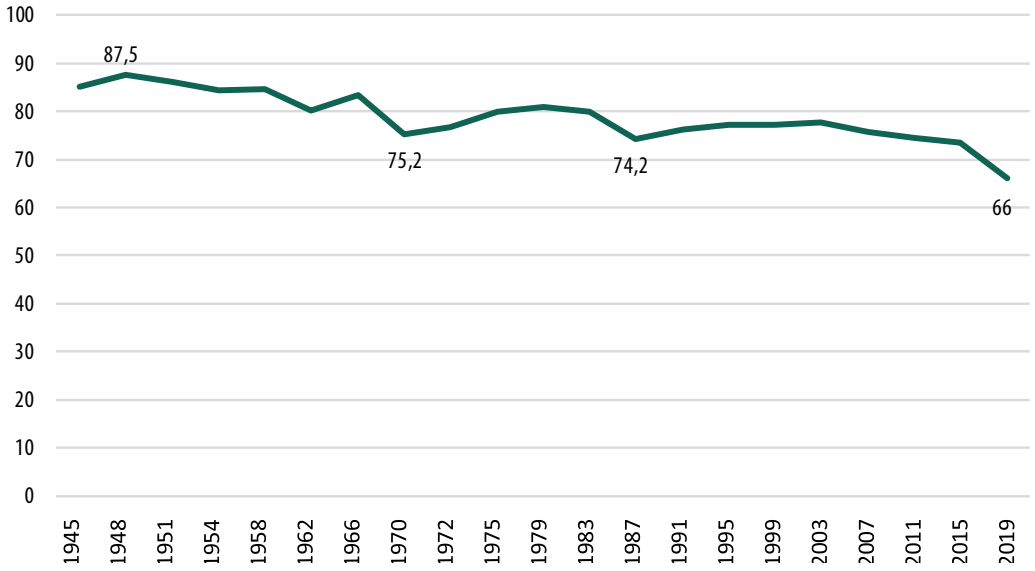
9 Erilaisten kombinaatioiden määrä saadaan kaavasta 2n-1, jossa n on tässä tapauksessa potentiaalisten hallituspuolueiden lukumäärä. Tulosta vähennetään 1, koska kaava ottaa huomioon myös tyhjän joukon. Esimerkiksi kolmen puolueen A, B, ja C kesken voidaan hallitus muodostaa seuraavasti: A; B; C; AB; AC; BC; ABC.

Kuvio 8.1 Suomen puoluejärjestelmän fragmentaatio 1945–2019: efektiivisten puolueiden lukumäärä vaaleissa (katkoviiva) ja eduskunnassa (yhtenäinen viiva), Laakso-Taagepera -indeksi*.

*Lähde: Gallagher (päiväämätön) ja omat laskelmat.

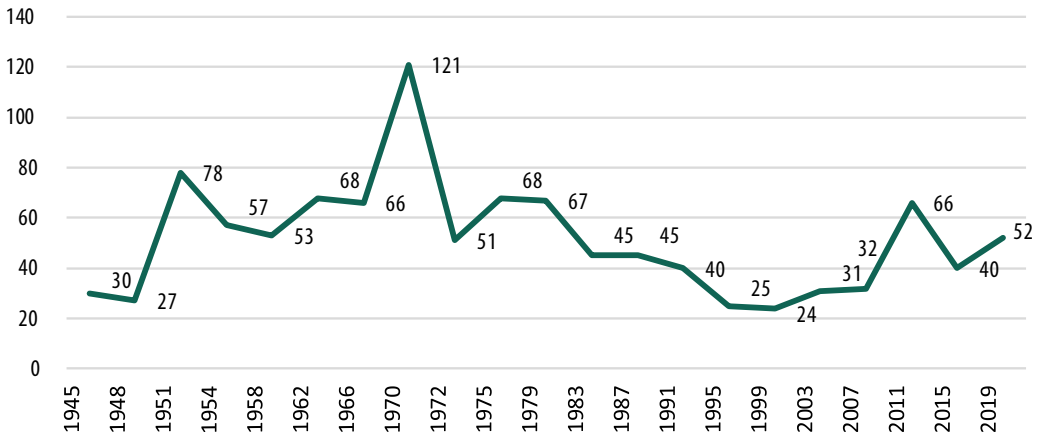
Kuvio 8.2 Neljän suurimman puolueen ääniosuus eduskuntavaaleissa 1945–2019.

Samaan aikaan puolueiden pyrky hallitukseen on kasvanut. Tähän on vaikuttanut eritoten vuonna 1992 toteutettu eduskunnan määrävähemmistösääntöjen kumoaminen. Aikaisemmin hallitusten oli monissa hankkeissaan ja budjettiesityksissään pakko konsultoida oppositiopuolueita, mutta lakimuutoksen jälkeen hallitukset ovat voineet pääsääntöisesti hallita yksinkertaisen enemmistön turvin. Tämä on tehnyt oppositiossa olemisesta vähemmän houkuttelevaa ja lisännyt ideologisesti epäyhtenäisten hallitusten todennäköisyyttä, kun hallitusvallan houkutus ajaa linjaerimielisyyksien ohi.

Kaksi yksinkertaista mittaria kertovat monimutkaistuvan puoluejärjestelmän vaikutuksista – vaalien jälkeen uuden hallituksen nimittämiseen kulunut aika sekä hallitusohjelman pituus. Vaikka ennusmerkit pitkistä neuvotteluista olivat ilmassa, hallitustunnustelija Rinne ilmoitti optimistisesti, että hänen hallituksensa olisi nimitetty hyvissä ajoin ennen kuin Suomi ottaisi vastaan EU:n puheenjohtajuuden heinäkuussa. Rinteen optimismilla oli yllättäen katetta, vaikka historiallisesti tarkastellen hallituksen muodostaminen ei ollut erityisen nopeaa. Rinteen hallitus nimitettiin kesäkuun kuudentena päivänä, jolloin vaaleista oli kulunut 52 päivää. Tällä samalla laskutavalla edellinen, Juha Sipilän johdolla muodostettu kolmen puolueen porvarihallitus käytti neuvotteluihin 40 päivää. Sitä edellistä, kokoomusjohtaja Jyrki Kataisen kuuden puolueen hallitusta neuvoteltiin kasaan peräti 66 päivää. Keskimäärin hallituksen muodostamiseen käytettiin eduskuntavaalivuosien 1945 ja 1962 välisenä aikana 52 päivää ja vuosien 1966 ja 1983 välisenä aikana 69 päivää (vrt. Isaksson 2014, 159). Vuosien 1987 ja 2007 välisenä aikana vastaava luku oli 33 päivää (kuvio 8.3). Vaikka havaintojakso 2011–2019 on lyhyt, huomaamme, että hallituksen muodostamiseen on käytetty jälleen enemmän aikaa, keskimäärin 52 päivää. Vaikuttaa siltä, että 1970-luvun molemmin puolin hallitusneuvotteluihin käytettiin enemmän aikaa, vaikka mahdollisten hallituskoalitioiden määrä oli pienempi kuin nykyään. Tämä viittaa siihen, että poliittiset linjaerimielisyydet olivat tuolloin jyrkempiä kuin myöhemmin.

Kuvio 8.3 Hallitusneuvottelujen kesto 1945–2019 (päiviä vaalipäivästä laskettuna).

Näitä havaintoja on vaikea selittää tilastollisesti. Jos tarkastellaan koko ajanjaksoa 1945–2019, korrelaatiot[10] sekä efektiivisten puolueiden lukumäärän että neljän suurimman puolueen ääniosuuden ja neuvottelujen keston välillä ovat erittäin alhaisia eivätkä tilastollisesti merkitseviä. Myöskään hallituskoalitioon osallistuvien puolueiden määrällä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä neuvottelujen kestoon (p=.331). Samansuuntainen tulos saadaan, kun tarkastellaan vasemmiston ja oikeiston yhteishallituksia (p=.550). Puoluejärjestelmän muutoksiin perustuvien ajanjaksojen tarkastelu tuottaa hieman selkeämmän tuloksen. Vuodet 1966–1983 poikkeavat neuvottelujen keston suhteen ajanjaksosta 1987–2007 (p=.009)[11]. Tuorein ajanjakso 2011–2019 puolestaan muistuttaa neuvottelujen kestolta ajanjaksoa 1945–1966. Ehkä selkein tulos saadaan, kun tarkastellaan neljän suurimman puolueen ääniosuutta. Vuodesta 1987 – siis Kokoomuksen rehabilitaation jälkeen – havaitaan neljän suurimman puolueen ääniosuuden ja hallitusneuvotteluihin käytetyn ajan välillä melko voimakas negatiivinen korrelaatio (ρ=-.77, p=.015). Toisin sanoen mitä pienempi on ääniosuus (eli mitä fragmentoituneempi puoluejärjestelmä) sitä enemmän aikaa on käytetty hallitusneuvotteluihin.[12] Tämä pätee siis vain ajanjaksoon 1987–2019. Tästä voi tehdä kaksi johtopäätöstä. Hallitusneuvottelujen kestoon vaikuttavat syyt liittyvät useimmiten kulloiseenkin poliittiseen tilanteeseen ja siinä esiintyviin puolueiden välisiin jännitteisiin. Toisaalta taas puoluejärjestelmän fragmentaatio alkaa vaikuttaa vuoden 1987 jälkeen.

Rinteen hallituksen ohjelmasta tuli ennätyksellisen pitkä. Ohjelman pituus on noin 33 300 sanaa, mikä on kolme kertaa Sipilän hallituksen ohjelman pituus ja selvästi enemmän kuin edellinen ennätys (Kataisen sinipunahallituksen ohjelma vuodelta 2011). Tutkimuskirjallisuudessa hallitusohjelmalla katsotaan olevan kaksi erityistä tehtävää. Toisaalta sillä pyritään korvaamaan puuttuvaa tietoa koalitiopartnerien aikomuksista ja toisaalta sen katsotaan lisäävän hallituksen koheesiota yhteisten päämäärien kautta (Moury 2010; Strøm ja Müller 1999; Timmermans 2003). On myös voitu osoittaa, että hallitusneuvottelujen monimutkaisuus liittyy epävarmuuteen hallituskumppanien preferensseistä ja toimintavaihtoehdoista (Ecker ja Meyer 2015; Golder 2010). Rinteen hallituksen yhteydessä olisi houkutus tulkita pitkät neuvottelut ja pitkä ohjelma luottamuksen puutteeksi hallituspuolueiden välillä.

Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus. On totta, että Keskusta lähti mukaan hallitukseen epäillen ja vasta taktiseksikin tulkittavan mietintätauon jälkeen. Hallituksessa Keskustalle avautuisi mahdollisuus häivyttää leikkauspuolueen mainettaan, mutta samalla Keskustan

10 Havaintojen pienen lukumäärän vuoksi tässä käytettiin ei-parametrista Spearmanin korrelaatiokerrointa (ρ).

11 Tilastollisesta analyysistä poistettiin vaalivuosi 1970, jolloin neuvottelut kestivät ennätykselliset 121 päivää (välissä ehti istua virkamieshallitus).

12 Positiivinen mutta tilastollisesti ei-merkitsevä korrelaatio havaittiin myös efektiivisten puolueiden määrän ja neuvottelujen keston välillä (ks, kuvio 8.1: ρENPP=.59; ρENPE=.78).

oli varmistuttava, ettei Rinteen hallitus tekisi tyhjäksi kaikkea, mitä edellinen keskustajohtoinen hallitus oli saanut aikaan. Luottamuksen vahvistamiseksi ja epävarmuuden vähentämiseksi Rinne turvautui perinteiseen hallitustunnustelijan keinoon. Hän pyysi kaikkia eduskuntapuolueita vastaamaan joukkoon hallituspolitiikan kannalta keskeisiä kysymyksiä ennen kuin varsinaiset hallitusneuvottelut alkoivat. Samalla puolueiden tuli kertoa, mistä asioista ne eivät olisi valmiita neuvottelemaan. Kysymykset oli jaettu kahdeksaan temaattisen kokonaisuuteen. Kysymyksiä oli kaikkiaan 29, mikä ylitti kaikkien aikaisempien hallitustunnustelijoiden kysymysten määrän. Suuri määrä kysymyksiä viittaa sekin epäluottamukseen ja siihen, ettei Rinne halunnut antaa tilaa hallituskumppaneille myöhempiä operaatioita varten. Toisaalta kysymysten teemat oli johdettu lähes suoraan SDP:n pitkän aikavälin ohjelmasta (SDP 2019), jonka taustalla oli koko vaalikauden jatkunut laajamittainen ohjelmatyö. Tässä mielessä luottamuksen puute oli tuskin ensisijainen syy tunnustelijan kysymysten laatuun tai määrään. Kuten jäljempänä nähdään, hallitusohjelman pituudella oli muitakin selityksiä kuin puolueiden välinen epäluottamus.

8.3 Hallitusohjelma epävarmuuden hallintainstituutiona

Hallitusohjelmien tyypillinen ongelma – liiallinen yksityiskohtaisuus, tärkeysjärjestyksen puute ja hajanaisuus, jopa ristiriitaisuus – korostuu helposti, jos hallituksen linjasta neuvotellaan tilanteessa, jota leimaa puoluejärjestelmän hajanaisuus. Ääritapauksessa hallitussopuun päästään vain, jos jokainen puolue saa vuorollaan sanella omat toiveensa ohjelmaan. Hallitustyöskentelystä muodostuu silloin puhdasta ministerihallintoa, jossa puolueiden edustajina toimivat ministerit keskittyvät ajamaan puolueensa päämääriä omalla hallinnonalallaan. Samalla hallituksen sisäinen yhteistyö kärsii, ja koheesio on muodollista ja säilyy vain niin kauan kuin ministerit eivät puutu toistensa asioihin.

Hallitusohjelmalla voidaan melko tehokkaasti estää tällaisen tilanteen syntyminen esimerkiksi rakentamalla ohjelmaan toimenpiteitä, jotka edellyttävät puolueiden yhteistyötä, ministeriökohtaisen työnjaon ylittämistä, yhteisten tilaisuuksien lisäämistä tai pääministerin aseman vahvistamista. Suomessa puoluejärjestelmän monimutkaistumisen kanssa samaan aikaan on kehittynyt strateginen hallitusohjelmainstituutio, vaikka niiden keskinäinen yhteys ei olekaan aina ollut tietoisen työn tulosta. Teoreettisemmin ilmaistuna näin käsitteellistetyssä hallitusohjelmassa on kyse (sisällöllisten tavoitteiden lisäksi) poliittista päätöksentekoa ohjaavien rakenteiden ja menettelytapojen valinnasta – siis instituution rakentamisesta. Puolueiden johtajisto voi ohjelman avulla vaikuttaa siihen, miten tulevan hallituksen yhteistyö organisoidaan: miten edistetään koalition yhtenäisyyttä ja häivytetään epäilyjä hallituskumppaneiden motiiveista, miten saadaan aikaan olosuhteet hallituksen kollektiiviselle tahdonmuodostukselle tai miten saadaan hillittyä hallinnonalojen omia intressejä ja lujitettua poliittista ohjausta. Hallitusohjelma ja sen toimeenpano muodostavat näin

ollen tärkeän hallitusinstituution, jonka merkityksen voi perustellusti sanoa korostuvan sitä enemmän mitä fragmentoituneemmaksi puoluejärjestelmä muuttuu.

Instituution merkitykseen vaikuttaa myös sitä ohjaava normisto. Vuoden 2000 perustuslaissa hallitusohjelma sai ensimmäistä kertaa juridisen aseman. Hallitukset velvoitettiin antamaan ohjelmansa eduskunnalle tiedoksi, minkä jälkeen eduskunta äänestää hallituksen luottamuksesta. Hallitusohjelma on eduskunnan ja uuden hallituksen välisen parlamentaarisen luottamussuhteen ensimmäinen konkreettinen koetus. Uuden perustuslain hengessä vuonna 2003 annetun lain mukaan pääministeri ”valvoo hallitusohjelman toimeenpanoa”. Eduskunta myös luottaa siihen, että hallitus toteuttaa hallitusohjelmaansa. Vaikka hallitusohjelma on ollut keskeisin hallituksen työtä määrittävä asiakirja jo kauan ennen uuden perustuslain säädöksiä, perustuslaki on antanut ohjelmalle vieläkin merkittävämmän aseman. Myös alemman tasoista normistoa on viety samaan suuntaan. Sipilän hallituksen ensimmäisenä toimintavuotena 2015 valtioneuvoston kanslian ohjesääntöä uudistettiin ja kanslialle annettiin yleisvaltuus, johon kuuluu ”valtioneuvoston organisointi, hallituksen toiminta ja valtioneuvoston yleisten toimintaedellytysten järjestäminen” (12 §, muutettu 2015). Valtioneuvoston strategiatyöstä säädetään valtioneuvoston kanslian työjärjestyksen muutoksessa vuodelta 2018, jolloin keväällä 2015 eduskuntavaalien alla tilapäisenä perustettu strategiasihteeristö lakkautettiin ja tilalle perustettiin pysyväisluontoinen strategiaosasto (4a §). Samassa pykälässä osasto määrätään toimimaan hallituksen strategiaistuntojen ja kansliapäällikkökokousten sihteeristönä sekä säädettiin kansliapäälliköiden velvollisuudesta huolehtia poikkihallinnollisesta yhteistyöstä ja sen koordinoinnista (45 §).

Suomessa on historiallisesti nähtävissä hallitusohjelman muutos symbolisesta hallituksen tahdonilmauksesta ja politiikan suunnan yleisestä luonnehdinnasta kohti hallitusta yhä enemmän sitovaa asiakirjaa ja toimintasuunnitelmaa, päätyen nykyiseen perustuslain tunnistamaan ohjelmaan, jonka toteuttamisen seuraamiseksi on perustettu oma hallinto valtioneuvoston kansliaan. Tämä on merkinnyt sitä, että hallitusohjelma instituutiona on vahvistunut ja saanut enemmän säännönmukaisia piirteitä. Kaikki ei enää riipu hallitusneuvottelijoista, joiden pitäisi ”sisäsyntyisesti” luoda omaa toimintaansa kontrolloivat institutionaaliset mekanismit ilman ulkopuolista valvovaa osapuolta (ks. Shepsle 1998). Nykyisessä hallitusohjelmainstituutiossa puolueet ovat keskeisessä asemassa, mutta ohjelmasta sovitaan osin juridis-hallinnollisesti määräytyneissä olosuhteissa.

Hallitukset voivat siis hallitusohjelman avulla pyrkiä tietoisesti muuttamaan myös hallituksen työskentelytapaa tai vaihtoehtoisesti jättäytyä sektori-intressejä korostavan hallinnon oman toimintalogiikan varaan (Döhler 2002, 107). Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, on jo pitkään pyritty ohjaamaan hallituksen toimintaa kohti strategisempaa politiikan johtamista (Tiili 2008), jossa hallitus linjaa joitakin yleisiä poliittisia suuntaviivoja ja ohjaa toimintaa yli kapeiden sektorirajojen kohti kokonaisvaltaisia uudistuksia. Tavoitteena on ollut nimenomaan sektori-intressien rajoittaminen. Suomessa perinteisten hallitusohjelmien

kritiikki on ollut keskeisten poliitikkojen tiedossa pitkään, mutta ohjelman lyhentämisen riski on ollut usein hallituskoalition osapuolille liian suuri, ja siinä tilanteessa vanha ratkaisu on epätäydellisenäkin tarjonnut keinon hallitussovun synnyttämiseen. On syntynyt polkuriippuvuus, jossa vanhaan toimintatapaan investoitu "pääoma" tuottaa varmemmin kuin siitä luopuminen. Negatiivisten ulkoisvaikutusten pelko (välistävedot, sooloilu, pienten puolueiden ohittaminen, riitojen aiheuttama lukkiutuminen jne.) on ylläpitänyt jatkuvuutta – tai oikeastaan rajoittanut vaihtoehtoisten polkujen punnintaa (Bednar ym. 2015, 314) ja taannut sektorihallinnolle ohjelman sisältöön nähden etulyöntiaseman.

Näin jatkui Sipilän hallituksen muodostamiseen saakka, vaikka työtä strategisen hallitusohjelman eteen on tehty pitkään. Viimeistään Paavo Lipposen ensimmäisestä hallituksesta (1995–1999) saakka hallitukset ovat muokanneet työskentelyään strategiseen suuntaan. Lipposen hallitukset koostivat ohjelmansa seuraamiseksi strategiasalkkuja ja strategia-asiakirjoja. Matti Vanhasen hallituksissa kokeiltiin poikkihallinnollisia politiikkaohjelmia. Vanhasen ja Jyrki Kataisen hallitukset aloittivat hallitusohjelman puolivälitarkastelut. Viimein Sipilän hallitus reivasi hallitusohjelman muotoa strategisen johtamisen perusoppien mukaan. Ennen Sipilän hallitusta uudistusyritykset olivat jääneet vaatimattomiksi tai epäonnistuneet vahvojen poliittisten intressien vuoksi. Varsinkin Kataisen ideologisesti epäyhtenäinen koalitio kariutti siihen saakka pisimmälle viedyn yrityksen kohti strategista hallitusohjelmaa.

Strategisella hallitusohjelmalla on siis pitkä byrokraattinen historiansa; se ei ollut Sipilän hallituksen innovaatio. Toisaalta se, että hallitusohjelma laadittiin tuolloin poikkeuksellisella tavalla, oli ratkaisevasti riippuvainen siitä, että taustalla ollut pitkäjänteinen kehittämistyö kohtasi otolliset poliittiset olosuhteet (Kingdon 1983; March ja Olsen 1983), joiden vallitessa hallitusohjelmatyöskentelyn vanhan polkuriippuvuuden katkaiseminen tuli mahdolliseksi. Strateginen hallitusohjelma ei olisi ollut mahdollinen ilman valtioneuvoston kanslian vahvistunutta asemaa ja kanslian ja valtiovarainministeriön johtaman hallinnonkehittäjien verkoston työskentelyä – ja kenties Kataisen korvanneen Alexander Stubbin hallituksen hajaannusta loppuvuodesta 2014 ja siihen liittynyttä pettymystä hallituksen tuloksellisuuteen. Kun nämä tekijät yhdistyivät Sipilän yrittäjätaustaan ja ideologisesti yhtenäiseen hallituspohjaan, syntyi tilanne, jossa hallituksen muodostaneet poliitikot eivät enää pitäneet hallitusohjelman lyhentämistä poliittisena riskinä. Nämä olosuhteet ohjasivat Sipilän hallituksen muodostajia kohti mahdollisuuksia, jotka olivat olleet valmisteilla useita vuosia mutta joiden oli siihen saakka arvioitu tuottavan vähemmän poliittisia hyötyjä kuin perinteinen pitkä ja yksityiskohtainen hallitusohjelma.

Pyrimme tässä osoittamaan, että Rinteen ohjelma ei ole yhtään vähemmän strateginen kuin Sipilän ohjelma, vaikka Rinteen/Marinin hallitus ei strategia-sanastoa erityisen ahkerasti olekaan viljellyt. Oikeastaan nykyhallituksen ohjelma on jopa strategisempi kuin edeltäjänsä. Väitteemme mukaan kyse on uudenlaisesta polkuriippuvuudesta, joka perustuu

hallituspuolueiden keskinäisen epäluottamuksen häivyttämisen lisäksi pitkäkestoiseen ja systemaattiseen ”valtioneuvostopolitiikan” kehittämiseen.

8.4 Kohti yhtenäistä valtioneuvostoa?

Hallitusohjelman institutionalisointi voidaan nähdä osana laajempaa valtioneuvostoon kohdistuvaa uudistusagendaa, jolla on pyritty vastaamaan sekä monipuoluehallitsemisen ongelmiin että hallitusten kasvaneisiin poliittisiin paineisiin toteuttaa laajoja ja kauaskantoisia uudistuksia. Suomen puoluejärjestelmän fragmentaatio on tapahtunut samaan aikaan 1980-luvulla alkaneen poliittisen järjestelmän ja valtiosäännön parlamentarisoinnin kanssa, jossa tasavallan presidentin sisäpoliittinen valta riisuttiin ja eduskunnan yksinkertaisen enemmistön varassa toimiva valtioneuvosto nostettiin tosiasialliseksi hallitusvallan käyttäjäksi. Tässä kehityksessä hallitukset ovat saaneet periaatteessa aiempaa vakaammat puitteet toiminnalleen ja tietyin reunaehdoin enemmän valtaa ja mahdollisuuksia politiikkansa toteuttamiseen. Sen kautta myös valtioneuvoston organisaatio ja toimintatavat ovat nousseet uudella tavalla poliittisen huomion kohteeksi. Tätä uutta valtioneuvostopolitiikkaa on kuitenkin harjoitettu ristiriitaisen institutionaalisen perinnön ja kilpailevien valtakeskusten oloissa. Parlamentarisointikehityksessä valtioneuvostoa ja sitä johtavaa pääministeriä vahvistettiin, mutta toisaalta myös ministeriöiden ja ministereiden suhteellisen itsenäinen asema valtioneuvoston kokonaisuudessa säilyi. Myös valtiovarainministeriölle muodostunut asema muita ministeriöitä finanssipolitiikan kautta ohjaavana ja pääministerin johtamaa valtioneuvoston kansliaa vaikutusvaltaisempana ”superministeriönä” säilyi (Virtanen ym. 2016).

Valtioneuvostopolitiikan taustalla vaikuttavat myös koko julkisen hallinnon uudistamisen nousu vahvemmin osaksi hallitusten tavoitteita erityisesti Harri Holkerin (1987–1991) ja Esko Ahon (1991–1995) hallitusten aikana sekä suomalaisten uudistusten aiempaa tiiviimpi kytkeytyminen kansainvälisiin hallintopoliittisiin trendeihin. Holkerin ja Ahon hallitusten uudistukset heijastelivat uuden julkisjohtamisen (New Public Management, NPM) politiikkatrendiä, kun malleja suomalaisiin uudistuksiin haettiin ulkomaisista esikuvista sekä kansainvälisistä asiantuntijaorganisaatioista kuten OECD:stä. Suomalaista NPM-politiikkaa pohjusti myös jo 1970-luvun lopulta muotoutunut poliittinen konsensus julkisen sektorin supistamisesta ja hallinnon tehostamisesta (Yliaska 2014). NPM-politiikan perusajatuksina on pidetty mm. hallinnon hajauttamista ja eristämistä suorasta poliittisesta ohjauksesta, organisaatioiden johtajien aseman ja toimintavapauksien vahvistamista, epäsuorien ohjausmuotojen, kuten tulosohjauksen, käyttöönottoa, liikeyritysten johtamisen ja markkinaolosuhteissa toimimisen jäljittelyä sekä omien strategioiden luomista kaikille organisaatioille (Hood 1991). Suomessa NPM-tyyppisten uudistusten aallossa toteutettiin mm. valtion virastojen liikelaitostamisia ja yhtiöittämisiä, lakkautettiin vanhoja kollegisesti

johdettuja valtion keskusvirastoja ja siirrettiin niiden tehtäviä ministeriöille ja uusille päällikkövirastoille, otettiin käyttöön valtionhallinnossa uusina ohjauskeinoina kehysbudjetointi ja tulosohjaus sekä tehtiin kuntien johdon talouspäätösvaltaa lisännyt valtionosuusuudistus (Savolainen 1996; Temmes ja Kivinimi 1997). Tämän uudistusaallon päähuomio oli vielä valtioneuvoston ulkopuolisessa hallinnossa, mutta sen myötä myös valtioneuvoston sisälle kohdistui uutta painetta rakenteeltaan ja ohjaustavoiltaan aiempaa hajanaisemman julkisen hallinnon ohjaamiseksi (Tiili 2008).

1990-luvun puolivälissä NPM-trendi alkoi muuttaa muotoaan, ja hallintopolitiikan huomio siirtyi hajauttamisesta ja managerialisoinnista kohti organisaatioiden ja hallinnonalojen välistä koordinaatiota, hallinnon kokonaisuuden hallintaa sekä sen keskuksen ohjauskyvyn varmistamista. Aktiivisimpiin hallinnonuudistajamaihin lukeutuvissa Iso-Britanniassa, Uudessa-Seelannissa ja Australiassa hallintopolitiikan uusiksi iskusanoiksi nostettiin koordinaatiota korostavat *Joined-up-Government* ja *Whole-of-Government* (Hood 2005). Vertailevassa hallinnon tutkimuksessa tätä trendikäännettä on hahmotettu muun muassa ”jälki-NPM:n” ja keskuksen vahvistamisen käsitteiden avulla (Kolltveit 2015; Reiter ja Klenk 2018). Uusi koordinaatiokeskeisempi hallintopolitiikka ei useinkaan ole pyrkinyt purkamaan NPM-uudistusten piirteitä vaan soveltamaan niitä uudella tavalla ja rakentamaan niiden päälle uutta koordinaation ja keskusohjauksen kapasiteettia. Myös Suomessa voidaan hahmottaa tämän trendin vaikutus valtioneuvoston kehittämiseen 1990-luvun puolivälistä alkaen (Virtanen 2016).

Näissä oloissa uuden valtioneuvostopolitiikan keskeisiksi käsitteiksi ovat nousseet muun muassa strateginen johtaminen, koordinaatio, poikkihallinnollisuus, laaja-alaisuus ja valtioneuvoston yhtenäisyys. Hallitusohjelman roolin ja muodon kehittäminen on ollut osa keinovalikoimaa, jolla johtavat poliitikot ja virkamiehet ovat pyrkineet muokkaamaan valtioneuvoston toimintaa koordinoidummaksi ja tätä kautta hallituspolitiikkaa tehokkaammin toteuttavaksi. Myös esimerkiksi NPM-uudistuksissa käyttöönotettuja kehysbudjetointia ja tulosohjausta on yritetty kehittää enemmän koordinaatiota edistäviksi ja hallitusohjelman edistämisen kanssa yhteen sovitetuiksi (Tiili 2008). Vaikka hallitusohjelmainstituution kehittäminen ei usein olekaan onnistunut kehittämishankkeiden tavoitteiden mukaisesti, se edustaa valtioneuvostopolitiikan kokonaisuudessa eniten jatkuvuutta (Mykkänen 2016). Kaikki hallitukset Lipposen I hallituksesta eteenpäin ovat pyrkineet soveltamaan toisiaan muistuttavia hallitusohjelman uudistusmalleja, joita tosin on toteutettu käytännössä vaihtelevalla menestyksellä (Virtanen ym. 2016).

Hallitusohjelman ja muiden ohjauskeinojen kehittämisen ohella osa viimeaikaisista hallituksista on pyrkinyt tekemään koordinaatiota ja yhtenäisyyttä vahvistavia muutoksia valtioneuvoston ministeriöiden rakenteeseen ja tehtäväjakoon. Organisaatiorakenneuudistuksia on tehty hallitusohjelman kehittämistä vähemmän ja kausittain, ja ne ovat käytännössä osoittautuneet teknisesti ja poliittisesti vaikeammiksi toteuttaa. Nämä pyrkimykset

kuitenkin heijastavat uudistusagendaan liittyvää erityistä painetta, sillä valtioneuvoston rakenteeseen on Suomen valtiollisessa historiassa tehty kokonaisuudessaan hyvin vähän muutoksia. Ministeriöiden rakennetta on leimannut institutionaalinen jatkuvuus ja staattisuus. Suomen itsenäistyessä keisarillisen senaatin toimituskunnat siirtyivät pitkälti sellaisenaan valtioneuvoston ministeriöiksi ja niihin on tehty tämän jälkeen suurempia muutoksia vain muutamia kertoja. Näihin lukeutuvat mm. tilapäisesti sota-aikana ja välittömästi sen jälkeen toiminnassa ollut kansanhuoltoministeriö, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön jakaminen liikenneministeriöksi ja työvoimaministeriöksi vuonna 1970 sekä ympäristöministeriön perustaminen vuonna 1983 (Virtanen ym. 2016).

Viimeaikaisten organisaatiouudistusten edelläkävijähanke oli Ahon hallituksen vuonna 1994 toteuttama hallitusmuodon ja valtioneuvostolain muutos, jossa ministeriöiden toimialamuutoksia helpotettiin ja valtioneuvoston organisaatiota ”joustavoitettiin” (HE 306 1994, 3). Tavoitteena oli ”madaltaa ministeriöiden välisiä raja-aitoja ja edistää niiden yhteistyötä” sekä ”tehostaa hallituksen politiikkaa” (HE 306 1994, 9). Nämä säännökset otettiin mukaan uuteen vuoden 2000 perustuslakiin, mutta merkittävät muutokset ovat edelleen olleet riippuvaisia eduskunnan päätösvallasta, eikä niiden määrä ole erityisesti lisääntynyt vuoden 1994 jälkeen (VM 2014a). Ahon hallitusta seuranneet Lipposen I ja II hallitus (1995–1999, 1999–2003) sekä Vanhasen I hallitus (2003–2007) suuntasivat päähuomionsa hallitusohjelman kehittämiseen sekä muihin rakenteellisesti kevyempiin koordinaation lisäämisen keinoihin. Merkittäviä rakenneuudistuksia toteutti vasta Vanhasen II hallitus (2007–2011), joka yhdisti kauppa- ja teollisuusministeriön ja työministeriön uudeksi työ- ja elinkeinoministeriöksi (TEM), siirsi kunta- ja aluehallintoasiat sisäministeriöstä osin valtiovarainministeriöön ja osin uuteen TEM:iin ja siirsi omistajaohjauspolitiikan entisestä kauppa- ja teollisuusministeriöstä valtioneuvoston kansliaan. Vaikka Vanhasen II hallitus myös jatkoi hieman muutettuna edeltäjänsä hallitusohjelman muotoajatusten (ohjelmajohtaminen ja poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat) käyttöä, ”niihin liittyi myös tyytymättömyyttä tuloksiin koordinaation vahvistamisessa” (VTV 2009). Valtioneuvoston lisäksi Vanhasen II hallitus teki laajan uudistuksen myös valtion aluehallinnossa, jossa lääninhallitukset lakkautettiin ja korvattiin aluehallintovirastoilla sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilla. Näiden onnistuneesti toimeenpantujen hankkeiden myötä Vanhasen II hallituskautta sekä laajemmin 2000- ja 2010-lukujen taitetta voidaankin pitää valtioneuvoston ja valtionhallinnon organisaatioon kohdistuvan uudistusoptimismin huippukohtana lähimenneisyydessä.

Myös Vanhasen II hallitusta vuonna 2011 seurannut Kataisen hallitus aloitti kunnianhimoisilla hallinnonuudistustavoitteilla: sen oli tarkoitus antaa sosiaali- ja terveyspalveluille uusi hallintorakenne, uudistaa kuntarakenne sekä muodostaa valtioneuvostosta ”toiminnallisesti ja taloudellisesti nykyistä yhtenäisempi rakenteellinen kokonaisuus” (VM 2014b). Valtioneuvoston uudistamista valmisteltiin parlamentaarisessa komiteassa, joka toimi osana laajempaa keskushallinnon uudistushanketta (KEHU). Sen yhtenä osahankkeena

toimineessa valtion ohjausjärjestelmien kehittämishankkeessa (OHRA) jatkettiin hallitusohjelman kehittämistä ja ohjauskeinojen yhteensovittamista pitkälti aiempien hallitusten aikana tehdyn kehittämistyön pohjalta. KEHU-komitean lähtökohdat olivat siitä käänteentekeviä, että työn osana selvitettiin kahta koko valtioneuvoston organisaatiota koskettavaa uudistusmallia: valtioneuvoston oikeutta päättää omasta organisaatiostaan eduskunnasta riippumatta sekä kaikkien valtioneuvoston ministeriöiden yhdistämistä yhdeksi valtioneuvostovirastoksi, jolla olisi yhteiset määrärahat ja virat. Vastaavanlaisia malleja on esitetty erilaisissa hallintopolitiikan keskustelupuheenvuoroissa aiemminkin (ks. esim. Mölsä 1994, 23), mutta tässä hankkeessa ne nousivat ensimmäistä kertaa varsinaiselle hallituspolitiikan agendalle. KEHU-komitea kuitenkin otti lopulta kielteisen kannan näiden mallien edistämiseen, eivätkä ne edenneet hallituksen jatkovalmisteluun. Niiden ongelmina pidettiin perustuslain ja muun lainsäädännön merkittäviä muutostarpeita sekä epäselvää sopivuutta Suomen poliittisvaltiolliseen järjestelmään (VM 2015). KEHU-hankkeen ehdottamista organisaatiouudistuksista toteutettiin lopulta vain valtioneuvostolle yhteisesti tukipalveluita tuottava hallintoyksikkö valtioneuvoston kansliaan. Myös hallituksen suunnitelmat sote-hallintorakenteen ja kuntarakenteen uudistamiseksi epäonnistuivat.

Vuonna 2015 aloittanut Sipilän hallitus puolestaan siirsi valtioneuvostopolitiikassaan päähuomion takaisin hallitusohjelmaan ja hallituksen johtamiskäytäntöihin. Sen strategiseksi kutsuttu hallitusohjelma heijasteli muodoltaan aiemmissa valtioneuvostohankkeissa hahmoteltuja linjoja. Valtioneuvostoon ei pyritty valmistelemaan suuria organisaatiouudistuksia, vaan hallitus keskittyi toteuttamaan omalla itsehallinnollisten maakuntien mallillaan edeltäjältään kesken jäänyttä sote-uudistusta. Valtioneuvoston yhtenäisyyden vahvistamista kuitenkin edelleen selvitettiin Seppo Tiitisen johtamassa työryhmässä, jossa keskityttiin toimintatapojen ja käytäntöjen yhtenäistämiseen pitkälti KEHU-hankkeen lopputulosten viitoittamana. Kataisen hallituksen uudistusagendan kariuduttua Sipilän hallituksen työskentelyyn ja hallituspolitiikan tehokkuuteen kohdistui erityisiä odotuksia, sillä kolmesta puolueesta koostuvaa hallituskoalitiota pidettiin edeltäjäänsä poliittisesti yhtenäisempänä ja pääministeri Juha Sipilä oli pitänyt vaalikampanjassaan runsaasti esillä yritysjohtajan taustaansa ja johtamisajatuksiaan mukaan lukien kannattamaansa strategisen hallitusohjelman mallia. Kuitenkin myös Sipilän hallitus ajautui Kataisen hallituksen tavoin useisiin erimielisyyksiin hallitusohjelmassaan sopimiensa tavoitteiden toteuttamistavoista, ja sen esittämät ratkaisut sote- ja maakuntauudistuksen toteuttamiseksi eivät lopulta läpäisseet eduskunnan perustuslakivalvonnan harjoittamaa perustuslaillisuusvalvontaa. Myöskään strategisen hallitusohjelman toimeenpanon ja seurannan prosessit eivät käytännössä muistuttaneet siihen hallituskauden alussa liitettyjä suunnitelmia (Mykkänen 2016). Hallitusohjelman kehittämisen suhteen oltiin jokseenkin 2000-luvun puoliväliä muistuttaneessa tilanteessa, jossa uudistusajatukset ja niihin kohdistuneet odotukset eivät olleet käytännössä toteutuneet.

1980-luvun jälkeisessä valtioneuvostopolitiikassa hallitusohjelman kehittäminen ja valtioneuvoston organisaatiouudistukset ovat esiintyneet löyhästi rinnakkaisina ja toisilleen korvaavina keinovaihtoehtoina. Kumpaankin on ammennettu perusteluja sekä koordinaatiota ja yhtenäisyyttä korostavasta hallintopolitiikan trendistä että parlamentarisaatioon ja puoluefragmentaatioon liittyvästä paineesta tehdä hallituspolitiikasta yhtenäisempää ja tehokkaampaa. Hallitusohjelman kehittäminen on ollut organisaatiouudistuksia suositumpaa ja jatkuvampaa, sillä se on ollut hallituskoalitioille poliittisesti ja institutionaalisesti helpompi väylä pyrkiä toteuttamaan koordinaatiota. Toteutuneet organisaatiouudistukset ovat olleet kunnianhimoisimpiin esitettyihin uudistusmalleihin nähden maltillisia. Esimerkiksi Vanhasen II hallituksen uudistukset olivat laajoja suhteessa Suomen valtioneuvoston historiaan, mutta noudattivat kuitenkin kahta siinä ilmenevää pitkää kehityslinjaa, sektoreittain jaettua ministeriöhallintoa sekä valtioneuvoston käytännöllisen keskuksen roolin jakamista valtiovarainministeriön ja valtioneuvoston kanslian kesken. Silti myös hallitusohjelman muodon pitkälle menevä uudistaminen on ollut vaikeaa. Monipuoluehallitsemisen käytännön todellisuus on muunnellut hallitusohjelman roolia eri suuntiin kuin strategisen hallitusohjelman kehittämislinja olisi edellyttänyt. Institutionaalinen vaikeus ja käytännön epäonnistumiset sekä hallitusohjelman että organisaatiorakenteiden uudistamisessa ovat lisänneet vuoroin kumpaankin kohdistuvia uudistuspaineita.

8.5 Strareginen hallitusohjelma ja yhtenäinen valtioneuvosto

Hallitusohjelman uudistaminen strategisen ohjelman suuntaan alkoi uudella intensiteetillä 2010-luvun alussa, kun valtioneuvoston kansliassa aloitettiin hallitusohjelman seurannan kehittämishanke KOKKA. Se julkisti suosituksensa eduskuntavaalien alla 2011 (VNK 2011). KOKKA-työryhmä ehdotti, että tavoitteet tuli muotoilla niin, että ohjelma olisi lyhyt ja pysyttelisi yleisellä tasolla. Siitä piti tulla strateginen dokumentti, josta hallituksen nimittämisen jälkeen valtioneuvoston kanslia ja valtiovarainministeriö työstäisivät yhdessä hallitusohjelmaa konkretisoivan toimintasuunnitelman. Strategia-asiakirjaa tuli myös arvioida vuosittain ja muuttaa tarvittaessa. Samalla hallituksen sisäinen työnjako tuli järjestää hallituksen strategian mukaisesti, ministerivaliokuntien määrää vähentää ja hallituksen yhteistä työskentelyä vahvistaa. Hallituspolitiikkaa ohjaisivat myös neuvottelujen alussa sovitut taloudelliset reunaehdot ja valtiontalouden menosääntö.

Kuten tunnettua, Kataisen hallituksen kokoaminen oli erittäin vaikeaa, eikä KOKKA-hankkeen suosituksia päästy kokeilemaan. Kataisen hallituksen hallintoministeri Henna Virkkunen nimitti 2013 työn jatkajaksi valtion ohjausjärjestelmien kehittämishanke OHRAn (VM 2013), joka oli osa edellä mainittua keskushallinnon uudistushanketta (KEHU). OHRA seurasi esityksissään tarkasti KOKKA-hanketta mutta sillä erotuksella, että OHRA pyrki sitouttamaan puolueita hankkeeseen ottamalla puolueiden edustajia valmisteluun

mukaan ja informoimaan eduskuntapuolueita hankkeesta. Valtioneuvoston kanslia kutsui poliittisen tukiryhmän seuraamaan hanketta ja antamaan virkamiehille palautetta. OHRA-hankkeessa korostettiin edeltäjänsä tapaan hallituksen yhdenmukaista ja keskitettyä toimintatapaa, jolla pyrittiin eroon tarkkarajaisesta ministerihallinnosta. Hallitusohjelman pitäisi muodostua 3–5 keskeisestä poliittisesta tavoitteesta, joiden toteuttamiseksi laadittaisiin erillinen toimintasuunnitelma jälleen valtiovarainministeriön ja valtioneuvoston kanslian yhteistyönä. Toimintasuunnitelman tarkistus tapahtuisi vuosittain hallituksen kehysriihessä (VM 2014a).

Sipilän hallituksen ohjelma rakennettiin melko tarkkaan OHRA-hankkeen suositusten pohjalle. Samalla hallitusohjelman seuranta muuttui. Sipilä rakensi hallitusohjelman kärkihankkeiden ympärille iltakoulun korvanneet hallituksen strategiaistunnot. Aiemmin ministeriöt olivat raportoineet hallituskauden puolivälissä ja lopussa hallitusohjelman kirjausten toteutumisesta. Sipilän hallituksessa ministereiden johtamiksi projekteiksi jaetut kärkihankkeet aikataulutettiin ja niiden etenemistä seurattiin hallituksen kuukausittaisissa strategiaistunnoissa (Rosenström 2018), joissa ministerit itse toimivat esittelijöinä. Sipilän hallituskauden lopun poliittisesta mahalaskusta huolimatta hallituksen työskentelyyn hallitusohjelman toteutumisen näkökulmasta tuli ryhtiä ja tavoitteellisuutta.

Sipilän hallituksen toimintatapoja on arvosteltu liiallisesta kiirehtimisestä ja huonosta lainvalmistelusta. Osin nämä ongelmat juontuvat Sipilän johtamistavasta, mutta kritiikki peittää alleen sen, että kokonaisuutena hallitusohjelman toimeenpano oli tehokasta ja että ministeristö saatiin toimimaan kollektiivina vähintäänkin tyydyttävästi. On ehkä liioiteltua puhua radikaalista kulttuurinmuutoksesta, mutta Sipilän hallitusohjelma merkitsi käännekohtaa hallitusohjelmainstituution historiassa. Valtioneuvoston kansliassa ja valtiovarainministeriössä on vuosikymmenten mittainen perinne tarkastella hallituksen päätöksenteon edellytyksiä ennen uuden hallituksen nimittämistä. Virkakunnassa on ollut pitkään käsitys, että päätöksenteon ongelmat liittyvät usein hallitusohjelmaan ja sen toimeenpanon organisointiin. Virkamiesten näkemys on ollut, että politiikan vaikuttavuutta saadaan lisää vain, jos hallitusohjelmaprosessiin voidaan kajota. Vuosi 2015 oli erityisen merkittävä, koska silloin hallituksen toimintaa ammattimaisesti tarkastelevan virkakunnan näkemykset ylittivät ensimmäistä kertaa hallinnon ja politiikan välisen rajan ja poliitikot ja virkamiehet muodostivat yhdessä uudenlaisen käsityksen hallitusohjelmasta.

Jotta muutos ei olisi jäänyt vain yhden hallituskauden mittaiseksi, Sipilän hallitus asetti joulukuussa 2017 hallituksen strategisten johtamisvälineiden kehittämishankkeen (PAKURI) valmistelemaan seuraavan hallituksen hallitusohjelmaprosessia (VNK 2017). Työryhmän asettamista edelsi ulkopuolisella konsultilla teetetty strategisen hallitusohjelmakonseptin ”tunnettuusselvitys”, jonka johtopäätökset tukivat konseptin käyttöä ja jatkokehittelyä. Erityisesti strategisen hallitusohjelman käytännön prosesseja tuli kehittää. Hankkeen yleisenä tavoitteena oli ”turvata strategisen hallitusohjelman uudistuksen jatkuvuus ”

ja samalla ”tukea pääministerin edellytyksiä johtaa hallitusta kollegiona, varmistaa hallituksen painopisteiden tueksi parhaat mahdolliset työkalut ja menettelyt sekä riittävät resurssit sekä vahvistaa yhtenäistä valtioneuvostoa ja poikkihallinnollista johtamisotetta” (VNK 2017). Tammikuun lopussa 2019 työryhmä julkisti suosituksensa tulevalle hallitukselle. Suositukset ovat hyvin samankaltaisia kuin jo 2011 KOKKA-hankkeessa esitetyt suositukset. Toki erojakin oli, ja PAKURI-ryhmän työ keskittyi ennen kaikkea Sipilän hallituskauden opetuksiin, joiden toivottiin ohjaavan seuraavan hallituksen muodostamista ja toimintatapojen määrittelyä.

PAKURI-ryhmän asettamispäätöksessä todettiin, että ”hankkeen onnistumisen kannalta kriittistä on aktiivinen vuoropuhelu puolueiden ja keskeisten sidosryhmävaikuttajien kanssa” (VNK 2017). Näin toimittiin, ja virkamiestyönä edenneen PAKURI-hankkeen seuranta- ja tukiryhmään kutsuttiin edustajat kaikista eduskuntapuolueista. OHRAan verrattuna puolueiden osallistuminen oli laajempaa ja tiiviimpää. Työryhmän suositukset olivat hyvin pitkälle ohjelmatyötä linjaavia aina aikatauluihin ja käsitteenmäärittelyyn saakka. Sipilän hallituksen kärkihankkeiden katsottiin ohjanneen liian tiukkaan hallituksen toimintaa ja jopa toimineen ajoittain yhtenäisen valtioneuvoston ajatusta vastaan. Tilalle suositeltiin yhteiskunnallisiin ”ilmiöihin” keskittyvää ohjelmaa, jossa kärkihankkeiden sijaan puhuttaisiin ”priorisoiduista politiikkakokonaisuuksista”. PAKURI-ryhmän raportissa politiikkakokonaisuudet määriteltiin yhteiskunnallisten ilmiöiden kautta (VNK 2019, 14), jotta niihin saataisiin riittävästi poikkihallinnollisia ulottuvuuksia. Varsinaisessa hallitusohjelmassa puhutaan ”strategisista kokonaisuuksista”, joista kukin kattaa yhden laajan yhteiskunnallisen kokonaisuuden, kuten hiilineutraalisuus, oikeudenmukaisuus ja osaaminen.

Kaikkiaan näitä kokonaisuuksia on ohjelmassa kahdeksan. Jo hallitusneuvottelujen tunnusteluvaiheessa Rinteen puolueille esittämät kysymykset jäsentyivät näiden ”ilmiöiden” kautta, samoin kuin hallitusneuvottelujen työryhmät, ns. ilmiöpöydät. Olisi liioiteltua sanoa, että PAKURI-työryhmä olisi suoraan ohjannut hallitusneuvottelujen rakennetta. Pikemminkin voidaan ajatella, että hallitusneuvotteluissa kohtasivat monet samansuuntaiset politiikkaideat. VNK:n tunnettuusselvitys, Sitran raportit ja työpaperit ilmiöpohjaisesta hallinnosta (esim. Sitra 2018), valtiovarainministeriön työryhmä ilmiöpohjaisesta budjetoinnista (VM 2019) sekä virkamiesten aktiivinen tiedonvaihto OECD:n kanssa pohjustivat PAKURIn ohella ilmiöpohjaisen ohjelman saamaa myönteistä vastaanottoa. Ennen kaikkea pääministeripuolue SDP:n oppositiokauden ohjelmatyö loi pohjan ilmiöpöydille ja poikkihallinnollisen organisaation korostukselle. SDP oli myös aktiivinen PAKURIn poliittisessa seuranta- ja tukiryhmässä. Erityisesti korostui pitkäjänteinen, yli vaalikausien ulottuva politiikka. Sipilän hallituksella oli kymmenen vuoden päähän ulottuva visio, Rinteen hallituksella samaa tarkoitusta palvelevat ohjelman sateenvarjona olevat ajatukset kestävästä kehityksestä ja suuria uudistuksia valmistelevat, yli vaalikausien toimivat komiteat.

Lisäksi SDP pyrki hallitusneuvotteluissa alusta saakka varmistamaan ohjelman strategisuuden ulottuvan kaikkeen hallituksen toimintaan niin, että koko budjettitalous palvelisi ohjelmassa ilmaistuja prioriteetteja. Pyrkimys on vanha tuttu: haluttiin vaikuttaa hallituksen toimintaan niin, ettei synny osaoptimointia, siis hallinnonaloittain eriytyvää toimintakulttuuria, jossa ministeriöiden omat prioriteetit eläisivät omaa elämäänsä hallitusohjelman tavoitteista erillään. Jos ministeriöissä katsotaan herkästi oman hallinnonalan tavoitteiden perään, ministerit ovat lojaaleja ensisijaisesti omalle puolueelleen. Hallituksen toiminta tulisi siten organisoida niin, että yhtenäisyys ja yhteiset tavoitteet kärsivät näistä lojaliteettiongelmista mahdollisimman vähän. Silloin keskeiseksi nousevat pääministerin esikunta ja kanslia, hallituspuolueiden puheenjohtajien yhteiset neuvottelut, ministerivaliokuntien tehtävät ja kokoonpano sekä hallituksen yhteiset neuvottelut.

Tässäkin suhteessa Sipilän ja Rinteen ohjelmien välillä on huomattavaa rakenteellista jatkuvuutta, vaikka politiikan sisällöissä ja keinovalikoimassa onkin eroja. Sipilän hallituksen ongelmista on pyritty ottamaan opiksi. Usein ongelmana oli politiikkakokonaisuuksien johtamisen ja ministeriöiden linjaorganisaation integroiminen. Sipilän hallituksen aikana poikkihallinnollisuus vahvistui ministeritasolla, mutta ongelmia syntyi toimeenpanossa. PAKURIn tavoite oli päästä hallitusohjelman toteutuksessa seuraavalle tasolle, jossa ohjelman keskeisten tavoitteiden toteuttaminen kokonaisvaltaisesti ulottuisi myös ministeriöiden arkeen. Politiikkakokonaisuuksien seurantaan ja johtamiseen haluttiin kiinnittää enemmän huomiota. Käytännössä tätä tukisi merkittävästi, jos pääministerin kanslialla olisi vahvempi rooli ja pääministerin valtiosihteerillä olisi hallituksen strategiaprosessia koskeva selkeä johtamismandaatti (VNK 2019, 43). Näitä ajatuksia sovellettiin jo Rinteen tunnustelukysymysten koordinaatiossa, josta vastasi valtioneuvoston kanslia. Valtiovarainministeriö ilmaisi halukkuutensa toimia koordinaatiovastuussa ja jopa osallistua kysymysten laatimiseen, mutta tästä SDP kieltäytyi, samoin kuin valtiovarainministeriön tarjoamasta neuvottelujen fasilitointiavusta. Rahaministeriön rooliksi jäi lähinnä laskenta-apu ja talousasiantuntemus.

Poikkihallinnollisuutta ja keskitettyä johtamista vahvistamaan Rinteen hallitusohjelmassa sovittiin myös hallituksen työskentelytavoista PAKURIn suosituksia mukaillen. Tässä suhteessa Rinteen hallitusohjelma poikkesi Sipilän ohjelmasta, jossa vastaavia kirjauksia ei ollut, vaikka käytännössä Sipilä toteutti vastaavia toimia ministeristön työn organisoinnissa. Selvä ero toimintatavoissa tulee esille komitealaitoksen elvyttämisessä, joka on yksi Rinteen hallitusohjelman keskeisiä toimenpiteitä. Toki Sipilän hallituksella oli pitkän aikavälin tavoitteita, mutta niiden toteuttaminen jäi säädösvalmistelun tasolle. Pitkäjänteinen, yli vaalikausien ulottuva päätöksenteko on perinteinen poliittinen hyve, jota peräänkuulutettiin myös PAKURI-raportissa (VNK 2017, 12). SDP toi parlamentaariset komiteat tämän tavoitteen saavuttamisen välineiksi.

Rinteen/Marinin hallituksissa ministerityöryhmät perustettiin lähes suoraan hallitusohjelmaan kirjattujen painopistealueiden mukaisesti. Kuten Sipilän hallituksessa, ministeriryhmät vastaavat hallitusohjelman strategisten painopisteiden toimeenpanosta ja seurannasta. Rinteen ohjelmassa sitoudutaan myös valtioneuvoston kanslian vahvistamiseen. Ministerityöryhmiin on tämän tavoitteen mukaisesti nimetty yksi henkilö kanslian strategiaosastolta seurantaa varten. Hallituksen iltakoulujen asema muuttui. Kun Sipilän hallitus muutti iltakoulut hallituksen strategiaistunnoiksi, joissa keskityttiin vain kärkihankkeisiin, Rinteen hallitus palautti perinteiset iltakoulut, joiden agendat ovat sekalaisia, eivätkä ne välttämättä kytkeydy suoraan hallitusohjelmaan. Toisaalta tässä voidaan nähdä Rinteen ja SDP:n ajatus kokonaisvaltaisesta politiikasta, jossa kaiken tekemisen pitäisi tukea hallitusohjelman päätavoitteita. Tähän liittyy poliittisten valtiosihteereiden ja ministereiden erityisavustajien nimittäminen. Paljon kielteistä julkisuutta saanutta avustajien runsasta määrää on perusteltu sillä, että näin varmistetaan hallitusohjelman toimeenpano. Ministerit eivät pysty paneutumaan läheskään kaikkiin hallinnonalansa asioihin, ja silloin avustajien tehtävänä on katsoa, että ministeriöissä valmisteltavat lukuisat asiat ovat linjassa hallitusohjelman tavoitteiden kanssa. Erityisavustajien runsaus on myös täysin sopusoinnussa yhtenäistä valtioneuvostoa korostavan ajattelutavan kanssa. Avustajat lisäävät luottamusta siihen, että hallituksen tavoitteet toteutuvat. Jo hallituksen alkutaipaleella tuli vaikeuksia, kun ministeristön kollektiivinen alun innostus muuttui ministeriökeskeiseksi arjeksi, eikä aikaa jäänyt sille, että valtioneuvoston kanslia olisi varmistanut hallitusohjelman strategisten tavoitteiden priorisoinnin ministeriökohtaisissa tapaamisissa. Tässä suhteessa kansliapäälliköt voivat olla liian kiinni oman hallinnonalansa kehittämisessä, vaikka kansliapäälliköidenkin keskinäistä yhteistyötä on lisätty. Yhtenä keinona poikkihallinnollisen yhteistyön ja toimeenpanokyvyn vahvistamiseksi Rinteen ohjelmassa on linjattu julkisen hallinnon kehittämisen kokonaisvastuun kokoamisesta "selkeästi yhdelle taholle" (Valtioneuvosto 2019, 183). Tämä saattaisi tarkoittaa valtioneuvoston organisaatiouudistusta, jossa hallintopolitiikkaan luettavia tehtäviä keskitettäisiin entistä enemmän esimerkiksi joko valtiovarainministeriöön tai valtioneuvoston kansliaan, joissa niitä on jo entuudestaan. Vaikka ohjelma on muuten valtioneuvoston organisaatiorakenteen suhteen varovainen ja hakee koordinaatiota ensisijaisesti hallitusohjelman ja komiteatyöskentelyn kautta, saattaa Marinin hallitus kuitenkin pyrkiä tukemaan tätä linjaa hallintopolitiikan organisatorisella keskittämisellä jompaankumpaan valtioneuvoston käytännöllisistä keskuksista.

Kaikkia poliittisen ohjauksen vahvistamiseen liittyviä tavoitteita ei onnistuttu viemään käytäntöön. Sopimatta jäi esimerkiksi budjetin ja hallitusohjelman yhteensovittaminen. Hallitusohjelmaan tehtiin myös kirjaus ilmiöpohjaisen budjetoinnin kehittämisestä (Valtioneuvosto 2019, 20). Ajatus on sinänsä vanha. Sen ytimessä on pyrkimys tarkastella budjettia yli hallinnon rajojen, jolloin hallitusohjelman suurten kokonaisuuksien johtaminen helpottuisi. Tästä näkökulmasta budjetoinnin perinteinen ongelma on budjetin pilkkoutuminen ja sitominen hallinnonalakohtaisiin pääluokkiin sekä pieniin, tarkkaan määritettyihin momentteihin. Äskettäinen ilmiöpohjaista budjetointia selvittänyt valtiovarainministeriön

työryhmä ehdotti muun muassa ilmiöiden arviointia budjetin yhteydessä, poikkihallinnollisista budjettikokonaisuuksista vastaavia ”ilmiöministerejä” sekä ilmiöittäin jaettavia erillisrahoja (VM 2019, 10–11). Ilmiöpohjainen budjetointi voisi tarkoittaa myös budjetin multilateraalista neuvottelua eri ministeriöiden kesken, jolloin budjetin pirstoutuneen rakenteen ongelma voitaisiin ylittää puuttumatta rakenteeseen. Tällaisessa budjettimenettelyssä budjetti lähtisi hallituksen yhteisenä toimeksiantona sen sijaan, että se olisi puhtaasti valtiovarainministerin esitys. Ilmiöpohjaisen budjetoinnin tavoitteissa ei ole vielä edetty, vaikka pyrkimys onkin lisätä hallituksen yhteistä poliittista ohjausta myös budjetin valmistelussa.

8.6 Yhteenveto ja päätelmät

Antti Rinteen hallituksen ohjelmasta tuli niin pitkä, että sitä voi olla vaikea mieltää strategiseksi hallitusohjelmaksi, jonka malli monen mielestä on edelleen Juha Sipilän hallituksen verrattain lyhyt ohjelma. Rinteen hallituksen ohjelmaan tehtyjen lukuisten yksityiskohtaisten kirjausten ja avoimeksi jääneiden tavoitteiden suuri määrä tuovat helposti mieleen Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman, jonka pohjalta tehdyssä toimintasuunnitelmassa oli yli 900 toimenpidettä.

Olemme edellä käyneet läpi Rinteen hallituksen ohjelman syntyä ja sen taustalla vaikuttavia rakenteellisia ja historiallisia tekijöitä. Kun ohjelmaa tarkastelee kontekstuaalisesti, yksityiskohtaisuutta ei voi enää pitää strategisuuden vastakohtana. Pitkä ohjelmapaperi ei tarkoita sitä, että strategisuudessa olisi menty takapakkia. Rinteen ohjelma oli – jos mahdollista – vieläkin strategisempi kuin Sipilän ohjelma. Jos kevät 2015 merkitsi isoa ajattelutavan muutosta hallitusohjelmatyössä, strategisen ajattelun valtavirtaistumista, Rinteen hallituksen ohjelmassa kunnianhimon tasoa nostettiin pari pykälää korkeammalle. Pyrkimyksenä oli ulottaa hallituksen keskeisten poliittisten tavoitteiden henki kaikkeen siihen, mitä valtioneuvosto ministeriöineen hallituskaudella tekee. Sosiaalidemokraattien tavoite ilmiöpohjaisuudessa oli saattaa yhteen sekä hallinnonalojen erilaiset sisällöt että päätöksenteossa kamppailevat erilaiset intressit. Tästä seuraa, ettei hallituksen toiminnassa mikään intressi saa yksin hallita päätöksentekoa. Tähän liittyy hallitusohjelmassa korostettu tietoon perustuva päätöksenteko ja komiteoiden renessanssi: asioita pitää valaista mahdollisimman monelta suunnalta.

Tavoite on erittäin kunnianhimoinen etenkin, kun monipuolinen valmistelu lisää tietoisuutta päätösten ja implementaatiotapojen vaikutusten heterogeenisestä jakautumisesta eri ihmisryhmissä, toisin sanoen yleistä hyvää edistäviksi tarkoitettujen päätösten tarkoittamattomista seurauksista ja niiden poliittisesta hinnasta. Tässä voi piillä tiiviinkin hallituskoalition Akilleen kantapää.

Historiallinen tarkastelu on tuonut esille, että hallitusohjelmainstituution kehittäminen strategiseen suuntaan on ollut systemaattista ja johdonmukaista. Se on myös ylittänyt puoluepolitiikan eri suuntiin vetävät pyrkimykset ja kestänyt vaihtuvien hallituskoalitioiden paineet. Samalla strateginen hallitusohjelmakonsepti on ollut vastalääke puoluejärjestelmän monimutkaistumisen tuomiin ongelmiin. Hallituskoalition kokoonpanosta riippuen ministeristön sisällä on aina jonkin verran sisäisiä jännitteitä. Niiden negatiiviset vaikutukset korostuvat tilanteessa, jossa puolueiden väliset voimasuhteet pirstaloituvat. Tällaiset puoluejärjestelmän muutokset näkyvät enemmistöhallitusta rakentavien hallituskumppaneiden ”pakkoavioliittoina” tai ideologisesti hajanaisina koalitioina, jolloin strateginen hallitusohjelma ja siihen liittyvät hallituksen työskentelytavat ja keskeisistä virkamiehistä saatava tuki parantavat hallitusten mahdollisuuksia säilyttää toimintakykynsä.

Olemme pyrkineet myös osoittamaan sen, että hallitusohjelman uudistuspyrkimykset liittyvät valtioneuvoston yhtenäisyyttä ja ydintä korostavaan hallintopolitiikkaan. Tämä on tapahtunut osin ilman, että sillä olisi pyritty vastaamaan puoluejärjestelmän muutoksesta juontuviin jännitteisiin hallituksen muodostamisessa ja hallitustyöskentelyssä. Vaikka tämän ajattelutavan alkuperä liittyy hallinnon hajauttamisen ja sääntelyn vähentämisen sivuvaikutusten torjuntaan, keskittävällä ja hallinnonrajat ylittävällä hallitustyöskentelyllä pyritään myös edistämään hallituksen työkykyä. Hallituspuolueiden kyky tehokkaaseen yhteistyöhön tukee politiikan vaikuttavuutta puoluejärjestelmän epävakautta ja hallituskoalitioiden sisäisen keskipakoisvoiman vahvistumista vastaan. Strateginen hallitusohjelma palvelee sekä hallinnon kehittämisen trendejä että hallituksen poliittisia päämääriä.

Lähteet

Arter, David (2009): From a Contingent party system to party system convergence? Mapping party system change in postwar Finland. *Scandinavian political Studies* 32(2), 221–239.

Bednar, Jenna, Andrea Jones-Rooy ja Scott E. Page (2015): Choosing a future based on the past: institutions, behavior, and path dependence. *European Journal of Political Economy* 40, 312–332.

Döhler, Marian (2002): Institutional choice and bureaucratic autonomy in Germany. *West European Politics* 25(1), 101–124.

Ecker, Alejandro ja Thomas M. Meyer (2015): The Duration of government formation processes in Europe. *Research and Politics* 2(4), 1–9.

Gallagher, Michael. n.d. *Election indices*. Http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/ElSystems/Docts/ElectionIndices.pdf. Ladattu 2.7.2019.

Golder, Sona N. (2010): Bargaining delays in the government formation process. *Comparative Political Studies* 43(1), 3–32.

HE 306 1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Suomen Hallitusmuodon 38 §:n, valtioneuvostosta annetun lain ja valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta.

Hood, Christopher (2005): The idea of joined-up government: A historical perspective. Teoksessa Vernon Bogdanor (toim.): *Joined-up government*. Oxford: Oxford University Press.

Hood, Christopher (1991): A Public management for all seasons? *Public Administration* 69(1), 3–19.

Isaksson, Guy-Erik (2014): Hallituksen muodostaminen Suomessa. Teoksessa Tapio Raunio ja Matti Wiberg (toim.): *Eduskunta: kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*. Helsinki: Gaudeamus, 150–162.

Kingdon, John W. (1983): *An idea whose time has come: agendas, alternatives, and public policies*. Boston: Little, Brown.

Kolltveit, Kristoffer (2015): Strengthening the executive centre: looking beyond NPM as the explanation for change. *International Review of Administrative Sciences* 81(1), 18–36.

Laakso, Markku ja Rein Taagepera (1979): "Effective" number of parties: a measure with application to West Europe. *Comparative Political Studies* 12(1), 3–27.

March, James G. ja Johan P. Olsen (1983): Organizing political life: What administrative reorganization tells us about government. *American Political Science Review* 77(2), 281–296.

Moury, Catherine (2010): Coalition agreement and party mandate: How coalition agreements constrain the ministers. *Party Politics* 17(3), 385–404.

Mykkänen, Juri (2016): Strateginen hallitusohjelma ja hallitusohjelmainstituution muutos. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Mölsä, Ari (toim.) (1994): *Tuntematon valtionhallinto – miehet kertovat*. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Reiter, Renate ja Tanja Klenk (2018): The manifold meanings of 'post-New Public Management' – a systematic literature review. *International Review of Administrative Sciences* 85(1), 11–27.

Rosenström, Ulla (2018): *Miten hallitusohjelman toteutumista seurataan?* Valtioneuvoston kanslia. Https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/miten-hallitusohjelman-toteutumista-seurataan-. Ladattu 28.3.2019.

Savolainen, Raimo (1996): *Keskusvirastolinnakkeista virastoarmeijaksi: senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809–1995*. Helsinki: Edita.

SDP (2019): *Tulevaisuuslinja: SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030*. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue r.p. Https://sdp.fi/wp-content/uploads/2019/01/SDP_vaaliohjelma_web-versio2-sivuttain.pdf. Ladattu 17.2.2020.

Shepsle, Kenneth A. (1998): Political deals in institutional settings. Teoksessa Robert E. Goodin (toim.): *The theory of institutional design*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sitra (2018): Ilmiömäinen julkinen hallinto: keskustelualoite valtioneuvoston toimintatapojen uudistamiseksi. Helsinki: Sitra.

Strøm, Kaare ja Wolfgang C. Müller (1999): The keys to togetherness: Coalition agreements in parliamentary democracies. *Journal of Legislative Studies* 5(3–4), 255–282.

Temmes, Markku ja Markku Kiviniemi (1997): *Suomen hallinnon muuttuminen 1987–1995*. Helsinki: Edita.

Tiili, Minna (2008): *Ministers as strategic political leaders? Strategic political streering after NPM reforms in Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Timmermans, Arco I. (2003): *High politics in the low countries: Functions and effects of coalition agreements in Belgium and the Netherlands*. Aldershot: Ashgate.

Virtanen, Petri, Petri Uusikylä, Janne Jalava, Seppo Tiihonen, Lasse Laitinen ja Kirsi Noro (2016): *Valtioneuvoston yhtenäisyys – kansainvälinen vertaileva tutkimus*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 49/2016.

Virtanen, Turo (2016): Finland: Active reformer looking for more centralization and central coordination. Teoksessa Gerhard Hammerschmidt, Steven Van de Walle, Rhys Andrews ja Philippe Bezes (toim.): *Public administration reforms in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.

VM (2019): *Ilmiöpohjaiseen budjetointiin liittyviä näkökohtia selvittävän työryhmän raportti*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 9/2019. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VM (2015): *Yhtenäisen valtioneuvoston rakennetta arvioivan parlamentaarisen komitean (KEHU-komitea) mietintö*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 7/2015. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VM (2014a): *Päätöksistä muutoksiin: valtion ohjausjärjestelmän kehittäminen – hankkeen raportti ja toimenpidesuositukset*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VM (2014b): *Yhtenäisen valtioneuvoston rakennetta arvioivan parlamentaarisen komitean (KEHU-komitea) väliraportti*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 28/2014. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VM (2013): *Valtion ohjausjärjestelmän kehittäminen -hanke*. Asettamispäätös 11.12.2013. VM142:00/2013. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VNK (2019): *Hallituksen strategisten johtamisvälineiden kehittämishankkeen suositukset*. Valtioneuvoston julkaisuja 2:2019. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

VNK (2017): *Hallituksen strategisten johtamisvälineiden kehittämishanke*. Asettamispäätös 20.12.2017. VNK 2363/05/2017.

VNK (2011): *Hallituspolitiikan johtaminen 2010-luvulla – tehokkaamman strategisen työskentelyn välineitä: hallitusohjelman seurannan kehittämishanke KOKKA*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2011. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

VTV (2009): *Politiikkaohjelmat*. Valtiontalouden tarkastusviraston tutkimuksia ja selvityksiä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Yliaska, Ville (2014): *Tehokkuuden toiveuni: uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle.* Helsinki: Into Kustannus.

9 Suomalaisten arviot puolueiden vaalilupausten luotettavuudesta ja toteutumisesta

Juha Ylisalo

9.1 Johdanto

Ennen eduskuntavaaleja käytännössä jokainen puolue julkaisee vaaliohjelman, joka sisältää puolueen yleisten tavoitteiden ja painotusten ohella toisinaan yksityiskohtaisiakin kirjauksia toimenpiteistä, joihin puolueen mielestä pitäisi ryhtyä tulevalla vaalikaudella. Puolueet jakelevat vaaliohjelmiaan sekä sähköisenä että painettuna ja pyrkivät tekemään vaaliohjelmansa julkistuksesta kiinnostavan mediatapahtuman.

Vaaliohjelma toimii kampanjamateriaalina, ja sen voi olettaa myös ohjaavan puolueen johtohahmojen ja yksittäisten ehdokkaiden kampanjointia ja vaaliteemoja. Vaaliohjelman voi tästä syystä sanoa sisältävän yhteenvedon lupauksista, jotka puolue antaa äänestäjäkunnalle.

Tämä luku analysoi vuoden 2019 vaalitutkimusaineistolla sitä, miten luotettavina suomalaiset pitävät puolueiden vaalilupauksia ja mitä mieltä he ovat yksittäisten, Sipilän hallituksen puolueiden vaaliohjelmiin sisältyneiden lupausten toteutumisesta. Huomion kohteena on kahdeksan Sipilän hallituksen puolueiden vaalilupausta, joista osan puolueet lunastivat ja osa jäi lunastamatta.

Luvussa tarkastellaan sitä, miten suomalaiset suhtautuvat vaalilupauksiin kahdella eri tasolla. Yhtäältä luottamus tai epäluottamus vaalilupauksiin yleisellä tasolla, viittaamatta mihinkään yksittäiseen lupaukseen, on yhteydessä siihen, mitä kansalaiset ajattelevat ylipäänsä politiikasta ja poliitikoista. Yleinen skeptisyys vaalilupauksia kohtaan voi kertoa

vallanpitäjiin kohdistuvasta kriittisyydestä, joka on tarpeellista demokratian kannalta. Toisaalta näkemykset yksittäisten, todennettavissa olevia toimenpiteitä ja lopputuloksia koskevien vaalilupausten täyttymisestä ovat yhteydessä siihen, millaisia seikkoja kansalaiset ottavat huomioon arvioidessaan valtaa pitävien puolueiden toimintaa. On mahdollista, että kansalaiset perustavat arvionsa tietoon politiikan sisällöistä. On myös mahdollista, että arvioihin vaikuttavat tiedon sijaan puoluesympatiat, lupauksensa rikkovan puolueen stereotypian kaltaiset ajattelun oikopolut ja puhtaat arvaukset.

Kysymys yksittäisten lupausten toteutumista koskevien arvioiden perusteista on oleellinen siksi, että edustuksellisen demokratian teoriassa lupausten pitämisestä tai rikkomisesta seuraavat palkkiot tai rangaistukset kannustavat puolueita toimimaan lupaamillaan tavoilla. Jos kansalaisten arviot ovat johdonmukaisesti yhteydessä todellisiin luvattuja asioita koskeviin päätöksiin, puolueet voivat odottaa lupausten pitämisen tai rikkomisen näkyvän vaalimenestyksessään.

9.1.1 Vaalilupausten merkitys edustuksellisessa demokratiassa

Perinteisessä käsityksessä edustuksellisen demokratian toimintaperiaatteista vaalilupaukset yhdistävät poliittiset päätökset kansalaisten näkemyksiin kahden mekanismin avulla (esim. Mansbridge 2003). Tällaista käsitystä edustuksellisesta demokratiasta voidaan kutsua mandaattimalliksi. Yhtäältä puolueen vaalilupaukset kertovat, mitä puolueen aatteelliset ja intressipoliittiset painotukset merkitsevät konkreettisten politiikkatoimien tasolla. Siten vaalilupaukset auttavat äänestäjää valitsemaan puolueen, jonka tavoitteet parhaiten vastaavat hänen omia näkemyksiään.

Toisaalta vaalilupaukset auttavat äänestäjää arvioimaan puolueiden toimintaa vaalikauden päättyessä. Se, missä määrin puolue on pitänyt lupauksensa, kertoo äänestäjälle puolueen halusta ja kyvystä edistää asioita, joihin se on julkisesti sitoutunut. Lupausten rikkomisesta seuraava vaalitappion riski kannustaa puolueita pitämään lupauksistaan kiinni.

Vaikka mandaattimalli näyttäisi äkkiseltään keskittyvän puolueisiin, äänestäjillä on siinä tosiasiassa merkittävä rooli. Äänestäjien valinnat määräävät, millaisilla teemoilla kampanjoivat puolueet menestyvät vaaleissa ja voivat väittää saaneensa valtakirjan tehdä tietynlaista politiikkaa. Puolueiden kannustimet toimia mandaattinsa mukaan puolestaan riippuvat palkkioista tai rangaistuksista, joita äänestäjiltä on odotettavissa vaalikauden päätteeksi.

Malli vaatii äänestäjiltä paljon. Äänestäjien on oltava tietoisia paitsi siitä, mitä puolueet lupaavat, myös siitä, miten hyvin noudatettu politiikka tosiasiassa vastaa lupauksia. Lisäksi äänestäjien on mallin mukaan käytettävä tätä tietoa tehdessään äänestyspäätöksiä. Mallin pohjalla on oletus rationaalisista äänestäjistä, jotka pyrkivät äänestyspäätöksiä tehdessään varmistamaan, että poliittiset päätökset ovat heidän etujensa ja näkemystensä mukaisia

(Downs 1957). Oletusta voi kuitenkin perustellusti kritisoida. Rationaalisen valinnan teoriaperinteen sisältä kumpuavan kritiikin mukaan äänestäjän ei ole järkevää nähdä vaivaa, jota tiedon hankkiminen vaalilupauksista ja niiden täyttymisestä vaatii, sillä yksittäisen äänestäjän vaikutus vaalitulokseen on joka tapauksessa vähäinen (ks. Olson 1971). Psykologian tutkimuksesta nousevan kritiikin mukaan erilaiset ajattelun vinoumat ja ennakkoasenteet, kuten identiteetteihin, ryhmäsamastumiseen ja tunnesiteisiin perustuvat puoluesympatiat, voivat aiheuttaa ennakkoasenteiden vastaisen tiedon sivuuttamisen (Achen ja Bartels 2016; Kunda 1990). Tiedon puute ja sivuuttaminen voivat johtaa siihen, että vaalilupauksensa pettäneet poliitikot valitaan uudelleen ja lupauksensa pitäneet kärsivät vaalitappion.

9.1.2 Vaalilupauksilla on huono maine

Vaalilupausten maine on huono, mikä näkyy niin jokapäiväisessä julkisessa keskustelussa kuin kyselytutkimusten tuloksissakin. Vuoden 2016 International Social Survey Programme -kyselyssä (ISSP ja Melin 2018) alle viidennes suomalaisista oli samaa mieltä väittämästä ”valitsemamme kansanedustajat pyrkivät pitämään vaalilupauksensa”. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen mukaan yli 60 prosenttia puolestaan oli samaa mieltä väittämästä ”koskaan ei voi luottaa minkään puolueen vaalilupauksiin”.

Vähäinen luottamus poliitikkojen ja puolueiden lupauksiin ei ole mitenkään leimallisesti suomalainen ilmiö, vaan samansuuntaisia tuloksia on saatu useista demokratioista (Naurin 2011, 69–83). Epäluottamus ei myöskään ole uutta, sillä jo 1970- ja 1980-luvuilla tehdyissä puolueiden ajankohtaistutkimuksissa (esim. Suomen Gallup ja Helsingin yliopisto 2018) selvä enemmistö vastaajista oli ainakin osittain sitä mieltä, että koskaan ei voi luottaa minkään puolueen lupauksiin. Kansalaisten laajalle levinnyt skeptisyys poliittisia lupauksia kohtaan näyttäisikin olevan yksi edustuksellisen demokratian tyypillisistä ominaisuuksista.

9.2 Ottavatko puolueet lupauksensa vakavasti?

Tutkimuskirjallisuudessa vaalilupauksena pidetään sellaista puolueen kirjalliseen vaaliohjelmaan sisältyvää sitoumusta tiettyyn toimenpiteeseen tai tavoitteeseen, että toimenpiteen suorittaminen tai tavoitteen saavuttaminen on selvästi todennettavissa (Royed ym. 2019, 24). Sitoumuksen on siis oltava riittävän konkreettinen, jotta se käy vaalilupauksesta. Lupausten toteutumista voidaan selvittää vertaamalla niitä poliittisista päätöksistä kertovaan aineistoon, kuten lainsäädäntömuutoksiin, valtion tilinpäätöksiin ja tilastoihin. Eri maissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet toistuvasti, että vaalilupaukset vaikuttavat vahvasti politiikan sisältöihin, ja usein selvä enemmistö hallituspuolueiden lupauksista on mahdollista luokitella toteutuneiksi (esim. Artés 2013; McMillan 2020; Naurin 2014; Schermann ja Ennser-Jedenastik 2014a).

Maiden ja vaalikausien välillä on kuitenkin vaihtelua siinä, miten suuri osa hallituspuolueiden lupauksista toteutuu. Erot poliittisten järjestelmien rakenteessa, puoluejärjestelmässä ja hallitusten kokoonpanossa selittävät osan vaihtelusta. Esimerkiksi monipuoluehallituksiin osallistuvien puolueiden lupauksista toteutuu tavallisesti pienempi osuus kuin yksin hallitsevien puolueiden lupauksista (Thomson ym. 2017). Tämä on luonnollista, sillä monen puolueen sopiessa hallituksen yhteisestä politiikasta kukin puolue joutuu joustamaan joistakin tavoitteistaan saadakseen muita tavoitteitaan läpi. Myös maan taloudellisen tilanteen on todettu vaikuttavan vaalilupausten toteutumiseen. Taloudellisesti hyvinä aikoina hallituspuolueiden on helpompi toteuttaa lupauksiaan kuin taantuman aikana tai silloin, kun julkisen talouden tila on heikko (Pétry ja Duval 2018; Praprotnik 2017; Thomson ja Costello 2016).

Kun puolueet sisällyttävät ohjelmiinsa vaalilupauksia, ne eivät välttämättä suuntaa lupauksiaan ainoastaan äänestäjille. Erityisesti Suomen tyyppisissä monipuoluejärjestelmissä kohdeyleisönä voivat olla myös muut puolueet. Puolueet voivat odottaa, että valmiin, konkreettisen ehdotuksen tekeminen jostakin niille tärkeästä asiasta parantaa niiden neuvotteluasemia politiikan sisällöistä sovittaessa (Däubler 2012). Monipuoluejärjestelmässä lupauksen toteutuminen tuleekin oleellisesti todennäköisemmäksi, jos puolue onnistuu saamaan sen osaksi hallitusohjelmaa (Schermann ja Ennser-Jedenastik 2014a; 2014b).

Vaalilupausten täyttäminen ei aina kerro demokratian toimivuudesta. Joskus lupausten toteutuminen ei ole edes toivottavaa. Olosuhteet voivat vaalikauden aikana muuttua niin, että jonkin lupauksen pitämisen seuraukset osoittautuvat haitallisiksi tai taloudellisesti kestämättömiksi. Myös julkisessa keskustelussa voi nousta esiin uusia näkökohtia, joiden perusteella lupauksen täyttämättä jättäminen osoittautuu parhaaksi vaihtoehdoksi.

9.2.1 Vaikuttavatko Suomen puolueiden lupaukset politiikan sisältöön?

Puolueiden vaalilupausten toteutumista ei Suomessa ole tutkittu systemaattisesti, joten annettujen ja toteutuneiden vaalilupausten määriä ei tiedetä. On kuitenkin verrattain helppo löytää esimerkkejä siitä, että suomalaisten puolueiden vaaliohjelmiin sisältyneet lupaukset ovat vaikuttaneet niin hallitusohjelmien sisältöön kuin lainsäädäntöönkin. Esimerkiksi kesän 2019 hallitusohjelman kirjauksista monet ovat sellaisinaan tai hieman eri tavoin muotoiltuina luettavissa jonkin Rinteen–Marinin hallituskoalitioon kuuluvan puolueen vaaliohjelmasta.

Yksi esimerkki on hallitusohjelman kirjaus perusterveydenhuollon hoitotakuun tiukentamisesta siten, että kiireettömässä tapauksessa hoitoon on päästävä viikon sisällä hoidon tarpeen arvioinnista (Valtioneuvoston kanslia 2019, 148). Kirjaus hoitoon pääsystä viikon sisällä sisältyi niin SDP:n (2019, 90) kuin Vasemmistoliitonkin (2019, 16) vaaliohjelmaan. Hallituspuolueiden vaaliohjelmat eivät tule sellaisinaan osaksi hallitusohjelmaa. Esimerkiksi RKP (2019, 9) ilmoitti vuoden 2019 eduskuntavaaliohjelmassaan haluavansa korottaa

verotuksen kotitalousvähennystä, mutta hallitusohjelman ainoa asiaa koskeva kirjaus viittaa kotitalousvähennyksen pienentämiseen (Valtioneuvoston kanslia 2019, 24).

On mahdollista löytää esimerkkejä myös sellaisista vaaliohjelmiin sisältyneistä kirjauksista, jotka ovat toteutuneet lainsäädännön tasolla. Esimerkiksi vaalikaudella 2015–2019 tehtiin ainakin periaatteessa merkittävä poikkeus koulutuksen maksuttomuuteen, kun korkeakoulut velvoitettiin perimään EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta lukukausimaksuja tietyistä tutkinto-ohjelmista. EU- ja ETA-alueiden ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden lukukausimaksut mainittiin Keskustan (2015, 3) ja Kokoomuksen (2015, 7) vuoden 2015 vaaliohjelmissa. Juha Sipilän hallituksen ajaman sote-uudistuksen kaatuminen merkitsi puolestaan sitä, että Kokoomuksen (2015, 8) vaaliohjelmaan sisältynyt kirjaus julkisen terveydenhuollon valinnanvapausmallista jäi toteutumatta.

9.3 Aiempi näyttö toteutuneiden ja toteutumattomien lupausten tunnistamisesta

Suomalaisessa monipuoluejärjestelmässä osa puolueiden vaalilupauksista toteutuu ja osa jää toteutumatta ja osa toteutuu. Jotta vaalilupaukset voisivat täyttää tehtävänsä kansalaisten näkemysten ja politiikan sisältöjen yhdistäjinä tämän luvun alussa esitetyn mandaattimallin mukaisesti, kansalaisten on kyettävä erottamaan toteutuneet lupaukset toteutumattomista.

Puolueiden kannustimet pitää vaalilupauksensa heikkenevät, jos äänestäjät eivät tunnista toteutuneita lupauksia. Yleisesti ottaen kansalaiset pitävät vaalilupauksia epäluotettavina. Jos epäluottamus heijastuu myös siihen, miten kansalaiset arvioivat yksittäisten vaalilupausten toteutumista, kansalaiset päätyvät helposti pitämään tosiasiassa lunastettujakin lupauksia rikottuina. Tällöin puolueet eivät voi luottaa saavansa vaaleissa palkkiota lupaustensa pitämisestä. On myös mahdollista, että kansalaiset onnistuvat vain joidenkin lupausten toteutumisen objektiivisessa arvioimisessa. Tällaisia lienevät erityisesti lupaukset, jotka liittyvät eniten julkista keskustelua herättäneisiin asiakysymyksiin.

Kansalaisten vaalilupauksia kohtaan tuntema epäluottamus ei välttämättä tarkoita, että edustuksellinen demokratia toimii huonosti. Demokratiahan vaatii kansalaisilta kriittisyyttä vallanpitäjiä ja -tavoittelijoita kohtaan. On kuitenkin erotettava kriittinen suhtautuminen siitä, että vaalilupauksia pidetään automaattisesti rikottuina riippumatta todellisista poliittisista päätöksistä. Jälkimmäisessä on kyse pikemminkin tiedon puutteesta tai ajattelun vinoumista, jotka aiheuttavat ennakkokäsitysten vastaisen tiedon sivuuttamisen (Kunda 1990). Vinoumiin ja informaation sivuuttamiseen perustuvat äänestyspäätökset

puolestaan ovat omiaan heikentämään vaalien ohjelmallista luonnetta ja vaalien merkitystä päätöksentekijöiden tilivelvollisuuden takaajina (Achen ja Bartels 2016).

Kansalaisten arvioita yksittäisten vaalilupausten toteutumisesta on aiemmin tutkittu eräissä maissa kyselytutkimusten avulla (Belchior 2019; Duval ja Pétry 2018; Naurin ja Oscarsson 2017; Pétry ja Duval 2017; Thomson 2011; Thomson ja Brandenburg 2019). Näissä tutkimuksissa vastaajille on esitetty joukko puolueiden vaaliohjelmista peräisin olevia lupauksia ja pyydetty vastaajia arvioimaan kunkin lupauksen toteutumista. Lupaukset on näissä tutkimuksissa valittu siten, että tutkijoiden on ollut mahdollista selvästi todentaa niiden lunastaminen lainsäädäntömuutosten ja muun näytön pohjalta.

Tutkimustulosten perusteella käsitykset lupausten lunastamisesta riippuvat selvästi siitä, onko lupaus todistusaineiston perusteella toteutunut. Kielteiset ennakko-oletukset eivät siten yksin määritä kansalaisten arvioita. Toisaalta myös joidenkin poliittisten päätösten sisältöihin liittymättömien tekijöiden on havaittu vaikuttavan arvioihin lupausten toteutumisesta, eivätkä kansalaisten arviot siten käy täysin yksiin objektiivisen, toteutumista koskevan näytön kanssa. Kansalaisten arvioihin vaalilupausten toteutumisesta vaikuttavat muun muassa lupausten näkyvyys tiedotusvälineissä, poliittisen tietämyksen taso ja puoluesamastuminen. Esimerkiksi jonkin hallituspuolueen itselleen läheiseksi kokevat saattavat yliarvioida hallituspuolueiden lupausten toteutumista, kun taas oppositiopuolueeseen samastuvat voivat aliarvioida sitä.

9.4 Suomalaisten näkemykset lupausten luotettavuudesta ja toteutumisesta

Seuraavassa tutkitaan suomalaisten käsityksiä puolueiden vaalilupausten luotettavuudesta ja yksittäisten vaalilupausten toteutumisesta. Aineisto on peräisin vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksesta, johon sisältyi ensimmäistä kertaa joukko vaalilupauksia koskevia kysymyksiä.

9.4.1 Luottamus vaalilupauksiin yleisesti

Luottamusta puolueiden vaalilupauksiin voidaan tarkastella yleisesti siltä kannalta, miten suuri osa vastaajista on samaa tai eri mieltä väittämästä ”koskaan ei voi luottaa minkään puolueen vaalilupauksiin”. Vastausten jakaumat sekä kaikkien vastaajien joukossa että eräiden taustamuuttujien mukaan jaoteltuina on esitetty taulukossa 9.1 (pyöristysten vuoksi prosenttiosuuksien summat eivät aina ole täsmälleen sata). Vaihtoehdot ”täysin eri mieltä” ja ”jokseenkin eri mieltä” on yhdistetty kategoriaksi ”luottaa”. Vastaavasti vaihtoehdot ”täysin samaa mieltä” ja ”jokseenkin samaa mieltä” on yhdistetty kategoriaksi ”ei luota”. Näin

ollen muuttuja kuvaa sitä, suhtautuuko vastaaja lupausten luotettavuuteen voittopuolisesti myönteisesti vai kielteisesti. Jakaumat on painotettu vastaajien kielen, puoluekannatuksen, sukupuolen, iän ja vaalipiirin mukaan.

Selvä enemmistö, 63 prosenttia vastaajista, suhtautui puolueiden vaalilupauksiin voittopuolisesti kielteisesti. Vaalilupauksia kohtaan ilmaistu epäluottamus läpäisee tutkimusaineistossa koko aikuisväestön. Eroja näyttäisi olevan lähinnä siinä, miten suuri enemmistö eri väestöryhmistä kokee vaalilupaukset epäluotettaviksi. On syytä korostaa, että itse väittämä oli vahva: *koskaan* ei voi luottaan *minkään* puolueen lupauksiin.

Miehistä jonkin verran suurempi enemmistö ei luottanut puolueiden lupauksiin kuin naisista, ja suomenkielisistä harvempi luotti lupauksiin kuin ruotsinkielisistä. Epäluottamus oli hieman yleisempää vanhimmissa ikäryhmissä verrattuna heitä nuorempiin ikäryhmiin. Yleisintä epäluottamus oli vanhimpien vastaajien joukossa. Viisi prosenttia nuorista aikuisista ei osannut tai halunnut muodostaa kantaa lupausten luotettavuuteen, mutta vanhemmissa ikäryhmissä tämä oli harvinaisempaa.

Iän yhteys vaalilupauksia kohtaan tunnettuun epäluottamukseen näkyy myös siinä, että eri ammattiryhmistä eläkeläiset olivat epäluottavaisimpia. Myös työntekijäasemassa olevat olivat verrattain epäluottavaisia. Sen sijaan yrittäjistä (ml. maatalousyrittäjät) ainoastaan niukka enemmistö piti lupauksia enimmäkseen epäluotettavina, mikä pätee myös opiskelijoihin. Toimihenkilöt (sekä alemmat että ylemmät, ml. johtotehtävissä olevat) sijoittuvat näiden ääripäiden väliin. Ammattiaseman ohella koulutustaso on yhteydessä siihen, miten luotettavina puolueiden lupauksia pidettiin: yleisintä epäluottamus oli vailla toisen asteen tutkintoa olevien ja ammattikoulutuksen saaneiden keskuudessa. Yliopistokoulutetut ovat luottavaisimpia. Tulotason yhteys lupauksiin kohdistuvaan luottamukseen tai epäluottamukseen ei ole täysin suoraviivainen. Pienituloisimmat luottivat vähiten ja suurituloisimmat eniten, mutta väliin jäävien tuloluokkien välillä ei ole selviä eroja.

Poliittisilla näkemyksillä näyttäisi olevan jonkin verran yhteyttä siihen, miten luotettavina puolueiden lupaukset koetaan. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden vasempaan laitaan kuuluvista vastaajista, jotka sijoittivat itsensä välille 0–2 asteikolla 0–10, verrattain moni ilmaisi ainakin jonkin verran luottamusta vaalilupauksiin. Ulottuvuuden oikeassa laidassa on nähtävissä merkkejä samasta ilmiöstä, joskin heikompana. Yleisintä epäluottamus oli poliittiseen keskustaan itsensä asemoivien keskuudessa. Epäluottamus puolueiden vaalilupauksia kohtaan ei näyttäisi johtuvan siitä, että vastaaja kokisi vallassa olevat puolueet itselleen vieraiksi. Niistäkin vastaajista, jotka kokivat jonkin vaalikauden 2015–2019 lopussa hallitusvastuussa olleista puolueista (Keskusta, Kokoomus, Sininen tulevaisuus) itselleen läheiseksi, selvä enemmistö ilmaisi epäluottamusta puolueiden lupauksia kohtaan.

Taulukko 9.1 Yleinen luottamus puolueiden vaalilupauksiin vuonna 2019 (%).

	Luottaa	Ei luota	Ei osaa sanoa	(N kaikki)
Yhteensä	34	63	3	(1598)
Sukupuoli				
Mies	30	66	4	(781)
Nainen	38	61	2	(815)
Äidinkieli				
Suomi	34	64	2	(1502)
Ruotsi	43	51	6	(80)
Ikä				
18–24	35	60	5	(160)
25–34	37	61	3	(254)
35–44	34	63	3	(228)
45–54	37	61	2	(251)
55–64	33	65	2	(263)
65–	32	67	2	(424)
Ammattiryhmä				
Alempi toimihenkilö	38	58	5	(156)
Työntekijä	30	68	3	(455)
Eläkeläinen	29	69	2	(425)
Opiskelija	43	52	5	(137)
Yrittäjä (ml. maatalousyrittäjät)	45	52	4	(101)
Johtaja tai ylempi toimihlö	41	58	1	(228)
Koulutustaso				
Ei ammattikoulutusta	21	76	3	(207)
Ammattikoulu tai -kurssi	27	71	2	(407)
Keskiaste (opistotaso ja ylioppilaat)	38	60	2	(455)
AMK	38	59	3	(227)
Yliopisto	44	53	3	(289)
Tulotaso				
–10 000	28	68	4	(162)
10 001–20 000	36	62	2	(250)
20 001–30 000	32	66	2	(179)
30 001–40 000	35	60	5	(116)
40 001–50 000	37	63	0	(70)
50 001–	43	55	2	(100)
Vasemmisto-oikeisto				
0–2	45	53	2	(179)
3–4	39	60	2	(262)
5	30	69	1	(293)
6–7	34	63	3	(339)
8–10	37	60	3	(285)
Hallituspuolue läheinen				
Ei	35	63	2	(1259)
Kyllä	31	65	4	(338)

9.4.2 Lupaukset ja niiden toteutuminen

Vuoden 2019 vaalitutkimuksen kyselyssä vastaajille esiteltiin kahdeksan lupausta Sipilän hallituksen puolueiden vaaliohjelmista vuodelta 2015. Lupaukset valittiin siten, että ne edustivat eri politiikkasektoreita, olivat eri puolueiden tekemiä ja olivat saaneet osakseen vaihtelevassa määrin tiedotusvälinejulkisuutta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan, oliko kukin lupauksista toteutunut täysin, toteutunut osittain vai jäänyt toteutumatta.

Kokonaisveroasteen nousun estäminen sisältyi sekä Keskustan (2015, 5) että Kokoomuksen (2015, 15) ohjelmaan. Koska kaikkien julkisyhteisöjen keräämien verojen ja veronluonteisten maksujen suhde bruttokansantuotteeseen oli Tilastokeskuksen (2019) mukaan 43,3 prosenttia vuonna 2014 ja 42,1 prosenttia vuonna 2018, lupausta voi pitää toteutuneena. Myös *Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden lukukausimaksujen mahdollistaminen* sisältyi niin Keskustan (2015, 3) kuin Kokoomuksenkin (2015, 7) ohjelmaan. Eduskunta hyväksyi tutkintoon johtavasta muusta kuin suomen- tai ruotsinkielisestä koulutuksesta edellä mainituilta ryhmiltä perittävät maksut joulukuussa 2015 (EV 100/2015 vp), joten lupaus toteutui. *Verotuksen yrittäjävähennyksen käyttöön ottaminen* oli peräisin Keskustan (2015, 5) vaaliohjelmasta. Tämäkin lupaus toteutui, sillä eduskunta hyväksyi yrittäjävähennyksen joulukuussa 2016 (EV 209/2016 vp).

Keskustan (2015, 2) ja Kokoomuksen (2015, 5) lupaus *Euroopan talousalueen ulkopuolelta tulevan työvoiman tarveharkinnan poistamisesta* ei toteutunut. Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa vuodelta 2018 päinvastoin todetaan, että ”[p]ääsääntö työvoiman tarveharkinnassa on nykyisten käytäntöjen jatkaminen” (Sisäministeriö 2018, 23). Toinen vastaajilta tiedusteltu, toteutumatta jäänyt lupaus oli *julkisen terveydenhuollon valinnanvapausmalli, jossa rahoitusosuus siirtyy ihmisen valitsemalle palveluntuottajalle*, jonka Kokoomus (2015, 8) teki vaaliohjelmassaan. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän uudistaminen maakuntahallinnon ja valinnanvapausmallin pohjalta oli yksi vaalikauden päähankkeista, mutta mikään eduskuntaan tuoduista malleista ei edennyt lopulliseen päätösvaiheeseen.

Kokoomuksen vaaliohjelmaan sisältynyt lupaus *ulkomaille terroristiseen toimintaan lähtemisen kieltämisestä lailla* (Kokoomus 2015, 13) puolestaan toteutui. Niin sanottuja terrorismilakeja uudistettaessa eduskunta hyväksyi tätä asiaa tarkoittavan lisäyksen rikoslakiin syksyllä 2016 (EV 123/2016 vp).

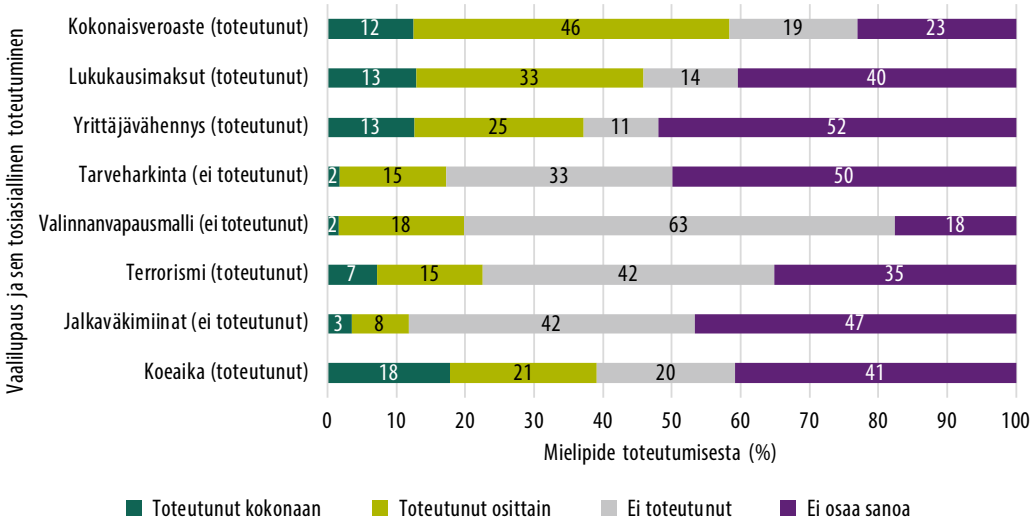
Perussuomalaisten (2015) yhden sivun mittaisessa vaaliohjelmassa muun ohella vaadittiin ytimekkäästi ”[j]alkaväkimiinat takaisin”. Kuitenkaan *jalkaväkimiinojen ottaminen uudelleen käyttöön maanpuolustuksessa* ei edennyt vaalikauden aikana. Asiasta ei juuri käyty julkista keskustelua, eikä asiaa koskevaa esitystä tuotu eduskuntaan. Lupaus ei näin ollen toteutunut.

Viimeinen kahdeksasta lupauksesta oli *työntekijöiden koeajan pidentäminen enimmillään puolen vuoden mittaiseksi*, joka oli sekin peräisin Kokoomuksen (2015, 5) vaaliohjelmasta. Koeajan enimmäispituus oli aiemmin ollut neljä kuukautta, ja eduskunta hyväksyi enimmäiskeston pidentämisen kuuteen kuukauteen syksyllä 2016 (EV 213/2016 vp). Lupaus siis toteutui.

9.4.3 Arviot yksittäisten lupausten toteutumisesta

Kysymykset lupausten toteutumisesta sisältyivät kyselyaineiston viimeiseen osaan, niin sanottuun perävaunukyselyyn, johon vaalitutkimuksen osallistujia pyydettiin vastaamaan tutkimushaastattelujen jälkeen. Vastaajien määrä kunkin lupauksen kohdalla oli 720–725.

Kuvio 9.1 Arviot vaalilupausten toteutumisesta (%).

Kuviosta 9.1 nähdään, että vastauksissa korostui ”en osaa sanoa” -vastausten suuri määrä, kokonaisveroastetta ja vaalikauden lopussa paljon huomiota saanutta valinnanvapausmallia lukuun ottamatta. Verotuksen yrittäjävähennyksen suhteen yli puolet vastaajista ei osannut muodostaa kantaa, mikä voi johtua asiakysymyksen kokemisesta teknisluonteiseksi ja rajattua joukkoa koskevaksi. En osaa sanoa -vastausten suuria osuuksia lukukausimaksuja, työvoiman tarveharkintaa, jalkaväkimiinoja ja työntekijöiden koeaikaa koskevien lupausten kohdalla voi niin ikään selittää se, että tämän tyyppisten asioiden arvioimisen koetaan vaativan työmarkkinoita, koulutusjärjestelmää ja kansainvälisiä sopimuksia koskevaa tietoa. Valinnanvapausmallin monimutkaisuudesta huolimatta aiheen keskeisyys julkisessa keskustelussa ilmeisesti teki selvän kannan muodostamisen vastaajille helpoksi.

Kokonaisveroastetta koskeva lupaus on ainoa, jota hyvin selvä enemmistö vastaajista (kolme viidestä) piti ainakin osittain toteutuneena. Muiden toteutuneiden lupausten kohdalla osuus jää alle puoleen. Toisaalta vastaajat pitivät melko harvoin toteutumattomana sellaista lupausta, joka näytön mukaan toteutui. Mitä toteutuneisiin lupauksiin tulee, vastaajat pitivät niitä selvästi useammin toteutuneina kuin toteutumattomina, lukuun ottamatta lupausta terroristiseen toimintaan lähtemisen kriminalisoinnista. Kuviosta 9.1 selviää myös, että kaikkia niitä lupauksia, jotka näytön mukaan eivät toteutuneet, piti toteutuneena vähemmistö vastaajista.

Vaikka tässä käsiteltyjen lupausten toteutumisen selvittäminen oli sinänsä suoraviivaista, on mahdollista, että vastaajat käyttivät hieman eri kriteereitä kuin tutkija päättäessään, onko lupaus toteutunut vai ei. Vaihtelevat kriteerit eivät välttämättä johdu tiedon puutteesta. Vastaaja esimerkiksi saattaa katsoa lupauksen toteutuneen, jos puolue on toiminut lupauksen täyttämiseksi, vaikka luvattu muutos olisikin jäänyt tapahtumatta. Tämä pätee esimerkiksi valinnanvapausmalliin, jota sote-hankkeen näyttävästä kariutumisesta huolimatta piti ainakin osittain toteutuneena lähes yhtä suuri osuus kuin terrorismia koskevaa lupausta. Kokonaisveroasteen tyyppisissä asiakysymyksissä taas on mahdollista, että vastaaja katsoo lupauksen jääneen lunastamatta, ellei veroaste ole hänen mielestään laskenut riittävästi. Terroristiseen toimintaan lähtemisen kriminalisoinnin tapaisissa kysymyksissä lupaus saatetaan katsoa rikotuksi, ellei säädetty rangaistus ole vastaajan mielestä riittävän ankara.

Joka tapauksessa arviot toteutumisesta vaihtelivat kaikkien lupausten kohdalla. Seuraavaksi tutkitaan hieman tarkemmin sitä, missä määrin hallituspuolueisiin samastuvien arviot poikkeavat muiden arvioista. Puoluesamastumisen on aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa havaittu vaikuttavan siihen, miten äänestäjät arvioivat vaalilupausten toteutumista (Belchior 2019). Hallituspuolueisiin samastuvien voi odottaa arvioivan lupausten toteutumista muita vastaajia myönteisemmin, minkä vuoksi hallituspuolueeseen samastuminen voi johtaa lupausten toteutumisen yliarvioimiseen. Taipumuksen arvioida hallituspuolueiden toimintaa myönteisesti voi odottaa johtavan myös siihen, että hallituspuolueisiin samastuvat tunnistavat toteutuneet lupaukset muita vastaajia useammin.

Taulukko 9.2 Lupauksen toteutumisen ja vastaajan mielipiteen väliset mahdolliset yhteydet.

		Mielipide lupauksen toteutumisesta		
		Toteutunut	Toteutunut osittain	Ei toteutunut
Lupauksen tosiasiallinen toteutuminen	Toteutunut	Näytön mukainen arvio	Näytön mukainen arvio	Ei näytön mukainen arvio
	Ei toteutunut	Ei näytön mukainen arvio	Näytön mukainen arvio	Näytön mukainen arvio

Lupauksen tosiasiallisen toteutumisen ja vastaajan mielipiteen väliset mahdolliset yhteydet on kuvattu taulukossa 9.2. Seuraava analyysi luokittelee arvion ”näytön mukaiseksi”, jos vastaaja on ollut sitä mieltä, että lupaus, joka todistusaineiston mukaan on täyttynyt, on toteutunut täysin tai osittain. Arvio on luokiteltu ”näytön mukaiseksi” myös, jos vastaaja on katsonut, että lunastamatta jäänyt lupaus ei ole toteutunut tai on toteutunut osittain. Luokittelu on sikäli salliva, että näkemys osittaisesta toteutumisesta on molemmissa tapauksissa näytön mukainen. Tämä vähentää vastaajien erilaisista arviointikriteereistä johtuvia vinoumia tuloksissa. Tosiasiassa lunastetun lupauksen pitäminen toteutumattomana ja lunastamatta jääneen lupauksen pitäminen täysin toteutuneena on luokiteltu ”ei näytön mukaiseksi”. Ei osaa sanoa -vastauksia ei tässä pidetä sen paremmin näytön mukaisina kuin näytön vastaisinakaan, vaan niitä käsitellään omana kategorianaan.

Hallituspuolueeseen samastuviksi luetaan nyt sellaiset vastaajat, jotka kokivat jonkin Sipilän hallituksen puolueen – Keskustan, Kokoomuksen tai Sinisen tulevaisuuden – läheiseksi. Perussuomalaiset läheisiksi kokevia ei luokiteltu hallituspuolueeseen samastuviksi, koska vaalikauden puolivälistä lähtien Perussuomalaiset oli oppositiossa.

Taulukko 9.3 kertoo, että johonkin hallituspuolueeseen samastuvat olivat muita paremmin perillä lupausten toteutumisesta ja toteutumatta jäämisestä. Hallituspuolueeseen samastumisen ja arvioiden näytönmukaisuuden yhteys on tilastollisesti merkitsevä kolmen toteutuneen lupauksen kohdalla: hallituspuolueeseen samastuvat pitivät kokonaisveroastetta, lukukausimaksuja ja yrittäjävähennystä koskevia lupauksia selvästi useammin toteutuneina kuin muut. Kokonaisveroasteen ja lukukausimaksujen kohdalla näytön vastaiset arviot olivat hallituspuolueeseen samastumattomilla oleellisesti yleisempiä, kun taas yrittäjävähennyksen kohdalla ero näkyy erityisesti en osaa sanoa -arvioissa. Mitä yrittäjävähennykseen tulee, on mahdollista, että porvarihallituksen puolueisiin samastuvien joukossa on enemmän yrittäjiä kuin väestössä keskimäärin. Ilmeisesti kansalaiset osaavat arvioida juuri omaan taloudelliseen tilanteeseensa vaikuttavien lupausten toteutumisen erityisen hyvin.

Taulukko 9.3 Vaalilupausten toteutumista koskevien arvioiden yhteys hallituspuolueeseen samastumiseen. (%)

Lupaus	Hallituspuolueeseen samastuminen	Näytön mukainen arvio	Ei näytön mukainen arvio	Ei osaa sanoa	(N kaikki)
Kokonaisveroaste (T) *	Ei	53	21	25	(562)
	Kyllä	76	9	15	(161)
	Yhteensä	58	19	23	(723)
Lukukausimaksut (T) *	Ei	43	15	42	(561)
	Kyllä	56	9	35	(162)
	Yhteensä	46	14	40	(723)
Yrittäjävähennys (T) *	Ei	32	11	57	(562)
	Kyllä	57	10	33	(162)
	Yhteensä	37	11	52	(724)
Tarveharkinta (E)	Ei	48	2	50	(562)
	Kyllä	51	1	48	(161)
	Yhteensä	48	2	50	(723)
Valinnanvapausmalli (E)	Ei	79	2	19	(562)
	Kyllä	86	2	12	(162)
	Yhteensä	81	2	17	(724)
Terrorismi (T)	Ei	21	43	37	(560)
	Kyllä	29	41	30	(162)
	Yhteensä	23	42	35	(722)
Jalkaväkimiinat (E)	Ei	48	3	49	(561)
	Kyllä	57	4	40	(159)
	Yhteensä	50	3	47	(720)
Koeaika (T)	Ei	40	18	42	(562)
	Kyllä	45	19	36	(162)
	Yhteensä	41	18	41	(724)

* Tilastollisesti merkitsevä ero ($p < 0,05$) hallituspuolueisiin samastuvien ja muiden välillä khiin neliö -testin mukaan.
T = näytön mukaan lupaus toteutui, E = näytön mukaan lupaus ei ole toteutunut.

9.5 Päätelmät

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimusaineiston mukaan suomalaiset eivät juuri luota puolueiden vaalilupauksiin, ainakaan kun vaalilupauksia käsitellään yleisenä kategoriana viittaamatta yksittäisiin lupauksiin, joiden toteutuminen on tarkistettavissa. Tämä yleistulos ei ole yllättävä aiemman tutkimuksen perusteella. Epäluottamus puolueiden vaalilupauksia kohtaan on eri väestöryhmissä vahvaa. Kaikissa ammatti-, tulo- ja koulutusryhmissä enemmistö on samaa mieltä väitteestä ”koskaan ei voi luottaa minkään puolueen

vaalilupauksiin". Väite on sikäli vahva, että se kattaa kaikki puolueet, mukaan lukien yksilön parhaana pitämän puolueen.

Väestöryhmät poikkeavat kuitenkin toisistaan siinä, miten suuri epäluottavaisten enemmistö on. Ainakin jonkin puolueen lupauksiin luottavat eniten korkeasti koulutetut, suurituloiset ja yrittäjät, minkä lisäksi naiset osoittavat luottamusta lupauksiin useammin kuin miehet ja ruotsinkieliset useammin kuin suomenkieliset. Itsensä selvästi vasemmistolaisiksi tai oikeistolaisiksi kokevat luottavat ainakin jonkin puolueen lupauksiin useammin kuin poliittiseen keskustaan asemoituvat.

Toteutetun analyysin perusteella ei ole mahdollista arvioida kattavasti, miten suuri osa suomalaisten puolueiden vaalilupauksista toteutuu. Tästä syystä asiaa ei voida nyt verrata muihin maihin. Siksi ei ole tiedossa, onko suomalaisten kokema epäluottamus puolueiden vaalilupauksia kohtaan kenties perustellumpaa tai vähemmän perusteltua kuin muissa maissa koettu epäluottamus. Uusimman eduskuntavaalitutkimusaineiston perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että kansalaiset eivät välttämättä pidä vaalilupausta täytettynä silloinkaan, kun luvattu asiaintila on saavutettu tai tavoiteltu lainsäädäntömuutos on tehty. Toisaalta kansalaiset voivat pitää lupausta toteutuneena, vaikka luvattua muutosta ei olisi tapahtunutkaan. Tosin tällaiset käsitykset näyttäisivät olevan melko harvinaista.

Monet kyselyvastaajat eivät osanneet tai halunneet muodostaa selvää kantaa siihen, onko yksittäinen lupaus toteutunut. Poikkeuksena näyttäisivät olevan suuren luokan asiakysymykset, jotka ovat nousseet mediajulkisuuden keskiöön. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa tällainen asiakysymys oli terveydenhuollon valinnanvapausmalli, jonka toteutumisesta tai toteutumatta jäämisestä vastaajien suuri enemmistö oli valmis ilmaisemaan kantansa.

Kansalaisten yleinen luottamus puolueiden vaalilupauksiin on vähäistä. Yksittäisten lupausten tasolla on kuitenkin harvinaista, että toteutuneita lupauksia tuomitaan suoralta kädeltä rikotuiksi. Pidättäytyminen arvion tekemisestä on yleisempää. Kuitenkin terroristiseen toimintaan lähtemisen kriminalisointia koskevan lupauksen toteutumisen arviot osoittavat, että huomattavasti useampi voi pitää joitakin toteutuneitakin lupauksia rikottuina kuin täytettyinä.

Analyysi keskittyi arvioihin hallituspuolueiden vaalilupausten toteutumisesta. Tällaisiin arvioihin saattaa vaikuttaa se, kokeeko kansalainen jonkin hallituspuolueen itselleen läheiseksi. Vaalitutkimusaineisto antaakin viitteitä siitä, että hallituspuolueen läheiseksi kokevat pitävät toteutuneita lupauksia jonkin verran useammin toteutuneina kuin muut. Tämä voi kieliä arvioiden puolueellisuudesta, mutta myös siitä, että johonkin puolueeseen samastuvat ovat ylipäänsä muita paremmin perillä puolueensa harjoittaman politiikan sisällöistä. Hallituspuolueet pystyvät siis lupauksiaan täyttämällä vakuuttamaan ennen kaikkea omia joukkojaan.

Lähteet

Achen, Christopher H. ja Larry M. Bartels (2016): *Democracy for realists: Why elections do not produce responsive government*. Princeton: Princeton University Press.

Artés, Joaquín (2013): Do Spanish politicians keep their promises? *Party Politics* 19(1), 143–158.

Belchior, Ana Maria (2019): The effects of party identification on perceptions of pledge fulfilment: Evidence from Portugal. *International Political Science Review* 40(5), 627–642.

Downs, Anthony (1957): *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row.

Duval, Dominic ja François Pétry (2018): Citizens' evaluations of campaign pledge fulfillment in Canada. *Party Politics* (advance online publication). https://doi.org/10.1177/1354068818789968.

Däubler, Thomas (2012): The preparation and use of election manifestos: Learning from the Irish case. *Irish Political Studies* 27(1), 51–70.

Eduskunnan vastaus EV 100/2015 vp – HE 77/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain muuttamisesta.

Eduskunnan vastaus EV 123/2016 vp – HE 93/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 34 a luvun, pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun muuttamisesta.

Eduskunnan vastaus EV 209/2016 vp – HE 176/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle yrittäjävähennystä koskevaksi lainsäädännöksi.

Eduskunnan vastaus EV 213/2016 vp – HE 105/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työsopimuslain, merityösopimuslain sekä julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain muuttamisesta.

International Social Survey Programme (ISSP) ja Harri Melin (2018): *ISSP 2016: valtion tehtävät V: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3149.

Keskusta (2015): *Suomi kuntoon. Keskustan vaaliohjelma*. Helsinki: Suomen Keskusta.

Kokoomus (2015): *Jos vanha tapa ei toimi, tarvitaan korjausliike. Strateginen hallitusohjelma*. Helsinki: Kansallinen Kokoomus.

Kunda, Ziva (1990): The case for motivated reasoning. *Psychological Bulletin* 108(3), 480–498.

Mansbridge, Jane (2003): Rethinking representation. *The American Political Science Review* 97(4), 515–528.

McMillan, Fraser (2020): Devolution, "new politics" and election pledge fulfilment in Scotland, 1999–2011. *British Politics 15, 251–269*.

Naurin, Elin (2011): *Election promises, party behaviour and voter perceptions*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Naurin, Elin (2014): Is a promise a promise? Election pledge fulfilment in comparative perspective using Sweden as an example. *West European Politics* 37(5), 1046–1064.

Naurin, Elin ja Henrik Ekengren Oscarsson (2017): When and why are voters correct in their evaluations of specific government performance? *Political Studies* 65(4), 860–876.

Olson, Mancur (1971): *The logic of collective action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Perussuomalaiset (2015): *Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma – pääteemat*. Helsinki: Perussuomalaiset.

Pétry, François ja Dominic Duval (2017): When heuristics go bad: citizens' misevaluations of campaign pledge fulfilment. *Electoral Studies* 50, 116–127.

Pétry, François ja Dominic Duval (2018): Electoral promises and single party governments: The role of party ideology and budget balance in pledge fulfillment. *Canadian Journal of Political Science* 51(4), 907–927.

Praprotnik, Katrin (2017): Jurisdiction, time, and money: the role of resources in pledge fulfillment. *Party Politics* 23(6), 848–859.

RKP (2019): *Mera tillsammans. SFP:s riksdagsvalsprogram 2019.* Helsinki: Suomen Ruotsalainen Kansanpuolue.

Royed, Terry J., Elin Naurin ja Robert Thomson (2019): A systematic research design for studying the fulfilment of electoral pledges. Teoksessa Elin Naurin, Terry J. Royed ja Robert Thomson (toim.): *Party mandates and democracy: Making, breaking, and keeping election pledges in twelve countries*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 23–38.

Schermann, Katrin ja Laurenz Ennser-Jedenastik (2014a): Coalition policy-making under constraints: Examining the role of preferences and institutions. *West European Politics* 37(3), 564–583.

Schermann, Katrin ja Laurenz Ennser-Jedenastik (2014b): Explaining coalition-bargaining outcomes: Evidence from Austria, 2002–2008. *Party Politics* 20(5), 791–801.

SDP (2019): *Tulevaisuuslinja – SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030.* Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue.

Sisäministeriö (2018): *Töihin Suomeen - Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma työperusteisen maahanmuuton vahvistamiseksi*. Helsinki: Sisäministeriö.

Suomen Gallup ja Helsingin yliopisto (2018): *Puolueiden ajankohtaistutkimus 1974* [sähköinen tietoaineisto]. Versio 4.0 (2018-07-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1001.

Thomson, Robert (2011): Citizens' evaluations of the fulfillment of election pledges: evidence from Ireland. *The Journal of Politics* 73(1), 187–201.

Thomson, Robert ja Heinz Brandenburg (2019): Trust and citizens' evaluations of promise keeping by governing parties. *Political Studies* 67(1), 249–266.

Thomson, Robert ja Rory Costello (2016): Governing together in good and bad economic times: The fulfilment of election of pledges in Ireland. *Irish Political Studies* 31(2), 182–203.

Thomson, Robert, Terry Royed, Elin Naurin, Joaquín Artés, Rory Costello, Laurenz Ennser-Jedenastik, Mark Ferguson, Petia Kostadinova, Catherine Moury, François Pétry ja Katrin Praprotnik (2017): The fulfillment of parties' electoral pledges: A comparative study on the impact of power sharing. *American Journal of Political Science* 61(3), 527–542.

Tilastokeskus (2019): *Verot ja veronluonteiset maksut.* https://www.stat.fi/til/vermak/index.html.

Valtioneuvoston kanslia (2019): *Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta.* Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Vasemmistoliitto (2019): *Oikeudenmukainen Suomi kaikille, ei harvoille. Vasemmistoliiton vaaliohjelma eduskuntavaaleissa 2019.* Helsinki: Vasemmistoliitto.

III

Puoluekentän moninapaistuminen

10 Asiakysymykset ja äänestäjien liikkuvuus

Sami Borg

10.1 Johdanto

Tämä luku tarkastelee ensin historiallisesta perspektiivistä sitä, miten poliittisen järjestelmän ja kulttuurin kehityksen päälinjat ovat vaikuttaneet suomalaiseen puoluekenttään viime vuosikymmeninä, ja tätä kautta myös vaalien asiakysymyksiin ja valitsijakunnan liikkuvuuteen. Toiseksi luku kuvaa tiiviisti puolueiden keskeisiä vaalitavoitteita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ja analysoi alustavasti sitä, millaisia asiatavoitteita eri puolueiden äänestäjät pitävät tärkeinä. Tätä aihetta tarkastellaan yksityiskohtaisemmin tämän kirjan seuraavissa luvuissa 11, 12 ja 13. Kolmanneksi tässä luvussa tutkitaan äänestäjien liikkuvuutta ja sitä, millaisia asiakysymysten ja liikkuvuuden yhteydet olivat vuoden 2019 vaaleissa.

Ensimmäinen aihe on hyvin laaja ja sitä käsitellään pelkistetysti. Kuvaus rakentaa viitekehystä eduskuntavaalien puheenaiheisiin ja valitsijoiden liikkuvuuteen keskustelemalla suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Tämä tarkastelu sekä vaalien asiakysymysten ja eri puolueiden äänestäjien kannattamien asiatavoitteiden kuvaus taustoittavat myös kirjan tämän osion muita lukuja.

Valitsijoiden äänestämisen liikkuvuudesta esitetään yleisiä trenditietoja kansallisten vaalitulosten ja eduskuntavaalitutkimusten datan pohjalta. Tämän jälkeen analysoidaan vuoden 2019 osalta sitä, missä määrin ja millä tavalla puolueuskollisten ja liikkuvien äänestäjien painottamat asiakysymykset poikkesivat toisistaan vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Varsinkin liikkuvien äänestäjien asiapainotusten voidaan ajatella kuvaavan vuoden 2019 eduskuntavaaleille ominaisia äänestäjien mielialoja.

10.2 Yhteiskunnan ja puoluekentän muutos liikkuvuuden ja asiakysymysten muutoksen taustalla

Monet Suomen poliittisen järjestelmän perusoppikirjat alkavat suomalaisen yhteiskunnan historian, yhteiskunnallisten ristiriitojen ja elinkeinorakenteen muutoksen kuvauksilla. (Nousiainen 1985; Pesonen ja Riihinen 2002). Aikoinaan sille oli vankat perusteet, koska myös puoluejärjestelmä muuttui hitaasti. Jaakko Nousiainen keskusteli vielä 1980-luvun alussa ajantasaisesti suomalaista puoluejärjestelmästä Valenin ja Rokkanin mallin (1974) mukaisena, kolminapaisena järjestelmänä. Malli on perusprofiililtaan skandinaavistyyppinen, jossa työväestön, elinkeinoelämän ja maatalouden intressit järjestyvät kolminapaisesti (ks. myös Arter 1999; Karvonen 2014). Yhteiskunnan ammatti- ja elinkeinorakennetta sekä luokkajakoa heijastava kolmiomalli perustuu suuressa määrin Lipsetin ja Rokkanin paljon siteeratulle näkemykselle ”jäätyneistä” puoluejärjestelmistä (1967). Tällä termillä Lipset ja Rokkan viittaavat hyvin vakaisiin, pienten kannatusmuutosten puoluejärjestelmiin, jotka nojaavat yhteiskuntaan institutionalisoituneisiin ristiriitoihin.

Eturistiriitojen kolmiomalli kuvasi Suomea melko hyvin vielä ainakin 1980-luvulle saakka, erityisesti talouden ja työmarkkinoiden kannalta. Nousiainen mainitsi työväestön ensisijaisiksi kiinnostuksen kohteiksi palkat ja sosiaaliset edut, elinkeinoelämälle puolestaan hinnat ja verot sekä maataloudelle hinnat ja maatalouden tuet. Etujärjestötasolla työväestön asioita ajoi SAK, maatalouden asioita MTK ja elinkeinoelämän asiaa työnantajien silloiset keskusjärjestöt. Puoluekentässä elinkeinoelämän etujen ajajana toimi etenkin Kokoomus ja maatalouden intressien ensisijaisena puolustajana Keskustapuolue. Työväestön etuja ajoivat vielä 1980-luvun alussa merkittävässä määrin sekä SDP että SKDL. (Nousiainen 1985.) Vakaan talouskasvun ansiosta yhteiskunnallinen kehitys oli vauhdikasta etenkin 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin julkinen sektori palveluineen kasvoi merkittävästi. Tämä ylläpiti edunjakoon keskittyvää politiikkaa. Samalla yhteiskunnan ammatti- ja elinkeinorakenne alkoivat muuttua nopeasti toimihenkilöitymisen myötä.

Viitaten Erik Allardtin johtamaan pohjoismaiseen hyvinvointitutkimukseen (1976) Nousiainen korosti vasemmiston ja porvariston vastakohtaisuuksien selittäneen vahvasti silloista suomalaista yhteiskuntaa:

> *Suomi on vahvasti politisoitunut yhteiskunta, jossa ihmiset ovat sosiaalistuneet reagoimaan poliittisesti ja ilmaisemaan herkästi tyytymättömyyttään poliittisin termein. Siinä on edelleen nähtävissä ideologis-poliittista lohkoutuneisuutta, joka ulottuu myös puoluelaitoksen ulkopuolelle järjestöelämään, urheiluun ja taloudellisiin organisaatioihin.(Nousiainen 1985, 27.)*

1980-luvulla yhteiskuntakehityksen suunta alkoi muuttua ammatti- ja elinkeinorakenteen sekä poliittisen kiinnittymisen osalta. Poliittisessa osallistumisessa muutos näkyi muun

muassa puolueiden jäsenmäärien ja eduskuntavaalien äänestysprosenttien laskuna. Suomalaisessa politiikan tutkimuksessa analysoitiin jo tuolloin laajoin aineistoin puoluejärjestöjen vetovoiman hiipumista (Rantala 1982) ja eduskuntavaalien äänestysprosentin laskua (Martikainen ja Yrjönen 1987). Havaittiin, että puolueet ja vaalit eivät kiinnosta varsinkaan nuoria ikäluokkia samassa määrin kuin ennen. Muutos näkyi selvästi myös yhdistystoiminnassa, jossa uusien poliittisten yhdistysten määrä romahti jo 1980-luvun loppupuoliskolla (Siisiäinen 1990, 74). Vähenevä kiinnittyminen puolueisiin nakersi niiden ydinkannattajakuntia, mikä lisäsi valitsijoiden liikkuvuuspotentiaalia vaaleissa. Kehityssuunta loi myös osaltaan tilaa uusien yhteiskunnallisten kysymysten ja liikkeiden esiinmarssille politiikassa.

1980- ja 1990-luvuille ajoittui paljon muitakin suomalaisen valitsijakunnan yhteiskunnalliseen kiinnittymiseen merkittävästi vaikuttaneita muutostekijöitä. Neuvostoliiton hajoaminen heijastui puoluekenttäämme SKDL:n kannatuksen heikentymisenä ja puolueen hajoamisena 1980-luvun loppupuoliskolla. Vuonna 1990 perustettu Vasemmistoliitto profiloitui irti kommunismista tavoitteenaan punavihreä kansanliike, jollaiseksi puolue edelleen itsensä määrittää (ks. vasemmisto.fi). Vähän tätä ennen ympäristökysymysten aktualisoituminen ja erityisesti reaktiot vuoden 1986 Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuteen auttoivat nostamaan vihreän ympäristöliikkeen tavoitteineen osaksi puoluekenttäämme. 1980-luvun ja 1990-luvun taitteen liikehdintää kuvaa sekin, että vuoden 1991 eduskuntavaaleissa oli mukana poikkeuksellisen paljon uusia, eduskunnan ulkopuolisia pienpuolueita (ks. Pesonen ym. 1993).

Vasemmisto–oikeisto-jaon merkitys suomalaisten järjestö- ja organisaatiorakenteiden jakolinjana alkoi heiketä jo 1980-luvulla. Muutos vaikutti etenkin työväestön intressiedustukseen ja sosialisaatiomekanismeihin. Niin sanotun punapääoman (ks. Mickelsson 2005, 248–249; Seppänen 1995) kuihtumisessa työväestöä lähellä oleva vähittäiskauppa (Eka), pankki- ja vakuutustoiminta (STS ja Kansa) sekä rakennustoiminta (Haka) katosivat kartalta 1990-luvulla. Lisäksi vuonna 1993 perustettiin Suomen Liikunta ja Urheilu, jolloin Suomen Valtakunnan Urheiluliitto lakkautettiin ja Työväen urheiluliitto TUL menetti asemansa keskusjärjestönä. SVUL:n ja TUL:n lajiliittojen yhdistyminen lienee heikentänyt myös urheilujärjestötoiminnan merkitystä työväestön poliittisen sosialisaation kannalta.

Vasemmistoliiton kannatuksen asettuessa eduskuntavaaleissa hieman yli kymmeneen prosenttiin SDP vahvisti 1990- ja 2000-luvuilla asemaansa työväestön etuja ajavana puolueena. Puolueen vahva yhteys työväestöä edustavaan ammattiyhdistysliikkeeseen tuli näkyvämmäksi etenkin SAK:n säännönmukaisten vaaliaktivointikampanjoiden myötä. Tukeutuminen vaalikampanjoinnissa ay-liikkeeseen oli SDP:lle varsin luonnollista ajatellen työväestön muiden tukiverkostojen ja sosialisaatiorakenteiden kehityssuuntaa.

1990-luvun keskeisin yhteiskuntapoliittinen päätös oli Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi vuoden 1995 alusta lukien. Päätöstä edeltäneen EU-kansanäänestyksen

tulos oli melko tiukka kyllä-äänten hyväksi, mutta kansanäänestys ei jättänyt pysyviä ristiriitoja poliittiseen järjestelmäämme. Suhtautumisesta EU:hun ei tullut edes europarlamenttivaaleissa hyvin merkittävää ristiriitaulottuvuutta suomalaiseen puoluekenttään. Myöskään kansalaiset eivät osoittaneet EU:ta kohtaan suurta mielenkiintoa. Suomessa europarlamenttivaalien äänestysprosentti asettui lähelle EU-maiden keskitasoa, joissakin tapauksissa (1999) jopa aivan häntäpäähän (Tilastokeskus 2019). Kansallisen päätäntävallan kaventuminen jätti kuitenkin sytykkeitä euroskeptisyyden mahdolliselle myöhemmälle nousulle. EU-jäsenyyden myötä Keskusta menetti yhden kansallisen politiikan tukijaloistaan, kun maataloustukia koskeva päätöksenteko siirtyi Euroopan unionille.

Myös kansallisen päätäntävallan valtasuhteet muuttuivat. Jo Mauno Koiviston presidenttikausien aikana Suomi siirtyi vakaaseen enemmistöparlamentarismiin (Nousiainen 2006), ja hallituksista tuli jälleen pitkäikäisiä. Presidentinvaaleissa siirryttiin suoraan, kaksivaiheiseen malliin vuoden 1994 vaaleissa. Tämä sai monet äänestäjät valitsemaan jonkun muun kuin kannattamansa puolueen ehdokkaan jo ensimmäisessä vaalissa, ja varsinkin vaalien toisella kierroksella.[13] Tälläkin muutoksella on saattanut olla, ainakin pitkällä aikavälillä, jonkinlaista heijastusvaikutusta valitsijoiden liikkuvuuteen eduskuntavaaleissa.

Varsinkin 1990-luvulta alkaen suomalainen politiikka medioitui ja politiikan julkisuus henkilöityi. Television ja vaalikeskustelujen merkitys korostuivat. Radiomainonta sallittiin vuoden 1987 eduskuntavaaleissa ja poliittinen televisiomainonta otti Suomessa ensiaskeleensa 1990-luvun alussa. Pääministerin tosiasiallisen poliittisen vallan kasvu näkyi jo 1990-luvun loppupuoliskon eduskuntavaalien kampanjoissa siten, että varsinkin suurimpien puolueiden intressinä oli pyrkiä esittämään vaalikamppailu ns. pääministerivaalina. Asian muodollinen perusta vahvistui vuonna 2000 voimaan astuneessa uudessa perustuslaissa, ja vähän myöhemmin eduskuntapuolueiden sopimuksessa siitä, että hallituksen ensimmäiseksi muodostajaksi tulee vaaleissa paikkamäärältään suurin puolue.

Eduskuntavaalikampanjoiden henkilöityminen korosti puheenjohtajien merkitystä puolueiden vaalimenestykselle (ks. von Schoultz 2016). Pääministerin uuden määräytymistavan vuoksi suurimman puolueen asemaa koskeva kysymys korostui vaalienalusajan uutisjulkisuudessa ja puolueiden kannatusmittausten uutisoinneissa. Samalla pääministerikysymystä ja hallituspohjaa koskeva arvuuttelu nousi eduskuntavaalikampanjoita leimaavaksi kestoaiheeksi 2000-luvulla. Esimerkiksi Erkka Railon ja Sini Ruohosen sisällönanalyysi (2016, 79) Helsingin Sanomien ja Suomen tietotoimiston uutisjutuista vuoden 2015 eduskuntavaaleissa osoitti, että median vaaleja koskevista uutisjutuista jopa suurin osa saattaa käsitellä muita aiheita kuin vaalien asiakysymyksiä. Tällaisia ovat yleiset jutut vaaleista,

13 Tähän saattoi johtaa myös eduskuntapuolueen päätös asettua presidentinvaaleissa tukemaan jonkin toisen eduskuntapuolueen ehdokasta. Vasemmistoliitolla ei ollut omaa presidenttiehdokasta vuosien 2000 ja 2006 presidentinvaaleissa, joissa Tarja Halonen valittiin presidentiksi.

niiden toimittamisesta ja käytännön järjestelyistä sekä uutiset kannatusmittauksista, hallituspohjasta ja -neuvotteluista sekä kuluneesta hallituskaudesta.

Varsinkin 2000-luvulla medioituminen näytti johtavan tilanteeseen, jossa eduskuntavaalit näyttäytyvät erityisesti kahden tai kolmen puolueen jännityskamppailuna suurimman puolueen asemasta. Vuosien 2003 ja 2007 vaaleissa ennakoitujen kahden suurimman puolueen välinen kamppailu johti tilapäisesti myös siihen, että kaksi eniten veikattua pääministeripuoluetta tekivät vaaleissa varsin hyvän vaalituloksen. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa Keskusta ja SDP saivat yhteensä 49,3 prosenttia äänistä (KESK 24,7 % ja SDP 24,5 %) ja vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Keskusta ja Kokoomus yhteensä 45,4 prosenttia äänistä (KESK 23,1 % ja KOK 22,3 %).

1980-luvun alkuun saakka eduskuntavaaleissa oli ollut pitkään kannatukseltaan neljä suurta puoluetta (SDP, KESK, SKDL ja KOK). Siitä eteenpäin vuoden 2007 eduskuntavaaleihin voitiin puhua kolmesta suuresta, jotka onnistuivat nostamaan eduskuntavaalikannatuksensa yleensä yli 20 prosentin (SDP, KESK ja KOK). Melko vakaan puoluekannatuksen tilanne muuttui merkittävästi 2010-luvulla, kun Perussuomalaiset onnistuivat kokoamaan merkittävän äänisaaliin vuosina 2011, 2015 ja 2019 (19,1 %; 17,7 %; 17,5 %). Vanhojen mittapuiden mukaan vuoden 2019 eduskuntavaaleissa yksikään puolue ei enää saavuttanut suuren puolueen kannatusta.

10.3 Vuoden 2019 eduskuntavaalien asiakysymykset ja puolueiden äänestäjien tavoitteet

Puolueiden eduskuntavaalitavoitteille ja kampanja-ajan vaalikeskusteluille on ominaista, että niihin limittyy puolueiden pitkäkestoisia arvoja ja tavoitteita sekä tilannekohtaisia, joskus koko vaalikauttakin hallinneita asiakysymyksiä. Osa teemoista perustuu institutionalisoituneisiin poliittisiin jakolinjoihin ja yhteiskunnallisiin ristiriitoihin (ks. Paloheimo 2008; Westinen 2015), joita käsitellään tarkemmin tämän kirjan seuraavissa luvuissa.

Media poimii ja korostaa joitakin puolueiden ja ehdokkaiden tavoitteita uutistoiminnassaan ja esimerkiksi vaalikoneissaan, ja lisäksi se tuo keskusteluun mukaan omia teemojaan. Vaalikeskustelujen keskiöön voi myös nousta päivänpolitiikan aiheita, joita eivät ole puolueiden ohjelmatavoitteita. Silloin voi olla kyse puolueiden ad hoc -tyyppisistä vaalitaisteluaseista tai medialle tärkeistä, tulevaan hallituspohjaan vaikuttavista aiheista. Esimerkeiksi käyvät SDP:n Paavo Lipposen ja Keskustan Anneli Jäätteenmäen välinen ns. Irak-gate vuoden 2003 eduskuntavaaleissa (ks. Pesonen ja Borg 2005, 45), ja vuoden 2011 eduskuntavaaleissa keskustelu Euroopan unionin jäsenmaille myönnettävästä tukipaketista Portugalille (ks. Borg 2012, 246). Näillä molemmilla oli todennäköisesti ratkaisevaa merkitystä vaalitulokseen.

Taulukko 10.1 Eduskuntapuolueiden keskeisiä tavoitteita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa vaaliohjelmien otsikointien perusteella.

KESK	Osaava kasvu; huolenpito; realistinen vihreys; vastuunkanto (ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja globaali vastuu)
KOK	Luotamme Suomeen; reilu yhteiskunta; hyvinvointi perustuu työhön; työntekoa ja yrittäjyyttä tukeva verouudistus; koulutus (jne.)
PS	Suomen valtion täytyy huolehtia ensisijaisesti suomalaisista; vain sitä jaetaan, mitä on; ensin jaetaan tärkeimpiin kohteisiin (suomalaiset vähäosaiset, vanhukset, lapsiperheet, sairaat ja vammaiset)
SDP	Työtä ja kasvua; ekologisesti kestävää kehitystä; pidetään jokaisesta huolta; Suomi kokoaan suurempi maailmalla
VIHR	Ilmastonmuutos; maailman paras koulutus; köyhyyden ja eriarvoisuuden torjunta; työ ja turva
VAS	Köyhyyden korvaaminen oikeudenmukaisuudella; ilmastonmuutoksen torjunta; uusi työ ja osaamiseen panostaminen
RKP	Kaksikielisyys; tasa-arvo ja hyvinvointi kaikille; koulutus; työllisyys; ympäristö ja ilmasto
KD	Lapsiystävällisempi yhteiskunta; työnteko kannattamaan; vanhustenhoito ja sote kuntoon; turvallisuudesta ei tingitä; energian ja ruuan kotimaisuus on ekoteko

Selite: KESK/vaalitavoitteiden yläotsikot; KOK/ensimmäisiä otsikkotason teemoja 92 tavoitteesta; PS/ohjelman kansilehden ydinajatus ja muut yläotsikot; VIHR/otsikot 20 kärkitavoitteelle; VAS/vaalitavoitteiden otsikkonostot; RKP/ohjelman aloittavien periaatekappaleiden jälkeen mainitut pääteemat; KD/ vaaliohjelman aihealueiden otsikot.

Lähteet: Puolueiden vaaliohjelmat vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Vuoden 2019 vaaleissa keskeisiksi nousseet puheenaiheet olivat tiedossa jo melko hyvissä ajoin ennen vaaleja, ja puolueet ottivat niitä eri tavoin huomioon vaalitavoitteissaan. Puheenaiheita ja asiakysymyksiä on käsitelty jo tämän kirjan johdantoluvuissa sekä luvussa 6. Seuraavassa puolueiden tavoitteita listataan pääpiirteittäin eduskuntavaaliohjelmien perusteella (periaateohjelmista ks. esim. Paloheimo 2006). Lisäksi tarkennetaan kyselyaineiston avulla puolueprofiileja siitä, millaisia asioita puolueen kannattajat pitävät Suomelle tärkeinä yhteiskunnallisina tavoitteina. Näitä kyselytutkimuksen kysymyksiä hyödynnetään useissa muissakin tämän kirjan luvuissa.

Taulukko 10.1 listaa kahdeksan eduskuntapuolueen yleisiä vaalitavoitteita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.[14] Aiheet ovat puolueiden vaaliohjelmien otsikkotason kokoavia tavoitteita (ks. taulukon 10.1 selite). Otsikkotavoitteissa heijastuu yleispuoluekehitys, jossa puolueet pyrkivät laajentamaan kannattajakuntaansa omaksumalla melko yleisiä kantoja keskeisiin politiikan asiakysymyksiin. Vaalitavoitteet asetetaan siten, että ne ovat linjassa puolueen yleisten aatteellisten pyrkimysten kanssa, ja että niissä otetaan samalla riittävästi huomioon vaalien tilannekohtaisia kysymyksiä. Vuoden 2019 vaaleissa näkyviä

14 Vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen laaditun hallitusohjelman konkreettisiin tavoitteisiin liittyvien vaalilupausten toteutumista käsitellään luvussa 9.

tilannekohtaisia kysymyksiä olivat sote-uudistus, vanhustenhoito, ilmastomuutoksen torjunta, koulutus sekä maahanmuuttoon liittyvät kysymykset.

Vaaliohjelmien otsikkotason tavoitteet ovat yleensä ottaen ja myös puolueittain varsin yhteneviä suhteessa siihen, millaisia tavoitteita puolueiden kannattajat pitävät Suomelle tärkeinä (taulukko 10.2). Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen käyntikyselyssä vastaajat arvioivat asteikolla nollasta kymmeneen suhtautumistaan yhteensä 18 yhteiskunnalliseen tavoitteeseen. Yleiskysymys kuului seuraavasti: ”Seuraavassa on lueteltu eräitä ehdotuksia koskien Suomen tulevaisuuden suuntaa. Mitä mieltä olet näistä ehdotuksista?” Vastausasteikolla nolla tarkoitti mielipidettä, jonka mukaan ehdotus on erittäin huono ja kymmenen sitä, että ehdotus on erittäin hyvä. Nyt kysymyspatteristosta esitetään vain päätulokset. Samaa mittaristoa analysoidaan yksityiskohtaisemmin seuraavissa luvuissa.

Taulukkoon on koottu puolueittain niiden äänestäjien yhteenlaskettu prosenttiosuus, joiden mielestä ehdotus on hyvä (vastaukset 6–10). Muutamat tavoitteista ovat sellaisia, joita enemmistö kaikkien puolueiden äänestäjistä pitää hyvänä ehdotuksena. Tällaisia ovat sukupuolten välinen tasa-arvo, pienemmät tuloerot sekä pienemmät kehityserot eri alueiden välillä. Toisaalta joukosta löytyy myös tavoitteita, jotka profiloivat vain yhtä puoluetta. Vasemmistoliitto on puolueista ainoa, jonka äänestäjistä suurin osa ei pidä hyvänä ehdotusta Suomesta, jossa on enemmän markkinataloutta.

Vasemmistoliiton ja Vihreiden sekä muiden puolueiden (MuuP) kannattajista suurin osa on lisäksi sitä mieltä, että ajatus alhaisemman verotuksen Suomesta ei ole hyvä ehdotus. Vasemmistoliiton ja Vihreiden äänestäjiä yhdistää myös se, että he vastustavat eniten julkisen sektorin supistamista, tavoittelevat vähiten Suomea, jossa kristilliset arvot olisivat suuremmassa roolissa, pitävät ydinvoimalla tuotetun energian lisäämistä huonona ideana, eivätkä halua vahvistaa lakia ja järjestystä tai ydinperheen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Vihreät ja Vasemmistoliiton äänestäjät ovat myös seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin sekä maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvissä kysymyksissä hyvin suvaitsevia ja lähellä toisiaan, mikä profiloi puolueita arvoliberaaleiksi näissä asiakysymyksissä.

Perussuomalaisten äänestäjäkunnan yhteiskunnalliset tavoitteet poikkeavat voimakkaimmin muiden puolueiden äänestäjäkuntien kannoista. Suuri enemmistö puolueen äänestäjistä ei pidä hyvänä ehdotuksia nykyistä laajamittaisemmasta maahanmuutosta, eikä ehdotusta suhtautumisesta suvaitsevasti muista maista tuleviin ihmisiin. Kaksi kolmesta puolueen äänestäjästä kannattaa Suomen vähäisempää sitoutumista Euroopan unioniin, ja vain yksi kolmesta on sitä mieltä, että ympäristöystävällisemmän Suomen tavoitteleminen talouskasvun kustannuksella on hyvä ehdotus. Varsinkin Perussuomalaisten muista puolueista erottuva suhtautuminen ilmastonmuutokseen oli paljon esillä vuoden 2019 eduskuntavaalikampanjan aikana.

Perussuomalaisten äänestäjien arvokonservatiivisuus on jossakin määrin samansuuntaista Keskustan ja KD:n äänestäjien kanssa ydinperheen aseman vahvistamisessa sekä tavoitteessa kristillisten arvojen painoarvon kasvussa. Näissä kahdessa kysymyksessä KD:n äänestäjät erottuvat kuitenkin selvästi kaikista muista puolueista. Suurin osa Perussuomalaisten ja KD:n äänestäjistä ei kannata seksuaalivähemmistöjen oikeuksia edistämistä.

Taulukko 10.2 Eri poliittisia tavoitteita hyvinä pitävien osuus puolueiden äänestäjäkunnissa 2019 (vaihtoehdot 6–10 asteikolta 0–10; %).

	SDP	KOK	PS	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	MuuP	Kaikki
Suomi, jossa naiset ja miehet ovat keskenään tasa-arvoisempia	90	91	74	86	94	95	92	74	90	87
Suomi, jossa on pienemmät tuloerot	83	61	66	77	86	96	75	76	86	76
Suomi, jossa on pienemmät kehityserot alueiden välillä	76	66	67	76	78	80	60	83	83	73
Suomi, jossa on enemmän yksityisyrittäjyyttä ja markkinataloutta	59	88	81	81	66	38	70	76	67	70
Monikultt. Suomi, jossa suht. suvaits. muista tuleviin ihmisiin	65	72	17	63	86	84	77	53	68	61
Ympäristöystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista taloudellista kasvua tai ei kasvua ollenkaan	66	52	33	56	88	77	55	51	80	59
Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia	62	66	32	50	87	86	79	33	65	59
Suomi, jossa on alhaisempi verotus	57	73	70	64	33	28	58	51	42	58
Suomi, jossa vahvistetaan periteisten ydinperheiden asemaa	61	57	70	79	21	26	43	87	46	57
Suomi, jossa on enemmän lakia ja järjestystä	52	54	53	61	34	39	63	67	39	51
Suomi, jossa on kaksi vahvaa kansalliskieltä: suomi ja ruotsi	50	50	31	52	48	47	96	38	23	46
Suomi, jossa tuotetaan enemmän energiaa ydinvoimalla	40	59	62	44	23	31	46	43	48	45
Suomi, jossa suomenruotsalaisten erityisasema otetaan huomioon	41	42	24	39	44	47	88	49	28	41
Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	36	40	52	53	14	16	21	91	43	40
Suomi, jossa on pienempi julkinen sektori	35	57	45	44	22	17	37	35	42	36
Euroopan unioniin vähemmän sitoutunut Suomi	38	25	66	33	16	29	23	42	49	37
Suomi, jossa on vähemmän kuntia	26	47	32	39	23	21	34	40	32	34
Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa	29	32	7	33	52	47	44	33	19	30

Myös RKP:n äänestäjillä on puolueelle ominaisia asiakysymyksiä. Suomenruotsalaisten erityisaseman turvaamisen ja kahden vahvan kansalliskielen lisäksi RKP:n äänestäjät kannattavat keskimääräistä enemmän monikulttuurisuutta, suvaitsevaisuutta ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vahvistamista.

Perinteisten kolmen suuren puolueen (SDP, KOK ja KESK) äänestäjät ovat useissa kysymyksissä melko lähellä koko valitsijakunnan keskimääräistä suhtautumista. SDP:n äänestäjät pitävät keskimääräistä useammin huonona ehdotuksena yksityisyrittäjyyden ja markkinatalouden merkityksen kasvua yhteiskunnassa. SDP:n äänestäjät tavoittelevat yhteiskuntaa, jossa on nykyistä pienemmät tuloerot.

Kokoomuksen äänestäjät haluavat puolestaan ainoana äänestäjäkuntana pienemmän julkisen sektorin. He tavoittelevat myös lisää markkinataloutta ja yrittäjyyttä sekä muita enemmän matalampaa verotusta. Verrattuna Keskustan, Perussuomalaisten ja KD:n äänestäjiin Kokoomus ei ole äänestäjäkunnaltaan kovinkaan arvokonservatiivinen puolue.

Keskustan äänestäjät profiloituvat vuoden 2019 tutkimusaineistossa yrittäjä- ja markkinataloushenkisiksi. Ylivoimaisesti suurin osa heistä kannattaa ydinperheen aseman vahvistamista suomalaisessa yhteiskunnassa, ja enemmistö keskustalaisista kannattaa myös kristillisten arvojen suurempaa roolia. Keskustan äänestäjät erottuvat heille tyypillisesti tärkeissä kysymyksissä yllättävän vähän muiden puolueiden äänestäjistä. Keskustalaiset äänestäjät pitävät tietenkin tärkeänä pienempiä kehityseroja eri alueiden välillä, mutta tästä asiasta muidenkin puolueiden äänestäjät ovat vahvasti samaa mieltä.

10.4 Puoluekannatuksen ja puolueliikkuvuuden trendit

Viimeistään vuoden 2019 eduskuntavaalit mursivat käsityksen vakaasta suomalaisesta puoluejärjestelmästä. Yksikään puolue ei päässyt lähellekään 20 prosentin ääniosuutta. Perussuomalaisten hyvä vaalitulos, SDP:n ja Kokoomuksen tyydyttävät vaalitulokset, Keskustan kannatuksen romahdus 13,8 prosenttiin ja Vihreiden kannatuksen nousu 11,5 prosenttiin muodostivat tilanteen, jossa viiden ääniosuudeltaan suurimman puolueen kannatusosuudet vaihtelivat noin kuuden prosenttiyksikön sisällä. SDP nousi vaalien suurimmaksi puolueeksi 17,7 prosentin osuudella saaden 40 edustajapaikkaa. Kamppailu pääministeripuolueen asemasta oli hyvin tiukka, koska Perussuomalaiset saivat 17,5 prosentin ääniosuuden ja 39 paikkaa, ja Kokoomus taas 17,0 prosentin kannatuksen ja 38 paikkaa.

Puoluekannatuksen kokonaismuutos eli kokonaisvolatiliteetti on luku, joka summaa kaikkien kannatusosuuttaan edellisistä eduskuntavaaleista nostaneiden puolueiden ja ryhmittymien ääniosuudet. Peter Söderlund vertailee tämän kirjan viimeisen osan artikkelissaan

(luku 20) Suomen eduskuntavaalien volatiliteetin kehitystä muihin maihin. Nyt riittää todeta, että vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puoluekannatuksen kokonaismuutos oli 9,1 prosenttiyksikköä eli keskitasoista muutamien viime vuosikymmenten vaalien keskiarvoon nähden.

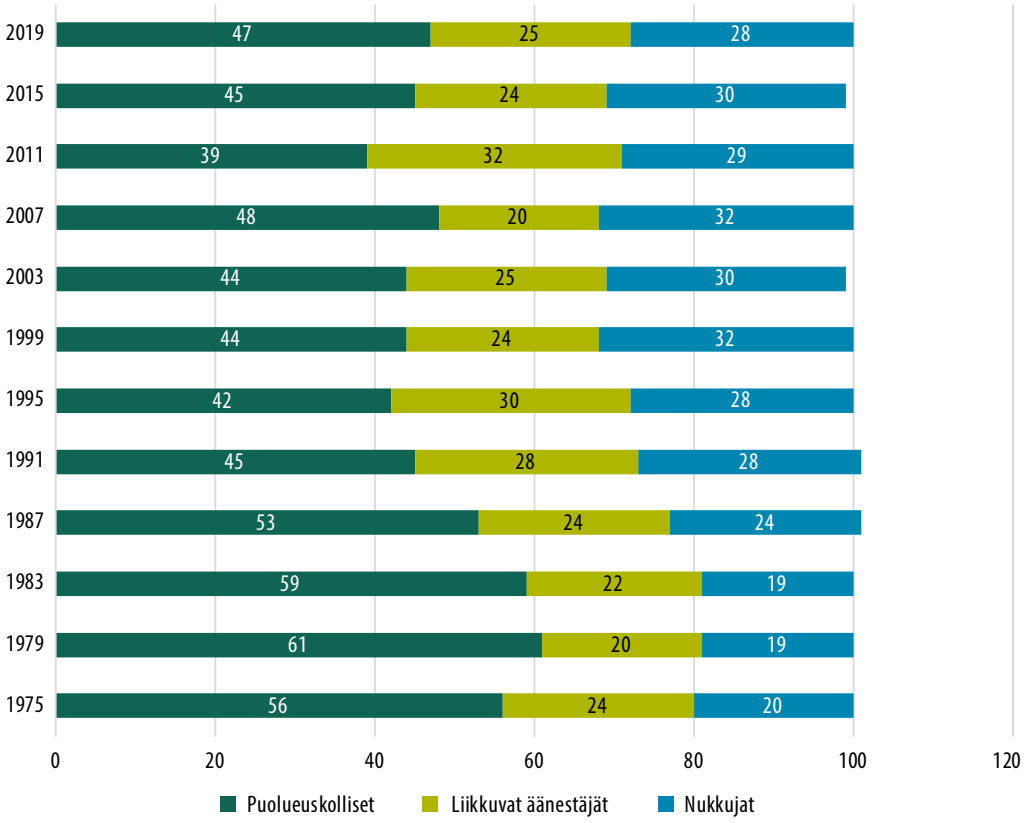
Eduskuntavaalitutkimusten survey-aineistojen pohjalta voidaan puolestaan arvioida sitä, kuinka suuri osa valitsijakunnasta äänestää peräkkäisissä vaaleissa samaa tai eri puoluetta. Äänestysprosentti kertoo puolestaan (käänteisesti) äänioikeuttaan käyttämättä jättäneiden osuuden. Arviossa äänioikeuttaan käyttäneiden jakautumisesta on päätettävä, mihin ryhmään kuuluvat ensikertalaisäänestäjät sekä sellaiset äänioikeutetut, jotka eivät äänestäneet tarkastelun ensimmäisissä vaaleissa mutta äänestivät seuraavissa vaaleissa. Nämä kaksi ryhmää on luettu kuviossa 10.1 liikkuviin äänestäjiin molemmalla kerralla äänestäneiden ja puoluetta vaihtaneiden kanssa.

Kuvion 10.1 arviot perustuvat kahteen samassa kyselyssä esitettyyn kysymykseen, joista ensimmäinen koskee juuri käydyissä vaaleissa äänestettyä puoluetta ja toinen puoluevalintaa neljän vuoden takaisissa vaaleissa. Pitkittäistarkastelu on toteutettu Paloheimon (2003) laskutavalla, jossa liikkuviksi äänestäjiksi on luettu vertailtavissa vaaleissa puoluetta vaihtaneet, mobilisoituneet ja äänestämässä käyneet ensikertalaiset. Nukkujia ovat kyselyissä äänestämättä jättäneiksi ilmoittautuneet sekä vastaajat, jotka kieltäytyivät kertomasta, äänestivätkö he vaaleissa. Tuloksia on painotettu siten, että äänestämättä jättäneiden osuus on oikea suhteessa vaalien kotimaan äänestysprosenttiin (vuonna 2019 72,1 %).

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli suurin piirtein sama osuus vakaita, liikkuvia ja nukkuneita äänestäjiä kuin vuoden 2015 vaaleissa. Liikkuvien äänestäjien osuuden putoaminen keskimääräiselle tasolle vuoden 2011 vaalien jälkeen tarkoittaa käytännössä sitä, että Perussuomalaisten merkittävä kannatuslisäys ja sen voittamat äänet ovat jääneet ainakin 2010-luvun vakiintuneeksi piirteeksi suomalaiseen puoluekannatusasetelmaan.

1990-luvun eduskuntavaaleista alkaen puolueuskollisten äänestäjien osuus koko valitsijakunnasta on pysynyt alle 50 prosentissa. Liikkuvia äänestäjiä oli vuonna 2019 kaikista eduskuntavaalien äänioikeutetuista joka neljäs (25 %) ja äänestämättä jättäneitä 28 prosenttia. Äänestäneistä valitsijoista liikkuvia äänestäjiä oli reilu kolmannes (35 %).

Kuvio 10.1 Valitsijoiden kuuluminen puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja äänestämättä jättäneiden ryhmään eduskuntavaaleissa 1975–2019 (%).

Lähteet: Vuosien 1975–2003 osalta Paloheimo 2003, 180. Vuosien 2007–2019 tulokset on laskettu kansallisten eduskuntavaalitutkimusten aineistoista. Jakaumia on painotettu siten, että ne vastaavat eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentteja.

Taulukossa 10.3 tarkastellaan äänestäjien liikkuvuutta puolueittain. Koska vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puoluekannatus oli poikkeuksellisen tasaista ja koska tutkimusaineistossa oli normaalia vähemmän puoluekantansa ilmaisseita vastaajia, puoluekohtaiset vastaajamäärät jäivät pienemmiksi kuin aiemmissa eduskuntavaalitutkimuksissa. Tästä syystä siirtymiä puolueesta toiseen ei ollut mahdollista tarkastella yhtä luotettavasti kuin aiemmissa vaalitutkimuksissa.

Taulukko 10.3 kertoo suuntaa antavasti sen, missä määrin kahdeksan suurimman puolueen äänestäjäkunnissa oli vuoden 2019 vaaleissa puolueuskollisia ja liikkuvia äänestäjiä. Liikkuvien äänestäjien osalta on eritelty ns. mobilisoituneet äänioikeutetutut sekä ensikertalaisäänestäjät. Koska Keskusta menetti eniten ääniä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, sen äänestäjäkuntaan jäi suhteellisesti eniten puolueuskollisia äänestäjiä (84 %).

RKP:n ja KD:n äänestäjien vahva puolueuskollisuus johtuu vahvasta yhteenkuuluvuudesta puolueiden keskeisiin tavoitteisiin, ja molempien puolueiden eduskuntavaalikannatus onkin ollut varsin vakaata.

Seuraavaksi eniten puolueuskollisia äänestäjiä oli SDP:llä (70 %) ja Kokoomuksella (69 %). SDP kohosi vaalien suurimmaksi puolueeksi, ja sen kannatusosuus perustui suuressa määrin puolueen ydinkannattajien puolueuskollisuuteen. Verrattuna Kokoomukseen SDP:llä oli enemmän puoluevaihdoksen kautta voitettuja ääniä, mutta selvästi vähemmän ensikertalaisäänestäjien ääniä kuin Kokoomuksella.

Eniten puoluetta vaihtaneiden ääniä oli Perussuomalaisilla (30 %). Vaikka PS:n puolueuskollisten äänestäjien osuus oli pienin kahdeksasta puolueesta (60 %), se oli silti varsin suuri ottaen huomioon vaalikauden 2015–2019 tapahtumat. PS:stä kesällä 2017 irtaantunut Sininen tulevaisuus ei saanut missään vaiheessa ennen vaaleja gallup-kannatustaan niin korkeaksi, että puolueelle olisi povattu varmoja paikkoja kevään 2019 eduskuntavaaleihin. Tämä söi uuden puolueen uskottavuutta, mikä hyödytti puolestaan Perussuomalaisia vaalien lähestyessä. Perussuomalaisia tarkastellaan jäljempänä myös luvussa 13.

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa hyvin menestyneiden Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjäkunnat olivat liikkuvuuden yleisilmeen osalta samankaltaiset. Molempien puolueiden kannattajista noin kaksi kolmesta oli äänestänyt puoluetta jo neljä vuotta aiemmin. Puolueiden äänistä joka neljäs tuli puoluevaihdosten kautta.

Taulukko 10.3 Puolueuskollisten, puoluetta vaihtaneiden, mobilisoituneiden ja ensikertalaisäänestäjien osuus kahdeksan eduskuntapuolueen äänestäjäkunnassa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (%)[a].-

	Eduskuntavaaleissa 2019 äänestetty puolue								
	SDP	KOK	PS	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	Kaikki
Sama puolue 2015 ja 2019	70	69	60	84	66	62	75	76	65
Eri puolue 2015 ja 2019	26	21	30	15	25	24	17	22	27
Ei äänestänyt 2015, äänesti 2019	2	2	4	1	4	5	2	2	3
Ensikertalaisäänestäjät	3	8	6	1	5	9	6	-	5
YHT	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(painotettu n)	(193)	(184)	(178)	(147)	(123)	(92)	(52)	(41)	(1073)

[a] Kaikki-sarake sisältää jotakin muuta puoluetta tai ryhmittymää vuonna 2019 äänestäneet. Tämän kirjan luvussa 5 liikkuvuutta on tarkastelu toisin päin siten, mitä puoluetta vuoden 2015 vaaleissa äänestäneet äänestivät vuoden 2019 vaaleissa.

10.5 Liikkuvuus 2015–2019 ja vuoden 2019 eduskuntavaalien asiakysymykset

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin kymmenen kohdan kysymyspatteristolla sitä, mitä asiakysymyksiä he pitivät vaaleissa tärkeimpänä. Tuloksia esiteltiin puoluekohtaisesti jo luvussa 6. Nyt saman kysymyssarjan tiedoilla tarkastellaan aluksi sitä, poikkesivatko puolueuskollisten ja liikkuvien äänestäjien mielipiteet vaalien tärkeimmistä kysymyksistä toisistaan. Liikkuviksi äänestäjiksi luetaan nyt kuvion 10.1 tapaan paitsi puoluetta vaihtaneet äänestäjät, myös sellaiset valitsijat, jotka äänestivät vuonna 2019 mutta eivät äänestäneet tai olleet äänioikeutettuja vuonna 2015.

Taulukon 10.4 kahdesta oikeanpuolimmaisesta numerosarakkeesta havaitaan, etteivät liikkuvat äänestäjät kokonaisuudessaan painottaneet vaalien asiakysymyksiä eri tavoin kuin muut äänestäjät. Kaikki kysymyssarjaan vastanneet äänestäjät ja liikkuvat äänestäjät olivat tärkeintä asiakysymystä koskevien mielipiteiden osalta jopa hämmästyttävän yksimielisiä. Kuten jo luvussa 6 osoitettiin, yksikään tiedustelluista asiakysymyksistä ei kerännyt yli 16 prosenttia tärkeimmän kysymyksen maininnoista, ja tärkeimmät asiat vaihtelivat melko odotetulla tavalla vastaajien puoluevalinnan mukaan. Kokonaisjakaumat osoittavat, että vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli paljon äänestäjille tärkeitä asioita, eikä yhden asiakysymyksen nostaminen vaalit ratkaisseeksi tekijäksi ole perusteltua.

Liikkuvien äänestäjien tärkeimpänä pitämää asiakysymystä tarkastellaan taulukossa 10.4 myös heidän sukupuolensa ja ikänsä mukaan. Varsinkin nuorten liikkuvien osalta maininnoista lukumäärä on pienehkö, mikä tekee tuloksista vain karkeasti suuntaa antavia. Nuorten liikkuvien äänestäjien ja 40 vuotta täyttäneiden liikkuvien äänestäjien väliset mielipide-erot olivat paikoin melko suuria. Alle 40-vuotiaista liikkuvista varsin monet pitivät vaalien tärkeimpänä kysymyksenä koulutusta sekä ympäristöä ja ilmastonmuutosta. Myös työtä ja työllisyyttä koskevat asiat olivat nuorille liikkuville äänestäjille keskimääräistä tärkeämpiä. Vanhemmassa liikkuvien äänestäjien ikäryhmässä tärkeimmiksi asioiksi nousivat vanhustenhuolto ja sote-asiat. Ikäryhmien painotuseroja selittävät ryhmiin kuuluvien erilaiset elämänvaiheet ja kiinnostuksen kohteet.

Myös mies- ja naispuolisten liikkuvien äänestäjien mielipiteissä havaittiin muutamia kiinnostavia eroavuuksia. Naispuoliset liikkuvat äänestäjät pitivät miespuolisia liikkuvia äänestäjiä useammin tärkeimpinä kysymyksinä vanhustenhuoltoa ja sote-kysymyksiä. Nämä suhtautumiserot liittyvät mies- ja naisvastaajien ikäeroihin: naispuolisten liikkuvien äänestäjien ikämediaani oli 47 vuotta ja miespuolisilla liikkuvilla luku oli 40 vuotta. Ikäerot heijastuvat jonkin verran myös siihen, kuinka suuri osuus molempien sukupuolten ryhmissä on työikäistä väestöä – miesten joukossa heitä on suhteellisesti enemmän. Todennäköisesti tästäkin syystä miespuoliset liikkuvat äänestäjät pitivät työllisyyttä ja työllistymistä koskevia asioita ja verotusta koskevia asioita tärkeämpinä kuin naispuoliset liikkuvat äänestäjät.

Taulukko 10.4 Asiakysymysten tärkeys liikkuville äänestäjille eduskuntavaaleissa 2019 (tärkeimmäksi mainittu asia tiedustelluista 10 asiakysymyksestä, %-osuus maininnoista)[a].

	Liikkuvat äänestäjät				Liikkuvat	Kaikki vastaajat
	M	N	18–39	40–	YHT	
Työllisyyttä ja työllistymistä koskevat asiat	18	14	21	14	15	16
Verotusta koskevat asiat	14	10	12	12	12	12
Yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat	5	2	-	4	4	5
Ympäristöä ja ilmastonmuut. hillintää koskevat asiat	6	12	19	7	9	10
Vanhustenhoitoa koskevat asiat	13	19	5	19	16	16
Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat asiat	10	20	9	18	16	16
Nuoria ja lapsiperheitä koskevat asiat	8	7	3	9	8	7
Koulutukseen liittyvät asiat	9	10	22	6	9	7
Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat asiat	12	3	7	7	7	8
Vähemmistöjen oikeuksia koskevat asiat	4	3	2	4	4	3
(mainintojen lkm YHT)	(134)	(177)	(58)	(256)	(313)	(885)

[a] Vastaajien %-osuus, jotka mainitsivat asian tärkeimmäksi. Joidenkin vastaajien osalta mukaan on koodattu useita tärkeimmäksi ilmoitettuja asiakysymyksiä. Kysymykset sisältyivät lomakkeeseen, jonka vastaajat täyttivät käyntihaastattelun jälkeen.

Talouden ja työllisyyden painottaminen asiakysymyksenä ja äänestämisessä lienee muutoinkin miehille tyypillisempää, niin kuin ympäristökysymysten ja ilmastomuutoksen hillinnän painottaminen naisille. Miespuolisista liikkuvista äänestäjistä 12 prosenttia piti maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevia asioita vuoden 2019 eduskuntavaalien tärkeimpänä aiheena. Naispuolisten liikkuvien äänestäjien joukossa osuus oli vain kolme prosenttia.

Vaalien asiakysymysten ja äänestäjien liikkuvuuden välistä yhteyttä voidaan lopuksi pohtia myös siltä kannalta, mihin suuntaan vaalien asiakysymykset ja yhteiskunnalliset jakolinjat ovat muuttumassa, ja millainen asema eri puolueilla oli asiakysymysten omistajuudessa (Petrocik 1996). Tätä pohdintaa pohjustavat taulukon 10.5 tulokset, joihin on koottu suosituimmat puolueet kunkin kymmenen asiakysymyksen osalta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Taulukon prosenttiluvut kertovat, mikä on puolueen kannatus sellaisten äänestäjien joukossa, jotka pitivät kyseistä asiaa vaalien tärkeimpänä kysymyksenä.

Ennen tulosten tulkintaa on syytä huomauttaa, että tiedustellut asiat eivät kata kaikkia olennaisia asiakysymyksiä ja poliittisia jakolinjoja. Tästä huolimatta tulokset nostavat silti esiin useita näkökulmia, jotka selittävät vuoden 2019 vaalitulosta ja myös puolueiden kannatuskehitystä vaalien jälkeen. Taulukon 10.5 kymmenestä asiakysymyksestä vain kaksi on sellaisia, joissa yksi puolue on asiaa tärkeimpänä pitävien mielestä hyvin selvästi suosituin. Vihreät dominoivat ympäristö- ja ilmastokysymyksiä painottavien joukossa (39 %) ja Perussuomalaiset vielä vahvemmin maahanmuuttoasioita ensisijaisena painottavien joukossa (56 %). Lisäksi SDP:llä oli vuoden 2019 eduskuntavaaleissa hallitseva kannatus sellaisten äänestäjien joukossa, jotka pitivät tärkeimpänä teemana nuorten ja lapsiperheiden asioita (32 %) tai vanhustenhuoltoa (26 %). SDP:n vaalimenestystä selittää myös se, että puolue oli suurin sote-asioita sekä koulutusasioita tärkeimpänä pitäneiden keskuudessa, sekä RKP:n kanssa suurin vähemmistöjen oikeuksia ensisijaisena pitäneiden joukossa. Toisin sanoen SDP:llä oli vaaleissa äänestäjien mielestä varsin laaja asiaprofiili.

Keskustan vaalitappio selittyy osittain sillä, että SDP:hen ja Kokoomukseen verrattuna puolue on selvästi harvemmin kolmen suosituimman puolueen joukossa eri aiheissa. Yritysten toimintaedellytyksiä painottaneiden joukossa Keskusta on suosituin, sote-asioita painottaneiden joukossa toiseksi suosituin ja työllisyysasioita korostaneiden keskuudessa kolmanneksi suosituin. SDP:llä löytyy puolestaan yli kymmenen prosenttiyksikön kannatuksia kahdeksassa ja Kokoomuksellakin kuudessa asiakokonaisuudessa. Lisäksi SDP ja Kokoomus profiloituivat niille ominaisissa aiheissa, kun taas Keskusta ei profiloitunut peruspalveluasioissa sotea lukuun ottamatta.

Erittäin huomionarvoista taulukon 10.5 tuloksissa on myös se, että uusia, julkisessa keskustelussa paljon esillä olevia asiakysymyksiä hallitsevat vahvasti muut kuin puoluekentän vanhimmat puolueet. Vihreät hyötyivät vuoden 2019 eduskuntavaaleissa huomattavan paljon esillä olleesta ilmastoteemasta ja on todennäköistä, että aiheen esilläolosta on puolueelle hyötyä myös tulevaisuudessa. Niin ikään SDP ja Vasemmistoliitto näyttävät saavuttaneen ilmastoasioissa kohtuullisen vankan jalansijan.

Perusuomalaiset on puolestaan erittäin selkeästi maahanmuuttokriittisyyttä painottavien puolue. Asiakysymys nousi vuoden 2019 vaaleissa tärkeäksi vaaliteemaksi etenkin vuoden 2015 maahanmuuttoaallon sekä maahanmuuttajien rikoksia koskeneiden negatiivisten uutisten vuoksi. Lisäksi Perussuomalaisilla oli keväällä 2019 suhteellisen paljon suosiota eri-ikäisten äänestäjien keskuudessa, jotka painottivat vaaleissa nuorten ja lapsiperheiden asioita sekä vanhustenhuoltoa. Mainittujen aiheiden ohella PS poikkeaa tunnetusti muista puolueista ilmastopolitiikkaa, EU-politiikkaa ja kielivähemmistöpolitiikkaa koskevissa linjauksissaan. Asemoitumisellaan Perussuomalaiset ovat onnistuneet esittämään valitsijakunnalle monissa kysymyksissä selviä vaihtoehtoja muiden puolueiden linjauksille, mikä näyttää siivittäneen puolueen vahvaan suosioon puoluekannatusmittauksissa vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen.

Taulukko 10.5 Kolme suosituinta puoluetta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa sen mukaan, mitä asiakysymystä äänestäjät pitivät tärkeimpänä (rivi-%).

Tärkeimpänä pidetty asiakysymys	1. suosituin	%	2. suosituin	%	3. suosituin	%
Työllisyyttä ja työllistymistä koskevat asiat	KOK	22	SDP	20	KESK	16
Verotusta koskevat asiat	KOK	25	SDP	21	PS	17
Yritysten toimintaedellytyksiä koskevat asiat	KESK	24	KOK	22	PS	22
Ympäristöä ja ilmastonmuut. hillintää koskevat asiat	VIHR	39	SDP	19	VAS	12
Vanhustenhoitoa koskevat asiat	SDP	26	PS	15	KOK	12
Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat asiat	SDP	25	KESK	20	KOK	12
Nuoria ja lapsiperheitä koskevat asiat	SDP	32	PS	18	VAS	13
Koulutukseen liittyvät asiat	SDP	22	KOK	14	PS	11
Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat asiat	PS	56	SDP	11	KESK	6
Vähemmistöjen oikeuksia koskevat asiat	RKP	25	SDP	25	PS	14

10.6 Päätelmiä

Suomalaisen yhteiskunnan elinkeino- ja ammattirakenteen muutos sekä poliittisen kiinnittymisen sosialisaatiomekanismien murtuminen ovat vaikuttaneet viime vuosikymmeninä puolueiden kannatuspohjaan. Eniten asiasta ovat kärsineet Keskusta ja vasemmistopuolueet. Toimihenkilöistyminen ja yhteiskunnan markkinaehtoistuminen ovat hyödyttäneet Kokoomusta, kun taas joillekin pienemmille puolueille ideologinen erottuminen tai vähemmistöasemaan perustuva äänestäjien tuki ovat taanneet melko vakaan eduskuntavaalikannatuksen (KD ja RKP). Kansalaisten puoluesamastumisen heikentyessä poliittinen kiinnittyminen perustuu yhä useammin ryhmittymiselle yksittäisten asiakysymysten tai arvotavoitteiden taakse. Esimerkeiksi käyvät Vihreiden ja Perussuomalaisten kannatus viimeisimmissä vaaleissa ja puolueiden kannatusmittauksissa.

Vuoden 2019 eduskuntavaalituloksen ja varsinkaan puoluekannatusmittausten perusteella suomalaista puoluekannatusta ei voi enää pitää kovin vakaana. Viime vuosikymmeninä pitkään puoluekenttää hallinneiden kolmen suuren puolueen, SDP:n, Keskustan ja Kokoomuksen, yhteenlaskettu ääniosuus jäi 48,5 prosenttiin. Enemmistö äänioikeuttaan käyttäneistä valitsi jokin muun puolueen tai ryhmittymän ehdokkaan.

Äänestäjien liikkuvuus oli kevään 2019 eduskuntavaaleissa jonkin verran keskimääräistä yleisempää puoluekannatuksen kokonaismuutoksen perusteella. Puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja vaaleissa äänestämättä jättäneiden kokonaisosuudet olivat kuta kunkin samat kuin vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Jonkin verran yllättävää oli, että kevään 2019 vaaleissa puolueuskollisten ja liikkuvien äänestäjien asiakysymyspainotus oli tulosten kokonaisjakaumien osalta hyvin yhtenevää. Eri-ikäiset äänestäjät ja eri puolueiden ehdokkaita äänestäneet painottivat kuitenkin erilaisia asioita. SDP saavutti suurimman puolueen asemansa riittävän laaja-alaisella profiloitumisella, Vihreät ja Perussuomalaiset puolestaan hankkivat oman hyvän vaalikannatuksensa täsmäprofiloitumisella.

Etenkin Perussuomalaisten ja Vihreiden vaalitulokset ovat merkkejä puoluekenttämme vakauden murtumisesta, josta tämän kirjan johdantoluku keskustelee laajemmin. Näiden kahden puolueen yhteenlaskettu kannatus oli 29 prosenttia, ja puolueiden kannatusmittauksissa PS ja Vihreät ovat olleet kevään 2019 eduskuntavaalien jälkeen vielä paljon suositumpia (Yle 2019). Puolueiden kannattajakunnat ovat tavoitteiltaan ja sosiodemografiselta rakenteeltaan hyvin erilaisia, ja monissa kysymyksissä toisilleen vastakkaisia. PS:n ja Vihreiden ehdokkaiden äänestäminen on tarjonnut monille valitsijoille mahdollisuuden äänestää vaaleissa uusien asiakysymysten ja tärkeiksi koettujen arvojen puolesta. Sitä vastoin perinteisten suurimpien puolueidemme yleispuoluekehitys ja asema oppositiopuolueena ei enää tuo niille samassa määrin ääniä vaaleissa kuin ennen. Tällainen kehitys viittaa totuttujen poliittisten jakolinjojen murtumiseen. Näkökulma täsmentyy kirjan tämän osion muissa luvuissa.

Tämän luvun alussa viitattu Jaakko Nousiaisen kiteytys 1980-luvun alkuun vallinneesta poliittisesta kulttuurista sisälsi ajatukset siitä, että kansalaiset osaavat ilmaista tyytymättömyyttään, ja että he ovat sosiaalistuneet reagoimaan poliittisesti. Verrattuna noihin aikoihin tyytymättömyyden osoittaminen äänestämällä ei ole tullut vaikeammaksi. Sen sijaan puoluepolitiikkaan ja vakiintuneisiin puoluekantoihin sosiaalistumisen mekanismit ovat murtuneet siten, että pysyväluonteinen puoluekiinnittyminen on aiempaa epätodennäköisempää. Tämä tullee edelleen lisäämään valitsijoiden liikkuvuutta eduskuntavaaleissa ja vahvistamaan tilannekohtaisten asiakysymysten merkitystä puoluevalintojen määrittäjänä.

Lähteet

Arter, David (1999): *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press.

Borg, Sami (2012): Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 240–252.

Nousiainen, Jaakko (1985): *Suomen poliittinen järjestelmä*. Kuudes ajanmukaistettu painos. Juva: WSOY.

Nousiainen, Jaakko (2006): Suomalainen parlamentarismi. Teoksessa *Eduskunnan muuttuva asema. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 2*. Helsinki: Edita, 179–335.

Lipset, Seymour M. ja Stein Rokkan (1967): Cleavages, party systems and voter alignments: An introduction. Teoksessa Seymour M. Lipset ja Stein Rokkan (toim.): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press, 1–64.

Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.

Paloheimo, Heikki (2003): *Miten äänestäjät valitsevat puolueen?* Politiikka 45(3), 175–193.

Paloheimo, Heikki (2006): Periaateohjelmien painopisteet ja aatteelliset ulottuvuudet. Teoksessa Jukka Paastela ja Heikki Paloheimo (toim.): *Suomen puolueiden periaateohjelmat*. Helsinki: WSOY, 217–258.

Paloheimo, Heikki (2008): Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–60.

Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Pesonen Pertti ja Olavi Riihinen (2002): *Dynamic Finland: The Political System and the Welfare State*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Petrocik, John R. (1996): Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American Journal of Political Science* 40(3), 825–850.

Railo, Erkka ja Sini Ruohonen (2016): Vaalikampanjat ja julkisuudet agenda. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015.* Helsinki: Oikeusministeriö, 76–94.

Seppänen, Esko (1995): *Punapääoman romahdus*. Helsinki: WSOY.

Siisiäinen, Martti (1990): *Suomalainen protesti ja yhdistykset*. Tutkijaliiton julkaisu 66. Jyväskylä: Gummerus.

Tilastokeskus (2019): *Suomen virallinen tilasto (SVT): Europarlamenttivaalit* [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-2898. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 4.12.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/euvaa/2019/euvaa_2019_2019-06-05_tie_001_fi.html (luettu 43.12.2019).

Valen, Henry ja Stein Rokkan (1974): Norway: Conflict Structure and Mass Politics in an European Periphery. Teoksessa Richard Rose (toim.): *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. New York: Free Press.

von Schoultz, Åsa (2016): Puolueiden puheenjohtajien merkitys äänestyspäätöksen kannalta. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 159 – 176.

Westinen, Jussi (2015): *Cleavages in contemporary Finland: A study on party-voter ties*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Yle (2019): *Ylen puoluekannatusmittaus: Miten suomalaiset äänestäisivät, jos vaalit pidettäisiin nyt?* Päivittyvä verkkosivusto https://yle.fi/uutiset/3-10509309 (luettu 5.12.2019).

Vaaliohjelmat

Keskustan vaaliohjelma, eduskuntavaalit 2019. Https://www.keskusta.fi/loader.aspx?id=d17e82eb-9508-45a2-9334-43691a0bbfdb (luettu 24.3.2020).

Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://www.kokoomus.fi/eduskuntavaaliohjelma-2019/ (luettu 29.11.2019).

KD:n eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://www.kd.fi/politiikka/ohjelmat/eduskuntavaaliohjelma-2019/ (luettu 29.22.2019).

Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2019/02/Eduskuntavaaliohjelma-2019.pdf (luettu 24.3.2020).

SDP:n vaalikärjet eduskuntavaaleihin 2019. Https://sdp.fi/fi/eduskuntavaalit/ (luettu 29.11.2019).

Vasemmistoliiton eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://vasemmisto.fi/eduskuntavaaliohjelma-2019/ (luettu 29.11.2019).

RKP:n eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://riksdagsval.sfp.fi/fi/rkpn-eduskuntavaaliohjelma-2019/ (luettu 29.11.2019).

Vihreän liiton eduskuntavaaliohjelma 2019. Https://www.vihreat.fi/asiat/vihrea-politiikka/eduskuntavaaliohjelma-2019 (luettu 29.11.2019).

11 Puolueiden äänestäjät

Aleksi Suuronen, Kimmo Grönlund & Rasmus Sirén

11.1 Johdanto

Tämä luku rakentaa kokonaiskuvan Suomen eduskuntapuolueiden äänestäjistä ja heidän poliittisista mielipiteistään. Puoluevalintaa selitetään seuraavilla taustamuuttujilla: sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, asuinpaikka ja omaehtoinen sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella. Mielipiteissä keskitymme perinteiseen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuteen ja toisaalta muihin arvoulottuvuuksiin. Näitä ovat maahanmuutto, moraalikysymykset, kansa vastaan eliitti ja suhtautuminen Suomen kaksikielisyyteen. Tarkastelu painottuu vuoden 2019 eduskuntavaaleihin, mutta vertailemme puolueiden äänestäjäkuntien liikkeitä vuoden 2003 eduskuntavaaleista lähtien. Suurin osa luvun tarkasteluista perustuu ristiintaulukointeihin. Ristiriitaulottuvuuksien osalta tarkastelemme puolueiden äänestäjien keskimääräistä eroa kaikkiin vastaajiin. Tämä havainnollistaa, kuinka tärkeitä eri ulottuvuudet ovat eri puolueiden äänestäjille.

Puoluevalintaan liittyy paljon melko pysyviä lainalaisuuksia. Yleensä puolueilla on vakiintunut peruskannattajakuntansa. Äänestämisen pysyvyyteen liittyvät havainnot ovat äänestämisteorioiden kannalta tarpeellisia, mutta lisäksi on tarpeen analysoida muutoksia ja äänestäjien siirtymiä puolueiden välillä. Suurin muutos vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli Keskustan murskatappio. Puolue menetti valtakunnallista kannatustaan 7,3 prosenttiyksikköä ja 18 paikkaa vuoden 2015 vaaleista. Toinen merkittävä muutos, vaikka se ei vaalien tilastovertailussa näykään, oli Perussuomalaisten hyvä vaalimenestys, kun puolueen tulosta verrataan eduskunnassa vallinneisiin voimasuhteisiin vaalien alla. Perussuomalaisten puoluekokouksen jälkeinen puolueen hajoaminen kesällä 2017 oli johtanut siihen, että Jussi Halla-ahon johtama puolue sai jäädä oppositioon (17 kansanedustajaa). Timo Soinin linjalla jatkanut, Sampo Terhon johtama Sininen tulevaisuus jäi osaksi hallitusta 19 kansanedustajan turvin. Vaaleissa Sininen tulevaisuus jäi paikoitta, joten uuden

puolueen ehdokkaiden kannatusromahdus oli totaalinen. Perussuomalaiset sai vuoden 2019 vaaleissa 17,5 prosenttia äänistä (-0,2) ja 39 paikkaa (+ 2 paikkaa[15]). Tämä jäi tilastoissa pieneksi muutokseksi, mutta tulos oli Halla-ahon johtamalle puolueelle erinomainen.

Keskustan ja myös Sinisen tulevaisuuden murskatappioiden lisäksi muut muutokset vuosien 2015–2019 vaalien välillä olivat pienempiä. Niistä tärkeimpiä olivat Vihreän liiton kolmen prosenttiyksikön vaalivoitto (+5 paikkaa), SDP:n vaatimaton 1,2 prosenttiyksikön ääniosuuden nousu, joka antoi vaalimatematiikan ansiosta 6 lisäpaikkaa, sekä Vasemmistoliiton yhden prosenttiyksikön nousu (+4 paikkaa). Kokoomus menetti kannatustaan 1,2 prosenttiyksikköä, mutta sai silti yhden lisäpaikan.

Tarkastelemme aluksi puoluevalintaa väestöryhmittäin. Sen jälkeen raportoimme puolueiden äänestäjien mielipiteitä yksittäisten väittämien kautta. Näiden väittämien perusteella muodostamme faktorianalyysin avulla summamuuttujat poliittisten ristiriitaulottuvuuksien tarkastelua varten. Lisäksi vertaamme puolueiden keskivertoäänestäjien mielipiteitä keskenään ristiriitaulottuvuuksilla, ja luvun loppupäätelmissä nostamme esiin myös joitakin alueellisia havaintoja.

11.2 Puoluevalinta taustamuuttujien valossa

Taulukot 11.1–6 osoittavat puoluevalinnan äänestäjien sukupuolen, ikäryhmän, koulutustason, ammattiluokan, asuinalueen tyypin ja vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle sijoittumisen mukaan[16]. Tarkastelun tarkoituksena on selvittää, mikä yhteys taustamuuttujilla on äänestäjien puoluevalintaan ja havainnoida, onko niiden väliset suhteet muuttuneet vuoden 2019 vaaleissa muihin vaaleihin verrattuna. Tiedot perustuvat vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineistoon, johon vastasi 1 598 henkilöä. Vuosien 2003–2015 tulokset on saatu edellisen eduskuntavaalitutkimuksen pääraportista (Westinen 2016). Tulokset on painotettu vastaamaan koko Suomen aikuisväestön todellisia jakaumia iän, sukupuolen, vaalipiirin ja eduskuntavaalien tuloksen mukaan.

15 Perussuomalaisten listoilta vuonna 2015 eduskuntaan valittu Veera Ruohonen oli loikannut Kokoomukseen 30.6.2017, joten vertailuna käytetään PS-paikkamäärää 37 (19 Sin. +17 PS + Ruohonen).

16 Taulukkojen 11.1–6 prosenttiluvut on laskettu ainoastaan Suomen kahdeksan suurimman eduskuntapuolueen äänestäjien mukaan, jolloin muiden pienempien puolueiden äänestäjät on jätetty laskuista pois. Tämän takia puolueiden suhteellinen kannatus on taulukon soluissa hieman niiden todellista kannatusosuutta suurempi.

11.2.1 Sukupuoli ja puoluevalinta

Sukupuolen on uskottu muuttuvan yhä merkittävämmäksi puoluevalintoja selittäväksi tekijäksi. Asiaan vaikuttaa muun muassa naisten koulutustason ja työmarkkina-aseman nousu. Tämän lisäksi miesten perinteinen asema yhteiskunnassa on ollut 2010-luvulla murroksessa, ja erityisesti globalisaation on uskottu haavoittavan monien miesvaltaisten alojen työmarkkina-asemaa. (Mudde 2007.) Tutkimusten mukaan tämänkaltaiset yhteiskunnalliset muutokset ovat useissa tapauksissa johtaneet miesten kokemaan turhautumiseen, mikä on usein kanavoitunut radikaalipopulististen puolueiden kannatukseen. Toisaalta naisten asemaa korostaneet feministiliikkeet ovat tuoneet naisäänestäjiä ekologisten puolueiden kannattajiksi (Mudde 2007).

Taulukko 11.1 kertoo, että Perussuomalaiset on edelleen erityisesti miesten puolue (27 prosenttia miesten äänistä). Vihreiden kannatus taas painottuu yhä enemmän naisäänestäjiin, ja Vihreät olivatkin vuonna 2019 SDP:n kanssa suosituimpia puolueita naisten keskuudessa. Naiset ovat myös äänestäneet Kristillisdemokraatteja miehiä suhteellisesti enemmän. Sukupuolten väliset kannatuserot eivät näy merkittävästi muiden puolueiden äänestämisessä. Vasemmistoliitto on menettänyt miesäänestäjiä 2011 vaaleista lähtien, mutta puolue kykeni korjaamaan tilannetta vuoden 2019 vaaleissa, jossa se sai lähes yhtä paljon ääniä miehiltä (8 %) ja naisilta (9 %).

Taulukko 11.1 Puoluevalinta sukupuolen mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Sukupuoli	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
Mies	2019	-8	14	-1	19	+6	27	+3	19	-2	5	+2	8	0	5	0	3	100	(462)
	2015	+5	22	-1	20	-2	21	-5	16	+2	7	-1	6	+1	5	0	3	100	(593)
	2011	-7	17	-3	21	+18	23	-3	21	-1	5	-4	7	0	4	0	3	100	(506)
	2007	-2	24	+3	24	+4	5	-2	24	-2	6	0	11	0	4	-1	3	100	(522)
	2003		26		21		1		26		8		11		4		4	100	(427)
Nainen	2019	-5	16	0	17	-6	10	+1	19	+8	19	+1	9	-1	4	+2	6	100	(597)
	2015	+5	21	-3	17	0	16	0	18	+1	11	-2	8	0	5	-2	4	100	(574)
	2011	-8	16	-2	20	+13	16	-2	18	-2	10	+2	10	0	5	-1	6	100	(496)
	2007	-1	24	+4	22	+1	3	-5	20	+3	12	-2	8	0	5	0	7	100	(532)
	2003		25		18		2		25		9		10		5		7	100	(453)
Kaikki	2019	-7	15	-1	18	+1	19	+2	19	+3	12	+2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	+6	22	-2	19	-1	18	-2	17	+2	9	-1	7	+1	5	0	4	100	(1167)
	2011	-8	16	-2	21	+15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-2	24	+4	23	+2	4	-3	22	+1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		26		19		2		25		8		10		5		6	100	(885)

11.2.2 Ikä ja puoluevalinta

Ikää on pidetty merkittävänä puoluevalintaa selittävänä tekijänä muun muassa siksi, koska poliittisten orientaatioiden on havaittu muodostuvan etenkin varhaisaikuisuuden aikana (ikävuodet 17–25). Ilmiön uskotaan olevan yhteydessä kyseisen ikävaiheen sosialisaatioprosessiin (Tilley ja Evans 2011). Vaikka nuoruusajan sosialisaatioprosessi ei nyky-Suomessa ohjaa enää vahvasti ihmisiä jonkin tietyn puolueen äänestäjäksi, on nuoruudella ja varhaisaikuisuudella edelleen paljon vaikutusta yksilöiden arvopohjan muodostukseen (Wass 2008), ja näillä nuoruudessa omaksutuilla arvoilla on puolestaan vähintäänkin epäsuora vaikutus yksilöiden puoluevalintoihin.

2010-luvun Suomessa etenkin vanhojen ikäluokkien on uskottu sosiaalistuneen äänestämään historiallisesti vanhoja valtapuolueita: Keskustaa, Kokoomusta tai SDP:tä (Westinen 2016). Näiden puolueiden kannatus onkin ollut vahvaa yli 55-vuotiaiden keskuudessa lähes koko 2010-luvun ajan. Kuten taulukosta 11.2 ilmenee, vuoden 2019 vaalit eivät muuttaneet tätä asetelmaa suuresti muiden puolueiden kuin Kokoomuksen osalta. Kokoomus menetti 55–64-vuotiaiden äänestäjien osuutta merkittävästi, mutta paikkasi muutosta kasvattamalla yli 65-vuotiaiden osuutta. Puolueen rajuin menetys tapahtui kuitenkin 45–54-vuotiaiden keskuudessa, joista Kokoomus menetti 17 prosenttiyksikköä viime vaaleihin verrattuna. Puolueen äänestäjäkunta onkin muuttunut ikärakenteeltaan yhä nuoremmaksi. Kokoomus onnistui kasvattamaan kannatustaan etenkin nuorimman ikäryhmän eli 18–24-vuotiaiden keskuudessa ja nousi tässä ikäryhmässä Perussuomalaisten edelle suosituimmaksi puolueeksi.

Kokoomuksen lisäksi nuorimmat äänestäjät äänestävät tavallisimmin joko Vihreitä tai Perussuomalaisia. Vihreiden kannatus laskee tasaisesti nuorimmasta ikäryhmästä vanhimpiin ikäryhmiin. Perussuomalaiset oli vuoden 2019 vaaleissa suosituin juuri työelämään siirtyneiden (25–34-vuotiaat) ja eläkeikää lähestyvien keskuudessa (55–64-vuotiaat). Vasemmistoliiton äänestäjäkunnan ikärakenne on pitkälti nuorentunut 2010-luvulla; puolue on menettänyt kannatustaan vanhemmissa ikäryhmissä ja saanut kannatusta nuoremmista. Vuoden 2019 vaaleissa tämä trendi jatkui. Samaan aikaan Vasemmistoliitto onnistui kasvattamaan kannatustaan 45–54-vuotiaiden keskuudessa. Kristillisdemokraattien ja RKP:n kannatus ei vaihtele erityisen voimakkaasti ikäryhmittäin muutoin kuin Kristillisdemokraattien 2007-luvulla alkaneesta vaikeudesta kerätä nuorten ääniä (18–24-vuotiaat).

Taulukko 11.2 Puoluevalinta ikäryhmän mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Ikäryhmä	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
	2019	-10	3	+18	27	-7	19	-11	10	+4	20	+1	13	+6	7	-1	1	100	(65)
	2015	+2	13	-8	9	+6	26	+9	21	-3	16	-3	12	-5	1	+2	2	100	(87)
18–24	2011	-6	11	-2	17	+12	20	-4	12	-4	19	+4	15	+1	6	-1	0	100	(65)
	2007	-8	17	-6	19	+5	8	+4	16	+9	23	+2	11	+1	5	-8	1	100	(75)
	2003		25		25		3		12		14		9		4		9	100	(104)
	2019	-7	11	-5	14	+7	28	0	9	+5	19	+2	11	-2	4	+1	5	100	(116)
	2015	0	18	-3	19	+4	21	-5	9	-4	14	+2	9	+3	6	+3	4	100	(175)
25–34	2011	-10	18	+3	22	+7	17	+1	14	+2	18	+2	7	-2	3	-3	1	100	(142)
	2007	+5	28	-2	19	+6	10	-7	13	0	16	-1	5	-1	5	0	4	100	(153)
	2003		23		21		4		20		16		6		6		4	100	(140)
	2019	-15	8	+7	22	-5	17	+11	19	+3	16	+1	11	-4	3	+1	4	100	(154)
	2015	+8	23	-4	15	-4	22	-7	8	+2	13	+4	10	+3	7	-1	3	100	(209)
35-44	2011	-9	15	-3	19	+18	26	-2	15	-3	11	-1	6	+1	4	-1	4	100	(147)
	2007	-5	24	+5	22	+6	8	-4	17	0	14	-3	7	0	3	-1	5	100	(134)
	2003		29		17		2		21		14		10		3		6	100	(158)
	2019	-3	13	-17	14	+5	26	-4	12	+7	14	+4	10	+7	7	0	4	100	(153)
	2015	+1	16	+14	31	+1	21	-6	16	-1	7	-2	6	-4	0	-2	4	100	(142)
45–54	2011	-11	15	-6	17	+18	20	+3	22	-1	8	-2	8	-1	4	-1	6	100	(154)
	2007	-3	26	+5	23	+2	2	-6	19	+5	9	-4	10	0	5	+3	7	100	(184)
	2003		29		18		0		25		4		14		5		4	100	(162)
	2019	-6	17	-11	9	+5	20	+4	25	+7	13	0	6	-1	4	+1	5	100	(169)
	2015	+8	23	+2	20	-8	15	+1	21	+4	6	-8	6	+2	5	-1	4	100	(243)
55–64	2011	-8	15	-4	18	+20	23	-5	20	-3	2	+1	14	-1	3	-1	5	100	(190)
	2007	+2	23	+5	22	+2	3	-10	25	+1	5	-1	13	-1	4	+2	6	100	(230)
	2003		21		17		1		35		4		14		5		4	100	(173)
	2019	-5	22	+8	24	-4	9	+2	26	0	4	+1	6	-2	5	0	4	100	(396)
	2015	+9	27	-10	16	-2	13	0	24	+2	4	0	5	+1	7	-1	4	100	(314)
65–	2011	-4	18	-1	26	+14	15	-6	24	+1	2	-3	5	0	6	0	5	100	(305)
	2007	-4	22	+7	27	0	1	-2	30	+1	1	0	8	0	6	-3	5	100	(278)
	2003		26		20		1		32		0		8		6		8	100	(144)
	2019	-7	15	-1	18	+1	19	+2	19	+3	12	+2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	+6	22	-2	19	-1	18	-2	17	+2	9	-1	7	+1	5	0	4	100	(1167)
Kaikki	2011	-8	16	-2	21	+15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-1	24	+4	23	+2	4	-3	22	+1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		25		19		2		25		8		10		5		6	100	(880)

11.2.3 Koulutus ja puoluevalinta

Kuten Westinen on huomauttanut (2016), koulutustason merkitys on kasvanut äänestyspäätöksen selittäjänä. Koulutuksen merkityksen nousua tukevat havainnot siitä, että se antaa nykyään vahvan identiteetti- ja arvopohjan etenkin korkeasti koulutettujen ja matalan koulutuksen omaavien keskuudessa. Koulutus on lisäksi vahvasti yhteydessä ulottuvuuteen, jonka ääripäissä ovat liberaalit ja autoritääriset arvot. Stubagerin (2009) tanskalaisen tutkimuksen mukaan korkeasti ja matalasti koulutettujen ryhmien välillä on arvokonflikti (ks. myös van de Werfhorst ja de Graaf 2004).[17] Vaikka koulutuksen merkityksen on havaittu nousseen, ammattiluokka oli vielä vuoden 2011 vaaleissa koulutusta huomattavasti parempi puoluevalintaa selittävä tekijä (Westinen 2015). Toisaalta näitä kahta selittävää tekijää on hyvin vaikeaa erottaa toisistaan, sillä ne ovat pitkälti limittäisiä ilmiöitä. Koulutus ja ammatti kulkevat useimmiten käsi kädessä.

SDP on esimerkiksi saanut tasaisesti kannatusta kansa-, perus- tai keskikoulun, ammatillisen koulutuksen ja keskiasteen käyneiltä koko 2010-luvun ajan, mikä näkyy myös puolueen vahvassa kannatuksessa työntekijöiden keskuudessa (Westinen 2016). Perussuomalaisten vahva kannatus pitkäaikaistyöttömien keskuudessa heijastuu selvästi heidän vahvassa kannatuksessa matalasti koulutettujen keskuudessa. Perussuomalaiset olivatkin kaikista suosituin matalasti koulutettujen äänestämä puolue vuonna 2015 (mt.). Kokoomus ja Vihreät ovat taas olleet jo pitkään ylempien toimihenkilöiden ja johtajien äänestämä puolue (mt.), jolloin ei ole yllättävää, että näiden molempien puolueiden kannatus perustuu yhä vahvasti korkeasti koulutettuihin, yliopiston käyneisiin äänestäjiin. Keskustan ja Vasemmistoliiton saama kannatus on tavanomaisesti ollut suhteellisen tasaista kaikissa koulutusluokissa.

Taulukko 11.3 havainnollistaa, että vuonna 2019 nämä yleiset trendit ovat useimpien puolueiden kohdalla jatkaneet samaa linjaa, mutta muutaman puolueen kohdalla on havaittavissa suuriakin muutoksia. SDP:n kohdalla suurin muutos näkyy äänestäjäkunnan painottumisena matalasti koulutettuihin, vaikka SDP onnistui kasvattamaan korkeasti koulutettujen äänestäjien osuutta muutamalla prosenttiyksiköllä vuoteen 2015 verrattuna. SDP:n kannatus on vuoden 2019 vaalien jälkeen suurinta matalammin koulutettujen keskuudessa. Perussuomalaiset on toinen puolue, jonka suosio eriasteisesti koulutettujen joukossa on muuttunut huomattavasti viime vaaleihin verrattuna. Kuten taulukosta 11.3 näkyy, Perussuomalaiset on menettänyt jopa 15 prosenttiyksikköä matalammin koulutetuilta, mutta samalla onnistunut paikkaamaan menetystä keskiasteen koulutuksen, ammattikorkeakoulututkinnon ja yliopistokoulutuksen suorittaneilla äänestäjillä. Perussuomalaiset sai suurimman osan (22 %) keskiasteen koulutuksen suorittaneiden äänestäjistä

17 Aihetta käsitellään myös tämän kirjan seuraavassa luvussa, joka käsittelee Suomen puoluekentän polarisoitumista.

ja sai Kokoomuksen jälkeen toiseksi eniten ääniä (18 %) ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilta äänestäjiltä. Perussuomalaiset ei siis enää kerää kannatustaan erityisesti matalasti koulutetuilta, vaan puolueen kannatusprofiili on huomattavasti laajentunut vuoteen 2019 mennessä.

Vihreät ja Kokoomus ovat suosituimpia korkeasti koulutettujen keskuudessa, mutta puolueiden trendeissä on havaittavissa mielenkiintoisia eroja. Siinä missä Vihreät on saanut tasaisesti lisää kannatusta kaikista muista koulutusluokista paitsi matalasti koulutetuilta ja ammatillisen koulutuksen suorittaneilta, Kokoomus on menettänyt vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkinnon suorittaneiden äänestäjien osuutta. Toisaalta Kokoomus on nostanut ääniosuuttaan matalammin koulutettujen keskuudessa; vuoden 2019 vaaleissa 18 prosenttia heistä äänesti Kokoomusta. Keskustan kokema vaalitappio vuoden 2019 vaaleissa näkyy puolueen ääniosuuden vähenemisenä kaikissa koulutusluokissa. Etenkin puolueen keskiasteen koulutustason äänestäjät ovat siirtyneet muiden puolueiden äänestäjiksi. RKP:n ja Kristillisdemokraattien äänet jakautuvat suhteellisen tasaisesti koulutuksesta riippumatta. RKP:n kannatus tosin on hieman alhaisempaa matalan koulutustason ryhmissä.

Taulukko 11.3 Puoluevalinta koulutuksen mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Koulutus	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
Ei ammatti-koulutusta	2019	-7	17	+9	18	-15	14	+10	32	0	3	+2	9	-2	2	+1	4	100	(125)
	2015	+9	24	-8	9	+8	29	0	22	-4	3	-2	7	-2	4	0	3	100	(140)
	2011	-5	15	-1	17	+15	21	-6	22	-4	7	-1	9	+1	6	0	3	100	(198)
	2007	-10	20	+8	18	+3	6	-5	28	+9	11	-4	10	+2	5	-3	3	100	(253)
	2003		30		10		3		33		2		14		3		6	100	(228)
Ammatillinen koulutus	2019	-12	17	+8	13	-6	23	-2	22	+7	9	+2	8	+1	3	+3	5	100	(446)
	2015	+11	29	-8	5	+4	29	+3	24	-1	2	-6	6	-1	2	-4	2	100	(230)
	2011	-12	18	-1	13	+21	25	-5	21	-2	3	-1	12	0	3	-1	6	100	(266)
	2007	0	30	+2	14	+1	4	-4	26	-1	5	+2	13	+1	3	+2	7	100	(325)
	2003		30		12		3		30		6		11		2		5	100	(218)
Keskiasteen koulutus	2019	-16	4	+1	19	+4	22	-6	14	+6	14	+8	16	+2	7	-1	4	100	(106)
	2015	+5	20	-2	18	-3	18	-4	20	+1	8	+1	8	+1	5	+2	5	100	(358)
	2011	-9	15	-10	20	+15	21	+4	24	+1	7	+3	7	-1	4	-2	3	100	(257)
	2007	+4	24	+5	30	+5	6	-1	20	-7	6	-4	4	-1	5	-1	5	100	(242)
	2003		20		25		1		21		13		8		6		6	100	(264)
Ammatti-korkeakoulu-tutkinto	2019	-9	13	-9	22	+6	18	+5	14	+3	14	+1	7	+4	7	-2	3	100	(160)
	2015	-1	22	-1	31	0	12	-5	9	+1	11	+2	6	-1	3	+3	5	100	(193)
	2011	+2	23	-1	32	+8	12	-2	14	-3	10	-1	4	-3	4	-1	2	100	(104)
	2007	+8	21	-11	33	+4	4	+2	16	+3	13	-2	5	0	7	-1	3	100	(77)
	2003		13		44		0		14		10		7		7		4	100	(70)
Yliopisto-koulutus	2019	-2	14	-4	25	+4	10	+2	11	+3	20	-1	8	-3	7	+1	4	100	(219)
	2015	+5	16	-5	29	-5	6	-3	9	+2	17	+1	9	+5	10	-3	3	100	(244)
	2011	-7	11	+1	34	+10	11	+1	12	0	15	-2	8	-3	5	+1	6	100	(179)
	2007	-9	18	+7	33	+1	1	-5	11	+3	15	+5	10	-1	8	0	5	100	(158)
	2003		27		26		0		16		12		5		9		5	100	(98)
Kaikki	2019	-7	15	-1	18	+1	19	+2	19	+3	12	+2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	+6	22	-2	19	-1	18	-2	17	+2	9	-1	7	+1	5	0	4	100	(1167)
	2011	-8	16	-2	21	+15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-1	24	+4	23	+2	4	-3	22	+1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		25		19		2		25		8		10		5		6	100	(880)

11.2.4 Ammattiluokka ja puoluevalinta

Taulukossa 11.4 kuvataan äänestämistä ammattiluokan mukaan Suomessa 2003–2019. Sen mukaan Suomessa on edelleen luokkaäänestämistä. Esimerkiksi työntekijöiden keskuudessa SDP ja nykyisin myös Perussuomalaiset ovat suosituimpia, maatalousyrittäjät puolestaan äänestävät Keskustaa. Vuoden 2019 vaaleissa työntekijöistä 30 prosenttia äänesti SDP:tä ja 35 prosenttia Perussuomalaisia. Maatalousyrittäjistä taas 68 prosenttia äänesti Keskustaa. Keskusta tosin menetti 11 prosenttiyksikköä kannatustaan maanviljelijöiden keskuudessa vuoden 2015 vaaleista. Ylemmät toimihenkilöt ja johtajat äänestävät erityisesti Kokoomusta (27 % vuonna 2019), mutta myös Vihreiden kannatus on heidän keskuudessaan suurta (18 %). Tämän lisäksi Kokoomuksesta on vuosien saatossa tullut yhä leimallisemmin yrittäjien puolue. RKP:n kannatus on melko tasaista kaikissa ammattiluokissa, työntekijöitä ja palvelutyöntekijöitä lukuun ottamatta. Vasemmistoliitto oli pitkään luokiteltavissa lähinnä työväestön puolueeksi, mutta 2015 vaalien jälkeen puolueen kannatus alkoi olla yhtä suurta kaikissa ammattiluokissa maatalousyrittäjiä ja yrittäjiä lukuun ottamatta (ks. myös Westinen 2016).

Suurin muutos näyttäkin tapahtuneen yrittäjien keskuudessa, jotka eivät näytä enää äänestävän pääsääntöisesti pelkästään Kokoomusta. Kokoomus onkin menettänyt yrittäjiä jopa 29 prosenttiyksikön verran. Tästä Perussuomalaiset näyttävät hyötyneen eniten, sillä he saivat nostatettua kannatusta juuri näiden äänestäjien keskuudessa 12 prosenttiyksiköllä. Tuloksiin on kuitenkin syytä suhtautua varauksella, sillä yrittäjiä on aineistossa suhteellisen vähän muihin vastaajiin verrattuna.

11.2.5 Asuinalueen tyyppi ja puoluevalinta

Puolueiden kannatus vaihtelee Suomessa vahvasti sekä alueellisesti että asuinalueen tyypin mukaan. Taulukko 11.5 näyttää, että Keskustan kannatus vaihtelee asuinalueen tyypin mukaan eniten. Keskusta eli entinen Maalaisliitto menestyy maaseudun haja-asutusalueella, mutta vuoden 2019 vaalitappio laski puolueen maaseutukannatusta 32 prosenttiin. Tämä on alhaisin kannatus, minkä Keskusta on saavuttanut näillä alueilla 2010-luvun aikana. Täten ero esimerkiksi Perussuomalaisiin on merkittävästi kaventunut; PS sai 21 prosenttia maaseudun äänestäjien äänistä vuoden 2019 vaaleissa. Tämän lisäksi Keskustan vaalitappio näkyi myös muun tyyppisten asuinalueiden tuloksissa. Esimerkiksi esikaupungit ja lähiöt ovat edelleen haasteellisimpia alueita Keskustalle.

Taulukko 11.4 Puoluevalinta ammattiluokan mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Ammattiluokka	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
Työntekijät	2019	-6	12	1	5	-3	35	4	30	-1	2	3	11	2	3	1	3	100	(196)
	2015	5	18	-4	4	10	38	-6	26	0	3	-4	8	-1	1	0	2	100	(211)
	2011	-11	13	1	8	22	28	-4	32	-1	3	-4	12	-1	2	-2	2	100	(257)
	2007	0	24	-5	7	4	6	0	36	0	4	0	16	2	3	-1	4	100	(190)
	2003		24		12		2		36		4		16		1		5	100	(179)
Palvelutyöntekijät ja toimistotyöntekijät	2019	-8	12	10	21	-7	17	2	22	8	14	3	10	-4	2	-2	3	100	(252)
	2015	5	20	-3	11	0	24	-4	20	2	6	-3	7	3	6	-2	5	100	(182)
	2011	-6	15	-7	14	19	24	-1	24	-4	4	1	10	-1	3	-2	7	100	(220)
	2007	1	21	7	21	2	5	-4	25	0	8	-3	9	0	4	0	9	100	(199)
	2003		20		14		3		29		8		12		4		9	100	(161)
Maatalousyrittäjät	2019	-11	68	0	8	8	12	-4	0	0	0	4	4	0	0	4	8	100	(25)
	2015	16	79	3	8	-1	4	-1	4	-2	0	-7	0	-9	0	-1	4	100	(24)
	2011	-4	63	-8	5	3	5	-1	5	-1	2	1	7	7	9	3	5	100	(43)
	2007		67	8	13	-1	2	1	6	3	3	6	6	0	2	-3	2	100	(63)
	2003		81		5		3		5		0		0		2		5	100	(63)
Yrittäjät*	2019	2	28	-29	17	12	25	7	11	6	8	-1	3	-4	3	6	6	100	(36)
	2015	2	26	8	46	5	13	-10	4	-3	2	1	4	2	7	-3	0	100	(55)
	2011	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	2007	-4	24	4	38	8	8	-4	14	2	5	0	3	-4	5	0	3	100	(37)
	2003		28		34		0		18		3		3		9		3	100	(32)
Toimihenkilöt	2019	-9	14	-6	16	7	20	-2	18	4	14	-2	6	5	6	1	5	100	(208)
	2015	2	23	0	22	-3	13	4	20	1	10	1	8	-4	1	-1	4	100	(113)
	2011	-6	21	-5	22	13	16	-4	16	2	9	1	7	0	5	0	5	100	(153)
	2007	14	27	6	27	1	3	-11	20	-5	7	-4	6	-2	5	0	5	100	(155)
	2003		13		21		2		31		12		10		7		5	100	(121)
Ylemmät toimihenkilöt ja johtajat	2019	-4	14	0	27	1	8	6	13	0	18	0	9	-3	8	0	4	100	(302)
	2015	4	18	-6	27	-5	7	-4	7	8	18	0	9	5	11	-1	4	100	(265)
	2011	-1	14	-6	33	9	12	-2	11	-3	10	2	9	-1	6	2	5	100	(211)
	2007	-3	15	6	39	3	3	-7	13	3	13	-1	7	0	7	-1	3	100	(262)
	2003		18		33		0		20		10		8		7		4	100	(186)
Kaikki	2019	-7	15	-1	18	1	19	2	19	3	12	2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	6	22	-2	19	-1	18	-2	17	2	9	-1	7	1	5	0	4	100	(1167)
	2011	-8	16	-2	21	15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-1	24	4	23	2	4	-3	22	1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		25		19		2		25		8		10		5		6	100	(885)

Ammattiluokan jaottelu perustuu kansainväliseen ISCO-08-luokitukseen, josta on jätetty tarkatelusta pois muun muuassa opiskelijat, vanhempainvapaalla olevat ja sotilaat.

***Yrittäjien puoluevalintaa ei voitu tarkastella vuoden 2011 eduskuntavaaleissa pienen vastaajamäärän ja erilaisen ammattiluokittelun vuoksi.**

Taulukko 11.5 Puoluevalinta asuinalueen tyypin mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Asuinalue	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
Kaupungin keskusta	2019	-7	13	-3	18	+4	21	-2	15	+5	14	+2	11	-1	4	0	4	100	(339)
	2015	+6	20	-6	21	+4	17	0	17	-1	9	-2	9	-1	5	+1	4	100	(397)
	2011	-10	14	-1	27	+9	13	+1	17	+4	10	+3	11	-3	6	-2	3	100	(210)
	2007	+7	24	+11	28	+2	4	-1	16	-14	6	-1	8	-4	9	+1	5	100	(212)
	2003		17		17		2		17		20		9		13		4	100	(93)
Esikaupunki-alue/lähiö	2019	-8	9	-2	21	-1	16	+8	23	+3	14	-4	7	0	5	0	4	100	(337)
	2015	+7	17	+2	23	-3	17	-9	15	+2	11	+3	11	+1	5	-1	4	100	(496)
	2011	-5	10	-4	21	+17	20	-3	24	-3	9	-3	8	+1	4	+1	5	100	(463)
	2007	-8	15	+4	25	+1	3	0	27	+4	12	+1	11	0	3	-2	4	100	(512)
	2003		23		21		2		27		8		10		3		6	100	(540)
Kuntakeskus/ taajama	2019	-10	19	+6	14	-5	17	+1	23	+4	9	+3	8	0	5	+2	6	100	(172)
	2015	+8	29	-10	8	-2	22	+5	22	+1	5	-3	5	+1	5	+1	4	100	(214)
	2011	-7	21	+2	18	+16	24	-5	17	-3	4	-3	8	0	4	-3	3	100	(225)
	2007	+1	28	-4	16	+8	8	-5	22	+3	7	-3	11	0	4	+2	6	100	(214)
	2003		27		20		0		27		4		14		4		4	100	(175)
Maaseudun haja-asutus-alue	2019	-15	32	+5	11	-1	21	0	13	+4	6	+7	9	+2	6	+1	3	100	(72)
	2015	+9	47	-9	6	+3	22	+3	13	-1	2	-5	2	0	4	-3	2	100	(55)
	2011	-12	38	0	15	+16	19	-3	10	0	3	+5	7	-2	4	-2	5	100	(103)
	2007	-1	50	+8	15	0	3	-1	13	-1	3	-2	2	-5	6	+2	7	100	(123)
	2003		51		7		3		14		4		4		11		5	100	(74)
Kaikki	2019	-7	15	-1	18	+1	19	+2	19	+3	12	+2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	+6	22	-2	19	-1	18	-2	17	+2	9	-1	7	+1	5	0	4	100	(1167)
	2011	-8	16	-2	21	+15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-2	24	+4	23	+2	4	-3	22	+1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		26		19		2		25		8		10		5		6	100	(885)

Perussuomalaisten kannatus on suhteellisen vakaata eri asuinalueilla. Puolueen kannatus on kuitenkin viime vuosina noussut tasaisesti etenkin kaupunkien keskustoissa, missä puolue ei ole kertaakaan menettänyt eduskuntavaalikannatustaan 2010-luvun aikana. Puolue oli vuonna 2019 jo suosituin kaupunkien keskustoissa asuvien äänestäjien keskuudessa, ja siten Perussuomalaisia voi jo pitää varteenotettavana uhkana Vihreille ja Kokoomukselle, joiden kannatus on perinteisesti tullut urbaaneilta alueilta (Westinen 2016). Vuoden 2019 eduskuntavaalit olivatkin hyvin epätyypilliset urbaaniksi mielletylle Kokoomukselle, sillä puolueen kannatus laski tällöin juuri kaupunkien keskustoissa, lähiöissä sekä esikaupunkialueilla. Toisaalta Kokoomuksen kannatus nousi kuntakeskuksissa, taajamissa

sekä maaseudulla. Vihreät puolestaan kasvatti kannatustaan tasaisesti kaikissa asuinaluetyypeissä. Kokoomuksen ja Vihreiden kannatus tulee kuitenkin edelleen vahvasti urbaaneilta alueilta.

SDP:n kannatus on 2010-luvulla painottunut lähiöihin, vaikka vuosi 2015 merkitsi puolueelle merkittäviä tappioita näillä alueilla. Puolue onnistui kuitenkin saamaan kannatustaan takaisin lähiöiden äänestäjien keskuudessa ja oli vuonna 2019 jälleen suosituin puolue näillä alueilla. Vasemmistoliiton, RKP:n ja Kristillisdemokraattien kannatus ei ole merkittävästi vaihdellut asuinalueen tyypin mukaan. Tosin vuonna 2019 Vasemmistoliitto lisäsi jonkin verran kannatustaan maaseudun haja-asutusalueilla ja Kristillisdemokraatit kuntakeskuksissa sekä taajamissa.

11.2.6 Vasemmisto–oikeisto-suuntautuminen ja puoluevalinta

Vasemmisto–oikeisto-suuntautumisen on havaittu kasvattaneen merkitystään yksilöiden puoluevalinnoissa osittain siksi, että yhteiskuntaluokan ja muiden sosiaalisten ryhmien selitysvoima puoluevalintojen kannalta on heikentynyt Länsi-Euroopan maissa 1990- ja 2000-lukujen aikana (Franklin ym. 2009). Toisaalta moni myös pitää vasemmisto–oikeisto-ulottuvuutta riittämättömänä kuvaamaan esimerkiksi monia sosiokulttuurisia tekijöitä, jotka ovat nousseet merkittäviksi puoluevalintaa ennustaviksi muuttujiksi (ks. Kriesi ym. 2006; van der Brug ja van Spanje 2009). Tästä huolimatta vasemmisto–oikeisto-suuntautumista pidetään yhä hyödyllisenä käsitteellisenä konstruktiona, joka onnistuu jaottelemaan äänestäjiä heidän ideologisten uskomustensa perusteella. Etenkin poliittista polarisaatiota käsittelevässä tutkimuksessa sitä käytetään polarisaation voimakkuuden mittarina. Useissa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että äänestäjät ovat liikkuneet yhä kauemmaksi toisistaan kohti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden ääripäitä (Sides ja Hopkins 2015). Suomessa omaehtoinen sijoittuminen vasemmistoon tai oikeistoon ei kuitenkaan ole jakanut kansaa yhtä paljon kahtia kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (Bengtsson ym. 2013; Sides ja Hopkins 2015). Tätä selittää Suomessa pitkälti se, että suurin osa suomalaisista sijoittaa itsensä lähelle keskustaa ja yhä harvempi identifioi itsensä poliittiseen vasemmistoon, jolloin suuria kuiluja vasemmiston ja oikeiston välille ei ole syntynyt (Westinen 2016).

Vasemmisto–oikeisto-orientaatiota mitataan kyselytutkimuksissa kahdella tavalla. Ensimmäinen tapa on pyytää vastaajia sijoittamaan itsensä janalle asteikolla 0–10, jossa 0 merkitsee sijoittumista eniten vasemmalle ja 10 sijoittumista eniten oikealle. Vaikka harva suomalainen sijoittaa itsensä tämän asteikon ääripäihin, vasemmisto–oikeisto-sijoittuminen määrittää silti puoluevalintoja melko paljon. Kokoomuksella ei esimerkiksi käytännössä ole lainkaan kannatusta itsensä vasemmalle sijoittavien keskuudessa ja vain vähän ideologisessa keskustassa (taulukko 11.6). Itsensä selkeästi oikealle (8–10) sijoittavien äänistä Kokoomus on puolestaan saanut yleensä noin puolet.

Tilanne on täysin käänteinen Vasemmistoliiton äänestäjillä, joiden joukossa ei ole lähes lainkaan itsensä oikealle sijoittavia. Itsensä selvästi vasemmalle sijoittuneista (0–2) Vasemmistoliitto kerää noin puolet äänestäjikseen. Toinen tapa mitata äänestäjien sijoittumista vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden janalle on mitata heidän mielipiteitään ideologisten väittämien perusteella, ja muodostaa niistä summamuuttuja. Tässä luvussa analysoimme suomalaisia äänestäjiä molemmilla tavoilla. Aluksi käytämme vertailtavuuden vuoksi omaehtoista sijoittumista, mutta vuoden 2019 vaaleihin liittyvän analyysin kohdassa ”ristiriitaulottuvuudet” käytämme mielipideväittämiä erottelun pohjana.

Kokoomuksen tavoin Kristillisdemokraatit ja RKP keräävät eri vaaleissa enemmän oikealle kuin vasemmalle itsensä sijoittavien ääniä. Muiden puolueiden kohdalla on jonkin verran vaihtelua eri vaalien välillä. Esimerkiksi SDP on pysynyt melko vahvana koko 2000-luvun ajan itsensä hieman vasemmalle sijoittavien (3–4) joukossa, mutta menettänyt äänestäjiä selvästi vasemmalle, keskustaan ja oikeistoon sijoittavien keskuudessa.

Keskusta saa eniten ääniä ideologiseen keskustaan ja hieman oikealle itsensä sijoittavien (6–7) keskuudessa. Puolue on myös lähes aina saanut Kokoomuksen jälkeen toiseksi eniten ääniä selvästi oikealle sijoittaneista äänestäjistä (8–10). Keskustan kohdalla suurin muutos vaaleissa 2019 oli itsensä selvästi oikealle sijoittavien keskuudessa. Heidän äänistään Keskusta sai ensimmäistä kertaa koko 2000-luvulla alle 20 prosenttia. Tästä Keskustan tappiosta suurin hyötyjä näyttää olleen Perussuomalaiset, joka otti Keskustan paikan toiseksi suurimpana puolueena oikeistolaiseksi itsensä mieltävien suomalaisten keskuudessa vuonna 2019.

Perussuomalaisten äänestäjät ovat hajanaisimpia omaehtoisen vasemmisto–oikeisto-sijoittumisen suhteen. Puolue on saanut 2000-luvun aikana merkittävän osan äänestäjiä niin itsensä vasemmalle kuin oikealle sijoittaneiden keskuudesta. Vielä vuoden 2011 vaaleissa puolueella oli vahva kannatus vasemmistossa, mutta 2015 vaaleissa Perussuomalaisten äänestäjät olivat omasta mielestään yhä selkeämmin oikeistolaisia. Vuoden 2019 vaaleissa tämä kehitys jatkui: puolue menetti ääniosuuttaan sekä vasemmistoon että keskustaan itsensä sijoittavien äänestäjien keskuudessa noin 5 prosenttiyksiköllä. Oikeistoon itsensä sijoittavien äänestäjien keskuudessa PS kasvatti ääniosuuttaan lähes 10 prosenttiyksiköllä. Vihreiden kohdalla vasemmisto–oikeisto-jako on puolueen perustamisesta lähtien ollut vaikea, sillä puolue on ollut vastahakoinen profiloimaan itseään tämän jaon mukaan. Vihreät painottavatkin vasemmisto–oikeisto-suuntautumista mieluummin postmaterialistisia asiakysymyksiä. Vihreiden äänestäjäkunta on kuitenkin selvästi vasemmalle suuntautuvaa.

Taulukko 11.6 Puoluevalinta omakohtaisen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden mukaan vuosien 2003–2019 vaaleissa (%).

Vas / Oik	Vuosi	KESK		KOK		PS		SDP		VIHR		VAS		RKP		KD		Yhteensä	n
	2019	-2	0	+1	3	-5	4	+1	25	+10	22	-4	46	0	0	0	0	100	(72)
	2015	+2	2	+1	2	-9	9	-7	24	+4	12	+7	50	0	0	0	0	100	(87)
0–2	2011	-4	0	+1	1	+14	18	-10	31	-4	8	+5	43	0	0	-2	0	100	(115)
	2007	+4	4	0	0	+4	4	+6	41	+2	12	-14	38	0	0	-1	2	100	(98)
	2003		0		0		0		35		10		52		0		3	100	(57)
	2019	0	5	+2	3	0	12	0	38	+3	25	-4	11	-1	4	-1	2	100	(192)
	2015	+2	5	-2	1	-10	12	+2	38	+5	22	0	15	+2	5	+1	3	100	(190)
3–4	2011	-8	3	+3	3	+15	22	-3	36	+5	17	-10	15	+1	3	-2	2	100	(161)
	2007	+7	11	-2	0	+5	7	-13	39	-10	12	+12	25	0	2	+1	4	100	(168)
	2003		4		2		2		52	0	22		13		2		3	100	(158)
	2019	-3	21	+1	7	-3	23	+3	24	0	12	+1	4	+3	5	-1	4	100	(161)
	2015	+7	24	-1	6	-2	26	-5	21	+6	12	0	3	-4	2	-1	5	100	(221)
5	2011	-12	17	-3	7	+22	28	-2	26	-7	6	0	3	+1	6	0	6	100	(204)
	2007	0	29	+2	10	+3	6	+1	28	-1	13	-4	3	+1	5	-3	6	100	(215)
	2003		29		8		3		27		14		7		4		9	100	(192)
	2019	-9	22	-1	18	+2	22	+1	12	+4	9	0	1	+1	9	+2	7	100	(241)
	2015	+6	31	-8	19	+3	20	-1	11	-1	5	0	1	+1	8	+1	5	100	(347)
6–7	2011	-8	25	+3	27	+14	17	-5	12	-1	6	-1	1	-1	7	-2	4	100	(283)
	2007	-4	33	-1	24	+2	3	-2	17	+3	7	-1	2	+3	8	0	6	100	(287)
	2003		37		25		1		19		4		3		5		6	100	(252)
	2019	-8	17	-1	49	+7	20	0	3	+2	2	-1	0	-1	5	+1	3	100	(204)
	2015	+2	25	-2	50	+2	13	0	3	-2	0	+1	1	+2	6	-3	2	100	(258)
8–10	2011	-1	23	-7	52	+9	11	0	3	0	2	0	0	-2	4	+2	5	100	(210)
	2007	-10	24	+16	59	0	2	-5	3	-1	2	-1	0	-1	6	-1	3	100	(257)
	2003		34		43		2		8		3		1		7		4	100	(197)
	2019	-7	15	-1	18	+1	19	+2	19	+3	12	+2	9	0	5	0	4	100	(1094)
	2015	+6	22	-2	19	-1	18	-2	17	+2	9	-1	7	+1	5	0	4	100	(1167)
Kaikki	2011	-8	16	-2	21	+15	19	-3	19	-2	7	-1	8	-1	4	-1	4	100	(1002)
	2007	-1	24	+4	23	+2	4	-3	22	+1	9	-1	9	0	5	-1	5	100	(1052)
	2003		25		19		2		25		8		10		5		6	100	(880)

11.3 Politiikan ristiriitaulottuvuudet ja äänestäjien puoluekanta

Sosiodemografisten taustatekijöiden lisäksi yksilöiden puoluevalintaa on pyritty ymmärtämään niin sanottujen ristiriitaulottuvuuksien kautta, jotka kuvastavat äänestäjien eriäviä mielipiteitä ja asenteita muun muassa ideologisista kannoista, maailmankatsomuksesta ja politiikan ajankohtaisista asiakysymyksistä. Suomen puoluejärjestelmä on rakentunut suuressa määrin Lipset-Rokkanin (1967) mallin mukaisesti. Sen mukaan länsieurooppalaiset puolueet ovat pitkälti muodostuneet neljälle ristiriitaulottuvuudelle: 1) ydinalue–syrjäseutu, 2) valtio–kirkko, 3) maanomistus–teollisuus ja 4) kapitalisti–työläinen. Puoluemuodostuksen ohella Lipset-Rokkanin mallin ristiriitaulottuvuudet toimivat puoluevalinnan selittäjinä, sillä ne olivat pitkään ensisijainen pohja yhteiskuntaluokille ja muille vastaaville ryhmille, kuten kielellisille ryhmille.

Viime vuosikymmeninä Suomen puoluekenttä ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat kuitenkin kokeneet suuria muutoksia, joista yhtenä keskeisimpänä tekijänä voidaan pitää maa- ja metsätalousväestön ja teollisuusväestön vähentymistä sekä palvelusektorin kasvua. Samaan aikaan yhteiskuntaluokkien väliset erot ovat kaventuneet ja äänestäjien sosioekonomisen taustan ja puoluevalinnan välinen yhteys on heikentynyt. Suomen nykyinen puoluekenttä ja modernit yhteiskuntaluokat eivät enää ole yhtä selkeästi kytköksissä toisiinsa kuin ennen, mikä on vaikuttanut suuresti eri ristiriitaulottuvuuksien merkitykseen yksilöiden puoluevalinnoissa. Paloheimon (1988; 2005; 2008) mukaan etenkin seuraavat ristiriitaulottuvuudet ovat ominaisia Suomen nykyisessä puoluejärjestelmässä:

1. Vasemmisto–oikeisto
2. Ydinalueet–syrjäseutu
3. Kansallinen–kansainvälinen
4. Eliitti–kansa
5. Suomenkieliset–ruotsinkieliset
6. Konservatiiviset arvot–liberaaliset arvot
7. Ekologiset arvot–materialistiset arvot

Käytämme näitä ristiriitaulottuvuuksia pohjana tämän luvun analyyseissä ja tarkastelemme sitä, millaisina ne näyttäytyvät vuoden 2019 vaalien jälkeen. Ulottuvuuksia tarkastellaan ensin 27 eri väittämän tai ehdotuksen kautta, jotka ovat aikaisemman tutkimuksen perusteella havaittu olevan yhteydessä Suomessa vallitseviin ristiriitaulottuvuuksiin (vrt. Grönlund ja Westinen 2012; Westinen 2016). Nämä tulokset on esitetty taulukossa 11.7, joka sisältää myös jakaumia siitä, kuinka paljon kannatusta eri väittämät ja ehdotukset saivat suomalaisilta 2019 vaalien jälkeen. Kysymysten vastausasteikko oli joko 0–10 (0=erittäin huono ehdotus, 10=erittäin hyvä ehdotus) tai 1–5 (1=Täysin eri mieltä, 5=Täysin samaa mieltä). Taulukon prosenttiosuudet edustavat suhteellista määrää niistä

kyselyn osallistujista, jotka joko pitivät ehdotusta hyvänä (vastaukset 6–10 asteikolla 0–10) tai olivat väittämän kanssa samaa mieltä (vastaukset 4–5 asteikolla 1–5). Taulukon ensimmäiseen sarakkeeseen on merkitty kaikkien kyselyyn osallistujien suhteelliset osuudet. Muihin sarakkeisiin on merkitty kunkin puolueen äänestäjien mielipiteet.

Taulukon 11.7 prosenttiosuuksia kuvaavat solut on väritetty seuraavasti: mitä suuremmaksi prosenttiluku kasvaa 50 prosentista, sitä vihreämpi taulukon solu on; toisessa päässä solu muuttuu sitä punaisemmaksi, mitä pienempi luku on 50 prosentista. Taulukon väittämät ja ehdotukset on järjestetty kaikkien vastanneiden mukaan suuruusjärjestyksessä. Kaikilta vastaajilta eniten tukea saaneet kohdat on sijoitettu riveissä ensimmäiseksi ja vähiten tukea saaneet kohdat on sijoitettu viimeiseksi. Tämän lisäksi taulukossa esitetyt asiakysymykset on luokiteltu saadun kannatuksen määrän mukaisiin ryhmiin.

Taulukko 11.7 Äänestäjien antama tuki eri poliittisille ehdotuksille ja väittämille vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (kuinka suuri osuus (%) pitää ehdotusta hyvänä tai oli väittämän kanssa samaa mieltä).

		Väittämä / Kysymys*	KAIKKI	KESK	KOK	PS	SDP	VIHR	VAS	RKP	KD
Erittäin paljon tukea	**1**	Suomi, jossa miehet ja naiset ovat keskenään tasa-arvoisempia	**86**	84	91	76	89	95	97	92	73
	2	Suomi, jossa on pienemmät tuloerot	**75**	75	64	66	84	87	95	75	73
	3	Suomi, jossa on pienemmät kehityserot eri alueiden välillä	**70**	75	69	68	73	78	78	59	86
Paljon tukea	**4**	Vähemmistöjen pitää mukautua suomalaisiin tapoihin ja perinteisiin	**69**	84	72	83	67	52	60	66	82
	5	Suomi, jossa on enemmän yksityisyrittäjyyttä ja markkinataloutta	**68**	82	88	84	64	64	46	65	76
	6	Monikulttuurinen Suomi, jossa suhtaudutaan suvaitsevaisesti muista maista tuleviin ihmisiin	**60**	62	70	21	68	86	84	79	55
	7	Ympäristöystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan	**58**	54	53	30	66	88	78	50	52
	8	Suomi, jossa on alhaisempi verotus	**57**	65	73	69	61	36	30	58	54
	9	Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia	**56**	52	68	34	64	88	86	80	29
Ei vähän eikä paljon tukea	**10**	Maahanmuuttajat lisäävät rikollisuutta Suomessa	**56**	55	52	85	46	35	37	39	34
	11	Suomi, jossa vahvistetaan perinteisen ydinperheen asemaa	**55**	80	62	72	63	24	25	41	88
	12	Useimmat poliitikot ovat luotettavia	**51**	66	65	41	55	60	47	51	54
	13	Suomi, jossa on enemmän lakia ja järjestystä	**51**	63	55	56	54	37	36	60	67
	14	Suomi, jossa tuotetaan enemmän energiaa ydinvoimalla	**44**	48	61	64	41	26	33	41	48
	15	Suomi, jossa on kaksi vahvaa kansalliskieltä: suomi ja ruotsi	**43**	58	49	34	52	48	44	94	39
Vähän tukea	**16**	Suomi, jossa suomenruotsalaisten erityisasema otetaan huomioon	**42**	42	46	23	41	43	44	87	49
	17	Vahva johtaja olisi Suomelle hyväksi, vaikka hän toimisi sääntöjen rajamailla saadakseen asioita tehtyä	**41**	50	39	58	35	19	24	21	39
	18	Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	**38**	55	40	54	37	14	16	24	93
	19	Euroopan unioniin vähemmän sitoutunut Suomi	**37**	31	27	67	40	15	30	31	47
	20	Suomi, jossa on pienempi julkinen sektori	**36**	44	57	48	41	24	18	35	36
	21	Enemmistön tahdon tulisi aina ratkaista, vaikka kyseessä olisivat vähemmistöjen oikeudet	**36**	47	31	52	37	23	23	25	50
	22	Useimmat poliitikot eivät välitä kansasta	**35**	20	19	43	36	19	47	14	28
	23	Maahanmuuttajista on pääasiassa hyötyä Suomen taloudelle	**34**	40	42	10	37	60	47	47	27
	24	Suomi, jossa on vähemmän kuntia	**31**	40	51	30	37	27	21	29	39
Erittäin vähän tukea	**25**	Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa	**30**	31	30	6	31	51	50	39	34
	26	Maahanmuuttajista on pääasiassa haittaa Suomen kulttuurille	**25**	16	11	54	19	5	10	10	26
	27	Poliitikot ovat Suomen suurin ongelma	**15**	7	7	18	15	6	13	12	9

***Taulukon soluissa on laskettu kaikkien niiden vastaajien suhteellinen määrä, jotka ovat vastanneet myöntävästi heille esitettyihin väittämiin. Väittämien yhteydessä esitetty alustusteksti oli joko muotoa ” Seuraavassa on lueteltu eräitä ehdotuksia koskien Suomen tulevaisuuden suuntaa. Mitä mieltä olet näistä ehdotuksista” tai ”Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?”**

11.3.1 Suomalaisia yhdistävät asiakysymykset

Taulukon 11.7 kolmesta ensimmäisestä ehdotuksesta (kohdat 1–3) ilmenee, että tietyt arvoliberaalit mielipiteet, vasemmistolaiseen suuntautumiseen yhdistetty talouspolitiikka ja syrjäseutujen elinvoimaa kannattava katsomus eivät enää suuresti jaa suomalaisia äänestäjiä. Kaikki vastaajat olivat pitkälti samaa mieltä siitä, että Suomi, jossa miesten ja naisten välillä on suurempi tasa-arvo, jossa on pienemmät tuloerot ja jossa on pienemmät kehityserot eri alueiden välillä, ovat hyviä ehdotuksia Suomen tulevaisuuden suunniksi. Kaikki kolme väittämää saivat kannatusta vähintään 70 prosentilta kaikilta suomalaisilta äänestäjiltä, ja miesten ja naisten välistä suurempaa tasa-arvoa kannatti lähes 90 prosenttia kaikista vastaajista. Väittämissä ei myöskään esiinny suuria eroja eri puolueiden äänestäjien ja Suomen aikuisväestön välillä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Vasemmistoliiton äänestäjät kannattivat muita selvästi enemmän tuloerojen kaventamista (20 prosenttiyksikköä enemmän koko aikuisväestöön verrattuna). Myös Kristillisdemokraatteja äänestävät erottuvat muusta aikuisväestöstä antamalla enemmän kannatusta eri alueiden kehityserojen kaventamiselle (16 prosenttiyksikköä enemmän koko aikuisväestöön verrattuna). Havainto on sikäli merkittävä, että aihe on perinteisesti ollut Keskustan äänestäjille tärkeä. Taulukon 11.7 perusteella Keskustan äänestäjät eivät kuitenkaan eroa merkittävästi esimerkiksi Vihreiden tai Vasemmiston äänestäjistä. Samansuuntainen havainto tehtiin myös 2015 vaalien jälkeen (Westinen 2016).

11.3.2 Suomalaisia jakavat asiakysymykset

Seuraavaksi eniten tukea sai kahdeksan väittämää tai ehdotusta (kohdat 4–11), jotka ovat yhteydessä joko arvoliberaaleihin tai arvokonservatiivisiin näkemyksiin, oikeistolaiseen suuntautumiseen ja ekologisiin arvoihin. Nämä väittämät ja ehdotukset jakavat kuitenkin äänestäjiä erittäin paljon puolueiden välillä, jolloin tuen määrä voi poiketa koko aikuisväestön tuloksesta suuresti. Esimerkiksi lähes 70 prosenttia kaikista vastaajista antoi tukensa väittämälle, jonka mukaan vähemmistöjen tulisi mukautua suomalaisiin tapoihin ja perinteisiin, ja lähes yhtä paljon tukea sai oikeistolaiseen suuntautumiseen kytkeytyvä ehdotus, jonka mukaan Suomessa olisi hyvä olla enemmän yksityisyrittäjyyttä ja markkinataloutta. Lisäksi 60 prosenttia kaikista äänestäjistä oli myös sitä mieltä, että Suomen olisi hyvä olla entistä monikulttuurisempi maa, jossa suhtaudutaan suvaitsevasti muista maista tuleviin ihmisiin. Suurin ero tämän väittämän suhteen on perussuomalaisissa, joista vain 21 prosenttia pitää monikulttuurisempaa Suomea hyvänä ehdotuksena.

Perussuomalaisten äänestäjien ero sekä koko aikuisväestöön että etenkin Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjiin jatkuu vahvana myös muiden paljon tukea saavien väittämien osalta. Etenkin ympäristökysymys ja seksuaalisten vähemmistöjen oikeudet jakavat puolueiden äänestäjiä toisistaan. Vihreistä lähes 90 prosenttia ja Vasemmistoliiton äänestäjistä lähes 80 prosenttia kannattaa ympäristöystävällisyyttä myös silloin, kun se tarkoittaa alhaista tai pysähtynyttä talouskasvua. Perussuomalaisten äänestäjiltä ehdotus sai

puolestaan kannatusta vain 30 prosenttia. Näiden kolmen puolueen äänestäjien väliset erot ovat vastaavia myös seksuaalivähemmistöjen oikeuksien kohdalla. Myös RKP:n ja Kristillisdemokraattien äänestäjien mielipiteet poikkesivat huomattavasti aikuisväestöstä. RKP:n äänestäjät uskoivat seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistamiseen 24 prosenttiyksikköä koko aikuisväestöä enemmän, kun taas Kristillisdemokraattien äänestäjät 27 prosenttiyksikköä vähemmän.

Syy sille, miksi yli puolet suomalaisista näyttää uskovan maahanmuuttajien lisäävän rikollisuutta Suomessa, näyttää liittyvän pitkälti väittämän vahvaan kannatukseen Perussuomalaisten äänestäjien keskuudessa. Perussuomalaisista jopa 85 prosenttia uskoo maahanmuuttajien lisäävän rikollisuutta. Ydinperheiden asemaa enemmän vahvistavaa Suomea kannattivat puolestaan lähinnä Kristillisdemokraattien, Keskustan ja Perussuomalaisten äänestäjät. Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjien joukossa ajatus sai taas muihin vastaajiin verrattuna selvästi vähemmän kannatusta.

11.3.3 Ei vähän eikä paljon tukea saaneet asiakysymykset

Taulukon 11.7 kaksi seuraavaa väittämää (12–13) eivät saa erityisen paljon tai vähän tukea. Niistä ensimmäinen on ajatus politiikkojen luotettavuudesta ja toinen koskee ehdotusta, jonka mukaan Suomi tarvitsee lisää lakia ja järjestystä. Kohdat eivät jaa eri puolueiden äänestäjiä. Ainoastaan Keskustan ja Kokoomuksen äänestäjät ovat selvästi muita luottavaisempia politiikkoja kohtaan, ja Kristillisdemokraattien äänestäjät uskovat muita yleisemmin Suomen tarvitsevan enemmän lakia ja järjestystä, kun taas Vasemmistoliiton ja Vihreiden äänestäjät uskovat väittämään muita selvästi vähemmän.

11.3.4 Enemmistön torjumat asiakysymykset

Alle puolet kaikista suomalaisista antoi tukensa väittämille, jotka liittyvät muun muassa ydinvoimaan, ruotsinkielisten erityisasemaan, tiettyihin perinteisiin arvoihin ja kansalliseen itsemääräämisoikeuteen (kohdat 14–24). Puolueiden välisissä eroissa Perussuomalaisten äänestäjien kannat ovat lähes täysin vastakkaiset Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjien kanssa. Myös Kokoomuksen äänestäjät eroavat näiden väittämien suhteen usein Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjistä, mikä näkyy erityisesti ydinenergian käyttöön, julkisen sektorin kokoon ja kuntien määrään liittyvissä väittämissä. Kokoomuksen äänestäjät antavat koko aikuisväestöön verrattuna enemmän tukea suuremmalle ydinenergian käytölle, pienemmälle julkiselle sektorille ja Suomelle, jossa olisi vähemmän kuntia. RKP ja Kristillisdemokraatit erottuvat seuraavien väittämien suhteen eniten koko aikuisväestöstä. Alle puolet kaikista kyselyn vastaajista uskoo Suomeen, jossa on kaksi vahvaa kansalliskieltä ja pitää suomenruotsalaisten erityisaseman huomioon ottamista tärkeänä asiana, mutta jopa yhdeksän kymmenestä RKP:n äänestäjästä antaa näille väittämille tukensa. Ero on vielä dramaattisempi kristillisten arvojen kohdalla, joiden suurempaa roolia Suomessa

kannattaa yli 90 prosenttia Kristillisdemokraattien äänestäjistä, kun koko aikuisväestössä vastaava luku on alle 40 prosenttia.

11.3.5 Vähiten tukea saaneet asiakysymykset

Vähiten tukea saivat taulukon 11.7 kolme viimeistä väittämää (25–27), joiden mukaan maahanmuuton tulisi muuttua Suomessa laajamittaisemmaksi, maahanmuuttajista on pääasiassa haittaa Suomen kulttuurille ja että poliitikot ovat Suomen suurin ongelma. Sekä Vihreiden että Vasemmistoliiton äänestäjät, ja vähemmässä määrin myös RKP:n äänestäjät, eroavat merkittävästi muiden puolueiden äänestäjistä suhtautumisessaan maahanmuuttoon. Näiden kolmen puolueen äänestäjät antavat selvästi muita enemmän tukea Suomelle, jossa maahanmuutto olisi laajamittaisempaa, eivätkä he ole sitä mieltä, että maahanmuuttajista on pääasiassa haittaa Suomelle. Perussuomalaiset äänestäjät edustavat puolestaan vastakkaista trendiä. Poliitikkojen ongelmallisuutta koskevassa väittämässä ei esiinny suuria eroja puolueiden välillä: poliitikkoja ei pidetä Suomen suurimpana ongelmana.

11.3.6 Ristiriitaulottuvuudet vuoden 2019 eduskuntavaaleissa

Summattuna taulukon 11.7 kohdat näyttävät pitkälti muodostavan samoja ristiriitaulottuvuuksia, joita Suomen vaalitutkimuksissa on aiemmin havaittu. Suurimmat kuilut eri puolueiden äänestäjien välille muodostuivat vuoden 2019 eduskuntavaalikyselyssä seuraavilla ulottuvuuksilla: suhtautuminen maahanmuuttoon, konservatiivisten tai liberaalisten arvojen omaksuminen, vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus, ympäristön ja talouskasvun välinen konflikti, eliitti vastaan kansa ja Suomen yksikielisyys vastaan kaksikielisyys.

Tarkastelemme seuraavaksi eri puolueiden äänestäjien keskimääräisiä poikkeamia kaikkien vastaajien mielipiteistä ristiriitaulottuvuuksien suhteen. Ensiksi muodostamme taulukon 11.7 avulla summamuuttujia, jotka teoreettisten odotusten ja aikaisemman tutkimustiedon mukaan kuuluvat yhteen. Tämän jälkeen varmistamme näiden väittämien empiirisen yhteensopivuuden faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysi osoittaa, että maahanmuuttoa koskevat väittämät muodostavat oman ulottuvuutensa. Tästä syystä käsittelemme maahanmuuttoa koskevia kohtia omana ulottuvuutenaan ja moraalikonservatiiviuutta ja -liberaaliutta omana ulottuvuutenaan. Vielä vuoden 2011 vaalitutkimuksessa maahanmuuttoon liittyvien erimielisyyksien katsottiin olevan osa perinteisten konservatiivisten arvojen ja liberaalisten arvojen välistä ristiriitaa (Grönlund ja Westinen 2012, vrt. myös Grönlund 2019), eli ns. GAL–TAN-ulottuvuutta (vihreä, vaihtoehtoinen, liberaali vs. traditionaalinen, autoritäärinen, nationalistinen; Hooghe ym. 2002). Vuoden 2019 vaalitutkimusaineistossa suhtautuminen maahanmuuttoon eriytyy faktorianalyysissä moraalikonservatiivisuuteen ja -liberaaliuteen liittyvästä ulottuvuudesta. Söderlund (2017) havaitsi vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksen aineistossa saman tyyppistä eriytymistä GAL–TANin kulttuurisen (nationalismi vs. kansainvälisyys) ja moraalisen (perinteiset vs. liberaalit arvot) ulottuvuuden välillä.

Taulukko 11.8 Ristiriitaulottuvuuksien summamuuttujat.

Ristiriitaulottuvuus			Väittämät/Ehdotukset	Keskiarvo	Cronbachin alfa
Maahanmuuttomyönteinen (1)	-	(5) Maahanmuuttovastainen	4, 6k*, 10, 23k, 25k, 26	3,09	0,84
Liberaaliset arvot (1)	-	(5) Konservatiiviset arvot	9k, 11, 17, 18, 21	2,94	0,70
Vasemmisto (1)	-	(5) Oikeisto	5, 8, 20	3,35	0,59
Eliitti (1)	-	(5) Kansa	12k, 22, 27	2,57	0,71
Yksikielisyys (1)	-	(5) Kaksikielisyys	15, 16	3,16	0,76
Ympäristö (1)	-	(5) Talous	7	2,53	-**

***Muuttuja on uudelleenkoodattu käänteiseen järjestykseen (k = käännetty) summamuuttujan muodostamiseksi.**

****Ristiriitaulottuvuus sisältää tässä tapauksessa vain yhden muuttujan, mistä johtuen Cronbachin alfaa ei voi laskea.**

Kuvio 11.1 Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti ristiriitaulottuvuuksilla.

Lopulliset ristiriitaulottuvuudet ja niihin liitetyt väittämät tai ehdotukset on summattu taulukoon 11.8, jossa on ilmoitettu myös kaikkien vastaajien keskimääräinen sijoittuminen eri ulottuvuuksille ja summamuuttujien sisäistä reliabiliteettia kuvaava Cronbachin alfa. Kuten taulukosta 11.8 voi havaita, suurin osa suomalaisista sijoittuu lähelle eri ulottuvuuksien keskikohtaa. Kuviossa 11.1 esitetään puolueiden äänestäjien keskimääräinen poikkeama kaikkien äänestäjien arvoista kullakin ristiriitaulottuvuudella.

Maahanmuuttoon suhtautuminen erottelee puolueiden äänestäjäkuntia eniten toisistaan. Kuten kuvion 11.1 a-kohta havainnollistaa, Perussuomalaisten äänestäjät ovat maahanmuuttovastaisimpia ja heidän vastakohtanaan ovat Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjät. Myös RKP:n äänestäjät suhtautuvat maahanmuuttoon myönteisesti. Toiseksi merkittävin ristiriitaulottuvuus näyttää olevan moraalinen eli konservatiiviset arvot vastaan liberaalit arvot, mikä on havainnollistettuna b-kohdassa. Kristillisdemokraattien äänestäjät edustavat konservatiivisia arvoja ja eroavat suuresti erityisesti Vihreiden, Vasemmistoliiton ja RKP:n äänestäjistä, jotka painottavat liberaaleja arvoja. Myös perussuomalaiset ja keskustalaiset ovat muita äänestäjiä selvästi konservatiivisempia. On kuitenkin huomionarvoista, että vaikka tietyt liberaaliset arvot näyttävät edelleen keskittyvän tietyille puolueille, kuten seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistaminen vihreissä ja vasemmistolaisissa, jotkin muut liberaalit arvot on omaksuttu lähes täysin koko Suomen äänestäjäkunnassa. Esimerkiksi käy naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistäminen.

Vasemmisto–oikeisto on myös ristiriitaulottuvuus, joka näyttää edelleen jakavan äänestäjiä toisistaan. Ehdotukset alhaisemman verotuksen, pienemmän julkisen sektorin ja suuremmasta yksityisyrittäjyyden sekä markkinatalouden Suomesta saavat eniten kannatusta oikeistopuolue Kokoomuksen äänestäjissä, mikä ilmenee hyvin kuvion 11.1 c-kohdasta. Kokoomuksen äänestäjien vastakohtana ovat Vihreiden ja etenkin Vasemmistoliiton äänestäjät. Myös Perussuomalaisia ja Keskustalaisia äänestäjiä voi pitää heidän antamansa tukensa perusteella muita äänestäjiä oikeistolaisempina. Perussuomalaisten kohdalla tämä tulos edustaa vuonna 2015 havaittua trendiä, jonka mukaan puolueen äänestäjät ovat muuttuneet yhä oikeistolaisimmiksi (Westinen 2016). Sama havainto päteekin myös tämän luvun aikaisemmassa ristiintaulukoinnissa, jossa ilmoitettiin Perussuomalaisten äänestäjien omakohtainen sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Näyttääkin siltä, että puolueen hajonta kahdeksi puolueeksi vuonna 2017 on entisestään vahvistanut tätä trendiä.

Eliitti–kansa-ristiriitaulottuvuus kuvastaa sitä, miten luottavaisia kansalaiset ovat poliitikkoja kohtaan ja kuinka leimallisesti poliitikot nähdään tavallisista kansalaisista etääntyneenä eliittinä. Myös tällä ulottuvuudella Perussuomalaisten äänestäjät erottuvat muista profiloitumalla selvästi muita epäluottavaisempina poliitikkoja kohtaan. Poliitikkojen luottamus on puolestaan keskimääräistä suurempaa etenkin RKP:n, Vihreiden, Kokoomuksen ja Keskustan äänestäjissä. Tämä tulos edustaa jatkuvuutta, sillä havainto tehtiin jo vuoden 2011 vaalien jälkeen (Grönlund ja Westinen 2012). Poliitikkoja kohtaan koettu luottamus

näyttääkin edelleen myötäilevän äänestäjien koulutustasoa, sillä suurin luottamus poliitikkoja kohtaan on niissä puolueissa, joiden äänestäjät ovat korkeimmin koulutettuja.

Seuraava merkittävä ristiriitaulottuvuus ei tee suuria eroja useiden eri puolueiden äänestäjien välille, mutta se havainnollistaa selvästi etenkin RKP:n aatepohjaa. Ruotsinkieleen ja suomenruotsalaisten asemaan liittyvät kohdat muodostavat suurimmat yksittäiset erot aikuisväestöön verrattuna, jossa noin vähän alle puolet antoivat tukensa näille ehdotuksille. Kuvion 11.1 e-kohdasta näkyy kuitenkin myös Perussuomalaisten äänestäjien keskimääräistä suurempi vastahakoisuus kaksikielisyyttä kohtaan. Tämäkin on havaittu jo aikaisemmassa tutkimuksessa. Perussuomalaiset ovat ainoa suomenkielinen puolue, joka käyttää ruotsin kielen vastaisuutta voimavaranaan (Grönlund 2011, 77).

Aikaisemman tutkimuksen mukaan ekologisten ja materiaalisten arvojen välinen konflikti on myös merkittävä ristiriitaulottuvuus Suomessa (Paloheimo 2008). Ulottuvuutta mitattiin vuoden 2019 kyselylomakkeessa kahdella väittämällä (taulukon 11.7 kohdat 7 ja 14). Faktorianalyysin perusteella nämä väittämät eivät kuitenkaan muodosta omaa ulottuvuuttaan, vaan latautuvat eri faktoreihin. Tämän lisäksi muuttujien sisäinen reliabiliteetti on matala (Cronbachin alfa = 0,31) ja niiden välinen korrelaatio on melko heikko (r = -0,19). Siksi emme muodostaneet väittämistä yhtenäistä summamuuttujaa, vaan havainnollistamme tätä ristiriitaulottuvuutta käyttämällä vain yhtä väittämää (”ympäristöystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan”).

Kuvion 11.1 f-kohdan mukaan Perussuomalaisten äänestäjät eroavat jälleen merkittävästi muista vastustamalla ympäristöystävällisempää Suomea, jos se tapahtuisi talouskasvun kustannuksella. Vihreiden ja Vasemmistoliiton erittäin ympäristömyönteiset äänestäjät edustavat heille vastavoimaa. Havainto on samansuuntainen 2011 vaalitutkimuksen kanssa, joka totesi perussuomalaisten ja vihreiden kannattajien olleen silloisissa vaaleissa myös selviä vastakohtia toisilleen. Tuolloin Grönlund ja Westinen (2012, 175) totesivat, että “[y]hä tiukempi ympäristölainsäädäntö ja kampanjointi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ovat voineet osaltaan johtaa siihen, että Perussuomalaiset on ottanut Suomen puoluekentässä yhä vahvemman aseman liiallisen ekointoilun vastustajana”. Kahdeksan vuotta myöhemmin tämä toteamus on edelleen ajankohtainen.

Lisäksi on mainitsemisen arvoista, että SDP:n äänestäjät ovat keskimääräisiltä mielipiteiltään selvästi lähimpänä koko suomalaisen aikuisväestön mielipiteitä. Puolueen äänestäjät sijoittuvat jokaisella kuvion 11.1 ristiriitaulottuvuudella lähes täysin kaikkien kyselyyn vastanneiden keskiarvon kohdalle.

11.4 Johtopäätökset

Tässä luvussa analysoimme puoluevalintaa ja puolueiden äänestäjäkuntien eroja 2000-luvun Suomessa. Pääpaino oli vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Tulokset osoittavat, että puolueilla on omat vakiintuneet kannattajansa, mutta vaaleista toiseen tapahtuu myös merkittäviä muutoksia. Nyt kokoamme keskeisiä havaintoja ja kiinnitämme huomiota myös puolueiden alueellisiin kannatuseroihin.

Analyysi puolueiden eduskuntavaalikannatuksesta mies- ja naisäänestäjien keskuudessa osoitti, että Perussuomalaisten ja Vihreiden äänestäjäkunnat poikkeavat merkittävästi muiden eduskuntapuolueiden äänestäjäkunnista. Kärjistetysti voi todeta, että Perussuomalaiset on miesten puolue ja Vihreät naisten puolue. Molempien kohdalla tämä ominaisuus on myös kasvanut entisestään. Vuoden 2019 vaaleissa miehistä äänesti Perussuomalaisia 27 prosenttia, naisista vain joka kymmenes. Vihreät sai noin joka viidennen naisäänestäjän äänen, mutta vain noin viisi prosenttia miesten äänistä. Muiden puolueiden osalta sukupuolten välillä ei ole suuria eroja äänestämisen suhteen.

Ikä on toinen merkittävä puoluevalintaa selittävä tekijä Suomessa. Vanhuuseläkeikäiset äänestävät edelleen kolmea perinteistä suurta puoluetta tasaisesti. Vuoden 2019 vaaleissa SDP (26 %), Kokoomus (24 %) ja Keskusta (22 %) keräsivät kukin noin neljänneksen äänistä yli 64-vuotiaiden äänestäjien keskuudessa. Nuoret aikuiset eli 25–34-vuotiaat äänestävät pääosin Perussuomalaisia (28 %) tai Vihreitä (19 %). Itse asiassa Perussuomalaiset keräävät tasaisen paljon ääniä kaikista ikäluokista vanhimpia äänestäjiä lukuun ottamatta. Vihreiden kannatus on laskenut aiemmissa eduskuntavaaleissa nuoriin verrattuna jo keski-ikäisten keskuudessa, mutta vuoden 2019 vaaleissa puolue onnistui kasvattamaan ääniosuuttaan nimenomaan 45–64-vuotiaiden äänestäjien joukossa.

Myös koulutustaso erittelee äänestäjien puoluevalintaa. SDP on selkeä ykkönen vähiten koulutettujen ryhmässä, jossa on paljon iäkkäitä äänestäjiä. Heistä joka kolmas äänesti sosiaalidemokraatteja vuoden 2019 vaaleissa. Ammatillisen koulutuksen omaavien äänestäjien keskuudessa sekä SDP että Perussuomalaiset saivat yli viidenneksen äänistä ja Keskusta hieman vähemmän. Keskiasteen ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa Perussuomalaiset ja Kokoomus olivat suosituimmat puolueet (noin viidennes äänistä näissä koulutusryhmissä), kun taas yliopiston käyneet suosivat Kokoomusta (25 %) ja Vihreitä (20 %).

Puolueiden kannatus vaihtelee alueittain suuresti. Tasaisimmin ääniä maan eri osista kerää Perussuomalaiset. Epätasaisimmin kannatus on jakautunut RKP:llä, Vihreillä ja Kokoomuksella. RKP:n äänet tulevat neljästä vaalipiiristä eli Vaasan, Uudenmaan, Helsingin ja Varsinais-Suomen vaalipiireistä, joissa suomenruotsalaiset valtaosin asuvat. Vihreiden kannatus tulee Helsingistä, Uudeltamaalta ja Pirkanmaalta. Näistä kolmesta vaalipiiristä tuli

56 prosenttia Vihreiden äänistä vuoden 2019 vaaleissa. Kokoomuksen kannatus on edelleen keskittynyt Etelä-Suomen kaupunkeihin, erityisesti Uudellemaalle ja Helsinkiin, joista puolueen saamista äänistä tuli 38 prosenttia. Myös Tampereella ja Turussa Kokoomus keräsi paljon ääniä, yhteensä noin kymmenesosan kokonaisäänimäärästään.

Keskustan kannatus on puolestaan alueellisesti lähes peilikuva Kokoomuksen kannatuksesta. Ainoastaan Kaakkois-Suomen vaalipiirissä puolueet keräsivät suurin piirtein yhtä paljon ääniä. Keskusta on heikoin Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa ja siten myös Etelä-Suomen suurissa vaalipiireissä. SDP:n ja Perussuomalaisten kannatus on samankaltaista eri puolilla Suomea ja puolueet olivat vuoden 2019 vaaleissa tasavahvoja lähes kaikissa vaalipiireissä. Suurin ero oli Oulun vaalipiirissä, jossa Perussuomalaiset keräsi tuplasti ääniä SDP:hen verrattuna.

Tarkastelimme lisäksi puolueiden äänestäjien mielipiteitä ja niiden pohjalta muodostuvia ristiriitaulottuvuuksia. Vuoden 2019 vaalitutkimusaineiston perusteella yksilöimme kuusi ristiriitaulottuvuutta. Perinteisen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden mukaan äänestäjät järjestyvät niin, että Kokoomuksen äänestäjät ovat oikeistolaisimpia. Myös perussuomalaiset ja keskustalaiset ovat arvoiltaan jonkin verran oikealla. Vasemmistoliiton äänestäjät ovat eniten vasemmalla, mutta myös Vihreiden äänestäjät ovat arvoiltaan selvästi vasemmalla, myös SDP:n äänestäjiin verrattuna. Vuoden 2019 vaaleissa Suomessa oli kolme niin kutsuttuun GAL–TAN-ulottuvuuteen nivoutuvaa, mutta kyselyaineistossa jonkin verran toisistaan erottuvaa ulottuvuutta: maahanmuuttoon joko kielteisesti tai myönteisesti suhtautuvat, arvoliberaalit vastaan arvokonservatiivit ja joko ympäristönsuojelua tai talouskasvua painottavat ihmiset. Näiden kolmen ulottuvuuden suhteen Perussuomalaisten äänestäjät poikkeavat keskivertoäänestäjästä eniten konservatiivisten TAN-arvojen suuntaan. He ovat maahanmuuttoon kielteisimmin suhtautuvia, heillä on perinteiset moraaliarvot, eivätkä he halua vaarantaa talouskasvua ympäristönsuojelun nimissä. Vihreät ja Vasemmistoliiton äänestäjät muodostavat vastapoolin Perussuomalaisten äänestäjille. He ovat maahanmuuttomyönteisiä, arvoliberaaleja ja he painottavat ympäristönsuojelua talouskasvun sijaan. RKP:n äänestäjät suhtautuvat maahanmuuttoon myönteisesti ja ovat arvoliberaaleja, mutta eivät lämpene ympäristönsuojelulle talouskasvun kustannuksella. Keskustan ja erityisesti Kristillisdemokraattien äänestäjät ovat arvoiltaan konservatiivisia. Heille on tärkeää ydinperheen aseman vahvistaminen. GAL–TAN-ulottuvuutta käsitellään laajemmin tämän kirjan puoluekentän polarisaatiota käsittelevässä luvussa.

Ristiriitaulottuvuuksia koskevissa tuloksissamme ilmeni, että myös populistinen eliitti vastaan kansa -ulottuvuus erottelee äänestäjiä. Keskustan, Kokoomuksen, Vihreiden ja RKP:n äänestäjät suhtautuvat poliitikkoihin myönteisemmin kuin muut, kun taas perussuomalaiset ovat kriittisiä poliittista eliittiä kohtaan. RKP:n äänestäjät pitävät erittäin tärkeänä ruotsin kielen asemaa ja Suomen kaksikielisyyttä, jota vastustavat ainoastaan Perussuomalaisten äänestäjät. Muiden puolueiden äänestäjiä suhtautuminen kaksikielisyyteen ei yhdistä.

Suomen äänestäjäkunnassa näkyy arvojen merkitys puoluevalinnalle. Keskiarvoilla mitattuna SDP:n äänestäjät ovat kaikilla ristiriitaulottuvuuksilla lähellä vaalien koko äänestäjäkuntaa. SDP on siis todellinen "catch all -puolue" (Kirchheimer 1966), jonka äänestäjät ovat lähellä ideologista keskipistettä kaikkien ulottuvuuksien suhteen. Sen sijaan perussuomalaiset ja toisaalta vasemmistoliittolaiset ja vihreät ovat mielipiteiltään toistensa ääripäitä. Kokoomuksen äänestäjät poikkeavat muista lähinnä oikeistolaisen ajatusmaailmansa vuoksi. Vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeinen hallituspohja (SDP, Keskusta, Vihreät, Vasemmistoliitto ja RKP) on arvomaailmaltaan pääosin yhteneväinen, mutta Keskustan äänestäjät poikkeavat muista arvokonservatiivisen ajatusmaailmansa vuoksi. Myös suhtautuminen talouskasvun ehtoihin jakaa hallituspuolueiden äänestäjiä. Vihreät ja Vasemmistoliiton äänestäjät ovat muiden hallituspuolueiden äänestäjiin verrattuna selvästi valmiimpia ympäristönsuojelutoimiin jopa talouskasvun kustannuksella.

Lähteet

Bengtsson Åsa, Kasper, M. Hansen, Olafur P. Haroarson, Hanne M. Narud ja Henrik Oscarsson (2013): *The Nordic voter*. Colchester: ECPR Press.

Franklin, Mark N., Thomas Mackie ja Henry Valen (toim.) (2009): *Electoral change: Responses to evolving social and attitudinal structures in Western countries*. 2nd Edition. Colchester: ECPR Press.

Grönlund, Kimmo (2011): Politiskt beteende i Svenskfinland och På Åland. Teoksessa Kimmo Grönlund (toim.): *Språk och politisk mobilisering – Finlandssvenskar i publikdemokrati*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, 63–86.

Grönlund, Kimmo ja Jussi Westinen (2012): Puoluevalinta. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 156–187. Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-172-2 (luettu 20.1.2020).

Grönlund, Kimmo (2019): Party Choice. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.): *Voting and Public Opinion in Finland. The Parliamentary Election of 2019*. Turku: Institutet för samhällsforskning, Åbo Akademi, 8–13.

Kirchheimer, Otto (1966): The Transformation of Western European Party Systems. Teoksessa J. LaPalombara ja M. Weiner (toim.): *Political Parties and Political Development*. New Jersey: Princeton University Press, 177–200.

Lipset, Seymour M. ja Stein Rokkan (1967): *Party Systems, and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

Mudde, Cas (2007): *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paloheimo, Heikki (1988): Eduskuntavaalien 1987 kannatussiirtymät. *Politiikka* 1/1988, 65–77 .

Paloheimo, Heikki (2005): Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 202–228.

Paloheimo, Heikki (2008): Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–60.

Sides, John ja Daniel J. Hopkins (2015): *Political polarization in American politics.* New York: Bloomsbury Publishing USA.

Stubager, Run (2009): Education-based group identity and consciousness in the authoritarian-libertarian value conflict. *European Journal of Political Research* 48(2), 204–233.

Tilley, James R. ja Geoffrey Evans (2011): Political generations in Northern Ireland. *European Journal of Political Research* 50(5), 583–608.

van der Brug, Wouter ja Joost van Spanje (2009): Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension. *European Journal of Political Research* 48(3), 309–334.

Wass, Hanna (2008): *Generations and turnout. The generational effect in electoral participation in Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Werfhorst, Herman G. ja Nan Dirk de Graaf (2004): The sources of political orientations in post-industrial society: Social class and education revisited. *The British Journal of Sociology,* 55(2), 211–235.

Westinen, Jussi (2015): *Cleavages in contemporary Finland*: *A study on party-voter ties*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Westinen, Jussi (2016): Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 249–272. Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1 (luettu 20.1.2020).

12 Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019

Veikko Isotalo, Peter Söderlund & Åsa von Schoultz

12.1 Johdanto

Konsensushakuisuutta ja ideologiattomuutta on perinteisesti pidetty suomalaisen poliittisen päätöksenteon tunnusomaisina piirteinä. Lisäksi Suomen politiikalle on ollut luonteenomaista, että puolueiden välistä kilpailua on käyty yksinomaan poliittisessa keskustassa – ei niinkään ideologisilla äärilaidoilla. Politiikan ideologiattomuus on myös heijastunut hallitusneuvotteluihin, joissa ei ole kiinnitetty huomiota koalitioiden ideologiseen yhteneväisyyteen, vaan keskiössä on ollut eduskunnan enemmistön turvaaminen; mieluisimpana vaihtoehtona onkin ollut vahva enemmistö, joka tarjoaa hallitukselle liikkumavaraa ratkoa mahdollisia sisäisiä erimielisyyksiä (Karvonen 2014). Äänestäjien näkökulmasta politiikka näyttää epäselvältä ja vaihtoehdottomalta, kun puolueet ovat haluttomia kertomaan vaalikampanjoissaan, minkälaiseen hallitukseen he olisivat valmiita osallistumaan. Näin puolueet välttävät yksiselitteisiä sitoumuksia, jotka voisivat estää niitä pääsemästä hallitukseen.

Toisaalta vaikuttaa siltä, että suomalainen politiikka olisi murroksessa. Poliittinen kenttä on alkanut näyttää aikaisempaa ideologisoituneemmalta tai polarisoituneemmalta. Tämän näkemyksen mukaan puolueiden väliset ideologiset etäisyydet ovat kasvussa, mikä ilmenee entistä selväpiirteisempinä ja toisistaan eriävinä poliittisina kannanottoina vaaleissa ja puolueiden välisen yhteistyön hankaloitumisena yli ideologisten jakolinjojen. Merkkejä murroksesta oli vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaalien jälkeisissä hallitusneuvotteluissa. Jyrki Kataisen johtaman ”sixpackin” (2011–2014) ja tätä seuranneen Stubbin hallituksen

heikko suorituskyky vaalikaudella 2011–2015 johtui hallituspuolueiden, ja erityisesti Kokoomuksen ja SDP:n välisistä ristiriidoista. Vuoden 2015 vaalien jälkeen hallitusneuvotteluista muotoutui aiempaa ideologiavetoisempi prosessi. Sipilän hallitus muodostettiin kaikkien hallituspuolueiden jakamalle oikeistolaiselle ja arvokonservatiiviselle arvopohjalle Keskustan, Perussuomalaisten ja Kokoomuksen kesken. Vuonna 2019 Sipilän hallituksen korvasi SDP:n Antti Rinteen johtama keskusta-vasemmistopohjainen hallitus.

Poliittisten vastakkainasettelujen vahvistumiseen liittyvä trendi ei koske vain Suomen politiikkaa, vaan samansuuntaista kehitystä on nähty monissa muissa läntisissä demokratioissa. Näissä havainnoissa tulee yleensä esiin joko ideologisen tai affektiivisen eli tunnepohjaisen polarisaation kasvu. Affektiivisella polarisaatiolla tarkoitetaan puolueiden kannattajien välisen vihanpidon yleistymistä, kun taas ideologinen polarisaatio viittaa puolueiden ideologisen etäisyyden kasvuun (Iyengar ym. 2012). Poliittisen järjestelmän mahdollisesta murroksesta onkin muodostunut yksi johtavista politiikan tutkimuksen keskusteluaiheista. Murroksen pääsyynä on yleisesti pidetty identiteettipolitiikan nousua. Vaihtoehtoiset selitysmallit puolestaan korostavat, että murroksen taustalla olisivat syvemmät puolueiden ja äänestäjien välisten suhteiden muutokset. Nämä ovat seurausta uusista jakolinjoista (cleavages), jotka puolestaan johtavat muutoksiin puoluejärjestelmissä (Ford ja Jennings 2020).

Poliittinen polarisaatio nähdään yleisesti negatiivisena asiana, sillä toimiva demokratia vaatii ainakin jonkin verran toimijoiden välistä kunnioitusta ja poliittisten ryhmittymien halua keskustella asioista. Ei siis ole kovin yllättävää, että polarisaation on todettu olevan negatiivisessa yhteydessä vakauteen ja hallinnon kykyyn saavuttaa sille annettuja tavoitteita (Lijphart 1984; Ostby 2008; Powell 1982). Toisaalta kohtuullinen määrä polarisaatiota voi kuitenkin auttaa havainnollistamaan puolueiden poliittisten agendojen eroja, ja tätä kautta polarisaatio on myös elintärkeä edellytys poliittisen järjestelmän normaalille toiminnalle (Schattschneider 1960; Rosenblum 2010).

Tässä luvussa tutkimme muutoksia äänioikeutettujen ja puolueiden äänestäjien ideologisessa polarisaatiossa eduskuntavaaleissa 2003–2019. Keskitymme kahteen ideologiseen ulottuvuuteen. Ensin tutkimme sitä, miten äänestäjät sijoittavat itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Mittaria käytetään vakiintuneesti myös kansalaisten taloutta koskevien mielipiteiden analysointiin (esim. verotus, tulonjako ja julkisen sektorin koko). Monissa läntisissä demokratioissa vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden keskeinen merkitys puoluejärjestelmän kannalta on johtanut siihen, että siihen on alettu viitata ”meta-ulottuvuutena”, joka pitää sisällään muitakin kuin puhtaasti taloudellisia asiakysymyksiä (Mair 2007). Empiiriset tarkastelut kuitenkin osoittavat, että Suomessa vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus korreloi ensisijaisesti taloudellisten arvojen kanssa.

Toinen tarkastelumme dimensio kytkeytyy uudempaan keskusteluun identiteeteistä ja elämäntyyleistä sekä näille rakentuvista poliittisista vastakkainasetteluista, jotka ovat muodostuneet viime vuosikymmeninä entistä merkittävämmiksi monissa poliittisissa järjestelmissä (Ford ja Jennings 2020; van der Brug ja van Spanje 2009). Tätä dimensiota kutsutaan usein GAL–TAN-ulottuvuudeksi (Green-Alternative-Libertarian vs. Traditional-Authoritarian-Nationalist) ja se linkittyy esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, ympäristöön, vähemmistöjen asemaan ja nationalismiin liittyviin asiakysymyksiin. GAL–TAN-ulottuvuuden merkityksen kasvu onkin yhdistetty vihreiden ja radikaalien oikeistopopulististen puolueiden vaalimenestykseen länsieurooppalaisissa puoluejärjestelmissä (ks. Abou-Chadi 2016; Jungar ja Jupskås 2014).

Jakolinjoista sosiaalisiin identiteetteihin?

Teoria poliittisista jakolinjoista on ollut yksi vaikutusvaltaisimmista selityksistä äänestyskäyttäytymiselle yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen siirtymisen jälkeen. Sen mukaan keskeiset yhteiset intressit jakavat väestön poliittisiin puolueisiin, jotka ajavat kunkin yhteiskuntaryhmän etuja. Seymour Martin Lipsetin ja Stein Rokkanin vuonna 1967 esittelemä jakolinjateoria kykeni selittämään monien Länsi-Euroopan maiden puoluejärjestelmien ja äänestyskäyttäytymisen vakautta osoittamalla yhteyden yhteiskuntaryhmien intressien sekä puolueiden organisointi- ja mobilisointikykyjen välillä. Suomen poliittisessa historiassa keskeisiä jakolinjoja ovat olleet luokka-asema ja kaupunki–maaseutu-jako. Poliittisen järjestelmämme perinteisesti vahvimmat puolueet (SDP, Keskusta ja Kokoomus) ovat muodostuneet näiden jakolinjojen pohjalta (Westinen 2015).

Luokka-asemaan sekä yhteiskunnan elinkeino- ja ammattirakenteeseen perustuvien poliittisten jakolinjojen merkitys äänestyskäyttäytymisen kannalta on kuitenkin voimakkaasti kyseenalaistettu viime vuosikymmeninä (Dalton 2000; Franklin ym. 1992). Monet tutkijat katsovat jakolinjojen mukaisen äänestyskäyttäytymisen heikentyneen, mikä on ollut havaittavissa vahvasti puolueisiin samaistuvien äänestäjien osuuden laskuna ja samanaikaisesti äänestäjäkunnan yksilöitymisenä ja vaalitulosten volatiliteetin kasvuna kehittyneissä demokratioissa (Bengtsson ym. 2014; Dalton 1984; Dalton ja Wattenberg 2000; Söderlund 2016). Nämä tekijät ovat puolestaan tehneet tilaa uusille puolueille, kuten Suomessa Vihreille ja Perussuomalaisille, ja uusille ideologisille konflikteille, jotka pohjaavat kulttuurisiin arvoihin (Ford ja Jennings 2020).

Politiikan tutkimuksen piirissä käyty tieteellinen keskustelu siirtyi 2010-luvulla perinteisten jakolinjojen purkautumisesta ja uusien potentiaalisten jakolinjojen tunnistamisesta kohti keskustelua identiteettipolitiikasta. Sosiaalisen identiteetin teoria kehitettiin sosiaalipsykologiassa 1970- ja 1980-luvuilla, ja sitä on hyödynnetty selittämään nykypäivän kasvavaa politiikan polarisaatiota. Teorian ydinajatus on, että ihmiset sijoittavat itsensä ryhmiin,

jotka tarjoavat heille sosiaalisen identiteetin, joka toimii ylpeyden ja itsetunnon lähteenä. Sosiaalisten identiteettien varjopuolena on, että oma identiteetti rakentuu ulkoryhmän määrittelyyn luoden käsityksen ”meistä” ja ”heistä” (Tajfel 1970). Jotta sosiaaliset identiteetit olisivat poliittisesti merkittäviä, tulee olla kaksi eri ryhmää, jotka edustavat asiakysymyksiä, joista ihmiset ovat taipuvaisia valitsemaan jommankumman puolen. Vihamielisyys toista ryhmää kohtaan ja siitä seuraava vahvempi identifikaatio omaan ryhmään voivat johtaa polarisaatioon, mikä saattaa puolestaan johtaa haluttomuuteen osallistua poliittisiin keskusteluihin ja yhteistyöhön.

Sosiaalisen identiteetin teoria voi auttaa ymmärtämään sitä, mikä suomalaisessa poliittisessa kentässä on muuttunut. Esimerkiksi Perussuomalaisten on vaikea osallistua samaan hallitukseen RKP:n, Vihreiden ja Vasemmistoliiton kanssa. Perussuomalaisten ja näiden kolmen puolueen mielipiteet eriävät monissa politiikan asiakysymyksissä, mikä ei tietenkään luo hyvää pohjaa yhteistyölle, mutta vielä 2000-luvun alun poliittisessa kulttuurissa tämä tuskin olisi muodostunut esteeksi hallitusyhteistyölle. Nykytilannetta voikin selittää entistä ärtyneempi keskusteluilmapiiri, jossa vahvat tunteet ”meistä” ja ”heistä” yhdistyvät poliittisiin identiteetteihin.

Tämä luku keskittyy Suomen eduskuntapuolueiden ideologiseen polarisaatioon ja sen muutoksiin. Analyysit kohdistuvat puolueiden äänestäjäkuntiin, eivätkä ne sisällä tietoja sosioekonomisten tai demografisten ryhmien ideologisista sijainneista. Väestöryhmittäisiä eroja sivuttiin edellä puolueiden äänestäjiä koskevassa luvussa, ja niitä on käsitelty myös edellisessä eduskuntavaalitutkimuksessa (Westinen ym. 2016).

12.2 Aineisto ja menetelmät

Havaintomme puolueiden äänestäjäkuntien ideologisesta polarisaatiosta perustuvat vuosien 2003–2019 eduskuntavaalitutkimusten kyselyaineistoihin. Jotta aineistojen muuttujien vertailu olisi mahdollista ja luotettavaa, laskimme kullekin aineistolle painomuuttujat yhdellä ja samalla menetelmällä.[18] Painomuuttujissa huomioitiin vastaajien äidinkieli, vaalipiiri, ikä, sukupuoli ja puoluekannatus. Käyntikyselyyn vastanneille ja kyselyn jälkeiseen perävaunulomakkeeseen vastanneille laskettiin omat painomuuttujat. Tämän jälkeen valitsimme tarkasteluun käyntikyselyyn vastanneiden itsesijoittumiset vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella, jota mitattiin kokonaislukuasteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa vasemmistoa ja 10 oikeistoa. Analyysiin ei otettu mukaan vastaajia, jotka eivät osanneet sijoittaa itseään

18 Käytimme American National Election Surveyn painojen laskentatapaa, joka on replikoitu anesrake R-paketissa (Pasek 2018). Painot muodostettiin Tilastokeskuksen ja oikeusministeriön vaalien tieto- ja tulospalvelun tietojen perusteella.

dimensiolle. Arvio omasta ideologisesta sijoittumisesta on vakiintunut mittari äänestäjien vasemmisto–oikeisto-asemoitumiselle. Yhtä vakiintunutta mittaustapaa ei ole käytössä GAL–TAN-ulottuvuudelle. Kehitimme äänestäjien ideologiselle sijoittumiselle GAL–TAN-ulottuvuudella mittarin, joka koostuu vastauksista useisiin eduskuntavaalitutkimuksissa esitettyihin väittämiin.

GAL–TAN-ulottuvuutta valittiin mittaamaan kuusi eri politiikan aihealuetta, jotka linkittyvät ulottuvuuden teoreettiseen taustaan, ja joista löytyi mahdollisimman muuttumattomina pysyneitä kysymyksiä jokaisesta eduskuntavaalikyselystä vuosilta 2003–2019. Aihealueiksi valikoituivat autoritäärisyys (AUTOR.), perinteiset arvot (ARVOT), maahanmuutto (MAAH.), seksuaaliset vähemmistöt (SEKS. VÄH.), ympäristö (YMP.) ja Euroopan unioni (EU). Taulukossa 12.1 on esitetty valitut kysymykset. P-alkuinen muuttujakoodi kysymyksen edessä osoittaa, että asiaa on kysytty kyselyaineiston perävaunulomakkeessa. Koska kaikkina vuosina on mukana ainakin yksi tällainen kysymys, käytetään GAL–TAN-ulottuvuuden aineistona pelkästään perävaunulomakkeen palauttaneita vastaajia. On myös huomionarvoista, että useimpien kysymysten vastausasteikkona oli 0–10, kun taas osassa asteikko oli lyhyempi (1–5). Lyhyemmät vastausasteikot skaalattiin ylöspäin vastaamaan pidempää vastausasteikkoa ennen summamuuttujan muodostamista. Perävaunuun vastanneille, mutta yksittäiseen kysymykseen vastaamatta jättäneille vastauksille annettiin arvo 5. Summamuuttujan muodostamisen jälkeen palautettiin GAL–TAN-ulottuvuuden arvot takaisin asteikolle 0–10, jossa 0 vastaa suurinta mahdollisinta GAL-arvoa ja 10 puolestaan suurinta mahdollisinta TAN-arvoa.

GAL–TAN-ulottuvuuden väittämien valinnassa keskityttiin sekä mittarin konsistenssiin että stabiliteettiin. Tavoitteena siis oli, että ulottuvuutta mitataan luotettavasti, ja että samaa asiaa mitataan jokaisena aineiston keruuvuotena. Mittarin eri vuosille laskettiin konsistenssia mittaavat Cronbachin alfa -estimaatit, joiden matalin arvo (0,47) havaittiin vuosina 2003 ja 2007. Sen jälkeen arvot nousivat tasaisesti saavuttaen suurimman arvon (0,67) vuonna 2019. Tämä kehitys tukee ajatusta GAL–TAN-ulottuvuuden merkityksen kasvusta. Korkeampi Cronbachin alfa tarkoittaa, että suomalainen äänestäjäkunta on alkanut vastata yhteneväisemmin dimensioon liittyviin kysymyksiin 2010-luvulla, kun taas 2000-luvulla kysymykset vaikuttivat olevan äänestäjille irrallisia, mikä tarkoitti suurempaa hajontaa yksittäisen vastaajan vastauksissa. Lisäksi on huomionarvoista, että GAL–TAN-kysymysten analyysissa on huomattavasti vähemmän vastaajia kuin vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden tarkastelussa. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden analyysien tilastollista tarkkuutta voidaan siksi pitää GAL–TAN-ulottuvuutta parempana. Puoluekohtaiset vastaajamäärät molempiin dimensioihin löytyvät liitteistä (ks. liitetaulukko 12.1).

Taulukko 12.1 GAL–TAN muuttujat aihealueittain eduskuntavaalikyselyissä 2003–2019.

	2003	2007	2011	2015	2019
AUTOR.	[P] Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen	[P] Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen	[P] Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen	[P] Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaan kurin ja järjestyksen	[P] Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaan kurin ja järjestyksen
ARVOT	[P] Uskonnollisten arvojen vahvistaminen	[P] Perinteisten arvojen ja moraalikäsitysten vahvistaminen	[P] Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	[K] Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	[K] Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa
Maah.	[P] Pakolaisten maahantulon rajoittaminen	[P] Maahanmuutto muodostaa vakavan uhan kansalliselle omaleimaisuudellemme	[P] Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa*	[K] Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa*	[K] Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa*
SEKS. VÄH.	[P] Samaa sukupuolta olevien rekisteröityjen parien pitää voida adoptoida lapsia*	[P] Seksuaalisten vähemmistöjen aseman parantaminen*	[P] Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia*	[K] Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia*	[K] Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia*
YMP.	[P] Toiminta luonnonsuojelun tehostamiseksi*	[P] Ilmastonmuutoksen hillitseminen*	[P] Ympäristö-ystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan*	[K] Ympäristö-ystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan*	[K] Ympäristö-ystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan*
EU	[P] Euroopan unionin jäsenyys on Suomelle myönteinen asia*	[P] Euroopan unionin jäsenyys on Suomelle myönteinen asia*	[P] EU jäsenyys on ollut Suomelle kaiken kaikkiaan myönteinen asia*	[K] Euroopan unioniin vähemmän sitoutunut Suomi	[K] Euroopan unioniin vähemmän sitoutunut Suomi

Tähdellä (*) merkittyjen kysymysten vastausvaihtoehdot on pisteytetty käänteisesti ennen muuttujien yhteenlaskua

12.3 Tulokset

Tuloksemme kuvaavat suomalaisten äänioikeutettujen ideologista sijoittumista vasemmisto–oikeisto- ja GAL–TAN-dimensiolla kahden vuosikymmenen aikana ja sijoittumisessa tapahtuneita muutoksia. Puoluekohtaisissa tarkasteluissa keskitymme kahdeksaan suurimpaan eduskuntapuolueeseen. Pääpaino on visuaalisessa tarkastelussa, joka on usein

jätetty vähälle huomiolle suomalaisessa politiikan tutkimuksessa. Puoluekohtaiset keskiarvosijainnit on taulukoitu tämän luvun liitetaulukossa 12.2. Pelkästään keskiarvojen laskeminen ja taulukointi voisivat kuitenkin piilottaa jakaumissa tapahtuneet muutokset, koska esimerkiksi keskiarvoissa äänestäjien siirtyminen ideologisen ulottuvuuden vastakkaisille äärilaidoille näkyy tuloksiltaan samana kuin jos äänestäjät pakkautuisivat ulottuvuuden keskikohtaan. Jakaumamuutosten visuaalinen tarkastelu osoittaa muutokset yksityiskohtaisemmin.[19]

Ideologisten arvojen jakautumisen tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota erityisesti kahteen eri tekijään: ensiksi arvojen jakautumiseen koko äänestäjäkunnan keskuudessa ja toiseksi missä määrin puolueiden kannattajien arvot eroavat toisistaan. Näistä tekijöistä ensimmäistä tarkastellaan kuvioiden 12.1 ja 12.3 yläosassa, joissa esitetään äänestäjien ideologisen sijainnin jakautuminen kokonaisuudessaan niin, että jakaumien puoluekohtaisten pinta-alojen osuudet koko jakaumasta vastaavat kunkin puolueen kyseisen vuoden vaalitulosta. Puolueiden äänestäjien lisäksi kuvioiden 12.2 ja 12.4 oikeassa alaosassa on havainnollistettu äänioikeutettujen jakaumat ideologisilla ulottuvuuksilla. Puolueiden väliset erot ilmenevät vertaamalla kuvioiden 12.2 ja 12.4 jakaumia toisiinsa.

12.3.1 Vasemmisto–oikeisto

Äänestäjäkunnan sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle on muuttunut merkittävästi viime vuosikymmeninä. Kuvion 12.1 yläosasta nähdään, että puoluevalintansa ilmoittaneiden äänestäjien suosituin itsesijoitusarvo on ollut kaikkina vaalivuosina akselin keskikohta eli 5, mutta ero on kaventunut huomattavasti suhteessa lievästi oikealle itsensä sijoittaneisiin (arvo 7) viimeisissä kolmissa vaaleissa. Vuonna 2019 nämä positiot ovat jo melkein yhtä suosittuja. Suomalainen äänestäjäkunta ei siis ole jakautunut Gaussin kellokäyrän eli normaalijakauman mukaisesti, vaan iso osa äänestäjistä kokee itsensä maltillisen oikeistolaiseksi. Jakaumien muodosta nähdään, että akselin keskikohta on menettänyt suosiotaan ja puoluevalintansa kertoneet äänestäjät ovat jakautuneet entistä laajemmalle ideologiselle alueelle, mikä viittaa jonkinasteiseen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden uudelleenpolitisoitumiseen. Jakaumien huipukkuus on vähentynyt selvimmin vuonna 2019, jolloin vasemmistolaiset ääripositiot ovat ensimmäistä kertaa suositumpia kuin oikeiston ääriarvot, kun tarkastellaan jakaumien reunimmaisten arvojen eli ”häntien” paksuutta.

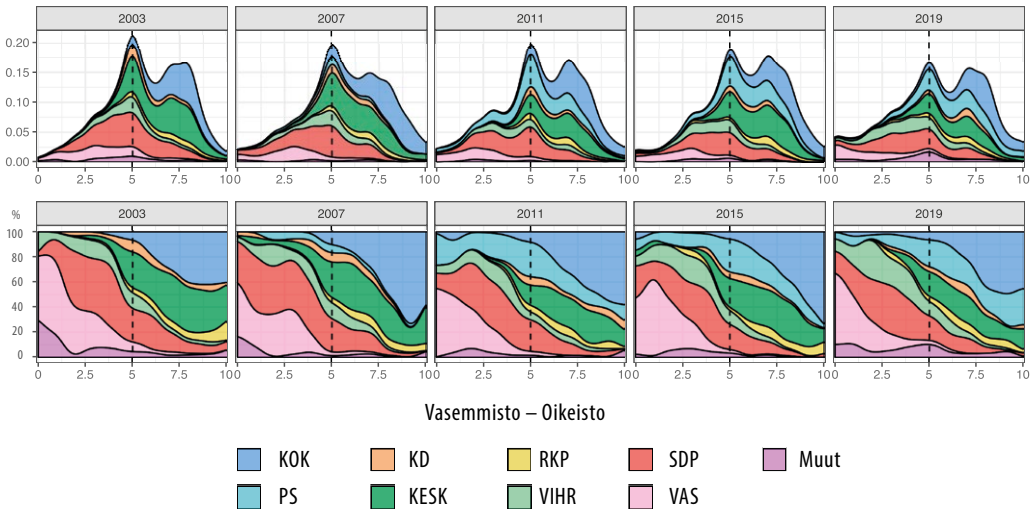
Puoluekantansa ilmoittaneiden äänestäjien sijoittumista on mielekästä verrata kuvioon 12.2, jossa esitetään vastaava jakauma kaikille äänioikeutetuille. On mielenkiintoista, että

19 Tämän luvun kuviot on piirretty R-ohjelman ggridges ja ggplot2 -kirjastojen avulla (Wilke 2018; Wickham 2016). Tiheysfunktiojakaumat muodostettiin ydinestimointi-menetelmällä (eng. kernel density estimation), jota käytetään yleisesti jatkuvien muuttujien visualisointiin. Ydinestimaattorin sileyttä kontrolloitiin asettamalla ytimen leveydeksi 0.5 jokaista kuviota muodostettaessa.

äänioikeutettujen jakaumassa ei ole havaittavissa yhtä suurta siirtymää pois ulottuvuuden keskikohdasta, vaan äänioikeutettujen jakaumat tasoittuvat loivemmin ja jakaumien hännät paksuuntuvat huomattavasti vähemmän. Vuonna 2003 puoluekantansa ilmoittaneista vastaajista sijoitti itsensä vasemmistoon (0–3) 15 prosenttia, keskustaan (4–6) 45 prosenttia ja oikeistoon (7–10) 40 prosenttia. Vastaavasti vuonna 2019 puoluekantansa ilmoittaneiden vasemmistolaisten äänestäjien osuus kasvoi 23 prosenttiin, keskustaan kuuluvien osuus laski 38 prosenttiin ja oikeistolaisten äänestäjien osuus laski hiukan 39 prosenttiin. Edellä mainitut luvut viittaavat siihen, että jonkinasteista polarisaatiokehitystä olisi tapahtunut äänestäneiden keskuudessa. Suomen tapauksessa ei kuitenkaan voida vielä puhua vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden massapolarisaatiosta. Polarisaatiokehitys ei ole vielä päässyt etenemään pitkälle, eivätkä jakaumien laidat ole vielä nousseet merkittävästi haastamaan ideologisen keskustan suosiota.

Seuraavaksi siirrymme tutkimaan puolueiden välistä polarisaatiota (partisan polarization). Siinä löydämme merkkejä vasemmistolaisten puolueiden kannattajien siirtymisestä aiempaa vasemmalle ja samanaikaisesti Perussuomalaisten äänestäjien siirtymisestä oikealle.

Kuvio 12.1 Äänestäjien jakautuminen vasemmisto–oikeisto-akselilla ja puolueiden kannatus ideologisen sijainnin mukaan.

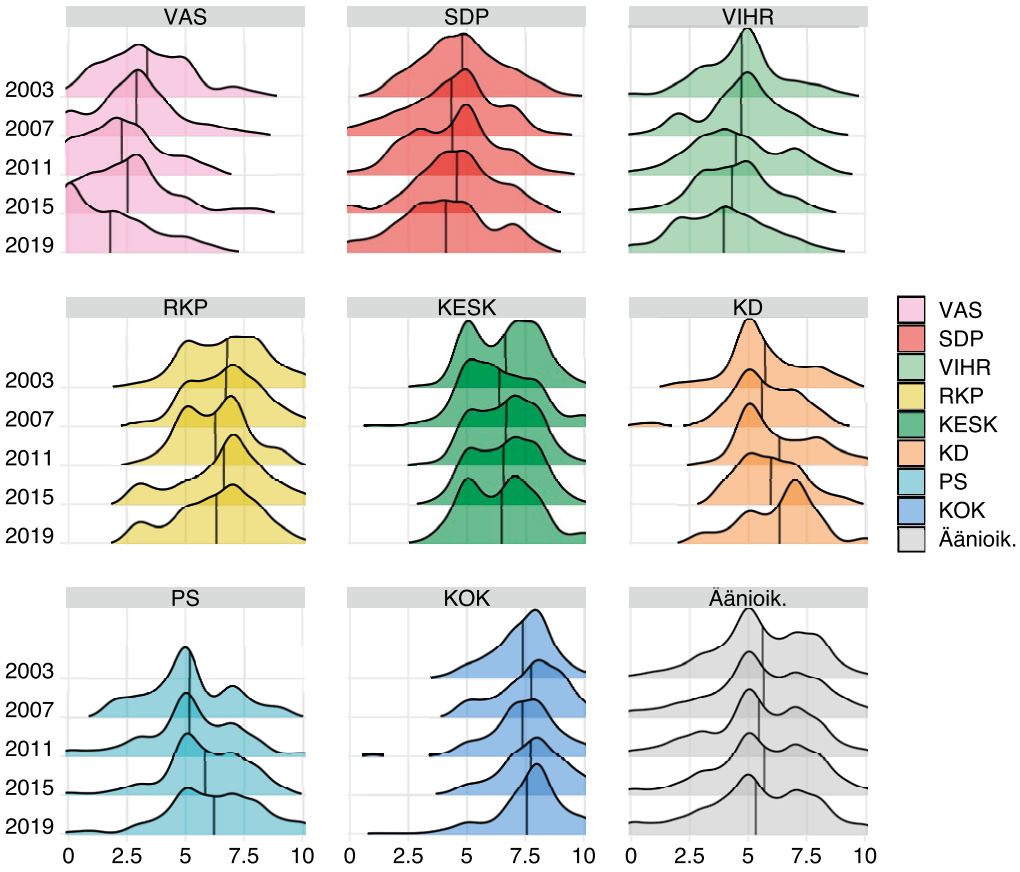

Kuvion 12.1 ylärivin puoluekohtaiset jakaumat osoittavat puoluekentässä tapahtuneet muutokset kahdella viime vuosikymmenellä. Merkittävin muutos on Perussuomalaisten nousu vuonna 2011 keskusta-vasemmistolaisten äänestäjien keskuudessa. Vielä vuonna 2003 Perussuomalaiset sisältyivät ”Muut”-kategoriaan. Oleellista on myös Perussuomalaisten äänestäjien sijoittumismuutos oikealle vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa. Kuvion 12.1

alarivillä nähdään puolueiden suhteellinen kannatus jokaisessa ideologisessa asemassa. Nämä paljastavat esimerkiksi Vihreiden parantaneen asemiaan vasemmistolaisten äänestäjien joukossa. Perussuomalaiset ovat saaneet vuodesta 2011 lähtien kannatusta vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden kaikissa kohdissa. Koska äänestäjäkunnan määrät kussakin ideologisessa positiossa vaihtelevat paljon, kuvion alarivin puoluekannatukset tulee suhteuttaa ylärivin tietoihin kunkin ideologisen sijainnin suosiosta.

Puolueiden sisäistä polarisaatiota voidaan tutkia harjannekuvioin (ridgeline plots), jotka näyttävät puolueiden kannattajien ideologisen jakauman ja näiden keskiarvon, joka on piirretty mustalla pystyviivalla. Vuodesta 2003 alkaen Vasemmistoliiton äänestäjät ovat selvästi siirtyneet aiempaa vasemmalle. Puolueen äänestäjien itsesijoittumisen keskiarvo on muuttunut 3,3:sta 1,8:aan (ks. kuvio 12.2). Puolueen vasemmistolainen käänne näkyy selvimmin vuonna 2019. Samankaltainen vasemmistolainen käänne – mutta kokoluokaltaan puolet pienempi – on havaittavissa myös Sosiaalidemokraattien ja Vihreiden äänestäjien keskuudessa. Edellisissä kaksissa vaaleissa Vihreiden äänestäjät ovat keskimäärin sijoittuneet SDP:n äänestäjistä vasemmalle.

Kuvio 12.2 Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen jakautuminen vasemmisto–oikeisto-akselilla.

Perussuomalaisten suhteen on trendi vastakkainen. Vuonna 2003 oli perussuomalaisia vastaajia eduskuntavaalikyselyssä liian vähän eikä tätä jakaumaa ole siksi esitetty. Vuosina 2007 ja 2011 perussuomalaiset olivat keskiarvoltaan hyvin lähellä ulottuvuuden keskikohtaa ja vastausarvo 5 oli puolueen äänestäjien keskuudessa suosituin. Yksi selitys tälle voi olla, että vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus on ollut Perusuomalaisten äänestäjille merkitykseltään toissijainen puolueen painottaessa muita kuin sosioekonomisia kysymyksiä. Vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa tapahtunut puolueen kannattajien oikeistolaistuminen näkyy ideologisen jakauman tasoittumisessa ja painottumisessa entistä oikeammalle. Puolueen keskiarvopositio onkin siirtynyt ajanjaksolla 5,1:stä 6,2:een.

Kristillisdemokraattien äänestäjäkunta on oikeistolaistunut, sillä vuoden 2019 aineistossa puolueen jakauma poikkeaa aiemmista ja keskiarvo yltää vähän yli kuuden vasemmisto–oikeisto-akselilla. Kristillisdemokraatteja äänestäneiden määrät ovat kuitenkin kyselyaineistoissa pieniä, eivätkä puoluetta koskevat tulokset ole näin yhtä luotettavia kuin suurilla puolueilla. Sama huomio havaintojen pienestä määrästä koskee vuosina 2011–2019 Ruotsalaista Kansanpuoluetta, jonka keskiarvosijainti on liikkunut joitakin kymmenyksiä kohti poliittista keskustaa.

Keskustan äänestäjäkunta on pysynyt ideologiselta sijainniltaan muuttumattomana ja vähän enemmän oikeistolaisena kuin Perussuomalaisten, Kristillisdemokraattien ja RKP:n äänestäjäkunnat. Äänestäjien itsesijoituksen perusteella oikeistolaisin eduskuntapuolue on ollut koko ajanjaksolla Kokoomus. Puolueen äänestäjien sijoittumisessa on ollut havaittavissa pientä vaihtelua keskiarvon 7,5 tuntumassa.

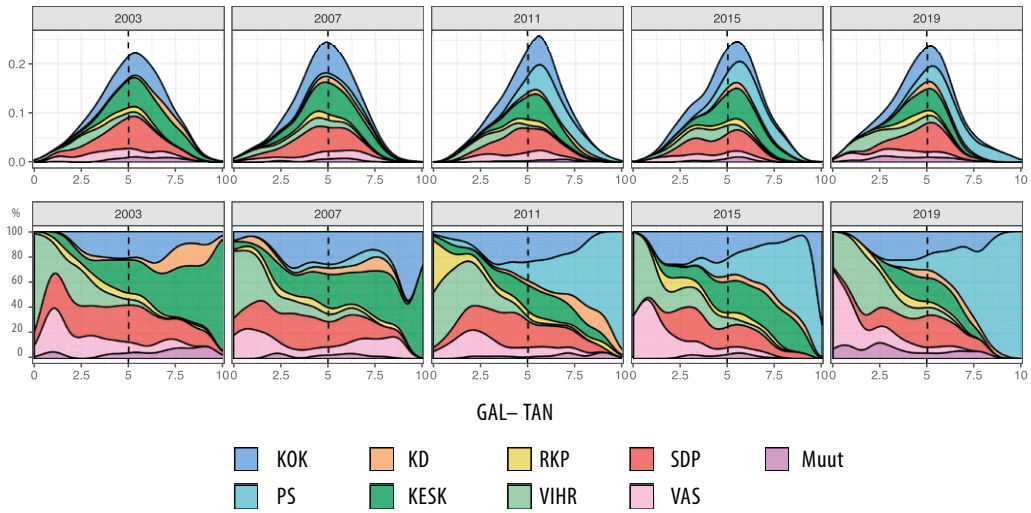
12.3.2 GAL–TAN

Kuviossa 12.3 on esitetty äänestäjien jakautuminen GAL–TAN-dimensiolla. Siinä missä vasemmisto–oikeisto-sijoitusta mitattiin 11-kohtisella kokonaislukuasteikolla, GAL–TAN-arvot muodostuvat usean kysymyksen vastausten perusteella. Tämä lisää mittarin saamien arvojen lukumäärää ja vastausten vaihtelua. GAL–TAN-arvot muunnettiin vertailtavuuden vuoksi asteikolle 0–10. Kuviosta 12.3 nähdään, että äänestäjät ovat jakautuneet lähes kellokäyrän mukaan kaikkina vaalivuosina. Tosin jakauman huippu on vuosina 2011 ja 2015 ollut hieman akselin keskikohdan oikealla puolella.

Tämä päähavainto kertoo, ettei Suomessa ole tapahtunut massapolarisaatiota myöskään GAL–TAN-ulottuvuudella. Tosin yhtenä merkittävänä koko äänestäjäkuntaa koskevana muutoksena voidaan pitää viherliberaalien (GAL) arvojen suosion lievää kasvua vuoden 2019 vaaleissa. Samanlainen trendi on havaittavissa kuvion 12.4 oikeassa alakulmassa, jossa äänioikeutettujen keskiarvo saavuttaa alimman arvonsa 4,7 vuonna 2019.

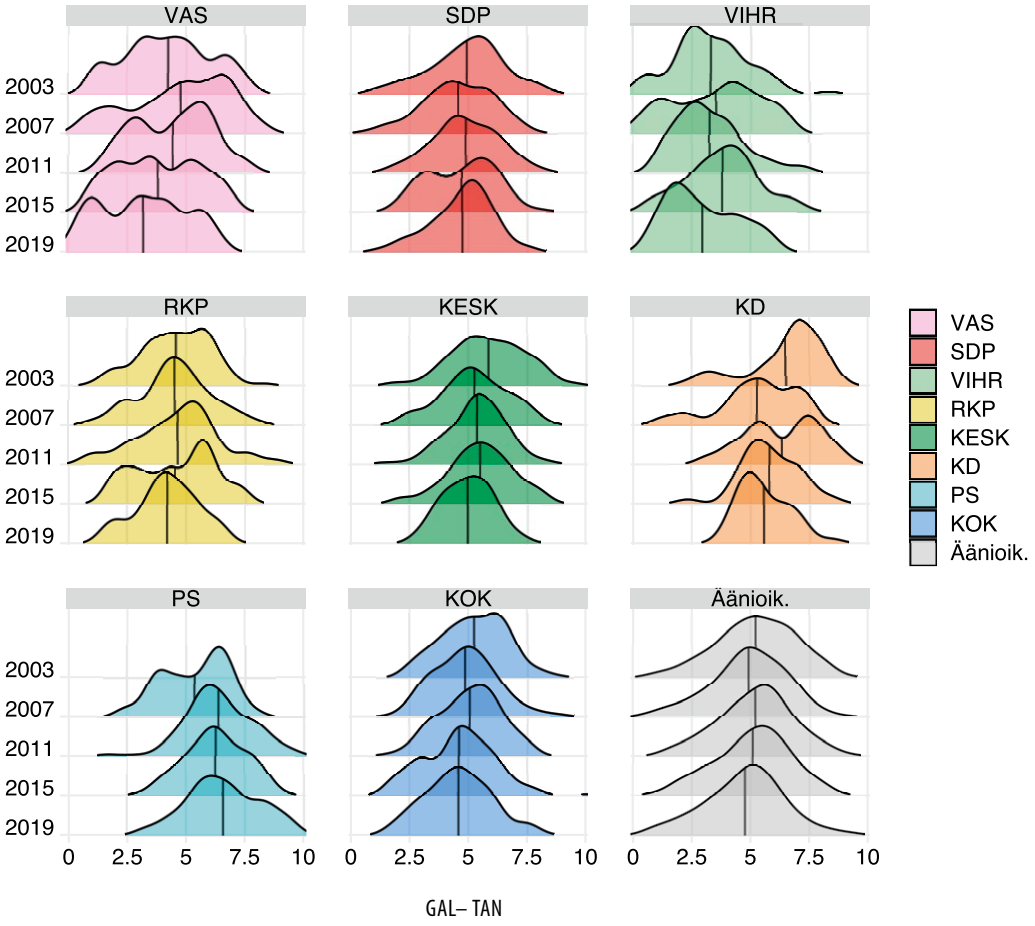
Tarkastellaan sitten äänioikeutettujen jakautumista GAL-päätyyn (x < 4), keskustaan (4 ≤ x ≤ 6) ja TAN-päätyyn (x > 6). Vuonna 2003 22 prosenttia äänioikeutetuista sijoittui viherliberaaliin GAL-päätyyn ja tämä luku kasvoi noin 30 prosenttiin äänioikeutetuista vuonna 2019. GAL–TAN-ulottuvuuden ideologiseen keskustaan on myös siirtynyt aiempaa enemmän vastaajia, sillä vuoden 2003 44 prosenttia on kasvanut reiluun 49 prosenttiin. Samanaikaisesti kansalliskonservatiivisten (TAN) arvojen suosio on vähentynyt 34 prosentista noin 21 prosenttiin. Puoluekantansa ilmoittaneiden äänestäjien keskuudessa muutokset ovat hyvin samansuuntaisia. GAL-TAN-ulottuvuudella suomalaiset äänestäjät ja äänioikeutetut sijoittuvat liberaalien ja konservatiivisten arvojen välimaastoon.

Kuvio 12.3 Äänestäjien jakautuminen GAL–TAN-dimensiolla ja puolueiden kannatus ideologisen sijainnin mukaan.

Kuvio 12.3 osoittaa Vasemmistoliiton ja Vihreiden äänestäjien siirtyneen GAL-päätyä kohden. Samanaikaisesti Perussuomalaiset ovat ottaneet haltuunsa äänestäjät vastakkaisesta ideologisesta päädystä vuodesta 2011 lähtien. Puolueiden äänestäjäkuntien GAL–TAN-jakaumat on esitetty kuviossa 12.4. Vihreät on vuosien saatossa säilyttänyt asemansa viherliberaaleimpana puoleena äänestäjäkuntien keskiarvoilla mitattuna. Puolueen äänestäjäkunnassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia 2003-2015, kunnes 2019 vaaleissa Vihreiden äänestäjäkunta siirtyi yhä enemmän viherliberaalimpaan suuntaan. Vasemmistoliitto puolestaan on kokenut puolueista merkittävimmän muutoksen kohti liberaaleja ja vihreyttä korostavia arvoja. Puolueen äänestäjien sijoittuminen kohti GAL-päätyä alkoi vuonna 2011 ja ilmiö on sen jälkeen voimistunut. Puolue nauttii jopa suurinta kannatusta dimension ääripäässä (arvossa 0).

Kuvio 12.4 **Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen jakautuminen GAL–TAN-dimensiolla.**

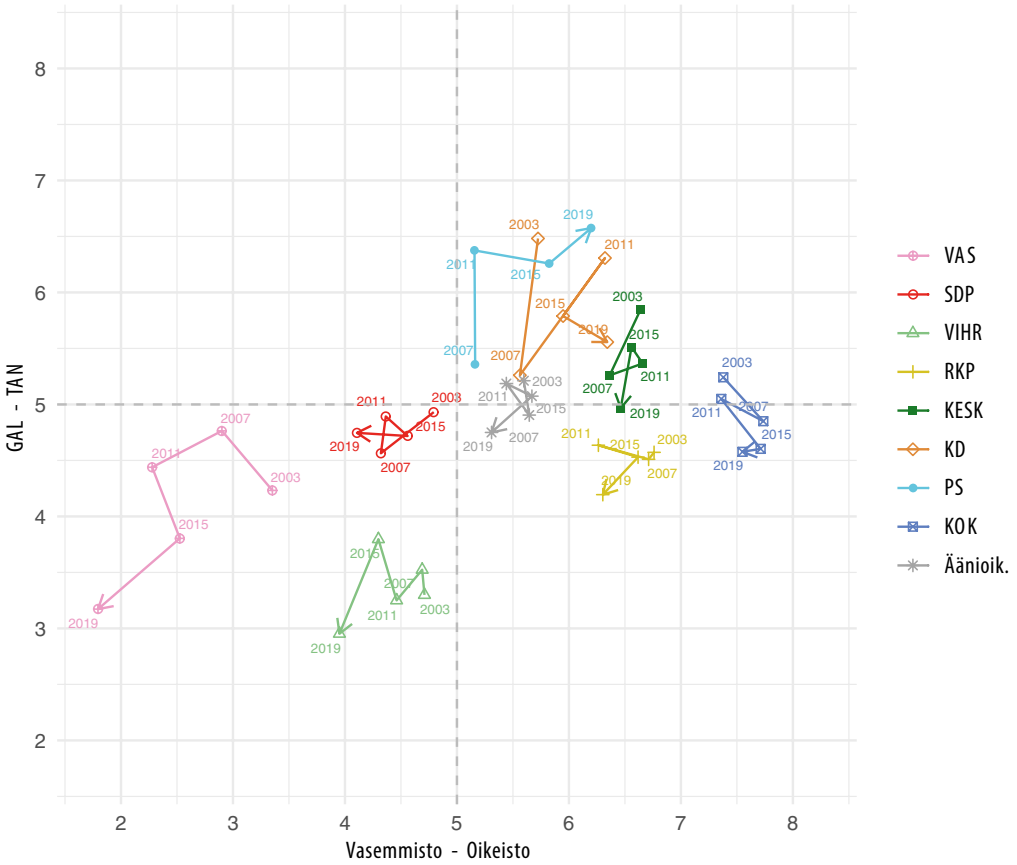

RKP:n äänestäjät ovat eduskuntapuolueista kolmanneksi liberaaleimpia. Puolueen äänestäjien muutokset GAL–TAN-ulottuvuudella ovat olleet pieniä. Stabiilisuushavainto koskee myös SDP:n äänestäjiä. He ovat pysyneet lähes paikoillaan keskiarvon 4,8 lähistöllä 16 vuoden ajan, tosin jakaumien muodossa on tapahtunut joitakin muutoksia. Myös Keskustan ja Kokoomuksen äänestäjät ovat sijainniltaan lähellä ideologista keskustaa. Näitä puolueita yhdistää se, että niiden kannattajilla on vuonna 2019 hiukan enemmän liberaaleja arvoja kuin vuonna 2003. Keskustan kannattajat ovat liikkuneet TAN-puolelta keskustaan, kun taas Kokoomuksen kannattajat siirtyivät keskeltä lievästi GAL-puoliskolle. Kansalliskonservatiivisimmat äänestäjät löytyivät kristillisdemokraateista ja perussuomalaisista. Kristillisdemokraateissa ideologista liikehdintää on ollut molempiin suuntiin, mitä voi selittää puolueen pieni vastaajamäärä. Vuonna 2019 Perussuomalaisten äänestäjien keskiarvo oli 6,6 vuonna 2019, mikä osoittaa puolueen siirtyvän yhä enemmän TAN-päätyyn, jossa korostuvat perinteiset arvot, vahvan johtajan kaipuu ja nationalismi.

12.3.3 Kaksiulotteinen ideologinen tila

Kuvioon 12.5 on tiivistetty vaalivuosittain puolueiden keskiarvosijainnit vasemmisto–oikeisto- ja GAL–TAN-ulottuvuuksilla. On melko tavallista, että nämä kaksi ulottuvuutta esitetään yhdessä äänestäjien, puolueiden tai ehdokkaiden asemia tarkasteltaessa. Näin tehdään nykyisin yleisesti sekä tieteellisessä kirjallisuudessa että mediassa, joka yhdistelee ulottuvuuksia esimerkiksi vaalikonevastausten raportoinnissa. Puolueiden äänestäjien keskiarvosijainneissa on merkittävää variaatiota. Kuvion 12.5 koordinaatisto muodostaa neliön, jonka vasemmassa alaneljänneksessä sijaitsevat Vasemmistoliitto, Vihreät ja SDP. Vasemmistoliitto sijaitsee puolueista eniten vasemmalla. Vihreät äänestäjät ovat pystyakselilla samalla tasolla Vasemmistoliiton kanssa vuosina 2015–2019, mutta Vihreiden äänestäjät sijaitsevat huomattavasti lähempänä ideologista keskustaa vasemmisto–oikeisto-akselilla. SDP oli vuonna 2003 lähellä ulottuvuuksien keskipistettä, mutta on siirtynyt siitä vasemmalle ja hiukan alaspäin vuoteen 2019 tultaessa. Kuvaajan yläoikeassa neljänneksessä sijaitsevat puolestaan Keskusta, Kristillisdemokraatit, Perussuomalaiset ja osittain Kokoomus. Nämä puolueet ovat äänestäjäkunnaltaan muita puolueita oikeistolaisempia ja enemmän konservatiivisia kuin liberaaleja. Oikeassa alaneljänneksessä sijaitsevat vain RKP ja Kokoomus, joka on puolueista kauimpana oikealla, mutta lähellä GAL–TAN-akselin keskikohtaa.

Kuvio 12.5 Puolueiden äänestäjien ja äänioikeutettujen keskiarvosijainnit kahdella ulottuvuudella.

Kaikkien äänioikeutettujen keskiarvoista ei voida päätellä yksiselitteistä kehitystä tiettyyn suuntaan (ks. harmaat pisteet kuviossa 12.5). Keskimäärin äänioikeutetut sijoittuvat hieman oikealle vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden keskikohdasta ja ovat arvoiltaan lievästi progressiivisia. Puolueiden äänestäjäkuntien väliset ideologiset etäisyydet ovat kuitenkin kasvaneet merkittävästi, mikä viittaa puolueiden välisen ideologisen polarisaation kasvuun vuodesta 2003 nykypäivään. Vasemmistoliiton äänestäjät ovat siirtyneet entistä enemmän vasemmalle ja kohti viherliberaaleja arvoja. Keskustan ja Kokoomuksen äänestäjät ovat myös siirtyneet liberaalimpaan suuntaan. Perussuomalaisten äänestäjät ovat siirtyneet oikealle ja kohti vahvempaa kansalliskonservatismia. Jossakin määrin nämä muutokset heijastelevat kansallisessa julkisessa keskustelussa monien asiakysymysten ympärillä tapahtunutta polarisaatiota viime vuosina. Valitettavasti aineistomme ei kerro sitä, johtuvatko muutokset puolueiden uusista äänestäjistä vai ovatko myös puolueiden pitkäaikaiset kannattajat polarisoituneet näkemyksiltään kuluvan vuosituhannen aikana (esimerkiksi kasvaneesta eliitin polarisaatiosta johtuen). Aineistomme ei myöskään kykene vastaamaan kovin yksityiskohtaisesti siihen, ovatko kansalaiset jakautuneet entistä selvemmin poliittisiin leireihin, joissa äärimmäisiä näkökantoja omaavat henkilöt sitoutuvat kannattamaan vain tiettyjä puolueita.

12.4 Päätelmät

Sosioekonomisiin yhteiskuntaluokkiin perustuva jakolinja on menettänyt paljon poliittista merkitystään sitten 1960-luvun. Samanaikaisesti äänestäjien ryhmäidentiteetit ja elämäntyylit ovat muodostuneet entistä tärkeämmiksi äänestyspäätösten selityksiksi.

Identiteettipolitiikkaan nojaava GAL–TAN-ulottuvuus ja sosioekonominen vasemmisto–oikeisto-jakolinja ovat limittyneet toisiinsa mutta ne ovat myös selvästi erillisiä. Ulottuvuuksien samanaikainen analyysi nosti esiin useita kiinnostavia havaintoja. Vuonna 2011 Perussuomalaisten kannatus pohjautui sekä vasemmistolaisiin että oikeistolaisiin äänestäjiin, jotka olivat arvoiltaan hyvinkin konservatiivisia. Tämän jälkeen perussuomalaisissa on tapahtunut siirtymää oikealle, kun taas Vasemmistoliiton äänestäjät ovat liikkuneet vasemmalle sekä kohti liberaaleja arvoja. Nämä havainnot viittaavat puolueiden välisen polarisaation kasvuun. Maltillisempaa ideologista liikehdintää on tapahtunut Vihreiden, Keskustan, Kokoomuksen ja SDP:n äänestäjien parissa. Vihreiden ja SDP:n äänestäjät ovat siirtyneet tarkastelujakson aikana lievästi vasemmalle. Kokoomuksen ja Keskustan äänestäjät ovat siirtyneet GAL–TAN-ulottuvuudella viherliberaalimpaan suuntaan niin, että Keskustan äänestäjät ovat ulottuvuuden ideologisessa keskustassa ja Kokoomuksen hiukan tämän alapuolella.

Massapolarisaatiosta ei ollut merkkejä, sillä koko äänestäjäkunnassa ideologisen keskustan suosio oli vielä voimissaan molemmissa dimensioissa, vaikkakin viime vaaleissa oli havaittavissa liikehdintää ulottuvuuksien äärilaidoille. Äänioikeutetut ovat keskiarvoltaan pysyneet lähes paikoillaan, tosin vuonna 2019 tapahtui pieni liikahdus ideologisesti vasemmalle ja viherliberaalimpaan suuntaan.

GAL–TAN-ulottuvuuden merkityksen nousun perustana Suomessa voidaan pitää jo vuonna 2003 havaittavissa olleita merkittäviä eroja puolueiden kannattajien asemoitumisessa tällä dimensiolla. Tuolloin sitä ei tosin vielä pidetty keskeisenä poliittisena jakolinjana. Vallitsevien arvoerojen varaan oli mahdollista rakentaa puoluekohtaisia ryhmäidentiteettejä, jotka auttoivat sitouttamaan omia äänestäjiä. Toisaalta nykykehityksen valossa on täysin mahdollista, ettei GAL–TAN-ulottuvuus säily itsenäisenä dimensiona kovinkaan kauan. Vasemmisto–oikeisto- ja GAL–TAN-ulottuvuus voivat sulautua lähitulevaisuudessa toisiinsa niin, että puolueet sijoittuvat yhdelle nousevalle suoralle, joka halkaisee dimensiot. Tällainen skenaario saa tukea pluralisaatioteoriasta, jonka mukaan vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella on taipumus sulauttaa itseensä uusia konfliktiulottuvuuksia (Kitschelt ja Hellemans 1990; Knutsen 1995).

Liitteet

Liitetaulukko 12.1 Vastaajamäärät (n) puolueittain ideologisten ulottuvuuksien mittareihin 2003–2019.

		KD	KESK	KOK	PS	RKP	SDP	VAS	VIHR	Äänioik.
VAS–OIK	2003	65	190	125	–	109	230	79	68	1149
	2007	59	204	186	31	188	210	79	93	1320
	2011	38	131	166	174	72	211	93	91	1205
	2015	53	262	173	183	33	193	86	107	1388
	2019	42	132	137	154	51	169	141	144	1354
GAL–TAN	2003	49	124	89	–	88	153	48	47	753
	2007	48	148	142	25	146	169	66	82	1025
	2011	27	90	114	119	38	156	66	54	806
	2015	26	124	91	94	15	108	42	63	684
	2019	23	77	69	88	24	97	76	79	753

Liitetaulukko 12.2 Puolueiden keskiarvosijainnit ideologisilla ulottuvuuksilla 2003–2019.

		KD	KESK	KOK	PS	RKP	SDP	VAS	VIHR	Äänioik.
VAS–OIK	2003	5,72 (5,31– 6,14)	6,64 (6,41– 6,88)	7,38 (7,16– 7,59)	–	6,76 (6,39– 7,13)	4,79 (4,55– 5,03)	3,35 (2,93– 3,77)	4,71 (4,27– 5,15)	5,60 (5,47–5,73)
	2007	5,56 (5,12–6,01)	6,36 (6,12–6,60)	7,73 (7,50–7,96)	5,14 (4,50–5,77)	6,71 (6,45–6,96)	4,32 (4,04–4,61)	2,91 (2,50–3,32)	4,71 (4,31–5,11)	5,63 (5,48– 5,79)
	2011	6,33 (5,75–6,91)	6,65 (6,40–6,91)	7,36 (7,08–7,63)	5,16 (4,84–5,47)	6,25 (5,94–6,56)	4,37 (4,11–4,63)	2,28 (1,94–2,62)	4,56 (4,08–5,04)	5,43 (5,29–5,57)
	2015	5,95 (5,57–6,33)	6,56 (6,37–6,75)	7,71 (7,47–7,96)	5,82 (5,56–6,08)	6,62 (5,99–7,24)	4,56 (4,25–4,87)	2,53 (2,14–2,91)	4,30 (3,97–4,63)	5,67 (5,54–5,80)
	2019	6,34 (5,87–6,81)	6,46 (6,19–6,73	7,55 (7,26–7,84)	6,20 (5,85–6,54)	6,30 (5,82–6,79)	4,11 (3,79–4,43)	1,79 (1,47–2,12)	3,95 (3,63–4,27)	5,31 (5,17–5,44)
GAL–TAN	2003	6,48 (5,89–7,07)	5,85 (5,54–6,16)	5,24 (4,93–5,55)	–	4,57 (4,17–4,97)	4,93 (4,66–5,20)	4,23 (3,62–4,84)	3,30 (2,82–3,78)	5,21 (5,06–5,35)
	2007	5,25 (4,63–5,86)	5,26 (5,01–5,51)	4,85 (4,61–5,09)	5,36 (4,73–5,99)	4,51 (4,22–4,80)	4,53 (4,29–4,78)	4,77 (4,18–5,35)	3,42 (2,99–3,85)	4,90 (4,78–5,02)
	2011	6,31 (5,65–6,97)	5,37 (5,09–5,64)	5,05 (4,79–5,31)	6,38 (6,10–6,65)	4,64 (4,08–5,20)	4,89 (4,67–5,12)	4,44 (4,04–4,84)	3,25 (2,86–3,64)	5,19 (5,07–5,31)
	2015	5,79 (5,29–6,29)	5,51 (5,24–5,79)	4,60 (4,20–5,00)	6,26 (5,98–6,54)	4,53 (3,61–5,45)	4,72 (4,41–5,02)	3,8 (3,10–4,51)	3,80 (3,39–4,20)	5,07 (4,92–5,22)
	2019	5,56 (5,10–6,01)	4,97 (4,69–5,25)	4,58 (4,19–4,97)	6,57 (6,14–7,01)	4,19 (3,63–4,76)	4,75 (4,47–5,02)	3,17 (2,73–3,62)	2,95 (2,57–3,33)	4,75 (4,60–4,90)

Huom. suluissa olevat arvot ovat keskiarvoestimaattien 95% luottamusvälin ala- ja ylärajat

Lähteet

Abou-Chadi, Tarik (2016): Niche party success and mainstream party policy shifts – how green and radical right parties differ in their impact. *British Journal of Political Science* 46, 417–436. doi:10.1017/S0007123414000155.

Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen, Olafur Hardarson, Hanne M. Narud ja Henrik Oscarsson (2014): *The Nordic voter: Myths of Nordic exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.

van der Brug, Wouter ja Joost van Spanje (2009): Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension. *European Journal of Political Research* 48, 309–334. doi:10.111 1/j.1475-6765.2009.00841.

Dalton, Russell J. (1984): Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies. *The Journal of Politics* 46(1), 264–284. Doi:10.2307/2130444.

Dalton, Russell J. (2000): The decline of party identifications. Teoksessa Russell Dalton ja Martin P. Wattenberg (toim.): *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dalton, Russell J. ja Martin P. Wattenberg (toim.) (2000): *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Ford, Robert ja Will Jennings (2020): The Changing Cleavage Politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science* 23, 1–17. https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957.

Franklin, Mark M., Thomas T. Mackie ja Henry Valen (1992): *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.

Iyengar, Shanto, Gauray Sood ja Yphtach Lelkes (2012): Affect, Not Ideology: A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Quarterly* 76(3), 405–431.

Jungar, Ann-Cathrine ja Anders R. Jupskås (2014): Populist radical right parties in the Nordic region: A new and distinct party family? *Scandinavian Political Studies* 37, 215–238. doi:10.1111/1467-9477.12024.

Karvonen, Lauri (2014): *Parties, Governments and Voters in Finland*. Colchester: ECPR Press.

Kitschelt, Herbert ja Staf Hellemans (1990): The Left-Right Semantics and the New Politics Cleavage. *Comparative Political Studies* 23(2), 210–238.

Knutsen, Oddbjørn (1995): Left–right materialist value orientations. Teoksessa J. van Deth ja E. Scarbrough (toim.): *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press, 160–196.

Lijphart, Arend (1984): *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press.

Lipset, Seymour M. ja Stein Rokkan (1967): Cleavage structures, party systems and voter alignments: An introduction. Teoksessa Seymour M. Lipset ja Stein Rokkan (toim.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

Mair, Peter (2007): Left-right orientations. Teoksessa Russell J. Dalton ja Hans-Dieter Klingemann (toim.): *Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press, 206–222.

Ostby, Gudrun (2008): Polarization, horizontal inequalities and violent civil conflict. *Journal of Peace Research* 45(2), 143–162.

Pasek, Josh (2018): *anesrake: ANES Raking Implementation*. R package version 0.80. https://CRAN.R-project.org/package=anesrake.

Powell, G. Bingham (1982): *Contemporary Democracies. Participation, Stability, and Violence*. Cambridge ja Lontoo: Harvard University Press.

Rosenblum, Nancy L. (2010): *On the Side of the Angels: An Appreciation of Parties and Partisanship*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Schattschneider, Elmer E. (1960): *The Semi-Sovereign People*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Söderlund, Peter (2016): Kannastaan epävarmat ja liikkuvat äänestäjät. Äänestäjät arvo- ja asenneulottuvuuksilla. Teoksessa Kimmo Grönlund & Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 343–356.

Tajfel, Henri (1970): Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American* 223(5), 96–103.

Westinen, Jussi (2015): *Cleavages in Contemporary Finland. A Study on Party-Voter Ties*. Turku: Åbo Akademi.

Westinen, Jussi, Elina Kestilä-Kekkonen ja Aino Tiihonen (2016): Äänestäjät arvo- ja asenneulottuvuuksilla. Teoksessa Kimmo Grönlund & Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 273–297.

Wickham, Hadley (2016): *ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis*. Springer-Verlag New York.

Wilke, Claus O. (2018): *ggridges: Ridgeline Plots in 'ggplot2'*. R package version 0.5.1. https://CRAN.R-project.org/package=ggridges.

13 Perussuomalaisten äänestäjäkunnan muutos 2011–2019

Jussi Westinen, Ville Pitkänen & Elina Kestilä-Kekkonen

13.1 Johdanto

Suomi oli koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen niitä harvoja Länsi-Euroopan maita, joissa oikeistopopulistiset puolueet[20] eivät olleet lyöneet itseään läpi. Ennen Perussuomalaisten läpimurtoa tehdyt analyysit olivat tosin osoittaneet, että Suomen asenneilmapiiri oli jo vuosituhannen alussa suosiollinen oikeistopopulismin kasvulle: eliitinvastaisuus ja epäluuloisuus maahanmuuttajia kohtaan olivat samalla tasolla muiden Länsi-Euroopan maiden kanssa, vaikka poliittinen luottamus olikin Suomessa hieman korkeammalla (Kestilä 2007).

Pian alkoi tapahtua. Timo Soinin johtama Perussuomalaiset sai vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa yli kymmenen prosentin kannatuksen. Sitä seurasivat vuoden 2011 eduskuntavaalien ”jytky” (19,1 %), kuntavaalien 2012 hyvä tulos (12,3 %) ja vuoden 2015 eduskuntavaalien ”jatkojytky” (17,7 %). Vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaaleissa Perussuomalaiset sai populistipuolueelle tyypillisellä tavalla ääniä hyvin erilaisilta äänestäjiltä ja vaihtelevin perustein. (ks. esim. Borg 2012; Westinen 2016).

20 Oikeistopopulistisella puolueella tarkoitetaan puoluetta, joka on sosiokulttuurisesti konservatiivinen ja suhtautuu rajoittavasti yhteiskunnan monimuotoisuuteen. Oikeistolaisuus ei siten viittaa tässä puolueen talouspoliittisiin näkemyksiin. Populismilla tarkoitetaan Cas Mudden (2007) määritelmän mukaisesti mukaan ideologiaa, joka jakaa ihmiset kahteen homogeeniseen ja vastakkaiseen ryhmään – ”aitoon kansaan” ja ”korruptoituneeseen eliittiin” – ja korostaa kansan tahtoa.

Puolue oli vaalimenestyksen ohella vakaalla institutionaalisella pohjalla: sillä oli vakiintunut ydinkannattajakuntansa duunarimiehissä, ja se saavutti asemansa keräämällä täysiä ehdokaslistoja pienimmissäkin vaalipiireissä vahvan ehdokasrekrytointinsa ansiosta. Myös paikallistason toiminta alkoi juurtua, ja puolueella oli populistipuolueelle tyypilliseen tapaan karismaattinen johtaja, jonka vetovoima oli hyvin merkittävä selittävä tekijä puolueen suosiossa. (Arter 2013; Arter ja Kestilä-Kekkonen 2014; Kestilä-Kekkonen ja Söderlund 2014.)

Puolueen poliittinen profiili kuitenkin muuttui kesäkuussa 2017. Perussuomalaiset vaihtoi puoluekokouksessa koko puheenjohtajistonsa. Uudeksi puheenjohtajaksi nousi erityisesti maahanmuuttokysymyksillä profiloitunut Jussi Halla-aho, ja myös koko varapuheenjohtajisto oli tullut tunnetuksi maahanmuuttokannanotoista. Puheenjohtajavaihdokset nostivat esiin puoleen sisäiset jännitteet erityisesti maahanmuuttokysymyksissä: moni puolueen eturivin hahmoista oli mukana maahanmuuttovastaisessa toiminnassa (Suomen Sisu, Nuiva-manifesti jne.), kun taas osa oli profiloitunut SMP:läisen perinnön vaalijoina, osa sosiaalipoliittisten asioiden edistäjinä ja osa yleispoliitikkoina paikallispolitiikassa (ks. Arter 2012).

Puoluekokouksen jälkeen hienoinen enemmistö puolueen kansanedustajista, mukaan lukien puolueen kaikki ministerit, irtautui eduskuntaryhmästä. Puolueesta irtautunut, itseään puolueen maltilliseksi enemmistöksi nimittänyt joukko perusti uuden eduskuntaryhmän ja jatkoi hallituksessa. Se otti nimekseen Sininen tulevaisuus. Perussuomalaiset siirtyi oppositioon.

Puolueen kannattajakunta oli niin ikään jakautunut erilaisiin ryhmittymiin jo ennen vuoden 2017 tapahtumia (Arter 2012), mutta puoluehajaannus toi näkemyserot konkreettisesti esiin. Vuonna 2018 kerätty aineisto osoittaa, että sinisten kannattajat olivat lähes kaikissa asioissa samalla puolella kuin perussuomalaisten kannattajat, mutta perussuomalaiset olivat mielipiteissään ehdottomampia. Perussuomalaisten kannattajat suhtautuivat sinisten kannattajia huomattavasti kriittisemmin esimerkiksi turvapaikanhakijoihin, tiedotusvälineisiin ja tutkijoihin ja pitivät tiukemmin kiinni suomalaisuuden etnisestä määrittymisestä. Suomenruotsalaisia kohtaan asenteet olivat molemmissa puolueissa yhtä kielteiset. (Pitkänen ja Westinen 2019)

Puoluehajaannuksen seurauksena perussuomalaisten gallupkannatus putosi alle 10 prosenttiin, mutta notkahdus jäi väliaikaiseksi. Eduskuntavaaleissa 2019 puolue saavutti 17,5 prosentin kannatuksen ollen vaalien toiseksi suurin puolue. Puolue jäi vaalien jälkeen oppositioon ja alkuvuoden 2020 gallupit osoittivat puolueelle jo noin 23 prosentin kannatusta. Siniset puolestaan jäi tyystin ilman eduskuntapaikkoja 1,0 prosentin kannatuksellaan. Nyt puolue on siirtynyt politiikan marginaaliin.

Tässä kirjanluvussa erityinen mielenkiinto kohdistuu siihen, miten puolueen äänestäjäkunta on muuttunut vuoden 2011 ns. jytkyvaaleista vuoden 2019 vaaleihin. Luku jakaantuu kolmeen osaan. Aluksi tarkastelemme kannattajakunnan sosiodemografista profiilia. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu, että perussuomalaisten äänestämisen kannalta erityisesti ammattiasema, koulutus ja sukupuoli ovat olleet olennaisia (Westinen 2015).[21] Näiden kategorioiden lisäksi tarkastelemme ikää, asuinpaikkaa ja uskonnollisuuden astetta sekä luokkasamastumista. Keskeinen kysymyksemme on, *onko Perusuomalaisten kannattajakunnan sosiodemografisessa koostumuksessa tapahtunut muutoksia 2010-luvun aikana*?

Toisessa osiossa tarkastellaan, miten perussuomalaisten kannatus on yhteydessä yhteiskuntarakenteeseen sekä äänestäjien arvioihin taloudesta ja työllisyydestä. Oikeistopopulistipuolueiden menestys selittyy osin yhteiskuntarakenteen muutoksilla (ks. esim. Gill 2008; Johnston ja Pattie 2006, 60; Kestilä ja Söderlund 2007; Rydgren ja Ruth 2011), mutta Perussuomalaisten kannatuksen yhteyttä yhteiskunnan rakenteisiin on tutkittu vain vähän (ks. Westinen 2014; Patana 2018).

Tarkastelemme, miten kuntakoko, muuttoliike, elinkeinorakenne, työttömyysaste ja koulutusrakenne ovat yhteydessä puolueen kannatukseen. Erityisesti aluetason huomioiminen on Perussuomalaisia tutkittaessa tärkeää. Sen vuoksi tarkastelussa on myös perusuomalaisten alueellisen kannatuksen kehittyminen. Perussuomalaisten retoriikka on puhutellut erityisesti maaseutumaisissa ympäristöissä ja pienissä kaupungeissa, joissa on tapahtunut nopeita muutoksia talous- ja väestörakenteessa (Patana 2018). Toisen osion ydinkysymys on, *miten Perussuomalaisten kannatus on sidoksissa yhteiskuntarakenteeseen, kannattajien talousnäkemyksiin ja alueellisuuteen ja onko yhteydessä tapahtunut muutoksia 2010-luvun aikana*?

Kolmanneksi analysoimme Perussuomalaisten kannattajakunnan asenneprofiilin muutosta erilaisissa asiakysymyksissä, jotka kytkeytyvät ristiriitaulottuvuuksiin. Sosioekonominen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus, keskitetyn ja hajautetun yhteiskuntarakenteen välinen ulottuvuus ja ruotsin kielen asemaa koskeva ulottuvuus ovat olleet Suomen puoluejärjestelmän perinteisiä ulottuvuuksia (Paloheimo 2008; Paloheimo ja Sundberg 2005; Westinen ym. 2016). Kuten muissa Länsi-Euroopan maissa, myös Suomessa sosiokulttuurinen ulottuvuus on noussut merkitykseltään yhä keskeisemmäksi, ja myös EU-ulottuvuus on politisoitunut yhä vahvemmin (Westinen 2015).

21 Perussuomalaiset ovat olleet 2010-luvulla merkittävässä roolissa myös näiden kategorioiden pohjilta muodostuneissa jakolinjoissa, kuten koulutuspohjaisessa jakolinjassa, joka heijastuu sosiokulttuurisissa arvoissa (ks. Westinen 2015). Jakolinjat syntyvät yhteiskuntaryhmien tunnistaessa vastakkaiset intressinsä, jotka heijastuvat edelleen heijastuvat arvoihin ja asenteisiin, ja johtavat tiettyyn puoluevalintaan, koska puolueen koetaan ajavan kyseisiä intressejä (Bartolini ja Mair 1990; Knutsen ja Scarborough 1995).

Oikeistopopulististen puolueiden nousun on katsottu liittyvän juuri sosiokulttuurisen ulottuvuuden korostumiseen: perinteiset puolueet pysyttelevät mielellään sosioekonomisissa kysymyksissä, mutta äänestäjät vaativat selkeitä kannanottoja myös sosiokulttuurisiin kysymyksiin, kuten maahanmuuttoon ja moraalikysymyksiin, vähemmistöjen oikeuksiin ja globaaleihin kysymyksiin, kuten ilmastonmuutostoimenpiteisiin. Tämä jättää oikeistopopulistisille puolueille tilaa puoluekentällä (Thomassen 2005; van der Brug ja van Spanje 2009). Kolmas kysymyksemme onkin, *miten Perussuomalaisten äänestäjäkunnan sijainti muuttui yhteiskunnallisia ristiriitaulottuvuuksia heijastavissa asiakysymyksissä 2010-luvulla*?

13.2 Kannattajaprofiilin muutos

13.2.1 Perussuomalaisista on tullut yhtä vahvemmin miesten puolue

Perussuomalaisten äänestäjäkunta on ollut eduskuntapuolueista miesvoittoisin (ks. Westinen 2015, Westinen 2016). Taulukko 13.1 osoittaa, että vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puolueesta tuli vielä entistä miesvoittoisempi. Miesäänestäjistä jopa 25 prosenttia äänesti Perussuomalaisia, kun naisissa osuus oli vain 10 prosenttia. Vuoden 2015 vaaleihin verrattuna puolueen kannatus nousi miesten keskuudessa ja laski naisten keskuudessa viisi prosenttiyksikköä. Vihreiden äänestäjäkunnasta puolestaan tuli vuoden 2019 vaaleissa aikaisempaa naisvoittoisempi. Näin olleen Vihreiden ja Perussuomalaisten vastakkaisuus on vain kasvanut sukupuolenmukaisen äänestämisen osalta. Aikaisemmin on havaittu, että liberaalit naiset ovat äänestäneet Vihreitä ja kansallismieliset miehet Perussuomalaisia (ks. Westinen 2015).

Ikä on erotellut suhteellisen vahvasti puoluekantoja Suomessa (ks. esim. Grönlund ja Westinen 2012; Westinen 2015). Koska Perussuomalaisten ja sitä edeltäneen SMP:n vaalikannatushistoria on ollut epävakaata, Perussuomalaisten on ollut haastavaa kerätä kannatusta vanhimmilta sukupolvilta, jotka ovat sosiaalistuneet vanhojen suurten puolueiden, Keskustan, Kokoomuksen ja SDP:n, äänestämiseen (ks. esim. Westinen 2015).

Taulukosta 13.1 näkyy, kuinka Perussuomalaisten nousu suureksi puolueeksi on ollut läpileikkaavaa lähes kaikissa ikäluokissa. Perussuomalaiset kerää tasaisesti kannatusta 1960-, 1970-, 1980- ja 1990-luvuilla syntyneiltä. Kyseessä ei ole siis ensisijaisesti nuorten tai keski-ikäisten puolue. Puolueen kannatus on kuitenkin vähentynyt 1940-luvulla tai aikaisemmin syntyneiden keskuudessa: vuoden 2019 vaaleissa vain 7 prosenttia vanhimmista ikäluokista (yli 70-vuotiaista) äänesti Perussuomalaisia.

Taulukko 13.1 Perussuomalaisten kannatus eri väestöryhmissä vuosien 2011, 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (%).

	2011	2015	2019
Kaikki PS-äänestäjät	19	18	18
Sukupuoli			
Mies	22	20	25
Nainen	16	15	10
Sukupolvet			
1940-l. tai aiemmin syntyneet	17	13	7
1950-l.	22	15	16
1960-l.	24	19	22
1970-l.	18	24	20
1980-l.	21	16	24
1990-l.	17	25	19
Ammattiasema[22]			
Työntekijät	27	27	27
Yrittäjät	17	11	30
Alemmat toimihenkilöt	19	16	15
Ylemmät toimihenkilöt ja johtajat	13	8	12
Työttömät	29	28	28
Koulutus			
Kansa-, keski- tai peruskoulu	20	28	13
Ammatillinen koulutus	25	28	27
Keskiasteen koulutus	21	17	16
AMK-tutkinto	12	12	17
Yliopistokoulutus	11	6	9
Asuinalueen tyyppi			
Maaseudun haja-asutusalue	19	22	20
Kuntakeskus tai muu taajama	24	21	16
Esikaupunkialue tai lähiö	20	17	15
Pienen kaupungin keskusta	20	16	24
yli 100 000 as. kaupungin keskusta	11	17	15
Kirkkojäsenyys			
Evankelis-luterilainen	17	17	14
Ei kuulu kirkkoon	26	21	25

22 Kannatusosuudet perustuvat valmiisiin ammattiryhmävaihtoehtoihin. Kannatus työttömien keskuudessa perustuu kuitenkin kysymykseen työssäolosta ammattiryhmäkategorioiden sijasta, koska harva nimeää työttömät ammattiryhmäkseen, johon lähinnä katsoo kuuluvansa. Valinta tapahtuu sen sijaan viimeisimmän ammatin tms. mukaan.

	2011	2015	2019
Uskonnollisuuden aste			
Ei lainkaan uskonnollinen	22	20	20
Ei kovinkaan uskonnollinen	17	15	16
Jonkin verran uskonnollinen	18	19	16
Hyvin uskonnollinen	23	14	21
Luokkasamastuminen			
Työväenluokka	30	29	21
Alempi keskiluokka	20	18	25
Keskiluokka	17	11	14
Ylempi keskiluokka tai yläluokka	8	9	11
Ei mihinkään/eos	18	20	25
(n kaikki)	(194)	(212)	(203)

13.2.2 Perussuomalaisten kannatus työntekijöiden ja työttömien joukossa ei hievahda

Perussuomalaiset on ollut leimallisesti duunaripuolue, kuten oikeistolaiset populistipuolueet muuallakin Euroopassa. Toisaalta myös pienyrittäjät ovat monen tällaisen puolueen kulmakivi (ks. esim. Arter 2012; Mudde 2007.)

Perussuomalaiset on ollut sisarpuolueidensa tapaan myös matalasti koulutettujen asialla. Rakennemuutoksessa epävarmimmassa asemassa ovat usein ammatillisen koulutuksen käyneet, ja korkeasti koulutettujen ja matalasti koulutettujen välinen kuilu on alkanut ammottaa myös identiteettikysymyksissä. Korkeasti koulutetuille koulutus on erottautumisen väline, jolla on statusarvo, ja matalasti koulutetut korostavat esimerkiksi kädentaitojen kautta saavutetun identiteetin vastakkaisuutta korkeasti koulutettuihin verrattuna (ks. Stubager 2009; 2010).

Taulukko 13.1 osoittaa, että Perussuomalaisten kannatus on vakaata työntekijöiden joukossa. Työntekijöihin kuuluvat esimerkiksi autonkuljettajat, rakennusmiehet, asentajat, myyjät ja siivoojat. Puolueen duunarikannatus on pysynyt kaikissa 2010-luvun vaaleissa 27 prosentissa. Perussuomalaiset on ollut jo kolmissa peräkkäisissä vaaleissa työntekijöiden suosikkipuolue. Samanaikaisesti perussuomalaisten kannatus työväenluokkaan samastuvien keskuudessa kuitenkin laski noin 30 prosentista 21 prosenttiin vuoden 2019 vaaleissa.

Perussuomalaiset oli suosituin puolue vuonna 2019 alempaan keskiluokkaan samastuvien joukossa ja sellaisten äänestäjien keskuudessa, jotka eivät samastu mihinkään luokkaan. Tulos voi kertoa siitä, että talouden turbulenssia ja yleistä epävarmuutta hyödyntävien puolueiden menestyksessä on kyse myös keskiluokan kapinasta, Perussuomalaisten tapauksessa alemman keskiluokan kapinasta (vrt. Siltala 2017). Sen sijaan ylemmästä keskiluokasta vain 11 prosenttia äänesti Perussuomalaisia vuoden 2019 vaaleissa.

Perussuomalaiset on saavuttanut vankan aseman työttömien joukossa. Puolue on saanut kaikissa tarkastelluissa vaaleissa vajaat 30 prosenttia työttömien äänistä. Vielä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä SDP ja Vasemmistoliitto olivat työttömien luottopuolueita (Karvonen ja Paloheimo 2003; Paloheimo 2007), mutta Perussuomalaiset on syönyt niiden kannatusosuutta. Pitkäaikaistyöttömien eli yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleiden keskuudessa Perussuomalaiset on erityisen suosittu.

Perussuomalaisten yrittäjäkannatus ponnahti vuoden 2019 vaaleissa 30 prosenttiin, mikä on huomattava parannus aikaisempiin vaaleihin verrattuna. Yrittäjien lukumäärä vaalitutkimusaineistoissa ei tosin ole kovin suuri (n=61 vuoden 2019 aineistossa), joten tuloksiin liittyy epävarmuutta. Yrittäjäbarometrissa (n=1006) 19 prosenttia yrittäjistä ilmoitti äänestäneensä perussuomalaisia vuoden 2019 vaaleissa (Suomen Yrittäjät 2019).

Alempien toimihenkilöiden keskuudessa kannatus on pysynyt vakaana ja vastaa Perussuomalaisten kannatusta koko väestön keskuudessa. Ylempien toimihenkilöiden ja johtajien keskuudessa puolueen kannatus on ollut kymmenen prosentin tietämissä 2010-luvun vaaleissa.

Perussuomalaiset on monen muun oikeistopopulistipuolueen tavoin ollut erityisen suosittu matalasti koulutettujen keskuudessa. Puolueen kannatus vain perusasteen opintojen käyneiden keskuudessa väheni 28 prosentista 13 prosenttiin 2019 vaaleissa. Taustalla on pitkälti kannatuksen tippuminen 1940-luvulla tai sitä ennen syntyneiden keskuudessa, sillä moni vanhimmista vastaajista on käynyt vain kansa- tai keskikoulun.

Perussuomalaisten kannatuskehitys pelkästään ammattikoulun käyneiden keskuudessa on yhteydessä puolueen työntekijäkannatukseen. Huomattavaa kuitenkin on, ettei Perussuomalaiset ole pelkästään matalimmin koulutettujen puolue. Yliopistokoulutuksen käyneiden keskuudessa puolue ei silti ole edelläänkään kovin suosittu, mutta puolueen AMK-kannatus nousi jo 17 prosenttiin 2019 vaaleissa.

Perussuomalaisten suosio ei riipu asuinalueen tyypistä: puolue menestyy niin maaseudulla kuin kaupungeissa, eikä suurta muutosta ole tapahtunut 2010-luvun aikana. Kristillisdemokraattien ohella PS:n kannatus on eduskuntapuolueista riippumattominta asuinalueen luonteesta (ks. Westinen 2014).

Kun Perussuomalaiset perustettiin vuonna 1995, se korosti kristillis-sosiaalisen perinnön vaalimista. Linja pysyi samana Timo Soinin johtaessa puoluetta. Tästä huolimatta puolueen kannatus on ollut 2010-luvulla selkeästi korkeampi kirkkoon kuulumattomien kuin kirkkoon kuuluvien keskuudessa.

Äänestäjien uskonnollisuuden asteella ei ole tilastollista yhteyttä Perussuomalaisten kannatukseen. Puolueen kannatus on korkeaa sekä hyvin uskonnollisten ja ei lainkaan uskonnollisten joukossa, mikä tekee siitä erityislaatuisen puolueen Suomen puoluekentässä. Uskonnon ja uskonnollisuuden yhteydessä kannatukseen ei myöskään ole tapahtunut merkittävää muutosta vuoden 2017 puoluehajaannuksen jälkeen. Uskonnon tai uskonnollisuuden sijaan perinteisten arvojen kannattaminen on kuitenkin selvästi yhteydessä Perussuomalaisten äänestämiseen (ks. Westinen 2015; Westinen ym. 2016).

13.3 Selittävätkö rakenteelliset tekijät perussuomalaisten suosiota?

13.3.1 Perussuomalaisten kannatus sidoksissa vahvasti vain koulutusrakenteeseen kuntatasolla

Yksilötason lisäksi on olennaista tarkastella perussuomalaisten kannatuksen yhteyttä yhteiskuntarakenteeseen. Taulukossa 13.2 tarkastellaan, miten puolueen kannatus on ollut kuntatasolla yhteydessä kunnan asukaslukuun, muuttovoittoon tai -tappioon, korkeasti koulutettujen osuuteen, teollisuustyövoimaan ja työttömyyteen. Nämä ovat olleet keskeisiä muuttujia selitettäessä oikeistopopulistipuolueiden menestystä (ks. esim. Gill 2008; Johnston ja Pattie 2006, 60; Kestilä ja Söderlund 2007; Rydgren ja Ruth 2011).

Kunnan asukasluku on korreloinut negatiivisesti Perussuomalaisten kuntatason kannatuksen kanssa, mutta yhteys on ollut heikko ja vain vuoden 2019 vaaleissa niukasti tilastollisesti merkitsevä. Perussuomalaiset on menestynyt asukasmäärältään kaikenkokoisissa kunnissa läpi 2010-luvun.

Kunnan asukasluvun muutosta voidaan pitää yhtenä rakennemuutoksen ilmentymänä. Kunnat, joissa työllisyysnäkymät näyttävät heikoilta ja joissa koulutuspaikat ovat harvassa ja joilla ei ole muita vetovoimatekijöitä, kärsivät muuttotappiosta. Elinkeinorakenteeltaan elinvoimaiset ja koulutustarjonnaltaan monipuoliset kunnat saavat muuttovoittoa. Perussuomalaiset menestyi vuoden 2011 vaaleissa kunnissa, jotka olivat kärsineet muuttotappiota, mutta 2015 ja 2019 vaaleissa vastaavaa yhteyttä ei ollut. Näin ollen ei voida sanoa, että Perussuomalaiset puhuttelisi erityisesti muuttotappiokuntien äänestäjiä.

Alueen elinkeino- ja koulutusrakenteen sekä työllisyyden yhteyttä oikeistopopulististen puolueiden menestykseen on tutkittu melko paljon Euroopassa. Oletuksena on ollut, että ne menestyvät paremmin ympäristöissä, joissa on runsaasti työttömyyttä, paljon perusammateissa olevaa teollisuustyövoimaa ja joissa matalasti koulutettujen osuus on korkea (esim. Harvey 2010; Goodwin 2012).

Taulukko 13.2 osoittaa, että Perussuomalaisten kannatuksella on suhteellisen vahva käänteinen yhteys korkeasti koulutettujen osuuteen kunnassa: mitä vähemmän kunnassa on korkeasti koulutettuja ihmisiä, sitä korkeampi on perussuomalaisten kannatus. Yhteys oli selkeä vuosien 2011 ja 2019 vaaleissa, mutta 2015 vaaleissa yhteys oli heikompi.

Taulukko 13.2 Perussuomalaisten kuntakohtaisen kannatuksen yhteys kuntarakenteeseen. (Pearsonin tulomomenttikorrelaatio, r) [a].

	PS 2011	PS 2015	PS 2019
Kunnan asukasluku	–,11	–,07	–,12*
Kunnan asukasluvun muutos (%)	–,15**	–,06	–,08
Korkeasti koulutettujen osuus kunnassa	–,21**	–,12*	–,24**
Teollisuuden parissa toimivien osuus kunnan työllisistä	–,03	–,13*	–,07
Kunnan työttömyysaste	–,10	–,14*	–,07
Kunnan äänestysprosentti	–,05	–,24**	–,26**

[a] Korrelaatiokertoimen tilastollinen merkitsevyys: *p < 0.05; **p < 0.01; ***p < 0.001.

Kunnan työttömyysasteen yhteys perussuomalaisten kannatusasteeseen on ollut lähes olematon. Vain vuoden 2015 vaaleissa korkean työttömyysasteen ja korkean perussuomalaisten kannatuksen välillä oli tilastollisesti jokseenkin merkitsevä yhteys. Perussuomalaiset ei siis ole leimallisesti työttömyyden piinaamien kuntien puolue.

Perussuomalaisten kannatus ei ole myöskään sidoksissa kunnan teollisuusvaltaisuuteen. Vain vuoden 2015 vaaleissa teollisuustyöntekijöiden korkealla osuudella on ollut hienoinen yhteys puolueen korkeaan kannatukseen. Perussuomalaiset menestyy sekä teollisuuspaikkakunnilla että monilla maaseutumaisilla paikkakunnilla, joissa teollisuuden merkitys on vähäinen. SDP:n kannatuksen kärkikunnat, kuten Imatra, Rauma ja Varkaus, ovat sen sijaan ovat perinteisiä teollisuuspaikkakuntia. SDP:n kannatuksen ja kunnan teollisuustyövoiman välinen korrelaatio vuoden 2019 vaaleissa oli peräti 0,31.

Vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa Perussuomalaisten kannatus on ollut melko vahvasti sidoksissa myös kunnan äänestysprosenttiin. Se on menestynyt eritoten kunnissa, joissa on

ollut alhainen äänestysprosentti. Alhaisen äänestysaktiivisuuden alueella tyytymättömyys voi kanavoitua passiivisesti äänestämättä jättämisenä tai aktiivisesti oikeistopopulistipuolueiden äänestämisenä (Poguntke 1996). Aineiston valossa näyttää siltä, että Perussuomalaiset on onnistunut tarjoamaan vaihtoehdon erityisesti siellä, missä aktiivisuus on muutoin vähäistä. Sama pätee myös, kun vertaillaan kuntien tai kaupunkien äänestysalueita. Esimerkiksi Helsingissä Perussuomalaisten kannatus on korkeinta niissä kaupunginosissa, joissa on matala äänestysprosentti.

13.3.2 Onko perussuomalaisista tulossa talouspessimistien puolue?

Kilpailun koveneminen kansainvälisessä taloudessa, markkinaehtoisuuden kasvu ja työpaikkojen epävarmuus ovat ajaneet sekä kansantalouksia että kotitalouksia ahtaammalle erityisesti vuoden 2008 talouskriisin jälkeen (ks. esim. Gill 2011; Oesch 2008). Jälkiteollisessa yksilökeskeisessä kapitalismissa markkinat ja koulutus määrittelevät uudet yhteiskuntaryhmät ja sosioekonomisen statuksen (ks. esim. Betz 1994). Tämä on tarkoittanut myös riskien yksilöllistymistä työmarkkinoilla. Taloudellisen turbulenssin, rakennemuutosten ja talous- ja työllisyysnäkymien heikkeneminen on ollut käyttövoimaa oikeistopopulistipuolueille.

Vaikka perussuomalaisten kannatus ei ole kuntatasolla ollut merkittävässä yhteydessä epäsuotuisasta rakennemuutoksesta kertovaan muuttotappioon ja työttömyyteen, yksilötason tarkastelu tuo asiaan lisävaloa. Eduskuntavaalitutkimuksissa on kysytty, miten äänestäjät arvioivat Suomen talous- ja työllisyystilanteen sekä oman kotitaloutensa talous- ja työllisyystilanteen muuttuneen kahden edeltävän vuoden aikana, ja miten he arvioivat näiden näkymien kehittyvän kahden seuraavan vuoden aikana.

Perussuomalaisten kannatus kasvoi vuoden 2019 vaaleissa todella voimakkaasti niiden keskuudessa, jotka arvioivat Suomen talous- tai työllisyystilannetta negatiivisessa valossa suhteessa kahteen edelliseen vuoteen. Vuoden 2019 vaaleissa 37 prosenttia niistä, jotka arvioivat Suomen taloudellisen tilanteen tai Suomen työllisyystilanteen huonommaksi kuin 2017, äänesti perussuomalaisia. Sekä talous että työllisyys parantuivat tosiasiallisesti vuosina 2017–2019 (Findikaattori 2020; Tilastokeskus 2020), mutta moni perussuomalainen koki asian toisin. Tyytymättömyys talouden ja työllisyyden hoitoon on ilmeistä, ja taustalla saattoi vaikuttaa myös katkeruus hallituksesta ulos heittämisestä.

Perussuomalaisissa on myös havaittavissa peruspessimismiä. Puolueen kannatus oli vuosien 2011 ja 2015 vaaleissa jonkin verran korkeampi niiden keskuudessa, jotka arvioivat Suomen talous- ja työllisyystilanteen heikkenevän kuin niiden keskuudessa, jotka arvioivat tilanteen paranevan.

Vuoden 2019 vaaleissa Perussuomalaisten kannatus suorastaan romahti niiden keskuudessa, jotka arvioivat Suomen talouden ja työllisyyden tulevaisuusnäkymiä optimistisesti. Kun vielä vuonna 2015 perussuomalaisten kannatus oli talous- ja työllisyysoptimistien keskuudessa 20 prosentin tietämillä, se laski vain viiteen prosenttiin vuoden 2019 vaaleissa. Perussuomalaiset eivät siis puhuttele niitä, jotka näkevät tulevaisuuden valoisana.

Sen sijaan Perussuomalaisten kannatus on ollut kaksissa viime vaaleissa selvästi korkeampi niiden keskuudessa, jotka suhtautuvat pessimistisesti oman tai perheen tulevaan taloudelliseen tilanteeseen tai työtilanteeseen. Vielä vuoden 2011 vaaleissa perussuomalaisten kannatus oli yhtä korkeaa sekä tulevaisuuspessimistien että -optimistien keskuudessa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Perussuomalaiset vetoaa sekä niihin, jotka suhtautuvat Suomen tulevaisuudennäkymiin pessimistisesti, että niihin, jotka suhtautuvat oman kotitaloutensa talous- ja työllisyysnäkymiin synkeästi.

13.3.3 Perussuomalaisten kannatus pysyi ennallaan eteläisessä Suomessa ja ampaisi jälleen kasvuun Pohjois-Suomessa

Maantieteellisesti Perussuomalaisten kannatus on jakautunut huomattavasti tasaisemmin kuin vanhojen valtapuolueiden eli Keskustan, SDP:n ja Kokoomuksen kannatus – puhumattakaan Vihreistä (ks. Westinen 2014; 2015). Tämä pätee niin vaalipiiri-, maakunta- kuin yhdyskuntatyyppitasolla (kaupunki, taajama, maaseutu).

Taulukossa 13.3 vertaillaan perussuomalaisten kannatusta kuntatyypin mukaan Suomen eri osissa. Suomi on tässä analyysissä jaettu eteläiseen Suomeen (Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Satakunnan, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Päijät-Hämeen maakunnat), Itä-Suomeen (Kymenlaakson, Etelä-Karjalan, Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan maakunnat), keskiseen Suomeen (Keski-Suomen, Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat) sekä Pohjois-Suomeen (Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnat). Näillä alueilla tarkastellaan perussuomalaisten kannatusta maaseutumaisissa, taajaan asutuissa ja kaupunkimaisissa kunnissa.

Andrés Rodríguez-Pose (2018) on esittänyt, että taantuvilla alueilla (väestöliike, talous) asuvat ihmiset kanavoivat vaaleissa pettymystään äänestämällä populistisia puolueita ja että puoluevalinta kumpuaa nimenomaan alueellisen taantumisen tunteesta ja kokemuksesta. Kaunaa koetaan maan menestyviä ydinalueita kohtaan.

Edellä todettiin, että kunnan työttömyysasteella on lähes olematon korrelaatio Perussuomalaisten kannatukseen, eikä kunnan asukasluvun muutoskaan ole ollut yhteydessä kannatukseen kaksissa viimeisissä eduskuntavaaleissa.

Taulukossa 13.3 tarkastellaan, onko puolueen kannatus ollut 2010-luvulla nousussa alueilla, joissa aluekehitys laahaa ydinalueita jäljessä, ja onko Perussuomalaiset maaseutumaisten ja taajaan asuttujen kuntien, siis urbaanien ydinalueiden ulkopuolella olevien seutujen puolue. Taulukko osoittaa, että Perussuomalaisten kannatus on pysynyt hyvin vakaana eteläisessä Suomessa. Sen kannatus on hädin tuskin hievahtanut eteläisen Suomen maaseutumaisissa kunnissa (vaihteluväli 21,1–22,0), joissa perussuomalaisten kannatus oli vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa korkeampaa kuin missään muualla. Vuoden 2011 vaaleissa puolueen kannatus oli korkeinta Itä-Suomen taajaan asutuissa kunnissa (23,5).

Perussuomalaisten kannatus on ollut tasaisen korkeaa myös eteläisen Suomen taajan asutuissa kunnissa. Täten hypoteesi siitä, että vuoden 2019 vaalit olisivat merkinneet perussuomalaisten erityisen vahvaa nousua eteläisessä Suomessa, niin sanottua alueiden kostoa, ei saa vahvistusta (ks. Moisio 2019). Perussuomalaisille eteläinen ei-urbaani Suomi on ollut otollista kasvualustaa koko 2010-luvun osin siksi, että se ei ole minkään puolueen erityisen vahvaa ydinaluetta (ks. Grönlund ja Westinen 2012; Paloheimo ja Sundberg 2005; Westinen 2014).

Taulukko 13.3 Perussuomalaisten kannatus kuntatyypin ja alueen mukaan vuosien 2011–2019 eduskuntavaaleissa.

		2011	2015	2019
Eteläinen Suomi	Maaseutumainen kunta	22,0	21,1	21,2
(Uusimaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Pirkanmaa, Kanta-Häme ja Päijät-Häme)	Taajaan asuttu kunta	21,2	20,2	19,8
	Kaupunkimainen kunta	17,6	16,5	16,1
Itä-Suomi	Maaseutumainen kunta	21,8	19,4	18,6
(Kymenlaakso, Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala)	Taajaan asuttu kunta	23,5	20,8	19,6
	Kaupunkimainen kunta	21,9	20,6	18,1
Keskinen Suomi	Maaseutumainen kunta	17,3	14,6	15,5
(Keski-Suomi, Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaa)	Taajaan asuttu kunta	19,7	20,9	20,9
	Kaupunkimainen kunta	16,6	16,4	16,3
Pohjois-Suomi	Maaseutumainen kunta	20,4	16,6	18,5
(Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Lappi)	Taajaan asuttu kunta	19,4	16,0	20,3
	Kaupunkimainen kunta	20,4	16,1	19,3

Itä-Suomi oli kuntatyypistä riippumatta hyvin vahvaa aluetta Perussuomalaisille vuoden 2011 jytkyvaaleissa. Puolueen kannatus on kuitenkin laskenut Itä-Suomessa kuntatyypistä riippumatta vuosien 2015 ja 2019 vaaleissa. Erityisesti vuoden 2019 vaaleissa SDP otti hieman takaisin menettämiään asemia Itä-Suomessa. Tästä huolimatta Perussuomalaisten kannatus Itä-Suomessa on yhä tasaisen vahvaa.

Keskinen Suomi (Keski-Suomen ja Vaasan vaalipiirit) on ollut Perussuomalaisille haastavaa aluetta, sillä ruotsinkielisellä seudulla RKP on ylivoimainen, ja maaseutukunnissa Keskusta on hyvin vahva. Tällä alueella puolue on pärjännyt parhaiten taajaan asutuissa kunnissa, ja kannatuksen taso on ollut ylipäätään lähes muuttumatonta vaaleista toiseen.

Pohjois-Suomessa perussuomalaisten kannatus nousi vuoden 2019 vaaleissa reippaasti vuoden 2015 vaaleihin verrattuna – taajaan asutuissa kunnissa jopa 4,3 prosenttiyksikköä ja kaupungeissa 3,2 prosenttiyksikköä. Koko maassa puolue menetti kannatuksestaan 0,2 prosenttiyksikköä. Perusuomalaiset menestyi erityisesti Keskustan kustannuksella Pohjois-Pohjanmaalla, Kainuussa ja Lapissa.

Perussuomalaisten kannatus on ollut hieman korkeampaa taloudeltaan ja tulevaisuusnäkymiltään heikohkossa asemassa olevassa Itä-Suomessa (ks. Grunfelder 2020; Westinen ja Borg 2016) kuin maassa keskimäärin, mutta ero oli silti pieni erityisesti 2015 ja 2019 vaaleissa. Myös Pohjois-Suomessa on alueita, kuten Kainuu, jotka ovat Rodríguez-Posen (2018) tarkoittamassa merkityksessä perifeerisiä ja taantuvia[23], mutta Perussuomalaisten kannatus on ollut siellä hyvin tavanomaista koko maan kannatukseen verrattuna.

Myöskään kuntatyypin yhdistäminen aluetarkasteluun ei erottele merkittävästi Perussuomalaisten kannatusta. Puolueen viesti vetoaa niin reuna-alueilla kuin isohkoissa kaupungeissa. On syytä muistaa, että Helsingissäkin Perussuomalaiset ylsi 12 prosentin kannatukseen vuoden 2019 vaaleissa, kun esimerkiksi Keskusta jäi kolmeen prosenttiin. Se ei siis ole erityisen epäsuosittu missään muualla paitsi ruotsinkielisissä, RKP:n hallitsemissa kunnissa, joissa se ei todennäköisesti tavoittelekaan ääniä ruotsin kielen vastaisuutensa vuoksi (ks. esim. Westinen 2014).

23 Alueiden kehitysvoimassa mitattuna (väestönkehitys, työmarkkinat ja talous) Etelä-Savo, Kymenlaakso, Kainuu ja Pohjois-Karjala ovat Pohjoismaiden heikoimpia alueita (Grunfelder 2020).

13.4 Arvo- ja asenneprofiilin muutos

13.4.1 Perussuomalaisten äänestäjäkunta on oikeistolaistunut merkittävästi

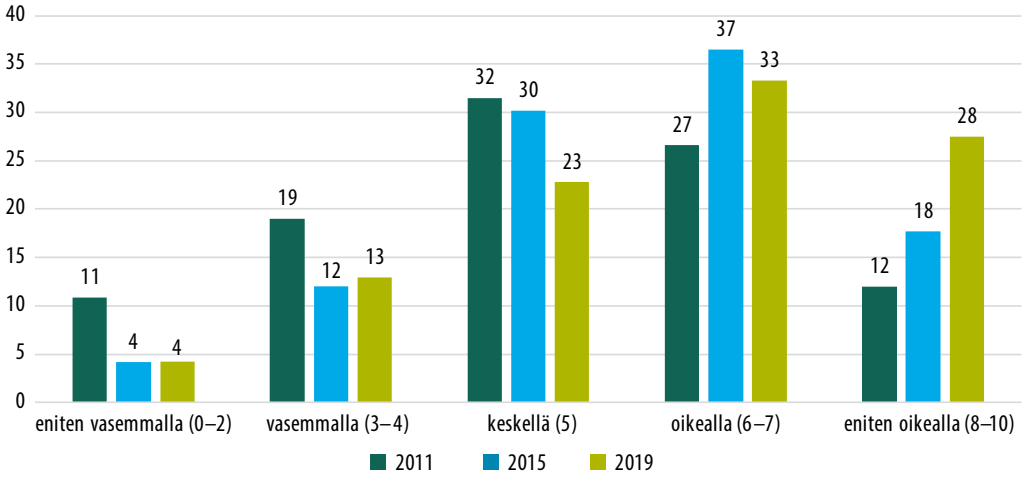
Perussuomalaiset oli vielä vuoden 2011 vaaleihin asti SMP:läisessä hengessä pienen ihmisen asialla, mutta 2010-luvulla puolueen painopiste on siirtynyt entistä selvemmin maahanmuuttoon ja erityisesti 2019 eduskuntavaaleissa myös ilmastonmuutoskysymyksiin.

Perussuomalaisille on ollut Vihreiden tapaan ominaista haluttomuus sijoittaa itseään vasemmisto–oikeisto-akselille tai puhua vasemmisto–oikeisto-akselista politiikkaansa määrittävänä ulottuvuutena. Tämä on myös yleisempi eurooppalaisiin oikeistopopulistipuolueisiin liittyvä piirre (Eatwell 2000). Sen sijaan puolue on erottautunut vahvemmin sosiokulttuurisella ulottuvuudella (ks. Grönlund ja Westinen 2012; Westinen 2015).

Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuutta ei voida Suomessa typistää pelkkiin sosioekonomisiin kysymyksiin, mutta toisaalta se ei ole myöskään kaiken kattava superulottuvuus, jolla olisi merkitystä kaikkiin politiikan keskeisiin kiistakysymyksiin. Äänestäjien vasemmisto–oikeisto-sijainnin kanssa ovat Suomessa korreloineet erityisesti tulonjakoon, työmarkkinoihin ja verotukseen liittyvät kysymykset, mutta myös muut kuin sosioekonomiset teemat. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi moraaliarvot ja perhekäsitykset, ydinvoima ja maanpuolustushenki. (Kestilä-Kekkonen ym. 2018.)

Kuvio 13.1 osoittaa, että Perussuomalaisten äänestäjäkunta on liukunut vaali vaalilta yhä selvemmin oikealle, kun vastaajia on pyydetty sijoittamaan itsensä vasemmisto–oikeisto-akselille asteikolla 0–10. Vuoden 2011 vaaleissa puolueella oli vielä melko paljon (30 %) itsensä vasemmalle sijoittavia äänestäjiä, mutta heidän osuutensa putosi selvästi jo vuoden 2015 vaaleissa (16 %) ja säilyi ennallaan 2019 vaaleissa.

Kuvio 13.1 Perussuomalaisten äänestäjäkunnan sijainti vasemmisto–oikeisto-janalla (0–10) vuosien 2011–2019 eduskuntavaaleissa[24].

Samanaikaisesti itsensä ulottuvuuden oikeaan reunaan (8–10) sijoittavien osuus kasvoi selvästi sekä 2015 että 2019 vaaleissa. Vuoden 2011 vaaleissa itsensä oikeaan reunaan itsensä sijoitti vain noin joka kymmenes (12 %), mutta vuoden 2019 vaaleissa jo runsas neljännes (28 %). Itsensä janan keskelle sijoittavien osuus putosi erityisesti vuoden 2019 vaaleissa.

Perussuomalaiset on kasvattanut kannatustaan erityisesti yrittäjien keskuudessa, ja he sijoittavat itsensä keskimääräistä useammin oikealle. Toisaalta Perussuomalaiset on kuitenkin edelleen leimallisesti työntekijöiden puolue, sillä noin 40 prosenttia puolueen äänestäjistä on ammattiasemaltaan työntekijöitä. Heistäkin enemmistö (58 %) mieltää itsensä ainakin jossain määrin oikeistolaiseksi (asteikon arvot 6–10). Vain viidesosa puolueen duunariäänestäjistä mieltää itsensä vasemmistolaiseksi (arvot 0–4). Nykyisin Perussuomalaiset on siis äänestäjäprofiililtaan selvästi oikeistopuolue.

24 Tarkastelussa ovat mukana ainoastaan ne vastaajat, jotka ovat sijoittaneet itsensä vasemmisto–oikeisto-janalle. Osa vastaajista ei ole halunnut tai osannut sijoittaa itseään kyseiselle janalle.

13.4.2 Perussuomalaisten äänestäjät eivät ole aikaisempaa vähemmistökielteisempiä

Taulukossa 13.4 tarkastellaan Perussuomalaisia äänestäneiden yhteiskunnallisia näkemyksiä erilaisissa asiakysymyksissä vuosien 2011–2019 vaaleissa. Asenteissa on painotuseroja vaalien välillä, mutta kokonaisuudessaan muutokset eivät ole kovin suuria.

Perussuomalaisten liikkuminen oikealle 2010-luvun vaaleissa näkyy myös puolueen äänestäjien sosioekonomisissa näkemyksissä. Yksityisyrittäjyyden ja markkinatalouden kannatus on hieman kasvanut vuoden 2011 vaaleista. Pieniä tuloeroja pitää hyvänä asiana kaksi kolmasosaa puolueen kannattajista (67 %), kun vielä vuoden 2011 vaaleissa tätä mieltä oli vielä 90 prosenttia.

Taulukko 13.4 Perussuomalaisia äänestäneiden suhtautuminen eräisiin asenneväittämiin (keskiarvot asteikolla 0-10, jossa 0=erittäin huono ehdotus, 5=ei hyvä eikä huono ehdotus ja 10=erittäin hyvä ehdotus).

	2011	2015	2019
Suomi, jossa on enemmän yksityisyrittäjyyttä ja markkinataloutta	6,40	7,37	7,27
Suomi, jossa on pienemmät tuloerot	8,32	7,66	6,55
Suomi, jossa on pienemmät kehityserot eri alueiden välillä	6,30	7,22	6,47
Monikulttuurinen Suomi, jossa suhtaudutaan suvaitsevaisesti muista maista tuleviin ihmisiin*	3,56	5,11	3,64
Suomi, jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa	1,97	3,35	2,50
Suomi, jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia	3,38	5,00	4,58
Suomi, jossa miehet ja naiset ovat keskenään tasa-arvoisempia	7,09	8,46	7,41
Suomi, jossa on kaksi vahvaa kansalliskieltä: suomi ja ruotsi	3,60	4,79	4,62
Ympäristöystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan	4,81	5,21	4,36
Suomi, jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	5,03	5,21	5,71
Suomi, jossa on enemmän lakia ja järjestystä	6,36	5,87	5,74
Euroopan unioniin vähemmän sitoutunut Suomi	**	6,71	6,67

*** 2011 väittämä: Monikulttuurinen Suomi, jossa suhtaudutaan suvaitsevasti muista maista tuleviin ihmisiin, joilla on eri uskonto ja erilaiset elämäntavat**

****Vuoden 2011 eduskuntavaaliaineistossa ei ollut vastaavaa Euroopan unioniin liittyvää väittämää**

Huom. Vuosina 2015 ja 2019 väittämät olivat mukana käyntihaastatteluaineistossa. Vuonna 2011 käytettiin kirjeitse palautettua perävaunulomaketta, johon vastasi 63 prosenttia käyntihaastatteluihin vastanneista perussuomalaisten äänestäjistä.

Alueiden välisten kehityserojen kaventamiselle Perussuomalaisten äänestäjät ovat antaneet hienoisen tuen, eikä vuosikymmenen aikana tapahtunut suuria muutoksia. Vuonna 2019 tämä asiakysymys tosin oli eduskuntapuolueiden kannattajista kaikkein vähiten tärkeä juuri perussuomalaisille sekä RKP:läisille. Perussuomalaiset on menestynyt varsin hyvin

myös kunnissa, jotka hyötyvät aluepolitiikasta, mutta teemana aluepolitiikka ei ole Perussuomalaisten äänestäjiä vahvasti yhdistävä asia.

Jussi Halla-ahon noustua Perussuomalaisten puheenjohtajaksi maahanmuuttokysymykset tulivat näkyvämmin puolueen politiikkaan, mutta PS:n äänestäjien suhtautumisessa monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttoon ei ole tapahtunut suuria muutoksia 2010-luvulla. Vuoden 2015 vaaleissa puoluetta äänestäneet suhtautuivat monikulttuuriseen ja suvaitsevaiseen Suomeen jopa keskimäärin täysin neutraalisti (keskiarvo 5,11 asteikolla 0–10).

Myöskään laajamittaisempaan maahanmuuttoon ei suhtauduttu täysin negatiivisesti vuoden 2015 vaalien aikaan, jolloin maahanmuutto ei ollut poliittisen agendan kärjessä. Syksyllä 2015, noin puoli vuotta eduskuntavaalien jälkeen, Suomeen tuli ennätysmäärä turvapaikanhakijoita (Maahanmuuttovirasto 2016). Alkuvuodesta 2016 asenteet maahanmuuton hyödyllisyyttä kohtaan olivatkin kiristyneet hieman aikaisempaan verrattuna (Haavisto 2019). Vuosien 2011 ja 2019 vaalien äänestäjäkunnat ovat melko identtisiä maahanmuuttoasenteiden osalta. Taulukon perusteella voidaan arvioida, että maahanmuuttovastaisuus on joka tapauksessa yhdistänyt puolueen äänestäjiä ja erottanut sen muista puolueista koko 2010-luvun.

Myös muissa sosiokulttuurisissa kysymyksissä puolueen kannattajakunta on säilynyt melko muuttumattomana. Seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vahvistamiseen puolueen kannattajakunta suhtautui vuonna 2015 keskimäärin neutraalisti (keskiarvo 5,0) ja vuonna 2019 vain hienoisen negatiivisesti (keskiarvo 4,58). Vuoden 2019 vaaleissa kolmasosa (31 %) ei pitänyt ehdotusta seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistamisesta hyvänä eikä huonona asiana, runsas kolmasosa (37 %) piti sitä huonona asiana ja kolmasosa (32 %) hyvänä asiana. Lisäksi yleinen kannatus miesten ja naisten tasa-arvoistumiselle on ollut varsin korkeaa läpi 2010-luvun PS:n äänestäjäkunnassa.

Ajatus Suomesta, jossa suomella ja ruotsilla on molemmilla vahva kansalliskielen asema, herätti vuoden 2011 vaaleissa enemmän vastustusta perussuomalaisissa kuin vuosina 2015 ja 2019. Selvä enemmistö suhtautuu yhä negatiivisesti ruotsin kieleen, mutta se ei ole maahanmuuton tapaan erityiskysymys perussuomalaisille. Sitä vastoin siniset pyrkivät profiloitumaan ruotsin kielen ja suomenruotsalaisten aseman kritisoijana. (Pitkänen ja Westinen 2019).

Ympäristönormien ja luonnonsuojelun kritisointi on kuulunut jo pitkään perussuomalaisten ohjelmalliseen profiiliin (ks. Westinen 2015). Vuoden 2019 vaaleissa aikaisempaa useampi perussuomalainen (47 %) asetti talouskasvun ympäristön edelle, mikä voi heijastaa keskustelua suomalaisten työpaikkojen ensisijaisuudesta ilmastotalkoisiin ja päästövähennyksiin verrattuna.

Suhteessa kristillisyyteen puolueen kannattajat jakaantuvat melko voimakkaasti, mutta keskiarvoilla mitattuna suhtautuminen kristillisten arvoihin on ollut puolueen kannattajakunnassa koko 2010-luvun melko samankaltaista. Hienoinen enemmistö puolueen äänestäjistä suhtautuu kristillisten arvojen vahvistamiseen myönteisesti, mutta lähes yhtä moni suhtautuu asiaan joko neutraalisti tai kielteisesti. Vuoden 2019 vaaleissa tosin aikaisempaa useampi kannatti suurempaa roolia kristillisille arvoille, mikä voi kertoa siitä, että osa kristillisistä traditioista, kuten suvivirren laulaminen kouluissa, on koettu uhatuksi, kun uskonnollinen ja myös etninen kirjo on kasvanut kouluissa. Yleisen lain ja järjestyksen merkitystä korostetaan, mutta sekään ei ole puolueen kannattajille erityisteema, toisin kuin kristillisdemokraateille. Lisäksi lain ja järjestyksen korostamisen tarve väheni jopa hieman 2010-luvun aikana. Näiden kysymysten pohjalta perussuomalaisten kannattajakuntaa ei voida pitää kovin perinteitä korostavana tai autoritaarisena.

Perussuomalaisten äänestäjäkunnan oikeistolaistuminen vasemmisto–oikeisto-janalla ei siis kieli siitä, että he vaatisivat aikaisempaa enemmän kuria, perinteisiä arvoja tai kristillistä arvopohjaa tai että oikeistolaistuminen liittyisi vähemmistökielteisyyteen. Ennemmin tulokset osoittavat, että yleinen oikeistolaistuminen on kulkenut käsi kädessä taloutta koskevien näkemysten kanssa.

Sosiokulttuurisen ulottuvuuden lisäksi perussuomalaisia on siivittänyt myös erottautuminen EU-ulottuvuudella. Perussuomalaisten kannattajien EU-kriittisyys on säilynyt ennallaan koko 2010-luvun. Vuonna 2019 kaksi kolmesta piti ehdotusta vähemmän Euroopan unioniin sitoutuneesta Suomesta hyvänä, ja vajaa viidennes oli eri mieltä.

13.4.3 Perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat yhä nuivemmin muihin puolueisiin, ja tunne on molemminpuolinen

Vaikka muutokset Perussuomalaisia äänestäneiden arvoissa ja asenteissa eivät ole olleet 2010-luvulla kovin jyrkkiä, eduskunnassa suhtautuminen Perussuomalaisiin on kuitenkin muuttunut vuoden 2017 puoluehajaannuksen jälkeen. Tuolloin Keskusta ja Kokoomus katsoivat, ettei Halla-ahon johtama puolue mahdu enää arvojensa puolesta samaan hallitukseen. Muut puolueet ovat suhtautuneet vielä kylmäkiskoisemmin Perussuomalaisiin.

Taulukot 13.5 ja 13.6 osoittavat, että negatiivinen jännite Perussuomalaisten ja muiden puolueiden välillä näkyy myös äänestäjäkunnassa. Vastaajilta on kysytty, kuinka he paljon pitävät kustakin puolueesta asteikolla 0–10. Perussuomalaisten äänestäjien suhtautuminen erityisesti SDP:hen, Keskustaan, Vihreisiin ja Vasemmistoliittoon on muuttunut aikaisempaa kielteisemmäksi (taulukko 13.5). Kokoomukseen sen sijaan suhtaudutaan jopa aavistuksen positiivisemmin kuin aikaisemmin.

Taulukko 13.5 Perussuomalaisia äänestäneiden suhtautuminen muihin eduskuntapuolueisiin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (keskiarvo asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa "en pidä ollenkaan" ja 10 "pidän erittäin paljon").

	SDP	KOK	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD
2019	3,59	3,86	3,70	2,49	2,72	2,84	3,98
2015	4,39	3,64	5,35	3,76	3,44	2,73	3,55

Taulukko 13.6 Muita eduskuntapuolueita äänestäneiden suhtautuminen Perussuomalaisiin vuosien 2015 ja 2019 eduskuntavaaleissa (keskiarvo asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa "en pidä ollenkaan" ja 10 "pidän erittäin paljon").

	SDP	KOK	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD
2019	2,88	3,84	3,57	1,62	1,66	1,05	4,55
2015	4,15	3,79	4,72	2,27	2,49	1,81	5,16

Kielteinen suhtautuminen muihin puolueisiin on populismin hengen mukaista: sen ideologiassa ihmiset jakautuvat kahteen homogeeniseen ja vastakkaiseen ryhmään, "aitoon kansaan", jota populistipuolueet puolustavat "korruptoitunutta eliittiä" vastaan (Mudde 2007), mikä selittää osin taulukon 13.5 tuloksia.

Toisaalta yhtä lailla muiden puolueiden kannattajien suhtautuminen Perussuomalaisiin on aiempaa penseämpää (taulukko 13.6). Kokoomuksen kannattajia lukuun ottamatta arvio Perussuomalaisista oli 2019 vaalien jälkeen kielteisempi kuin vuoden 2015 vaalien jälkeen. Perussuomalaisten ja muiden puolueiden kannattajien välit ovat siis kiristyneet.

Perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat kielteisimmin Vihreisiin, Vasemmistoliittoon ja RKP:hen, ja tunne on molemminpuolinen. Perussuomalaiset saavat näiden puolueiden kannattajilta vieläkin negatiivisemman arvion. Esimerkiksi Vihreiden äänestäjät pitävät siis Perussuomalaisista puolueena vielä vähemmän kuin Perussuomalaisten äänestäjät Vihreistä.

Näin ollen asenteet vaikuttaisivat liittyvän enemmän ideologiseen vastakkainasetteluun sosiokulttuurisella ulottuvuudella kuin yleiseen anti-elitismiin. Vihreät, Vasemmistoliitto ja RKP edustavat täysin vastakkaista linjaa esimerkiksi maahanmuuttoon, ilmastonmuutokseen, vähemmistökysymyksiin ja ruotsin kielen asemaan liittyvissä kysymyksissä, jotka muodostavat sosiokulttuurisen ulottuvuuden (ks. Westinen 2015).

13.5 Millainen kuva perussuomalaisista piirtyy?

Tässä luvussa olemme tarkastelleet, miten Perussuomalaisten äänestäjäkunta on muuttunut vuoden 2011 vaaleista vuoden 2019 vaaleihin. Analyysimme osoittaa, että muutosta on 2010-luvulla ollut jonkin verran, mutta ei mitenkään dramaattisesti. Äänestäjäkunta oli vuoden 2019 vaaleissa aikaisempaa miesvoittoisempi, oikeistolaisempi sekä hieman konservatiivisempi ja ympäristönsuojeluvastaisempi. Lisäksi puolueesta on tullut 2010-luvun alkuun verrattuna yhä suositumpi niiden keskuudessa, jotka arvioivat synkeästi kahta edeltävää vuotta Suomen talouden ja työllisyyden kannalta ja jotka suhtautuvat pessimistisesti oman kotitaloutensa tulevaisuudennäkymiin.

Sen sijaan Perussuomalaisten äänestäjät eivät olleet vuoden 2019 vaaleissa maahanmuutto- tai vähemmistövastaisempia kuin 2010-luvun alussa. Muuttumatonta on myös se, että Perussuomalaiset on erittäin suosittu työntekijöiden, työttömien ja vain ammatillisen koulutuksen käyneiden keskuudessa. Puolueen kannatus on melko tasaista kaikissa ikäryhmissä ja asuinpaikkatyypeissä, eikä kannatus ole myöskään kuntatasolla erityisen vahvassa yhteydessä yhteiskuntarakenteeseen tai eri alueisiin.

Läheskään kaikki Perussuomalaisten äänestäjät eivät myöskään ole asenteiltaan vähemmistö- tai ympäristövastaisia. Vuoden 2019 vaaleissa sen äänestäjistä 32 prosenttia kannatti seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistamista, 34 prosenttia puolsi ympäristöystävällistä Suomea talouskasvun kustannuksella ja 74 prosenttia kannatti sukupuolten välistä tasa-arvon vahvistamista.

Perussuomalaisten kannatuksen vakautta on epäilty 2010-luvun alusta lähtien. Vaikka kannatus on sahannut gallupeissa, vaalikannatus on ollut hyvin vakaata. Puolueella on ollut kyky mobilisoida äänestäjiä. Vaalitutkimusaineistot osoittavat, että Perussuomalaisilla on ylivoimaisesti suurin kannatuspotentiaali äänestämättömien joukossa. Äänestämättä jättäneiltä vastaajilta on nimittäin kysytty, mitä puoluetta he olisivat äänestäneet, jos he olisivat käyneet äänestämässä, ja perussuomalaiset on ollut kirkkaasti suosituin puolue tämän kantansa ilmoittaneissa koko 2010-luvun.

Yhteiskunnalliseen kehitykseen liittyy monien suomalaisten näkökulmasta useita uhkakuvia. Kiinteistöjen arvo heikkenee suuressa osassa maata, autolla ajamista ja lihan syömistä pyritään suitsimaan ja moralisoimaan ilmastonmuutoksen takia. Tuottavuuden vaatimukset kasvavat työpaikoilla, työelämään liittyy epävarmuutta ja jopa irtisanomisuhkia ja kattavien julkisten palveluiden yllä leijuu uhkakuvia. Osa kokee lisääntyneen maahanmuuton uhkaavaksi ja pitää perinteisten sukupuoliroolien hälventymistä epätoivottavana asiana. (ks. esim. Hamilo ja Grönroos 2019; Maaseudun Tulevaisuus 2019; Siltala 2017; Yle 2014).

Tällaisessa ympäristössä ja mielenmaisemassa Perussuomalaisten viesti saa vastakaikua. Se on sateenvarjopuolue yhteiskunnan kehityssuuntaa vierastaville sekä elinolosuhteisiinsa ja eri asioihin tyytymättömille ihmisille (ks. Grönlund ja Westinen 2012; Paloheimo 2012; Westinen 2015; 2016). Monia muutostahti hirvittää, jolloin menneisyydestä haetaan voimaa. Vanhojen puolueiden koetaan todennäköisesti puoltavan muutoksen vääjäämättömyyttä ja vaihtoehdottomuutta.

Suomen puoluekentän kannalta oleellinen havainto tässä luvussa onkin, että perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat yhä nuivemmin muihin puolueisiin, ja muiden puolueiden äänestäjät suhtautuvat yhä viileämmin Perussuomalaisiin puolueena. Vain Kokoomus on poikkeus tästä tendenssistä, joskin myös Kokoomuksen äänestäjät suhtautuvat perussuomalaisiin melko kielteisesti. Havaittavissa on muiden Euroopan maiden tapaan oikeistopopulistipuoleen eristämistä ja oikeistopopulistipuolueen tietoista eristäytymistä. Someaikakaudella kauna liberaalien punavihreiden ja perussuomalaisten välillä näyttää vain syvenevän.

Painoarvoa on myös sillä, että perussuomalaisten äänestäjäkunta ei ole muuttunut koostumukseltaan ja poliittiselta orientaatioltaan 2010-luvulla (talousoikeistolaistumista lukuun ottamatta) vastaavassa määrin kuin puolueen eduskuntaryhmä. Vuonna 2011 eduskuntaan valitusta 39 edustajan ryhmästä valittiin enää yhdeksän samaa edustajaa eduskuntaan vuonna 2019. Tästä yhdeksän poliitikon joukosta neljä (Halla-aho, Hakkarainen, Immonen, Eerola) on profiloitunut vahvasti maahanmuuttokysymyksissä. SMP:läinen perintö on nykyisin vähissä, ja sosiaalipoliittisten kysymysten esillä pidolla eduskuntaan aikoinaan nousseet naiset ovat käyneet vähiin eduskuntaryhmässä (vrt. Arter 2012, 817–820). Lisäksi moni vuoden 2019 vaaleissa uutena eduskuntaan tullut on pitänyt esillä voimakkaasti maahanmuuttokysymyksiä.

Ei voida kuitenkaan sanoa, että samat perussuomalaisten äänestäjät olisivat valinneet eduskuntaan uudentyyppisiä edustajia. Vuoden 2019 vaaleissa perussuomalaisia äänestäneistä vain 52 prosenttia äänesti puoluetta vuonna 2015. Vuoden 2015 vaaleissa vain 54 prosenttia perussuomalaisten äänestäjistä oli antanut puolueelle äänen jo jytkyvaaleissa 2011. Perussuomalaisten äänestäjäkunnan koostumus siis elää voimakkaasti, mutta sen perusominaisuudet pysyvät melko samoina.

Lähteet

Arter, David (2012): Analysing 'successor parties': The case of the True Finns. *West European Politics* 35(4), 803–825.

Arter, David (2013): How the True Finns won a seat in Etelä-Savo in April 2011 – and why it is important to know? *Politiikka* 55(4), 207–222.

Arter, David ja Elina Kestilä-Kekkonen (2014): Measuring the extent of party institutionalisation: The case of a populist entrepreneur party. *West European Politics* 37(5), 932–956.

Bartolini, Stefano ja Peter Mair (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability.* Cambridge: Cambridge University Press.

Betz, Hans-Georg (1994): *Radical right-wing populism in Western Europe*. London: Macmillan.

Eatwell, Roger (2000): The rebirth of the "extreme right" in Western Europe. *Parliamentary Affairs* 53(3), 407–425.

Findikaattori (2020): *BKT asukasta kohti*. Https://findikaattori.fi/fi/2.

Gill, Stephen (2008): *Power and resistance in the new world order*. Basingstoke: Palgrave McMillan.

Goodwin, Matthew (2012): Backlash in the "Hood": Exploring the Support for the British National Party at Local Level. Teoksessa Andera Mammone, Emmanuel Godin ja Brian Jenkins (toim.): *Mapping the Extreme Right in Contemporary Europe: From Local to Transnational.* London: Routledge.

Grunfelder, Julien (2020): The Regional Potential Index. Teoksessa Julien Grunfelder, Gustaf Norlén, Linda Randall ja Nora Sánchez Gassen (toim.): *State of the Nordic Region 2020*. Kööpenhamina: Nordic Council of Ministers, 160–171. Https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1385537/FULLTEXT02.pdf.

Grönlund, Kimmo ja Jussi Westinen (2012): Puoluevalinta. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 156–188.

Haavisto, Ilkka (2019): *Härmä sulaa*. EVA-analyysi, nro 68. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Hamilo, Marko ja Simo Grönroos (toim.) (2019): *Ympäristörealistin käsikirja*. Helsinki: Suomen Perusta.

Harvey, David (2010): *The Enigma of Capital – and the Crises of Capitalism*. New York: Oxford University Press.

Johnston, Ron ja Pattie Charles Pattie (2006): *Putting Voters in their Place. Geography and Elections in Great Britain*. New York: Oxford University Press.

Karvonen, Lauri ja Heikki Paloheimo (2003): *Eduskuntavaalitutkimus 2003* [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.1 (2012-01-05). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1260.

Kestilä, Elina (2007); Is there demand for radical right populism in the Finnish electorate*? Scandinavian Political Studies* 29(3), 169–190.

Kestilä, Elina ja Peter Söderlund, (2007): Subnational Political Opportunity Structures and the Success of the Radical Right: Evidence from the March 2004 Regional Elections in France. *European Journal of Political Research* 46, 773–796.

Kestilä-Kekkonen, Elina ja Peter Söderlund (2014): Party, leader or candidate? Dissecting the right-wing populist vote in Finland. European Political Science Review 6(4), 641–662.

Kestilä-Kekkonen, Elina, Aino Tiihonen ja Jussi Westinen (2018): Vääriä kysymyksiä vai vääriä vastauksia? Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus vuosien 2003–2015 vaalitutkimusten valossa. *Politiikka* 60(2), 92–111.

Knutsen, Oddbjørn ja Elinor Scarbrough (1995): Cleavage Politics. Teoksessa Jan W. van Deth ja Elinor Scarbrough (toim.): *Impact of Values*. New York: Oxford University Press, 492–523.

Maahanmuuttovirasto (2016): *Vuonna 2015 Suomeen myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupaa, uusia Suomen kansalaisia reilut 8 000*. Https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000. Julkaistu 22.1.2016.

Maaseudun Tulevaisuus (2019): *Perussuomalaisten Putkosen makkarakommentti pääsi yhteen maailman suurimmista lehdistä – New York Times uutisoi eduskuntavaaleista*. Julkaistu 13.4.2019.

Moisio, Sami (2019): Houkutus populistien äänestämiseen kasvaa suurten kaupunkien väliin jäävillä reuna-alueilla. Vieraskynä. *Helsingin Sanomat*. Julkaistu 27.4.2019.

Mudde, Cas (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oesch, Daniel (2008): Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland. *International Political Science Review* 29(3), 349–373.

Paloheimo, Heikki (2007): *Eduskuntavaalitutkimus 2007* [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2269.

Paloheimo, Heikki (2008): Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–60.

Paloheimo, Heikki (2012): Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 324–346.

Paloheimo, Heikki ja Jan Sundberg (2005): Puoluevalinnan perusteet. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 169–201.

Patana, Pauliina (2018): Changes in local context and electoral support for the populist radical right: Evidence from Finland. *Party Politics*, 1–12.

Poguntke, Thomas (1996): Anti-party sentiment – conceptual thoughts and empirical evidence: Explorations into a minefield. *European Journal of Political Research* 29(3), 319–344.

Pitkänen, Ville ja Jussi Westinen (2019): Siniset pyrkivät pois perussuomalaisten varjosta – puolueella on omia painotuksia, mutta riittävätkö ne? *Kanava* 1/2019.

Rodríguez-Pose, Andrés (2018): The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11(1), 189–209.

Rydgren, Jens ja Patrick Ruth (2011): Voting for the Radical Right in Swedish Municipalities: Social Marginality and Ethnic Competition? *Scandinavian Political Studies* 34(3), 202–225.

Siltala, Juha (2017): *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot*. Keuruu: Otava.

Stubager, Rune (2009): Education-based group identity and consciousness in the authoritarian-libertarian value conflict. *European Journal of Political Research* 48, 204–233.

Stubager, Rune (2010): The Development of the Education Cleavage: Denmark as a Critical Case. *West European Politics* 33(3), 505–533.

Suomen Yrittäjät (2019): *Yrittäjägallup, kierros 4/2019*. Ilmastopoliittiset kysymykset.

Thomassen, Jacques (2005): Introduction. Teoksessa Jacques Thomassen (toim.): *The European voter: A comparative study of modern democracies*. Oxford: Oxford University Press, 1–21.

Tilastokeskus (2020): *Kansantalouden tilinpito*. Bruttokansantuote kasvoi 1,7 prosenttia vuonna 2018. Https://www.stat.fi/til/vtp/2018/vtp_2018_2019-09-20_tie_001_fi.html.

Yle (2014): *"Puolella asunnoista ei ole markkina-arvoa" – katso miten asuntojen hinnat ovat kehittyneet alueellasi*. Julkaistu 10.10.2014. Https://yle.fi/uutiset/3-7518783.

van der Brug, Wouter ja Joost van Spanje (2009): Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension. *European Journal of Political Research* 48(3), 309–334.

Westinen, Jussi ja Sami Borg (2016): Vaalipiiriuudistuksen vaikutukset Itä-Suomessa. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen*. *Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 200–223.

Westinen, Jussi, Elina Kestilä-Kekkonen ja Aino Tiihonen (2016): Äänestäjät arvo- ja asenneulottuvuuksilla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen*. *Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 273–297.

Westinen, Jussi (2014): True Finns: A Shock for Stability? Testing the Persistence of Electoral Geography in Volatile Elections. *Scandinavian Political Studies* 37(2), 123–148.

Westinen, Jussi (2015): *Cleavages in Contemporary Finland. A Study on Party-Voter Ties*. Väitöskirja. Turku: Åbo Akademi University Press.

Westinen, Jussi (2016): Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen*. *Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 249–272.

IV

Osallistumisen riskit, uhat ja tukitoimet

14 Kotini on vaalikoppini: joustavien äänestysmuotojen merkitys yhdenvertaiselle poliittiselle osallistumiselle

Johanna Peltoniemi, Marjukka Weide & Hanna Wass

14.1 Johdanto[25]

Vuoden 2019 eduskuntavaalit olivat erityisen kiinnostavat kahden äänestämismuotoihin liittyvän kehityksen vuoksi. Jo pitkään suosiotaan kasvattanut ennakkoäänestys oli ensimmäistä kertaa eduskuntavaalien historiassa varsinaisena vaalipäivänä tapahtuvaa äänestystä yleisempää. Yli 1,5 miljoonaa äänioikeutettua (36,1 % äänioikeutetuista ja 50,7 % äänestäneistä) antoi äänensä ennakkoon. Toinen tärkeä muutos oli kirjeäänestyksen käyttöönotto. Vuonna 2017 hyväksytyn vaalilain muutoksen (939/2017) myötä sekä ulkomailla pysyvästi että vaalien ajan ulkomailla tilapäisesti asuvat tai oleskelevat äänioikeutetut saivat oikeuden äänestää kirjeitse ilman vaalivirkailijan läsnäoloa. Kyseessä oli tärkeä uudistus ulkomailla asuvien äänioikeutettujen poliittisen osallisuuden edellytysten parantamisessa, jossa Suomi on tullut jälkijunassa. Euroopan unionin alueella kirjeäänestys on tällä hetkellä käytössä 18 jäsenvaltiossa.

Tarjolla olevien äänestysmenetelmien valikoima on olennaista yhdenvertaisen poliittisen osallisuuden kannalta. Vaalijärjestelyiden tulisi taata osallistumismahdollisuudet

25 Artikkeli on laadittu osana Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa *"Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE)"* -tutkimushanketta (hanke nro 4706258) ja Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa *"Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)"* -tutkimushanketta (hanke nro 312710).

monenlaisissa elämäntilanteissa oleville äänestäjille, mihin voidaan pyrkiä ottamalla käyttöön erilaisia äänestämistä helpottavia järjestelyjä. Tällaisia ovat esimerkiksi mahdollisuus äänestää ennakkoon, äänestää muualla kuin vaalihuoneistossa, kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa, armeijassa, laivoilla ja vankilassa, tai äänestää kirjeitse. Erilaisten tukitoimien käyttöönoton taustalla on ollut oletus siitä, että ne madaltaisivat äänestämisen kynnystä ja kaventaisivat siten eri kansalaisryhmien välisiä äänestysaktiivisuuseroja (esim. Berinsky 2005, 471; Karp ja Banducci 2000, 223–224; Tokaji ja Colker 2007, 1023). Tutkimuksista tiedetään, että esimerkiksi terveysvaivoista kärsivät, maahanmuuttotaustaiset ja nuoret äänioikeutetut jättävät muita todennäköisemmin äänestämättä (Wass ja Blais 2017). Sama pätee ulkomailla asuvien äänestämiseen lähtömaansa vaaleissa (Peltoniemi 2018).

Pääosin Yhdysvalloissa tehdyt havainnot erilaisista äänestämistä helpottavista järjestelyistä eivät kuitenkaan ole tältä osin järin rohkaisevia. Joustavilla äänestysmuodoilla (engl. *convenience voting*) näyttäisi yleisesti olevan suurin merkitys sellaisille äänioikeutetuille, jotka ovat jo omaksuneet tavan äänestää mutta ovat olleet yksittäisissä vaaleissa estyneitä äänestämästä varsinaisena vaalipäivänä (Berinsky 2005, 475–477; Berinsky ym. 2001). Sen sijaan jouston lisäämiseen tähtäävät järjestelyt eivät juurikaan onnistu tavoittamaan toistuvasti äänestämättä jättäviä. Tapaäänestäjät ovat äänestämättä jättäviä korkeammin koulutettuja ja vauraampia, joten yritykset helpottaa äänestämistä saattavat nurinkurisesti vain kärjistää vaaliosallistumisessa ilmeneviä sosioekonomisia vinoumia (Berinsky 2005, 477–478). Kolmekymmentä Euroopan maata kattavassa vertailussa puolestaan huomattiin, että äänestämistä tukevilla käytännön järjestelyillä ei ollut vaikutusta terveysryhmien väliseen äänestysaktiivisuuseroon vaan kuilu terveytensä hyväksi ja heikoksi tuntevien välillä oli suurin niissä maissa, jotka ovat ottaneet käyttöön eniten äänestämistä helpottavia instrumentteja (Wass ym. 2017). Mahdollinen selitys havainnolle voi piillä käänteisessä kausaalisuhteessa: maissa, joissa esiintyy selviä osallistumiseroja eri ryhmien välillä, on ollut enemmän tarvetta kehittää joustavia äänestysmenetelmiä (ks. myös Mattila ym. 2017, 187).

Tässä luvussa tarkastellaan kahden keskeisen joustavan äänestysmuodon, ennakkoäänestämisen ja kirjeäänestyksen, suosiota vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Tarkastelu pohjautuu 1) Tilastokeskuksen tuottamaan rekisteriaineistoon ennakkoäänestäneistä Suomessa, 2) vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen aineistoon ja 3) kirjeäänestyksen käyttöönoton jälkeen koottuun kyselytutkimusaineistoon, johon vastasi yli 2 100 ulkosuomalaista (ks. tarkemmin Peltoniemi ym. 2019). Ensimmäinen tutkimustavoitteemme on arvioida sitä, missä määrin äänestysmuotojen moninaistuminen näyttää ylipäänsä innostavan ihmisiä äänestämään. Toinen tutkimuskysymyksemme nivoutuu edellä mainittuihin huomioihin eri äänestysmuotojen epätasaisesta hyödyntämisestä eri yhteiskuntaryhmissä: ketkä äänestivät muita enemmän ennakkoon tai kirjeitse?

Esittelemme seuraavassa alaluvussa lyhyesti kansainvälistä tutkimusta aiheesta. Tämän jälkeen käsittelemme ennakkoäänestämisen ja kirjeäänestämisen käyttöönottoa Suomessa

esimerkkeinä äänestämistapojen moninaistumisesta. Kirjeäänestämisen osalta keskiössä ovat ulkosuomalaiset, jotka ovat äänestäjinä olleet huomattavasti kokoaan pienempi ryhmä. Ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus on vaihdellut viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana viiden ja kymmenen prosentin välillä, vaikka heidän osuutensa vastaa nykyisen Keski-Suomen vaalipiirin kokoista ryhmää äänioikeutetuista. Matalan osallistumistason on havaittu johtuvan sekä käytännön hankaluuksista, kuten pitkästä etäisyydestä äänestyspaikalle, että ulkosuomalaisille tärkeiden teemojen näkymättömyydestä puolueiden kampanjoinnissa ja median vaalikeskusteluissa (Peltoniemi 2016). Empiirisen analyysin jälkeen pohdimme tulostemme pohjalta laajemmin joustavien äänestysmuotojen jatkokehittämisen tarpeita Suomen vaaleissa.

14.2 Vaalilainsäädännön uudistaminen poliittisena prosessina

Yksilön päätökseen äänestää tai jättää äänestämättä vaikuttavat monet eri seikat sekä yksittäisen äänestäjän että poliittisen järjestelmän tasolla (ks. Wass ja Blais 2017). Äänestämättä jättämisen syitä on lukuisia, esimerkiksi motivaatioon ja luottamukseen liittyviä, mutta myös rakenteelliset tekijät, sosioekonominen asema, ikä, perhetausta ja terveydentila vaikuttavat äänestyspäätökseen. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu kuusi keskeistä rakenteellista tekijää: 1) vaalilait ja instituutiot (esim. vaalijärjestelmän yksinkertaisuus tai monimutkaisuus), 2) vaalivirkailijoiden käytettävissä olevat tekniset, hallinnolliset ja taloudelliset resurssit, 3) kulttuuriset käytännöt, joilla saattaa olla ulossulkeva vaikutus, 4) strateginen toiminta, kuten häiritsevä kampanjointi äänestyspaikan ulkopuolella, 5) saatavilla oleva informaatio ja disinformaatio (vaalihäirinnästä ks. luku 15 tässä kirjassa) sekä 6) kansalaisten tietoisuus poliittisesta järjestelmästä ja koulutukseen liittyvät resurssit (James ja Garnett 2020, 120–121). Äänioikeutettujen halukkuuteen äänestää voidaan pyrkiä vaikuttamaan erityisesti vaalilainsäädännön muutoksilla tai ”vaalisuunnittelulla” (engl. *electoral engineering*, ks. Norris 2004) eli vaalien käytännön organisoinnilla ja siihen kohdistettavilla taloudellisilla resursseilla. Äänestysjärjestelmän joustavuuden kehittäminen on yksi tapa puuttua suoraan siihen, mitä äänestämässä käyminen edellyttää äänestäjältä.

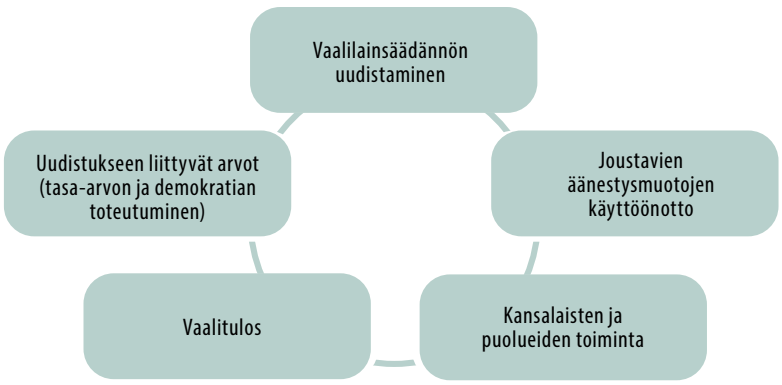
Eri äänestysmuotojen kantavana ajatuksena on tehdä äänestämisestä mahdollisimman vaivatonta tarjoamalla äänestäjälle vaihtoehto tai vaihtoehtoja äänestämiselle vaalipäivänä vaalipaikalla (ks. esim. Gronke ym. 2008). Äänestysmuodoilla on merkitystä paitsi kaikille äänioikeutetuille myös erityisesti niille, joilla on vähän erilaisia resursseja (taloudellinen asema, aika ja kansalaistaidot) ja äänestämiseen innostavia sosiaalisia verkostoja käytössään, tai joiden motivaatio poliittiseen osallistumiseen on muusta syystä matala (vrt. Verba ym. 1995, 16–17). Ennakko-, kirje- tai valtakirjaäänestyksen mahdollistaminen saattaa olla merkittävä asia etenkin sellaisille äänestäjille, joilla on pitkä etäisyys äänestyspaikalle, tai joiden terveydentila estää saapumasta sinne (ks. esim. Bhatti 2012; Brady ja McNulty 2011; Dyck ja Gimpel

2005; Gimpel ja Schuknecht 2003; Haspel ja Knotts 2005; Peltoniemi 2016; Schur ja Kruse 2014, Schur ym. 2015; Tokaji ja Colker 2007; Ward ym. 2009).

Äänestysmenetelmien sudenkuoppa tai paradoksi kuitenkin piilee siinä, että ne saattavat nostaa äänestysprosenttia, mutta aktivoituminen tapahtuu pääosin niiden keskuudessa, jotka olivat muutenkin ”hilkulla” äänestää (yhteenvetona ks. Galicki 2017; Wass ym. 2017). Seurauksena ei tällöin ole yhdenvertaisuuden lisääntyminen vaan joidenkin äänestämisen vinoutumien kärjistyminen samalla kun aktiivisten kaula suhteessa vähemmän aktiivisiin kasvaa. Äänestysmuotojen hyödyllisyyttä arvioitaessa niiden empiirisesti havaitut vaikutukset tulisikin suhteuttaa siihen, mitä niiden käyttöönotolla on alun perin tavoiteltu. Silloin kun tietyn äänestysmenetelmän käyttöönoton taustalla pyrkimys joidenkin vaaleista syrjään jääneiden ryhmien osallistumisen helpottaminen, uudistuksen onnistumista tulisi arvioida monipuolisemmin kuin pelkän kokonaisäänestysprosentin perusteella (ks. James ja Garnett 2020, 124). Toisaalta on myös mahdollista, että joustavilla äänestystavoilla on pyritty ennen kaikkea nostamaan äänestysaktiivisuutta ilman tarkempaa kohdistamista. Silloin eri yhteiskuntaryhmien välisten osallistumiserojen kasvu voi olla joko uudistuksen ennakoimaton tai ennakoitu (mutta riskinä hyväksytty) välillinen seuraus.

Tavoitteiden ja havaittujen vaikutusten problematiikkaan pureutumiseksi joustavien äänestysmenetelmien käyttöönottoa on hyödyllistä tarkastella kuviossa 14.1 kuvatun kaltaisena politiikkaprosessina (ks. James ja Garnett 2020, 121–122). Prosessi voi käynnistyä siten, että jotkin toimijat tuovat esiin vaaliosallistumisessa ilmenevän epäkohdan, esimerkiksi nuorten ikäryhmien tai ulkomailla asuvien kansalaisten vähäisen osallistumisen vaaleihin. Asiantilan näkeminen epäkohtana heijastelee laajempia arvoja, kuten yhdenvertaisuuden toteutumista, ja kyseisistä arvoista muodostuu usein keskeinen oikeutus uudistusten ajamiselle. Poliitikot, hallitus, keskeiset ministeriöt tai vaaliviranomaiset itse voivat olla aktiivisia toimijoita prosessin käynnistämisessä ja paine siihen voi tulla myös esimerkiksi eturyhmien tai kansalaisjärjestöjen kautta.

Kuvio 14.1 Joustavien äänestysmenetelmien käyttöönotto politiikkaprosessina.

Lähde: muokattuna James ja Garnett 2020, 121.

Mikäli muut strategisesti keskeiset toimijat tarttuvat aloitteeseen ja se etenee lainsäädännön valmisteluun asti, siihen nivoutuu myös monenlaista poliittista harkintaa ja arviointia. Miten uudistus saattaa vaikuttaa sekä äänestäjien että puolueiden toimintaan? Suosiiko se suhteettomasti joitakin tahoja toisten kustannuksella? Entä millainen vaikutus tällä on poliittisiin valtasuhteisiin? Paitsi että tämänkaltaiset kysymykset ovat vaikeita arvioida, niihin annetut vastaukset saattavat vaihdella huomattavastikin kunkin toimijan näkökulmasta riippuen. Yhdellä kertaa saatetaan myös haluta muuttaa useampaa järjestelmän osaa. Siksi vaalilainsäädännön muuttaminen on usein erittäin pitkä ja monivaiheinen prosessi, jonka alkuperäistä tavoitetta voi olla jälkikäteen hankala jäljittää. Kun jokin uudistus päädytään lopulta tekemään, sen hyödyllisyyttä punnitaan suhteessa kansalaisten ja puolueiden tavoitteisiin, jotka vaikuttavat taas vaalien lopputulokseen ja sitä kautta mahdollisesti seuraavien uudistushankkeiden käynnistämiseen ja etenemiseen. Lisäksi vaikutusten arviointia vaikeuttaa usein aidon vertailuasetelman puute, jolloin uudistuksen suoria seurauksia on hankala erottaa välillisistä seurauksista tai yhteisvaikutuksesta muiden tekijöiden kanssa.

Ennakkoäänestys ja kirjeäänestys edustavat keskeisiä tapoja, joilla suomalaista vaalilainsäädäntöä on uudistettu pyrkimällä tekemään äänestämismuodoista joustavampia. Seuraavissa kahdessa osiossa kuvaamme ennakkoäänestyksen historiaa ja kirjeäänestykseen johtanutta politiikkaprosessia.

14.3 Ennakkoon äänestämisen mahdollisuus Suomessa

Suomen valtiollisissa vaaleissa oli jo alusta pitäen, vuoden 1907 eduskuntavaaleista alkaen, käytössä oteäänestäminen, joka tuli mahdolliseksi myös kunnallisvaaleissa vuodesta 1950 alkaen. Oteäänestyksessä äänestäjällä oli mahdollisuus käyttää äänioikeuttaan millä tahansa äänestysalueella siten, että äänestäjä hankki etukäteen otteen vaaliluettelosta, jolla hän osoitti äänioikeutensa. Oteäänestäminen ei siis ollut ennakkoäänestämistä vaan joustava äänestysmenettely, joka mahdollisti äänestämisen äänestyspäivinä muualla kuin siinä kunnassa, jossa oli kirjoilla (Tarasti 1987, 28).

Ennakkoäänestäminen otettiin käyttöön ensin hyvin rajatusti 1950-luvulla, ja se on muotoutunut nykyisekseen lukuisten muutosten kautta. Yhtäältä ennakkoäänestämisen järjestämisellä on pyritty helpottamaan kenen tahansa äänioikeutetun mahdollisuuksia käyttää äänioikeuttaan, ja toisaalta tekemään äänestäminen mahdolliseksi myös niille, jotka erityisistä syistä eivät pääsisi vaalipäivänä uurnille. Menneiden vuosikymmenten keskusteluissa äänestämisen vaikeudesta ja sen helpottamisesta puhutaan esimerkiksi sairaalassaolosta, kesälomamatkoista, pimeistä ja huonoista teistä, kelirikosta ja metsätöistä etäisillä työmailla (ks. HE 149/1949, Ed. Tainio, PTK 20.5.1955; Ed. Ehrnrooth, PTK 23.5.1969).

Ennakkoäänestys tuli alun perin ratkaisuksi äänioikeutetun poikkeukselliseen tilanteeseen, mutta myöhemmin siitä kehittyi kenen tahansa käytössä oleva vaihtoehto varsinaisena vaalipäivänä äänestämiselle.

Äänestäminen ennen varsinaista vaalipäivää tuli käyttöön vuoden 1955 edustajainvaalilain myötä, kun säädettiin äänestämisestä ulkomailla Suomen edustustoissa sekä suomalaisissa laivoissa (Tarasti ja Jääskeläinen 2014, 47). Ennakkoon äänestäminen kuitenkin vaati sen, että äänioikeutettu tilasi etukäteen äänioikeutensa todisteeksi otteen vaaliluettelosta. Muualla kuin omalla äänestyspaikalla vaalipäivinä äänestäminen oli siten työlästä järjestää ja harvinainen poikkeus tavanomaiseen äänestämiseen (ks. Tarasti ja Jääskeläinen 2014, 50; HE 48/1955, 6).

Kun ennakkoäänestys (ilman otetta vaaliluettelosta) tuli mahdolliseksi myös kotimaassa vuoden 1969 edustajainvaalilain myötä, lähtökohtana oli edelleen äänestäjien enemmistön osallistuminen varsinaisina vaalipäivinä.[26] Ennakkoäänestys koski lain mukaan ainoastaan äänioikeutettua, joka ”todennäköisesti on estynyt käyttämästä” äänioikeuttaan omalla äänestyspaikallaan vaalipäivinä (391/1969, 63 §). Äänestäjän oli ennakkoäänen lähetekirjeessä kerrottava keskusvaalilautakunnalle, mistä syystä hän oli (todennäköisesti) estynyt äänestämään vaalipäivänä. Hyväksyttäviä syitä ei kuitenkaan rajattu. Laissa ennakkoäänestyksen erikseen nimettynä kohderyhmänä tosin mainittiin tietyissä laitoksissa hoidettavana olevat, ja hallituksen esityksessä (HE 24/1969, 11) puolestaan huomioitiin matkat ja vaikeat liikenneolosuhteet. Hallituksen esityksessä ennakkoäänestys näyttäytyi osana Suomen vaalijärjestelmän teknistä uudistamista ja pitämistä vertailukohtana käytettyjen Pohjoismaiden tasalla. Esityksessä todettiin, että ennakkoäänestys sekä ”olennaisesti helpottaa kansalaisten osallistumista vaaleihin” että parantaa vaalijärjestelmän varmuutta ja nopeuttaa tulosten selviämistä (HE 24/1969, 11).

1970- ja 1980-luvuilla ennakkoäänestys laajeni eräisiin laitoksiin, joissa sitä ei aikaisemmin ollut järjestetty, kuten mielisairaaloihin, vankiloihin ja palvelutaloihin, sekä lopulta myös vammautuneiden ja pitkäaikaissairaiden koteihin (Tarasti ja Jääskeläinen 2014, 48–19). Tämä heijastaa laajenevaa käsitystä siitä, keiden poliittisen osallistumisen katsottiin olevan sopivaa ja tavoiteltavaa. Pesonen, Sänkiaho ja Borg (1993, 15) toteavat vaalihallintoa kehitetyn ”johdonmukaisesti niin, että äänestäminen tulisi mahdollisimman helpoksi”, sillä poikkeuksella, että vuoden 1991 vaaleissa siirryttiin kahdesta yhteen vaalipäivään.

Kaikki muutokset eivät kuitenkaan ole syntyneet vuoden 1969 ennakkoäänestyssäädösten tavoin pohjoismaisten esikuvien imussa. Esimerkiksi Kalle Könkkölän kotiäänestyksestä tekemän, hylätyksi tulleen lakialoitteen eduskuntakäsittelystä (1984–1985) välittyy, että

26 Vuoden 1987 eduskuntavaaleihin asti käytössä oli kaksi varsinaista vaalipäivää, sunnuntai ja maanantai.

uudenlaiseen äänestysmuotoon liittyi kannatuksen ohella myös epäluuloa (LA 29/1984, PTK 22.2.1985, 257–268). Kun kotiäänestämisestä sitten säädettiin 1988 (80–82/1988), laeissa erikseen mainittiin, että kotona saisi äänestää ainoastaan vaikeasti sairas tai vammainen ihminen itse, eivät esimerkiksi muut samassa taloudessa asuvat äänioikeutetut. Omaishoitajalle tämä mahdollisuus kuitenkin annettiin vuoden 2010 lakimuutoksessa (431/2010, 46 §). Kotiäänestyksen tarve saattaisi kuitenkin tulevaisuudessa vähentyä, mikäli kirjeäänestys tulisi myös kotimaassa mahdolliseksi. Laitoksissa ja kodeissa äänestäminen ovat Suomessa alitutkittu aihe (ks. kuitenkin Räsänen 2018), joita olisi hyvä tulevaisuudessa tarkastella erikseen.

Ennakkoäänestämisessä luovuttiin vuonna 1985 (370/1985) vaatimuksesta ilmoittaa, mistä syystä oli estynyt äänestämään vaalipäivänä, mutta laki kuitenkin edelleen edellytti, että jokin syy oli olemassa (HE 17/1984, 15). Tämä periaate vaalipäivän ensisijaisuudesta poistui vasta vuoden 1998 vaalilaissa, jossa todetaan yksinkertaisesti, että ”[v]aalit toimitetaan järjestämällä ennakkoäänestys ja vaalipäivän äänestys.” (714/1998, 4 §). Ennakkoäänestys oli kuitenkin jo tätä ennen kasvattanut suosiotaan merkittävästi. Jo vuoden 1991 eduskuntavaaleissa yli 40 prosenttia äänestäneistä äänesti ennakkoon keskeisenä syynä sen helppous (Pesonen ym. 1993, 94). Varma este vaalipäivänä äänestämiselle oli vain noin neljänneksellä vuoden 1991 eduskuntavaaleja koskevaan haastattelututkimukseen osallistuneista ennakkoäänestäjistä (Pesonen ym. 1993). Muihin äänestäneisiin verrattuna ennakkoon äänestäneillä ei myöskään vaikuta korostuvan näkemys siitä, että äänestäminen olisi kansalaisvelvollisuus (Wass ja Borg 2012, 110–111). Ennakkoäänestyspaikkojen lukumäärän vähenemisen (1999) ja paikkojen muutosten (2003) on sen sijaan arvioitu olevan yhteydessä tietyissä vaaleissa koettuihin ennakkoäänestysvilkkauden notkahduksiin. Kaiken kaikkiaan ennakkoäänestys on kasvattanut suosiotaan varsin tasaisesti jälleen vuodesta 2007 alkaen (Wass ja Borg 2012, 103). Äänestyspaikkojen merkitykseen palataan tämän luvun lopulla kirjeäänestystä kommentoivien sanallisten kyselyvastausten käsittelyn yhteydessä.

14.4 Kirjeäänestyksen käyttöönotto Suomessa

Kirjeäänestys on yksi ennakkoon äänestämisen tapa, jota voi yhtäältä tarkastella pitkän jatkumon viimeisimpänä askeleena, ja toisaalta taas laadullisesti aivan uudentyyppisenä äänestysmuotona, jossa erityisesti paikkarajoitteet/viranomaisen läsnäolon vaatimus jäävät pois. Siinä missä tavallisessa ennakkoäänestämisessä äänestäminen tulee ajoittaa tiettyjen valmiiksi annettujen aukioloaikojen sisällä, kirjeäänestämisen voi toteuttaa joustavammin omien aikataulujen mukaisesti. Kuitenkin myös kirjeäänestämisessä aikarajoitteet ovat vahvasti läsnä, sillä äänestäjän täytyy itse arvioida, milloin on liian myöhäistä tilata

äänestysmateriaali, jotta se ehtii myös takaisin. Näin ollen kirjeäänestämiseen aikarajoitteisiin liittyvä epävarmuus jää äänestäjän itsensä hallinnoitavaksi.

Vaikka kirjeäänestys on monessa maassa käytössä kaikille äänioikeutetuille, Suomessa kirjeäänestys on alusta alkaen suunnattu lähinnä ulkomailla asuville ja vaalien aikaan ulkomailla oleskeleville suomalaisille. Poikkeuksena tästä on neuvoa-antava kunnallinen kansanäänestys, jossa on ollut mahdollista äänestää kirjeitse jo aiemminkin. Kunnallisissa neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä 80–90 prosenttia äänistä annetaan kirjeäänestyksessä ja ainoastaan murto-osa äänestäjistä käy äänestämässä äänestyspäivänä (Oikeusministeriö 2015a).

Kirjeäänestyksen ottaminen osaksi vaalijärjestelmää oli pitkä prosessi, jossa aloitteellisia eivät olleet niinkään poliittiset puolueet tai vaaliviranomaiset vaan ulkosuomalaisten kansalaisjärjestöt Suomi-Seura ry. ja Ulkosuomalaisparlamentti. Ulkosuomalaisparlamentti vaati kirjeäänestyksen mahdollisuuden avaamista jokaisen istuntonsa päätöslauselmassa vuoden 2000 istunnosta eteenpäin (USP PL 2/2015; 6/2012; 3/2010; 50/2007; 64/2005; 68/2002; 31/2000). Päätöslauselmien mukaan kirjeäänestys edistää ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuutta, kansalaisoikeuksien toteutumista, äänioikeutettujen yhteiskunnallisia vaikuttamismahdollisuuksia ja ulkomailla asuvien kansalaisten yhteyden säilymistä Suomeen. Vastaavasti ulkoasiainministeriön arvion mukaan etä-äänestys ulkomailla edistää kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksia ja edustuksellisen demokratian toimintaa. Etääänestys on ministeriön mukaan myös kustannuksiltaan ennakkoäänestyspaikkoja edullisempi ratkaisu (Oikeusministeriö 2006).

Ulkomailla asuvien suomalaisten äänestysmahdollisuuksien parantaminen nousi esiin hallituksen vuosien 2006–2011 ja 2012–2016 ulkosuomalaispoliittisissa ohjelmissa, joissa kirjeäänestyksen käyttöönottoa esitettiin selvitettäväksi mahdollisena ratkaisuna äänestysaktiivisuuden nostamiseksi. Ruotsin mallia kirjeäänestyksen järjestämiseen esitettiin jo varsin alkuvaiheessa, kun ”Kansanvalta 2007” -toimikunnan mietinnössä (Oikeusministeriö 2005, 14) ehdotettiin, että ”oikeusministeriö ottaisi harkittavaksi sen selvittämisen, miten ulkosuomalaisten äänestämismahdollisuuksia voitaisiin jatkossa parantaa, joko nykyisen lainsäädännön puitteissa tai muulla tavalla, esimerkiksi Ruotsin mallin mukaisella etääänestyksellä”.

Toisin kuin Suomessa, monessa muussa maassa kirjeäänestys ei koske ainoastaan ulkomailla asuvia tai oleskelevia kansalaisia. Kun kirjeäänestyksen käyttöönottoa pohdittiin Suomessa, saatavilla oli runsaasti tutkimustuloksia toisista vaalijärjestelmistä 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Kirjeäänestys on nykyisin käytössä 17 Euroopan unionin jäsenvaltiossa ja lisäksi monissa Euroopan ulkopuolisissa maissa. Eri maista tehtyjen havaintojen pohjalta vaikuttaa siltä, että kirjeäänestyksen vaikutus vaaliosallistumiseen vaihtelee kansallisesta kontekstista riippuen. Tutkimustuloksia jäsennellessä olennainen ero liittyy

siihen, onko kirjeäänestys mahdollista kaikille, pelkästään osalle äänioikeutettuja erityisestä syystä vai ainut käytössä oleva äänestysmuoto, kuten Yhdysvaltojen viidessä osavaltiossa (Oregon, Washington, Colorado, Utah ja Havaiji). Kirjeäänestyksen käyttöönottoa ainoana äänestysmenetelmänä on perusteltu esimerkiksi vaalien kustannusten vähenemisenä (kirjeäänestys on edullisempi toteuttaa kuin perinteinen vaalihuoneistossa tapahtuva äänestäminen) ja äänestämisen muuttumisella vaivattomammaksi, mikä voi osaltaan nostaa äänestysaktiivisuutta (Southwell 2004, 90).

Yhdysvalloista saatujen tulosten (ks. esim. Berinsky 2005; Giammo ja Brox 2010; Gronke ja Miller 2012) perusteella vaikuttaa siltä, että joustavien äänestysmenetelmien ollessa ainoa mahdollinen tapa äänestää äänestysprosentti nousee nopeasti menetelmän käyttöönoton jälkeen. Sen aktivoiva vaikutus kuitenkin vähenee asteittain ja katoaa muutaman vaalikauden kuluttua. Joustavat äänestysmuodot poistavat lisäksi ainoastaan konkreettisia esteitä äänestämisen edeltä, jättäen kognitiiviset äänestämisen esteet (kuten poliittiseen kiinnostukseen ja kiinnittymiseen liittyvät seikat) ratkaisematta. Tästä johtuen joustavat äänestysmuodot saattavat lisätä lähinnä jo entisestään aktiivisten osallistujien äänestyshalukkuutta ja näin ollen aiheuttaa jopa yhdenvertaisuuden heikentymistä äänestysprosentin nousun ohella. Sen sijaan Euroopassa, jossa kirjeäänestys on kasvattanut äänestysaktiivisuutta pysyvästi esimerkiksi Italiassa, Ruotsissa ja Sveitsissä, kirjeäänestys on pääsääntöisesti otettu käyttöön perinteisten äänestysmenetelmien rinnalle (ks. esim. Hodler ym. 2015; Luechinger ym. 2007; Peltoniemi 2018; Schelker ja Schneiter 2017). Myös Euroopan maita käsittävissä tutkimuksissa on pohdittu sitä, muuttuuko äänestäjäkunnan kokoonpano joustavien äänestysmenetelmien käyttöönoton myötä (esim. Funk 2010; Luechinger ym. 2007).

Kontekstista riippumatta kirjeäänestyksessä on nähty ilmeisiä teknisiä ongelmia. Näistä keskeisimmät ovat riski vaalisalaisuuden vaarantumisesta, painostuksesta tai äänestäjän itsensä tekemästä vilpistä (ks. esim. Birch ja Watt 2004; Mawrey 2010; Puiggali ja Morales-Rocha 2007). Mikäli äänestäjän henkilöllisyyttä ei kyetä tarkistamaan, on mahdollisuus väärennettyihin äänestyslippuihin suurempi kuin perinteisessä, vaalihuoneistossa tapahtuvassa äänestämisessä (Gronke ym. 2008). Kirjeäänestyksessä äänestäjä ei voi myöskään seurata äänensä matkaa vaaliuurnaan. Nämä molemmat ovat olennaisia kysymyksiä vaalihäirinnän näkökulmasta (ks. luvut 15 ja 16 tässä teoksessa). Toisaalta ei ole mahdollista järjestää valvontaa, joka osoittaisi, että äänestyslippu ei vaarantunut matkalla, sillä mikä tahansa mahdollinen ratkaisu johtaisi väistämättä äänestyssalaisuuden loukkaamiseen (Braun ja Gratschew 2007). Kirjeäänestäminen edellyttääkin äänestäjältä vahvaa luottamusta vaalijärjestelmään (Braun ja Gratschew 2007; Qvortrup 2005). Tämä itsessään voi olla osallistumisen yhdenvertaisuutta kaventava tekijä, sillä poliittinen luottamus on suurempaa sosioekonomisesti korkeammassa asemassa olevien äänestäjien keskuudessa (yhteenvetona ks. Lahtinen ym. 2019).

14.5 Aineisto ja menetelmät

Ketkä Suomessa käyttävät eniten joustavia äänestysmenetelmiä? Minkälaisia kokemuksia ja mielikuvia kirjeäänestämisestä syntyi ensimmäisissä kirjeäänestysvaaleissa? Käyttämämme tutkimusaineistot kuvaavat ennakkoäänestyksen ja kirjeäänestyksen suosiota eduskuntavaaleissa 2019. Tämän jälkeen eritellään vielä kokemusperäistä tietoa kirjeäänestyksen käytöstä perustuen kyselytutkimuksen avokysymysaineistoon. Havainnot perustuvat sekä vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineistoon että ulkomailla asuvista äänioikeutetuista erikseen koottuun ulkosuomalaisaineistoon (n=2 101). Rinnakkainen tarkastelu johtuu siitä, että ulkomailla asuvat äänestäjät on rajattu vaalitutkimusaineiston ulkopuolelle, eikä kirjeäänestäminen ole mahdollista Suomen rajojen sisäpuolelta. Aineistojen keruu on kuitenkin tapahtunut jokseenkin samanaikaisesti eduskuntavaalien 2019 jälkeen, vaalitutkimusaineisto kerättiin 17.4.–15.7.2019 (ks. aineistokuvaus) ja ulkosuomalaisaineisto koottiin 23.5.–30.9.2019 välisenä aikana.

Vuoden 2019 ulkosuomalaisaineiston perusjoukko koostuu reilusta 250 000 ulkomailla asuvasta äänioikeutetusta. Väestörekisteristä poimittiin ositetulla satunnaisotannalla 10 000 ulkomailla asuvaa täysi-ikäistä Suomen kansalaista, joille lähetettiin kirjeitse kutsu osallistua tutkimukseen. Otos käsitti Suomen väestörekisterissä äidinkielekseen suomen tai ruotsin ilmoittaneita ulkosuomalaisia 17 suurimmasta diasporasta (maat, joissa on yli 1 000 suomalaista äänioikeutettua), 500 henkilöä jokaisesta maasta. Poikkeuksen tästä muodosti kuitenkin Ruotsi, josta poimittiin 1 500 henkilöä otokseen. Lisäksi otokseen poimittiin satunnaisesti 500 muissa maailman maissa asuvaa äänioikeutettua. Kyselytutkimukseen vastasi 2 101 ulkomailla asuvaa Suomen kansalaista 50 eri maasta. Vastanneiden osuus kaikista tavoitelluista ylti hiukan yli 20 prosenttiin. Se on linjassa aiempien, eri maiden ulkokansalaisia tarkastelevien kyselytutkimusten kanssa. Kahdessa aiemmassa suuressa ulkokansalaisaineistossa vastausprosentti on ollut 20–30 prosentin välillä (Solevid 2016; Peltoniemi 2018). Ulkomailla asuvien kansalaisten keskimääräistä matalampi vastausprosentti johtuu erityisesti osoitetietojen puutteellisuudesta, sillä arviolta noin kolmasosa lähetetyistä kutsukirjeistä ei saavu perille. Näin on oletettavasti tapahtunut myös tämän aineistonkeruun yhteydessä. Tästä syystä kyselytutkimukseen kutsutuille ei lähetetty muistutuskirjettä, mikä yleensä on tapana.

Aineisto muodostettiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka oli saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Kyselylomake sisälsi erityisesti poliittiseen osallistumiseen ja vaaleissa äänestämiseen liittyviä kysymyksiä. Aineisto sisältää myös taustatietoja vastaajista (mm. sukupuoli, ikä, äidinkieli, koulutustaso, ammatti, asuinmaa). Seuraavassa osiossa esitetyn empiirisen analyysin taulukoiden ja kuvioiden selitteissä yksilöidään, kumpaan kyselyaineistoon tiedot perustuvat. Laadullinen analyysi pohjautuu pelkästään ulkosuomalaisaineiston avovastauksiin.

Tarkastelemme ensimmäiseksi sitä, mitkä äänestäjiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä ennakkoon äänestämiseen. Analyysimenetelmänä on käytetty logistista regressioanalyysiä, jossa selitettävä muuttuja voi saada kaksi arvoa (0=ei äänestänyt ennakkoon; 1=äänesti ennakkoon). Malliin on sisällytetty taustamuuttujina sukupuoli, ikä ja koulutus. Tämän jälkeen tarkastelemme todennäköisyyttä äänestää kirjeitse. Analyysimenetelmänä on käytetty logistista regressioanalyysiä (0=ei äänestänyt kirjeitse; 1=äänesti kirjeitse) taustamuuttujina myös tässä sukupuoli, ikä ja koulutus. Aiemman tutkimuksen perusteella (ks. Peltoniemi 2018) voidaan olettaa, että etäisyys lähimpään äänestyspaikkaan samoin kuin asuinalue ovat keskeisiä tekijöitä kirjeäänestykselle suosimiselle, sillä pitkä etäisyys äänestyspaikalle on merkittävin syy ulkosuomalaisille jättää äänestämättä. Näin ollen analyysiin sisällytettiin myös asuinalue (Pohjoismaat, Länsi-Eurooppa, Etelä-Eurooppa, Keski- ja Itä-Eurooppa, Pohjois-, Keski- ja Etelä-Amerikka sekä Karibia, Aasia, Afrikka ja Oseania) ja etäisyys lähimpään äänestyspaikkaan.

Suomessa asuvien suomalaisten ja ulkomailla asuvien suomalaisten vertailun tavoite on tarkastella äänestämisen yhdenvertaisuutta joustavien äänestysmuotojen käytössä. Kirjeäänestys on käytössä pelkästään ulkomailta äänestettäessä, joten analyysi rajoittuu ulkomailla asuviin äänestäjiin. Vertailtaessa Suomessa asuvia kansalaisia ja ulkomailla asuvia kansalaisia on tietyt ulkosuomalaisia koskevat erityiset tekijät otettava huomioon. Ulkosuomalaisissa on suhteessa enemmän naisia kuin miehiä (ks. esim. Peltoniemi 2018), mistä johtuen myös kyselytutkimusaineistossa naisten osuus on miehiä suurempi vastaavassa suhteessa (naisia 67 %, miehiä 33 %). Ulkosuomalaisaineistossa korkeasti koulutettuja oli selvä enemmistö, kaksi kolmesta vastaajasta ilmoitti koulutustasokseen ammattikorkeakoulun tai yliopiston loppututkinnon suorittamisen.[27] Vastaavasti eduskuntavaalitutkimusaineistossa ammattikorkeakoulun tai yliopiston koulutustasokseen raportoi hiukan vajaa kolmannes vastaajista.

27 Ulkomailla asuvien koulutustiedot eivät päivity Suomen rekistereihin, mikäli koulutus ei ole järjestetty Suomessa. Näin ollen, kaikki ulkosuomalaisten koulutustasoa koskevat tiedot perustuvat kyselytutkimuksiin, eikä tietoa perusjoukon koulutustasosta ole. Perinteisesti korkeakoulutetut muuttavat hiukan aktiivisemmin ulkomaille, mutta eivät kuitenkaan niin paljon, että tämä ero selittyisi ainoastaan sillä.

14.6 Tulokset

14.6.1 Ennakkoäänestys Suomessa ja ulkomailla

Vuoden 1991 eduskuntavaaleissa ennakkoon äänestämässä kävivät erityisesti eläkeläiset, akateemisen koulutuksen saaneet ja naiset (Pesonen ym. 1993, 94). Vajaa kolmekymmentä vuotta myöhemmin tilanne näyttää tältä osin samalta. Aktiivisimmat ennakkoon äänestäjät olivat 75-vuotiaat (57,4 % äänioikeutetuista), suhteellisesti vähiten ennakkoon äänestäneitä oli puolestaan 18-vuotiaiden äänioikeutettujen joukossa (20,4 %). Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa hieman yli puolet (50,7 %) äänestäneistä ja reilu kolmannes äänioikeutetuista (36,6 %) äänesti vaaleissa ennakkoon. 65–74-vuotiaista miehistä 53 ja naisista 56 prosenttia äänesti ennakkoon (Suomen virallinen tilasto 2019). Myös aikaisemmissa vaaleissa on näkynyt sama ilmiö: erityisesti nuoret ja puoluekannaltaan vakiintumattomat äänestivät vähiten ennakkoon, kun taas suosituinta ennakkoäänestäminen on vanhimmilla äänioikeutetuilla.

Vanhemmilla äänestäjillä halu äänestää ennakkoon liittyy muita useammin fyysisen kunnon rajoituksiin ja helpommiksi koettuihin kulkuyhteyksiin äänestyspaikalle (Wass ja Borg 2012, 103). On myös otettava huomioon, että äänestysaktiivisuus on muutenkin korkeampi vanhempien ikäryhmien osalta. Myös koulutustason ja ennakkoäänestämisen suhde oli pysynyt ennallaan verrattuna 1990-luvun alkuun. Ennakkoäänestäminen näyttäytyy siis erityisen sopivana äänestysmuotona niille, jotka muutenkin äänestävät keskimääräistä vilkkaammin. Mikäli sen sijaan tarkastellaan tulotasoa tai ammattia äänestäjän sosioekonomisen aseman mittarina, korkeassa asemassa olevien suurempi äänestysvilkkaus ei yhtä vahvasti heijastu ennakkoon äänestämiseen. Maanviljelijät ja metsätyöntekijät äänestävät ammattiryhmistä eniten ennakkoon (Suomen virallinen tilasto 2019).

Ulkomailla asuvista äänestäjistä liki viisi kuudesta (81,8 %) äänesti ennakkoon, pääosa ulkomaan ennakkoäänestyspaikassa (71,4 %), ja pieni osa Suomessa (10,4 %) (Tilastokeskus 2019a). Suomessa jokaisessa kunnassa on vähintään yksi yleinen ennakkoäänestyspaikka. Suurimmissa kunnissa ennakkoäänestyspaikkoja on yleensä useita. Ulkomaan ennakkoäänestyspaikkoja ovat valtioneuvoston asetuksella määrätyt Suomen edustustot ja niiden toimipisteet (Oikeusministeriö 2019). Ennakkoäänestyksen suosio ulkomailla verrattuna Suomessa asuviin äänestäjiin johtuu pitkälti siitä, ettei ulkomailla ole mahdollista äänestää varsinaisena vaalipäivänä. Näin ollen on ymmärrettävää, että enemmistö ulkomailla asuvista äänestäjistä äänestää ennakkoon, ja varsinaisena vaalipäivänä vain pieni vähemmistö. Lisäksi ennakkoäänestys ulkomailla on sekin ajallisesti tiukemmin rajattu kuin ennakkoäänestys Suomessa. Vuoden 2019 vaaleissa ennakkoäänestys ulkomailla järjestettiin 3.–6.4.2019. Suomessa oli mahdollista äänestää ennakkoon 3.–9.4.2019. Sekä ulkomailla että kotimaassa monet ennakkoäänestyspaikat ovat auki vain osana ennakkoäänestyksen päivistä. Rajallisimmillaan ennakkoäänestyspaikka saattaa olla auki yhtenä päivänä

joitakin tunteja, kuten Somaliassa 3.4.2019 klo 10–14. Äänestyspaikkoina toimineiden edustustojen ja niiden toimipaikkojen, niissä äänestäneiden sekä ulkomailla asuvien äänioikeutettujen määrät käyvät ilmi taulukosta 14.1. Ulkomaan ennakkoäänestyspaikoissa käy äänestämässä myös Suomessa asuvia äänioikeutettuja, jotka ovat vaalien aikaan tilapäisesti ulkomailla.

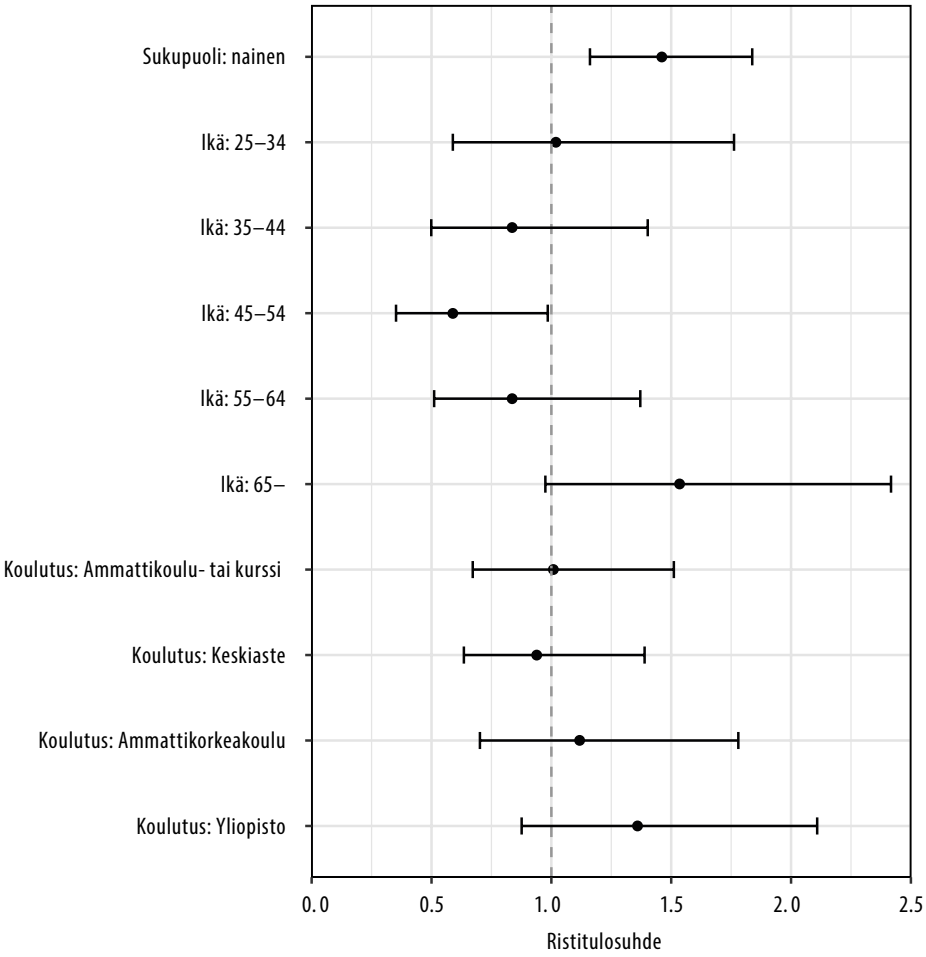
Taulukko 14.1 Eduskuntavaalien äänestyspaikat ja äänestäneet ulkomailla 2003–2019.

Eduskuntavaalivuosi	2003	2007	2011	2015	2019
Äänestyspaikkoina toimineet edustustot ja niiden toimipaikat	237	234	241	233	219
Äänestyspaikkoina toimineissa edustustoissa ja niiden toimipaikoissa äänestäneet	Tieto ei saatavissa	Tieto ei saatavissa	34 524	35 136	40 131
Ulkomailla asuvat äänioikeutetut	205 399	208 887	227 844	242 096	254 574

Lähteet: Tilastokeskus 2019b; Oikeusministeriö 2003, 2007, 2015b; HE 101/2017 vp; Ulkoministeriö 2019.

Kuvioissa 14.2 ja 14.3 tiivistetyistä regressioanalyysin tuloksista nähdään, että tarkastelluista taustamuuttujista ainoastaan sukupuolella on tilastollisesti merkitsevä yhteys. Kiinnostavaa kyllä, Suomessa naiset äänestivät miehiä todennäköisemmin ennakkoon, kun taas ulkomailla miehet äänestivät naisia todennäköisemmin ennakkoon. Erilaisten tukitoimien käyttöönoton taustalla on ollut oletus siitä, että ne madaltavat äänestämisen kynnystä ja kaventaisivat siten eri kansalaisryhmien välisiä äänestysaktiivisuuseroja. Näin ei kuitenkaan aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella aina ole ollut. Tässä analyysissä saatu tulos kertookin yhdenvertaisuuden näkökulmasta siitä, että ennakkoäänestyksessä ei vaikuta olevan suuria vinoumia sukupuolta lukuun ottamatta.

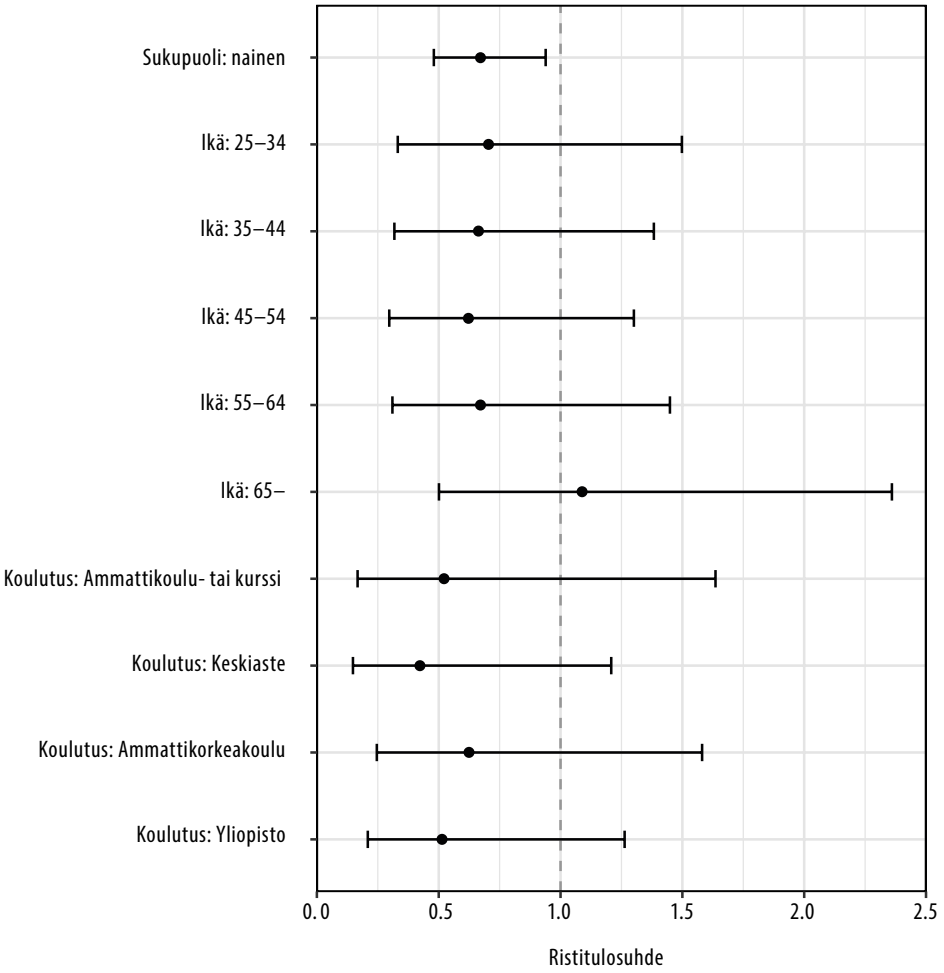
Kuvio 14.2 Suomessa asuvien äänestäjien todennäköisyys äänestää ennakkoon (logistinen regressioanalyysi).°

Kuviossa 14.2 on esitetty regressiokertoimet lineaarisesta regressiomallista, jossa selitettävänä muuttujana on äänestäminen ennakkoon ja selittävänä muuttujana kukin Y-akselilla esitetyistä tekijöistä. Pystyviiva osoittaa regressiokertoimen arvon 0, joka tarkoittaa, että kyseisellä muuttujalla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä äänestäjän ennakkoon äänestämisen kanssa. Nollasta vasemmalla sijaitseva regressiokerroin tarkoittaa, että tekijä vähentää äänestäjän todennäköisyyttä äänestää ennakkoon, ja oikealla sijaitseva arvo taas sitä, että tekijä lisää äänestäjän todennäköisyyttä äänestää ennakkoon. Jana kunkin regressiokertoimen molemmilla sivuilla osoittaa 95 prosentin luottamusvälin. Mikäli 0 sisältyy tuolle alueelle, tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei ole havaittavissa. Malleissa käytetyt vertailuryhmät luokitelluille muuttujille ovat mies, ikä 18–24 ja ei ammatillista koulutusta.

° Tiedot perustuvat eduskuntavaalitutkimusaineistoon.

Kuvio 14.3 Ulkomailla asuvien äänestäjien todennäköisyys äänestää ennakkoon (logistinen regressioanalyysi).°

Kuviossa 14.3 on esitetty regressiokertoimet lineaarisesta regressiomallista, jossa selitettävänä muuttujana on äänestäminen ennakkoon ja selittävänä muuttujana kukin Y-akselilla esitetyistä tekijöistä. Pystyviiva osoittaa regressiokertoimen arvon 0, joka tarkoittaa, että kyseisellä muuttujalla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä äänestäjän ennakkoon äänestämisen kanssa. Nollasta vasemmalla sijaitseva regressiokerroin tarkoittaa, että tekijä vähentää äänestäjän todennäköisyyttä äänestää ennakkoon, ja oikealla sijaitseva arvo taas sitä, että tekijä lisää äänestäjän todennäköisyyttä äänestää ennakkoon. Jana kunkin regressiokertoimen molemmilla sivuilla osoittaa 95 prosentin luottamusvälin. Mikäli 0 sisältyy tuolle alueelle, tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei ole havaittavissa. Malleissa käytetyt vertailuryhmät luokitelluille muuttujille ovat mies, ikä 18–24 ja ei ammatillista koulutusta.

° Tiedot perustuvat ulkosuomalaisaineistoon.

14.6.2 Kirjeäänestys

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa kirjeäänestys oli ensimmäistä kertaa mahdollista ulkomailta äänestettäessä, ja kirjeäänten oli oltava perillä oikeassa keskusvaalilautakunnassa Suomessa varsinaista vaalipäivää edeltävänä perjantaina, 12.4.2019. Kuten taulukosta 14.2 käy ilmi, kaikkiaan 6 183 äänioikeutettua äänesti kirjeitse, joista 1 675 oli Suomessa pysyvästi asuvaa äänioikeutettua. Enemmistö kirjeitse äänestäneistä oli kuitenkin ulkomailla pysyvästi asuvia äänioikeutettuja (4 508).

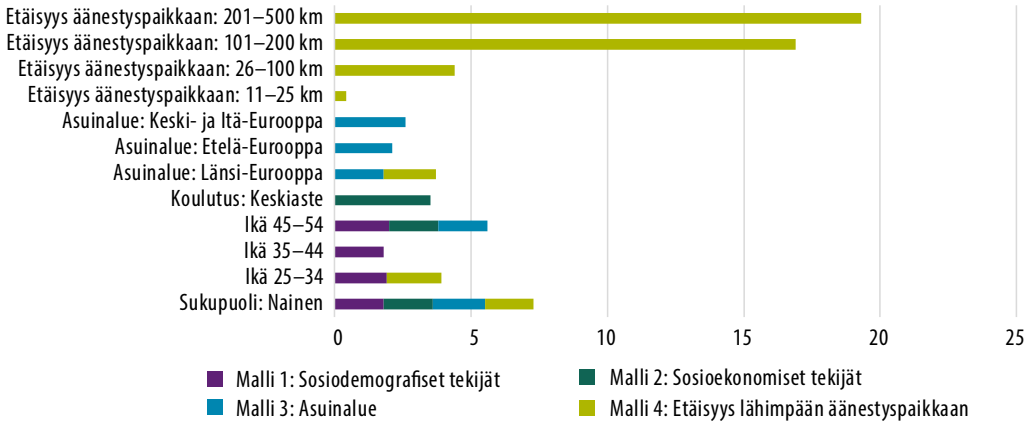
Taulukko 14.2 Ulkosuomalaisten äänestystapa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Äänestystapa	osuus äänestäneistä (%) (n)
Kirjeäänestys	14,1 (4 508)
Ennakkoäänestys ulkomailla	71,4 (22 894)
Ennakkoäänestys Suomessa	10,4 (3 319)
Varsinaisena vaalipäivänä Suomessa	4,2 (1 332)
Yhteensä	100 (32 053)

Lähde: Tilastokeskus (2019a).

Kuten yleensä kyselytutkimuksissa, myös ulkosuomalaiskyselyyn vastanneet ovat todennäköisesti keskimääräistä kiinnostuneempia tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Näin ollen on selvää, että aineistossa on itsevalikoitumisen aiheuttamaa vinoumaa. Kun ulkomailla asuvien äänestysaktiivisuus oli kevään 2019 eduskuntavaaleissa 12,6 prosenttia, vastaava luku kyselyyn vastanneilla oli 51 prosenttia. Kaksi kolmesta vastanneesta kertoi tienneensä kirjeäänestysmahdollisuudesta ennen kyselyä. Niistä vastaajista, jotka ilmoittivat äänestäneensä kevään eduskuntavaaleissa, 20 prosenttia äänesti kirjeitse kevään vaaleissa. Enemmistö äänestäneistä, yli 70 prosenttia, äänesti ulkomaan edustustossa, kun taas alle kymmenes äänestäneistä vastaajista äänesti Suomessa, joko ennakkoon tai vaalipäivänä. Näin ollen aineistossa on hieman vinoumaa kirjeäänestyksen eduksi ja puolestaan ennakkoäänestys Suomessa ja vaalipäivänä ovat hiukan aliedustettuja aineistossa.

Kuvio 14.4 Todennäköisyys äänestää kirjeitse (tilastollisesti merkitsevät muuttujat).

Kuviossa 14.4 on esitetty regressiokertoimet regressiomallista, jossa selitettävänä muuttujana on äänestäminen kirjeitse kevään 2019 eduskuntavaaleissa ja selittävänä muuttujana kukin y-akselilla esitetyistä muuttujista. Malleissa käytetyt vertailuryhmät luokitelluille muuttujille ovat alle 10 kilometriä, muut Pohjoismaat, ei ammatillista koulutusta, yli 65 ja mies.

° Tiedot perustuvat ulkosuomalaisaineistoon.

Kuviossa 14.4 on esitetty, mitkä tekijät vaikuttavat todennäköisyyteen äänestää kirjeitse. Sukupuoli vaikuttaa olevan tilastollisesti merkitsevä tekijä kirjeäänestyksen osalta: naiset äänestivät miehiä todennäköisemmin kirjeitse. Tämä selittänee aiemmin tässä luvussa esitettyä erikoisuutta ulkomailla asuvien miesten suuremmasta aktiivisuudesta äänestää ennakkoon suhteessa Suomessa asuviin miesäänestäjiin. Vaikuttaakin siltä, että naiset äänestävät miehiä todennäköisemmin ennakkoon, mutta mikäli kirjeäänestys on käytössä, äänestävät naiset miehiä todennäköisemmin kirjeitse, jolloin ulkomailla asuvien miesten osuus ennakkoäänestyspaikoilla äänestävissä korostuu. Ikä näyttää kuitenkin vaikuttavan kirjeäänestysinnokkuuteen, sillä nuoremmat ikäluokat äänestivät yli 65-vuotiaita todennäköisemmin kirjeitse.

Sen sijaan koulutus ei ollut tilastollisesti merkittävä selittäjä kuin mallissa 2, jonka perusteella vaikutti siltä, että keskiasteen koulutuksen saaneiden todennäköisyys äänestää kirjeitse oli kolminkertainen sellaisiin vastaajiin verrattuna, joilla ei ollut ammattikoulutusta. Asuinalueella sen sijaan oli vahva yhteys todennäköisyyteen äänestää kirjeitse. Keski- ja Itä-Euroopassa, Etelä-Euroopassa sekä Länsi-Euroopassa asuvat suomalaiset äänestivät noin kaksi kertaa todennäköisemmin kirjeitse, kuin muissa Pohjoismaissa asuvat suomalaiset. Täydessä mallissa asuinalueiden osalta Länsi-Eurooppa säilyi tilastollisesti merkitsevänä tekijänä.

Keskeisin selittäjä kirjeäänestykselle oli kuitenkin etäisyys lähimpään äänestyspaikkaan. Verrattuna alle kymmenen kilometrin säteellä asuviin äänestäjiin, 26–100 kilometrin etäisyydellä asuvat äänestäjät äänestivät yli neljä kertaa todennäköisemmin kirjeitse. Etäisyyden kasvaessa myös todennäköisyys äänestää kirjeitse kasvoi: 101–200 kilometrin päässä lähimmästä äänestyspaikasta asuvat äänestivät liki 17 kertaa todennäköisemmin kirjeitse ja yli 200 kilometrin päässä asuvat jo lähes 20 kertaa todennäköisemmin kuin alle kymmenen kilometrin päässä asuvat äänestäjät. Vaikuttaakin siltä, että kirjeäänestys innosti nimenomaan kaukana äänestyspaikoista asuvia äänestäjiä, sillä kirjeäänestyksen valinneista vastaajista 40 prosenttia ilmoitti äänestäneensä edellisissä, vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Sen sijaan 60 prosenttia kirjeitse äänestäneistä vastaajista kertoi, että ei ollut äänestänyt edellisissä eduskuntavaaleissa.

14.6.3 Kokemukset ja mielikuvat kirjeäänestämisestä

Kirjeäänestämisen leviäminen ja vakiintuminen edellyttävät aktiivista viestintää ja käytäntöjen kehittämistä mahdollisimman tarkoituksenmukaisiksi. Sen vuoksi niin tilasto- ja rekisteripohjaista arviointia[28] kuin kokemusperäisen tiedon keräämistä on tärkeää tehdä tulevina vuosina. Ulkosuomalaiskyselyn kautta vastaajat pystyivät halutessaan jättämään sanallisia kommentteja, joiden avulla kirjeäänestykseen liittyviä mielikuvia ja kokemuksia pystytään kartoittamaan. Seuraavassa käsitellään teemoittain kirjeäänestämistä koskevia kommentteja, joita tutkimuksen osallistujat olivat kirjoittaneet vastauksina kysymyksiin

- *”Mikä oli tärkein syy/mitkä olivat tärkeimmät syyt jättää äänestämättä* [vuoden 2019 eduskuntavaaleissa]?”,
- ”*Mitkä ovat mielestänne tärkeimmät keinot, joilla voitaisiin lisätä ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuutta Suomen vaaleissa?*” [vastaukset kohtaan ”jokin muu keino”] ja
- ”*Kuinka hyvin seuraavia ulkosuomalaisten asioita on mielestäsi Suomessa hoidettu?*” [vastaukset kohtaan ”muu, mikä?”].

1014 osallistujaa oli vastannut johonkin (tai useampaan) näistä kohdista. Sanalliset vastaukset vietiin Atlas.ti-ohjelmaan, jossa hauilla ”postal”, ”kirje”, ”posti”, ”brev” ja ”post” identifioitiin kirjeäänestykseen liittyvät kommentit. Näistä 145 kirjeäänestystä kommentoivasta vastauksesta noin viisi prosenttia kiitti kirjeäänestyksen mahdollisuudesta tai mainitsi sen ”hyvin hoidettuna asiana”, kuten alla siteerattu vastaaja. Suurin osa sen sijaan kertoi erilaisista ongelmista, joita kirjeäänestykseen vastaajan oman kokemuksen tai käsityksen mukaan liittyy. Siten nämä vastaukset auttavat osaltaan arvioimaan syitä sille, että vain noin puolet kirjeäänestysmateriaalin tilanneista lopulta kirjeäänesti onnistuneesti. Vastaukset

28 Oikeusministeriön kanssa yhteistyössä toteutettava tutkimus aiheesta on valmisteilla.

luokiteltiin niissä esiintyvien teemojen mukaisesti siten, että yksi vastaus voi sisältää useamman teeman. Suorat lainaukset aineistosta on merkitty sisennyksellä ja kursiivilla.

> *Aikaisemmin asuinmaassani lähin äänestyspiste oli 4 tunnin matkustuksen päässä. Tänä vuonna oli mahdollisuus äänestää lähempänä ja jopa postitse. Toivon, että tulevaisuudessa äänestäminen tapahtuu sähköisesti.*

Kirjeäänestämisen ajoittaminen

> *Kirjeäänestyksen mahdollisuus oli mennyt minulta kokonaan ohi.*

> *Kirjeäänestyspaperit olisi pitänyt tilata ties kuinka paljon etukäteen. Tämä oli olennaisin syy jättää äänestämättä. Kirjeäänestysmahdollisuudesta ei myöskään tiedotettu minua yhtään mitenkään, satuin vaan törmäämään asiaan ulkosuomalaisten Facebook-ryhmässä. On hienoa, että tällainen mahdollisuus on nyt olemassa, mutta toteutuksessa on aika paljon parantamisen varaa.*

Hieman yli kolmanneksessa tarkastelluista 145 vastauksesta ilmaistiin, ettei vastaaja ollut tiennyt kirjeäänestämisen mahdollisuudesta, tai tämä tieto oli tavoittanut hänet liian myöhään. Osa heistä ilmaisi, että olisi äänestänyt, jos olisi tiennyt, mutta osa antoi samalla myös muunlaisia syitä äänestämättä jättämiseensä. Yksi yleinen syy on kokemus siitä, ettei tunne suomalaista politiikkaa tai ehdokkaita tarpeeksi hyvin (Peltoniemi 2018, 120). Tietämättömyys kirjeäänestämisen mahdollisuudesta oli yleisin yksittäinen teema analysoitujen avovastausten joukossa, mutta melkein yhtä paljon kommentoitiin asioita, jotka voi tiivistää kysymykseksi aikahorisontista. Lisäksi selvänä teemana esille nousi kirjeäänestämisen todistajakäytäntö, jota käsitellään myöhempänä erikseen.

Vaaliviestinnän kannalta ulkosuomalaiset muodostavat monella tavalla erityisen joukon, ja paitsi tiedotuksen saavuttavuus, myös sen aikataulut ovat osa tätä haastetta niin viranomaisille kuin puolueille. Kirjeäänestyksen myötä ajoituksen haasteet viestinnässä korostuvat. Kun vaalijulkisuuden kannalta näkyvin kampanjavaihe on vasta alkamassa Suomessa, kauimpana asuvien ulkosuomalaisten on ollut hyvä jo tilata kirjeäänestysmateriaali, sillä postin kulku suuntaansa esimerkiksi Yhdysvaltoihin ja Australiaan voi kestää hyvinkin kuukauden, joskus pitempään. Materiaalin voi tilata kolme kuukautta ennen vaalipäivää oikeusministeriön verkkopalvelun, sähköpostin tai kirjeen avulla. Postin kulkua kommentoitiin monissa sanallisissa vastauksissa, joista osassa kerrottiin materiaalien saapuneen liian myöhään. Vaikuttaa siltä, että jonkin verran tilattuja kirjeäänestysmateriaaleja on jäänyt käyttämättä sen vuoksi, että vastaanottaja on materiaalin saatuaan arvioinut, ettei kirje enää ehdi tavallisessa postissa takaisin määräpäivään mennessä.

Kirjeäänestyksen tilauksen tehdäkseen ulkomailla äänioikeutetun on muistettava, että vaalit Suomessa ovat tulossa. Ilmoituskortti äänioikeudesta lähetetään Suomesta äänioikeusrekisterin perustamisen (46. päivänä ennen vaalipäivää) jälkeen, viimeistään 24. päivänä ennen vaalipäivää, joten harva ulkomailla äänioikeutettu ehtii enää sen saatuaan äänestämään kirjeitse. Joissakin vastauksissa kerrottiinkin ilmoituskirjeen saapuneen vain joitakin päiviä ennen vaaleja, tai jopa vasta niiden jälkeen. Postin kulkuun kuluvan ajan vuoksi Suomesta kauimpana kirjeäänestävän on myös tehtävä ehdokasvalintansa hyvin pian vaalilistojen vahvistamisen jälkeen, sillä ehdokkaat saavat numeronsa vain noin kuukauden ennen vaalipäivää. Nopean kuriiripalvelun käyttäminen on mahdollista, mutta se kasvattaa äänestämiseen kuluvaa summaa selvästi. Äänestämiseen täytyy valmistautua myös pyytämällä kaksi henkilöä todistajiksi ja sopimalla tapaaminen heidän kanssaan. Kirjeäänestämiseen liittyy siten monta välttämätöntä askelta, jotka kaikki täytyy ajoittaa ja suorittaa oikein.

Todistamiskäytäntö

Kyselyssä 71 prosenttia vastanneista (n=1262) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen "*Velvollisuus hankkia kaksi todistajaa tekee kirjeäänestämisestä hankalaa*" kanssa. Todistajakäytäntö kirvoittikin kriittisiä arvioita (ks. alla). Sitä kommentoitiin 24 sanallisessa vastauksessa. Viisitoista vastaajaa ilmoitti suorasanaisesti, että olivat jättäneet äänestämättä todistajavaatimuksen vuoksi.

> *Kahden todistajan vaatiminen on naurettavaa, sillä todistajien allekirjoitusten tai edes henkilöllisyyksien oikeellisuutta on täysin mahdotonta kontrolloida. Tyypillinen suomalaisen byrokratian kukkanen, jonka olemassaoloa ei oikeastaan kukaan voi järkiperäisesti perustella.*

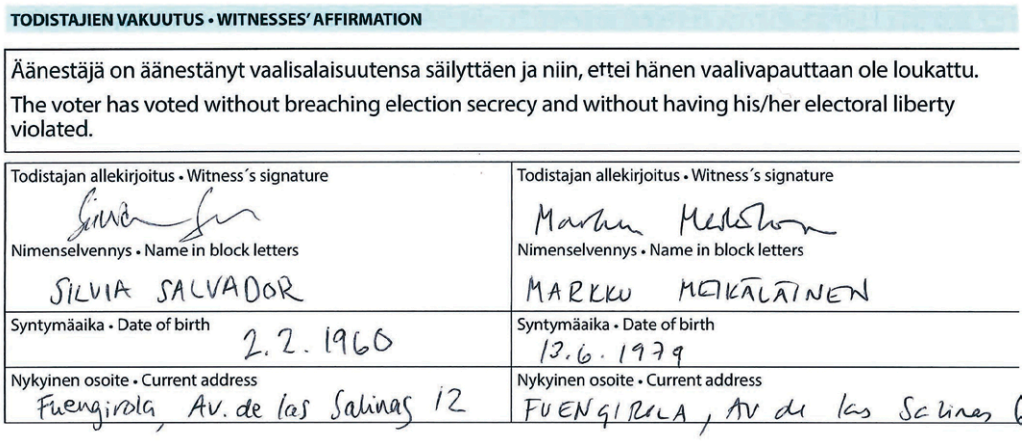
> *Kiireessä en tiennyt keneltä olisin voinut pyytää nimikirjoituksia ja osoitetietoja papereihin, joista he eivät ymmärrä juuri mitään koska tekstit englanninkielisiä.*

> *Olisin äänestänyt kirjeäänestyksellä, mutta ohjeet ovat Suomen/Ruotsin kielellä. Ei ole demokratiaa, jotta mun pitäs pyöriä suomalaispiireissä, saadakseni kaksi todistajaa kirjeäänestykseen. Jos ohjeet olisivat myös englannin kielellä, olisin saanut kaksi todistajaa ja äänestänyt.*

Yksi erikseen nimetty syy todistajien hankkimisen vaikeudelle oli kirjeäänestysmateriaalin kieli: pääosa tekstistä oli saatavissa vain suomeksi ja ruotsiksi. Tosin kirjeäänen lähetesivulla todistajan täytettävässä kohdassa (ks. kuva 14.1) oli käytetty suomen tai ruotsin lisäksi myös englantia, mihin keskimmäinen lainaus yllä viitannee. Materiaalin yksikielisyyttä kommenteissaan arvostelleet ilmeisesti joko eivät pitäneet pelkästään tätä kohtaa

riittävänä avaamaan allekirjoituksen merkitystä todistajille tai eivät olleet huomanneet sitä aineiston muuten ollessa suomeksi/ruotsiksi.

Kuva 14.1 Osa kirjeäänestyksen lähetesivusta.

TODISTAJIEN VAKUUTUS • WITNESSES' AFFIRMATION

Äänestäjä on äänestänyt vaalisalaisuutensa säilyttäen ja niin, ettei hänen vaalivapauttaan ole loukattu.
The voter has voted without breaching election secrecy and without having his/her electoral liberty violated.

Todistajan allekirjoitus • Witness's signature	Todistajan allekirjoitus • Witness's signature
Nimenselvennys • Name in block letters: SILVIA SALVADOR	Nimenselvennys • Name in block letters: MARKKU MEIKÄLÄINEN
Syntymäaika • Date of birth: 2.2.1960	Syntymäaika • Date of birth: 13.6.1979
Nykyinen osoite • Current address: Fuengirola, Av. de las Salinas 12	Nykyinen osoite • Current address: FUENGIROLA, Av de las Salinas

Lähde: Oikeusministeriö.

Kyselyssä kuitenkin lähes 80 prosenttia vastanneista (n=1259) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen "*Minulle riittää, että kirjeäänestysmateriaali on saatavissa vain suomeksi ja ruotsiksi*" kanssa. Kirjeäänestäneiden vastaajien (n=202) joukossa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oltiin hieman koko aineiston lukemaa useammin; äänestämättä jättäneiden (n=469) joukossa puolestaan hieman sitä harvemmin. Tämä ristiriita sanallisten ja strukturoitujen vastausten välillä vaatii vielä myöhempää jatkoselvittämistä. On kuitenkin ilmeistä, että vastaajan (itse raportoima) kielitaito on yhteydessä hänen käsitykseensä siitä, onko kirjeäänestysmateriaalin saatavuus vain suomeksi ja ruotsiksi riittävä.[29] Onkin mahdollista, että kyselyssä esitetty väite on ymmärretty tarkoitettua kapeammin. Vastaajat ovat saattaneet tulkita muotoilun "minulle riittää" viittaavan siihen, että he pystyvät itse lukemaan materiaalit suomeksi tai ruotsiksi. Kysymyksellä kuitenkin pyrittiin tavoittamaan vastaajan arvio siitä, tarvitseeko hän muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä materiaaleja oman kirjeäänestyksensä toteuttamiseen.

29 Vastaajista, jotka ovat arvioineet sekä suomen- että ruotsinkielentaitonsa asteikolla 0–10 (0=en lainkaan; 10=täydellisesti) asteikon alkupäähän 0–5 (eli osaavat suomea tai ruotsia tai korkeintaan tyydyttävästi, n=121), 60 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa. Täysin tai jokseenkin eri mieltä oli 31 prosenttia heistä. Niistä puolestaan, jotka olivat antaneet suomen- ja ruotsinkielentaidolleen arvion välillä 6–10 (eli osaavat suomea tai ruotsia hyvin tai täydellisesti, n=1138), 81 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, 12 prosenttia täysin tai jokseenkin eri mieltä. Eroa taitotasoryhmien välillä suhtautumisessa väitteeseen on siis noin 20 prosenttiyksikköä.

Hallituksen esityksessä vaalilain muuttamisesta (HE 101/2017 vp, 18) todistajakäytäntöä perustellaan sen kunnan keskusvaalilautakunnalle tarjoamalla mahdollisuudella arvioida ”pelkkää äänestäjän omaa vakuutusta enemmän (…) tapahtuneen kirjeäänestyksen lainmukaisuutta”, mutta todetaan myös, että ”[k]eskusvaalilautakunta ei (…) kuitenkaan pystyisi arvioimaan todistuksen aitoutta sinänsä, vaan se tarkastaisi ainoastaan sen, että lähetekirjeestä löytyvät kahden todistajan allekirjoitukset.” Tässä tilanteessa todistajavaatimus saattaa tuntua äänestäjän näkökulmasta ritualistiselta tai jopa houkuttaa vaalivilppiin väärennettyjen allekirjoitusten muodossa.

Ennakkoäänestyspaikat

Kyselyn avovastauksissa tehtiin myös huomioita, jotka yksittäisinäkin ovat tarpeellisia saada tiedoksi. Esimerkiksi erään vastaajan tilaama kirjeäänestysmateriaali oli tärveltynyt käyttökelvottomaksi kastuttuaan ilmeisesti postilaatikossa. Vastaaja ehdotti muovitetun kuoren käyttöä jatkossa. Erityisen merkityksellisenä voi pitää kokemusta, että tuttu ennakkoäänestyspaikka oli poistunut käytöstä kirjeäänestyksen käyttöönoton myötä: kaksi vastaaja kertoi jättäneensä äänestämättä, koska ennakkoäänestystä ei enää järjestetty aikaisemmassa paikassa, eivätkä halunneet tai voineet kirjeäänestää.

Ulkomaan äänestyspaikkojen määrä on ollut, vuoden 2011 vaaleja lukuun ottamatta, hieman laskusuunnassa jo ennen kirjeäänestyksen käyttöönottoa (ks. taulukko 14.1). Muutos vuoden 2015 ja 2019 vaalien välillä on selvä (-14 paikkaa), vaikkei se prosentuaalisesti olekaan kovin suuri (-6 %). Ulkomailla äänioikeutettujen määrä on sen sijaan 2000-luvun aikana kasvanut. Kirjeäänestyksestä säädettäessä sitä ei tarkoitettu ennakkoäänestyspaikoilla äänestämisen korvaajaksi vaan täydentäjäksi (HE 101/2017 vp). Yksi näkökulma tähän tuli esiin kommentissa, jossa vastaaja kertoi, ettei juuri nykyisessä asuinmaassaan halua kirjeäänestää. Paikoissa, joissa julkiset postipalvelut eivät toimi luotettavasti ja kuriiripalvelut ulkomaille maksavat paljon, on epärealistista odottaa äänioikeutettujen tarttuvan kirjeäänestyksen mahdollisuuteen innostuneesti. Kirjeäänestyksen ja ennakkoäänestyspaikalla tapahtuvan osallistumisen suhde ei siis ole yksinkertainen: kirjeäänestys ei esimerkiksi poista tarvetta, että ennakkoäänestyspaikkoja pidettäisiin auki myös virka-ajan ulkopuolella päivisin työssä käyvien osallistumisen helpottamiseksi. Sanallisissa vastauksissa vain virka-aikaan sijoittuvien aukioloaikojen kritiikki nousi selvästi esille.

14.7 Päätelmät

Tässä luvussa esittämämme tutkimuskysymykset olivat seuraavat: 1) missä määrin äänestysmuotojen moninaistuminen näyttää ylipäänsä innostavan ihmisiä äänestämään, ja 2) ketkä äänestivät muita enemmän ennakkoon tai kirjeitse? Näistä jälkimmäinen on keskeinen kysymys sekä yhdenvertaisuuden että vaalijärjestelyihin liittyvän uudistustyön näkökulmasta: ketkä hyötyvät siitä eniten ja ovatko kyseessä samat ryhmät, joiden osallistumista pyrittiin alun perin edistämään? Ennakkoäänestyksen suosio on Suomessa ollut varsin korkea ja ennakkoon äänestäneiden osuus on lisääntynyt vaaleista toiseen, vaikkakaan kehitys ei ole ollut suoraviivaista (ks. esim. Grönlund 2016). Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ennakkoon äänesti Suomessa asuvista äänestäjistä 51 prosenttia ja vastaavasti ulkomailla asuvista äänestäjistä 82 prosenttia. Ennakkoäänestys jakautui varsin tasaisesti eri kansalaisryhmien välille. Naiset äänestivät miehiä todennäköisemmin ennakkoon, mutta naisten osuus äänestäneistä oli korkeampi myös vaalipäivän äänissä (Suomen virallinen tilasto 2019).

Kirjeäänestys oli ensimmäistä kertaa käytössä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, ja kirjeitse äänesti yli 6 000 äänestäjää. Pääosa kirjeitse äänestäneistä oli ulkomailla asuvia äänioikeutettuja, mutta myös Suomessa asuvista, tilapäisesti ulkomailla oleskelevista äänesti kirjeitse lähes 1 700 äänioikeutettua. Naiset äänestivät kirjeitse miehiä todennäköisemmin ja 25–54-vuotiaat äänestivät yli 65-vuotiaita todennäköisemmin kirjeitse. Samoin asuinpaikalla ja etäisyydellä lähimpään äänestyspaikkaan oli merkitystä. Etäisyyden kasvaessa todennäköisyys äänestää kirjeitse nousi jopa liki 20-kertaiseksi. Mahdollisuus äänestää postin välityksellä toikin ennen kaikkea joustoa käytännön järjestelyihin ja helpotti etäisyydestä ja muista hankaluuksista johtuvia ongelmia.

Ulkosuomalaisten poliittisen osallisuuden tunteeseen vaikuttavat useat eri tekijät, ja on selvää, että niihin kaikkiin ei pystytä pureutumaan yksittäisellä uudistuksella. Mahdollisuus äänestää postin välityksellä tuo ennen kaikkea joustoa käytännön järjestelyihin ja helpottaa etäisyydestä ja muista hankaluuksista johtuvia ongelmia. Toisaalta se voi epäsuorasti vaikuttaa myös muihin koettuihin esteisiin, mikäli puolueet huomaavat ulkosuomalaisissa piilevän poliittisen resurssin ja alkavat huomioida heidät paremmin vaaliohjelmissaan ja -kampanjoissaan, mikä osaltaan laajentaisi vaalijulkisuutta ja helpottaisi tietovajetta ja motivaatio-ongelmia. Muiden maiden kokemusten perusteella voidaan odottaa, että kirjeäänestys tulee pitkällä aikavälillä lisäämään ulkomailla asuvien äänioikeutettujen äänestysaktiivisuutta. Näin on tapahtunut esimerkiksi Ruotsissa, jossa kirjeäänestyksen käyttöönoton jälkeen ulkomailla asuvien kansalaisten äänestysprosentti valtiopäivävaaleissa on noussut 13 prosenttiyksikköä kirjeäänestyksen käyttöönoton jälkeen (27 % vuoden 2002 valtiopäivävaaleissa, jolloin kirjeäänestys ensimmäisen kerran käytössä; 40 % vuoden 2018 valtiopäivävaaleissa).

Laadullisessa aineistoissa korostuvat kirjeäänestämisen viestinnän haasteet ja käytännön hankaluudet. Kritiikki ei kuitenkaan juurikaan kohdistunut sinänsä kirjeäänestämiseen äänestämisen muotona. Muutamassa vastauksessa tosin todettiin, ettei vastaaja halua äänestää kirjeitse. Kommentit valottanevat osaltaan sitä, miksi vain runsas puolet tilatuista kirjeäänestysmateriaaleista johti onnistuneeseen äänestämiseen. Käytännön hankaluuksista ajoitukseen liittyvät asiat sekä todistajakäytäntö mainittiin useimmin. Mikäli todistamiskäytännössä pitäydytään, voisi todistajien parempaa informointia kehittää esimerkiksi niin, että äänestäjä voisi tulostaa tai lähettää sähköisesti ennakkoon todistajaksi pyytämilleen tietoa kirjeäänestämisestä heille ymmärrettävällä kielellä. Tämä aineisto voisi olla ladattavissa oikeusministeriön verkkosivulta. Myös YouTube-palvelusta löytyvän virallisen ohjevideon voisi kääntää eri kielille. Vastaukset nostavat myös pohdittavaksi, onko vaalijärjestelmän aikatauluja, mahdollista aikaistaa.

Seuraavan kerran kirjeääniä annetaan kevään 2021 kuntavaaleissa, mutta niissä ulkomailta äänestävien joukko on pieni, sillä vain tilapäisesti ulkomailla oleskelevalla tai asuvalla voi olla äänioikeuteen vaadittava kotikunta Suomessa. Suuremman äänestäjäjoukon käyttöön kirjeäänestys tullee taas kevään 2023 eduskuntavaalien yhteydessä. Tällä välin kirjeäänestämisestä olisi tarpeen pitää esillä ulkosuomalaisia tavoittavissa tiedotusvälineissä ja sosiaalisen median kanavissa, jotta tieto sen mahdollisuudesta leviäisi tehokkaasti. Vaalijärjestelmän tärkeimmissä virallisissa aikatauluissa (äänioikeusrekisterin perustaminen, ehdokaslistojen vahvistaminen) kirjeäänestämiseen liittyvää ajoituspainetta ei ole huomioitu, ja siksi nimenomaisesti niihin kytkeytyvä vaaliviestintä (ilmoitus äänioikeudesta -kirje, ehdokaslistojen julkistaminen) ei ole kirjeäänestäjän näkökulmasta oikea-aikaista. Joissain sanallisissa vastauksissa toivottu muutos kirjeäänestysmateriaalin saamisesta automaattisesti edellyttäisi äänioikeusrekisterin perustamista aikaisemmin, jotta materiaali voitaisiin lähettää yhdessä äänioikeusilmoituksen kanssa.

Kysymys ajoittamisen vaikeudesta saattaa liittyä jo aiemmin havaittuun alueelliseen painotukseen: ennakkoäänestyspaikkoja on eniten lähimaissa (Euroopassa), koska siellä asuu valtaosa ulkosuomalaisista. Euroopan sisällä posti kulkee nopeammin (ja osin myös varmemmin) kuin kaukaisemmista maista, joten tilaamisen ja lähettämisen ajoitushaasteet koskevat erityisesti niitä, joilla ennakkoäänestyspaikkojakin olisi vähemmän tarjolla. Näin ollen kirjeäänestämiseen liittyy enemmän vaikeutta ja epävarmuutta niille ulkosuomalaisille, jotka jo lähtökohtaisesti Suomesta kaukaisen asuinpaikkansa, vähäisen suomitaustaisen väestön ja siten harvojen ennakkoäänestyspaikkojen vuoksi ovat olleet lähimaissa asuvia ulkosuomalaisia heikommassa asemassa. Tämä on potentiaalisesti merkittävä ongelma, sillä kirjeäänestyksen tavoite on nimenomaan ollut edistää yhdenvertaisuutta (HE 101/2017 vp, 15).

Äänioikeutettu vaikuttaa äänestäessään tulevan eduskunnan ja hallituksen kokoonpanoon samalla kun hän pyrkii edistämään omia arvojaan ja tavoitteitaan. Äänestämisestä

keskusteltaessa motivaatioon liittyvät tekijät korostuvat usein voimakkaasti. Tällöin jää helposti huomaamatta, että poliittinen osallistuminen vaatii monenlaisia resursseja, jotka ovat jakautuneet epätasaisesti äänestäjäkunnan keskuudessa. Ulkosuomalaisten kohdalla äänestämisen kustannukset ovat monesti varsin konkreettisia: pitkän etäisyyden päässä sijaitsevalla äänestyspaikalle matkustaminen vaatii aikaa ja rahaa ja suomalaisen politiikan ja vaalikampanjoinnin seuraaminen edellyttää toimivia tietoliikenneyhteyksiä ja laajaa perehtymistä, sillä puolueet eivät juurikaan ole kohdistaneet kampanjointiaan ulkosuomalaisille. Ulkosuomalaisille tärkeiden teemojen puuttuminen vaaliagendalta nakertaa puolestaan tehokkaasti motivaatiota, koska on epäselvää, missä määrin oman vaalipiirin kansanedustajat edustavat ulkosuomalaisten etuja.

Kevään 2019 eduskuntavaaleissa ensimmäistä kertaa käytössä ollut kirjeäänestys on merkittävä muutos vaalilainsäädännön näkökulmasta. Vaikka kirjeäänestyksen itsenäinen vaikutus on todennäköisesti varsin rajallinen niillä pitkään ulkomailla asuneilla, joiden sosiaalisissa verkostoissa ei juuri ole muita suomalaisia, voi tilanne voi kuitenkin muuttua olennaisesti, mikäli kirjeäänestys toimii ennen kaikkea laukaisijana ulkosuomalaisen äänestäjäreservin tunnistamiseen ja huomioimiseen.

Lähteet

Berinsky, Adam J. (2005): The Perverse Consequences of Electoral Reform in the United States. *American Politics Research* 33(4), 471–491.

Bhatti, Yosef (2012): Distance and Voting: Evidence from Danish Municipalities. *Scandinavian Political Studies* 35(2), 141–158.

Birch, Sarah ja Bob Watt (2004): Remote Electronic Voting: Free, Fair and Secret? *The Political Quarterly* 75(1), 60–72.

Brady, Henry E. ja John E. McNulty (2011): Turning Out to Vote: The Costs of Finding and Getting to the Polling Place. *American Political Science Review* 105(1), 115–134.

Braun, Nadia ja Maria Gratschew (2007): Introduction. Teoksessa Andrew Ellis ja Alan Wall (toim.): *Voting from Abroad. The International IDEA Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance & The Federal Electoral Institute of Mexico, 1–10.

Dyck, Joshua J. ja James G. Gimpel (2005): Distance, Turnout, and the Convenience of Voting. *Social Science Quarterly* 86(3), 531–548.

Galicki, Celestyna (2017): Convenience Voting and Voter mobilisation: Applying a continuum model. *Representation* 53(3–4), 247–261.

Funk, Patricia (2010): Social Incentives and Voter Turnout: Evidence from the Swiss Mail Ballot System. *Journal of the European Economic Association* 8(5), 1077–1103.

Giammo, Joseph D. ja Brian J. Brox (2010): Reducing the Costs of Participation. Are States Getting a Return on Early Voting? *Political Research Quarterly* 63(2), 295–303.

Gimpel, James G. ja Jason E. Schuknecht (2003): Political Participation and the Accessibility of the Ballot Box. *Political Geography* 22(5), 471–488.

Gronke, Paul, Eva Galanes-Rosenbaum, Peter A. Miller ja Daniel Toffey (2008): Convenience Voting. *Annual Review of Political Science* 11, 437–455.

Gronke, Paul ja Peter Miller (2012): Voting by Mail and Turnout in Oregon: Revisiting Southwell and Burchett. *American Politics Research* 40(6), 976–997.

Grönlund, Kimmo (2016): Eduskuntavaalit 2015. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 58–75.

Haspel, Moshe ja H. Gibbs Knotts (2005): Location, Location, Location: Precinct Placement and the Costs of Voting. *The Journal of Politics* 67(2), 560–573.

Hodler, Roland, Simon Luechinger ja Alan Stutzer (2015): The Effects of Voting Costs on the Democratic Process and Public Finances. *American Economic Journal: Economic Policy* 7(1), 141–171.

International Organization for Migration (IOM) (2018): World Migration Report 2018. Http://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018, 15.5.2020.

James, Toby S. ja Holly Ann Garnett (2020): Introduction: The Case for Inclusive Voting Practices. *Policy Studies* 41(2–3), 113–130.

Karp, Jeffrey A. ja Susan A. Banducci (2000): Going Postal: How All-Mail Elections Influence Turnout. *Political Behavior* 22(3), 223–239.

Lahtinen, Hannu, Hanna Wass ja Heikki Hiilamo (2019): Luottamus poliittisen osallistumisen sosioekonomisten erojen selittäjänä. Teoksessa Maria Bäck ja Elina Kestilä-Kekkonen (toim.): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut.* Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Luechinger, Simon, Myra Rosinger ja Alois Stutzer (2007): The Impact of Postal Voting on Participation: Evidence for Switzerland. *Swiss Political Science Review* 13(2), 167–202.

Mattila, Mikko, Lauri Rapeli, Hanna Wass ja Peter Söderlund (2017): *Health and Political Engagement*. Abingdon: Routledge.

Mawrey, Richard (2010): Easy Voting Means Fraudulent Voting. *Quadrant* 54, 50–54.

Norris, Pippa (2004): *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. New York: Cambridge University Press.

Oikeusministeriö (2003): *Eduskuntavaalit 16.3.2003*. Tiedote 25.2.2003. Https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/riksdagsvalet-16-3-2003, 15.5.2020.

Oikeusministeriö (2005): *Edustuksellinen demokratia, Kansanvalta 2007 -toimikunnan mietintö*. Komiteanmietintö 2005:1. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2006): *Edustuksellinen demokratia, Lausuntotiivistelmä Kansanvalta 2007 -toimikunnan mietinnöstä.* Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:9. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2007). *Eduskuntavaalit 18.3.2007*. Tiedote 13.2.2007. Https://vaalit.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410853/riksdagsvalet-den-18-mars-2007, 15.5.2020.

Oikeusministeriö (2015a): *Nettiäänestystyöryhmän loppuraportti*. Mietintöjä ja lausuntoja 28/2015. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2015b): *Ulkoasiainministeriö tiedottaa: Ulkomailla äänesti ennakkoon yli 35 000 henkilöä*. Tiedote 17.4.2015. Https://vaalit.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ulkoasiainministerio-tiedottaa-ulkomailla-aanesti-ennakkoon-yli-35-000-henkiloa, 15.5.2020.

Oikeusministeriö (2019): Äänestäminen ennakkoon. Https://vaalit.fi/aanestaminen-ennakkoon, 20.5.2019.

Oikeusministeriö (2020): "Näin täytät kirjeäänestyksen lähetekirjeen". Https://vaalit.fi/kirjeaanestys, 15.5.2020.

Peltoniemi, Johanna (2016): Distance as a cost of cross-border voting. *Research on Finnish Society* 9(2016), 19–32.

Peltoniemi, Johanna (2018): *On the Borderlines of Voting. Finnish emigrants' transnational identities and political participation*. Acta Universitatis Tamperensis 2403. Tampere: University of Tampere.

Peltoniemi, Johanna, Hanna Wass ja Marjukka Weide (2019): Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE) -kyselytutkimusaineisto.

Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.

Puiggali, Jordi ja Victor Morales-Rocha (2007): Remote Voting Schemes: A Comparative Analysis. Teoksessa Ammar Alkassar ja Melanie Volkamer (toim.): *E-Voting and Identity. Vote-ID 2007. Lecture Notes in Computer Science, vol 4896*. Berlin: Springer.

Qvortrup, Matt (2005): First Past the Postman: Voting by Mail in Comparative Perspective. *The Political Quarterly* 76(3), 414–419.

Räsänen, Titta (2018): *Kansalaiset kahleissa. Äänestyskäyttäytyminen suljetuissa vankiloissa*. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Tampere: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto. Http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201806202057.

Schelker, Mark ja Marco Schneiter (2017): *Paying Postage: Estimating the Elasticity of Voter Turnout*. CESifo Working Paper Series No. 5617. Https://ssrn.com/abstract=2706483.

Schur, Lisa ja Douglas Kruse (2014): Disability and Election Policies and Practices. Teoksessa Barry Burden ja Charles Stewart, III (toim.): *The Measure of American Elections. Cambridge Studies in Election Law and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 188–222.

Schur, Lisa, Meera Adya ja Ameri Mason (2015): Accessible Democracy: Reducing Voting Obstacles for People with Disabilities. *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy* 14(1), 60–65.

Sisäministeriö (2018): *Hallituksen ulkosuomalaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2017–2021*. Https://valtioneuvosto.fi/julkaisut/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-324-185-5, 15.5.2020.

Southwell, Patricia (2004): Five years later: A re-assessment of Oregon's vote by mail electoral process. *Ps: Political science & politics* 37(1), 89–93.

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2019): *SCB:s valdeltagandeundersökning*. Https://www.scb.se/contentassets/6549ba6fac7e4983bcbaae96e72de814/valdelt_r_2018.xls, 15.5.2020.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019): *Eduskuntavaalit.* Äänestäneiden Tausta-analyysi 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Http://www.stat.fi/til/evaa/2019/03/evaa_2019_03_2019-05-24_tie_001_fi.html, 15.5.2020.

Tarasti, Lauri ja Arto Jääskeläinen (2014): *Vaali- ja puoluelainsäädäntö*. Helsinki: Edita.

Tarasti, Lauri (1987): Äänioikeuden ja sen käytön muutoksista. Teoksessa *Kansanedustajain vaalit Riksdagsmannavalet 1987*. Helsinki: Tilastokeskus, 18–32.

Tilastokeskus (2019a): *Ennakolta äänestäneet sukupuolen ja äänestyspaikan mukaan eduskuntavaaleissa 2019*. Http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaa__evaa__evaa_2019/910_evaa_2019_tau_151.px/, 15.5.2020.

Tilastokeskus (2019b): Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat, Eduskuntavaalit 1983–2019, äänestystiedot; Eduskuntavaalit - tulokset 2011; Eduskuntavaalit - tulokset 2015; Eduskuntavaalit - tulokset 2019.

Tokaji, Daniel P. ja Ruth Colker (2007): Absentee Voting by People with Disabilities: Promoting Access and Integrity. *McGeorge Law Review* 38, 1015–1064.

Ulkoministeriö (2019): *Eduskuntavaalien ennakkoäänestys ulkomailla 2019*. Uutiset, 30.1.2019 Https://um.fi/-/eduskuntavaalien-ennakkoaanestys-ulkomailla-2019, 15.5.2020.

Verba, Sidney, Kay Schlozman ja Henry Brady (1995): *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics.* Cambridge: Harvard University Press.

Ward, Andrew, Paul M. Baker ja Nathan W. Moon (2009): Ensuring the Enfranchisement of People with Disabilities. *Journal of Disability Policy Studies* 20(2), 72–92.

Wass, Hanna, Mikko Mattila, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (2017): Voting while Ailing? The Effect of Voter Facilitation Instruments on Health-Related Differences in Turnout. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 27(4), 503–522.

Wass, Hanna ja André Blais (2017): Turnout. Teoksessa Kai Arzheimer, Jocelyn Evans ja Michael Lewis-Beck (toim.): *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour*. London: SAGE, 459–487.

Wass, Hanna ja Sami Borg (2012): Äänestysaktiivisuus. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 97–115.

15 Vakoilija vaaliteltalla: äänestäjien kokemukset vaalihäirinnästä[30]

Hanna Wass, Jarno Limnéll & Miroslav Nemčok

15.1 Johdanto

Eräs piirre politiikan ilmastonmuutoksessa on häirinnän muuttuminen osaksi vaaleja. Määritelmällisesti vaalihäirintä on tarkoituksellista joko fyysisessä tai digitaalisessa maailmassa tapahtuvaa toimintaa (Lehto ja Limnéll 2017), jonka tavoitteena on aiheuttaa systemaattista kohinaa, hälyä ja hämmennystä vaalikampanjan eri vaiheissa. Se nakertaa vaali-instituutiota kohtaan tunnettua luottamusta ja siten koko liberaalin demokratian oikeutusta (Wigell 2019). Vaalihäirintä voi saada monenlaisia muotoja, joista osa kohdistuu vaalien tekniseen toteutukseen ja ääntenlaskentaan (esim. tietomurrot, valeäänet), ja osa taas laajemmin vaalikampanjointiin (ehdokkaiden uhkailu ja mustamaalaus, sosiaalisen median keskustelujen trollaaminen, videomanipulaatiot, kyberhyökkäykset) (Dominioni 2018; Garnett ja Zavadskaya toim. 2017; Hansen ja Lim 2019; ks. myös luku 17 tässä teoksessa). Vaalihäirintään voidaan lisäksi valjastaa kansalaisaktivismin tapoja esimerkiksi järjestämällä tekaistu mielenosoitus tai käynnistämällä keinotekoinen kansalaisaloite jostakin vaaleissa esiin nousseesta kysymyksestä. Vastaavaa tapahtuu myös vaalien ulkopuolella, jolloin voidaan puhua laajemmin demokratiahäirinnästä.

Vaalihäirintä ei ole ilmiönä uusi vaan pelkästään vuosien 1945–2000 välillä raportoitiin maailmanlaajuisesti yli sata vaalihäirintätapausta (Levin 2016). Nykyisin käytössä oleva teknologia, informaatioympäristön muutos ja tietoyhteiskuntien haavoittuvuus tarjoavat kuitenkin vaaleihin kohdistuvalle häirinnälle aivan uudenlaisia mahdollisuuksia.

30 Artikkeli on laadittu osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa *"Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)"* -tutkimushanketta (hanke nro 312710).

Vaalihäirinnän nykymuodoille on ominaista suhteellisen yksinkertaisesti toteutettava, hankalasti jäljitettävä ja helposti kiistettävissä oleva toimintamalli. Vaalihäirinnästä onkin tullut viime vuosina yhä vahvemmin kansainvälisen politiikan strateginen keino tai ”kiristysruuvi”. Erityisesti Yhdysvaltojen ja Ranskan presidentinvaaleihin kohdistuneet tietomurrot ja -vuodot sekä informaatiovaikuttamisen eri muodot ovat herättäneet kriittistä keskustelua demokratian kestävyydestä digitaalisessa yhteiskunnassa (ks. esim. Popescu ja Secrieru toim. 2018; Ziegler 2018). Useissa Euroopan maissa, Suomi mukaan lukien, vaalien turvallisuus on noussut merkittäväksi poliittisen johdon ja turvallisuusviranomaisten puheenaiheeksi sekä yhteiskunnallisen varautumisen kohteeksi. Toisaalta aihetta koskeva yhteiskuntatieteellinen tutkimus on toistaiseksi ollut melko vähäistä ja keskittynyt pitkälti Yhdysvaltojen vaaliprosessin toimivuuden ja sitä koskevien käsitysten tarkasteluun (yhteenvetona ks. James ym. 2019).

Tarkastelemme tässä luvussa vaalihäirintää äänestäjien omien havaintojen ja riskiarvioiden kautta. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kysymyslomakkeeseen sisältyi osio, jossa vastaajia pyydettiin kertomaan yhteensä yhdeksän häirintämuodon kohdalla, ovatko he huomanneet niiden esiintymistä nyt käytyjen vaalien yhteydessä, ja pitävätkö he niiden esiintymistä todennäköisenä tulevissa vaaleissa. Tarkastelemme ensiksi sitä, kuinka suureksi ongelmaksi suomalaiset äänestäjät vaalihäirinnän ylipäänsä kokevat. Entä miten tietoisuus vaalihäirinnästä on yhteydessä yksilön sosiaaliseen asemaan: ovatko ne kansalaiset, joilla on suurin todennäköisyys äänestää vaaleissa, myös muita herkempiä havaitsemaan häirintää?

Kolmas kiinnostuksen kohteemme on vaalihäirinnän ja demokratiaan kiinnittymisen suhde, joka on oletettavasti kaksisuuntainen. Runsaat kokemukset häirinnästä voivat nakertaa poliittisen järjestelmän hyväksyttävyyttä, mutta toisaalta poliittista järjestelmää kohtaan epäluuloa tuntevat äänestäjät saattavat muita valppaammin havaita erilaisia epäkohtia tai ainakin pitää niitä mahdollisina. Sama oletus pätee myös poliittiseen aktiivisuuteen. Mitä enemmän yksilö osallistuu eri tavoilla politiikkaan, sitä todennäköisemmin hän törmää vaalihäirintään, ja toisaalta vaalihäirintään törmääminen voi heikentää osallistumismotivaatiota. Käytössä olevalla poikkileikkausaineistolla ei päästä suoraan kiinni syy-seuraussuhteisiin, mutta häirintätietoisuuden ja poliittisen järjestelmän kannatuksen välisen yhteyden tutkiminen on jo itsessään tärkeää ilmiön tuoreuden näkökulmasta. Mikäli vaalihäirintä koetaan tasaisesti ongelmaksi riippumatta siitä, mitä mieltä demokratian toimivuudesta yleisesti ollaan tai kuinka innokkaasti sen tarjoamia osallistumismuotoja käytetään, kyseessä on jo mittakaavaltaan merkittävä ilmiö. Luvun lopussa kokoamme yhteen keskeiset havainnot ja keskustelemme vaalihäirinnän tulevaisuuden näkymistä. Varsinaista vaalihäirintään varautumista käsitellään luvussa 16.

15.2 Vaalihäirinnän tavoitteet, toimijat, keinot ja seuraukset

Vaalihäirintä on käsitteellisesti tärkeä erottaa vaaleihin vaikuttamisesta, joka on olennainen osa vaalikampanjointia. Puolueet, ehdokkaat ja erilaiset organisaatiot pyrkivät vakuuttamaan äänestäjät omien ohjelmiensa paremmuudesta, esittämään kanssakilpailijoiden viestit mahdollisimman epäsuotuisassa kehyksessä, saamaan näkyvyyttä tiedotusvälineissä sekä hyödyntämään monin tavoin markkinoinnin ja vaikuttajaviestinnän tarjoamia mahdollisuuksia. Tämän tyyppinen vaikuttaminen eroaa vaalihäirinnästä siinä, että se tapahtuu yhdessä sovittuja demokratian pelisääntöjä noudattaen. Pelisääntöihin kuuluu muun muassa vastavuoroinen sitoumus olla estämättä kilpailijoiden kampanjointia, pidättäytyminen äänten hankinnasta vilpillisin keinoin, kuten lahjomalla, huijaamalla, tai painostamalla, ja vaalien lopputuloksen hyväksyminen riippumatta siitä, onko se omalta kannalta mieluisa. Häirintä eroaa myös vaaleihin liittyvistä häiriöistä, mukaan lukien äänestämiseen tai ääntenlaskuun liittyvät tekniset ongelmat, *tarkoituksellisuuden* osalta: syntynyt haitta ei ole seurausta inhimillisestä virheestä tai teknisestä viasta vaan kyseessä on tietoinen pyrkimys vahingontekoon.

Vaalihäirinnän tarkkaa määrittelemistä ja tunnistamista vaikeuttaa se seikka, että piittaamattomuus demokraattisista pelisäännöistä, äänestäjien tietoinen harhaanjohtaminen tai tarkoituksellinen vastapuolen vahingoittaminen ovat muodostuneet osaksi joidenkin puolueiden tai ehdokkaiden keinovalikoimaa myös liberaalien demokratioiden sisällä. Historiasta löytyy useita esimerkkejä tapauksista, joissa yksittäinen ihminen tai ryhmä on pyrkinyt vakavastikin häiritsemään vaaleja saadakseen julkisuutta omalle asialleen tai edistämään oman ehdokkaansa valituksi tulemista (Anzia 2011). Toisaalta poliitikot ovat itse saattaneet esittää väitteitä vaalikampanjoinnin epäoikeudenmukaisuudesta tai ääntenlaskennassa tapahtuneesta vilpistä, kuten republikaanien ehdokas Donald Trump Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalien jälkeen (Cottrell ym. 2018). Tämä on myös saanut vastakaikua äänestäjissä: lähes viidesosa amerikkalaisista on nykyisin vahvasti sitä mieltä, että vaalituloksia peukaloidaan (Pew Research Center 2018).

Vaalihäirintää ei olekaan mielekästä hahmottaa pelkästään demokraattisen järjestelmän ulkopuolelta tulevana uhkana vaan kyse on ennen kaikkea ei-kineettisestä hybriditoiminnasta (Lehto ja Limnell 2017), jolle on ominaista *päämäärien*, *toimijoiden*, *ilmenemismuotojen* ja *kanavien* moninaisuus. Länsimaissa keskeinen hybridivaikuttamisen tai -häirinnän kohde on ollut erityisesti yleinen luottamus demokratiaan ja poliittiseen päätöksentekoon (Mikkola ym. 2018). Toinen esiin nouseva tavoite näyttää olleen yhteiskunnan yhtenäisyyden heikentäminen erilaisia olemassa olevia jakolinjoja vahvistamalla ja uusia synnyttämällä (ks. Fernquist ym. 2018). Keskeisinä keinoina näiden päämäärien edistämisessä ovat olleet erilaiset kyberaktiviteetit ja informaatio-operaatiot, joita on kyetty varsin heikosti ennakoimaan. Suhtautuminen niihin on siten ollut pääosin ainoastaan reaktiivista. Sääntely ja muut hallinnointikeinot ovat laahanneet monta askelta havaitun vaalihäirinnän

perässä ja osa häirinnän muodoista saattaa yhä jäädä kokonaan havaitsematta tai ainakaan kattavasti osoittamatta.

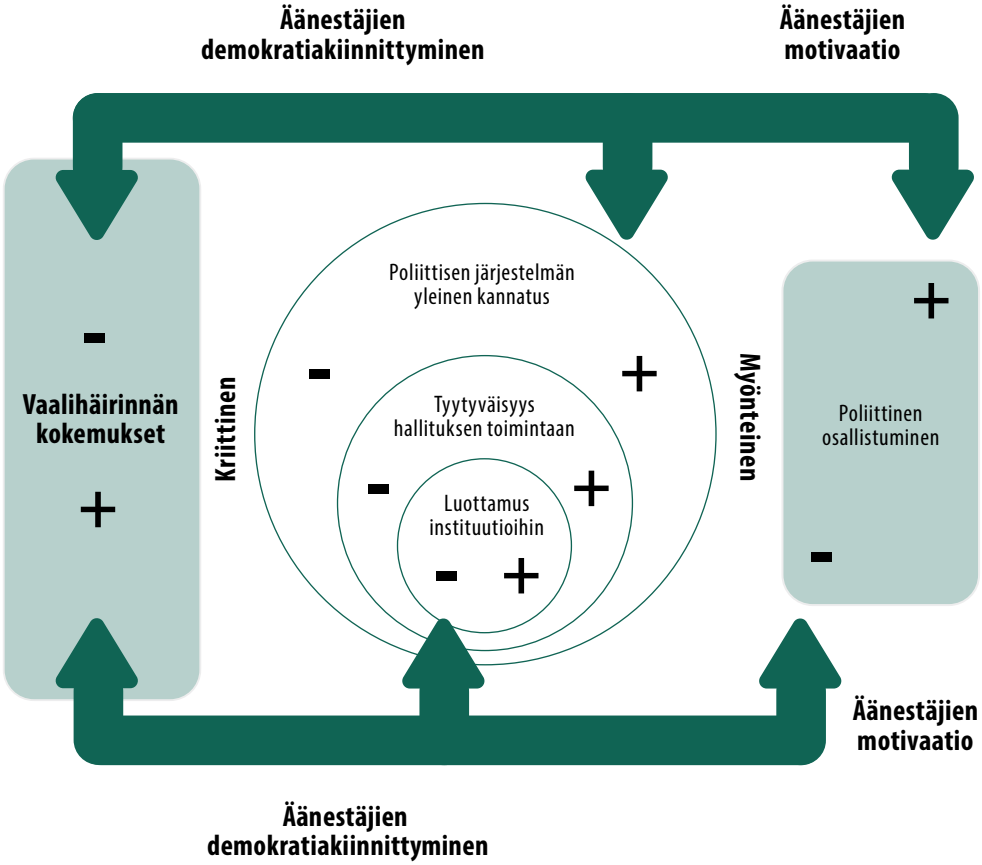
Toimijoiden osalta voidaan tehdä karkea jako valtiollisiin ja ei-valtiollisiin vaalihäirikköihin. Valtiot ovat usein häirintäkykynsä osalta tehokkaimpia (Mohan ja Wall 2019), mutta myös ääriliikkeet ja yksittäiset ihmiset voivat tarkoituksellisesti pyrkiä tuottamaan toimillaan sekaannusta vaaleihin ja epäluottamusta vaalitulosta ja laajemmin poliittisia instituutioita kohtaan. Viime vuosina lisääntynyt kyberaktivismi, -rikollisuus ja -vakoilu ovat merkinneet sekä valtiollisten että ei-valtiollisten toimijoiden toiminnan huomattavaa kasvua. Ei-valtiolliset toimijat voivat myös toimia valtioiden ohjaamina ja valtion päämääriä edistäen. Kybertoimintaympäristö onkin muuttanut perinteisiä kansainvälisen politiikan valta-asetelmia. Se antaa pienillekin valtioille ja ei-valtiollisille toimijoille mahdollisuuden toimia tehokkaasti: kybermaailmassa suuruus ja massa eivät enää ole hallitsevia tekijöitä vaan keskiöön nousee osaaminen.

Informaatioteknologian osalta vaalihäirintämuodoissa voidaan tehdä erottelu (kyber)teknisten ja (kyber)psykologisten keinojen välillä. Molempia voi esiintyä niin digitaalisessa kuin fyysisessä toimintaympäristössä tai molemmissa samanaikaisesti. Esimerkki teknisestä häirinnästä on murtautuminen tietojärjestelmiin ja siellä olevien tietojen manipuloiminen ja/tai niiden vuotaminen julkisuuteen. Psykologisessa häirinnässä on puolestaan kyse ihmisten mieleen ja asenteisiin vaikuttamisesta pyrkimyksenä muuttaa ihmisten käyttäytymistä tai vaihtoehtoisesti saada ihmiset olla tekemättä mitään (ks. Rugge 2018), esimerkiksi olematta käyttämättä äänioikeuttaan, koska häirinnän myötä on syntynyt mielikuva sen hyödyttömyydestä. Tekninen ja psykologinen vaikuttaminen eivät ole toisiaan poissulkevia reittejä vaan kehityssuuntana on pikemminkin näiden vaikutuskeinojen yhä tiiviimpi yhteen kietoutuminen. Esimerkiksi Ranskan kevään 2017 presidentinvaalien yhteydessä Emmanuel Macronin kampanjaan kohdistuneen tietomurron vaikuttavuutta pyrittiin vahvistamaan automaattisesti toimivien sosiaalisen median tilien kautta ja siten edesauttamaan niin tiedon leviämistä kuin hämmennyksen, epävarmuuden ja epäluottamuksen lisääntymistä (ks. Vilmer 2019). Ajallisesti tietovuodot tapahtuivat juuri ennen vaalirauhan alkamista, jottei niitä julkisesti juuri ehdittäisi kommentoida ja kumota. Näin syntyi tilanne, jossa äänestäjien oli vaikea tietää, mitkä levinneistä tiedoista pitivät paikkansa ja mitkä eivät. Vuotojen ensisijainen vaikutuskohde lieneekin ollut äänestäjien yleinen tunnetila.

Toimijoista ja keinoista riippumatta vaalihäirinnän pääasiallinen tavoite on heikentää äänestäjien luottamusta poliittisen järjestelmän toimivuuteen. Mahdollisten vaikutusten tarkastelemiseksi äänestäjien kiinnittymistä demokratiaan on hyödyllistä eritellä perinteisen luottamuksen ”sipulimallin” (Easton 1965; Lipset 1959; ks. myös Norris 2017, 23) kautta (kuvio 15.1). Havainnot vaaleihin kohdistuvasta häirinnästä voivat suoraan nakertaa luottamusta eri poliittisin instituutioihin, kuten eduskuntaan tai oikeuslaitokseen. Vaikutus

voi olla myös välillinen, mikäli maan hallituksen koetaan olemaan kyvytön vastaamaan häirintään. Hallitsemattomasti levitessään vaalihäirintä voi alkaa nakertaa koko liberaalin demokratian kannatusta vallitsevana hallintomuotona, mikä on seurauksena vakavin ja myös vaikeasti korjattavin. Myös motivaatio äänestää vaaleissa tai osallistua laajemmin politiikkaan voi laskea, koska yhtäältä osallistumisen "kulut" kasvavat esimerkiksi luotettavan tiedon etsimiseen kuluvan ajan myötä, ja toisaalta siitä saatava hyöty (vrt. Wass ja Blais 2017) pienenee kun riski vaikkapa vaalituloksen manipuloinnin yleistymiseen kasvaa.

Kuvio 15.1 Vaalihäirinnän yhteys äänestäjien demokratiakiinnittymiseen ja poliittiseen osallistumiseen.

Vähäinen havaittu häirintä voi puolestaan vahvistaa demokratiakiinnittymistä erityisesti sitä kautta, että oma kansallinen osallistumiskonteksti näyttäytyy äänestäjälle selvästi muita turvallisempana "lintukotona". Esimerkiksi Suomi on menestynyt erinomaisesti Electoral Integrity Project (EIP) -vertailussa, jossa on tarkasteltu kansalaisten havaintoja

erityisesti hallinnon omista toimista johtuvista vaalien koskemattomuuden loukkauksista (esim. opposition nujertaminen, vapaan lehdistön puuttuminen, äänestäjien pelottelu, vaalilainsäädännön heikkoudet ja porsaanreiät) (Norris ym. 2018). Kansainvälisessä vertailussa luottamuksen vaalivirkailijoiden puolueettomuuteen on havaittu olevan yhteydessä tyytyväisyyteen oman maan demokratian toimivuuteen (Garnett 2019). Vastaavasti oletus politiikkojen korruptoituneesta ja yleinen kyynisyys poliittisen järjestelmän toimivuutta kohtaan näyttäisi lisäävän todennäköisyyttä pitää ääntenlaskentaa puolueellisena (Norris ym. 2020). Toisaalta tehokkaat toimet havaitun vaalihäirinnän ehkäisemiseksi saattavat myös lisätä luottamusta poliittisen järjestelmän toimintakykyyn. Demokratian termostaattimallin mukaan äänestäjien demokratiakiinnittyminen vahvistuu silloin kun demokraattisen järjestelmän koetaan olevan uhanalaisena (Claassen 2020).

Vaalihäirinnän vaikutukset demokratiakiinnittymiseen syntyvät siis pitkälti äänestäjien omien kokemusten kautta, eikä vaikutus ole oletettavasti pelkästään negatiivinen. Asetelmaa vaikeuttaa entisestään se, että kyse ei kuitenkaan ole suoraviivaisesta syy-seuraussuhteesta, sillä demokratiakiinnittyminen ja poliittinen osallistuminen voivat olla yhteydessä havaintoihin häirinnästä. Kuten kuvion 15.1 kaksisuuntaiset nuolet osoittavat, poliittiseen järjestelmään jo lähtökohtaisesti kriittisesti suhtautuvat kansalaiset saattavat olla muita valppaampia havainnoimaan häirintää. Sama pätee oletettavasti myös politiikkaan osallistumisen osalta: ne, jotka ovat aktiivisesti monenlaisessa poliittisessa toiminnassa mukana, saattavat vähemmän aktiivisia helpommin havaintoja. Jo tehdyt havainnot lisäävät oletettavasti todennäköisyyttä pitää vaalihäirinnän esiintymistä todennäköisenä myös tulevaisuudessa.

15.3 Vaalihäirintäkokemusten mittaaminen

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksessa vastaajille esitettiin lista eri vaalihäirinnän muodosta: 1) virheellisen informaation levittäminen, 2) verkkosivujen ja/tai sosiaalisen median tilien häirintä, 3) vaikuttaminen poliittisiin näkemyksiin ja eripuran synnyttäminen verkkokeskusteluihin esimerkiksi väärennetyillä sosiaalisen median tileillä, 4) tietomurrot ja erilaiset tietovuodot (esim. sähköpostiin), 5) ehdokkaisiin kohdistetut mustamaalauskampanjat, 6) valekannatusmittausten julkaiseminen, 7) ääni- ja videomanipulaatiot, virheellisten asiakirjojen levittäminen, 8) äänestystuloksen luottavuuden kyseenalaistaminen ja 9) vaalituloksen manipuloiminen tai vaalisalaisuuden laajamittainen murtaminen. Vaihtoehdot valittiin sen mukaan, mitä Suomessa ja/tai muualla on jo havaittu tapahtuneen sekä mihin Suomessa viranomaiset kiinnittivät vaalihäirinnän ennakoinnissa erityistä huomiota esimerkiksi koulutustilaisuuksissaan puolueille.

Kunkin häirintämuodon kohdalla tiedusteltiin erikseen, oliko vastaaja havainnut sellaista esiintyneen vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä ja pitäisikö sen esiintymistä mahdollista tulevissa vaaleissa. Molempiin kysymyksiin saattoi vastata kyllä tai ei. Jo tehdyt havainnot ja näkemykset häirinnän esiintymisen todennäköisyydestä tulevaisuudessa muodostavat yhdessä vaalihäirintätietoisuus-summamuuttujan, joka voi saada arvoja välillä 0–18 (0=ei kokemuksia vaalihäirinnästä eikä pidä sen esiintymistä todennäköisenä, 18=runsaasti kokemuksia eri muodoista ja pitää niitä todennäköisinä tulevaisuudessa).

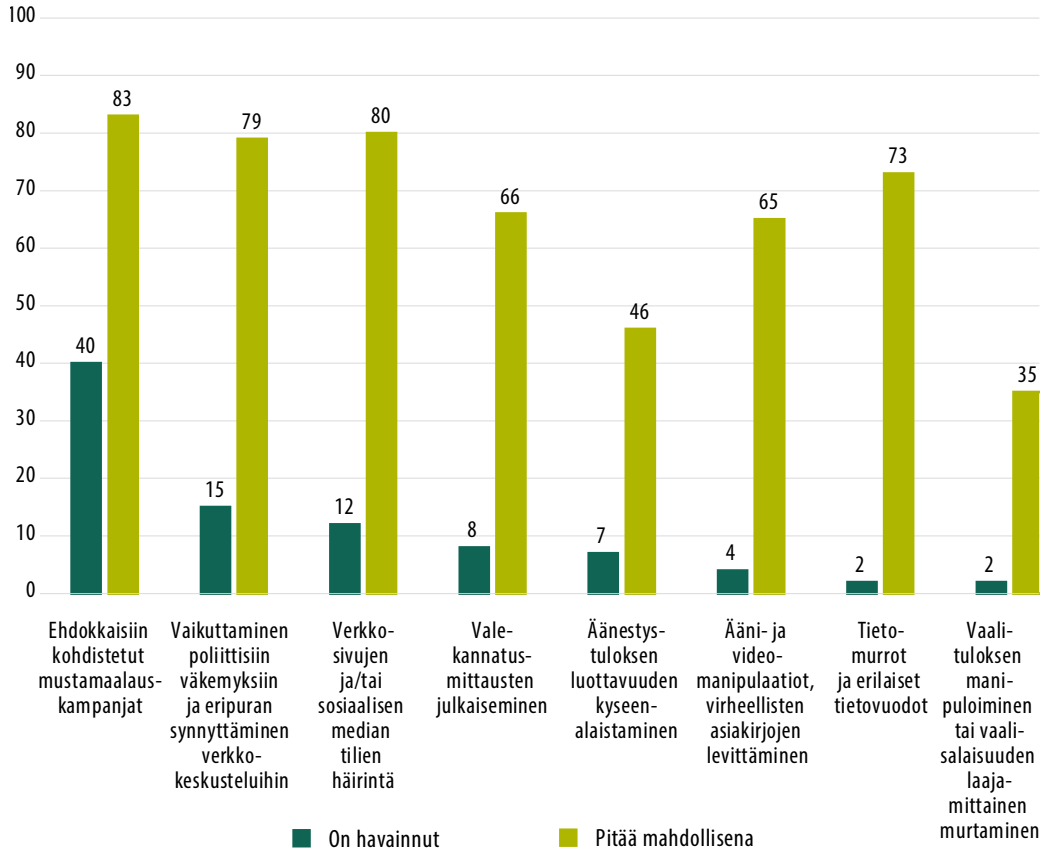
Empiirisen analyysin ensimmäisessä osassa tarkastelemme vaalihäirintätietoisuutta suhteessa sellaisiin äänestäjän sosiodemografisiin ja sosiekonomisiin ominaisuuksiin, jotka ovat yhdessä suurempaan todennäköisyyteen ylipäänsä äänestää vaaleissa (ks. Wass ja Blais 2017; Wass ja Borg 2016). Näitä ovat sukupuoli, äidinkieli, ikä, koulutus, ammattiluokka, terveydentila ja sosiaaliset verkostot. Terveydentilaa on mitattu vastaajan oman arvion pohjalta, minkä on havaittu korreloivan vahvasti kroonisten sairauksien ja funktionaalisten rajoitteiden kanssa (Cislaghi ja Cislaghi 2019). Sosiaalisten verkostojen karkeana mittarina on puolestaan käytetty kotitalouden kokoa. Oletuksena tältä osin on, että suuremmissa kotitalouksissa on suurempi todennäköisyys seurata vaalikampanjaa myös välillisesti samassa taloudessa asuvien tekemien havaintojen kautta oman henkilökohtaisen kokemusmaailman rinnalla.

Empiirisen analyysin toisessa osassa tutkitaan empiirisesti kuviossa 15.1 hahmoteltuja vaikutussuhteita. Varsinaisten kausaalisuhteiden testaamiseen tarvittaisiin pitkittäisaineisto, jossa samoja vastaajia olisi seurattu vaaleista toiseen. Tässä käytössä oleva poikkileikkausaineisto mahdollistaa siten ainoastaan yksinkertaisen tarkastelun häirintätietoisuuden, demokratiakiinnittymisen ja poliittisen osallistumisen välisestä yhteydestä. Yleistä tyytyväisyyttä demokratiaan mitattiin väitteellä *"Kuinka tyytyväinen olet demokratian toimivuuteen Suomessa?"* (1=erittäin tyytyväinen, 2=melko tyytyväinen, 3=en kovinkaan tyytyväinen, 4=en lainkaan tyytyväinen) ja tyytyväisyyttä hallitukseen kysymyksellä *"Miten hyvin tai huonosti Sipilän hallitus onnistui mielestäsi toiminnassaan viime vaalikaudella?"* (1=erittäin hyvin, 2=hyvin, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=huonosti, 5=erittäin huonosti). Luottamusta politiikan toimijoihin ja instituutioihin mitattiin kysymyksellä *"Missä määrin luotat tai et luota seuraaviin tahoihin? Arvioi kutakin tahoa asteikolla nollasta kymmeneen, missä 0="en luota ollenkaan" ja 10="luotan täysin."* Nämä yhdistettiin poliittista luottamusta kuvastavaksi indeksiksi. Poliittista aktiivisuutta mitattiin kysymysryhmällä, jossa tiedusteltiin vastaajien osallistumista yhteensä kymmeneen toimintamuotoon. Kussakin kysymyksessä tarjottiin vastausvaihtoehtoina *"olen tehnyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana"*, *"en ole tehnyt, mutta saattaisin tehdä"* ja *"en tekisi missään tapauksessa"*. Näistä kaksi jälkimmäistä yhdistettiin luokaksi "ei osallistunut". Spontaanit "en osaa sanoa" -vastaukset luokiteltiin puuttuviksi tiedoiksi. Eri osallistumismuodot yhdistettiin niin ikään indeksiksi, joka kuvastaa vastaajan poliittista aktiivisuutta.

15.4 Tulokset

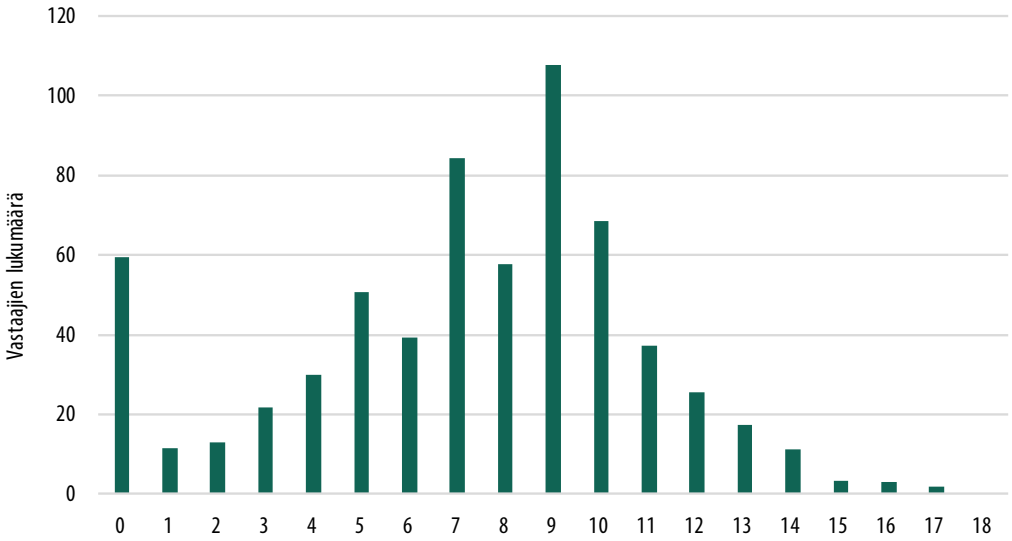
Kuviossa 15.2 on tarkasteltu vastaajien näkemyksiä eri häirintämuotojen esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä ja niiden esiintymisen todennäköisyydestä tulevissa vaaleissa. Tiivistetysti näyttäisi siltä, että suoranaiset havainnot useimmista häirintämuodoista ovat vielä jokseenkin matalalla tasolla, mutta tietoisuus häirinnän mahdollisuudesta on silti korkeaa. Yleisimmät havainnot kohdistuvat paljon julkisuudessakin esillä olleisiin muotoihin, kuten ehdokkaiden mustamaalaamiskampanjat, virheellisen informaation levittäminen ja sosiaalisen median keskustelujen ”trollaaminen” etenkin lyhytviestipalvelu Twitterissä. Nämä ovat selkeästi edellä keskustelkun jaottelun mukaisesti psykologisen häirinnän muotoja. Sen sijaan vaalien teknisen toteuttamisen turvallisuuden vaarantumista koskevia havaintoja ei juurikaan esiinny ja niitä myös pidetään epätodennäköisimpänä vaihtoehtona tulevaisuudessakin. Yksi keskeinen syy tähän lienee luottamus käytössä olevana paperisiin vaalilippuihin perustuvaan äänestystapaan, jonka nettiäänestystä pohtinut työryhmä arvioi huomattavasti digitaalisia vaihtoehtoja turvallisemmaksi (Oikeusministeriö 2017).

Kuvio 15.2 Havainnot eri vaalihäirintämuotojen esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleista ja näkemykset niiden esiintymisen todennäköisyydestä tulevissa vaaleissa (%).

Riskitietoisuuden korkean tason ohella yksi indikaattori vaalihäirinnän nopeasta yleistymisestä on se, että joitakin kuviossa 15.2 esitetyistä muodoista on jo esiintynyt Suomessa eduskuntavaalien jälkeen. Marraskuussa 2019 sisäministeri Maria Ohisalon ja Perussuomalaisten puheenjohtaja Jussi Halla-ahon keskustelusta levisi muokattu video, jossa Ohisalon vastaukseksi on leikattu eri vastaus kuin Halla-ahon alun perin esittämään kysymykseen. Myös poliittisten päättäjien verkkosivuihin ja sosiaalisen median tileihin on kohdistunut erilaista häirintää, mutta häiritsijöitä ja heidän todellisia motiivejaan on vaikeaa nimetä, sillä verkossa pystyy toimimaan pääosin anonyymisti.

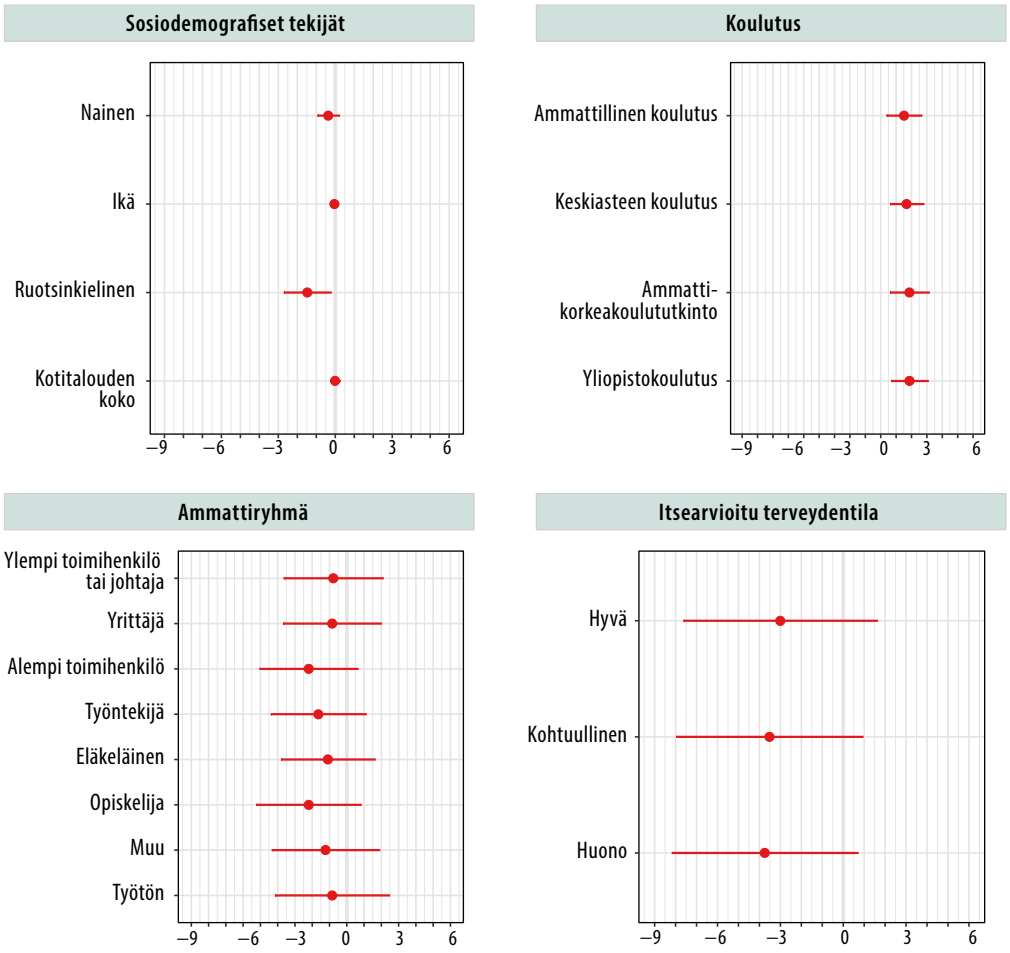
Kuvio 15.3 Vaalihäirintätietoisuus asteikolla 0–18 (0=ei kokemuksia vaalihäirinnästä eikä pidä sen esiintymistä todennäköisenä, 18=runsaasti kokemuksia eri muodoista ja pitää niitä todennäköisinä tulevaisuudessa) (n=644).

Kuviossa 15.3 on yhdistetty vastaajien havainnot jo tapahtuneesta ja arviot tulevasta vaalihäirinnästä. Niistä muodostuva vaalihäirintätietoisuus näyttää vastaavan aika lähelle normaalijakaumaa. vaalihäirinnän vain vähäiseksi uhkaksi arvioivia on suhteessa enemmän sen suurena uhkana kokevia. Yhteensä 60 vastaajalla ei ole lainkaan havaintoja mistään tässä mukana olevista vaalihäirinnän muodoista eivätkä he myöskään pidä niitä mahdollisina tulevaisuudessa.[31] Toisessa ääripäässä on sen sijaan vain kourallinen vastaajia.

31 Yhteensä 60 vastaajaa, jotka eivät pitäneet vaalihäirintää lainkaan ongelmana, aiheuttavat selvän poikkeuksen muuten normaalijakautuneista havainnoista. Halusimme tästä syystä selvittää, onko kyse jostakin systemaattisesta vinoutumasta aineistossa. Tekemämme lisäanalyysi (ei esitetty tässä) kuitenkin osoittaa, että he eivät eroa taustaltaan tilastollisesti merkitsevästi muista vastaajista.

Kuvio 15.4 Vaalihäirintätietoisuus sosiodemografisen ja sosioekonomisen aseman mukaan.

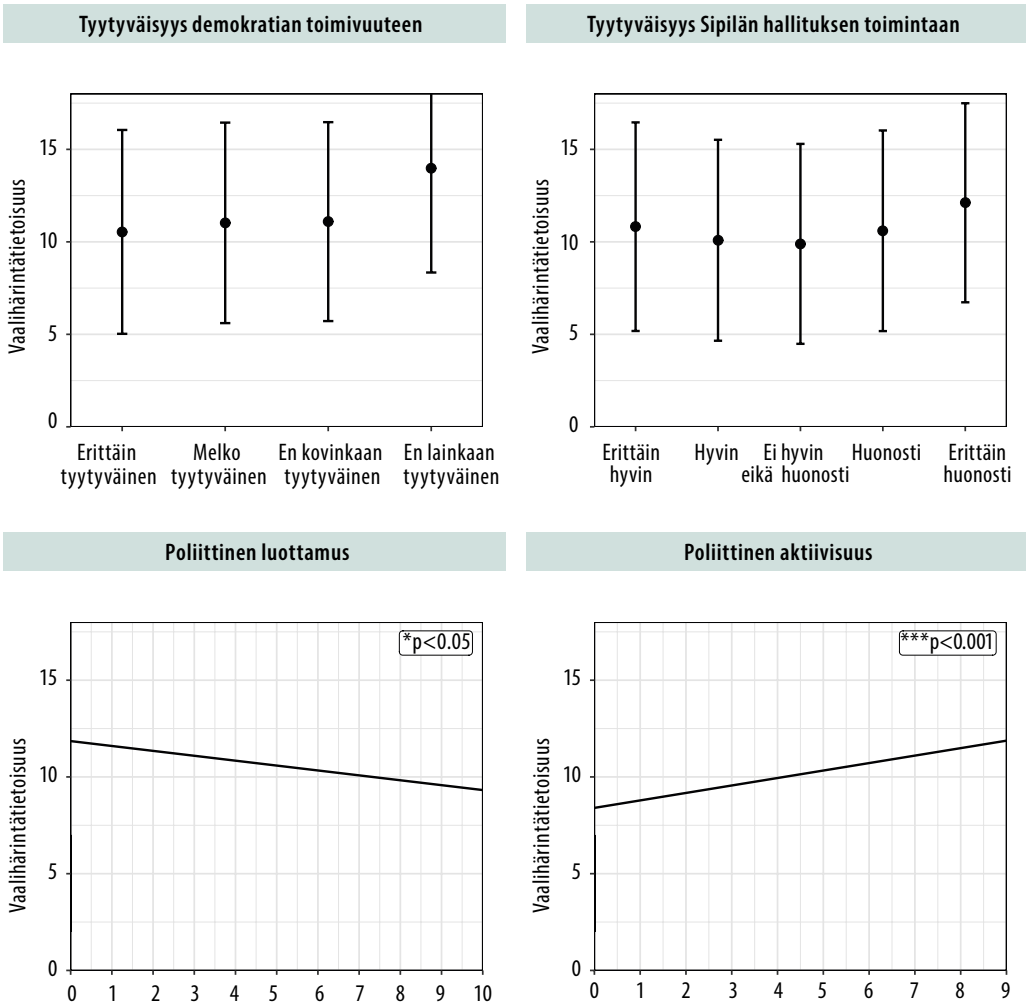
Kuviossa on esitetty regressiokertoimet lineaarisesta regressiomallista, jossa selitettävänä muuttujana on tietoisuus vaalihäirinnästä ja selittävinä muuttujina kukin Y-akselilla esitetyistä tekijöistä. Pystyviiva osoittaa regressiokertoimen arvon 0, joka tarkoittaa, että kyseisellä muuttujalla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä äänestäjän vaalihäirintätietoisuuden kanssa. Nollasta vasemmalla sijaitseva regressiokerroin tarkoittaa, että tekijä vähentää äänestäjän todennäköisyyttä olla tietoinen vaalihäirinnästä, ja oikealla sijaitseva arvo taas sitä, että tekijä lisää äänestäjän todennäköisyyttä olla tietoinen vaalihäirinnästä. Jana kunkin regressiokertoimen molemmilla sivuilla osoittaa 95 prosentin luottamusvälin. Mikäli 0 sisältyy tuolle alueelle, tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei ole havaittavissa. Malleissa käytetyt vertailuryhmät luokitelluille muuttujille ovat mies, suomenkielinen, ei ammatillista koulutusta, maatalousyrittäjä ja erinomainen terveys.

Seuraava esiin nouseva kysymys onkin, ilmeneekö vaalihäirintätietoisuudessa systemaattisia eroja eri yhteiskuntaryhmien välillä. Kuviossa 15.4 tiivistetyistä regressioanalyysin tuloksista nähdään, että tarkastelluista taustamuuttujista ainoastaan iällä ja itse koetulla terveydentilalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys tietoisuuteen vaalihäirinnästä. Nuoret ovat vanhempia ikäryhmiä herkempiä havaitsemaan vaalihäirintää ja näkemään sen kasvavan tulevaisuudessa. Se nivoutunee pitkälti siihen, että suuri osa tässä kysytyistä häirintämuodoista tapahtuu kybermaailmassa, joka on nuorille tutumpi toimintaympäristö, ja jossa he viettävät enemmän aikaa kuin vanhempi väestö. Toisaalta Yhdysvaltoja koskevassa tutkimuksessa, jossa tehtiin vastaava havainto, syyksi arveltiin myös erilainen sosialisaatiotausta: vanhemmat sukupolvet ovat varttuneet aikakaudella, jolloin poliittinen ilmapiiri ei ollut yhtä kilpailullinen ja polarisoitunut kuin nykyisin (Norris ym. 2020, 119). Nuoret ovat siten oletettavasti oppineet tunnistamaan häirintää vanhempia ikäryhmiä herkemmin.

Terveyden osalta häirintätietoisuus on suurempaa itsensä terveeksi kokeville. Tähän vaikuttaa todennäköisesti se, että ne, jotka kokevat terveytensä hyväksi, ovat terveytensä heikoksi kokevia kiinnostuneempia politiikasta ja seuraavat sitä aktiivisemmin (ks. esim. Mattila 2020; Mattila ym. 2018, 54–55). Toisaalta uutisten aktiivinen seuraaminen itsessään näyttäisi amerikkalaisen tutkimuksen pohjalta pikemminkin lisäävän luottamusta vaalien reiluuteen (Norris ym. 2020).

Kuviossa 15.5 on testattu vaalihäirintätietoisuuden yhteyttä yhtäältä demokratiaan kiinnittymisen osa-alueisiin (tyytyväisyys demokratian toimivuuteen, tyytyväisyys hallituksen toimintaan ja poliittinen luottamus) ja toisaalta poliittiseen osallistumiseen. Vaalihäirintätietoisuus ei näytä vaihtelevan tilastollisesti merkitsevästi sen mukaan, miten tyytyväinen vastaaja on demokratian toimivuuteen Suomessa tai miten hyvin tai huonosti hän koki Sipilän hallituksen onnistuneen tehtävässään. Tämä on kiinnostavaa suhteessa 35 maata kattavaan tarkasteluun, jossa näkemyksellä vaaliviranomaisten luotettavuudesta oli positiivinen yhteys demokratian toimivuuden kokemuksen kanssa (Garnett 2019). Toisaalta tämä päti erityisesti niihin maihin, joissa eri mittareilla arvioitu liberaalin demokratian aste on matala. Suomen kaltaisessa vakaassa demokratiassa vaalihäirintä ja yleinen demokratiatyytyväisyys eivät näyttäisi olevan samalla tavalla sidoksissa toisiinsa.

Kuvio 15.5 Vaalihäirintätietoisuus demokratiakiinnittymisen ja poliittisen osallistumisen mukaan.

Kuvion tulokset on laskettu lineaarisen regressioanalyysimallien pohjalta. Kussakin mallissa on mukana varsinaisen selittävän muuttujan (0=matala vaalihäirintätietoisuus, 18=korkea vaalihäirintätietoisuus, ks. kuvio 15.3) lisäksi kontrollimuuttujina sukupuoli, ikä, äidinkieli, koulutus, yhteiskuntaluokka, itsearvioitu terveydentila ja sosiaaliset verkostot (kotitalouden koko). Vaaka-akseli osoittaa kunkin selittävän muuttujan eri ryhmät tai mitta-asteikon (poliittinen luottamus: 0=ei luota lainkaan, 10=luottaa täysin; poliittinen osallistuminen: 0=ei osallistu lainkaan, 9=osallistuu kaikkien muotojen kautta). Jana kunkin regressiokertoimen molemmilla sivuilla (kuvion yläosa) ja harmaa alue regressiosuoran ympärillä (kuvion alaosa) osoittaa 95 prosentin luottamusvälin. Merkintä * tarkoittaa, että selittävällä muuttujalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys vaalihäirintätietoisuuteen vähintään 95 prosentin luottamustasolla.

Sen sijaan niillä, jotka luottavat paljon eri yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin, on vähemmän havaintoja vaalihäirinnästä tai sitä koskevia uhkakuvia kuin vähän luottavilla. Kyse lienee osin siitä, että politiikka nähdään yleisesti "likaisena pelinä", jossa eri toimijoilla voi olla myös kyseenalaisia tai hämäriä tarkoitusperiä. Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaaleja koskevassa tutkimuksessa (Norris ym. 2020) tehtiin vastaava havainto: ne äänestäjät, joilla oli vähäinen luottamus poliitikkoihin ja alttius hyväksyä salaliittoteorioita, pitivät ääntenlaskennassa tapahtuneita tahallisia virheitä muita todennäköisempänä. Lisäksi mikäli poliittinen luottamus on matalaa, eri instituutioiden kykyyn varautua ja puolustautua häirintäyrityksiltä saatetaan suhtautua varauksellisesti ja nähdä ne siksi erityisenä riskinä. Kuviosta 15 näkyy myös, että poliittisen osallistumisen suhteen yhteys on päinvastainen: mitä aktiivisempi ihminen on, sitä todennäköisemmin hän myös tekee havaintoja vaalihäirinnästä tai pitää sitä riskinä tulevissa vaaleissa.

15.5 Päätelmät

Vaalien yleisestä luotettavuudesta ja reiluudesta käytävällä keskustelulla on pitkät historialliset juuret, mutta varsinainen vaalihäirintä on laadullisesti uudempi ilmiö. Erityisesti informaatioteknologian voimallisen kehittymisen sekä hybridivaikuttamisen korostuessa kansalliset vaalit ovat nousseet turvallisuuspohdintojen ja -varautumisen yhdeksi keskeiseksi osa-alueeksi. Vaalihäirinnän määrittely ja sen empiirinen tutkiminen ovat kuitenkin vaativa tehtävä, sillä vaalihäirintää tekeviä tahoja on monia ja ne toimivat erilaisilla tavoitteilla ja keinovalikoimalla. Ajoittain myös vaalivaikuttamisen ja vaalihäirinnän raja on varsin epäselvä. Vaalihäirintää arvioitaessa ja ennakoitaessa onkin tärkeää pyrkiä ymmärtämään häiritsijän motiiveja ja niiden perusteita.

Lähestyimme tässä artikkelissa vaalihäirintää äänestäjien omien kokemusten ja riskiarvioiden pohjalta. Tuloksemme osoittavat, että vaikka varsinaisesta vaalihäirinnästä on Suomen vaaleissa vielä suhteellisen maltillisesti havaintoja, sen riski tulevissa vaaleissa arvioidaan korkeaksi. Vaalihäirinnän näkeminen ongelmana on yleisempää nuorten kuin vanhempien ikäryhmien kohdalla ja vaihtelee osin myös demokratiakiinnittymisen mukaan. Ne, joiden poliittinen luottamus on vähäisempää, ovat keskimääräistä tietoisempia vaalihäirinnästä. Sama pätee poliittisen osallistumisen suhteen: mitä aktiivisempi äänestäjä on poliittisesti, sitä suurempi hänen tietoisuutensa vaalihäirinnästä.

Korkea riskiarvio vaalihäirintämuotojen esiintymisestä tulevissa vaaleissa on tärkeä yhteiskunnallinen viesti, joka voidaan nähdä myös rohkaisevana. Tietoisuuden lisääminen on yksi keskeinen vaalihäirinnän havaitsemisen ja siihen vastaamisen keino. Sosiaalisten medioiden alustojen ja niiden data-analytiikan mahdollistama kohdennettu vaikuttaminen kehittyy kuitenkin niin nopeaa vauhtia, että siihen varautumista ei voida jättää äänestäjien

oman harkinnan varaan. Erityisesti kyberpsykologisia ja -teknisiä häirintäkeinoja vastaan on varauduttava globaalilla yhteistyöllä, mutta erityisenä ongelmana on lainsäädännöllinen jäykkyys, säätelyyn tarvittavien tahojen moninaisuus ja toisistaan poikkeavat intressit sekä yleinen reaktiivisuus. Teknologian nopea kehittyminen ja sen hyödyntäminen vaalihäirinnässä korostavat ennakoinnin merkitystä, mutta säätely seuraa yleensä monta askelta perässä. Luvussa 16 keskustellaan tarkemmin strategioista ja toimintamuodoista, joita nykyistä tehokkaampi vaalihäirinnältä varautuminen vaatisi.

Lähteet

Anzia, Sarah F. (2011): Election Timing and the Electoral Influence of Interest Groups. *The Journal of Politics* 73(2), 412–427.

Cislaghi, Beniamino ja Cesare Cislaghi (2019): Self-rated health as a valid indicator for health-equity analyses: Evidence from the Italian health interview survey. *BMC Public Health* 19, 533. Https://doi.org/10.1186/s12889-019-6839-5.

Claassen, Christopher (2020): In the Mood for Democracy? Democratic Support as Thermostatic Opinion. *American Political Science Review* 114(1), 36–53.

Cottrell, David, Michael C. Herron ja Sean J. Westwood (2018): An Exploration of Donald Trump's Allegations of Massive Voter Fraud in the 2016 General Election. *Electoral Studies* 51(1), 123–142.

Dominioni, Samuele (2018): Protecting Electoral Integrity in Cyberspace: The US Mid-Term Election in 2018. Italian Institute for International Political Studies, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/protecting-electoral-integrity-cyberspace-us-midterm-elections-2018-21546, 12.5.2020.

Easton, David (1965): *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley.

Fernquist, Johan, Lisa Kaati, Nazar Akrami, Katie Asplund Cohen ja Ralph Schroeder (2018): Botar och det svenska valet. Automatiserade konton, deras budskap och omfattning. *FOI Memo 6458*. Https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI%20MEMO%206458, 18.5.2020.

Garnett, Holly Ann (2019): On the Front Lines of Democracy: Perceptions of Electoral Officials and Democratic Elections. *Democratization* 26(8), 1399–1418

Garnett, Holly Ann ja Margarita Zavadskaya (toim) (2017): *Electoral Integrity and Political Regimes*. London: Routledge.

Hansen, Isabella ja Darren J. Lim (2018): Doxing Democracy: Influencing Elections Via Cyber Voter Interference. *Contemporary Politics*. DOI: 10.1080/13569775.2018.1493629.

James, Toby S., Holly Ann Garnett, Leontine Loeber ja Carolien van Ham (2019): Electoral Management and the Organisational determinants of Electoral Integrity: Introduction. *International Political Science Review* 40(3), 295–312.

Lehto, Martti ja Jarno Limnéll (2017): Kybersodankäynnin kehityksestä ja tulevaisuudesta. *Tiede ja Ase* 75, 179–212.

Levin, Dov H. (2016): When the Great Power Gets a Vote: The Effects of Great Power Electoral Interventions on Election Results. *International Studies Quarterly* 60(2), 189–202.

Lipset, Seymour Martin (1959): Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *American Political Science Review* 53(1), 69–105.

Mattila, Mikko (2020): Does Poor Health Mobilize People into Action? Health, Political Trust and Participation. *European Political Science Review* 12(1), 49–65.

Mattila, Mikko, Hanna Wass, Hannu Lahtinen, Pekka Martikainen, Lauri Rapeli, Reijo Sund ja Peter Söderlund (2018): Terveys ja poliittinen osallisuus: Tutkimustuloksia terveyden ja poliittisen kiinnittymisen välisestä suhteesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(2), 182–190.

Mikkola, Harri, Mika Aaltola, Mikael Wigell, Tapio Juntunen ja Antto Vihma (2018): *Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi. Ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky demokratioissa*. Fiia Report 55. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Mohan, Vasu ja Alan Wall (2019): Foreign Electoral Interference: Past, Present, and Future. *Georgetown Journal of International Affairs* 20, 110–116. Project MUSE, doi:10.1353/gia.2019.0019.

Norris, Pippa (2017): The Conceptual Framework of Political Support. Teoksessa Sonja Zmerli ja Tom W.G. van der Meer (toim.): *Handbook on Political Trust*. Cheltenham: Edward Elgar, 19–32.

Norris, Pippa, Holly Ann Garnett ja Max Grömping (2020): The Paranoid Style of American Elections: Explaining Perceptions of Electoral Integrity in an Age of Populism. *Journal of Elections, Public Opinion and* Parties 30(1), 105–125.

Norris, Pippa, Thomas Wynter ja Sarah Cameron (2018): *Electoral Integrity & Campaign Media: The Electoral Integrity Project 2018 mid-year update*. Https://static1.squarespace.com/static/58533f31bebafbe99c85dc9b/t/5b6d2be42b6a2842ec5d381d/1533881334487/PEI+6.5+mid-year+update.pdf, 18.5.2020.

Oikeusministeriö (2017): *Nettiäänestyksen edellytykset Suomessa. Nettiäänestysryhmän loppuraportti*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Pew Research Center (2018): *The Public, the Political System and American Democracy: Most say 'design and structure' of government need big changes.* Survey 29 April-13 February 2018. Http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/5/2018/04/26140617/4-26-2018-Democracy-release.pdf, 12.5.2020.

Popescu, Nicu ja Stanislav Secrieru (2018): Hacks, Leaks and Disruptions: Russian Cyber Strategies. Chaillot Paper 148. Paris: European Union, Institute for Security Studies. Https://www.iss.europa.eu/content/hacks-leaks-and-disruptions-%E2%80%93-russian-cyber-strategies, 18.5.2020.

Rugge, Fabio (2018): *"Mind Hacking": Information Warfare in the Cyber Age*. Italian Institute for International Political Studies. Https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/mind-hacking-information-warfare-cyber-age-19414, 18.5.2020.

Vilmer Jean-Baptiste Jeangène (2019): The "Macron Leaks" Operation: A Post-Mortem. *Atlantic Council.* Https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/The_Macron_Leaks_Operation-A_Post-Mortem.pdf, 18.5.2020.

Wass, Hanna ja André Blais (2017): Turnout. Teoksessa Kai Arzhaimer, Jocelyn Evans ja Michael Lewis-Beck (toim.): *SAGE Handbook of Electoral Behaviour*. London: SAGE, 459–487.

Wass, Hanna ja Sami Borg (2016): Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: Äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 177–199.

Wigell, Mikael (2019): *Democratic Deterrence: How to Dissuade Hybrid Interference*. Working Paper 110. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.

Ziegler, Charles E. (2018): International Dimensions of Electoral Processes: Russia, the USA, and the 2016 Elections. *International Politics* 55(5), 557–574.

16 Vaalihäirinnän torjuminen demokraattisesti kestävällä tavalla

Päivi Leino-Sandberg, Jarno Limnéll & Hanna Wass[32]

16.1 Johdanto

Vaaleihin kohdistuva erityyppinen häirintä muodostaa vakavan uhan edustukselliselle demokratialle. Tämä näyttää suomalaisten äänestäjien omien kokemusten ja arvioiden mukaan olevan myös varsin laajalti jaettu näkemys (ks. luku 15 tässä teoksessa). Vaalihäirintä voi vakavimmillaan johtaa siihen, että koko vaali-instituution luotettavuus alkaa nakertua kansalaisten silmissä, jolloin halu osallistua vaaleihin niin äänestäjinä, ehdokkaina kuin kampanja-aktiiveina laskee. Samanaikaisesti vaalihäirinnästä on tullut osa suurvaltojen välistä kilpailua ja yksi maailmanpolitiikassa vallitsevan keskinäisen epäluottamuksen mekanismi. Muun muassa Yhdysvallat ja Venäjä ovat toistuvasti esittäneet syytöksiä toistensa sekaantumisesta oman maansa kansallisiin vaaleihin. Kolmas ilmeinen riski nivoutuu vaalien ”kaappaamisen” mahdollisuuteen: epädemokraattiset toimijat voivat pyrkiä nousemaan valtaan vaalikamppailun eri vaiheita manipuloimalla (ks. tarkemmin luku 15).

Sitä mukaa kun vaalihäirintä on noussut vahvasti sekä yhteiskunnallisen keskustelun, viranomaistoiminnan että kansainvälisen politiikan asialistalle, on vaalihäirintään varautumiseen alettu kiinnittää läntisessä maailmassa yhä kasvavissa määrin huomiota. Kuitenkaan sen enempää kansallisvaltiot, valtioiden väliset yhteistyömuodot kuin ylikansalliset elimet eivät ole pystyneet tehokkaasti vastaamaan kansalaisten kasvavaan huoleen vaalien riippumattomuudesta. Lainsäädölliset keinot tai kansainväliset sopimukset ovat

32 Artikkeli on laadittu osanaja Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa *”Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)”* -tutkimushanketta (hanke nro 312710).

osoittautuneet olevan pikemminkin jälkijättöisiä kuin ennakoivia. Yksi suurimmista ongelmista on ollut keskeisten toimijoiden haluttomuus aitoon vastavuoroisuuteen: vaikka jokainen haluaa suojella omaa vaalijärjestelmäänsä, toisen valtion vaalien koskemattomuuden kunnioittamiseen sitoutumisen voidaan helposti nähdä kaventavan liikaa omaa toimintakenttää ja liikkumavaraa.

Tehokkaan vaalihäirinnän varautumisstrategian muodostaminen on paitsi vaikeaa myös helposti salakavalaa. Pyrkimys torjua erilaisia vaalihäirinnän muotoja nostaa esiin jo fasismin ajalta peräisen olevan kysymyksen demokratian itsepuolustuksesta ja sen oikeutuksesta (Loewenstein 1937, 430–431). Mikä tahansa yritys suojella demokratiaa törmää nopeasti paradoksaaliseen tilanteeseen, joka juontaa juurensa demokratian sisäisistä jännitteistä (ks. Mouffe 2005): miten demokratia voi suojella itseään säilyen samanaikaisesti uskollisena periaatteilleen, kuten poliittisten oikeuksien turvaamiselle, hallinnon läpinäkyvyydelle, erilaisten vähemmistöjen kunnioittamiselle sekä kansalaisten laajamittaisen osallisuuden edistämiselle (ks. Invernizzi Accetti ja Zuckerman 2017; Malkopoulou ja Norman 2018)? Esimerkiksi syyskuun 2001 terrori-iskujen välittömissä jälkimainingeissa oli nähtävissä niin kutsun turvallistamisstrategian (ks. Buzan ym. 1998; Wæver 1995) aktivoituminen, minkä myötä keskeisten kansalaisvapauksien ja -oikeuksien rajoittamista perusteltiin kollektiivisesti määritellyn ulkoisen tai sisäisen uhan kautta. Vastaavia viitteitä tarjosi Ranskan presidentti Emmanuel Macronin maaliskuussa 2019 tekemä aloite EU:n yhteisen, demokratian suojelemiseen tähtäävän viraston perustamisesta. Ajatuksena lienee, että sen myötä jäsenmaat saisivat asiantuntija-apua ja tukea vaaliprosessiensa suojaamiseen kyberhyökkäyksiltä ja manipuloinnilta. Vaikka vaalihäirintä ilmiönä ylittää sekä jäsenvaltioiden että EU:n rajat, kansallisten vaalien järjestäminen kuuluu vahvasti jäsenvaltioiden toimivaltaan. Siksi on todennäköistä, että ehdotus kohtaa useita oikeudellisia esteitä.

Turvallistamisstrategioiden käyttöönotosta saattaa seurata se, että kansalaisten kasvavaa vaalihäirintätietoisuutta hyödynnetään oikeuttamaan yhä uusia vaalihäirinnän ehkäisemiseen tähtääviä toimenpiteitä, jotka samalla kaventavat demokratiaa. Vaalihäirinnän uhka tarjoaa tällöin ”keppihevosen” niille poliitikoille, jotka ovat alun perinkin suhtautuneet varauksellisesti kansalaisyhteiskunnan aktiiviseen osallistumiseen päätöksentekoon. Vaalihäirintä ja siihen varautuminen tuovatkin raadollisesti esiin liberaalin demokratian haavoittuvuuden, sillä samalla kun avoimuus, matalakynnyksellisyys, läpinäkyvyys ja kansalaisten laajamittainen osallistuminen ovat järjestelmän keskeisiä määritteleviä tekijöitä, ne tarjoavat myös helppoja lyömäaseita kilpaileville käsityksille. Ja mikäli siihen kohdistuvia uhkia ryhdytään torjumaan kansalaisten poliittisia oikeuksia kaventamalla, järjestelmän oikeutus kansalaisten silmissä lähtee nopeasti heikkenemään. Tällöin vaalihäiriköiden työ käy vähitellen turhaksi, koska demokraattinen järjestelmä rapauttaa itseään sisältäpäin.

Tässä luvussa tarkastellaan erilaisia tapoja vaalihäirinnän torjumiseksi erityisesti liberaalin demokratian kestävyyden näkökulmasta: mitä mahdollisuuksia yksittäisillä valtioilla ja kansainvälisellä järjestelmällä on puuttua vaalihäirintään siten, että suojautumis- tai puolustuskeinoista ei muodostu vielä alkuperäistä uhkaa suurempi riski koko järjestelmälle? Voiko vaalien ja ylipäänsä demokratian koskemattomuutta puolustaa ilman, että puolustus kääntyy vähitellen itseään vastaan tekemällä lopulta vaalihäiriköiden työn tarpeettomaksi? Analyysi on jaettu siten, että ensin keskustellaan Suomen strategioista, minkä jälkeen siirrytään tarkastelemaan kansainvälisen politiikan käytössä olevaa keinovalikoimaa. Vaalihäirinnän kannalta keskeiset tulevaisuudessa ratkaistavat kysymykset on koottu päätelmäosioon.

16.2 Vaalihäirinnän torjunta Suomessa

Keskeinen seikka vaalihäirintään varautumisessa on sen mahdollisuuden ja eri keinojen tiedostaminen niin yhteiskunnan kuin kansalaisten tasolla. Kysymyksen olisi siten oltava jatkuvasti korkealla sijalla niin kansallisten poliittisten päättäjien kuin turvallisuusviranomaisten asialistalla. Vaalihäirintään tulisi myös kyetä varautumaan ilman yhteiskunnallisen pelkotilan muodostumista tai kansalaisten oikeuksien rajoittamista. Keskeinen ongelma vaalihäirinnässä on kuitenkin eri tahojen ja toimintatasojen yhteensovittaminen: vaikka keskinäisriippuvuus on suurta, toimijoina näyttäytyvät pääosin kansallisvaltiot, jotka saattavat päätyä omista tarpeistaan ja tavoitteistaan käsin hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin.

Suomen osalta on ollut merkittävä edistysaskel, että vaalit lisättiin keväällä 2020 osaksi yhteiskunnan kriittistä infrastruktuuria. Kriittinen infrastuktuuri käsittää ne rakenteet ja toiminnot, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan jatkuvalle toiminnalle (vrt. Hagelstam 2005, 14). Vaalien luotettava toteuttaminen on luonteva osa kansallista turvallisuutta. Tämä on tullut erityisen kirkkaasti esiin COVID-19-pandemian ja marraskuun 2020 Yhdysvaltojen presidentinvaalien yhteydessä: miten estää poliittista järjestelmää ajautumasta sekasortoon, mikäli vaalien lopputulos voidaan kiistää niiden järjestämiseen liittyviin ongelmiin vedoten (ks. Annala 2020)? Vaalien toteutumistapa tulisikin olla tältä osin kriisinkestävä eli tulisi olla selvä suunnitelma vaalien toteuttamisesta myös poikkeus- tai kriisiolosuhteissa.

Vaalivaikuttamisen koulutushankkeen loppuraportissa (Valtioneuvosto 2019) todetaan, että vaalihäirinnän uhkien moninaistuessa vaalivarautuminen edellyttää uusia toimia ja

vanhojen kehittämistä.[33] Raportin mukaan vaaliturvallisuuden parantamisessa keskeistä on viranomaisyhteistyön jatkuva kehittäminen, tutkimushankkeet sekä kansalaisten tiedonsaanti. Käytännössä tämä näkyi siten, että eri viranomaistahot kouluttivat vuoden 2019 eduskuntavaalien ja eurovaalien yhteydessä mediaa, poliittisia puolueita ja ehdokkaita tavoitteena lisätä yleistä kansalaistietoutta vaalihäirinnän varalle.

Tietouden lisääminen, aktiivinen koulutustoiminta sekä konkreettisten varautumistoimenpiteiden toteuttaminen ovatkin arvioitu Suomessa keskeisimmiksi vaalihäirinnän varautumiskeinoiksi. Vaalihäirintään varautumisen viestinnässä on korostettu kansalaisten omatoimisen varautumisen merkitystä sekä pyritty motivoimaan äänestäjiä saamalla heidät vakuuttuneiksi suomalaisen vaalijärjestelmän luotettavuudesta. Näistä esimerkkejä ovat oikeusministeriön maaliskuussa 2019 käynnistämä kampanja "*Suomessa on maailman parhaat vaalit*" ja vaalien alla julkaistu raportti "*Informaatiovaikuttamiseen vastaaminen: Opas viestijöille*" (Valtioneuvoston kanslia 2019).

Toinen keskeinen ratkaisu suomalaisessa varautumisessa mahdolliseen vaalihäirintään sekä tietoiseen vaalien manipulointiyrityksiin on ollut pidättäytyminen sähköiseen tai internetpohjaiseen äänestämiseen siirtymisestä. Nettiäänestystä pohtineen työryhmän loppuraportin keskeinen päätelmä oli, että sähköistä tai Viron mallin kaltaista internetpohjaista äänestysjärjestelmää ei voida pitää yhtä luotettavana kuin perinteistä "kynä ja paperi" -äänestämistä (Oikeusministeriö 2017). Keskeiseksi perusteluksi nousi etenkin vaalien tuloksen todentaminen jälkikäteen. Mikäli paperilla toteutetussa äänestyksessä epäillään vaalitulosta, fyysiset äänestysliput voidaan todistetusti laskea uudelleen. Vastaavanlainen tarkistuslaskenta ei nettiäänestyksessä ole mahdollinen, ja kansalaiset joutuvat luottamaan siihen, että koko järjestelmä toimii niin kuin pitää ja tuottaa oikean äänestystuloksen. Toisaalta nettiäänestykseen liittyy myös ilmeisiä etuja etenkin nuorten tai muiden erityisryhmien huomioimisen ja motivoinnin kannalta (ks. myös luku 14 tässä teoksessa). Suomen päätös pysyä perinteisessä lippuäänestämisessä osoittaa konkreettisesti, että vaalihäirinnän uhka ja vaalien luotettavuuden turvaaminen ovat painaneet tältä osin vaakakupissa enemmän kuin osallistumismuotojen kehittäminen digiyhteiskunnan tarpeisiin paremmin istuviksi. Tämä näkyy myös keskustelussa kansalaisaloitteiden allekirjoittamistavoista, joissa siinäkin kynä ja paperi -mallilla on vankka jalansijansa.

Vaalihäirinnän kansallisessa varautumisessa on kuitenkin myös muita työkaluja, joista Suomessa ei toistaiseksi ole juurikaan keskusteltu. Vaalirahoituksen läpinäkyvyydestä

33 Kun vaalihäirinnästä ja siihen varautumisesta alettiin Suomessa keskustella aktiivisesti Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalien jälkimainingeissa, valtionhallinto käytti käsitettä "vaalivaikuttaminen". Kuten esimerkiksi useat politiikan tutkijat toivat esiin, nimitys oli kuitenkin harhaanjohtava, sillä siinä vaaleihin olennaisesti kuuluva pyrkimys vaikuttaa äänestäjiin, toisiin ehdokkaisiin ja mediaan samastui haitalliseksi nähtyyn toimintaan. Vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä olikin valtionhallinnossa siirrytty jo aktiivisesti käyttämään vaalihäirinnän käsitettä.

huolehtiminen on olennainen keino edesauttaa vaalien rehellisyyden ja läpinäkyvyyden periaatetta. Kun vaalirahoitusilmoitusten oikeellisuutta ei tarkasteta viranomaistyönä edes pistokokein, ei voida varmasti sanoa, että nykyinen järjestelmä toimisi optimaalisesti. Lisäksi kansallisessa varautumisessa olisi huolehdittava siitä, että vaalitoimitsijat ovat koulutettuja ja toimivat tarkasti annettujen ohjeiden mukaisesti. Tällä on suuri merkitys myös sen kannalta, miten luotettaviksi kansalaiset vaalit kokevat (ks. Garnett 2019). On myös tärkeää, että Suomi hyödyntää jatkossakin ahkerasti useissa maissa käytössä olevaa menettelyä kutsua ulkopuolisia tarkkailijoita.

Kolmas Suomessa hyvin vähän esiin nostettu aihe vaalihäirintään varautumisessa on uskottavan pelotteen rakentaminen. Kansainvälisesti yhä useammat valtiot ovat julkisesti todenneet, että mikäli sen kansallisiin vaaleihin kohdistuu ulkopuolisten valtioiden häirintätoimia, niihin vastataan kovinkin ulko- ja turvallisuuspoliittisin keinoin. Näillä lausunnoilla pyritään muodostamaan ennaltaehkäisevä ”tulppa”, jotta joku mahdollisesti vaalihäirintää harkitseva valtio pidättäytyisi suunnitelluista toimistaan. Yksi keino vaalihäirintään varautumisessa voisi Suomellakin olla etukäteen osoitettu päättäväisyys eli selkeä poliittisen johdon toteamus siitä, että mahdolliseen vaalihäirintään tultaisiin vastaamaan kovin keinoin, vaalihäirinnän ehkäisyn ja tunnistamisen lisäksi.

16.3 Vaalihäirinnän torjuminen kansainvälisen politiikan keinoin

Euroopan parlamentin päätöslauselmassa (2019)0031 (Ulkomainen sekaantuminen vaaleihin ja disinformaatio kansallisissa ja eurooppalaisissa demokraattisissa prosesseissa) katsotaan, että sekaantumisen taustalla ovat sekä valtiolliset että ei-valtiolliset toimijat. Sekaantumisen muotoina mainitaan ”disinformaatiokampanjat sosiaalisessa mediassa yleisen mielipiteen muokkaamiseksi, vaaleihin liittyvään kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvat kyberhyökkäykset ja suora ja välillinen taloudellinen tuki poliittisille toimijoille” (B kohta). Parlamentti

> *katsoo, että tällaisiin uhkiin ei voi vastata ainoastaan yksin toimivien kansallisten viranomaisten voimin eikä pelkän yksityissektorin toteuttaman itsesääntelyn avulla, vaan tarvitaan koordinoitua monitasoista ja monen sidosryhmän toimintamallia; katsoo, että sekä EU:n tasolla että kansainvälisellä tasolla olisi kehitettävä oikeudellinen kehys hybridiuhkien, kuten kyberhyökkäysten ja disinformaation, torjumiseksi, jotta EU voi vastata näihin uhkiin määrätietoisesti* (13 kohta).

Euroopan parlamentin päätöslauselmat eivät ole sitovaa oikeutta vaan poliittisia tahdonilmauksia. Päätöslauselma ilmentää kuitenkin sitä, ettei demokratiahäirintään ole

mahdollista löytää tehokkaita keinoja vain valtioiden sisäisillä toimilla. Samalla päätöslauselmasta ilmenee se, että mahdollisen sääntelyn tulisi sitoa hyvin erilaisia ja osin tunnistamattomiakin toimijoita.

Käytännössä toimintatasoja lienee ainakin kolme, joissa jokaisessa on omat mahdollisuutensa ja omat haasteensa:

1. Kansainvälinen oikeus, joka kattaa valtioiden väliset suhteet ja kansainvälisten järjestöjen toimintaa koskevat säännöt.
2. EU-oikeus: EU:lla on merkittävää lainsäädäntövaltaa monilla politiikanaloilla, mutta senkin vaikutus EU:n rajojen ulkopuolella on niukkaa.
3. Transnationaalinen taso – sääntelykehikoista määrittelemättömin, mutta kattaa esimerkiksi yksityisten mutta kansainvälisesti toimivien itsesääntelyn.

Kansainvälisen oikeuden lähteistä määrätään kansainvälisen tuomioistuimen peruskirjan 38 artiklassa. Sen mukaan tuomioistuin soveltaa kansainvälisiä sopimuksia ja tapaoikeutta sekä yleisiä oikeusperiaatteita. Näiden sääntöjen sisällön selkiyttämisen apuna voidaan käyttää myös tuomioistuinratkaisuja ja oikeusoppineiden tuotantoa.

Tärkeimmät näistä lähteistä ovat kansainväliset sopimukset. Keskeisin näistä on YK:n peruskirja, jonka 2 artiklan 4 kohdan mukaan ”[k]aikkien jäsenten on pidätyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai menettelemästä muulla tavalla, joka on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärien kanssa”. Toistaiseksi YK:ssa ei ole otettu kantaa siihen, soveltuuko tämä kielto myös kansallisiin vaaleihin sekaantumiseen. Asia on merkityksellinen siksi, että mikäli näin on, jäsenvaltioilla olisi – tiettyjen edellytysten täyttyessä – mahdollisuus soveltaa peruskirjan 51 artiklan mukaista oikeuttaan itsepuolustukseen. Kirjallisuudessa on kuitenkin katsottu etteivät ”pelkästään hallituksiin kohdistuvan luottamuksen heikentämiseen tähtäävät kyberhyökkäykset täytä voimankäytön tunnuspiirteitä” (Schmitt 2017, 331).

Kansainvälisten sopimusten sitovuus edellyttää valtioiden nimenomaista suostumusta eikä niillä voida muodostaa velvoitteita kolmansille valtioille. YK:n peruskirjaa tarkemmin demokratiahäirintään liittyviä kysymyksiä on käsitelty Shanghai Cooperation Organization (SCO):n Code of Conductissa (2011/2015), jonka tavoitteena on kieltää IT:n käyttö valtion sisäisiin asioihin sekaantumiseksi.34 Hanke ei ole kuitenkaan edennyt aloitteentekijävaltioita laajemmaksi sitovaksi sopimukseksi. Lisäksi Euroopan neuvosto on tehnyt vuonna 2001

34 Tarkemmin ks. https://ccdcoe.org/incyder-articles/an-updated-draft-of-the-code-of-conduct-distributed-in-the-united-nations-whats-new/.

tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen (nk. Budapest Convention on Cybercrime), joka on avoin myös muille kuin eurooppalaisille valtioille. Vuonna 2004 voimaan tulleessa sopimuksessa on osapuolia laajasti (64) myös Euroopan ulkopuolelta. Sopimuksessa painopiste on tietojärjestelmien, tietoverkkojen ja datan luottamuksellisuuden, eheyden ja käytettävyyden loukkausten sekä niiden väärinkäytön ennalta ehkäisemisessä. Nimenomaisesti demokratiahäirintään keskittyvää kansainvälistä sopimusta ei kuitenkaan ole laadittu.

Kansainvälinen tapaoikeus edellyttää kehittyäkseen yleistä ja yhdenmukaista käytäntöä sekä yleistä olettamusta, että kansainvälinen oikeus edellyttää kyseisen tavan noudattamista. Kansainvälinen tuomioistuin katsoi arvioidessaan mahdollisen voimankäytön kieltoa koskevan tapaoikeudellisen säännön olemassa oloa niin kutsutussa *Nicaragua*-tuomiossaan (ICJ 1986, 186 kohta), ettei käytännön tarvitse olla täysin yhdenmukaista. On riittävää, että valtiot yleisesti toimivat säännön mukaisesti, ja että säännön soveltamista jättämistä arvioidaan sen rikkomuksena eikä uuden säännön tunnustamisena. Demokratiahäirinnän kohdalla tällaista käytäntöä ei vielä juuri ole.

Kansainvälinen oikeus kohdistuu perinteisesti valtioihin, vaikka useat sen säännöt vaikuttavat myös yksilöihin. Yksilöiden velvoittaminen puolestaan toteutuu ensisijaisesti kansallisen oikeuden avulla, ja niillä on laaja toimivalta hyväksyä haluamaansa lainsäädäntöä. Valtiot eivät kuitenkaan voi käyttää toimivaltaa toisen valtion alueella. Lisäksi kansainvälisen oikeuden kehittyminen on hidasta. Tällä hetkellä selkeästi demokratiahäirinnän kieltävää, valtioita sitovaa kansainvälisen oikeuden sääntöä ei ole, ja vaikka olisi, muiden kuin valtiollisten toimijoiden suora sitominen olisi sen avulla vaikeaa. Lisäksi valtioita on vaikea pakottaa kansainvälisen oikeuden soveltamiseen vastoin niiden omaa tahtoa.

Poliittisissa puheenvuoroissa on toistuvasti peräänkuulutettu EU:lle vahvempaa roolia asiassa. Komission edellinen puheenjohtaja Juncker esitti vuoden 2018 Unionin tilaa koskevassa puheessaan, että EU:n tulee suojella määrätietoisesti oikeudenmukaisia vaaleja Euroopassa, ja esitti uusia sääntöjä ”joilla demokraattisia prosessejamme suojellaan manipuloinnilta, jota kolmannet maat tai yksityiset tahot – sitäkin esiintyy – harjoittavat” (11). Myös Eurooppa-neuvosto peräänkuulutti päätelmissään lokakuussa 2018 toimia, joilla

> *suojellaan unionin demokraattisia järjestelmiä ja torjutaan disinformaatiota, muun muassa tulevien EU-vaalien yhteydessä, perusoikeuksia kaikilta osin kunnioittaen. Tältä osin toimivaltaisten viranomaisten on käsiteltävä pikaisesti komission ehdottamat toimenpiteet, jotka koskevat vaaliyhteistyöverkostoja, läpinäkyvyyttä verkossa, suojautumista kyberturvallisuuden häiriötilanteilta, laitonta tietojen manipulointia ja disinformaatiokampanjoiden torjumista sekä Euroopan tason poliittisten puolueiden rahoitusta koskevien sääntöjen tiukentamista, ja varmistettava niiden operatiivinen seuranta.* (9. kohta.)

Asia on esillä myös von der Leyenin komission poliittisissa prioriteeteissa, joissa todetaan, että ”ne tahot, jotka haluavat jakaa ja horjuttaa Euroopan unionia, ovat viime vuosina lisänneet hyökkäyksiä demokraattisia järjestelmiämme ja toimielimiämme vastaan. Meidän on suojauduttava paremmin ulkoisilta häiriöiltä” (von der Leyen 2019, 24). Von der Leyenin komission tehtävä ei kuitenkaan ole tältä osin helppo. EU-lainsäädäntöä ei voi ehdottaa mistä tahansa asiasta, ja komission toimivalta rajautuu asioihin, joissa sille on perussopimuksella annettu tehtäviä. SEU 4 artiklan mukaan toimivalta, jota perussopimuksissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille. Näihin kuuluu erityisesti kansallisen turvallisuuden ylläpitäminen.

EU-lainsäädäntöön sisältyy asian kannalta relevantteja määräyksiä esimerkiksi yleiseen tietosuoja-asetukseen 2016/679 sekä useisiin sisämarkkinoita koskevaan direktiiviin, kuten direktiiviin 2000/31/EY sähköisestä kaupankäynnistä (12-15 artiklat), direktiiviin 2005/29/EY sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla sekä direktiiviin 2006/114/EY harhaanjohtavasta ja vertailevasta mainonnasta. Kansallisia vaaleja koskevat säännöt kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan. Euroopan parlamentin vaaleja säädellään kuitenkin unionin vaalisäädöksessä (viimeksi muutettu neuvoston päätöksellä 2018/994) sekä asetuksessa 1141/2014 koskien eurooppalaisten poliittisten puolueiden toimintaa ja rahoitusta.

EU:n toimivalta asiassa on näiden kysymysten ulkopuolella niukkaa. Siksi ei ole yllättävää, että nykyisen komission puheenjohtajan lupaavat toimet liittyvät näissäkin säädöksissä jo säädeltyihin kysymyksiin:

> *Digitaaliset alustat tarjoavat edistyksen airuita kansalaisille, yhteiskunnille ja talouksille. Tämän edistyksen turvaamiseksi meidän on varmistettava, että digitaalisia alustoja ei käytetä eurooppalaisten demokratioiden horjuttamiseen. Meidän olisi luotava yhteinen lähestymistapa ja yhteiset normit, jotta voimme puuttua ongelmiin, kuten disinformaatioon ja verkossa esiintyvään vihapuheeseen. Aion esittää eurooppalaisen demokratian toimintasuunnitelman. Siinä käsitellään ulkoisen vaikuttamisen uhkia Euroopan parlamentin vaaleissa. Siihen sisältyy lainsäädäntöehdotuksia, joilla varmistetaan maksetun poliittisen mainonnan parempi läpinäkyvyys ja Euroopan tason poliittisten puolueiden rahoitusta koskevat selkeämmät säännöt.* (von der Leyen 2020, 24)

Lisäksi komissio on antanut asiaan liittyen tiedonannon ”*Eurooppalaisesta lähestymistavasta disinformaation torjuntaan verkossa*” (COM(2018) 236 final), jossa se luettelee erinäisiä poliittisia vastatoimia sekä esittää tiedonantoon pohjautuvan toimintasuunnitelman.

EU:n kaltaisen ylikansallisen tason valtuudet ja toimet demokratiahäirintään ovat rajatut. Tämä liittyy osin kansainvälisen oikeuden toimintatapoihin, ja osin EU:n toimivallan rajoihin. Näitä voi osin täydentää väljempi transnationaalinen sääntely, kuten muun muassa

Facebookin, Googlen, Twitterin, Mozillan ja Microsoftin allekirjoittama "*Code of Practice on Disinformation with an Annex of Best Practices*" (Facebook ym. 2018). Näistä yhtiöistä jokainen on allekirjoittamisen jälkeen toimittanut tiekartan siitä, miten yhtiö aikoo edistää käytännesäännöissä nimettyjä tavoitteita. Syynä suunnitelmille ja toimille ei ole ensisijaisesti oikeudellinen velvoite vaan kuluttajien suunnalta kohdistuva paine ja yhtiöiden pyrkimys imagonhallintaan.

Disinformaation torjumisen ehkä paras keino on julkisuus ja laaja julkinen keskustelu päätösten perusteista. Yksi nimenomaan EU:n omaan päätöksentekoon keskeisesti liittyvä haaste on se, että päätöksenteko on yhä sangen salailevaa. Kuten EU-tuomioistuin on korostanut, keskeistä on varmistaa päätöksenteon

> *avoimuus, joka mahdollistaa sen, että useiden näkökantojen eroavuuksista voidaan keskustella avoimesti, myötävaikuttaa toimielinten suurempaan legitimiteettiin suhteessa kansalaisiin ja lisää kansalaisten luottamusta. Näin ollen tiedon ja keskustelun puuttuminen on pikemminkin omiaan synnyttämään kansalaisissa epäilyjä paitsi tietyn toimenpiteen laillisuuden, myös koko päätöksentekomenettelyn legitimiteetin osalta.* (EUT 2008, 50 kohta).

Avoimuuden merkitys päätöksenteolle on EU:ssa sisäistetty heikosti. EU:n avoin kansanvaltaisuus näyttää painottuvan ensisijaisesti edustukselliseen demokratiaan, jonka toteuttamisen kannalta keskeisin hetki liittyy Euroopan parlamentin vaaleihin. Perussopimuksissa korostetaan kuitenkin myös osallistuvan demokratian periaatetta. Molemmat edellyttävät toimiakseen avointa päätöksentekoa (Leino 2019). Tästä huolimatta avoimuuden vaatimus nähdään liian usein lähinnä rasitteena. Toimielinten toiminta nojautuu illuusiolle kattavasta salassapidon mahdollisuuksista nyky-yhteiskunnassa. Avoimuuden ja julkisuuden määrittäminen on vallankäyttöä, jolla on vaikutus demokratian toimivuuteen. EU:ssa julkisuuden määrittäminen nähdään lähinnä teknisenä ja hallinnon sisäisenä asiana. Kun asiat valmistellaan salassa, julkisuus toteutuu usein vuotojen kautta, jolloin avoimuuden toteutuminen on epätasaista ja strategista. Kun asiatietoa on heikosti saatavilla, disinformaatiolle jää paljon tilaa. EU:n päätöksenteon kohdalla tämän seikan korjaaminen on mitä kiireellisin tehtävä. Luottamus ei synny salailulla.

16.4 Päätelmät

Vaalihäirintä ei ole uusi asia vaan vaaleihin on kohdistunut tietoisia vaikuttamis- ja vahingoittamispyrkimyksiä niin sisältä- kuin ulkopäin läpi edustuksellisen demokratian historian. Hybriditoiminnan korostuminen vuoden 2014 Krimin miehityksen jälkeen, Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalien kokemukset ja teknologisten häirintäkeinojen yhä

moninaisempi kirjo ovat kuitenkin nostaneet vaalihäirinnän useissa liberaaleissa demokratioissa yhdeksi keskeiseksi kansallisen turvallisuuden uhkatekijäksi.

Näin on tapahtunut myös Suomessa. Yhteenvetona voi todeta, että Suomessa vaalihäirintään varautumisessa ja vaalijärjestelmän suojaamisessa ollaan oltu varsin hyvin hereillä. Toisaalta Suomessa ei myöskään ole toistaiseksi havaittu laajamittaista tai voimakasta vaalihäirintää, mikä voi ainakin osittain olla seurausta ennakoivasta varautumisesta. Maan pienuus, kielimuuri sekä monipuoluejärjestelmä ovat myös tehokkaita ominaisuuksia hillitsemään Suomeen mahdollisesti kohdistuvan vaalihäirinnän uhkaa. Tilanne voisi olla toinen, mikäli vaaleissa äänestettäisiin esimerkiksi kahdesta tai kolmesta vaihtoehdosta mahdolliseen NATO-jäsenyyteen liittyen, jolloin asiaan itsessään vaikuttaminen saattaisi motivoida ulkopuolisen toimijan voimakkaisiinkin häirintäkeinoihin.

Oleellista vaalihäirintään varautumisessa on erilaisten häirintäkeinojen sekä omien heikkouksien ennakkoluuloton arviointi ja pohdinta. Digitaaliset yhteiskunnat ja demokratiat ovat uudella tavoin haavoittuvaisia ja teknologian nopea kehitys tarjoaa häirintään lähes jatkuvasti uudenlaisia keinoja, jotka ovat usein suhteellisen helposti toteutettavia, hankalasti jäljitettäviä ja kiistettävissä olevia toimintatapoja. Tärkeä osa kansallisessa vaalihäirintään varautumisessa onkin kyky tunnistaa sekä jo maailmalla nähtyjä ja koettuja vaalihäirinnän muotoja että ennakoivasti arvioida niitä häirintämuotoja, joita ei olla vielä nähty ja koettu. Keskeiseksi nousee asian pohdinta ja uudenlaisten haavoittuvuuksien tunnistaminen nimenomaan teknologian kehityksen näkökulmasta. Tätä arviointityötä ei ole mielekästä tehdä pelkästään kansallisin voimin vaan vahvasti yhteistyössä samanmielisten valtioiden kanssa. Toisaalta alussa viitatun presidentti Macronin kaltaisten avausten kanssa on syytä olla tarkkana, jotta vaalihäirinnän uhkasta ei muodostu EU:n teknokraateille vipuvartta ohjeistaa kansallisten vaalien järjestämistä. Tämänkaltaiset toimet kaventaisivat käytännössä kansallisen demokratian tilaa ilman, että niitä toimeenpanevilla tahoilla itsellään on kyseiseen tehtävään demokraattista mandaattia.

Vaalihäirinnän kansallinen torjunta edellyttää vahvasti koko yhteiskunnan varautumista ja yhteistoimintaa, johon Suomella on hyvä perusta toimivan kokonaisturvallisuusmallin pohjalta. Vaikka kokonaisturvallisuusajattelussa keskitytään usein viranomaisyhteistyöhön sekä yhteistyöhön yksityisen sektorin toimijoiden kanssa, on vaalihäirintään varautumisen yhteistoiminnassa kiinnitettävä entistä enemmän huomiota tiedemaailmaan sekä kansalaisiin. Modernissa turvallisuudessa, myös vaalihäirintään varautumisessa, yksittäisten kansalaisten merkitys turvallisuuden tuottamisessa on merkittävä ja heidän tieto-taitotasoonsa on kiinnitettävä lisääntyvissä määrin huomiota. Tietoiset ja kriittiset kansalaiset ovat tärkeä keino varautua vaalien manipulointiyrityksiä vastaan. Mitä paremmin kansalaiset tietävät ja tuntevat riskit, sitä vaikeampi manipuloinnissa on onnistua. Tiedemaailma pystyy puolestaan tutkimuksen keinoin lisäämään tietoisuutta vaalihäirinnän muodoista ja niihin varautumisesta. Samanaikaisesti on vältettävä tarpeetonta pelon ilmapiirin

synnyttämistä ja vastuun sysäämistä pääosin kansalaisten oman valveutuneisuuden varaan. Vaalihäirinnältä suojautuminen on ennen kaikkea poliittisen järjestelmän ja sen sisällä tapahtuvan päätöksenteon tehtävä. Avoimella ja kansalaisten osallisuutta vahvistavalla päätöksenteolla voidaan myös tehokkaimmin suojautua siltä, että vaalihäirinnän torjuminen itsessään muodostaa uhan demokratian kestävyydelle.

Lähteet

Annala, Maria (2020): COVID-19 pandemic threatens US elections. *FIIA Briefing Paper*, 285.

Buzan, Barry, Ole Wæver ja Jaap de Wilde (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Euroopan komissio (2018): Tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa. COM(2018) 236 final. Https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN, 12.6.2020.

Eurooppa-neuvosto (2018): Päätelmät 18.10.2018. Www.consilium.europa.eu/media/36784/18-euco-final-conclusions-fi.pdf, 28.5.2020.

Euroopan parlamentti (2019): Päätöslauselma ulkomaisesta sekaantumisesta vaaleihin ja disinformaatiosta kansallisissa ja eurooppalaisissa demokraattisissa prosesseissa. (2019)0031. Www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0031_FI.pdf, 12.6.2020.

EUT (2008): Yhdistetyt asiat C-39/05 P ja C-52/05 P, *Ruotsin kuningaskunta ja Maurizio Turco vastaan Euroopan unionin neuvosto ym.,* 1.7.2008.

Facebook ym. (2018): Code of Practice on Disinformation: Annex II Current Best Practices from Signatories of the Code of Practice. Https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=54455, 12.6.2020.

Garnett, Holly Ann (2019): On the Front Lines of Democracy: Perceptions of Electoral Officials and Democratic Elections. *Democratization* 26(8), 1399–1418.

ICJ (1986): *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* (Merits). *ICJ Reports* 1986, 14–140.

Invernizzi Accetti, Carlo ja Ian Zuckerman (2017): What's wrong with Militant Democracy? *Political Studies* 65(IS), 182–199.

Juncker, Jean-Claude (2018): *Unionin tila 2018*. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. Https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_fi_0.pdf, 12.6.2020.

Leino, Päivi (2019): Disruptive Democracy: Keeping EU Citizens in a Box. Teoksessa Inge Govare, Sacha Garben ja Paul Nemitz (toim.): *Critical Reflections on Constitutional Democracy in the European Union*. Oxford: Hart Publishing, 295–318.

Loewenstein, Karl (1937): Militant Democracy and Fundamental Rights. *American Political Science Review* 31(3), 417–432.

Malkopoulou, Anthoula ja Ludwig Norman (2018): Three Models of Democratic Self-Defence: Militant Democracy and Its Alternatives. *Political Studies* 66(2), 442–458.

Mouffe, Chantal (2000): *The Democratic Paradox*. London: Verso.

Oikeusministeriö (2017): *Nettiäänestyksen edellytykset Suomessa, Nettiäänestystyöryhmän loppuraportti.* Oikeusministeriön julkaisu 60/2017. Helsinki: Oikeusministeriö.

Schmitt, Michael N. (toim.) (2017): *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shanghai Cooperation Organization (SCO) Code of Conduct (2011/2015).

Valtioneuvosto (2019): *Vaalivaikuttamisen koulutushankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:22. Helsinki: Valtioneuvosto. Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-752-9.

Valtioneuvoston kanslia (2019): *Informaatiovaikuttamiseen vastaaminen: Opas viestijöille*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:11. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-708-6.

von der Leyen, Ursula (2019): Poliittiset suuntaviivat seuraavalle Euroopan komissiolle 2019–2024: Kunnianhimoisempi unioni – Ohjelma Euroopalle. Https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_fi.pdf, 12.6.2020.

Wæver, Ole (1995): Securitization and Desecuritization. Teoksessa Ronnie Lipschutz (toim.): *On Security*. New York: Columbia University Press, 46–86.

17 Viraali vihaisuus ja tahmea nauru: tunteet ja algoritmit digitaalisessa vaalikampanjoinnissa

Aleksi Knuutila & Salla-Maaria Laaksonen

17.1 Johdanto

Monissa viime vuosien vaaleissa, esimerkiksi kansanäänestyksessä Ison-Britannian EU-erosta tai vuoden 2018 Italian vaaleissa, vaalikampanjat käytiin merkittävissä osin sosiaalisessa mediassa. Näissä vaaleissa myös kielteisiä tunteita herättävät viestit, kuten pelon ja kaunan herättäminen sekä vastustajiin kohdistuvat lokakampanjat, menestyivät ilmeisen hyvin (Fuchs 2018). Monet tutkijat ovat esittäneet, että varsinkin oikeistopopulistiset poliittiset johtajat ovat onnistuneet nousemaan valtaan hyödyntämällä tätä uutta "vihaisuuden ajan" (Mishra 2017) tunnekulttuuria. Myös Suomen eduskuntavaaleja varjostivat väkivallan uhka ja poliittiseen kielenkäyttöön liittyvät kiistat, joista esimerkkeinä voidaan mainita Timo Soiniin kohdistunut fyysinen hyökkäys sekä maalittamista eli kohdennettua ja kannustettua häirintää ja vihapuhetta käsitellyt julkinen keskustelu.

Sosiaalista mediaa syytetään usein kielteisen kampanjoinnin ja vihaisuuden kaltaisten tunteiden vahvistamisesta, ja sitä pidetään yhtenä tekijänä politiikan sävyn muutoksessa (esim. Ceron ja D'Adda 2016; Gerbaudo ym. 2019). Tunnereaktioita on selitetty psykologisilla tekijöillä ja historiallisella tilanteella, mutta myös teknologisen informaatioympäristön ominaisuuksilla, kuten digitaalisten alustojen soveltamilla näkyvyyttä määrittävillä algoritmeilla (Knuutila 2019). Yleisemmin viime aikoina julkisuudessa ja tutkimuksessa on keskusteltu siitä, miten sosiaalinen media tukee kohujen sekä erilaisten tahallisten häirintäkampanjoiden (ks. Wass ym. luku 15 tässä teoksessa) syntymistä ja poliittista polarisoitumista (esim. Benkler ym. 2018; Margolin ja Liao 2018; Matamoros-Fernández 2017; Owen 2019).

Eri tutkimuksessa onkin saatu näyttöä siitä, että joissakin tilanteissa kilpailevia ehdokkaita kritisoiva kampanjointi sekä vahvojen kielteisten tunnereaktioiden synnyttäminen auttavat viestien leviämisessä sosiaalisessa mediassa ja uutismediassa (Ceron ja D'Adda 2016; Haselmayer ym. 2019). Toisissa konteksteissa myös myönteiset viestit, esimerkiksi toiveikkaat oman poliittisen ohjelman kuvaukset, ovat yhtä lailla osoittautuneet viraaleiksi eli onnistuneet keräämään paljon huomiota ja jakoja verkossa (Gerbaudo ym. 2019).

Tässä luvussa tarkastelemme Suomen vuoden 2019 eduskuntavaalien sosiaalisen median kampanjaviestejä tutkimalla tunnereaktioita, joita ne ovat yleisöissä synnyttäneet. Kysymme, millaisia tunteita suomalaisessa poliittisessa sosiaalisessa mediassa esiintyy, ja miten vaalien alla ehdokkaat ja puolueet hyödynsivät tunnelatauksia viesteissään. Tutkimme myös millä tavalla tunnelataukset vaikuttavat viestien näkyvyyteen hybridissä mediatilassa ja mikä sosiaalisen median algoritmisen logiikan rooli on niiden leviämisessä. Pohdimme lopuksi myös sitä, mitkä poliittiset toimijat tai politiikan tekemisen tyylisuunnat menestyvät nykyisen teknologisen ympäristön tukemana. Tutkimuksen kohteena ovat siten digitaalisen vaalikampanjoinnin affektiiviset eli tunnepitoiset muodot hybridissä mediatilassa, jossa viestit kiertävät erilaisten mediamuotojen, medialogiikoiden, teknologioiden, genrejen ja toimijoiden muodostamissa alati muuttuvissa kokoonpanoissa (Chadwick 2013). Hybridin mediatilan tutkimus korostaa julkisuuden vaikeasti ennakoitavaa luonnetta ja muuttuvia valta-asetelmia (Albright 2017; Ojala ym. 2019; Van Aelst ym. 2017), mutta toisaalta tunteiden ja algoritmiymmärryksen voimaa julkisuuden rakentumisessa (Papacharissi 2015; Zhang ym. 2018). Kyse ei siis ole pelkästään teknologian hyödyntämisestä vaikuttamisessa vaan pikemminkin affekti- ja teknologiatietoisista tavoista tehdä perinteistä vaalikampanjointia ja poliittista viestintää.

Tutkimusaineistona hyödynnämme suomalaisten puolueiden ja näiden ehdokkaiden julkisia Facebook-viestejä, joita kerättiin 688 Facebook-sivulta. Keskitymme kuuden kuukauden ajanjaksoon ennen vaalipäivää ja tarkastelemme laskennallisesti vaaliviestinnän affektiivisuutta analysoimalla ehdokkaiden Facebookissa saamia tunnereaktioita (”ihastu”, ”haha”, ”wow”, ”suru”, ”viha”) ja näiden reaktioiden yhteyksiä päivitysten viraalisuuteen. Täydennämme lopulta kvantitatiivisen datan kuvaa tunnereaktioista tulkitsemalla sisällönanalyysin keinoin erityisen paljon tunnereaktioita keränneitä viestejä.

17.2 Poliittinen viestintä hybridissä mediatilassa

Viestinnän tutkijat kutsuvat nykyistä julkisuutta hybridiksi mediatilaksi (Chadwick 2013), jossa erilaiset mediamuodot, genret, medialogiikat ja toimijat sekoittuvat keskenään. Keskeistä on perinteisen median vähentynyt rooli julkisuuden portinvartijana. Sosiaalisen median alustoilla erilaiset toimijat yksittäisistä äänestäjistä ulkoparlamentaarisiin ryhmiin

voivat luoda ja jakaa sisältöjä, joiden avulla he osallistuvat kamppailuihin asioiden merkityksestä ja kehystyksistä (esim. Chadwick 2013; Dutton 2019; Ojala ym. 2019; Vanhommerig ja Karre 2014). Hybridin mediatilan mediamuotoja ei ole mahdollista tarkastella erillisinä toisistaan, ja niiden toimintatavat tukevat toisiaan monin tavoin. Uutismedialla on yhä vahva rooli agendan asettajana, ja se on tärkeä informaation lähde verkkokeskustelijoille (Papacharissi 2015, Sayre ym. 2010). Sosiaalinen media sen sijaan toimii näkemysten kirjon rikastajana ja toisaalta kanavana, jonka kautta erilaiset enemmän tai vähemmän järjestäytyneet kansalaisryhmät ja muut toimijat voivat saada ääntään kuuluville.

Poliitikoille sekä puolueille medianäkyvyyden saavuttaminen on usein elinehto menestykselle vaaleissa, etenkin viime vuosikymmeninä "yleisödemokratian" (Borg ja Paloheimo 2009) vahvistuessa puolueiden merkityksen kustannuksella; yleisödemokratiassa yksittäiset kansalaiset tekevät äänestyspäätöksiä mediavälitteiden tiedon tukemana ja poliitikkojen persoonallisuus korostuu (Manin 1997). Suomalaisessa vaalitavassa ehdokkaiden on tärkeä päästä kärkisijoille oman puolueensa vaalipiirikohtaisessa listassa, joten näkyvyys mediassa auttaa kilpailussa paitsi muita ehdokkaita vastaan myös oman puolueen asian edistämisessä (Van Aelst ym. 2012). Sosiaaliseen mediaan panostaminen on houkuttelevaa varsinkin niille ehdokkaille, joilla ei valmiiksi ole keinoja hankkia näkyvyyttä perinteisessä mediassa. Samalla vahva profiloituminen sosiaalisessa mediassa voi myös avata ovia perinteiseen mediaan.

Demokratian näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisen median kasvu on positiivinen kehityskulku, varsinkin jos lisääntyneet mahdollisuudet viestiä mahdollisesti kannustavat kansalaisia osallistumaan poliittisesti. Esimerkiksi Skoricin kollegoineen (2011) tekemä kooste aiemmasta tutkimuksesta osoittaa, että sosiaalinen media on lisännyt kansalaisten osallistumista sosiaalisen pääoman, kansalaisosallistumisen ja poliittisen osallistumisen näkökulmista. Tämän tekee mahdolliseksi esimerkiksi se, että saatavilla olevan poliittisen tiedon määrä on kasvanut (Esser ym. 2012). Tutkimuksissa ja julkisessa keskustelussa on kuitenkin esitetty huoli siitä, että kaikki saatavilla oleva tieto ei ole välttämättä oikeellista, tai että käyttäjät eivät välttämättä keskity mediassa juuri tietosisältöön. Ensinnäkin poliittisten uutisten osuus ihmisten mediakäytöstä vaikuttaisi olevan suhteellisesti laskussa huolimatta siitä, että poliittista tietoa on saatavilla enemmän kuin koskaan (Van Aelst ym. 2017). Mitä ilmeisimmin ihmisten mediankäyttö erityisesti digitaalisessa ympäristössä suuntautuu enemmän muuhun kuin poliittiseen sisältöön.

Tutkijat ovat nostaneet esille myös riskin relativismin lisääntymisestä (esim. Van Aelst ym. 2017). Termi viittaa siihen, että julkisessa keskustelussa faktoihin suhtaudutaan entistä enemmän mielipiteinä, ja että erilaiset toimijat pyrkivät hyötymään tilanteesta vaikuttamisen nimissä. Tilanteesta hyötyvät erityisesti vaihtoehtoiset mediat ja faktasisällöltä näyttävät mutta virheellistä tai vääristeltyä tietoa välittävät sisällöntuottajat, joiden määrä on kasvussa (Rojecki ja Meraz 2016; Ylä-Anttila ym. 2019), ja joiden tuottamat näkökulmat

vaikuttavat erityisesti poliittisesti sitoutuneen median agendaan (Vargo ym. 2018) sekä poliittiseen keskusteluun ja ohjelmiin (Ylä-Anttila ym. 2019). On myös esitetty, että sosiaalisen median hajaantunut, verkostomainen rakenne ja sen mahdollistama profilointi ja kohdentaminen (ks. Bechmann ja Lomborg 2012; Till 2020) tukee tiedonlevitystä, jossa ihmiset voivat valita lukuisista medialähteistä itseään kiinnostavimmat (esim. Flaxman, Goel ja Raop 2016). Toistuvan altistuksen vuoksi omia näkemyksiä tukeva tieto helposti koetaan totena (esim. Hasher ym. 1977; Manjoo 2008). Laajemmassa keskustelussa tähän kehitykseen on viitattu termillä ”totuuden jälkeinen aika” (esim. Farkas ja Schou 2019; Korvela ja Vuorelma toim. 2017; Vihma ym. 2018). Oli totuus sitten mennyttä tai ei, tällaisessa mediaympäristössä tunteellisia kehystyksiä hyödyntävät kampanjaviestit voivat potentiaalisesti olla hyvin vaikuttavia.

17.2.1 Affektien ja algoritmien välimaastossa

Hybridissä mediatilassa viestivät toimijat joutuvat sopeuttamaan toimintaansa teknologisiin alustoihin, jotka muodostavat mediatilan perusinfrastuktuurin (Plantin ja Punathambekar 2019). Niiden teknologiset ratkaisut, käyttöliittymän tarjoamat toiminnan mahdollisuudet ja sisältöä järjestävät algoritmit muokkaavat julkisuutta. Sosiaalisessa mediassa sisältö organisoidaan tyypillisesti hakujen ja aikajanojen pohjalta hyödyntämällä tietokantaan tallennettua metadataa ja käyttäjän toiminnasta oppivia algoritmeja (esim. Manovich 2001; van Dijck 2013). Vaikka suomalaisista merkittävä osa seuraa edelleen kansallisia iltauutisia sekä sanomalehtiä, kasvava määrä lukee uutisensa ja hakee muuta tietoa sosiaalisen median alustoilta, joissa tarjottu tieto on optimoitu heille henkilökohtaisesti sosiaalisen verkoston ja profiilin perusteella. Kaikkien jakaman julkisen tilan sijaan sosiaalinen media tarjoaa tämän tyyppisiä algoritmien tukemia henkilökohtaisia pienjulkisuuksia (esim. Willson 2014).

Alustojen algoritmit ovat periaatteessa niin sanottuja mustia laatikoita, joiden toimintamekanismit ovat tarkoin varjeltuja liikesalaisuuksia (esim. Bucher 2018). Tutkijat ja digitaaliset aktivistit ovat kuitenkin selvittäneet tiettyjä lainalaisuuksia, jotka säätelevät sisällön leviämistä. Alustojen liiketoimintalogiikan sanelemana ohjelmoidut algoritmit näyttäisivät esimerkiksi suosivan käyttäjiä kiinnostavaa, keskustelua herättävää, tunteellista ja sensaatiomaista sisältöä (Gillespie 2014; Rainie ja Anderson 2017; Willson 2014), kuten salaliittoteorioita (Vicario ym. 2016). Algoritmit eivät kuitenkaan itsessään määritä ihmisten toimintaa tai yksinään valikoi sisältöjä vaan pikemminkin toimivat vuorovaikutuksessa käyttäjien kanssa. Siten ne osaltaan ohjaavat tai tukevat käyttäjien tietynlaisia taipumuksia. Algoritmien toimintaa onkin syytä tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta, johon sisältyy niin ihmisten käyttäytyminen kuin laajempi kulttuurinen konteksti, eikä selittää niiden toimintaa vain joko puhtaan inhimillisillä tekijöillä tai algoritmien ominaisuuksilla (Bucher 2018; Nelimarkka ym. 2018).

Kaikki toimijat kilpailevat hybridissä mediatilassa käyttäjien ajasta ja huomiosta, joten myös perinteisemmät toimijat, kuten uutismedia tai poliitikot, joutuvat mukauttamaan toimintojaan teknologisen julkisuuden muottiin (esim. Caplan ja boyd 2018). Huomiota, klikkauksia ja jakoja suosiva mediakäytäntö kannustaa niin mediayrityksiä kuin muitakin sisällöntuottajia tarjoamaan vetäviä otsikoita syvällisten analyysien sijasta, ja sosiaalisessa mediassa aktivoituvat hyperreaktiiviset, emotionaaliset yleisöt tarttuvat niihin tehokkaasti (Laaksonen ja Pöyry 2018; Phillips 2016; Van Aelst ym. 2017). Samaan tapaan kuin televisiomedian kasvun katsottiin 1900-luvulla vahvistavan ehdokkaiden ulkonäön merkitystä, myös sosiaalinen media vahvistaa tietynlaisia viestejä ja toimijoita.

Julkisuuden tutkijat korostavat erityisesti tunteiden merkitystä digitaalista julkista tilaa määrittävinä tekijöinä. Esimerkiksi Zizi Papacharissi (2015) kuvailee sosiaalisen median alustoja tarinankerronnan infrastruktuuriksi, joka edesauttaa läsnäolon tunnetta ja tunteellisia ilmaisuja: tunne yhdistää fyysisesti etäällä toisistaan olevat toimijat. Viestien tunnelataus selittää niiden menestystä ja houkuttelevuutta. Susanna Paasonen (2014) kuvaa sosiaalisessa mediassa tehokkaasti huomiota kerääviä viestejä "tahmean sisällön" käsitteen avulla; koukuttavimmat sanomat ovat usein samanaisesti sekä viihdyttäviä että häiritseviä. Affektiivisessa julkisessa tilassa keskeiseksi nousee se, miten informaatio esitetään, ja mihin toisiin teemoihin se kytketään (esim. Druckman 2001a; 2001b). Vaikuttavat kehystykset ovat usein tunnepitoisia tai rakentavat kuvainnollisen kielen varaan (esim. Burgers, Konijn ja Steen 2016; Gamson ja Modigliani 1987). Ne pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajien ennakkoluuloihin ja perustunteisiin, kuten iloon tai pelkoon, tarkoituksenaan ohittaa rationaalinen ajattelu (esim. Bennett ja Livingston 2018; Woolley ja Howard 2019).

Tunteiden merkitys politiikassa ei luonnollisesti ole uusi ilmiö. Tunteet ovat vallankäyttäjien ja yhteiskunnallisten liikkeiden voimavara, sillä ne motivoivat ihmisiä ja tukevat uusien ryhmien muodostumista (Gould 2010). Vihaisuuden, häpeän tai syyllisyyden kaltaiset tunteet voivat parhaimmillaan saada ihmiset pyrkimään korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia (Nussbaum 2018), mutta yhtä lailla myönteisemmät toivo tai yhteenkuuluvuuden tunteet ovat edellytyksiä erilaisten "kuviteltujen yhteisöjen" toiminnalle (Civettini 2011). Yksi vallankäytön muoto poliittisille toimijoille onkin tunneilmapiiriin vaikuttaminen tai uusien tuntemisen tyylien nostaminen esiin (Reddy 2001). Keskeinen tila tämän toteuttamiseen on media, jossa poliittiset toimijat esittävät tunteitaan julkisesti ja esittävät tunteita herättäviä kantoja. Erityisesti hybridissä mediatilassa, jossa yleisö omalta osaltaan pystyy vaikuttamaan viestin vastaanottoon, kehystämiseen ja leviämiseen, poliittisen viestinnän synnyttämillä tunnereaktioilla on keskeinen merkitys.

Facebook on vuodesta 2017 tarjonnut käyttäjilleen mahdollisuuden merkitä tunnereaktionsa näkemiinsä viesteihin emojireaktioiden eli pienten kuvallisten hymiösymboleiden avulla. Sosiaalisen median alustat eivät siis pelkästään herätä tunteita, vaan tarjoavat myös mekanismeja niiden tallentamiseen ja seuraamiseen. Facebookin tarjoama joukko

mahdollisia tunteita on kuitenkin väistämättä vääristävä pelkistys todellisesta tunteiden kirjosta (Wahl-Jorgensen 2019), ja toteutuksen yksityiskohdat edustavat alustayrityksen etuja ja pyrkimyksiä ohjata käyttäjiensä toimintaa omalta kannalta myönteisempään suuntaan (Stark ja Crawford 2015). Tästä huolimatta tunnereaktioista kertyvä tieto voi tutkimuskäytössä tuoda esiin poliittisten toimijoiden viestinnän eroja: erilaisia tapoja hyödyntää tunteita osana poliittista, strategista viestintää, sekä poliittisten sanomien yleisössä herättämiä tunteita.

Tunnereaktiot ovat myös osa sitä algoritmista koneistoa, joka määrittelee Facebookin aikajanan sisältöjä. Aikajana-algoritmi näyttää jokaiselle yksilölle häntä varten räätälöidyn joukon viestejä, ja siten myös määrittää kunkin yksittäisen poliittisen viestin näkyvyyttä. Aikajanan toiminnan yksityiskohdat ovat liikesalaisuus, mutta julkaistujen tietojen mukaan se ottaa huomioon suuren joukon muuttujia, mukaan lukien käyttäjän ystävyyssuhteet ja Facebookin luoman profiilin käyttäjän kiinnostuksen kohteista (Devito 2017). Vuonna 2016 Facebook kertoi, että se vahvistaa tunnereaktioiden merkitystä aikajana-algoritmissa yksittäisten päivitysten näkyvyyden määrittäjänä (Krug 2016). Näin ollen alustana se korostaa tunteita digitaalisen viestinnän taustavoimana tavoilla, joita ei täsmällisesti julkisteta alustayrityksen ulkopuolelle.

17.3 Aineisto ja menetelmät

Käytimme tutkimusaineistona puolueorganisaatioiden sekä ehdokkaiden julkisten Facebook-sivujen päivityksiä. Puolueorganisaatioiden sivuihin kuuluvat itse puolueiden lisäksi näiden paikallisosastot sekä puolueisiin liittyvät jäsenyhdistykset, esimerkiksi nuorisojärjestöt. Päivitysten keräämisessä hyödynnettiin Open Knowledge Finlandin toteuttaman Vaalivahti-hankkeen poliittisten Facebook-sivujen listaa, johon oli järjestelmällisesti kerätty vaaleihin liittyvää viestintää tekeviä sivuja. Näiden julkisten sivujen päivitykset ladattiin Facebookin tarjoaman CrowdTangle-alustan avulla ajanjaksolta, joka kattaa kuusi kuukautta ennen vaalipäivää (14.10.2018–14.4.2019). Aineiston lopullinen lataus tehtiin 14.2.2020. Aineistoon kertyi viestejä 388 ehdokkaan sekä 228 puolueorganisaatioiden sivuilta, yhteensä 78 835 viestiä (ks. taulukko 17.1). Osa vaaliviestintää tekevistä sivuista oli suljettu lataushetkellä, todennäköisesti suurimmaksi osaksi ylläpitäjien toimesta. Tämä viitannee siihen, että kyseisen ehdokkaan poliittinen toiminta on päättynyt tai tauolla. Suljettuja sivuja Vaalivahti-hankkeen listaan verrattuna oli 284. Tarkastelemme pääsääntöisesti ehdokkaiden sekä puolueorganisaatioiden viestejä yhdessä puoluekohtaisesti, ja kirjoittaessamme yksittäisestä puolueesta tarkoitamme sekä sen ehdokkaiden että puolueorganisaatioiden viestintää.

Tiedon lataaminen muista Facebookin osista kuin julkisista sivuista, kuten esimerkiksi yksilöiden henkilökohtaisista profiileista, ei ole teknisesti eikä tutkimuseettisesti mahdollista[35]. Kaikilla poliitikoilla ei ole erillistä julkista poliitikkosivua, vaan he käyttävät Facebook-viestintään henkilökohtaisia profiilejaan, jotka siis puuttuvat tutkimusaineistosta. Merkittävin tästä johtuva puute aineistossa on Perussuomalaisten puoluejohtaja Jussi Halla-ahon viestien puuttuminen.

Taulukko 17.1 Viestien määrät puolueittain (ehdokkaat ja puolueorganisaatiot).

Puolue	Ehdokkaat	Puolueorganisaatiot	Yhteensä
Perussuomalaiset	5544	8861	14405
Kokoomus	7351	5943	13294
Vihreät	6993	4236	11229
Keskusta	6212	3771	9983
SDP	6507	2021	8528
Vasemmistoliitto	4667	2707	7374
RKP	5882	1133	7015
Pienpuolueet	2419	1274	3693
Kristillisdemokraatit	1127	858	1985
Siniset	543	786	1329
Yht.	**47245**	**31590**	**78835**

Aineisto sisältää kunkin viestin osalta päivityksen id-numeron, linkin alkuperäiseen päivitykseen, sen lähettäneen sivun nimen ja id-tunnuksen, puolueen nimen tai tiedon ehdokkaan puolueesta, viestin sisällön, viestissä mahdollisesti mukana olleen linkin, sekä metriikat päivityksen keräämästä vuorovaikutuksesta. Muuttujiin kuuluvat paitsi tykkäykset, jaot sekä kommentit myös viisi erilaista emoji-tunnereaktiota. Tunnereaktiot esitetään Facebookissa emojien kautta, esimerkiksi nauravan naamaikonin avulla. Alustan määrittelemät käännökset reaktioille ovat ihastu (ikonina sydän), haha, wow, surullinen, vihainen. Tässä tekstissä käytämme näitä termejä tai puhumme suoraan vihareaktioista ja naurureaktioista.

Tarkastelimme luvussa ennen kaikkea visualisointien sekä korrelaatiokertoimien avulla R- ja Python-ohjelmointikirjastoja soveltamalla. Kuten sosiaalisen median aineistoille on tyypillistä, käyttäjien reaktioita ja tykkäyksiä kuvaavat muuttujat olivat hyvin epätasaisesti

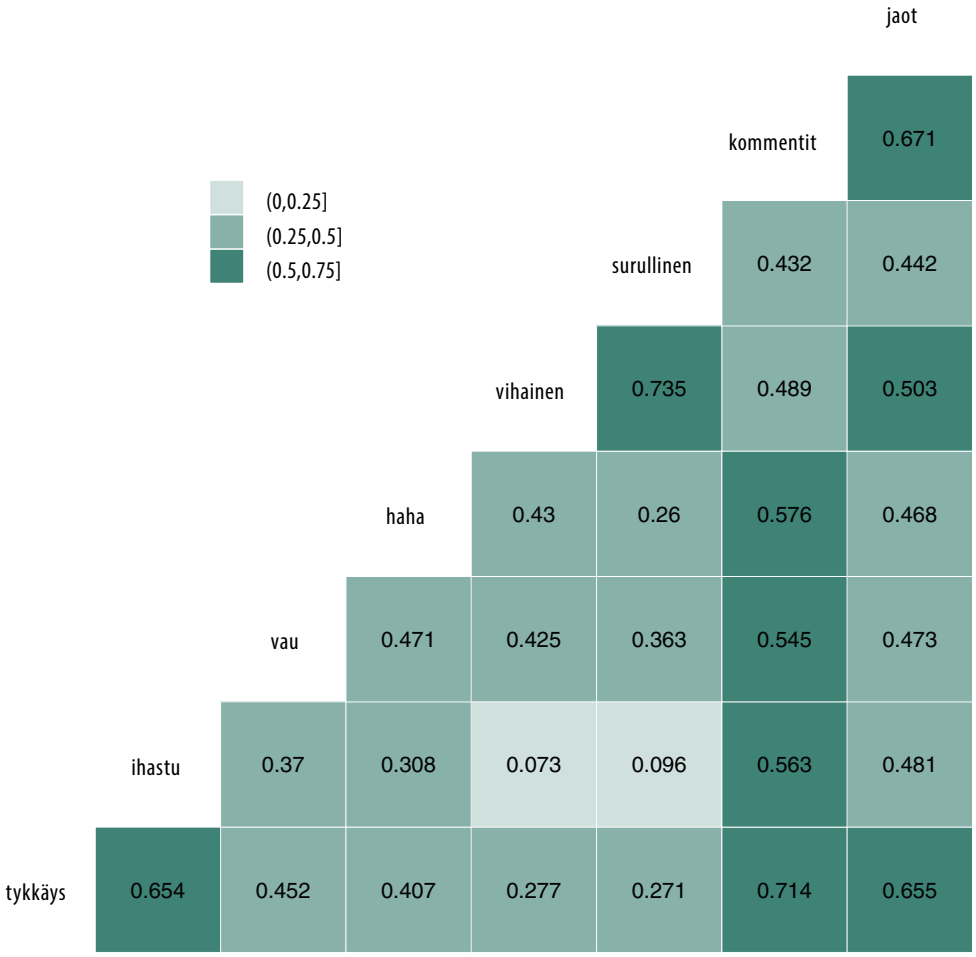
35 Facebook katsoo profiilista tehdyt päivitykset yksityiseksi, vaikka ne olisivatkin julkisia, eikä ohjelmointirajapinta salli niiden lataamista. Myös tutkimusetiikan näkökulmasta silloin pitäisi käytännössä päivityskohtaisesti pohtia onko kyse poliitikon työviestistä vai henkilökohtaisesta viestistä, mikä näin ison aineiston kohdalla olisi mahdotonta.

jakautuneita: pieni määrä päivityksiä on saanut valtavasti reaktioita, ja suuri osa vain vähän, jos ollenkaan (ns. pareto-jakauma). Tämän vuoksi aineiston vuorovaikutuksen absoluuttista määrää kuvaaville metriikoille tehtiin logaritmimuunnos, eli alkuperäisen muuttujan arvoista on otettu luonnollinen logaritmi (log (x+1)). Analyysiosiossa sovelletaan myös tunteiden suhteellista osuutta kuvaavia prosenttimuuttujia, joiden laskennassa ei käytetty logaritmimuunnosta. Suhteelliset muuttujat kuvaavat eri tunnereaktioiden osuutta, riippumatta päivitysten saamien reaktioiden kokonaismäärästä. Siten ne tekevät päivitysten synnyttämien tunnereaktioiden vertailun mahdolliseksi myös silloin kun päivitysten keräämä näkyvyys vaihtelee.

Tarkastelimme aineiston logaritmisoitujen muuttujien keskinäisiä suhteita korrelaatioiden avulla. Erityisesti meitä kiinnosti, miten tunteita edustavat reaktiot suhtautuvat viestin viraalisuutta mittaavaan muuttujaan eli jakomäärään ja toisaalta heränneen keskustelun ja kiinnostuksen indikaattoriin eli kommenttien määrään. Korrelaatiomatriisin (kuvio 17.1) perusteella päädyimme tarkastelemaan tarkemmin kahta keskenään vahvasti korreloivaa muuttujaparia: viha/jaot ja haha/kommentit. Ne edustavat myös omalla tavallaan tunteiden ääripäitä: vihaa ja naurua.

Laadullista sisällönanalyysia varten aineisto rajattiin kyseisen reaktion absoluuttisen määrän mukaan ja analysoitavaksi valittiin sata eniten kyseistä reaktiota kerännyttä viestiä. Viestit luokiteltiin taulukkolaskentaohjelmassa aineistolähtöisesti sisältötyyppeihin, joita merkittiin yhdestä kolmeen kutakin viestiä kohti. Tyyppien luokittelurunko muodostui ja muokkautui aineistoa läpikäydessä siten, että vihareaktioviestien osalta luokkia oli lopulta 28, ja haha-reaktioviestien osalta 39. Tarvittaessa alkuperäinen viesti avattiin linkin avulla, jotta esimerkiksi päivitykseen kuulunut kuvat tai linkki saatiin tarkistettua – käytännössä kuva on hyvin usein oleellinen osa viestiä. Laadullisen sisällönanalyysin avulla pystyimme erottelemaan tarkemmin poliittisten viestien sisällön ja tunnelatausten välisiä yhteyksiä, esimerkiksi tutkimaan minkälainen poliittinen viestintä saa aikaan juuri vihareaktioita.

Kuvio 17.1 Aineiston logaritmoitujen muuttujien korrelaatiomatriisi.

17.4 Tulokset

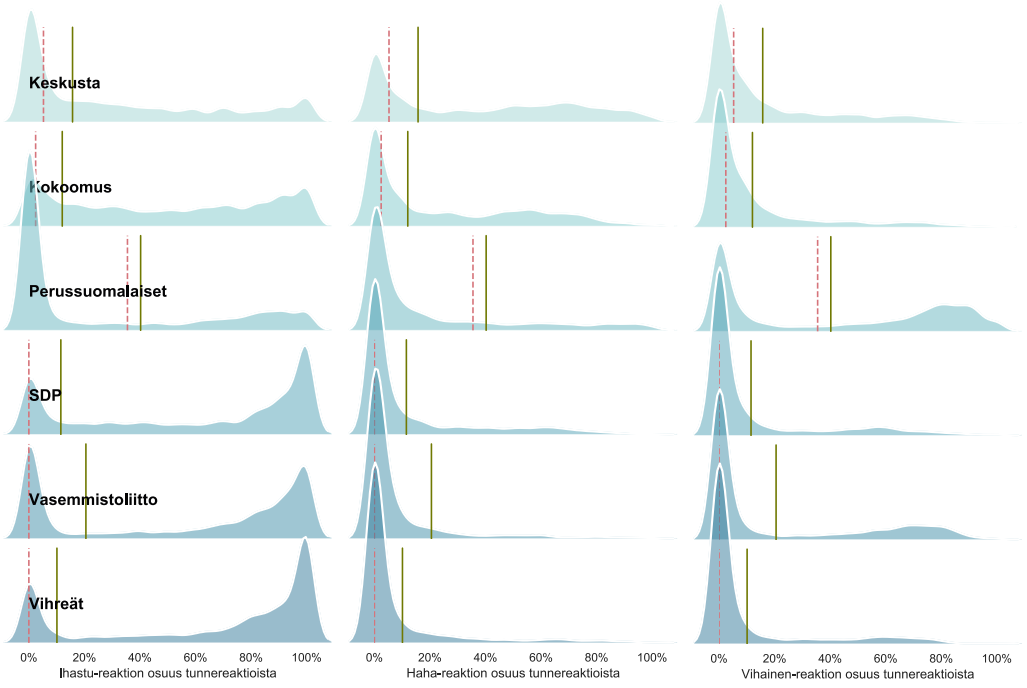
17.4.1 Tunnereaktioiden puoluekohtaiset erot

Aineiston perusteella puolueiden ja niiden ehdokkaiden viestien tuottamien tunnereaktioiden välillä on järjestelmällisiä eroja (ks. myös Knuutila 2019). Jakaumien perusteella on lisäksi selvää, että ehdokkaiden viestit herättävät enemmän kaikenlaisia reaktioita kuin puolueorganisaatioiden. Erot kertovat yhtäältä siitä, millaisia tunteita ehdokkaat ja puolueet pyrkivät herättämään viesteillään, ja toisaalta myös tahattomista reaktioista, joita viestien lähettäjät eivät ennakoineet. Laskimme jokaisen poliittisen päivityksen kohdalla tietyn tunteen osuuden kaikista päivityksen keräämistä tunnereaktioista. Kuvio 17.2 osoittaa tunteiden osuuden vaihtelen kunkin puolueen kohdalla, eli kuinka yleistä on esimerkiksi se,

että tiettyä tunnetta ei esiinny juuri lainkaan puolueen tai sen ehdokkaiden viesteissä, tai että tunne on merkittävässä osassa puolueen päivityksien keräämistä tunteista.

Tunnereaktion osuus on kunkin tunnereaktion määrä jaettuna kaikilla tunnereaktioilla. Kuvaajiin on merkitty mediaani (oranssi viiva) ja keskiarvo (vihreä viiva). Jakauman viivakuvaajaa on tasoitettu kernel density estimate -menetelmällä. Kuvioissa on mukana vähintään kymmenen tunnereaktiota saaneet viestit puolueorganisaatioilta ja ehdokkailta kuuden kuukauden ajalta ennen vaaleja (N=16 673).

Kuvio 17.2 Kolmen tunnereaktion osuuksien (sarakkeet) jakauma kuudella puolueella (rivit).

Ihastu-reaktiota esiintyy suurimmassa lukumäärässä päivityksiä ja se on useimmiten yleisin tunnereaktio (66 % päivityksistä). Tästä huolimatta ihastu-tunne ei ole Suomen poliittisessa Facebookissa määränsä puolesta yksiselitteisesti merkittävin tunnereaktio. Vihaisuutta kuvaavaa reaktiota on kaiken kaikkiaan käytännössä yhtä suuri määrä (33 % kaikista reaktioista, keskimäärin noin 3,4 päivitystä kohden). Syynä on ero tunteiden jakaumassa: ihastu-reaktio on kaikkein tasaisimmin jakautunut tunnereaktio, ja sitä esiintyy usein yhdessä muiden tunteiden kanssa. Paljon vihareaktioita keräävissä viesteissä puolestaan esiintyy vähemmän muita tunteita. Vihareaktioita keräävät viestit keräävät myös usein paljon jakoja, mihin palaamme seuraavassa osiossa.

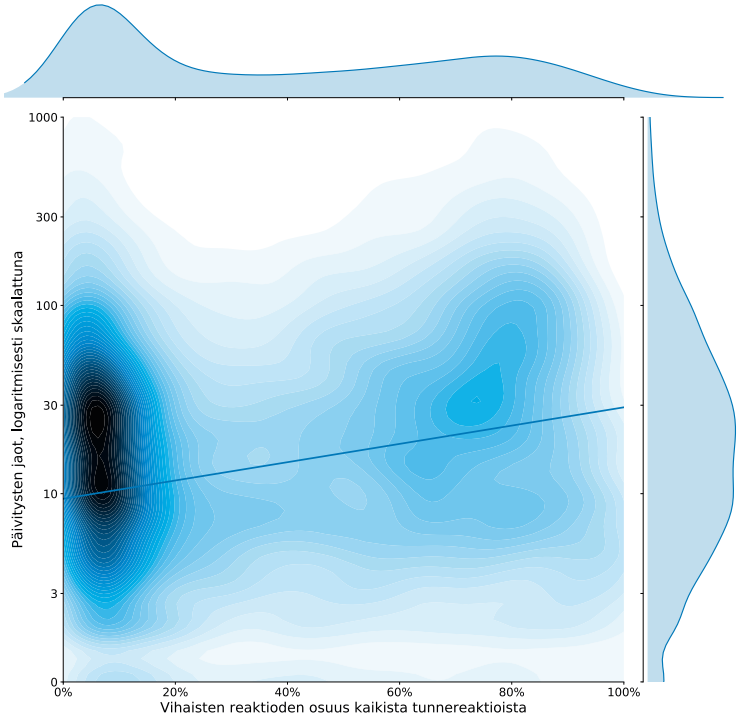
Kuvioon 17.2 on otettu mukaan ne kolme viidestä tunteesta, jotka vaihtelevat kaikkein selvimmin puoluekohtaisesti. Puoluetaustan suhteen ihastu-reaktiolla on selvimmät erot: sosialidemokraattien, vasemmistoliiton ja vihreiden päivityksistä enemmistö keräsi miltei pelkästään tätä reaktiota, kun taas etenkin keskustan ja perussuomalaisten kohdalla ihastu-reaktiota näkyy vähemmän. Hallituspuolueet kokoomus ja keskusta ehdokkaineen keräsivät vaalin alla paljon naurureaktioita. Vihaisuutta synnyttivät muita puolueita enemmän vasemmistoliiton sekä perussuomalaisten viestit.

Erot puolueiden ja niiden ehdokkaiden keräämissä tunnereaktioissa heijastavat suurpiirteisellä tavalla eroja sekä puolueiden poliittisten sanomien että yleisösuhteiden välillä. Oppositiopuolueista etenkin vasemmistoliiton ja perussuomalaisten ehdokkaiden viestintä keskittyi merkittävissä määrin hallituksen toiminnan kritiikkiin ja perussuomalaisten kohdalla maahanmuuttoon liittyvien uhkien erittelemiseen. Nämä viestit herättivät usein vihaisuutta reaktiona. Laadullinen analyysi kuitenkin osoittaa, että tunnereaktiot voivat kuvata muutakin kuin poliittisten viestien tavoittelemaa tunnetilaa. Hallituksessa olevien kokoomuksen ja keskustan kohdalla suuri määrä naurureaktioita johtuu osin heidän viestinsä kyseenalaistamisesta yleisön toimesta. Kiinnostavalla tavalla tulevana pääministeripuolueena esitetty SDP ehdokkaineen on puolestaan kerännyt paljon ihastu-reaktioita, minkä voisi tulkita esimerkiksi niin, että heidän viestejään seuraavat lähinnä kannattajat, tai että kielteisten tunteiden kautta kehystetyt viestit eivät olleet heidän repertuaarissaan.

17.4.2 Vihaisuus aktivoivana reaktiona

Aineiston perusteella vihaisuuden kaltaiset tunteet selkeimmin aktivoivat käyttäjiä reagoimaan poliittisiin viesteihin. Ne päivitykset, jotka keräsivät suuren määrän vihareaktioita, olivat myös niitä, joita ihmiset jakavat tyypillisesti suuressa määrin. Korrelaatio oli suurempi kuin muiden tunnereaktioiden kohdalla (logaritmisoitujen muuttujien korrelaatio 0,503). Vihaisuuden ja jakojen suhde näkyy myös suhteellisilla muuttujilla kuvattuna. Kuviossa 17.3 on esitetty vihareaktioiden suhteellinen osuus sekä kyseisten viestien jakomäärien välinen suhde. Viestit, joille vihareaktiot muodostavat suurimman osan tunnereaktioista (kuvaajassa oikealla oleva joukko), ovat harvassa, mutta näitä viestejä usein jaetaan enemmän. Muiden tunnereaktioiden kohdalla suhteellisilla muuttujilla ei ollut selkeää positiivista yhteisvaihtelua jakomäärien kanssa.

Kuvio 17.3 Jakomäärien ja vihaisten reaktioiden osuuden suhde.

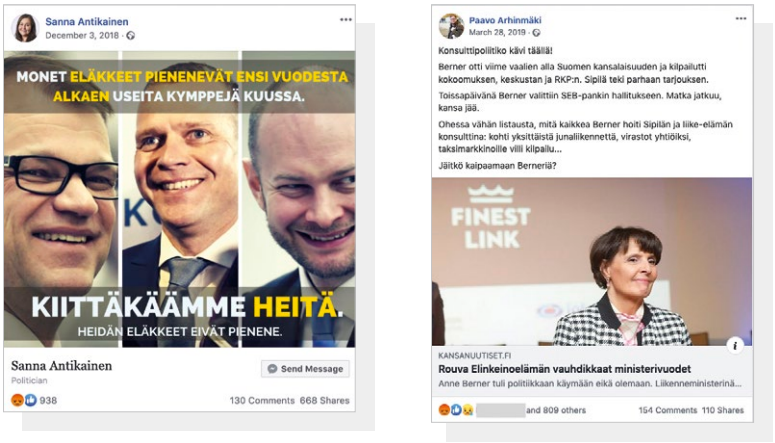
Pisteiden tiheys koordinaatistossa on arvioitu kernel density estimate -menetelmällä. Kuviossa on mukana vähintään kymmenen tunnereaktiota ja vähintään yhden vihainen-reaktion saaneet viestit puolueorganisaatioilta ja ehdokkailta kuuden kuukauden ajalta ennen vaaleja (N=9 350).

Sadan eniten vihareaktioita keränneen päivityksen joukosta 66 oli perussuomalaisen puolueen tai ehdokkaan lähettämää, 28 vasemmistoliiton puolueen tai ehdokkaan lähettämää, ja yhteensä viisi vihreiden ehdokkaan viestiä ja yksi sosialidemokraattien. Vihareaktioita herättäneiden viestien otoksessa suurin yksittäinen sisältötyyppi oli luokittelumme pohjalta maahanmuuttokriittisyys (n=45), jonka alla esiintyi erilaisia alatyyppejä. Moni perussuomalaisten poliitikkojen lähettämistä päivityksistä liittyi seksuaalirikoksiin tai muihin maahanmuuttajien tekemiin rikoksiin. Nämä päivitykset sisälsivät tyypillisesti linkin aihetta käsittelevään uutiseen, josta esitettiin oma kehystys. Viesteistä 18 koski Oulun seksuaalirikostapauksia; osa niistä oli lähetetty jo vuoden 2018 puolella, osa viittasi tapaukseen vielä vaalipuheena.

Toiseksi yleisin sisältöluokka oli hallituksen kritisointi, jota esiintyi 29 viestissä. Sitä harjoittivat oppositiopuolueista erityisesti vasemmistoliiton, mutta myös perussuomalaisten

ehdokkaat. Aiheet vaihtelivat puolueille ominaiseen tyyliin: vasemmiston kritiikin kärkenä olivat sosiaaliturvan leikkaukset sekä työllisten asema, kun taas perussuomalaisten kritiikki kohdistui maahanmuuttopolitiikkaan tai eri tavoin kehystettyyn tavallisen suomalaisen olojen heikentämiseen (ks. kuvat 17.1a ja 17.1b). Osa näistä viesteistä hyödynsi selvästi negatiivisen lokakampanjoinnin strategiaa kohdistamalla viestin suoraan tiettyyn poliitikkoon. Tällöin omaa poliittista kampanjaa tehdään kärkenä toisen ehdokkaan kritisoiminen (ks. Laaksonen ym. 2017; Lau ja Rovner 2009; Walter 2014). Lokakampanjointia esiintyi muutamassa yksittäisessä viestissä myös oppositiopuolueiden kesken.

Kuva 17.1a ja 17.1b Esimerkkejä hallitusta kritisoivista päivityksistä oppositiopuolueiden ehdokkailta.

Myös muut politiikan negatiiviset lieveilmiöt näyttäytyivät sadan viestin otoksessa: ehdokkaita koskevaan uhkailuun, ilkivaltaan tai systemaattiseen kiusaamiseen liittyviä päivityksiä esiintyi kaikkiaan yhdeksän. Näissä viesteissä esiintyi ehdokkaiden henkilökohtaisia kertomuksia vahingoitetuista kulkuvälineistä tai tuhrituista vaalimainoksista, sekä kuvauksia heille henkilökohtaisesti lähetetyistä uhkailuviesteistä. Oma alalajinsa olivat perussuomalaisten päivitykset, joissa ehdokkaat kuvasivat heihin tai puolueeseen kohdistunutta syrjintää ja sensuuria (n=4). Mukana eniten vihareaktioita saaneiden viestien otoksessa oli muun muassa päivityksiä siitä, miten puolueen puheenjohtaja Jussi Halla-aho joutui piilotetuksi (ns. *shadow ban*) Twitterissä, tai kuinka hänen puheenjohtajatentin tallenteensa katosi hetkeksi Yle Areenasta.

Analysoimissamme viesteissä kutsuttiin esiin varsin erilaisia vihaisuuden muotoja, mukaan lukien empaattista vihaa yksittäisten ihmisten kokemaa vääryyttä kohtaan tai suuttumusta kyseenalaisten motiivien pohjalta toimivia päättäjiä kohtaan. Yhteistä vihaisuutta

keränneille viesteille onkin, että ne viittasivat johonkin epäoikeudenmukaisuuteen tai rikkeeseen. Vihaisuudesta kirjoittanut Martha Nussbaum (2016) näkeekin tämän tunteen määrittävän piirteenä. Hän korostaa, että vihaisuus ei pelkästään motivoi ihmisiä, vaan se saa ihmiset toimimaan. Näiltä osin vihaisuus on erityisen poliittinen tunne, sillä se auttaa ihmisiä tunnistamaan yhteiskunnallisia epäkohtia ja voi olla välineellisessä suhteessa näiden korjaamiseen. Nussbaum näkee vihaisuuden synnyttämän toiminnan kuitenkin moraalisesti hyväksyttynä vain rajatuissa tapauksissa, sillä usein sen synnyttämä toiminta kanavoituu nimenomaan vaatimuksiin takaisinmaksusta tai rangaistuksista.

17.4.3 Huumori ja vahingonilo poliittisena reaktiona

Tarkastelimme lisäksi laadullisen sisällönanalyysin keinoin sata eniten haha- eli naurureaktiota saanutta päivitystä. Näistä viesteistä 43 kappaletta oli jälleen aktiivisesti viestineiden Perussuomalaisen puolueen tai ehdokkaiden lähettämää, 27 Kokoomuksen tai kokoomuksen ehdokkaiden, 14 keskustan, ja satunnaisia viestejä muiden puolueiden ehdokkailta tai tileiltä. Mukana näissä luvuissa on myös neljätoista viestiä Kokoomuksen puolueen tililtä sekä viisi Keskustapuolueen ja viisi Perussuomalaisten sivun lähettämää päivitystä.

Sisällöllisesti otoksessa näkyy vahvasti viestin lähettäjiin kohdistuva poliittinen kritiikki ja toisaalta huumorin siivittämä negatiivinen kampanjointi. Suurin osa päivityksistä oli erilaisia kampanjapäivityksiä (n=28): vaalilupauksia ja poliittisen mielipiteen ilmaisuja, joissa keskityttiin toisinaan yhteen teemaan tai välillä laajemmin puolueen ajamiin asioihin. Naurureaktiot viestien keräämien kommenttien perusteella voi tulkita siten, että reagoijat ilmeisesti kokivat vaalilupaukset epäuskottavina. Mukana on muun muassa kokoomuksen eläkelupauksia koskenut viesti, joka keräsi tuhansia, laajalti negatiivisia viestejä (ks. kuva 17.2a). Kyseinen päivitys oli myös kokoomuksen sivun kaikkein kommentoiduin koko aineistossa. Naurureaktioita herättäneissä viesteissä näkyy laajempi poliittisten teemojen kirjo kuin vihareaktioiden kohdalla, mutta tietyt aiheet nousevat kuitenkin esille. Kaikkiaan kahdessatoista eniten naurureaktioita herättäneessä viestissä otoksessamme kohteena oli päivitys, joka käsitteli ilmasto- tai energiapolitiikkaa. Esimerkiksi Husu Husseinin ilmastolupauksia koskenut viesti veti puoleensa yli tuhat viestiä, joihin kuului laajasti myös avointa rasismia ja häirintää (ks. kuva 17.2b).

Kuva 17.2a ja 17.2b Naurureaktiota keränneitä poliittisia kampanjaviestejä.

Näiden viestien kohdalla naurureaktioita käytetään siis ikään kuin pilkan ilmaisuna, jota käyttäjät oletettavasti käyttävät merkitäkseen halunsa kyseenalaistaa viestien sanoma. Naurun voi nähdä Internet-kulttuurille ominaisena kritiikin ja toiminnan muotona, jossa ironisesti ja leikkisästi kyseenalaistetaan liian vakavasti toimivia ja rakennetaan sosiaalisia ryhmiä (esim. Gal 2019; Phillips 2016). Facebookin kommenttikentät ovat toisaalta myös harvinainen tilaisuus kansalaisille haastaa ja kehystää uudelleen päättäjien viestejä, vaikka alusta onkin rakennettu tavalla, joka soveltuu heikosti rakentavaan keskusteluun (Nelimarkka ym. 2020).

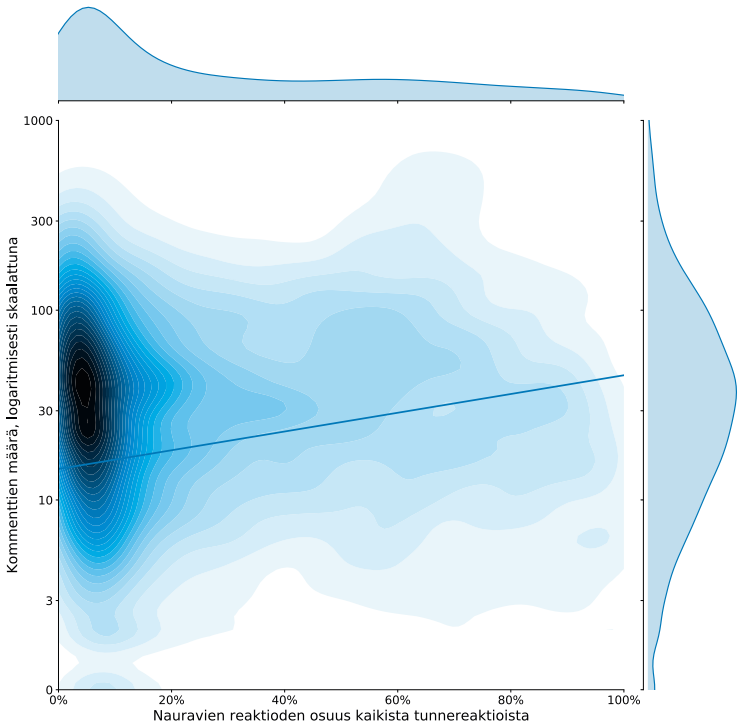
Negatiivinen lokakampanjointi näyttäytyi vahvasti myös naurureaktioita keränneissä viesteissä (n=29). Lokaviestien kohteena olivat erityisesti istuvan hallituksen ministerit kokoomuksesta ja keskustasta (ks. kuva 17.3a) tai muut ajankohtaiset teemat kuten vihapuheen sensurointi (kuva 17.3b). Muita ehdokkaita ja puolueita negatiivisessa valossa nostivat esille erityisesti muutamat aktiiviset perussuomalaisten ehdokkaat, jotka osoittelivat paitsi hallitusta myös vihreiden ja vasemmistoliiton naiskansanedustajia. Hallituspuolueen toiminnan kyseenalaistamisen kohdalla toiminnan voi parhaimmillaan nähdä poliittisena keskusteluna ja kritiikkinä, mutta sävy haha-otoksen viesteissä on usein kuitenkin varsin erilainen kuin vihareaktioilla rajatun otoksen kriittisissä viesteissä: osoitteleva ja vahingoniloinen.

Kuva 17.3a ja 17.3b Suuren määrän naurureaktiota keränneitä kampanjaviestejä. Sebastian Tynkkysen (ps.) vihapuhepoliisi-video on aineiston eniten jakoja kerännyt yksittäinen päivitys.

Määrällisesti tarkasteltuna naurureaktioita keräävät viestit myös keräävät paljon kommentteja. Suhde kommenttien määrään on vahvempi kuin muiden tunnereaktioiden kohdalla. Kuviossa 17.4 on esitetty naurureaktioiden suhteellisen osuuden suhde kommenttien logaritmiskaalattuun jakaumaan. Kuvaajasta näkyy, että reaktioiden ja kommenttien välinen suhde ei ole täysin lineaarinen. Eniten kommentteja keräsivät viestit, joissa oli noin kolme neljännestä haha-tunnereaktioita, ja loput muita tunnereaktioita.

Kuvio 17.4 Kommenttien ja naurureaktioiden osuuden suhde.

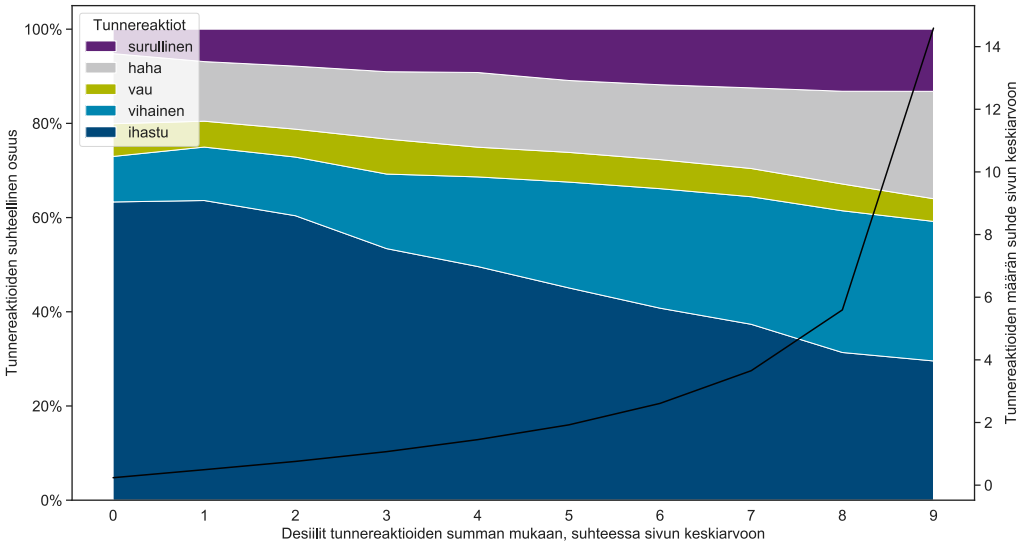
Pisteiden tiheys koordinaatistossa on arvioitu kernel density estimate -menetelmällä. Kuviossa on mukana vähintään kymmenen tunnereaktiota ja vähintään yhden nauru-reaktion saaneet viestit puolueorganisaatioilta ja ehdokkailta kuuden kuukauden ajalta ennen vaaleja (N=9 869).

Pitkään jatkuvat keskustelut kommenttikentissä ja toisaalta päivityksen suureksi kasvavat jakomäärät voidaan ymmärtää kahtena viraaliuden muotona, jotka nähtävästi myös kytkeytyvät vaihteleviin tunnelatauksiin. Vihaisuus saa ihmiset jakamaan viestejä muita tunteita enemmän, jolloin sekä viestit että tunne leviävät laajemmalle. Pitkään jatkuvat keskustelut päivitysten alla edustavat puolestaan "tahmeutta" (Paasonen 2014), joka pikemminkin vetää ihmisiä yksittäisen päivityksen luo ja ylläpitää niiden näkyvyyttä. Paljon naurureaktioita keränneitä päivityksiä tulkitessa on myös ilmeistä, että näkyvyys somessa ei aina ole myönteistä. Puolueet ja ehdokkaat eivät välttämättä pysty hallitsemaan tai ennakoimaan omien viestiensä synnyttämiä tunnelatauksia, jolloin pilkan tai naurun kaltaiset tunnereaktiot voivat myös viedä huomiota varsinaiselta poliittiselta asialta. Käyttämästämme sadan viestin otoksesta eniten kommentteja keränneet olivat miltei poikkeuksetta viestejä, joihin oli kerääntynyt satoja alkuperäistä viestiä kyseenalaistavia kommentteja.

17.4.4 Algoritmien vaikutus vihaisuuden vahvistajana

Kuten luvun alkupuolella totesimme, viestintäalustana Facebook vaikuttaa monella eri tavalla siihen mitä tietoa käyttäjät näkevät, ja millä tavalla tai millaisiin reaktioihin se kannustaa. Eräs näistä vaikutuksista on tunnereaktioiden painotus aikajana-algoritmin toiminnassa. Facebookin oman ilmoituksen mukaan poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita saavat viestit saavat myös enemmän näkyvyyttä käyttäjien aikajanoilla, riippumatta siitä mistä tunnereaktioista on kyse (Krug 2016). Arvioimme algoritmin vaikutusta poliittisten sivujen päivitysten näkyvyyden laskemalla kullekin viestille indikaattorin, joka kuvaa saivatko ne poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita. Indikaattori tehtiin jakamalla kunkin viiden tunnereaktion määrän summa kyseisen poliittisen sivun keskiarvolla. Mukaan otettiin vain ne viestit, jotka olivat saaneet vähintään kymmenen tunnereaktioita.

Kuvio 17.5 Eri tunteiden osuuden muutos eri määrän tunnereaktioita keränneiden viestien joukossa.

Kuviossa ovat mukana vähintään kymmenen tunnereaktiota saaneet viestit saaneet viestit puolueorganisaatioilta ja ehdokkailta kuuden kuukauden ajalta ennen vaaleja (N=16 673).

Kuvio 17.5 osoittaa, että eri tunteiden osuus vaihtelee joko poikkeuksellisen vähän tai poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita synnyttäneiden päivitysten kohdalla. Päivitykset jaettiin kuviota varten desiileihin, eli kymmeneen yhtä suureen ryhmään yllä kuvatun indikaattorin suhteen. Kuvion vasen reuna esittää siis tunteiden osuuden niiden viestien kohdalla, jotka ovat saaneet vähiten tunnereaktioita suhteessa oman sivunsa keskiarvoon, ja kuvaajan oikea puoli puolestaan niiden viestien kohdalla, jotka ovat saaneet poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita. Kuviosta näkyy, että ihastu-reaktiot vastaavat reilusti yli puolta tunnereaktioista vain vähän tunnereaktioita keräävien viestien kohdalla. Poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita keräävien viestien kohdalla puolestaan vihaisuuden osuus kasvaa suuremmaksi, ihastu-reaktioiden kustannuksella. Myös naurureaktioiden osuus kasvaa.

Mikäli Facebookin algoritmit siis tunnistavat poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita keräämiä viestejä ja vahvistavat näiden näkyvyyttä, ne vahvistavat nimenomaan vihaisuutta herättäviä viestejä enemmän kuin muita tunnelatauksia. Nieman Labin tutkimuksessa (Owen 2019) kävikin ilmi, että vuonna 2019 nimenomaan vihaisuutta reaktioina keräävien viestien määrä on ollut kasvussa. Vaikka julkisesti saatavilla olevien tietojen perusteella ei voi tyhjentävästi osoittaa, missä määrin aikajana-algoritmin muutokset liittyvät vihaisuutta herättävien viestien vahvempaan leviämiseen, poikkeuksellisen paljon tunnereaktioita keräävien viestien painottaminen voi tahattomasti vahvistaa vihaisuutta herättävien viestien

näkyvyyttä, jos ne ovat muutenkin yliedustettuina julkisissa viesteissä. Tämä ei luonnollisesti tarkoita, että aikajana-algoritmilla vääjäämättä olisi vihaisuutta vahvistavia vaikutuksia, vaan kyse monimutkaisesta käyttäjien ja algoritmisen tietoympäristön välisestä vuorovaikutuksesta (ks. Bucher 2018; Nelimarkka ym. 2020). Kenties politiikkaa seuraavat Facebook-käyttäjät ovat persompia vihaisuudelle, ja algoritmi voisi tarjota erityyppisiä sisältöjä yleisölle, jolla olisi erilaisia taipumuksia ja arvoja.

17.5 Päätelmät: Hybridi mediatila ja demokratia

Tässä luvussa tarkastelimme ehdokkaiden ja puolueiden viestintää Facebookissa viestien herättämien tunnereaktioiden näkökulmasta. Vaikka Facebookin tarjoamalla viidellä tunnereaktiolla on rajoituksensa, kertovat yleisön reaktiot siitä, että puolueiden välillä on järjestelmällisiä eroja niiden viestien synnyttämissä tunteissa. Ihastu-reaktion käyttö korostui vasemmiston, sosialidemokraattien ja vihreiden viesteissä, naurureaktiot vastauksena hallituspuolueiden politiikkaan, ja vihareaktio perussuomalaisten ja vasemmistoliiton viesteihin reagoidessa.

Aineistomme tukee jossakin määrin usein esitettyjä väitteitä, joiden mukaan kielteisiä tunteita herättävät viestit menestyvät sosiaalisessa mediassa (esim. Margolin ja Liao 2018; Matamoros-Fernández 2017; Owen 2019). Tunnereaktioista vihaisuus oli vahvimmin yhteydessä poliittisten päivitysten jakomäärien kanssa, kun taas naurureaktio korreloi selvimmin viestien saamien kommenttien kanssa. Vihaisuus tunteena vaikuttaisi siis aktivoivan yleisöä ja edistävän viestien kiertoa hybridissä mediatilassa. Laadullisen sisällönanalyysin pohjalta ei kuitenkaan vaikuta siltä, että yksinomaan pelonlietsominen tai muiden poliitikkojen mustamaalaus olisi pinnalla viraaleimman sisällön kohdalla, kuten joissakin sosiaalisen median kritiikeissä on esitetty. Vihaisuutta herättivät monenlaiset viestit, joihin kuului maahanmuuton uhkien maalailun lisäksi myös esimerkiksi hallituksen sosiaalipolitiikan kritiikkiä. Vastaavasti naurureaktioita synnyttäneihin viesteihin sisältyi huumoria, lokakampanjointia, mutta myös ilmeisen ennustamattomia pilkkareaktioita yleisöltä. Vaikka nämä kielteiset tunteet (vihaisuus ja pilkka) liittyvät voimakkaimmin viraalisuuteen, ei tilastollinen yhteys ole yksiselitteinen eikä suhteellisilla muuttujilla tarkasteltuna vahva (kuviot 17.2 ja 17.5). Kaiken kaikkiaan suomalainen poliittinen viestintä on myös suhteellisen positiivista: suurimmassa osassa viestejä ihastu-reaktio oli hallitseva.

Nykyinen tietoympäristö, jossa edelleen kasvava sosiaalinen media on tiiviissä vuorovaikutuksessa perinteisen median kanssa, on hyödyttänyt tiettyjä poliittisia toimijoita ja sanomia. Hätkähdyttävät viestit herättävät helposti myös perinteisen median huomion, varsinkin jos viesti saa aikaan poliittista loanheittoa puolin ja toisin. Esimerkiksi vihareaktioita herättäneiden viestien otoksessa esiintynyt Jussi Halla-ahon kuva tärvellystä polkupyörästä

herätti paljon viestinvaihtoa ja nousi myös valtakunnan median aiheeksi perinteisine twiittinostoineen (ks. Junkkari 2019). Poliittisen viestinnän suunnittelu tällaiseen mediatilaan vaatii uudenlaisia taitoa: ymmärrystä alustojen medialogiikasta ja algoritmeista, sekä taitoa muotoilla tunteisiin pohjautuvaa poliittista viestintää. Oman viestinnän räätälöinti alustojen ja verkkokulttuurin edellytysten mukaan on Suomessa vasta alkutekijöissään, mistä kertoo muun muassa se, että poliittiset viestit saavuttavat verrattain harvoin viraaliselle sisällölle tyypillisiä korkeita reaktiolukuja. Aineiston jaetuimmissa viesteissä näkyy vahvasti juuri suuttumuksen ja vastakkainasettelun harkittu herättäminen ja toisaalta myös huumorin ja visuaalisen viestinnän käyttö. Viime vaalitaistelun alla oppositiopuolueet onnistuivat tehokkaasti hankkimaan näkyvyyttä hallituspuolueita vahvasti kyseenalaistavilla viesteillä, ja jatkossakin selkeiden vastakkainasetteluiden luominen voi olla helpointa opposition asemasta käsin. Aineistomme perusteella perussuomalaiset ehdokkaat hankkivat lisäksi näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa korostamalla maahanmuuttoon liittyviä uhkia.

Facebook ja muut sosiaalisen median alustat eivät ole lunastaneet niihin viime vuosikymmenellä liitettyjä odotuksia tietopohjaisen ja keskustelevan demokraattisen kulttuurin edistämisestä. Facebook osana sisältöjen kiertoa luovaa hybridiä mediatilaa vaikuttaisi tukevan paremmin tunnepitoisesti kehystettyä poliittista viestintää ja huonommin deliberatiivista, asiapitoista keskustelua. Siten se on alustana tunnereaktiivisuutta korostamalla voinut vaikuttaa Suomessakin poliittisten ryhmittymien välisten erimielisyyksien kasvuun. Politiikan ei kuitenkaan voi odottaa olevan vapaa tunteista tai edes vihamielisyydestä, jonkinlaista tunteista riisuttua ihanteellista järkeilyä. Pikemminkin hybridiin mediatilaan liittyvä tunnekulttuurien nopea muutos edellyttää entistä selkeämpää ajattelua ja kritiikkiä siihen liittyvien tunteiden ja muiden motivoivien tekijöiden erotteluun ja arviointiin. Tiettyjä tunnelatauksia synnyttävien viestien vahvistuminen ei ole hybridin mediatilan välttämätön ominaisuus. Vaikka löysimme tutkimuksessa näyttöä siitä, että Facebookin aikajana-algoritmi lisää vihaisuutta herättävien viestien näkyvyyttä, on tämä seurausta algoritmin vuorovaikutuksesta yleisön kanssa, ja siten riippuvaista suomalaisesta poliittisesta kulttuurista.

Joka tapauksessa sosiaalisen median alustoilla on merkittävästi valtaa heidän käyttäjiensä tarkkaavaisuuden ohjaamisessa, liittyen esimerkiksi siihen, miten tietoa esitetään käyttäjille tai miten käyttöliittymät ohjaavat käyttäjien toimintaa. Alustat ovatkin ryhtyneet joihinkin toimenpiteisiin esimerkiksi parantamalla poliittisen mainonnan läpinäkyvyyttä, sääntelemällä poliittisten mainosten julkaisemista tai Twitterin tavoin jopa kieltämällä ne kokonaan. Alustat kuitenkin reagoivat pienten maiden tarpeisiin hyvin hitaasti. Esimerkiksi Facebookin lanseeraama avoin mainosarkisto aikataulutettiin EU-vaaleihin 2019, mutta eduskuntavaaleissa sitä ei ollut vielä käytössä. Ratkaisua digitaalisen poliittisen keskustelun ongelmiin ei kannatakaan odottaa vain teknologiajäteiltä: poliittisen keskustelun sävystä ovat vastuussa myös muut toimijat, mukaan lukien poliitikot itse ja heidän toimintaansa valvova kansalaisyhteiskunta.

Lähteet

Albright, Jonathan (2017): Welcome to the Era of Fake News. *Media and Communication* 5(2), 87.

Benkler, Yochai, Robert Faris ja Hal Roberts (2018): *Network propaganda : Manipulation, disinformation, and radicalization in American politics*. Oxford: Oxford University Press.

Bennett, W. Lance ja Steven Livingston (2018): The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication* 33(2), 122–139.

Borg, Sami ja Heikki Paloheimo (2009): Johdanto. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 13–27.

Bucher, Taina (2018): *If...Then: Algorithmic Power and Politics.* Oxford: Oxford University Press.

Burgers, Christian, Elly A. Konijn, ja Gerard J. Steen (2016): Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony. *Communication Theory* 26(4), 410–430.

Caplan, Robyn ja danah boyd (2018): Isomorphism through algorithms: Institutional dependencies in the case of Facebook. *Big Data & Society* 5(1), 1–12.

Chadwick, Andrew (2013): *The Hybrid Media System. Politics and Power*. Oxford: Oxford University Press.

Ceron, Andrea ja Giovanna d'Adda (2016): E-campaigning on Twitter: The effectiveness of distributive promises and negative campaign in the 2013 Italian election. *New Media & Society* 18(9), 1935–1955.

Civettini, Andrew J.W. (2011) Barack Obama and the political science of hope. Teoksessa Marcos Engelken-Jorge, Pedro Ibarra Güell ja Carmelo Moreno del Río (toim.): *Politics and Emotions*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 95–106.

DeVito, Michael A. (2017): From editors to algorithms: A values-based approach to understanding story selection in the Facebook news feed. *Digital Journalism* 5(6), 753–773.

Druckman, James N. (2001a): The Implications of Framing Effects for Citizen Competence. *Political Behavior* 23(3), 225–56.

Druckman, James N. (2001b): On the Limits of Framing Effects: Who Can Frame? *Journal of Politics* 63(4), 1041–66.

Farkas, Johan ja Jannick Schou (2019): *Post-truth, fake news and democracy : Mapping the politics of falsehood*. New York: Routledge.

Flaxman, Seth, Sharad Goel ja Justin M. Rao. (2016): Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. *Public Opinion Quarterly* 80, 298–320.

Fuchs, Christian (2018): *Nationalism 2.0: The Making of Brexit on Social Media.* London: Pluto Press.

Gal, Noam (2019): Ironic humor on social media as participatory boundary work. *New Media and Society* 21(3), 729–749.

Gamson, William A. ja Andre Modigliani (1987): The Changing Culture of Affirmative Action. Teoksessa Richard D. Braungart (toim.): *Research in Political Sociology. Vol. 3*. Greenwich, CT: JAI, 137–177.

Gerbaudo, Paolo, Federico Marogna ja Chiara Alzetta (2019): When "Positive Posting" Attracts Voters: User Engagement and Emotions in the 2017 UK Election Campaign on Facebook. *Social Media+ Society* 5(4), 1–11.

Gillespie, Tarleton (2014): The relevance of algorithms. Teoksessa Tarleton Gillespie, Pablo J. Boczkowski ja Kirsten Foot (toim.): *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society*. Cambridge, MA: MIT Press, 167–194.

Haselmayer, Martin, Thomas M. Meyer ja Markus Wagner (2019): Fighting for Attention: Media Coverage of Negative Campaign Messages. *Party Politics* 25(3), 412–423.

Hasher, Lynn, David Goldstein ja Thomas Toppino (1977): Frequency and the conference of referential validity. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 16, 107–112.

Junkkari, Marko (2019): Jussi Halla-ahon mukaan hänen polkupyöränsä tuhoamisen syynä saattoi olla poliittinen kannanotto tai "jonkinlainen vahinko" – mutta on myös kolmas selitys. *Helsingin Sanomat* 28.3.2019. Https://www.hs.fi/junkkari/art-2000006050796.html (viitattu 18.5.2020).

Korvela, Paul-Erik ja Johanna Vuorelma (toim.) (2017): *Puhun niin totta kuin osaan: politiikka faktojen jälkeen*. Jyväskylä: Docendo.

Krug, Sammi (2016): News feed FYI: What the reactions launch means for news feed. *Facebook Newsroom* 24. Https://about.fb.com/news/2016/02/news-feed-fyi-what-the-reactions-launch-means-for-news-feed/.

Lau, Richard ja Ivy Brown Rovner (2009): Negative campaigning. *Annual Review of Political Science* 12(1), 285–306.

Laaksonen, Salla-Maaria, Matti Nelimarkka, Mari Tuokko, Mari Marttila, Arto Kekkonen ja Mikko Villi (2017): Working the fields of big data: Using big-data-augmented online ethnography to study candidate–candidate interaction at election time. *Journal of Information Technology and Politics* 14(2), 110–131.

Laaksonen, Salla-Maaria ja Essi Pöyry (2018): Pahastumista vai politiikkaa: Sosiaalisen median kohut affektiivisessa keskustelukulttuurissa. *WiderScreen* 3/2018 Inhokki – The Dislikey. Http://widerscreen.fi/numerot/2018-3/pahastumista-vai-politiikkaa-sosiaalisen-median-kohut-affektiivisessa-keskustelukulttuurissa/.

Manin, Bernard (1997): *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Manjoo, Farhad (2008): *True enough. Learning to live in a post-fact society*. Hoboken: Wiley.

Manovich, Lev (2001): *The language of new media*. Cambridge, MA: MIT Press.

Margolin, Drew ja Wang Liao (2018): The emotional antecedents of solidarity in social media crowds. *New Media and Society* 20(10), 3700–3719.

Matamoros-Fernández, Anandra (2017): Platformed racism: The mediation and circulation of an Australian race-based controversy on Twitter, Facebook and YouTube. *Information, Communication & Society* 20(6), 930–946.

Nelimarkka, Matti, Salla-Maaria Laaksonen ja Bryan Semaan (2018): Social Media Is Polarized, Social Media Is Polarized. *Proceedings of the 2018 on Designing Interactive Systems Conference 2018 - DIS '18*, 957–70. Https://doi.org/10.1145/3196709.3196764.

Nelimarkka, Matti, Salla-Maaria Laaksonen, Mari Tuokko ja Tarja Valkonen (2020) Platformed Interactions: How Social Media Platforms Relate to Candidate–Constituent Interaction During Finnish 2015 Election Campaigning. *Social Media and Society* 6(2), 1–17.

Nussbaum, Martha C. (2016) Anger and forgiveness: Resentment, generosity, justice. Oxford: Oxford University Press.

Owen, Laura Hazard (2019): *One Year In, Facebook's Big Algorithm Change Has Spurred an Angry, Fox News-Dominated—and Very Engaged*. Nieman Lab. Https://www.niemanlab.org/2019/03/one-year-in-facebooks-big-algorithm-change-has-spurred-an-angry-fox-news-dominated-and-very-engaged-news-feed/.

Paasonen, Susanna (2014): Juhannustanssien nopea roihu ja Facebook-keskustelun tunne intensiteetit. *Media & Viestintä* 37(4), 22–39.

Papacharissi, Zizi (2015): *Affective Publics. Sentiment, Technology, and Politics.* Oxford: Oxford University Press.

Phillips, Whitney (2016): *This is why we can't have nice things : Mapping the relationship between online trolling and mainstream culture*. Cambridge, MA: MIT Press.

Plantin, Jean Christophe ja Aswin Punathambekar (2019): Digital Media Infrastructures: Pipes, Platforms, and Politics. *Media, Culture and Society* 41(2), 163–74.

Reddy, William (2001): *The navigation of feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rainie, Lee ja Janna Anderson (2017): Code-dependent: Pros and cons of the algorithm age. *Pew Research Center*, 1–86. Http://www.pewinternet.org/2017/02/08/code-dependent-pros-and-cons-of-the-algorithm-age/.

Rojecki, Andrew ja Sharon Meraz (2016): Rumors and Factitious Informational Blends: The Role of the Web in Speculative Politics. *New Media and Society* 18(1), 25–43.

Sayre, Ben, Leticia Bode, Dhavan Shah, Dave Wilcox ja Chirag Shah (2010): Agenda Setting in a Digital Age: Tracking Attention to California Proposition 8 in Social Media, Online News and Conventional News. *Policy & Internet* 2, 7–32.

Till, Christopher (2020): Propaganda through 'reflexive control' and the mediated construction of reality. *New Media & Society*. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444820902446.

Ylä-Anttila, Tuukka, Gwenaëlle Bauvois ja Niko Pyrhönen (2019): Politicization of migration in the countermedia style: A computational and qualitative analysis of populist discourse. *Discourse, Context & Media* 32, 1–8.

Van Aelst, Peter, Tamir Sheafer ja James Stanyer (2012): The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism* 13(2), 203–220.

Van Aelst, Peter, Jesper Strömbäck, Toril Aalberg, Frank Esser, Claes de Vreese, Jörg Matthes, David Hopmann, Susana Salgado, Nicolas Hubé, Agnieszka Stępińska, Stylianos Papathanassopoulos, Rosa Berganza, Guido Legnante, Carsten Reinemann, Tamir Sheafer ja James Stanyer (2017): Political Communication in a High-Choice Media Environment: A Challenge for Democracy? *Annals of the International Communication Association* 41(1), 3–27.

van Dijck, Jose (2013): *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media.* Oxford: Oxford University Press.

Vargo, Chris J., Lei Guo ja Michelle A. Amazeen (2018): The Agenda-Setting Power of Fake News: A Big Data Analysis of the Online Media Landscape from 2014 to 2016. *New Media and Society* 20(5), 2028–2049.

Vicario, Michela Del, Alessandro Bessi, Fabiana Zollo, Fabio Petroni, Antonio Scala, Guido Caldarelli, H. Eugene Stanley ja Walter Quattrociocchi (2016): The Spreading of Misinformation Online. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 113(3), 554–559.

Vihma, Antto, Jarno Hartikainen, Hannu-Pekka Ikäheimo ja Olli Seuri (2018): *Totuuden jälkeen*. Helsinki: Teos.

Wahl-Jorgensen, Karin (2019): *Emotions, media and politics*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Walter, Annemarie (2014): Negative campaigning in Western Europe: Similar or different? *Political Studies* 62, 42–60.

Willson, Michele (2014): The politics of social filtering. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies* 20(2), 218–232.

Woolley, Samuel C. ja Philip N. Howard (2019): *Computational Propaganda. Political Parties, Politicians and Political Manipulation on Social Media.* Oxford: Oxford University Press.

Zhang, Yini, Chris Wells, Song Wang ja Karl Rohe (2018): Attention and Amplification in the Hybrid Media System: The Composition and Activity of Donald Trump's Twitter Following during the 2016 Presidential Election. *New Media & Society* 20(9), 3161–3182.

V

Suomi kansainvälisessä vertailussa

18 Kansalaisten kiinnittyminen politiikkaan

Lauri Rapeli & Vesa Koskimaa

18.1 Johdanto

Länsimaisen edustuksellisen demokratian ytimessä on ajatus kansanvallasta, eli periaatteesta, jonka mukaan yhteiskunnassa valta pohjimmiltaan kuuluu kansalle, vaikka päätöksiä tekisivätkin heidän valitsemansa edustajat. Kansalaisten keskeisen roolin vuoksi se, missä määrin kansalaiset ovat kiinnittyneitä politiikkaan on erityisen tärkeää juuri edustuksellisen demokratian toiminnalle. Ilman politiikkaan kiinnittyneitä kansalaisia kansanvalta ei toimi.

Politiikkaan vahvasti kiinnittyneitä kansalaisia on pidetty demokratian kannalta toivottavina, koska politiikasta kiinnostuneina he seuraavat aktiivisesti yhteiskunnallisia asioita ja muodostavat niistä harkittuja, informoituja mielipiteitä (Berelson ym. 1954, 308). He toisin sanoen kykenevät täyttämään kansanvaltaisuuden vaatimukset. Kiinnittyminen ei välttämättä tarkoita kritiikitöntä kannattamista, vaan vahvasti politiikkaan kiinnittyneet kansalaiset voivat esittää tiukkojakin vaatimuksia vaaleilla valituille päätöksentekijöille ja he kykenevät myös aktiivisesti valvomaan heidän toimiaan. Poliittisen järjestelmän kannalta kansalaisten poliittinen kiinnittyminen kertoo missä määrin kansalaiset tukevat omaa poliittista järjestelmäänsä sekä sitä ohjaavia arvoja (Easton 1965). Kansalaisten poliittinen kiinnittyminen on myös poliittisen järjestelmän hyvinvoinnin indikaattori.

Politiikkaan kiinnittymisen on katsottu olevan läheisesti yhteydessä siihen, miten ja missä määrin henkilö osallistuu politiikkaan. Resurssiteorian mukaan (Verba ym. 1995) poliittinen kiinnittyminen, johon oleellisesti liittyy halu seurata ja ymmärtää politiikkaa, on yksilöllinen voimavara, joka antaa yksilölle mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnallisiin toimintoihin. Vahvasti kiinnittyneet yksilöt ovat tyypillisesti poliittisesti aktiivisempia ja myös paremmin kykeneviä esimerkiksi äänestämään omia preferenssejään edustavia ehdokkaita

(esim. Lau ja Redlawsk 1997; Lau ym. 2014). Vahvasti politiikkaan kiinnittyneen henkilön poliittinen osallistuminen on siis myös vaikuttavampaa.

Tässä luvussa vertaillaan kansalaisten poliittista kiinnittyneisyyttä Suomessa muihin eurooppalaisiin demokratioihin käyttäen European Social Survey -kyselyaineistoja (ESS). Tavoitteena on analysoida, miten suomalaisten poliittinen kiinnittyneisyys vertautuu muihin maihin sekä selvittää, onko suomalaisten kiinnittyneisyydessä havaittavissa erityispiirteitä.

18.2 Poliittisen kiinnittymisen indikaattorit

Yksilön suhdetta politiikkaan voidaan mitata monin tavoin. Tässä tarkastelussa on pyritty nojaamaan käsitteisiin ja mittareihin, jotka mahdollisimman hyvin vertautuvat aiempiin poliittisen kiinnittymisen tutkimuksiin. Luultavasti käytetyin poliittisen kiinnittymisen indikaattori on itsearvioitu kiinnostus politiikkaa kohtaan, eli yksinkertaisesti kuinka kiinnostunut ihminen kokee olevansa politiikasta. Käyttäytymispsykologisesti ajatellen poliittisen kiinnostuneisuuden taustalla on motivaatio, joka kumpuaa sosialisaatiosta eli arvoja luovista oppimisprosesseista. Sen juuret ovat tyypillisesti teini-iän ja aikuisiän alkuvaiheen yhteiskunnallisissa kokemuksissa (Neundorf ym. 2013). Ensimmäisissä empiirisissä tutkimuksissa poliittinen kiinnostus vaihteli jonkin verran iän myötä (esim. Jennings ja Markus 1984), mutta uudempien analyysien mukaan se on yksilötasolla yleensä melko tasaista läpi koko elinkaaren (esim. Prior 2010). Kuten seuraavassa alaluvussa esitetään, maiden välisessä ja ajallisessa vertailussa poliittinen kiinnostus saattaa väestötasolla kuitenkin vaihdella paljonkin.

Poliittisen kiinnostuksen on – varsin ymmärrettävästi – todettu olevan yhteydessä moniin toiminnallisen tason ilmiöihin. Politiikasta kiinnostuneet ihmiset seuraavat politiikkaa ahkerasti tiedotusvälineistä (Strömbäck ja Shehata 2010), ovat hyvin perillä politiikkaa koskevista asioista (Delli Carpini ja Keeter 1996) ja myös osallistuvat muita enemmän yhteiskunnallisesti (Verba ym. 1997). Poliittista kiinnostuneisuutta onkin laajasti pidetty demokraattista kansalaisuutta määrittävänä tunnusmerkkinä ja normatiivisena ihanteena (Prior 2010). Sen voidaan ajatella luovan perustan muille poliittisen kiinnittymisen osatekijöille.

Toinen keskeinen poliittisen kiinnittymisen indikaattori on kansalaispätevyys. Kansalaispätevyyden kokemus viittaa yksilön käsitykseen omasta kyvykkyydestä ymmärtää politiikkaa sekä vaikuttaa siihen (Campbell ym. 1954, 187). Käsitteellisesti se on tapana jakaa sisäiseen ja ulkoiseen pätevyyteen. Sisäinen kansalaispätevyys tarkoittaa yksilön subjektiivista käsitystä siitä, kuinka hyvin hän itse kokee ymmärtävänsä politiikkaa ja poliittisia tapahtumia (Morrell 2003). Käsitteen merkityksen hahmottamiseksi on tärkeää erottaa se politiikkatietämyksestä. Jälkimmäisessä on kyse siitä, mitä kansalainen aidosti tietää politiikasta,

faktuaalisesti, kun taas edellinen viittaa siihen, mitä kansalainen uskoo tietävänsä politiikasta. Mikäli kansalainen ei koe ymmärtävänsä politiikkaa, on kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään hankalaa. Aitoa tietoa politiikkaan kiinnittyminen ei sen sijaan välttämättä edellytä.

Ulkoinen kansalaispätevyyden tunne taas viittaa yksilön kokemukseen poliittisen järjestelmän responsiivisuudesta eli siihen kokeeko yksilö, että poliittinen järjestelmä reagoi hänen yhteiskunnallisiin toiveisiinsa ja vaatimuksiinsa (Morrell 2003). Ulkoista kansalaispätevyyttä voidaan siis ajatella poliittisen vaikutuskyvyn – tai voimattomuuden – tunteen indikaattorina. Kun ulkoinen kansalaispätevyys on heikko, ei yksilö usko voivansa vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Kun se vastaavasti on vahvaa ja yksilö uskoo vaikutusmahdollisuuksiinsa, on myös kiinnittyminen sellaiseen järjestelmään voimakasta. Kansalaispätevyyden tunne on kiinnostuneisuuden ohella yksi vahvimmin poliittiseen osallistumiseen yhteydessä olevista yksilötason tekijöistä (Levy 2013).

Kolmas usein käytetty poliittisen kiinnittymisen indikaattori on tyytyväisyys demokratian toimintaan omassa maassa. Se tarkastelee poliittista kiinnittymistä toisesta näkökulmasta, korostaen henkilökohtaisen ja toiminnallisen politiikkasiteen sijaan yksilön yleisempiä tuntemuksia häntä ympäröivän poliittisen järjestelmän sopivuudesta ja toimivuudesta. Yleensä tyytyväisyyttä demokratian toimintaan pidetään poliittisen järjestelmän kannatuksen indikaattorina (esim. Aarts ja Thomassen 2008; Klingemann 1999). Tässä katsantokannassa, jolle myös alla oleva analyysi perustuu, tyytyväisyys demokratian toimintaan mittaa yksilön suhdetta poliittisen järjestelmän instituutioihin ja prosesseihin, riippumatta sillä hetkellä vallassa olevien puoluekannasta tai mielipiteistä (Easton 1965). Näin ymmärrettynä tyytyväisyys demokratiaan asettuu lähelle poliittisen luottamuksen käsitettä, jonka mukaan silloinkin kun demokraattisten instituutioiden toiminta aiheuttaa epävarmuutta ja haavoittuvuutta, kansalaiset kuitenkin luottavat niihin (van der Meer 2017).

Siitä huolimatta, että tyytyväisyys demokratian toimintaan on tutkimuksessa usein käytetty mittari, on osa tutkijoista tulkinnut sen pikemminkin vastaushetkellä vallassa olevien, ei poliittisen järjestelmän, hyväksynnän mittariksi (esim. Dalton 1999). Mittauskohteen epävarmuudesta huolimatta on kuitenkin hyvä huomata, että kysymys tyytyväisyydestä demokratiaa kohtaan on tavalliselle kansalaiselle helposti lähestyttävä asia, johon vastauksen antaminen ei edellytä erityisen syvällistä politiikan tuntemusta. Tältä osin kysymyksellä on myös vahvuutensa kyselytutkimuksen metodologian kannalta. Lienee kuitenkin selvää, että vastaukset samalla jossain määrin kuvastavat kansalaisten arvioita vallanpitäjistä, koska näiden arvioiminen on helpompaa kuin abstraktin järjestelmän, jonka tuntemus usein on heikkoa. Nämä varaukset tulee ottaa huomioon tuloksia tulkitessa.

18.3 Poliittiseen kiinnittymiseen vaikuttavat tekijät

Yksilön poliittisen kiinnittymisen aste määräytyy lukuisten tekijöiden monimutkaisessa ristipaineessa. Tekijät voivat vaihdella hyvin paikallisista ja henkilökohtaisista (esim. lapsuuden kasvuympäristö) hyvin laajoihin ja yleisiin (esim. maailmanpoliittinen tilanne). Tässä luvussa keskitytään siihen, miksi kansalaisten poliittinen kiinnittyminen vaihtelee maittain. Siitä huolimatta, että poliittinen kiinnostus on melko vakaa yksilöominaisuus, on maiden välillä selkeitä eroja, jotka oletettavasti ainakin osittain johtuvat maiden poliittisten järjestelmien eroista. Kiinnittyneisyyden aste saattaa muuttua myös maan sisällä yli ajan. Koska poliittiset järjestelmät muuttuvat vain harvoin, ajallisiin muutoksiin vaikuttanevat maiden poliittisissa konteksteissa ja tilanteissa tapahtuvat muutokset, joita myös arvioidaan.

Poliittisen järjestelmän oletettu vaikutus poliittiseen kiinnittymiseen perustuu siihen, miten poliittiset instituutiot, kuten kansanedustuslaitos tai puolueet, kansalaisille näyttäytyvät. Erityisen tärkeinä on pidetty vaali- ja puoluejärjestelmiä, joiden on ajateltu olevan yhteydessä toisiinsa. Enemmistövaalitavan on uskottu luovan painetta kohti kaksipuoluejärjestelmää typistämällä kilpailun, jossa on vain yksi voittaja, kahden osapuolen väliseksi koitokseksi. Suhteellisen vaalitavan taas on uskottu antavan elossapysymismahdollisuuksia useammalle puolueelle (Duverger 1967). Puoluejärjestelmän fragmentoitumisaste on tutkimuskirjallisuudessa yhdistetty lukuisten erilaisten mekanismien kautta kansalaisten poliittiseen kiinnittymiseen (ks. esim. Geys ja Heyndels 2006). Ei kuitenkaan ole itsestään selvää, minkä suuntaisesti puoluejärjestelmän fragmentoitumisen tulisi vaikuttaa poliittiseen kiinnittymiseen. Eräiden tulkintojen mukaan puolueiden määrän kasvun uskotaan heikentävän kiinnittymistä, toisten tulkintojen mukaan taas sen on katsottu vankentavan sitä.

Kenties yleisin tapa hahmottaa poliittisten järjestelmien eroja kansalaisnäkökulmasta on poliittisen vastuun selkeys (Powell ja Whitten 1993). Sillä viitataan eroavaisuuksiin siinä, kuinka yksiselitteisesti kansalaiset, etenkin äänestäessään, voivat arvioida yhden tai useamman poliittisen johtohahmon, tai kokonaisen puolueen, olevan vastuussa tehdyistä päätöksistä. Perussääntö on, että vastuu on helpompi tunnistaa enemmistövaalitavan maissa, joissa on vain muutama merkityksellinen, iso puolue, jotka samalla edustavat poliittisesti selvästi eri vaihtoehtoja. Nämä puolueet hallitsevat yksin eivätkä yhdessä, joten sekä menestys että heikko suoriutuminen on helppo paikantaa valtaapitävään puolueeseen. Suhteellisen vaalitavan maissa tilanne taas on päinvastainen. Puolueita on yleensä useita ja ne hallitsevat tyypillisesti koalitioissa, tehden vastuun identifioimisen hankalaksi. Selkeiden vastuusuhteiden puute voi vähentää kiinnostusta politiikkaan, koska se tekee politiikan seuraamisesta työläämpää. Toisin sanoen tämän ajattelutavan mukaan suhteellisesta vaalitavasta seuraavan puoluejärjestelmän fragmentoitumisen uskotaan heikentävän politiikkaan kiinnittymistä.

Tämä erilaisten vaali- ja puoluejärjestelmien luoma peruslogiikka ei kuitenkaan välttämättä toimi näin suoraviivaisesti, sillä puoluejärjestelmien eroista saattaa koitua muitakin, mahdollisesti merkittäviäkin vaikutuksia. Ensinnäkin on syytä huomioida, että suhteellisen vaalitavan maissa mahdollisuus saada oma edustaja tai puolue valituksi parlamenttiin on todennäköisempää kuin enemmistövaalitavan maissa. Jos tunne paremmista vaikutusmahdollisuuksista heijastuu korkeampana poliittisena kiinnostuksena, sillä voi olla suurempi merkitys poliittiseen kiinnittymiseen kuin poliittisen vastuun selkeydellä, ja se saattaa jopa ”syrjäyttää” sen. On kuitenkin täysin mahdollista, että mikäli politiikassa ei näytä tapahtuvan tuntuvia suunnanvaihtoja siitä riippuen kuka vallassa on, mikä on tyypillisempää suhteellisen vaalitavan maille, ei politiikka välttämättä jaksa kiinnostaa silloinkaan, kun mahdollisuus saada läpi mieluisia ehdokkaita on korkeampi. Se, priorisoivatko äänestäjät vastuusuhteiden selkeyttä vai vaikutusmahdollisuuksia, toisin sanoen heikentääkö vai kasvattaako puolueiden määrä poliittista kiinnittyneisyyttä, on määriteltävä empiirisesti.

Kirjallisuudessa on esitetty kaksi muutakin yksilöiden poliittisiin vaikutusmahdollisuuksiin liittyvää mekanismia, joiden nojalla puoluejärjestelmän fragmentoituminen voisi vahvistaa politiikkaan kiinnittymistä. Kansalaisnäkökulmasta katsoen puolueiden suuri lukumäärä voi ensinnäkin tarjota useammalle sellaisen poliittisen vaihtoehdon, johon yksilö kokee identifioituvansa (esim. Hansen 1994). Kun suurempi osa kansalaisista tuntee tulevansa edustetuksi, myös ”kokonaiskiinnittyneisyys” voi kasvaa. Lisäksi puolueiden monilukuisuus voi luoda enemmän kilpailullisuutta politiikkaan, mikä voi näkyä kansalaisille parempana politiikan tuotoksena, koska puolueiden on onnistuttava toiminnassaan voidakseen saada kansalaisten tuen (Geys 2006, 649). Näiden mekanismien kautta fragmentoituminen voisi edistää kiinnittyneisyyttä.

Toisaalta myös pessimistisempi tulkinta on jälleen mahdollinen. Vaikka puoluejärjestelmän korkea fragmentaatio voi nostaa kiinnostusta ja ulkoisen pätevyyden tunnetta luomalla mahdollisimman paljon kiinnekohtia kansalaisen ja politiikan välille, se voi laskea sisäisen kansalaispätevyyden kokemusta, koska puolueiden ja niiden välisten yhteistyömahdollisuuksien suuri lukumäärä vaikeuttaa politiikan hahmottamista ja lisää tunnetta oman ymmärryksen riittämättömyydestä. Lopulta puoluejärjestelmän vaikutuksen kansalaisten politiikkaan kiinnittyneisyyteen määrittää se, preferoivatko äänestäjät poliittisten vastuusuhteiden selkeyttä vai omaa vaikutusvaltaansa, johon kaikki jälkimmäiset mekanismit jotenkin liittyvät. Tätä tarkastellaan luvun empiirisessä osiossa, jossa käsitellään kansalaisten poliittista kiinnittyneisyyttä puoluejärjestelmien fragmentoitumisasteen suhteen.

Toinen merkittävä makrotason tekijä, johon tulevissa analyyseissä myös kiinnitetään huomiota, on poliittinen konteksti. Poliittisten järjestelmien peruspiirteet muuttuvat harvoin ja hitaasti, mutta politiikan kiinnostavuus voi muuttua ajan myötä nopeastikin, koska politiikkaan vaikuttavat myös tilannekohtaisemmat tekijät. Kun ratkottavana on suuria yhteiskunnallisia kysymyksiä, voi kansalaisten poliittisen kiinnostuksen odottaa olevan

korkeampaa kuin yhteiskunnallisesti tasaisemmilla ajanjaksoilla. Myös yksittäiset, poikkeuksellisen karismaattiset poliittiset johtajat voivat ajoittain nostaa politiikan kiinnostavuutta. Poliittisen kiinnittymisen osatekijöistä juuri kiinnostus kytkeytynee kaikkein selkeimmin poliittisen kontekstin luonteeseen.

Yhtä ilmeistä ei ole, miten poliittinen kuohunta ja poliittisesti ihmisten mieliä kiihottavat ajanjaksot voisivat näkyä kansalaispätevyyden kokemuksissa. Yhteiskunnalliset ilmiöt ovat nykyään tyypillisesti hyvin monimutkaisia ja demokratioissa niitä kommentoivat useat henkilöt ja tahot, joiden viestit ovat vielä yleensä keskenään ristiriitaisia. Maailma, jota ei aiempaan tapaan enää voi yhtä helposti ymmärtää vain vasemmisto–oikeisto-ideologian pohjalta, vaatii tavalliselta kansalaiselta aiempaa enemmän paneutumista. Yritys seurata globaalien ongelmien, kuten ilmastonmuutoksen tai talouslaman kehittymistä, saattaa ymmärrettävästi johtaa tunteeseen, että politiikkaa on vaikea käsittää ja että omat vaikutusmahdollisuudet tämän tason tapahtumiin ovat hyvin rajalliset, ehkä olemattomat. Näin ollen haastavat poliittiset tilanteet ja politiikan monimutkaistuminen saattavat johtaa alentuneeseen sekä sisäisen että ulkoisen kansalaispätevyyden tunteeseen. Toisaalta on myös mahdollista, että suuret yhteiskunnalliset mullistukset lisäävätkin kansalaispätevyyden tunnetta yllyttämällä kansalaisia tiiviimpään poliittiseen osallistumiseen, mikä lisää oppimista. Jo pelkästään kasvanut kiinnostus seurata yhteiskunnallisia tapahtumia saattaa nostaa tunnetta omasta poliittisen tietoisuuden tasosta ja siten nostaa kansalaispätevyyden kokemusta. Jälleen kerran vastauksia on etsittävä empiirisesti ja poliittisen kontekstinkin suhteen tämä työ tarjoaa siihen mainiot puitteet.

Tämän tutkimuksen empiirinen tarkastelujakso kattaa vuodet 2002–2019, jona aikana Euroopassa on tapahtunut paljon. Eurokriisi, pakolaiskriisi ja Brexit ovat ajanjakson huomattavimmat yksittäiset tapahtumat, jotka ovat koskettaneet useita analyysissä mukana olevia maita. Kaikki ovat esimerkkejä erityisen huomattavista yhteiskunnallisista tapahtumista, jotka kokoluokaltaan poikkeavat selvästi päivänpolitiikan tavanomaisista tapahtumista. Populistipuolueiden kannatuksen nousu ja perinteisten puolueidentiteettien osittainen hajoaminen ovat syvempiä, samalle ajanjaksolle osuneita suuria ilmiöitä, jotka myös saattavat näkyä muutoksina kansalaisten poliittisessa kiinnittyneisyydessä. Useissa maissa populistipuolueet ovat onnistuneet aktivoimaan sellaisia kansanosia, joiden kiinnittyneisyys politiikkaan on tyypillisesti ollut heikkoa. Puoluejärjestelmät ovat kirjavoituneet entisestään. Sekä lukuisten kriisien että puoluejärjestelmien muutoksen vuoksi eurooppalaisen poliittisen kontekstin voidaan katsoa selvästi monimutkaistuneen kuluneiden vuosikymmenten aikana.

Sekään, miten näiden merkittävien poliittisten muutosten tulisi vaikuttaa kolmanteen merkittävään poliittisen kiinnittymisen indikaattoriin, kansalaisten tyytyväisyyteen demokratiaa kohtaan, ei ole itsestään selvää. Yksilötasolla yhteiskunnalliset mullistukset voivat aiheuttaa erilaisia tunnereaktioita riippuen siitä, mitä kyseessä olevat muutokset

merkitsevät yksilöille. Esimerkiksi taloudellisen laman iskiessä monen tulevaisuudennäkymät kokevat pahan kolauksen, mutta joillekin se tarkoittaa mahdollisuutta ennennäkemättömään menestykseen. Suurissa muutoksissa, kuten talouden globalisaatiossa, on tyypillisesti voittajia ja häviäjiä. Mikäli yksilön kokemukset omasta tilanteesta ovat riittävän vahvoja, voivat ne projisoitua tunteisiin koko demokraattista hallintajärjestelmää kohtaan. Jos ihminen kokee lyhyessä ajassa menettäneensä paljon, hän voi tulkita aiemmin hyvin toimineen poliittisen järjestelmän pettäneen hänet, vaikka todellisuudessa kyse saattaa olla tiettyjen poliittisten ryhmien toiminnasta (esim. Tormos, 2019). Poliittisen kontekstin muutos saattaa siis vaikuttaa myös demokratiaan kohtaan koettuun tyytyväisyyteen.

Viime vuosien tiedot Euroopan unionin kannatuskehityksestä tarjoavat viitteitä kansalaisten reaktioista poliittisen järjestelmän kannatukseen epävarmassa muutosten maailmassa. Keväällä 2019 EU-maissa tehty Eurobarometri-kyselytutkimus vahvisti uudelleen jo jonkin aikaa jatkuneen myönteisen kehityksen EU:n kannatuksessa. EU-maiden kansalaisista 68 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän kotimaansa on hyötynyt EU-jäsenyydestä ja 61 prosenttia oli sitä mieltä, että EU-jäsenyys ylipäätään on hyvä asia. EU:n kannatus on ollut näin korkealla ainoastaan vuonna 1989, Berliinin muurin murtumisen aikaan (Schulmeister 2019).

Kansalaisten poliittiseen kiinnittymiseen vaikuttavat usealla tasolla operoivat voimat. Järjestelmätason instituutioiden ja ilmiöiden lisäksi yksilöiden politiikkakiinnostukseen vaikuttavat niinkin arkiset asiat kuin esimerkiksi vanhempien poliittinen kiinnittyneisyys (Koskimaa ja Rapeli 2015). Usein ei ole kovin selvää, minkä suuntaisesti eri tekijät vaikuttavat. Siksi näitä kuvauksia tuleekin pitää vain tulkinnan apuvälineinä.

18.4 Aineisto ja tulokset

Seuraavaksi esitettävä analyysi perustuu European Social Survey -kyselyaineistoon (ESS), jonka yhdeksän eri aineistonkeruukierrosta kattavat useita Euroopan maita vuodesta 2002 eteenpäin. Viimeisin aineistonkeruu on suoritettu vuosina 2018–2019. Tämän analyysin aineistona käytetään kaikkia yhdeksää aineistoa. Analyysissä on mukana 18 vakiintunutta eurooppalaista demokratiaa: Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Islanti, Iso-Britannia, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi ja Tanska. Kaikki maat eivät kuitenkaan ole osallistuneet ESS:n jokaiseen yhdeksään tutkimuskierrokseen, eivätkä kaikki neljä edellä esiteltyä kiinnittymisen indikaattoria – poliittinen kiinnostus, sisäinen ja ulkoinen kansalaispätevyys, tyytyväisyys demokratian tilaan – ole olleet mukana jokaisella kierroksella, joten käytössä ei ole kaikkia maita ja kysymyksiä kattavaa aineistoa koko 2002–2019 ajanjaksolta. Useita poissaoloja on esimerkiksi Islannilla, Itävallalla, Italialla ja Kreikalla.

Kuvio 18.1 esittää indikaattoreittain, missä määrin eri maiden kansalaiset, keskimäärin, ovat kiinnittyneitä politiikkaan. Poliittisen kiinnostuksen sekä sisäisen ja ulkoisen kansalaispätevyyden osalta tulokset kuvaavat maittain niiden vastaajien yhteenlaskettua prosenttiosuutta, jotka ovat ilmaisseet olevansa mitattavan ominaisuuden suhteen paljon tai jossain määrin kiinnittyneitä. Tyytyväisyyttä demokratian tilaan on mitattu skaalalla 0–10 ja kuvio 18.1 raportoi keskiarvot maittain. Mittarit huomioivat jokaisen toteutuneen vastauskierroksen vastaukset.

Poliittista kiinnostusta on mitattu muuttumattomalla vakiomuotoilulla kaikilla kierroksilla (”Kuinka kiinnostunut olet politiikasta? [Erittäin; melko; en kovin; en lainkaan]”). Kuviossa 18.1 on esitetty yhteenlaskettu prosenttiosuus jokaisen maan vastaajista kultakin kierrokselta, jotka ovat vastanneet olevansa ”erittäin” tai ”melko” kiinnostuneita politiikasta.

Sisäistä kansalaispätevyyttä on vuosina 2002–2008 mitattu kysymyksellä: ”Kuinka usein Teistä tuntuu siltä, että politiikka on niin monimutkaista, että ette oikein ymmärrä, mistä on kyse? (Ei koskaan; harvoin; joskus; toisinaan; usein)”. Kuviossa 18.1 on yhteenlasketut prosenttiosuudet eri maiden vastaajille, jotka ovat vastanneet ”ei koskaan” tai ”harvoin”. Kuviossa esitetään siis niiden osuus, jotka tuntevat olevansa sisäisesti kansalaispäteviä.

Ulkoista kansalaispätevyyttä on kysytty eri kerroilla hieman eri tavoin. Tähän analyysiin on otettu mukaan toisistaan jonkin verran poikkeavia, mutta tavanomaisia ulkoisen pätevyyden mittareita, joiden vastausskaalat ovat keskenään vertailukelpoisia:

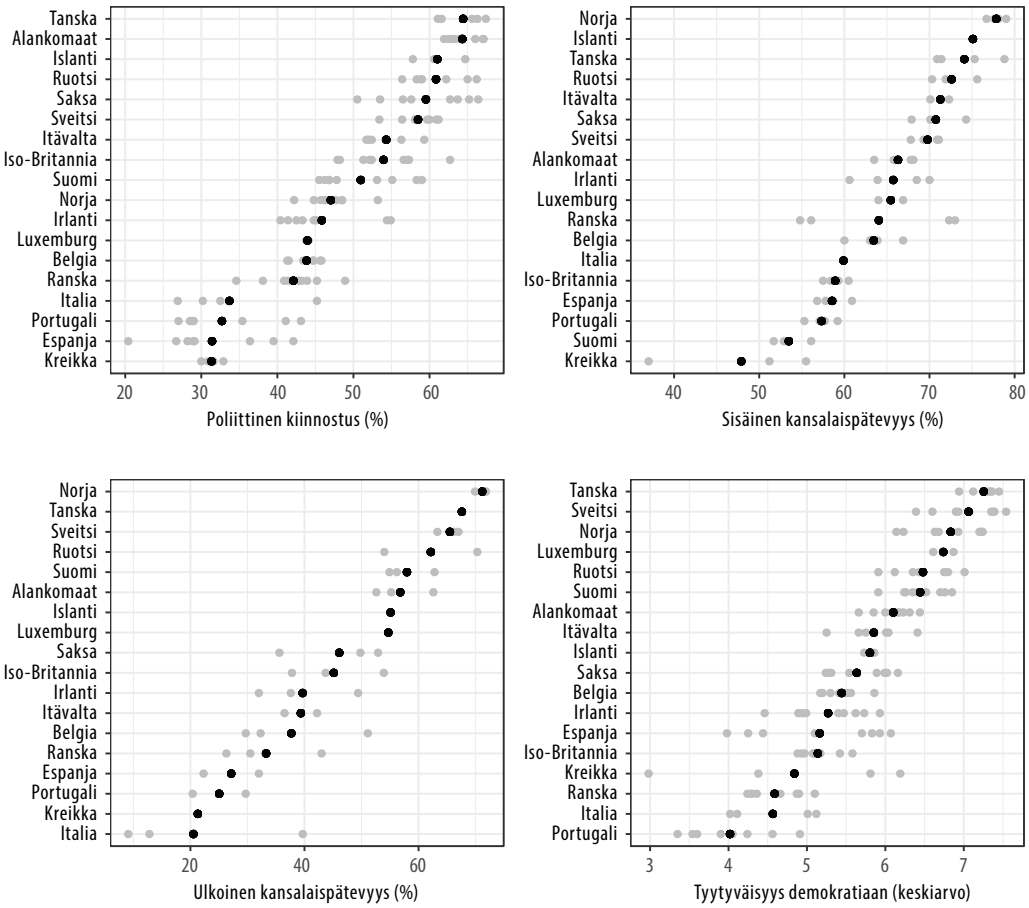
- ESS 1 (2002): ”Uskotteko, että poliitikot yleensä välittävät siitä, mitä Teidän kaltaisenne ihmiset ajattelevat?” (Tuskin ketkään poliitikot välittävät minun kaltaisteni ihmisten ajatuksista; hyvin harvat välittävät; jotkut välittävät; monet välittävät; useimmat poliitikot välittävät siitä, mitä minun kaltaiseni ihmiset ajattelevat)
- ESS 8 (2016): ”Kuinka paljon mielestäsi suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä sinun kaltaisesi ihmiset pystyvät vaikuttamaan siihen, mitä hallitus tekee?” (Ei lainkaan; erittäin vähän; jonkin verran; paljon; erittäin paljon)
- ESS 9 (2019): ”Onko mielestäsi Suomen poliittisessa järjestelmässä kaltaisillasi ihmisillä mahdollisuuksia vaikuttaa politiikkaan?” (Ei lainkaan; erittäin vähän; jonkin verran; paljon; erittäin paljon)

Aivan kuten edellä, kuviossa 18.1 on esitetty niiden vastaajien yhteenlaskettu osuus jokaisesta maasta, jotka ovat arvioineet olevansa vähintään jossain määrin ulkoisesti kansalaispäteviä. Esimerkiksi vuoden 2002 osalta kuvassa näkyy niiden vastaajien osuus, jotka ovat vastanneet ”jotkut välittävät”, ”monet välittävät” tai ”useimmat poliitikot välittävät…”.

Tyytyväisyyttä demokratiaan on kysytty käytännössä samalla muotoilulla kaikissa kyselyissä: ”Kuinka tyytyväinen olet siihen, kuinka demokratia toimii [maassasi]?”

Vastausskaalalla 0 tarkoittaa ”äärimmäisen tyytymätön” ja 10 ”äärimmäisen tyytyväinen”. Kuvion 18.1 pisteet ovat kaikkien vastaajien vastausten keskiarvoja tällä asteikolla, jokaiselta eri mittauskerralta. Vaaleammat pisteet ovat yksittäisiä mittauskertoja eri aineistonkeruukierroksilta ja tummempi piste on näiden mittauskertojen maakohtainen keskiarvo.

Kuvio 18.1 Poliittinen kiinnittyminen kansainvälisessä vertailussa (ESS 1–9).

Vaikka Norja ja Suomi sijoittuvat poliittisen kiinnostuksen suhteen vain maalistan puoliväliin ja suomalaisten sisäinen kansalaispätevyys on poikkeuksellisen heikko, kokonaisuudessaan Pohjoismaat ovat maaryhmänä selkeästi politiikkaan kiinnittynein. Kaikkien poliittisen kiinnittymisen indikaattorien kohdalla kärjessä on joko Norja tai Tanska ja myös muut Pohjoismaat ovat tyypillisesti kärkimaiden joukossa. Peräpäätä taas lähes poikkeuksetta pitävät Etelä-Euroopan maat Kreikka, Espanja, Italia ja Portugali. Koska kaikissa maissa

vallitsee voittopuolisesti suhteellinen vaalitapa[36] ja monipuoluejärjestelmä, vaikuttaa siltä, että nämä järjestelmätason muuttujat eivät ole kovin selkeässä yhteydessä poliittiseen kiinnittyneisyyteen, vaan jokin muu tekijä selittää maaryhmien välisiä, varsin huomattavia eroja.

Suomi poikkeaa muista Pohjoismaista kahdella merkittävällä tavalla. Poliittisen kiinnostuksen osalta Suomi on vain Euroopan keskitasoa ja selvästi Tanskaa ja Ruotsia jäljessä, ja sisäisen kansalaispätevyyden tunteen kohdalla Suomen alapuolella on ainoastaan Kreikka. Suomi ei tältä osin siis ole jäljessä vain muita Pohjoismaita, vaan lähestulkoon kaikkia muitakin vertailussa mukana olevia maita. Alhainen usko omaan kansalaispätevyyteen nousee kansainvälisessä vertailussa esiin vahvasti suomalaisena erityispiirteenä (ks. myös Karvonen 2014, 141–143). Kontrasti etenkin muihin Pohjoismaihin ei voisi juuri olla suurempi, koska juuri muut neljä Pohjoismaata ovat vertailun neljällä ensimmäisellä sijalla. Havainnon erityislaatuisuutta korostaa se, että suomalaiset kuitenkin ovat paitsi politiikasta varsin kiinnostuneita, he myös uskovat omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa lähes muiden Pohjoismaiden kansalaisten veroisesti ja ovat myös hyvin tyytyväisiä demokratian tilaan maassaan. Tämä voisi kieliä siitä, että suomalaiset luottavat poliittisiin instituutioihinsa poikkeuksellisen paljon. Mutta vaikka suomalaiset sijoittuvat ESS-aineistolla tehdyissä mittauksissa Euroopan maiden kärkeen myös luottamuksessa, eivät suomalaiset luota poliittisiin instituutioihin sen enempää kuin muiden Pohjoismaiden kansalaiset – itse asiassa jopa hieman vähemmän kuin tanskalaiset ja norjalaiset (Söderlund 2019, 41).

Suomen politiikan vaikeaselkoisuus ei tosin tunnu yllättävältä. Meillä on laaja kirjo eduskuntapuolueita, jotka ovat 1990-luvun taitteesta lähtien muodostaneet keskenään hallituskoalitioita hyvin joustavasti – jopa selvästi joustavammin kuin muissa Pohjoismaissa (Arter 2008, 229). Kuten edellä esitettiin, tällainen asetelma on omiaan luomaan poliittisiin vastuusuhteisiin liittyvää epäselvyyttä, ja sen myötä heikkoa kiinnittymistä politiikkaan. Suomessa selkeyden puute näkyy kuitenkin ainoastaan sisäisessä kansalaispätevyydessä, joten poliittisen kiinnittyneisyyden osatekijät eivät välttämättä aina ole toisiinsa tiukassa yhteydessä. Suomen tapaus korostaa, että kansalaiset saattavat olla varsin kiinnittyneitä politiikkaan, vaikka eivät siitä paljoa kokisi ymmärtävänsäkään. Toisaalta vertailevat tutkimukset osoittavat, että faktuaalisen politiikkatietämyksen suhteen suomalaiset sijoittuvat yli kansainvälisen keskiarvon (Oscarsson ja Rapeli 2018).

Kokonaisuutena tarkasteltuna on ilmeistä, että poliittinen kiinnittyminen on heikointa eteläisen Euroopan maiden lisäksi Ranskassa ja osin myös Iso-Britanniassa. Tämä on mielenkiintoinen havainto, sillä Ranska ja Iso-Britannia ovat tutkituista maista ainoat, joissa parlamentin alahuoneen vaaleissa sovelletaan puhdasta enemmistövaalitapaa, jonka pitäisi

36 Italia ja Kreikka ovat soveltaneet suhteellista ja enemmistövaalitapaa yhdistäviä sekavaalijärjestelmiä.

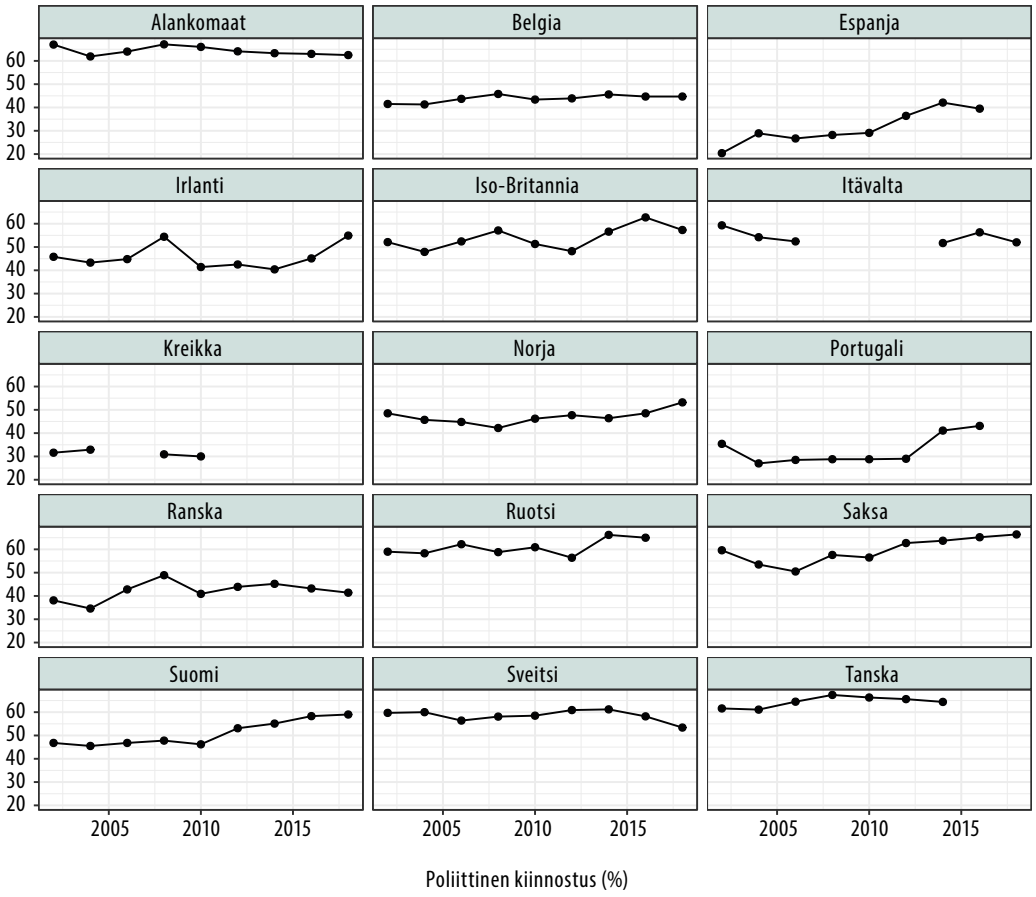
luoda äänestäjän kannalta selkein mahdollinen poliittinen vastuusuhde. Kun samalla otetaan huomioon, että politiikkaan selkeästi eniten kiinnittyneimmät kansalaiset asuvat Pohjoismaissa, joissa kaikissa noudatetaan puhdasta suhteellista vaalitapaa, vaikuttaisi siltä, että vaalijärjestelmän selkeyden ja poliittisen kiinnittyneisyyden suhde saattaakin olla käänteinen. Toisin sanoen, äänestäjien ja poliittisen eliitin rajapintaa vahvistava suhteellisuus ja äänestäjien suuremmat vaikutusmahdollisuudet saattavat olla tärkeämpiä poliittisen kiinnittymisen kannalta kuin poliittisten vastuusuhteiden selkeys. Toisaalta on huomioitava myös, että poliittisen kiinnittymisen suhteen heikoiten menestyneissä Välimeren maissa on niin ikään suurimmalta osin käytössä suhteellinen vaalitapa ja laajoihin koalitioihin nojaava monipuoluejärjestelmä.

Totuudenmukaisin johtopäätös lienee siis se, että poliittisen järjestelmän perusmuuttujien eli vaali- ja puoluejärjestelmän ja kansalaisten politiikkaan kiinnittymisen välinen suhde on varsin epäselvä, ja maiden välisiä eroja poliittisessa kiinnittymisessä selittävät muut tekijät. Yksi tällainen, niin ikään puoluejärjestelmään liittyvä tekijä voisi olla puoluejärjestelmän vakiintuneisuus. Lukuun ottamatta oikeistopopulististen puolueiden viime vuosina tapahtunutta esiinmarssia ovat Pohjoismaiset puoluejärjestelmät perustuneet vuosikymmenten ajan hyvin vakiintuneiden keskustavasemmistolaisten ja -oikeistolaisten voimien mittelöön. Sen sijaan lähes jokaisessa Etelä-Euroopan maassa ja Ranskassa ovat puoluejärjestelmät kokeneet perustavanlaatuisia myllerryksiä kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana, jolloin vastaajien enemmistö on sosiaalistunut poliittisesti (Emanuele ja Chiaramonte 2019).

Ajallinen vertailu on ESS-aineistolla luontevin tehdä käyttäen vain poliittista kiinnostusta sekä tyytyväisyyttä demokratiaan, koska vain niitä on mitattu identtisin väittein yli ajan. Kuvio 18.2 näyttää poliittisen kiinnostuksen kehityksen vuosien 2002 ja 2019 välillä käyttäen keskiarvoja, jotka on merkattu tummemmalla värillä kuviossa 18.1. Kuvio 18.3 näyttää demokratiatyytyväisyyden kehityksen käyttäen eri maiden vastaajien vastausten keskiarvoja skaalalla 0–10.

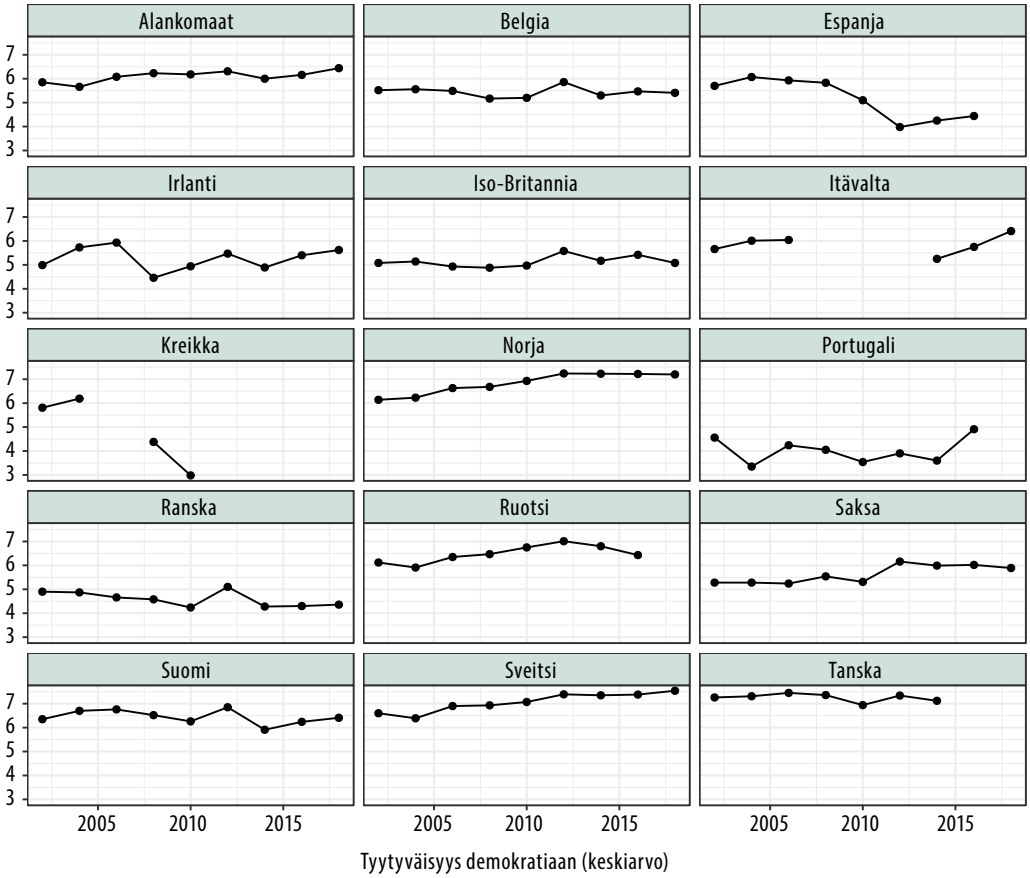
Kuvion 18.2 mukaan politiikkaa kohtaan koettu kiinnostus on kaiken kaikkiaan pysynyt Euroopassa varsin tasaisena 2000-luvulla. Edellä esitetty ajatus siitä, että 2010-luvun taitteen paikkeilla tapahtunut poliittisen turbulenssin kiihtyminen voisi laajasti lisätä poliittista kiinnostusta, ei saa tukea näistä havainnoista. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että politiikasta jo ennen turbulenssin voimistumista kiinnostuneet ovat pysyneet kiinnostuneina, eikä aikaisemmin kiinnostumattomat ole merkittävässä määrin kiinnostuneet turbulenssin myötä. Poliittisessa kontekstissa tapahtuvien suurtenkin muutosten merkitys poliittisen kiinnostuksen lisääntymiselle näyttää näin ollen olevan varsin vähäinen.

Kuvio 18.2 Kiinnostus politiikkaan 2002–2019 (ESS 1–9).

Aineistosta kuitenkin piirtyy esiin muutamia maininnan arvoisia huomioita. Joissain maissa voidaan nähdä merkkejä siitä, että 2008 finanssikriisillä on saattanut olla kiinnostusta ainakin hetkellisesti lisäävä vaikutus. Irlannin, Ison-Britannian ja Ranskan kohdalla sykäyksenomainen kasvu on nähtävillä 2008–2009 aikana tehdyissä mittauksissa. Saksan, Espanjan, Suomen, Tanskan ja Norjan kohdalla lievästi nouseva trendi, joka tukee vaikutelmaa kiinnostuksen yleisestä kasvusta, näyttäisi niin ikään alkaneen samaan aikaan. Toisaalta Alankomaissa, ja jokseenkin samanaikaisesti myös Sveitsissä, on suuntaus samalla ajanjaksolla ollut hienoisesti laskusuuntainen. Mitään positiivisesti yleistettävää ei näiden havaintojen nojalla voida sanoa.

Kuvio 18.3 Tyytyväisyys demokratiaan 2002–2019 (ESS 1–9).

Hieman erikoisesti juuri Alankomaissa ja Sveitsissä voidaan kuitenkin samalla ajanjaksolla havaita lievä nousu tyytyväisyydessä demokratiaan (kuvio 18.3). Myös Saksassa ja erityisesti Norjassa on tyytyväisyys kasvanut tasaisesti. Ruotsissa tyytyväisyys demokratiaan saavutti lakipisteen 2011–2012, mutta on sittemmin aavistuksen laskenut. Osassa maita tyytyväisyys heittelee peräkkäisten mittausten välillä, joka saattaa indikoida mittarin reagoivan herkästi nopeisiin vaihteluihin poliittisissa tilanteissa. Kuten aiemmin todettiin, ovat kriitikot pitäneet tyytyväisyyttä demokratiaan kulloinkin vallassa olevan hallituksen kannatuksen indikaattorina, ei niinkään poliittisen järjestelmän tuen mittarina ja äkkinäiset, hetkelliset vaihtelut saattavat olla merkkejä juuri tästä. Toisaalta paria poikkeusta lukuun ottamatta (Espanja vuosina 2007–2012 ja Kreikka vuosina 2002–2010) maiden kehitys on ollut varsin tasaista – jopa poliittisesti turbulentilla 2010-luvulla. Vaikka esimerkiksi Brexit on luonut poikkeuksellisen tulehtuneen poliittisen ilmapiirin Iso-Britanniassa, ei vuoden 2016 kansanäänestyksen jälkeen silti voida havaita minkäänlaista heilahdusta. Myös tyytyväisyys demokratiaan vaikuttaa ainakin kyselyaineistojen valossa varsin

vakaalta – jopa suurta kuohuntaa aiheuttavien poliittisten konfliktien aikana. Kaiken kaikkiaan edes poliittisen kontekstin voimakas muutos ei näytä aiheuttavan merkittäviä muutoksia kansalaisten poliittiseen kiinnittyneisyyteen.

16.5 Yhteenveto

Poliittinen kiinnittyneisyys kertoo kansalaisten suhteesta politiikkaan sekä siihen poliittiseen järjestelmään, jonka puitteissa he toimivat ja elävät. Vahvasti politiikkaan kiinnittyneet yksilöt ovat kiinnostuneita politiikasta, tuntevat ymmärtävänsä sitä ja myös voivansa vaikuttaa siihen. Lisäksi on tavattu ajatella myös, että länsimaissa tyytyväisyys demokratiaan indikoi kiinnittyneisyyttä omaan poliittiseen järjestelmään. Perinteisesti on katsottu, että terve demokratia edellyttää politiikkaan kiinnittyneitä kansalaisia, jotka kykenevät tuottamaan perusteltuja syötteitä – vaateita ja kritiikkiä – päätöksentekijöille, ja myös valvomaan heitä.

Tässä luvussa on tarkasteltu kansalaisten poliittista kiinnittyneisyyttä Euroopan kehittyneissä demokratioissa 2002–2019 välisenä aikana, pyrkien kartoittamaan erityisesti suomalaisten kiinnittyneisyyttä suhteessa muiden maiden kansalaisiin. Kansainvälisesti vertaillen suomalaiset ovat muiden Pohjoismaalaisten ohella pääosin vahvasti kiinnittyneitä politiikkaan. Usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä tyytyväisyys demokratiaan ovat Suomessa keskimääräistä korkeampaa ja poliittinen kiinnostuneisuus on vähintään kansainvälistä keskitasoa. Vaikka Suomi ei aivan yllä ylimmän kärjen muodostavien muiden Pohjoismaiden tasolle, kokonaisarviossa se sijoittuu parhaimpaan kolmannekseen. Suomalaisten nopeammin lisääntyvä kiinnostus politiikkaa kohtaan on tasoittanut eroja 2010-luvulla.

Mielekkäin vertailukohta Suomelle ovat juuri muut Pohjoismaat, joiden poliittiset järjestelmät ja yhteiskuntamallit ovat varsin samanlaisia. Tässä vertailussa kiinnittyminen on Suomessa kaikilla mittareilla heikompaa. Erityisen huomionarvoista on suomalaisten erittäin heikko sisäinen kansalaispätevyys, eli usko omiin kykyihin ymmärtää mistä politiikassa on kyse. Suomi ei ainoastaan jää kauas muista Pohjoismaista, vaan myös useimpien Etelä-Euroopan maiden taakse – koko vertailun toiseksi alimmalle sijalle. Sisäisen kansalaispätevyyden osalta Suomi on täysin ainutlaatuinen, koska muilta osin kiinnittyneisyys on Suomessa huomattavasti korkeammalla tasolla. Ero ei selity sillä, että suomalaiset suhtautuisivat poikkeuksellisen luottavaisesti poliittisiin instituutioihinsa. Muut Pohjoismaalaiset luottavat omiinsa vähintään yhtä paljon, toisinaan enemmänkin (Söderlund 2019, 41).

Yksi mahdollinen selitys on, että Suomen poliittinen järjestelmä on aidosti vaikeasti ymmärrettävä (Rapeli ja Borg 2016). Poliittisten liittoutumien moninaisuus ja joustavuus, joka

erottaa Suomen muista Pohjoismaista (Arter 2008, 232), tekevät puoluepolitiikasta hankalasti hahmotettavaa kansalaisnäkökulmasta katsoen. Suomen poliittista kulttuuria on usein pidetty konsensushakuisena, jonka kääntöpuoli saattaa olla, että politiikkaa seuraavien kansalaisten on vaikea ymmärtää keskusteluja, joissa poliittiset vastakkainasettelut eivät ole riittävän selvästi näkyvissä. Toisaalta on huomioitava, että vaikka selkeän blokkipolitiikan puuttuminen ja hyvin joustava koalitiokäytäntö on tyypillistä juuri suomalaiselle politiikalle, ei se ole siinä määrin ainutlaatuista, että silmiinpistävän heikko sisäinen kansalaispätevyys Suomessa selittyisi ainoastaan sen avulla. Kirjavia puoluekenttiä löytyy muistakin maista, joten myöskään Suomen poliittisen (puolue)järjestelmän monimutkaisuus on tuskin enempää kuin osaselitys. Mahdollinen lisäselitys voi olla, että suomalaiset kyselyvastaajat ovat valmiimpia kertomaan kokevansa politiikan ymmärtämisen vaikeaksi. Vastaajat eivät tunnetusti aina mielellään tunnusta tutkimushaastattelijalle omaa ymmärtämättömyyttään, mutta sen tunnustaminen saattaa olla helpompaa suomalaisille kuin vastaajille monissa muissa maissa. Kolmas, niin ikään vastaajien erilaiseen asennoitumiseen liittyvä selitys voi olla se, että suomalaiset kenties aliarvioivat osaamistaan. Kansainvälisissä vertailuissa suomalaisten tietämys politiikasta on kuitenkin arvioitu keskimääräistä korkeammalle tasolle (Oscarsson ja Rapeli 2018, 12–14).

Oli syy mikä tahansa, on kiinnostavaa, että vaikka suomalaiset eivät koe ymmärtävänsä suomalaista politiikkaa, he ovat kuitenkin varsin tyytyväisiä suomalaisen demokratian tilaan. Tämän voi tulkita heijastelevan vankkaa diffuusia, laajaa systeemitason kannatusta ja hyväksyntää, mikä on selvästi irrallaan poliittista valtaa kulloinkin käyttävien ryhmittymien suosiosta (ks. Easton 1965). Se näkyy myös korkeassa ulkoisessa kansalaispätevyydessä eli uskossa siihen, että oma ääni kuitenkin kaikesta huolimatta kuuluu politiikassa, vaikka ei täysin ymmärretä, miten politiikka toimii. Alhaisesta koetusta osaamisesta huolimatta on suomalaisten poliittinen kiinnittyneisyys demokratian kannalta hyvällä tasolla.

Tutkimuksessa selvitettiin pintapuolisesti myös, voisivatko muutamat poliittisen järjestelmätason tekijät selittää maakohtaisia eroja kansalaisten poliittisessa kiinnittymisessä. Vaali- ja puoluejärjestelmän vaikutus poliittiseen kiinnittymiseen voidaan teoreettisesti perustella helposti: puolueiden suuri määrä joko vähentää tai lisää kansalaisten politiikkaan kiinnittymistä, riippuen siitä preferoivatko kansalaiset poliittisten vastuusuhteiden selkeyttä vai poliittisia vaikutusmahdollisuuksia. Tähän havainnot eivät kuitenkaan antaneet yksiselitteisiä vastauksia. Vaikka enemmistövaalitapaa noudattavissa maissa – Iso-Britannia ja Ranska – politiikkaan kiinnittyneisyys on verraten alhaista ja sen perusteella voisi päätellä, että kansalaiset preferoivat suhteellisen vaalitavan ja monipuoluejärjestelmän tuottamaa läheisyyttä politiikkaan, myös kaikkein heikoiten politiikkaan kiinnittyneissä Välimeren maissa sovelletaan pääsääntöisesti suhteellista vaalitapaa ja monipuoluejärjestelmää. Vaali- ja puoluejärjestelmän ja poliittisen kiinnostuksen välinen suhde ei siis missään määrin ole selkeä. Mahdollinen selitys suurimmille maaryhmäkohtaisille eroille – Pohjoismaat vs. Välimeren maat – voi kuitenkin liittyä puoluejärjestelmiin, tarkemmin

sanoen niiden vakauteen, joka Pohjoismaissa on huomattavasti paremmalla tolalla kuin Etelä-Euroopassa. On varsin luontevaa ajatella, että politiikasta on helpompi kiinnostua, sitä on helpompi ymmärtää, omaan poliittiseen vaikutukseen on helpompi uskoa ja koko järjestelmään on helpompi olla tyytyväinen, kun sen puitteissa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa on jossain määrin jatkuvuutta.

Lopuksi tutkimuksessa selvitettiin, voiko poliittisen turbulenssin lisääntyminen lisätä tai vähentää kansalaisten kiinnittyneisyyttä politiikkaan. Vaikka tällaisiinkin muutoksiin voidaan helposti esittää teoreettisesti pätevät perusteet, ei politiikkaa kohtaan koetussa kiinnostuksessa ja demokratiaa kohtaan koetussa tyytyväisyydessä tapahtunut kuitenkaan merkittäviä muutoksia vuosina 2002–2019, vaikka etenkin 2010-luvun taitteessa Eurooppa kohtasi lukuisia ennennäkemättömän suuria poliittisia haasteita, kuten finanssi- ja pakolaiskriisin.

Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että keskeisten poliittisen kiinnittyneisyyden osatekijöiden – kiinnostus politiikkaan, sisäinen ja ulkoinen kansalaispätevyys, tyytyväisyys demokratiaan – vahvuus määräytyy alemmalla ja epämuodollisemmalla, kansallisen poliittisen kulttuurin tai sitäkin alemmilla toiminnan tasoilla, eikä se vakiintumisensa jälkeen suuresti enää muutu, kuten politiikasta kiinnostumista tutkineet ovat esittäneet (Neundorf ym. 2013; Prior 2010).

Lähteet

Aarts, Kees ja Jacques Thomassen (2008): Satisfaction with Democracy: Do Institutions Matter? *Electoral Studies* 27(1), 5–18.

Arter, David (2008): *Scandinavian Politics Today*, 2nd edition. Manchester: Manchester University Press.

Berelson, Bernard R., Paul F. Lazarsfeld ja William N. McPhee (1954): *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago, Ill.: The University of Chicago Press.

Campbell, Angus, Gerald Gurin ja Warren E. Miller (1954): *The Voter Decides.* Evanston: Row, Peterson and Co.

Dalton, Russel J. (1999): Political Support in Advanced Industrial Democracies. Teoksessa Pippa Norris (toim.): *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Delli Carpini, Michael X. ja Scott Keeter (1996): *What Americans Know about Politics and why it Matters*. New Haven: Yale University Press.

Duverger, Maurice (1967): Political Parties: Their Organization and Activity in Modern State. London: Methuen.

Easton, David (1965): *A Systems Analysis of Political Life*. New York: Wiley.

Ekengren Oscarsson, Henrik ja Lauri Rapeli (2018): Citizens and Political Sophistication. Teoksessa Russell Dalton (toim.): *Oxford Handbook of Politics*. Oxford University Press.

Emanuele, Vincenzo ja Alessandro Chiaramonte (2019): Explaining the impact of new parties in the Western European party systems. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 29(4), 490–510.

Geys, Benny (2006): Explaining Voter Turnout: A Review of Aggregate-Level Research. *Electoral Studies* 25(4), 637–663.

Geys, Benny ja Bruno Heyndels (2006): Disentangling the effects of political fragmentation on voter turnout: The Flemish municipal elections. *Economics & Politics* 18(3), 367–387.

Hansen, Tore (1994): Local Elections and Local Government Performance. *Scandinavian Political Studies* 17(1), 1–30.

Jennings, M. Kent ja Gregory Markus (1984): Partisan Orientations over the Long Haul: Results from the Three-Wave Political Socialization Panel Study. *American Political Science Review* 78(4), 1000–1018.

Karvonen, Lauri (2014): *Parties, Governments and Voters in Finland: Politics under Fundamental Societal Transformation*. Colchester: ECPR Press.

Klingemann, Hans-Dieter (1999): Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis. Teoksessa Pippa Norris (toim.): *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Koskimaa, Vesa ja Lauri Rapeli (2015): Political Socialization and Political Interest: The Role of School Reassessed. *Journal of Political Science Education* 11(2), 141–156.

Lau, Richard R. ja David P. Redlawsk (1997): Voting Correctly. *The American Political Science Review* 91(3), 585–598.

Lau, Richard R., Parina Patel, Dalia F. Fahmy ja Robert R. Kaufman (2014): Correct Voting Across Thirty-Three Democracies: A Preliminary Analysis. *British Journal of Political Science* 44(2), 239–259.

Levy, Brett L. M. (2013): An Empirical Exploration of Factors Related to Adolescents' Political Efficacy. *Educational Psychology* 33(3), 357–390.

van der Meer, Tom (2017): Political Trust and the "Crisis of Democracy". Oxford Research Encyclopedia on Political Behavior. DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.77.

Morrell, Michael E. (2003): Survey and Experimental Evidence for a Reliable and Valid Measure of Internal Political Efficacy. *The Public Opinion Quarterly* 67(4), 589–602.

Neundorf, Anja, Kaat Smets ja Gema M. García-Albacete (2013): Homemade Citizens: The Development of Political Interest during Adolescence and Young Adulthood. *Acta Politica* 48(1), 92–116.

Powell, G.B. ja Guy Whitten (1993): A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. *American Journal of Political Science* 37(2), 391–414.

Prior, Markus (2010): You've Either Got It or You Don't? The Stability of Political Interest over the Life Cycle. *Journal of Politics* 72(3), 747–766.

Rapeli, Lauri ja Sami Borg (2016): Kiinnostavaa, mutta monimutkaista: Tiedot, osallistuminen ja suhtautuminen vaikuttamiseen. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriö: Helsinki.

Schulmeister, Philipp, Matthias Büttner, Alice Chiesa, Elise Defourny, Said Hallaouy, Luisa Maggio, Dimitra Tsoulou-Malakoudi, Marc Eckhard Friedli ja Bart Van Gasse (2019): *Closer to the Citizens, Closer to the Ballot. Eurobarometer Survey 91.1 of the European Parliament A Public Opinion Monitoring Study*. The Directorate–General for Communication of the European Parliament.

Strömbäck, Jesper ja Adam Shehata (2010): Media Malaise or a Virtuous Circle? Exploring the Causal Relationships between News Media Exposure, Political News Attention and Political Interest. *European Journal of Political Research* 49(5), 575–597.

Söderlund, Peter (2019): Poliittinen luottamus vertailevasta näkökulmasta. Teoksessa Maria Bäck ja Elina Kestilä-Kekkonen (toim.): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Tormos, Raül (2019): Measuring Personal Economic Hardship and Its Impact on Political Trust During the Great Recession. *Social Indicators Research* 144(3), 1209–1232.

Verba, Sidney, Nancy Burns ja Kay Lehman Schlozman (1997): Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement. *Journal of Politics* 59(4), 1051–1072.

Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman ja Henry E. Brady (1995): *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

19 Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa?

Maria Bäck & Henrik Serup Christensen

19.1 Johdanto

Viime vuosikymmenten aikana perinteisten poliittisen osallistumisen muotojen, kuten äänestämisen ja puolueosallistumisen, on havaittu laskeneen länsimaisissa demokratioissa. Sen sijaan uudet osallistumismuodot, kuten mielenosoitukset ja poliittinen kuluttaminen, ovat lisänneet suosiotaan (Dalton 2008; Hay 2007; Mair ym. 2004; van Deth 2014). Poliittinen osallistuminen ei siis enää ole ainoastaan niin kutsuttua institutionalisoitua toimintaa, jonka kohteena on lähinnä edustuksellisen demokratian instituutiot ja poliittiset päätöksentekijät. Nykypäivänä poliittisen osallistumisen keinovalikoimaan kuuluu laaja kirjo ei-institutionalisoituja toimintamuotoja, joiden kautta kansalaiset voivat ilmaista mielipiteitään alhaalta ylöspäin ja päättää itse, miten ja milloin he osallistuvat.

Tämä kehitys on kuitenkin johtanut tiettyihin ongelmiin poliittisen osallistumisen analysoinnissa. Poliittisen osallistumisen keinovalikoiman laajentuminen haastaa perinteiset lähestymistavat osallistumisen määrittelyssä ja mittaamisessa. Yhteen osallistumismuotoon (joko institutionalisoituun tai ei-institutionalisoituun) keskittyminen voi johtaa todellisen osallistumistason yli- tai aliarviointiin (van Deth 2014, 1). Voidaan myös kyseenalaistaa kuinka rehellisiä ihmiset ovat poliittisten päämääriensä suhteen, eikä aina ole selvää, onko toiminta tosiasiassa poliittista vai ainoastaan viihteellistä. Ongelma ei myöskään ole vain akateeminen. Vaikka poliittisesti aktiivisten ihmisten osallistumisella olisikin poliittinen motiivi, saattavat heidän tavoitteensa olla epämääräisiä ja toiminnan seuraukset vaikeasti määriteltävissä. Tämä johtaa myös siihen, että päätöksentekijöiden on hankala tietää, mitä

ihmiset oikeastaan haluavat, ja jopa hyvää tarkoittavien päättäjien voi olla vaikea olla vastaanottavaisia kansalaisten vaatimuksille. Poliittisen osallistumisen kehittyminen haastaa tavallaan edustuksellisen demokratian toiminnan, koska se edellyttää, että kansalaisten vaatimukset kanavoituvat poliittiseen päätöksentekoon.

Tämä poliittisen osallistumisen kehitys, joka on todettu useassa Länsi-Euroopan maassa, koskee myös Suomea. Suomessa etenkin puolueosallistuminen on laskussa, kun taas erilainen protestiosallistuminen, poliittinen kuluttaminen ja osallistuminen verkossa on lisääntynyt (Bengtsson ja Christensen 2009). Toinen huomionarvoinen havainto on poliittisen osallistumisen eriytymiskehitys. Äänestämisen ja puolueosallistumisen on todettu kasautuvan hyväosaisille, ja etenkin niille, joilla on korkea koulutus ja tulotaso. Tämä kehityssuunta näyttää koskevan myös muita poliittisen osallistumisen muotoja (Wass ja Grönlund 2016, 30). Toisin sanoen, vaikka kansalaisille on tarjolla yhä enemmän tapoja osallistua politiikkaan, ei eriytymiskehitystä ole saatu pysäytettyä, ja ne, jotka eivät osallistu politiikkaan perinteisin tavoin, eivät myöskään näytä osallistuvan millään muilla tavoin. Tarkkoja tietoja viime vuosien kehityksestä ei toisaalta ole, ja on myös arvioitu, että kehitys on voinut kääntyä. Tämä voisi johtua esimerkiksi poliittisten puolueiden välisestä polarisaatiosta, sekä ainakin Suomen mittapuulla yhä syvemmästä kuilusta hallituksen ja opposition välillä edellisen hallituskauden aikana. Joidenkin tutkimusten mukaan tämä on voinut mobilisoida tiettyjä kansalaisryhmiä, kuten niitä, jotka sijoittavat itsensä vasemmisto–oikeisto- tai liberaali– konservatiivi-ulottuvuuksien reunoille, ja niitä, joiden subjektiivinen poliittinen tietotaso on korkea. (Pitkänen ja Westinen 2016a, 13, 20; 2016b, 7–9). Edustuksellisen demokratian kohtaamat haasteet motivoivat siten selvittämään, millä tavoin kansalaiset ilmaisevat poliittisia mieltymyksiään poliittisen osallistumisen kautta.

Tarkastelemme tässä luvussa poliittisen osallistumisen kehitystä Suomessa ja vertailemme sitä muihin Euroopan maihin. Ensin käsittelemme poliittisen osallistumisen käsitettä, sen määritelmiä sekä sitä, miten poliittisen osallistumisen on havaittu muuttuneen ajan myötä. Tämän jälkeen esittelemme eri poliittisen osallistumisen muotoja ja vertailemme niiden suosiota suomalaisten keskuudessa, käyttäen aineistoina Eduskuntavaalitutkimuksia vuosilta 2011, 2015 ja 2019. Lopuksi vertailemme suomalaisten poliittista osallistumista muiden eurooppalaisten maiden osallistumistottumuksiin European Social Survey 2016 -kyselytutkimuksen (ESS2016) avulla. Luvun päättää keskustelu siitä, mitä merkitystä löydöksillä on suomalaiselle demokratialle.

19.2 Mitä poliittinen osallistuminen on?

Poliittinen osallistuminen on oleellinen osa edustuksellista demokratiaa. Vaikka osallistumisen *määrä* on tärkeää, on myös tärkeää *miten* kansalaiset aktivoituvat, sillä kaikki osallistumismuodot eivät ole tasa-arvoisia sen suhteen, millaiset mahdollisuudet ne antavat kansalaisille vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon.

Poliittisen osallistumisen keinovalikoiman laajeneminen on tehnyt osallistumisen määrittelystä hankalaa. Monet tutkijat ovat keskustelleet poliittisen osallistumisen määritelmän laajuudesta ja esimerkiksi siitä, pitäisikö määritelmän kattaa myös sellaisia osallistumismuotoja, jotka liittyvät yhteiskunnallisiin ongelmiin tai esimerkiksi lähiyhteisöä koskeviin kysymyksiin (van Deth 2014). Hyvin kapeat osallistumisen määritelmät voivat yhtäältä johtaa liian negatiivisiin arviointeihin demokratian tilasta (esim. ”laskenut äänestysosallistuminen on merkittävä haaste demokratian legitimiteetille”), kun taas liian laajat määritelmät voivat toisaalta aliarvioida riskejä (esim. ”lisääntynyt poliittinen kuluttaminen osoittaa, että kansalaiset ovat hyvin sitoutuneita”) (van Deth 2014, 350). Kaikkien tässä luvussa tarkasteltavien osallistumismuotojen voidaan sanoa olevan ”toimintaa, jolla kansalaiset pyrkivät vaikuttamaan politiikkaan”.

Poliittisen osallistumisen eri muodot voivat kuitenkin erota merkittävästi toisistaan. Tarjotakseen helpommin ymmärrettävän ratkaisun käsitteellisiin ongelmiin, van Deth (2014) on laatinut poliittisen osallistumisen käsitekartan, joka koostuu objektiivisista kriteereistä tai säännöistä, joiden on täytyttävä, jotta toiminta voidaan luokitella ”poliittiseksi osallistumiseksi”. Käsitekartassa tarkoituksena on lähteä liikkeelle operationaalisesta määritelmästä, joka erittelee ne tarkat ominaisuudet, jotka liittyvät kuhunkin osallistumismuotoon. Ensinnäkin, suurimmassa osassa poliittisen osallistumisen määritelmiä lähtökohtana on se, että ne liittyvät *käyttäytymiseen*. Poliittinen osallistuminen nähdään siis jonkinlaisena toimintana. Näin ollen pelkästään poliittinen kiinnostuneisuus tai se, että seuraa uutisia ei ole riittävä kriteeri poliittiselle osallistumiselle (van Deth 2014, 352). Toiseksi, toiminnan on oltava vapaaehtoista ja sen on perustuttava vapaalle tahdolle, eli se ei voi olla voiman, painostuksen tai uhkailun seurausta. Kolmanneksi, toiminnan on oltava sellaista, että sen keskeisinä toimijoina ovat ”tavalliset kansalaiset”. Poliitikkojen, lobbareiden tai virkamiesten toimintaa ei siis tämän määritelmän mukaan lasketa poliittiseksi osallistumiseksi. Termi ”kansalainen” on siten sisällytetty määritelmään korostamaan toiminnan ei-ammattimaista ja palkatonta luonnetta. Neljänneksi, jotta poliittisen osallistumisen määritelmä täyttyy, tulisi toiminnan kohdistua poliittisen järjestelmään sekä poliittisiin eliitteihin ja päätöksentekijöihin (van Deth 2014, 354–356). Jos nämä neljä kriteeriä täyttyvät, saadaan *minimalistinen* määritelmä poliittisesta osallistumisesta, johon sisältyy ”institutionaalisia” toiminnan muotoja, kuten äänestäminen, puolueiden tai ehdokkaiden tukeminen ja yhteydenotot poliitikkoihin (van Deth 2014, 354–356).

Viime vuosina käyttöön on kuitenkin otettu monia uusia osallistumistapoja, joista osa tapahtuu poliittisen areenan ulkopuolella. Kuitenkin, kuten esimerkiksi Hay toteaa, nämä toimintamuodot voivat ”vastata huolenaiheisiin, jotka ovat muodollisesti poliittisesti tunnustettuja, ja joihin voi liittyä ajankohtaisia lainsäädännöllisiä tai diplomaattisia tavoitteita” (Hay 2007, 75). Ottaakseen kantaa muuttuviin olosuhteisiin, van Deth (2014, 357–360) esittelee muutamia lisäsääntöjä laajentaakseen minimalistista määritelmää ”*kohdennettuihin*” (*targeted*) ja ”*motivoiviin*” (*motivational*) määritelmiin. Poliittisen osallistumisen *kohdennettujen määritelmien* keskeinen piirre on se, että ne sallivat toiminnan, joka ei ainoastaan tapahdu poliittisen järjestelmän sisällä, vaan on myös kohdistettu siihen. Rauhanomaiset mielenosoitukset, vetoomusten allekirjoittaminen ja muu aktivismi, joka voidaan laskea eliittiä haastavaksi, sopisivat poliittisen osallistumisen kohdennettuihin määritelmiin. Joissakin tapauksessa kohdennetut määritelmät voivat sisältää myös sellaisia toimintamuotoja, joiden tarkoituksena on ratkaista kollektiivisia tai yhteiskunnallisia ongelmia hyödyntämällä muunlaista kansalaistoimintaa, kuten esimerkiksi vapaaehtoistyötä (van Deth 2014, 357–358, 361). Poliittisen osallistumisen *motivoivat määritelmät* sallivat tämän lisäksi toiminnan, jolla pyritään ilmaisemaan poliittisia tavoitteita tai aikomuksia. Nämä määritelmät kattavat esimerkiksi poliittisen kuluttamisen (boikotoinnin tai nk. ”buykotoinnin”, eli vaihtoehtoisten tuotteiden ostamisen eettisistä tai poliittisista syistä). Vaikka tällainen toiminta on usein individualistista ja personoitua, se on kuitenkin poliittisen osallistumisen muoto, jolla ihmiset tietoisesti pyrkivät vaikuttamaan esimerkiksi markkinatoimijoihin ilmaistakseen mielipiteensä oikeudenmukaisuudesta, kestävästä kehityksestä ja hyvistä työolosuhteista (Micheletti 2003, 1; van Deth 2014, 359–361).

Tunnistettaessa eroavaisuuksia eri poliittisten osallistumismuotojen välillä, jokseenkin helpompi lähestymistapa on erotella toisistaan institutionaaliset ja ei-institutionaaliset osallistumistavat (Kaase 1999; Klingemann ja Fuchs 1995; Marien ym. 2010). *Institutionaalisella osallistumisella* tarkoitetaan sellaista poliittista toimintaa, joka tapahtuu olemassa olevien poliittisten instituutioiden puitteissa, ja joka yleensä kohdistuu poliittisiin toimijoihin ja puolueisiin. Tällainen ”sovinnainen” toiminta on yleensä säännöllistä ja myös laillista (Bengtsson 2008, 122). Äänestäminen vaaleissa, puolueosallistuminen ja yhteydenotot poliitikkoihin ovat institutionaalisen poliittisen osallistumisen tavallisimpia muotoja. Suoran demokratian prosessit, kuten kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset voidaan myös luokitella institutionaalisiksi osallistumismuodoiksi, koska niiden tarkoituksena on vaikuttaa formaaleihin poliittisiin päätöksiin.

Ei-institutionaaliseen osallistumiseen puolestaan sisältyy epäsäännöllisemmät aktiviteetit, johon liittyy suoraa toimintaa ja joka usein keskittyy johonkin tiettyyn asiaan tai teemaan, kuten ympäristöön, ihmisoikeuksiin tai syrjinnän vastaiseen toimintaan (Norris 2002). Vaikka nämä osallistumismuodot ovat osa elinvoimaista demokraattista yhteiskuntaa ja niitä suojaavat kansalaisoikeudet ja poliittiset perusoikeudet, ne eivät ole viranomaisten valvonnassa. Nämä ei-institutionaaliset käytännöt ovat usein kansalaisten alulle panemia

ja siten alhaalta ylöspäin suuntautuvia. Ne eivät myöskään ole välttämättä täysin uusia ja ne voivat kuulua poliittisen päätöksenteon piiriin, mutta näin ei aina ole (Marien ym. 2010, 188). Poliittinen kuluttaminen, eli kuluttaminen, jonka tarkoituksena on ottaa kantaa sosiaalisesti tai poliittisesti kyseenalaisiin markkinakäytäntöihin, kohdistuu usein suuriin, monikansallisiin yhtiöihin (Boström ym. 2018).

Vaikka erottelu voi olla teoreettisesti järkevää, on joskus vaikea sanoa, onko tietty toiminta institutionaalista vai ei-institutionaalista. Esimerkiksi vetoomusten allekirjoittamista pidetään tavallisesti ei-institutionaalisena toimintana, mutta mikäli ne voidaan allekirjoittaa virallisissa vetoomusjärjestelmissä, jonka jälkeen allekirjoitukset luovutetaan parlamentille, ne voidaan myös nähdä institutionaalisena toimintana.

On joka tapauksessa tärkeää olla tietoinen toimintatapojen välisistä eroista, koska niiden yhteiskunnalliset vaikutukset eroavat toisistaan huomattavasti. Institutionaalinen osallistuminen on kytköksissä muodolliseen poliittiseen järjestelmään, ja se kanavoi kansalaisten poliittiset vaatimukset suoraan poliittiseen päätöksentekoon. Ei-institutionaalisen toiminnan merkitys ei ole yhtä selkeä; se ei välttämättä rajoitu muodolliseen poliittiseen päätöksentekoon, vaan voi kohdistua kaikenlaisiin yrityksiin, yhdistyksiin ja organisaatioihin. Uudet digitaaliset kanavat ja internet ovat mahdollistaneet sen, että useat poliittisen osallistumisen muodot, kuten esimerkiksi vetoomusten allekirjoittaminen ja kansalaisaloitteiden vireillepano, ovat helpottuneet. Verkko-osallistuminen ohitetaan kuitenkin usein nk. ”klikkausaktivismina” tai ”slaktivismina”, eli symbolisena osallistumisena verkossa mielipiteen ilmaisemiseksi, jolla on kuitenkin todellisuudessa vain vähäinen vaikutus poliittisiin asioihin (Karpf 2010).

Koska kansalaisten osallistumisella on vaikutuksia demokratian toimintaan, on tärkeää tutkia osallistumisen suuntauksia. Teemme näin Suomen osalta tutkimalla suomalaisten poliittista osallistumista 2011–2019.

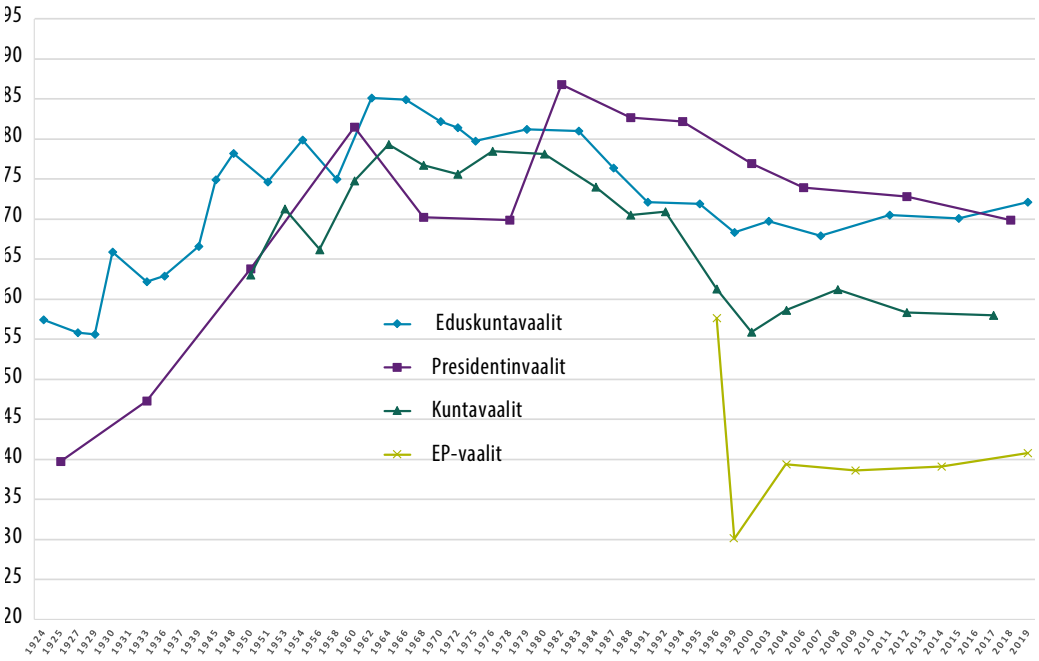
19.3 Poliittinen osallistuminen Suomessa 2011–2019

Seuraavaksi käytämme kansallisia vaalitutkimusaineistoja vuosilta 2011, 2015 ja 2019 tarkastellaksemme ajallista kehitystä ja sitä, minkälaisia institutionaalisia ja ei-institutionaalisia poliittisen osallistumisen muotoja suomalaiset mieluiten käyttävät.

Kuviossa 19.1 on eritelty suomalaisten äänestysaktiivisuus Suomen itsenäisen ajan yleisissä vaaleissa. Äänestysaktiivisuus riippuu esimerkiksi siitä, mitkä vaalit on kyseessä (vaalien näkyvyys), kuinka usein vaaleja järjestetään ja kuinka kiinnostaviksi kansalaiset kokevat eri vaalit (Borg ja Kestilä-Kekkonen 2017, 56). Kuviossa on havaittavissa myös

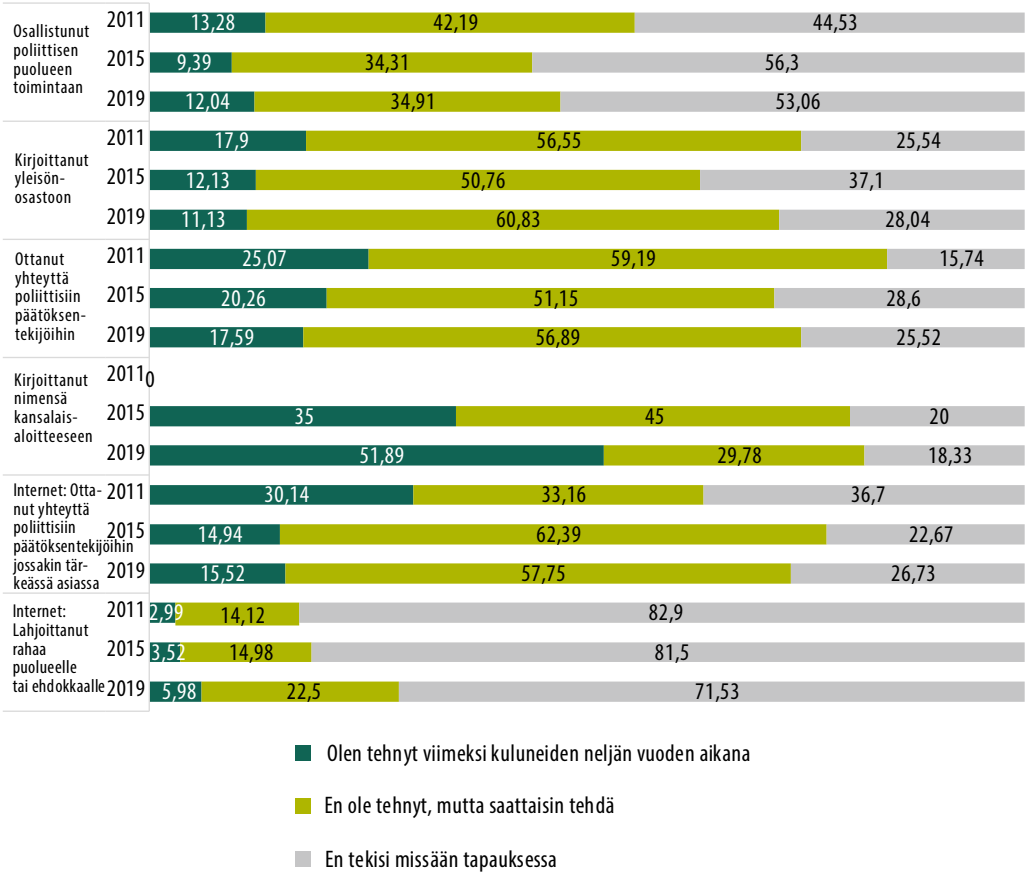
suomalaisten äänestysaktiivisuuden tason lasku, mikä näyttäisi tukevan oletusta perinteisen poliittisen osallistumisen ja poliittisten puolueiden mobilisointivoiman hiipumisesta. Äänestysaktiivisuus näyttää laskeneen niin presidentti-, eduskunta-, kunta- kuin europarlamenttivaaleissakin (ks. myös Raiskila ja Wiberg 2017, 46).

Kuvio 19.1 Suomalaisten äänestysaktiivisuus eri vaaleissa (%) 1924–2019.

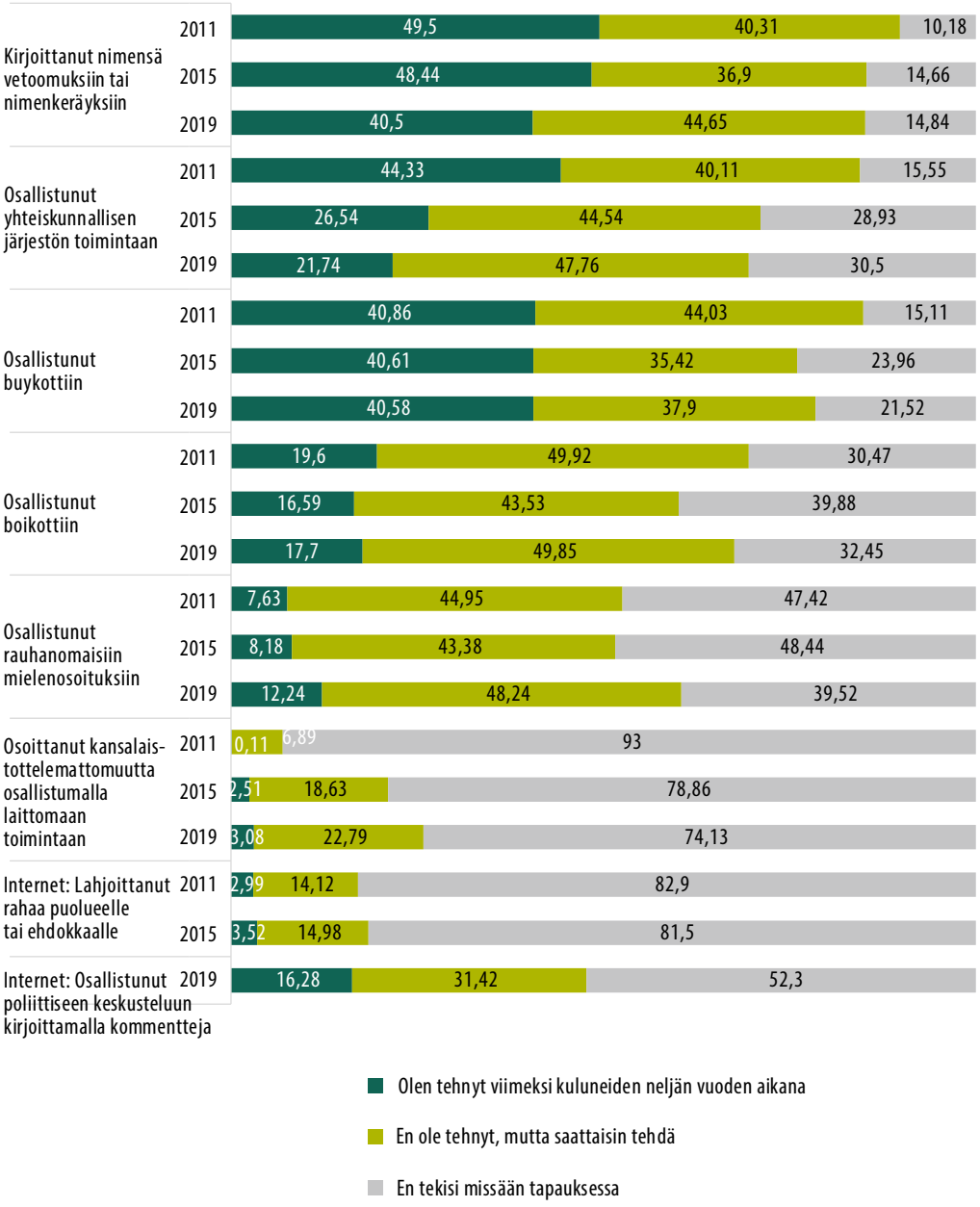
Kuvio 19.2 osoittaa millä tavoin suomalaiset osallistuivat institutionaaliseen toimintaan kolmen viimeisen vaalitutkimusaineiston perusteella, ja kuviossa 19.3 esitellään vastaavat tulokset koskien ei-institutionalisoitunutta osallistumista.

Kuvio 19.2 Osallistunut institutionaaliseen poliittiseen toimintaan 2011–2019 (%).

Useimpien aktiviteettien osalta osallistuminen on hiukan laskenut tai pysynyt suunnilleen samana. Tähän on kuitenkin havaittavissa kaksi merkittävää poikkeusta. Ensinnäkin, vuonna 2012 käyttöön otetusta kansalaisaloitteesta on tullut erittäin suosittu osallistumistapa suomalaisten keskuudessa. Noin 35 prosenttia kertoi hyödyntäneensä mahdollisuutta tukea aloitteita vuonna 2015, ja aktiivisten osuus nousi lähes 52 prosenttiin vuoteen 2019 mennessä, jolloin se oli suosituin kaikista kuviossa 19.2 luetelluista osallistumismuodoista. Ei siis ole epäilystäkään siitä, että mahdollisuudesta tukea kansalaisaloitteita on tullut suosittu tapa pyrkiä vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon Suomessa. Eri organisaatioissa vapaaehtoistyötä tekevien kansalaisten osuus oli puolestaan noin 44 prosenttia vuonna 2011, mutta se laski hieman yli 21 prosenttiin vuoteen 2019 mennessä. Näyttäisi siis siltä, että vapaaehtoisjärjestöjen toimintaa ei enää pidetä yhtä hyvänä tapana edistää poliittisia mieltymyksiä kuin aiemmin.

Kuvio 19.3 Osallistunut ei-institutionaaliseen poliittiseen toimintaan 2011–2019 (%).

Toinen huomionarvoinen tulos on, että kansalaisaloitetta lukuun ottamatta ei-institutionaaliset osallistumistavat ovat nostaneet kannatustaan verrattuna institutionalisoituun toimintaan. Siitä huolimatta kaikki muut osallistumismuodot, joita yli 20 prosenttia kansalaisista oli käyttänyt edellisen neljän vuoden aikana, olivat ei-institutionaalisia poliittisen osallistumisen muotoja, kuten vetoomusten allekirjoittaminen tai poliittinen kuluttaminen

(boikotointi). Vetoomusten allekirjoittaminen poliittisena osallistumisena on luonteeltaan melko samanlaista kuin kansalaisaloitteiden allekirjoittaminen, vaikka eroja löytyy etenkin siinä, miten poliittiset päätöksentekijät käsittelevät niitä. Poliittinen kulutus, eli boikotointi tai tuotteiden ostaminen eettisten tai poliittisten arvojen perusteella, on myös suosittua toimintaa, kuten muuallakin maailmassa (Boström ym. 2018, 14).

Vaikka selvää nousevaa trendiä ei ole havaittavissa, niin se, että suuri osa kansalaisista osallistuu näillä tavoin politiikkaan osoittaa, että poliittinen osallistuminen on levinnyt vaaliuurnilta supermarkettiin (Stolle ym. 2005). Mielenosoitukset, olivatpa ne rauhanomaisia tai jopa väkivaltaisiakin, ovat Suomessa edelleen suhteellisen harvinaisia. Osallistuminen mielenosoituksiin liittyy luonnollisesti myös siihen, mitä asiakysymyksiä agendalle milloinkin nousee ja siihen, kuinka paljon mielenosoituksia omalla paikkakunnalla tai lähiseudulla yleensä järjestetään (Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014, 53). Siitä huolimatta, että rauhanomaisten mielenosoitusten määrä kasvoi jonkin verran vuonna 2019, jolloin noin 12 prosenttia vastaajista ilmoitti osallistuneensa mielenosoituksiin, merkittävin tapahtunut kehitys on se, että suuri osa kansalaisista ei kokonaan sulje pois mahdollisuutta osallistua mielenosoituksiin. Vaikuttaisi siltä, etteivät suomalaiset mielellään halua osallistua kiistanalaiseen toimintaan, mutta toisaalta tähän voi myös liittyä sosiaalisen hyväksynnän vinoumaa, eli sitä, että vastaajat ovat taipuvaisia antamaan sosiaalisesti toivottavia vastauksia hankaliin tai arkaluontoisiin kysymyksiin (ks. De Waele 2015).

Aineistoista käy ilmi, että internetissä tapahtuvat osallistumismuodot ovat lisänneet suosiotaan. Etenkin rahan lahjoittaminen on erityisen yleistä verkossa. On ehkä hieman yllättävää, että tämä osallistuminen ei ole lisääntynyt yhtäjaksoisesti ajan myötä, mutta toisaalta trendien seuraaminen on hankalaa, koska uusia suosittuja osallistumismuotoja nousee jatkuvasti esiin muun muassa tekniikan kehittyessä. Jotta tämä voidaan ottaa huomioon, ajan myötä on myös tarpeen mukauttaa kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja, mikä puolestaan edelleen vaikeuttaa verkko-osallistumisen suosion arvioimista. Laajempi tulkinta voisi kuitenkin olla se, että internetin rooli on vakiintunut poliittisen osallistumisen areenana, vaikka se ei olekaan kaiken kattava väline osallistumiseen.

Nämä huomiot tukevat yleisesti tulkintaa, että yksilöllisemmät osallistumismuodot, joihin aktivistit voivat osallistua silloin kuin heille itselleen sopii, ovat syrjäyttämässä kollektiivisempia osallistumismuotoja (Micheletti 2003). Seuraavaksi tarkastelemme, missä määrin nämä havainnot poliittisesta osallistumisesta toistuvat eurooppalaisessa aineistossa.

19.4 Suomi kansainvälisessä vertailussa

Tutkimukset osoittavat, että maat voivat poiketa toisistaan poliittisen osallistumisen tason (määrän) mukaan, mutta myös osallistumismuotojen suosion ja keinovalikoimien suhteen. Maiden välisiä eroja poliittisessa osallistumisessa on kuitenkin vaikea tutkia, koska on paljon eri yksilö- ja kontekstitason tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa tuloksiin. Esimerkiksi äänestysosallistumiseen vaikuttavat maiden erilaiset vaali- ja puoluejärjestelmät sekä vaihtelevat institutionaaliset ominaispiirteet (Blais ja Dobryzynska 1998). Joissakin maissa, kuten Belgiassa ja Luxemburgissa on äänestyspakko, jonka on todettu nostavan äänestysaktiivisuutta. Toisissa maissa, kuten esimerkiksi Sveitsissä, kansanäänestysinstituutiolla on vahvat perinteet, mikä osaltaan vaikuttaa osallistumistottumuksiin. Vaikka aktiivisesti käytetyt suoran demokratian keinot voivat joskus lisätä poliittista kiinnostusta ja osallistumista, ne voivat toisinaan myös johtaa poliittiseen ”väsymykseen” mikäli niitä käytetään usein (Blais ja Dobryzynska 1998; Bühlmann ja Freitag 2006, 18–20). Muut tekijät, kuten väestön sosiodemografinen rakenne ja asenneilmapiiri voivat niin ikään vaikuttaa siihen, minkälaisia osallistumismuotoja suositaan (Blais ja Dobryzynska 1998; Bühlmann ja Freitag 2006 21–22; Norris 2004; Verba ja Nie 1972).

Seuraavaksi tarkastelemme useita eri institutionaalisia ja ei-institutionaalisia osallistumismuotoja ja vertailemme Suomea muihin Euroopan maihin. Äänestysosallistumisen vertailussa käytämme IDEA:n (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) keräämää rekisteridataa, mutta muiden aktiviteettien osalta on hankalampaa löytää vertailukelpoista aineistoa, joka kattaisi useamman Euroopan maan. Tässä luvussa käytämme European Social Survey -aineistoa vuodelta 2016 (ESS2016). On kuitenkin muistettava, että koska kyseessä on eri aineisto kuin kuvioissa 2 ja 3 käytetyt Eduskuntavaalitutkimukset, prosenttiluvut vaihtelevat jonkin verran. ESS2016-aineisto mahdollistaa kuitenkin maiden välisen vertailun.

Esittelemme seuraavaksi karttoja, joissa Euroopan maat on jaettu neljään ryhmään eri osallistumistapojen suhteen, ja joissa minimi- ja maksimiarvojen välit on suurin piirtein yhtä suuret:

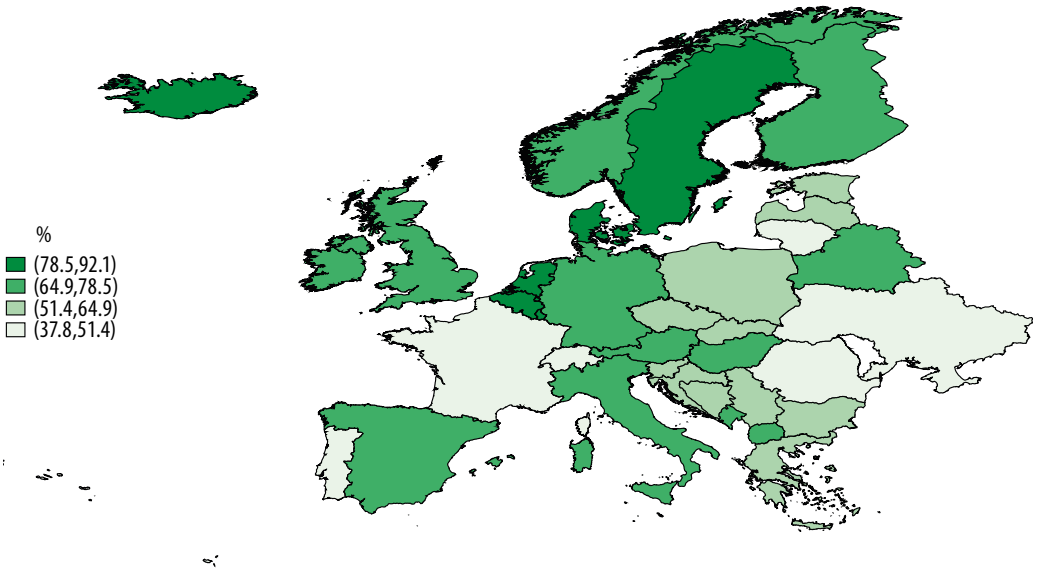
1. Alin taso
2. Alempi keskitaso
3. Ylempi keskitaso
4. Ylin keskitaso.

Maiden värit riippuvat siis siitä, kuinka suuri osuus vastaajista on osallistunut kyseessä olevaan toimintaan, ja mihin seuraavista ryhmistä maa sijoittuu. Tämä antaa käsityksen Suomen sijainnista suhteessa muihin Euroopan maihin ottaen samalla huomioon, että osallistumisaste vaihtelee eri osallistumismuotojen välillä.

19.5 Institutionaalinen poliittinen osallistuminen

Äänestäminen. Seuraava kuvio (19.4) osoittaa äänestysosallistumisen tason eri Euroopan maissa edellisissä parlamenttivaaleissa[37].

Kuvio 19.4 Äänestäminen kansallisissa parlamenttivaaleissa (IDEA, kotimaan äänestysprosentti).

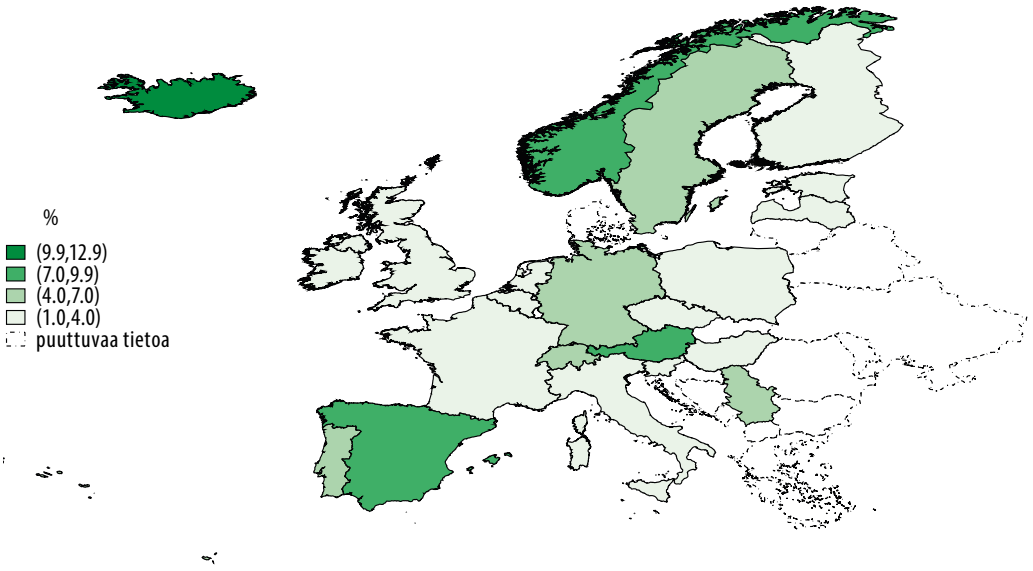
Kansainvälisen IDEA:n (*International Institute for Democracy and Electoral Assistance*) mukaan äänestysprosentti Suomessa oli 68,7 prosenttia, kun mukaan luetaan ulkomailla asuvat suomalaiset[38]. Suomi sijoittuu näin ollen muiden Pohjoismaiden alapuolelle äänestysaktiivisuudessa. Äänestysprosentti oli Ruotsissa 87,2 prosenttia, Tanskassa 84,6 prosenttia ja Islannissa 79,2 prosenttia. Suomi sijoittuu ylemmän keskitason ryhmään verrattuna esimerkiksi Yhdistyneeseen kuningaskuntaan (68,9 %), Unkariin (69,7 %) ja Irlantiin (65,1 %). Vaikka Suomi ei kuulu äänestysprosenttien vertailussa kärkijoukkoon, on Suomen äänestysprosentti kuitenkin eurooppalaisessa vertailussa melko korkea.

37 "Edellisten parlamenttivaalien" ajankohta on maittain seuraava: 2019 (Belgia, Suomi, Tanska, Itävalta, Espanja, Viro, Puola, Kreikka, Portugali, Ranska, Sveitsi, Valkovenäjä, Ukraina, Moldova, Andorra); 2018 (Luxemburg, Ruotsi, Italia, Latvia, Slovenia, Unkari, Bosnia ja Hertsegovina); 2017 (Malta, Alankomaat, Saksa, Yhdistynyt kuningaskunta, Tšekki, Bulgaria, Norja, Albania, Liechtenstein); 2016 (Kypros, Irlanti, Slovakia, Kroatia, Liettua, Romania, Islanti, Montenegro, Serbia). Lähde: IDEA Voter Turnout Database. Https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout (haettu 15.12 2019).

38 Tavallinen tapa raportoida äänestysosallistumista Suomessa on sulkea pois ulkosuomalaiset. Mikäli ulkosuomalaisia ei lasketa mukaan, äänestysprosentti vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli 72,1 prosenttia. Lähde: Https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaalit.html (haettu 15.12 2019).

Puolueissa toimiminen. Kuvio 19.5 kertoo, missä määrin eurooppalaiset ilmoittavat toimineensa poliittisessa puolueessa tai poliittisessa ryhmässä viimeisen 12 kuukauden aikana. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että puoluejäsenyydet ovat vähentyneet huomattavasti Länsi-Euroopassa viime vuosikymmeninä (Mair ja van Biezen 2001; van Biezen ja Poguntke 2012).

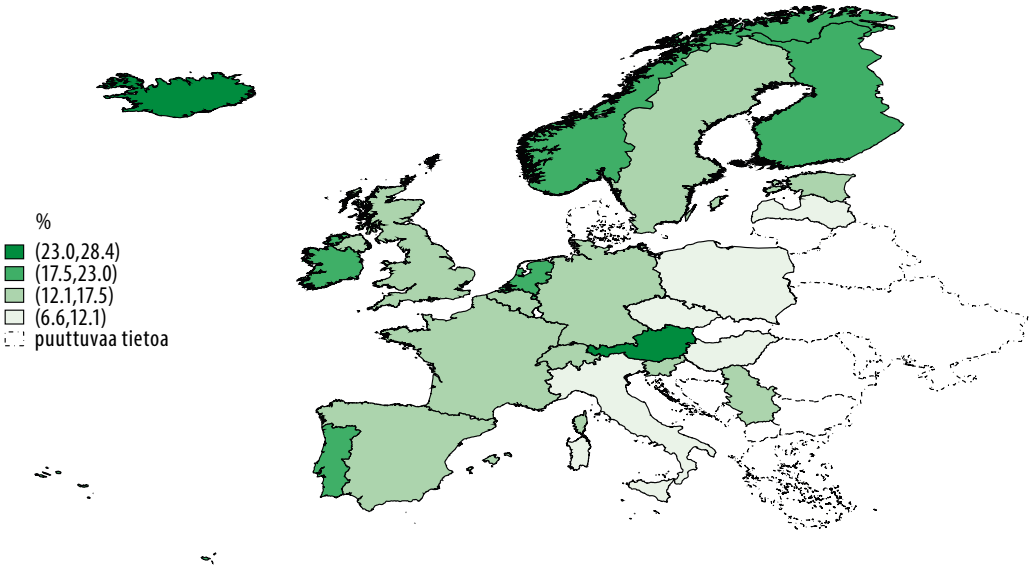
Kuvio 19.5 Toiminut jossain puolueessa tai poliittisessa ryhmässä (European Social Survey 2016).

ESS2016-aineiston mukaan vain 3,3 prosenttia vastaajista ilmoitti toimineensa jossain puolueessa tai poliittisessa ryhmässä viimeisen 12 kuukauden aikana, mikä asettaa Suomen alimpaan ryhmään eurooppalaisessa vertailussa. Tämä luku on tosin huomattavasti pienempi kuin vastaava luku kansallisissa eduskuntavaalitutkimuksissa (FNES) 2011–2019, joissa puolueaktiivien määrä vaihtelee noin 9,4 prosentista 13,3 prosenttiin. Erot puoluetoiminnassa ovat melko pienet eri puolilla Eurooppaa. Kärkipaikkaa pitää Islanti, jossa 12,9 prosenttia vastaajista kertoi osallistuneensa jonkun poliittisen puolueen tai ryhmän toimintaan. Tämä näyttäisi tukevan aiempia havaintoja siitä, että puolueet ovat menettämässä otettaan poliittisten mielipiteiden keskeisenä kanavoijana Euroopassa.

Yhteydenotot poliitikkoihin. Kuviossa 19.6 esitetään, minkälaisia eroja eri maiden vastaajien välillä on siinä, olivatko he olleet yhteydessä poliitikkoihin, hallitukseen tai paikallisiin virkamiehiin viimeisen 12 kuukauden aikana. Moniin muihin poliittisen osallistumisen muotoihin verrattuna yhteydenpito poliitikkoihin tai viranomaisiin vaatii usein huomattavasti aikaa ja mielenkiintoa, puhumattakaan välttämättömästä kansalaispätevyydestä, johon liittyy tieto siitä, kehen viranomaiseen tulisi olla tietyn asian tiimoilta yhteydessä (ks. Stolle ja Hooghe 2011).

Kuvio 19.6 Ottanut yhteyttä poliitikkoon tai valtion tai kunnan virkamieheen (European Social Survey 2016).

Muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaiset ovat suhteellisen aktiivisia ottamaan yhteyttä päättäjiin – ESS2016-aineiston perusteella lähes 19 prosenttia vastaajista ilmoitti tehneensä niin, ja Suomi sijoittuu tämän osallistumismuodon suhteen ylemmälle keskitasolle. Ylimmän tason ryhmässä ovat ainoastaan Itävalta (23,3 prosenttia) ja Islanti (28,4 prosenttia). Tässä tapauksessa ESS2016-aineisto on verrattavissa Eduskuntavaalitutkimukseen, jonka mukaan yhteydenotot poliitikkoihin ja virkamiehiin ovat vähentyneet noin 25 prosentista vuonna 2011 vajaaseen 18 prosenttiin vuonna 2019. Tulokset osoittavat, että suomalaiset eivät ainakaan yleisesti ottaen ole vieraantuneita päätöksentekijöistä. Saattaa kuitenkin olla, että tietyt erityiskysymykset ajavat kansalaisia ottamaan yhteyttä päätöksentekijöihin, kun taas ideologiset jakolinjat motivoivat heitä tekemään puoluetyötä.

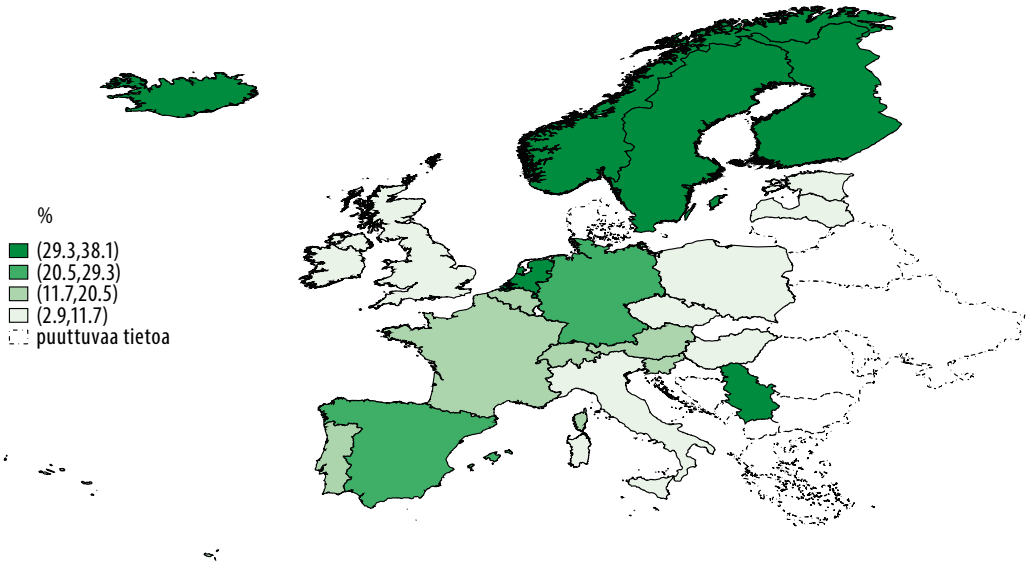
Seuraavat toimintatavat, joiden käyttämistä tulemme tarkastelemaan, on tässä luokiteltu ei-institutionaaliseksi osallistumiseksi, jonka ei välttämättä ole tarkoitus vaikuttaa virallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin vaan esimerkiksi kiinnittää huomiota yhteiskunnallisiin tai sosiaalisiin ongelmiin tai epäkohtiin.

Osallistuminen muissa järjestöissä tai yhdistyksissä. Robert Putnam (1993; 2000) teki 1990-luvulla tunnetuksi sosiaalisen pääoman[39] teorian, joka käsittää muun muassa erilaisen vapaaehtoistyön ja järjestöosallistumisen. Näiden on todettu vaikuttavan myönteisesti

39 Putnamin (2000, 19) mukaan sosiaalinen pääoma tarkoittaa yksilöiden välisiä siteitä, sosiaalisia verkostoja sekä niistä syntyviä vuorovaikutuksen ja luottamuksen normeja.

myös poliittiseen osallistumiseen. Tarkastelemme seuraavaksi, missä määrin eurooppalaiset ilmoittivat toimineensa muissa organisaatioissa (ts. poliittisten puolueiden lisäksi) viimeisen 12 kuukauden aikana (kuvio 19.7).

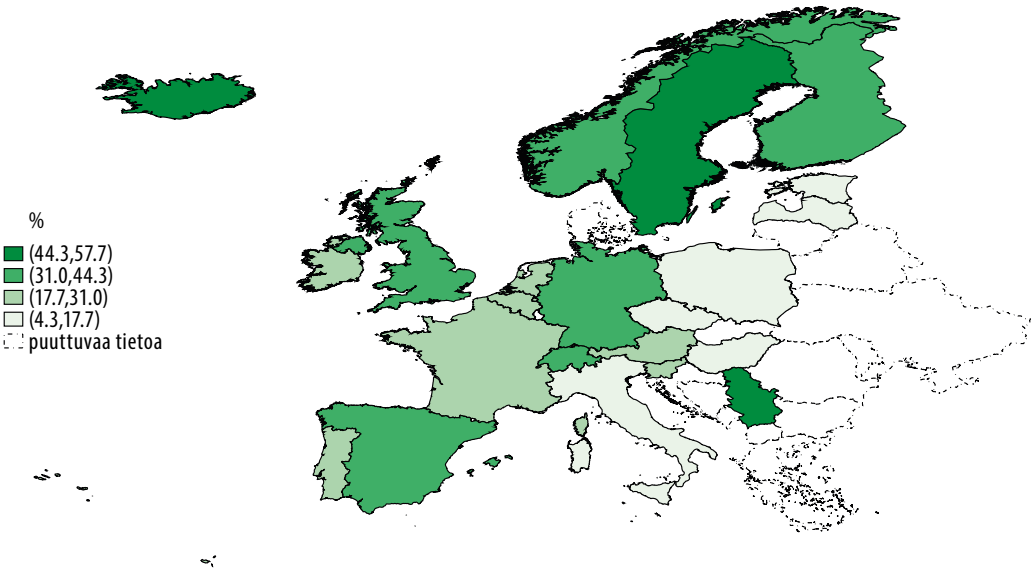
Kuvio 19.7 Toiminut jossain muussa järjestössä tai yhdistyksessä (European Social Survey 2016).

ESS2016-aineistossa 38,1 prosenttia suomalaisista kertoi työskennelleensä muissa organisaatioissa tai järjestöissä edistääkseen poliittisia tavoitteitaan, ja Suomi onkin muiden Pohjoismaiden kanssa aktiivisimpia tämän osallistumismuodon harjoittamisessa. Tulos on korkeampi ESS2016-aineistossa kuin Eduskuntavaalitutkimuksessa 2019. Vaikka tämä kansainvälinen vertailu osoittaa, että organisaatioissa toimiminen ja järjestöaktiivisuus on Suomessa verrattain korkeaa, on kuitenkin huomioitava, että Eduskuntavaalitutkimuksia tarkastellessa aktiivisuus näyttää heikentyneen huomattavasti viime vuosikymmenen aikana.

Vetoomusten allekirjoittaminen. Vetoomusten ja kansalaisadressien allekirjoittaminen (kuvio 19.8) on ollut kansalaisille perinteinen tapa ilmaista huolenaiheitaan, ja vetoomusten määrä on viime vuosikymmeninä kasvanut räjähdysmäisesti. Samalla niiden kirjo on laajentunut ja toimijat, joita vetoomuksilla halutaan tavoittaa ja joille ne on suunnattu, ovat monipuolistuneet.

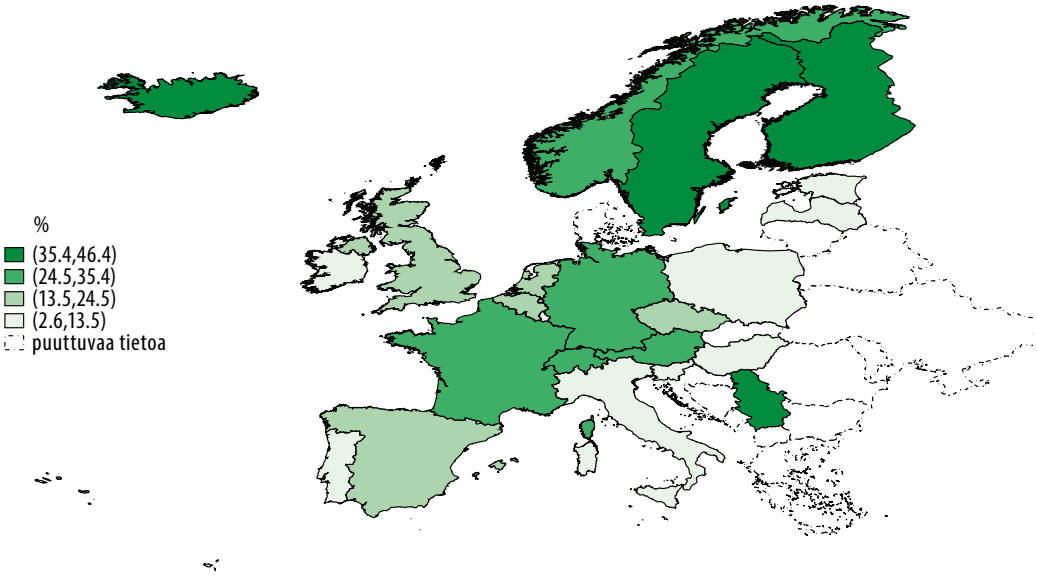
Kuvio 19.8 Allekirjoittanut kansalaisadressin tai -vetoomuksen (European Social Survey 2016).

Suomi sijoittuu jälleen kerran ylemmälle keskitasolle maavertailussa – ESS2016-aineiston mukaan 35,6 prosenttia suomalaisista ilmoitti allekirjoittaneensa vetoomuksen viimeisen 12 kuukauden aikana. Luku on hieman alhaisempi kuin vastaava luku Eduskuntavaalitutkimuksessa 2019, jonka mukaan hieman yli 40 prosenttia vastaajista oli osallistunut allekirjoittamalla vetoomuksen viimeisen *neljän vuoden* aikana. Ei siis ole epäilystäkään, että tämä on suosittu osallistumistapa Suomessa. Aktiivisempia vetoomusten suhteen oltiin ainoastaan Islannissa, Ruotsissa, Serbiassa ja Norjassa.

Tuotteiden boikotointi. Kuten aiemmin todettiin, tuotteiden boikotointi (kuvio 19.9) on poliittisen kuluttamisen muoto, jota ihmiset tekevät tietoisesti halutessaan vaikuttaa esimerkiksi markkinatoimijoihin ja kiinnittää huomiota oikeudenmukaisuuteen, kestävään kehitykseen tai kehittyvien maiden työolosuhteisiin (Micheletti 2003, 1; van Deth 2014, 359–361).

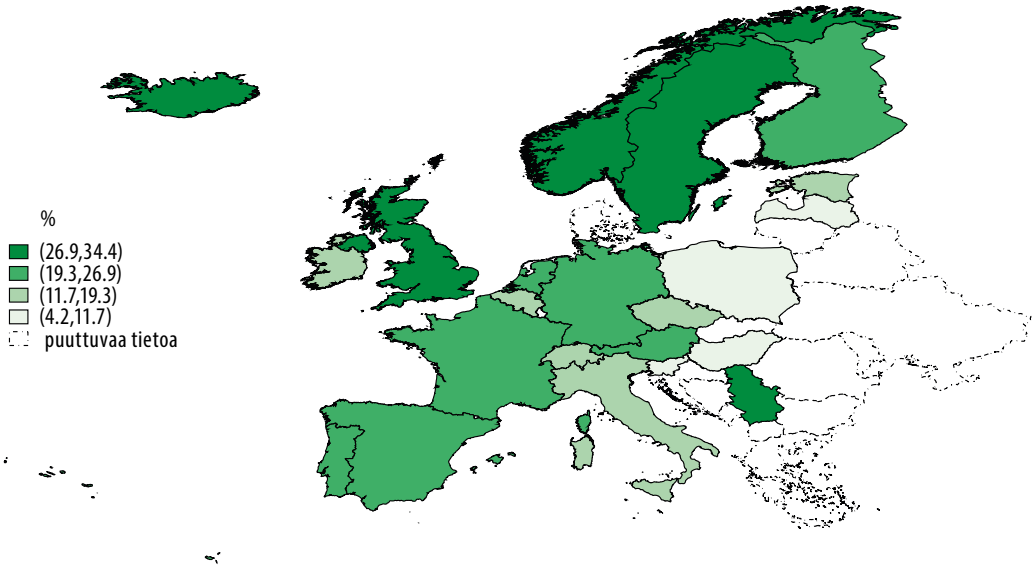
Kuvio 19.9 Boikotoinut tiettyjä tuotteita (European Social Survey 2016).

ESS2016-maavertailussa Suomi sijoittuu kärkiryhmään tuotteiden tai yritysten boikotoinnissa. Lähes 37 prosenttia vastaajista ilmoitti käyttäneensä boikotointia osana poliittisen osallistumisen keinovalikoimaa, mikä on korkeampi prosenttiluku kuin vastaava osuus Eduskuntavaalitutkimuksissa 2011, 2015 ja 2019. ESS2016-tutkimuksen mukaan suomalaiset, islantilaiset, ruotsalaiset ja serbialaiset ovat kaikista eniten taipuvaisia laajentamaan politiikkaa supermarkettiin.

Osallistuminen verkossa. Internetin on usein sanottu tuovan mukanaan uusia, potentiaalisia keinoja vahvistaa demokraattista osallistumista tarjoamalla sille uuden osallistumisen areenan. Toisaalta on myös pelätty, että ”klikkausaktivismista” eli ”kliktivismistä” on tullut liian helppoa ja sen on pelätty vesittävän koko verkko-osallistumisen merkityksen. Ihmiset voivat myös passivoitua, kun yhä useammat vetoomukset, sähköiset kyselyt ja kommentit jäävät valtavassa informaatiotulvassa ilman huomiota (Karpf 2010). Seuraavaksi vertaillaan maiden välisiä eroja siinä, kuinka suuri osuus vastaajista oli jakanut poliittista sisältöä verkossa viimeisen 12 kuukauden aikana (kuvio 19.10).

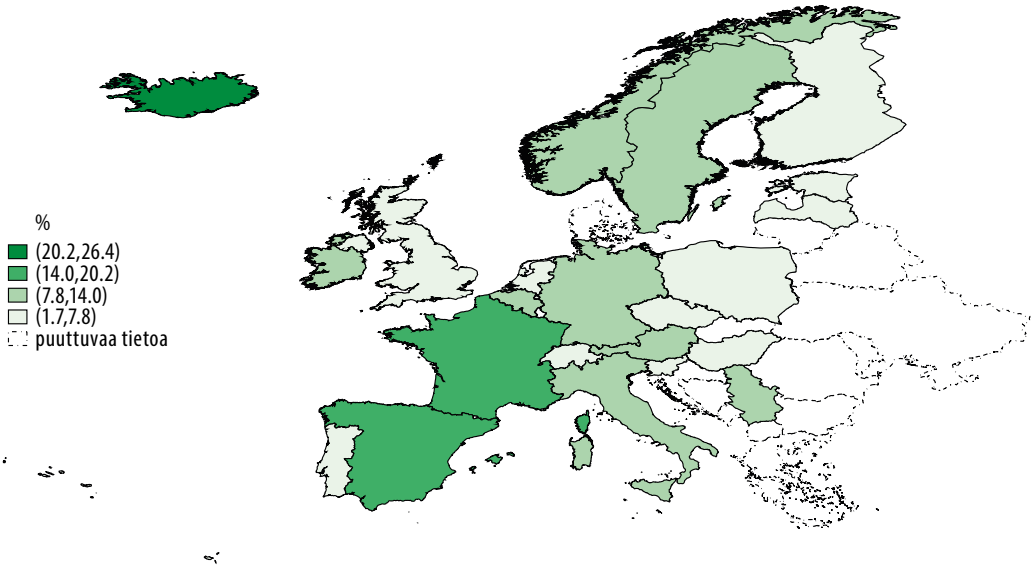
Kuvio 19.10 **Osallistuminen verkossa (European Social Survey).**

ESS2016 mukaan verkossa osallistumisesta on odotetusti tullut suosittua kaikkialla Euroopassa, ja Suomi sijoittuu siinä ylemmän keskitason ryhmään: noin 21 prosenttia vastaajista kertoi osallistuneensa politiikkaan internetissä. Myös Eduskuntavaalitutkimukset osoittavat, että suomalaiset käyttävät internetiä yhä useammin ilmaistakseen poliittisia mielipiteitään.

Osallistuminen mielenosoituksiin. Lopuksi tarkastelemme vielä missä määrin suomalaiset ja muut eurooppalaiset osallistuvat erilaisiin mielenosoituksiin, joka on yksi eniten aikaa vieviä ei-institutionaalisista poliittisen osallistumisen muodoista (kuvio 19.11). Mielenosoitukset ovat myös perinteinen tapa protestoida vallitsevaa järjestelmää tai poliittisia toimijoita kohtaan. Vaikka mielenosoitukset ovat usein enemmänkin symbolisia kuin todellisia pyrkimyksiä saada aikaan muutosta, ovat ne kuitenkin näkyvä tapa osoittaa tyytymättömyyttä.

Kuvio 19.11 Osallistunut lailliseen mielenosoitukseen (European Social Survey 2016).

Mielenosoitusten suhteen Suomi kuuluu kansainvälisessä vertailussa alimpaan ryhmään – vain vajaat 4 prosenttia vastaajista kertoi osallistuneensa mielenosoituksiin viimeisen 12 kuukauden aikana. Osuus on myös pienempi kuin mitä se on Eduskuntavaalitutkimusten perustella. Mielenosoitukset eivät siis ole suomalaisten keskuudessa erityisen suosittu tapa osallistua. Toisaalta mielenosoitukset eivät ole muuallakaan Euroopassa erityisen tavallinen poliittisen osallistumisen tapa, ja muita osallistumismuotoja käytetään huomattavasti enemmän. Poikkeuksena vertailussa ovat islantilaiset, joista yli 26 prosenttia kertoi osallistuneensa johonkin mielenosoitukseen edellisen vuoden aikana.

19.6 Päätelmät

Poliittisen osallistumisen monipuolistuminen on selkeä trendi paitsi muualla Euroopassa myös Suomessa, ja suomalaiset ovat yhä suuremmassa määrin siirtyneet käyttämään ei-institutionaalisia ja yksilöllisiä osallistumismuotoja ilmaistakseen poliittisia asenteitaan ja arvojaan.

Eurooppalaisesta vertailussa Suomi sijoittuu harvoin kaikista aktiivisimpien maiden joukkoon, oli kyse mistä osallistumisesta tahansa, mutta useimmiten suomalaiset ovat kuitenkin keskimääräistä aktiivisempia poliittisia osallistujia. Useimpia osallistumismuotoja tarkasteltaessa suomalaisten osallistuminen muistuttaa osallistumista muissa maissa.

Yleinen trendi näyttää olevan, että vaikka äänestäminen on yhä suosituin poliittisen osallistumisen muoto, niin institutionaalinen poliittinen osallistuminen vaalien *välillä* näyttää jämähtäneen paikoilleen, kun taas ei-institutionaaliset osallistumismuodot, joihin voi osallistua vaikka hetken mielijohteesta, ovat kasvussa.

Vaikka demokratianäkökulmasta on lohdullista, että suomalaiset eivät ole alistuneet apatialle, tämä poliittisen osallistumisen kehitys luo epäilemättä tiettyjä jännitteitä edustuksellisen demokratian näkökulmasta. Erityisen huolestuttavaa on poliittisen osallistumisen eriytymiskehitys, joka näyttää koskevan niin institutionalisoituja kuin ei-institutionalisoituja osallistumisen muotoja. Toisin sanoen aktiivisuus kasautuu herkästi yhteiskunnan hyväosaisille, oli kyse sitten äänestämisestä, poliittisesta kuluttamisesta tai mielenosoituksiin osallistumisesta (Gallego 2007; Wass ja Grönlund 2016). Uusien osallistumismuotojen ”vilpittömyyttä” voidaan myös kyseenalaistaa: osallistuvatko kansalaiset vain siksi, että he haluavat antaa kuvan aktiivisesta kansalaisesta, vai onko osallistumisen takana aito halu tarttua epäkohtiin tai kehittää yhteiskuntaa? Lisäksi päätöksentekijöiden on entistä vaikeampaa vastata kansalaisten vaatimuksiin, kun vaatimuksia ei kanavoida suoraan muodolliseen poliittiseen päätöksentekoon. Kun päätöksentekijöiden reagointikyky kärsii, voi kehittyä noidankehä, jossa kansalaiset pitävät poliittisia päätöksentekijöitä välinpitämättöminä, mikä puolestaan lisää jännitteitä tavallisten kansalaisten ja poliittisen eliitin välillä.

Suomen osallistumisprofiilissa on ainakin yksi erityispiirre muuhun Eurooppaan verrattuna, nimittäin kansalaisaloitteen suosio. Vertailukelpoisia aineistoja on kuitenkin vielä vähän, sillä samanlaisia mekanismeja kansalaisaloitteille ei ole kaikissa Euroopan maissa. Tähänastiset tutkimustulokset eivät kuitenkaan ole osoittaneet, että kansalaisaloitteet olisivat yhtä suosittuja muualla Euroopassa (ks. esim. Setälä ja Schiller 2012). Kansalaisaloitteet ovat kuitenkin tapa, jonka kautta kansalaiset voivat suunnata vaatimuksiaan suoraan poliittiseen päätöksentekoon. Kansalaisaloite voi myös olla tapa lisätä edustuksellisen demokratian legitimiteettiä Suomessa. Tämä tosin vaatii sen, että kansalaisaloitejärjestelmää kehitetään edelleen. Tähänastisista kansalaisaloitteista ainoastaan 38 on saavuttanut vaaditut 50 000 allekirjoitusta ja toimitettu eduskuntaan, ja näistä vain kaksi on hyväksytty (aloite tasa-arvoisesta avioliitosta 2014 ja äitiyslaki 2016). Kansalaisaloitteet voivat vahvistaa demokratiaa ja säilyttää suosionsa kansalaisten keskuudessa vain, jos kansalaiset mieltävät sen realistiseksi ja reiluksi vaikutusmahdollisuudeksi.

Lähteet

Bengtsson, Åsa (2008): *Politiskt deltagande.* Lund: Studentlitteratur.

Bengtsson, Åsa ja Henrik Christensen (2009): Politiskt deltagande i Finland – spridning och drivkrafter. *Politiikka* 51(2), 77–95.

Blais, André ja Agnieszka Dobrzynska (1998): Turnout in Electoral Democracies. *European Journal of Political Research* 33(2), 239–261.

Borg, Sami ja Elina Kestilä-Kekkonen (2017): Viisi väitettä osallistumisesta. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen ja Paul Korvela (toim.): *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: SoPhi.

Boström, Magnus, Michele Micheletti ja Peter Oosterveer (2018): *The Oxford Handbook of Political Consumerism*. Oxford University Press. Https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780190629038.001.0001/oxfordhb-9780190629038 (haettu 27.11 2019).

Bühlmann, Marc ja Markus Freitag (2006): Individual and Contextual Determinants of Electoral Participation. *Swiss Political Science Review* 12(4), 13–47.

Dalton, Russell J. (2008): Citizenship Norms, and the Expansion of Political Participation. *Political Studies* 56(1), 76–98.

Gallego, Aina (2007): Unequal Political Participation in Europe. *International Journal of Sociology* 37(4), 10–25.

Oikeusministeriö (2014): *Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014*. Oikeusministeriön Selvityksiä ja Ohjeita 14/2014.

Hay, Colin (2007): *Why We Hate Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kaase, Max (1999): Interpersonal Trust, Political Trust and Non-Institutionalised Political Participation in Western Europe. *West European Politics* 22(3), 1–21

Karpf, David (2010): Online Political Mobilization from the Advocacy Group's Perspective: Looking Beyond Clicktivism. *Policy & Internet* 2(4), 7–41. Https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.2202/1944-2866.1098.

Klingemann, Hans-Dieter ja Dieter Fuchs (1995): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.

Mair, Peter ja Ingrid van Biezen (2001): Party Membership in Twenty European Democracies, 1980–2000. *Party Politics* 7(1), 5–21.

Mair, Peter, Wolfgang C. Muller ja Fritz Plasser (2004): *Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets*. Abingdon: Sage Publications.

Marien, Sofie, Marc Hooghe ja Ellen Quintelier (2010): Inequalities in Non-Institutionalised Forms of Political Participation: A Multi-level Analysis of 25 countries. *Political Studies* 58(1), 187–213.

Micheletti, Michele (2003): *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism, and Collective Action*. New York: Palgrave

Norris, Pippa (2002): *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, Pippa (2004): *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pitkänen, Ville ja Jussi Westinen (2016a): *Provokaatioita & vastakkainasetteluja? Kuka innostuu, kuka vetäytyy?* Helsinki: e2.

Pitkänen, Ville ja Jussi Westinen (2016b): *Miksi hallitukset kompuroivat? Tutkimus puolueiden kannattajien näkemyseroista*. Helsinki: e2.

Raiskila, Miira ja Matti Wiberg (2017): Demokratian ritareista näppäimistösotureihin: Poliittisen osallistumisen kirjo laajenee. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen ja Paul Korvela (toim.): *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: SoPhi.

Setälä, Maija ja Theo Schiller (2012): *Citizens' initiatives in Europe: Procedures and consequences of agenda-setting by citizens*. New York: Palgrave Macmillan.

Stolle, Dietlind ja Marc Hooghe (2011): Shifting Inequalities; Patterns of Exclusion and Inclusion in Emerging Forms of Political Participation. *European Societies* 13(1), 119–142.

Stolle, Dietlind, Marc Hooghe ja Michele Micheletti (2005): Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. *International Political Science Review* 26(3), 245–269. Https://doi.org/10.1177/0192512105053784.

van Biezen, Ingrid ja Thomas Poguntke (2012): The Decline of Membership-Based Politics. *Party Politics* 20(2), 205–2016.

van Deth, Jan (2014): A Conceptual Map of Political Participation. *Acta Politica* 49(3), 349–367.

Verba, Sidney ja Norman Nie (1972): *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row.

Wass, Hanna ja Kimmo Grönlund (toim.): Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö.

20 Electoral volatility: Finland in a comparative perspective

Peter Söderlund

20.1 Introduction

Electoral volatility refers to the change in vote shares received by parties across consecutive elections. We can measure the degree of party system stability or change by summing up the changes in the parties' support from one election to another. The greater the shifts in the parties' electoral support, the greater volatility or instability. In a healthy and vibrant democracy, the parties know and respect that the voters may punish them by switching to another party. Electoral uncertainty increases electoral risk for political parties and thus ensures competitiveness, responsiveness and accountability (Bartolini and Mair 1990, 3). Yet too much volatility – caused by dissatisfied voters who hold parties hyperaccountable or due to parties frequently splitting and merging – is detrimental to long-term responsible politics and policy-making (Dassonneville 2015, 261).

Observers of Finnish politics would agree that the Finnish party system is generally stable with few dramatic changes in parties' electoral support in the short term. However, there have been a few high-volatility elections where some parties have seen their popularity surge, while other parties suffered significant defeats. For example, the 2011 parliamentary election was the most volatile election in post-war Finland. The Finns Party[40] (*Perussuomalaiset*, *PS*) increased its national vote share from about four to 19 per cent, while all other major parties lost votes compared to the previous election in 2007. A very recent example involving heavy loss for a single party is the 2019 parliamentary election.

40 The party was formerly known as True Finns in English.

The Centre Party (*Suomen Keskusta*, *KESK*), which was the prime minister party, suffered the greatest defeat of a single party since 1945 by losing over seven percentage points.

How stable, or unstable, is the Finnish party system compared to other countries and what are the explanations? This chapter explores three sets of questions: First, to what extent have parliamentary elections in Finland become more volatile after 1945 and why? Second, is the Finnish party system stable or unstable when compared to other countries in Western Europe? Third, which country-level factors explain varying levels of electoral volatility between the countries in Western Europe?

20.2 Electoral volatility

Voters in contemporary democracies, particularly compared to their peers in the 1950s and 1960s, are more open to different party options and more likely to change their support of a party from one election to another. Major changes in our society during the last several decades have paved the way for electoral instability. The developments include the decline of traditional social identities, weakening of party identifications, erosion of party membership, falling levels of voter turnout, changing value orientations of the electorate, increasing scepticism towards traditional parties and the rise of new challenger parties such as green and populist radical right parties (Dalton and Wattenberg 2000). It is therefore reasonable to expect that the emergence of increasingly unstable electorates should translate into changes in the distribution of votes among parties.

On the one hand, electoral volatility may refer to the phenomenon of individual voters switching parties between elections (i.e., gross volatility). This type of volatility can be estimated by using survey data where the same individuals are asked how they voted in two consecutive elections. On the other hand, the most commonly used measure of electoral volatility (i.e., net volatility) captures party system instability. Net volatility measures the level of aggregate electoral volatility by summing the percentage changes in parties' vote shares. Indeed, net volatility is the product of gross volatility. The point is that a high level of party switching at the individual level is far from a perfect predictor of instability at the national party system level. Even though, say, 30 per cent of the voters change their preferences at successive elections, the level of aggregate-level change will be lower because the vote shifts are not uniform and they more or less cancel each other out. In other words, parties both lose some of their old supporters and manage to win over new supporters. Hence, turbulence at the individual level can still produce stable outcomes at the aggregate level if movements of voters go into different directions. It is highly likely that net volatility is 10 or 15 per cent even though gross volatility is 30 per cent (see also Lane 2016, 503).

This chapter employs Pedersen's (1979) net volatility index, which sums up the election-to-election changes in all the parties' vote shares. The greater the cumulated electoral gains (or electoral losses) of parties between two elections, the more unstable the party system is. The index has several attractive properties, thus making it very common in comparative political studies. First, vote shifts are aggregated to yield a national or party system value by using a simple mathematical equation. Second, party system change is expressed as a value on an easily interpretable scale that varies between 0 (no change at all) and 100 (total change). Thirdly, in terms of generalizability and comparability, the measure can be employed across different political systems and across time.

Table 20.1 Calculation of net volatility based on results from the 2015 and 2019 Finnish parliamentary elections.

Party	Vote share			Absolute value	
	2015	2019	Difference	Vote gain	Vote loss
Green League	8.5	11.5	3.0	3.0	—
Movement Now	—	2.3	2.3	2.3	—
Social Democratic Party	16.5	17.7	1.2	1.2	—
Other parties	2.5	3.7	1.2	1.2	—
Left Alliance	7.1	8.2	1.0	1.0	—
Christian Democrats	3.5	3.9	0.4	0.4	—
Centre Party	21.1	13.8	–7.3	—	7.3
National Coalition Party	18.2	17.0	–1.2	—	1.2
Swedish People's Party	4.9	4.5	–0.4	—	0.4
Finns Party	17.7	17.5	–0.2	—	0.2
Total	100.0	100.0	0.0	9.1	9.1

Notes. **Parties sorted according to the magnitude of vote gain and vote loss. The category 'Other parties' includes parties or electoral lists that gathered less than 1 per cent of the national vote in the 2019 election.**

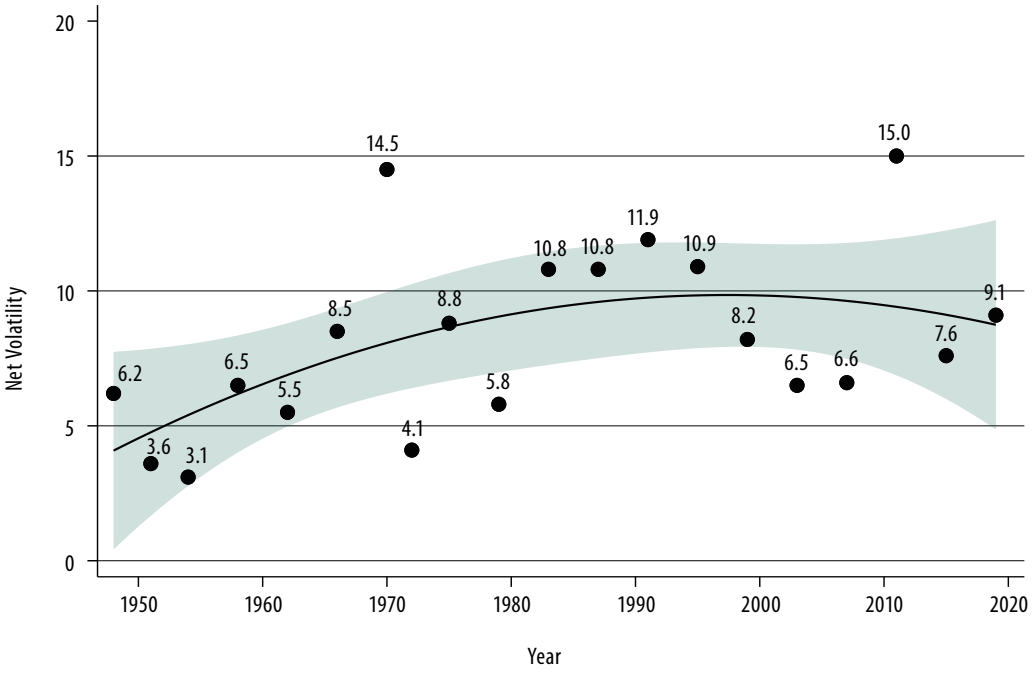
To show how we arrive at a net volatility score in practice, Table 20.1 presents the results from the 2015 and 2019 Finnish parliamentary elections. For each party, the vote shares in the two elections are reported in separate columns. These are followed by a column where the differences between the vote percentages have been calculated. Finally, the absolute values of the vote gains and losses are then reported in the two last columns (i.e., negative values are converted to positive values). The net volatility index amounts to 9.1 points because the cumulative gains for all winning parties amount to 9.1 percentage points

between 2015 and 2019. Naturally, we come up with the same number if we count the cumulative losses for all losing parties.

20.3 Electoral volatility in Finland over time

To what extent have parliamentary elections in Finland become more volatile after 1945? Figure 19.1 presents the index scores over the past 70 years. The first election pair is 1945/1948 and the final election pair is 2015/2019. The development over time is best described by a quadratic regression curve. Net volatility has gradually increased over time, reaching its maximum in the middle of the 1990s, after which the curve begins to slope slightly downwards. Volatility was, on average, about four points in the beginning of the period and about nine points in the end of the period. Hence, the increase in volatility over time is moderate. However, we have to bear in mind that the variations around the trend line are considerable. High-volatility elections have been followed by low-volatility elections, and vice versa.

Figure 20. Net electoral volatility in Finland, 1948–2019.

Note. **The curve is the quadratic fit with the upper and lower 95 per cent confidence intervals shaded.**

Next, the objective is to identify patterns in the data and understand when and why some elections have been more volatile than others have. The elections between 1948 and 1966 in Finland were characterised by relatively low volatility. After the war, the same six parties dominated parliamentary representation for almost two decades. The scores for the two first elections in the 1950s were as low as 3.6 and 3.1. In the late 1950s and the 1960s, volatility began to rise, but the aggregate score stayed below 10 points. Much of this increase was first due to events that first caused the Social Democratic Party (*Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue, SDP*) to lose votes in 1958 and 1962, including external pressure from the Soviet Union (Arter 2008, 277–278) and internal disputes within the party (Arter 2008, 86). After the reunification of a divided social democratic movement, the Social Democratic Party became the big election winner in 1966 and entered government (Arter 2008, 175).

The protest election of 1970 produced one of the most volatile elections in post-war Finland. The election saw the rise of the agrarian populist Finnish Rural Party (*Suomen Maaseudun Puolue, SMP*), which spoke on behalf of the forgotten national or people (Arter 2008, 102; Jungar 2015, 227–229). The party increased its vote share by more than nine percentage points. The electoral surge of the Finnish Rural Party accounted for two-thirds of the net volatility score of 14.5 points. In addition, the conservative National Coalition Party (*Kansallinen Kokoomus, KOK*) and the Christian Democratic Party (*Suomen Kristillinen Liito, SKL*) saw their electoral support increase, which accounted for the remaining one-third of the volatility score. All the other major parties, which had shared government responsibility, experienced electoral losses. According to official electoral statistics, the next three elections in the 1970s were not as dramatic with much smaller shifts in the parties' electoral support. In the end, the 1970 election did not result in permanent realignment as the Finnish Rural Party saw its support decrease from over 10 per cent to around four per cent from 1970 to 1979.

In the 1980s and the 1990s, a string of elections gave the impression that Finnish politics had permanently grown unstable with volatility scores constantly over 10 points. There are several explanations, or patterns in how voters shifted their allegiances, for the volatile elections between 1983 and 1995. First, the Finnish Rural Party re-emerged and won almost 10 per cent of the popular vote in the 1983 election, only to see their support once again gradually decrease over the next three elections in 1987, 1991 and 1995 (Arter 2008, 106–107). Second, the popular support for the far-left Finnish People's Democratic League (*Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, SKDL*) began to crumble in the 1980s, and internal turmoil eventually resulted in the formation of a new but short-term electoral alliance known as the Democratic Alternative (*Demokraattinen Vaihtoehto, DEVA*) before the 1987 election (Arter 2008, 86). Third, the rise of the green movement between 1983 and 1991 contributed to greater levels of volatility (Pesonen, Sänkiaho and Borg 1993, 42). Fourth, heavy losses of the major government parties and major gains of opposition parties in

1991 and 1995 were mainly responsible for net volatility scores over 10 points (Pesonen, Sänkiaho and Borg 1993, 51; Sundberg 1996, 325–327).

In the end of the 1990s, the Finnish party system entered a stable period, although with one major exception more than a decade later. It is remarkable that net volatility was below 10 points in five of six elections from 1999 to 2019. By this time, the number of floating voters at the individual level was likely higher than during previous decades, given the erosion of traditional political cleavages and social psychological bonds linking parties and voters (Borg 2012, 192; Paloheimo 2005, 265). The supply of party alternatives is also much larger now (Bengtsson et al. 2013; Karvonen 2014), something that normally predicts greater volatility because more parties generally means smaller ideological distances (Pedersen 1979). Another possible explanation is blurred lines of responsibility due to oversized coalition governments. As many as five parties were part of the government coalition between 1995 and 2002 and six parties between 2011 and 2014. There has also been an absence of bipolar competition between blocs of parties (Karvonen 2014, 146). Voters are less likely to punish (or reward) particular parties if government power is shared between multiple parties (Duch and Stevenson 2008).

The notable exception during the last decade is the 2011 election when the populist Finns Party (*Perussuomalaiset, PS*) skyrocketed, winning 19 per cent of the vote compared to four per cent in the previous election four years earlier. A large mix of reasons helps to explain the party's success: a popular party leader (Timo Soini), dissatisfaction with and protest against the ruling parties, a recent global economic crisis, a campaign finance scandal that arouse in 2008 after parliamentary election the year before, increasing salience of the immigration issue and Euroscepticism (Borg 2012, 194, 201–207). In 1970, the agrarian populist Finnish Rural Party had risen from marginality to become the fifth largest party. More than 40 years later, its successor party, the populist Finns Party, reshaped the Finnish party system to even greater extent and established itself as one of the three largest parties for years to come. These two 'earthquake' elections are the most volatile parliamentary elections in post-war Finland.

20.4 Electoral volatility in Western Europe

To summarise the findings presented above, the general trend over the past 70 years in Finland is that electoral volatility has increased, albeit modestly. It is simply a part of a wider Western European trend. According to previous research, the 1990s marked the beginning of a period, extending into the 2000s, of the decay of partisan electoral linkages resulting in fewer loyalties carrying over from one election to another. The Western European trend has become even more evident after 2010 with many government parties

suffering electoral defeats in the wake of the global economic crisis and the emergence of new parties (Chiaramonte and Emanuele 2017). The rise of populist radical right parties is also an important part of the explanation why party system volatility has increased over the past few decades (Pennings et al. 2006, 191).

Table 20.2, which reports the means for each decade, confirms the observations reported by other scholars. When assessing the European trend, we have to bear in mind that the trend curves for several individual countries during the first decades differ: increase in some cases, decrease in others. Therefore, the wider trend among Western European party systems is a slow, secular trend of increasing volatility from the 1950s up to the 2000s. Mean net volatility in Western Europe was lowest in the 1950s and 1960s, below nine percentage points. The Western European volatility means was about 10 points in the 1970s and 1980s. By the 1990s and 2000s, mean net volatility had increased to 11 points. However, the 2010s has been the decade with the most volatile elections in 11 of the 20 countries. The overall mean is 17 points, an increase by six points in the general mean in just one decade. A closer look at annual means shows that mean net volatility was about 14 points already in 2010 and 2011. Hence, this shift towards greater volatility coincides with more and more critical citizens in the aftermath of the global economic crisis of 2008–2009.

The Finnish party system is stable compared to most other established democracies in Western Europe. Based on the mean for the whole period, Finland ranks among the four most stable party systems in Western Europe. The Finnish mean is above the Western European mean in only one decade: the 1980s. Figure 20.2 plots net volatility over time in all Western European countries. It is evident that the increase in net volatility in Finland is modest compared to many other countries. Electoral volatility has accelerated in the past few decades particularly in Austria, Belgium, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Italy, Netherlands and Spain.

What explains the variation in country-level electoral volatility in Western Europe? Focus here will be on five groups of explanatory variables, which according to previous studies may cause volatility at the country level: electoral system effects, party system effects, economic development, socio-structural factors and changes in the electoral context. The 10 variables and the linear trend[41] are described more in detail in the Appendix.

Statistical analysis is applied to find patterns in the data. 276 elections in 20 countries are included in the analysis. The analysis technique is multiple linear regression, which

41 Year of election is included to make sure that net volatility does not happen to correlate with other variables just because they happen to share a common trend.

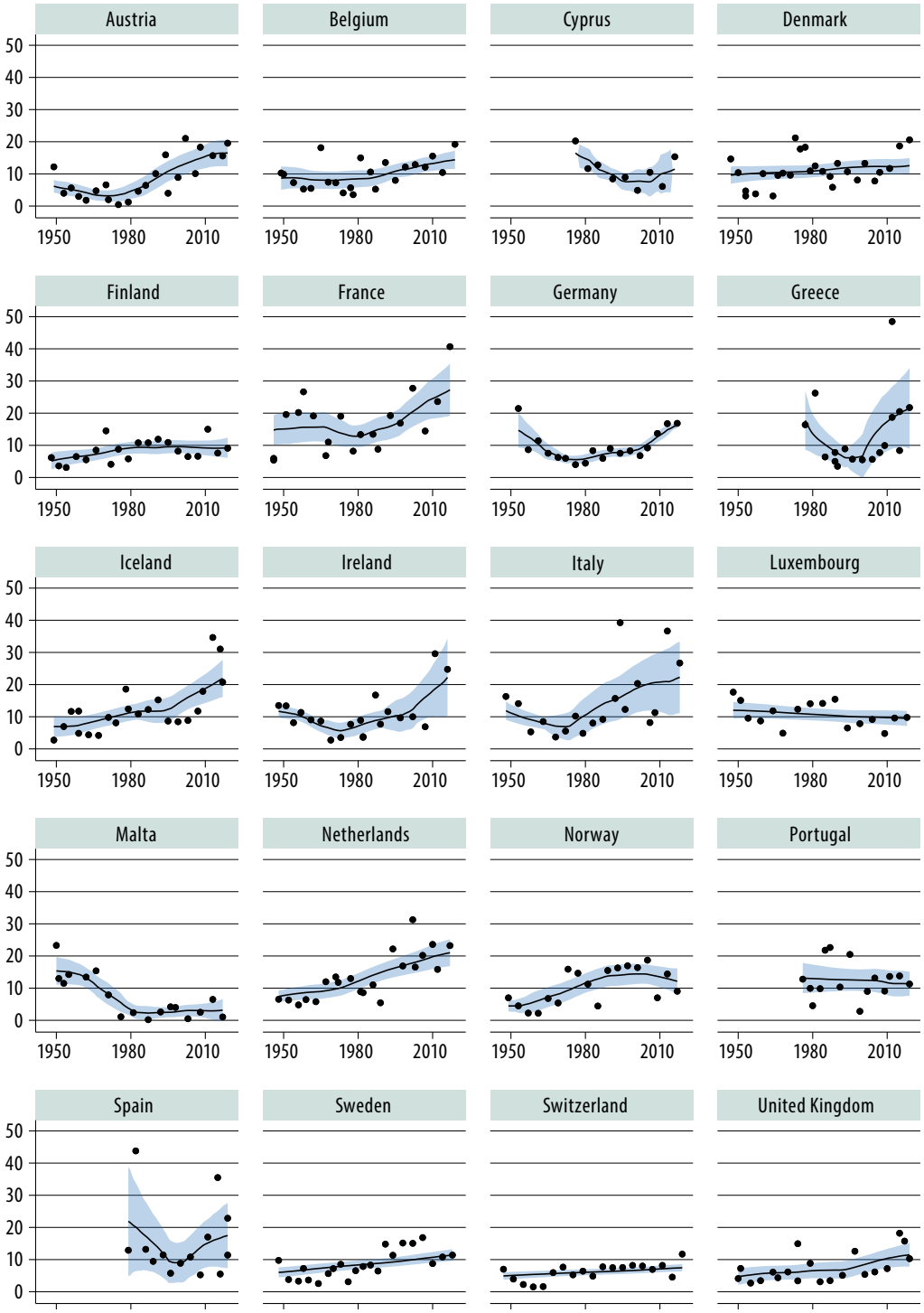
allows us to estimate the effects of many variables at the same time. Table 20.3 presents the results of three models. Model 1 represents the data of the whole study period (1964–2018). Model 2 and Model 3 report the results for two different periods: 1964–1990 and 1991–2018. Based on the R-squared value for the first model, the variables jointly explain 34 per cent of the variation in net volatility. The variables explain better the variation in net volatility in the latter period.

Table 20.2 Net volatility in Western Europe by decade, 1950–2019.

Country	Mean net volatility							
	1950–59	1960–69	1970–79	1980–89	1990–99	2000–09	2010–19	Total
France	22.2	12.3	13.6	11.9	18.1	21.1	32.2	16.9
Spain	—	—	12.9	22.2	8.6	8.3	18.5	15.3
Italy	9.7	6.1	6.9	8.6	22.4	13.3	31.7	14.2
Netherlands	5.9	8.9	12.8	8.5	19.6	22.7	20.9	13.5
Greece	—	—	16.4	11.4	6.0	7.2	23.6	13.3
Iceland	8.8	4.3	12.2	11.6	10.8	12.8	28.8	12.5
Portugal	—	—	11.4	14.7	11.2	10.4	12.9	12.4
Denmark	5.5	8.3	15.6	9.6	10.7	10.5	17.0	11.1
Cyprus	—	—	20.3	12.2	8.7	7.7	10.7	11.0
Luxembourg	11.1	8.4	13.2	14.8	7.2	7.0	9.7	10.7
Ireland	11.0	6.8	5.6	8.2	10.6	8.5	27.2	10.6
Norway	3.4	4.8	15.3	10.4	16.6	14.0	11.7	10.5
Belgium	7.5	10.4	5.2	10.3	11.2	12.5	15.1	10.0
Germany	15.1	8.4	5.0	6.3	8.3	9.9	16.8	9.6
Austria	4.2	3.3	2.6	5.5	9.7	16.5	17.0	8.7
Sweden	4.8	4.0	6.4	7.5	13.8	16.0	10.3	8.6
Finland	4.4	7.0	8.3	10.8	10.3	6.6	10.6	8.2
United Kingdom	4.4	5.2	8.3	3.3	8.9	5.8	12.9	7.4
Malta	15.5	14.4	4.5	1.3	3.6	1.5	3.8	7.3
Switzerland	2.6	3.8	6.4	6.3	7.8	7.5	8.2	6.1
Total	8.5	7.3	10.1	9.8	11.2	11.0	17.0	10.9

Notes. **Countries sorted according to mean net volatility 1950–2019. Data for the 20 Western European countries were obtained from Emanuele (2015) and recent updates covering elections up to December 2019. Net volatility for Finland based on own calculations.**

Figure 20.2 Net volatility in Western Europe, 1946–2019.

Note. **Local polynomial smooth plots with the upper and lower 95 per cent confidence intervals shaded.**

20.4.1 Electoral system variables

Net volatility is significantly lower in electoral systems where the citizens may or must vote for individual candidates. This is particularly evident for the past three decades. Ireland and Malta are coded as the most candidate-centred electoral systems with Finland belonging to the second-most candidate-centred electoral system. This may offer partial explanation for why volatility has been low in Finland. In contrast, countries such as Portugal and Spain are the most party-centred ones because voters only vote for closed lists where the rank of the elected candidates is decided by each party. Because the variable is coded from 0 to 8, and the regression coefficient is –0.37, net volatility is on average three points lower in the most candidate-centred electoral systems than in the most party-centred ones. A possible explanation for this negative relationships is that voters develop personal ties to individual politicians and are less likely to punish or reward parties collectively (Gherghina 2015; Söderlund 2016). Effective threshold is the second electoral system variable. Net volatility does not appear vary systematically between more and less proportional electoral systems. This goes against the expectation that volatility would be lower in disproportional systems which tend to have a lower number of parties and therefore fewer alternatives to switch between (Bartolini and Mair 1990).

20.4.2 Party system variables

The effective number of parties takes into account both the number of parties and their relative size. The results show that the likelihood of vote switching increases as the number of parties increases, particularly between 1991 and 2017. For every additional (effective) party, volatility increases by more than one point. It is well established in literature that the greater the number of parties, the smaller the ideological distances and therefore the greater the likelihood that voters switch parties (Pedersen 1979). Finland does not conform to this relationship, however. Despite the large number of parties, volatility has been low. Further, party system polarization correlates positively with net volatility, particularly for the period 1964–1990. This goes against common knowledge: greater ideological spacing between parties should decrease the likelihood of voters switching parties and ideological camps (Dejaeghere and Dassonneville 2017). Upon closer inspection, many Western European party systems with both larger left and right parties appear to have been more unstable. Finland, on the other hand, has had moderate levels of party system polarization due to the presence of larger parties closer to middle on the left-right scale.

Table 20.3 Explaining net volatility in Western Europe, 1964–2018.

	Model 1 1964–2018		Model 2 1964–1990		Model 3 1991–2018	
	Est	(SE)	Est	(SE)	Est	(SE)
Electoral system						
Candidate ballots	−0.37	(0.13)**	−0.12	(0.15)	−0.54	(0.21)*
Effective threshold	0.02	(0.04)	−0.07	(0.05)	0.07	(0.07)
Party system						
Effective number of parties (e−1)	1.18	(0.32)**	0.30	(0.41)	1.58	(0.46)**
Party system polarization (e−1)	1.61	(0.46)**	2.61	(0.57)**	1.20	(0.61)*
Economic conditions						
Δ Unemployment	1.25	(0.25)**	1.49	(0.46)**	1.31	(0.30)**
Δ Gross domestic product	0.10	(0.15)	−0.01	(0.18)	0.10	(0.23)
Social conditions						
Trade union density	−0.49	(0.23)*	−0.14	(0.31)	−0.59	(0.33)
Ethno-linguistic fragmentation	−0.94	(0.31)**	0.08	(0.34)	−1.64	(0.46)**
Electoral context						
Δ Turnout	0.09	(0.18)	0.23	(0.21)	−0.00	(0.27)
Years between elections	0.22	(0.38)	0.13	(0.42)	0.43	(0.66)
Linear trend (year of election)	0.07	(0.03)*	−0.03	(0.07)	0.18	(0.07)*
Constant	11.23	(0.36)**	9.82	(1.02)**	9.60	(1.01)**
R-squared	0.34		0.29		0.36	
Countries	20		20		20	
Elections	276		129		147	

Notes. **OLS regression with panel-corrected standard errors. Coefficient estimates are reported (with standard errors in parentheses). Δ refers to change. Negative values for unemployment change, gross domestic product and turnout have been converted to positive values (i.e., absolute values). e−1 refers to the previous election (i.e., effective number of parties and party system polarization are measured based on the vote shares in the previous election).**

**** p < 0.01; * p < 0.05**

20.4.3 Economic conditions

Change in unemployment since the last election is a strong predictor of party system volatility across all decades. Both sharp increases and decreases in unemployment lead to more volatile elections. As unemployment increases by one percentage point, net volatility increases by more than 1.2 points. Explanations relating to economic voting predict that increasing anti-incumbent voting in economically bad times will lead to increased levels of electoral volatility (Duch and Stevenson 2008). A closer look at the data reveals that the recovery of the economy also leads to higher volatility, either because voters reward parties in charge of government or because protest parties, which prospered during economically bad times, lose votes. Change in GDP is unrelated to volatility when controlling for other factors.

20.4.4 Social conditions

A dominant model to explain electoral stability is the socio-structural model. Established social and political cleavages tend to preserve party systems with only minor electoral flux back and forth between political parties (Bartolini and Mair 1990). In Table 20.3, trade union density is expected to reflect stronger linkages between voters and parties (particularly leftist parties) via organizational attachments. Ethno-linguistic heterogeneity is a measure for cultural segmentation. There is some evidence to suggest that countries with a greater number of trade union members have been more stable, but the results are not overly convincing. Like in the other Nordic countries, trade union density has been high in Finland, even though there has been a decrease from 80 per cent to 60 per cent over the past two decades. Ethno-linguistic heterogeneity has had a dampening effect in the past three decades. Cultural distinctiveness represents a major cleavage line whereby ethnic voters concentrate their support on particular parties. In Finland, the level of ethno-linguistic heterogeneity is relatively low because the Swedish-speaking population is below six per cent.

20.4.5 Electoral context

Two variables, change in turnout and years between elections, are expected to measure unobserved changes in the electoral context. Major increases and major declines in voter turnout may proxy unobserved factors such as the influx of new voters or short-term events that result in sudden shifts in partisan alignments (Bartolini and Mair 1990). Number of years between elections also serves as a control for unobserved confounding variables. The probability for vote switching increases with the passage of time since personal and contextual conditions are more likely to change with time (Bischoff 2013). However, neither change in turnout nor time between elections contributes to greater electoral volatility.

20.5 Conclusions

Since the 1950s, the electorate in Finland has slowly become more unstable. In this chapter, the focus has been on party system volatility. Net volatility was used as a measure of aggregated votes shifts varying between 0 (no change at all) and 100 (total change). In Finland, the average net volatility score was about four points in the 1950s. In the 2020s, net volatility is about nine points on average. This implies that the increase in volatility has been moderate. Within this secular trend, there has been a great deal of variation with both low- and high-volatility elections. An interesting observation is that there have been relatively small changes in the Finnish parties' electoral support from one election to another in the past 20 years. While the Finnish party system had become more unstable by the 1980s and 1990s, the tide turned and the Finnish party system is nowadays quite stable despite the presence of more viable party alternatives than ever before. Only the earthquake election in 2011, when the Finns Party received no less than 19 per cent of the vote, produced dramatic changes if we look back at the past two decades. The second most volatile election in post-war Finland was when the Finnish Rural Party in 1970 achieved electoral support of about 10 per cent. In a comparative perspective, Finland has been and still is one of the most stable party systems in Western Europe. There is a wider trend among Western European party systems toward greater volatility in recent decades, particularly following the rise of populist parties.

We would expect that electoral volatility should have increased to much greater over the decades given partisan dealignment and the erosion of long-term factors on vote choice. Yet shifts in parties' electoral support from one election to another should have been low. There are no self-evident explanations to why the Finnish party system is so stable. One possible reason identified in this chapter is that voters seldom en masse abandon certain parties because clarity of responsibility is high. Instead, there is the possibility is that collective responsibility is low because Finland has a candidate-centred electoral system where voters are more likely to focus on individual candidates than on parties. If voters focus too much on individual candidates, it fosters individual accountability at the expense of collective (party) accountability. Another possibility is that clarity of responsibility is lower in the presence of broad coalition governments, whereby voters are less likely to hold certain parties to account. Finally, we also have to bear in mind that a relatively stable socio-economic and political environment has fostered stability at the election arena. Social cleavages may still tie voters down to various social and organizational identities. This implies that voters in rural Finland continue to vote for the Centre Party. Similarly, certain segments by default vote for the Social Democrats, the Left Alliance and the National Coalition Party.

Liitteet

Appendix 20.1. Descriptions of independent variables and data sources.

Variable	Description	Source
Candidate ballot	Index of candidate-centredness going from party-centred closed-list PR systems to candidate-centred open-list PR systems (min = 0, max = 8).	Söderlund, Peter (2016): Candidate-centred electoral systems and change in incumbent vote share: a cross-national and longitudinal analysis. European Journal of Political Research 55(2), 321–339.
Effective threshold	Calculated as 75% / (s + 1), where s is the average number of seats per district. If the national legal threshold is higher, this value replaces the effective threshold value (min = 0.67, max = 37.5).	Gallagher, Michael (2019): Election indices dataset at http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/ElSystems/index.php
Effective number of parties	Sum of all parties' squared proportions of votes and subtracted from 1 (min = 1.73, max = 10.28).	Gallagher, Michael (2019): Election indices dataset at http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/ElSystems/index.php
Party system polarization	Sum of parties' deviations from the party-system mean and weighted by party vote share; based on the parties' positions on the left-right ideological spectrum (min = 1.50, max = 6.93).	Döring, Holger and Philip Manow (2019): Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies. Development version.
Unemployment change	Absolute value for change in unemployment since the previous election (min = 0, max = 14.90).	World Bank (2019): World Development Indicators, http://http://databank.worldbank.org/data/home.aspx
GDP change	Absolute value for growth in gross domestic product. (min = 0.02, max = 21.58).	World Bank (2019): World Development Indicators, http://http://databank.worldbank.org/data/home.aspx
Trade union density	Ratio of wage and salary earners that are trade union members, divided by the total number of wage and salary earners; rescaled to a 0–10 scale (min = 0.85 and 9.72).	Visser, Jelle (2019): ICTWSS Data base. version 6.1. Amsterdam: Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam.
Ethno-linguistic fragmentation	Probability that two randomly selected individuals from the entire population will belong to different linguistic groups; rescaled to a 0–10 scale (min = 0.41, max = 5.55).	Alesina, Alberto, Arnaud Devleeschauwer, William Easterly, Sergio Kurlat, and Romain Wacziarg (2003): Fractionalization. Journal of Economic Growth 8(2), 155-194.
Turnout change	Absolute difference between turnout at election e and election e–1. (min = 0.02, max = 12.43).	IDEA (2019): International IDEA Voter Turnout Website, http://www.idea.int/vt/.
Years between elections	Difference between the year of election e and the year of e–1. (min = 0.12, max = 5.97).	

Lähteet

Arter, David (2008): *Scandinavian Politics Today* (Second Edition). Manchester: Manchester University Press.

Bartolini, Stefano and Peter Mair (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stability of the European Electorates 1885–1985*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen, Olafur P. Hardarson, Hanne M. Narud and Henrik Oscasrsson (2013): *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.

Bischoff, Carina S. (2013): Electorally Unstable by Supply or Demand? An Examination of the Causes of Electoral Volatility in Advanced Industrial Democracies. *Public Choice* 156(3–4), 537–561.

Borg, Sami (2012): Perussuomalaiset. In Sami Borg (ed.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 191–210.

Chiaramonte, Alessandro and Vincenzo Emanuele (2017): Party System Volatility, Regeneration and De-Institutionalization in Western Europe (1945–2015). *Party Politics* 23(4), 376–388.

Dalton, Russell J. and Martin P. Wattenberg (2000) (eds.): *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dassonneville, Ruth (2015): *Stability and Change in Voting Behaviour. Macro and Micro Determinants of Electoral Volatility*. Doctoral thesis. KU Leuven.

Dejaeghere, Yves and Ruth Dassonneville (2017): A Comparative Investigation into the Effects of Party-System Variables on Party Switching Using Individual-Level Data. *Party Politics* 23(2), 110–123.

Duch, Raymond M. and Randolph T. Stevenson (2008): *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*. Cambridge: Cambridge University Press.

Emanuele, Vincenzo (2015): *Dataset of Electoral Volatility and its internal components in Western Europe (1945–2015)*. Rome: Italian Center for Electoral Studies.

Gherghina, Sergiu (2015): *Party Organization and Electoral Volatility in Central and Eastern Europe: Enhancing Voter Loyalty*. London: Routledge.

Jungar, Ann-Cathrine (2015): Agrarian Populism in Finland: Continuity and Change. In Dirk Strijker, Gerrit Voerman and Ida J. Terluin (eds.): *Rural Protest Groups and Populist Political Parties*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 217–241.

Karvonen, Lauri (2014): *Parties, Governments and Voters in Finland: Politics Under Fundamental Societal Transformation*. Colchester: ECPR Press.

Lane, Jan-Erik (2016): Re-Analysis, Testability and Falsification. In Hans Keman and Jaap J. Woldendorp (eds.): *Handbook of Research Methods and Applications in Political Science*. Cheltenham: Edvar Elgar Publishing, 497–513.

Paloheimo, Heikki (2005): Finland: Let the Force Be with the Leader—But Who Is the Leader? In Thomas Poguntke and Paul Webb (eds.): The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies. Oxford: Oxford University Press, 246–268.

Pedersen, Mogens N. (1979): The Dynamics of European Party Systems. *European Journal of Political Research* 7(1), 1–26.

Pennings, Paul, Hans Keman and Jan Kleinnijenhuis (2006): *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. 2nd Edition. London: Sage.

Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho and Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta: tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.

Sundberg, Jan (1996): Finland. *European Journal of Political Research* 30(3–4), 321–330.

Söderlund, Peter (2016): Candidate-Centred Electoral Systems and Change in Incumbent Vote Share: A Cross-National and Longitudinal Analysis. *European Journal of Political Research* 55(2), 321–339.

21 Perussuomalaiset eurooppalaisessa vertailussa

Elina Kestilä-Kekkonen & Josefina Sipinen

21.1 Johdanto: populistinen radikaalioikeisto Länsi-Euroopassa

Populistisen radikaalioikeiston nousu toisen maailmansodan jälkeisessä Länsi-Euroopassa, ja myöhemmin Itä-Euroopassa, on edennyt kolmessa aallossa. Ne ovat olleet voimakkuudeltaan vaihtelevia, mutta suhteellisen tunnistettavia. Ensin nostivat päätään uusfasistiset liikkeet erityisesti Saksassa ja Italiassa, vaikka Saksan tapauksessa liittoutuneet kontrolloivatkin uusien puolueiden perustamista tarkasti 1940-luvun lopulla. 1950-luvulla, populistisen oikeiston nousun toisessa vaiheessa, perustettiin joitakin eliitinvastaisia liikkeitä muun muassa Ranskassa ja Skandinaviassa, jotka pääosin ajoivat veronalennuksia ja hyvinvointivaltion alasajoa (von Beyme 1988).

Populistisen radikaalioikeiston 1980-luvun alkupuolella noussut kolmas aalto on ollut merkittävin, ja sekä julkisessa keskustelussa että tutkijoiden piirissä sen on kaikkein vakavimmin katsottu haastavan liberaalidemokratiaa. Myös tutkimus aiheesta on lisääntynyt siinä määrin, että populistinen radikaalioikeisto on nykyisin akateemisessa kirjallisuudessa tutkituin puolueperhe. Näin on huolimatta siitä, että esimerkiksi vihreä liike on samoin noussut voimakkaasti ja sillä on selvästi enemmän hallituskoalitiopotentiaalia kuin populistisella oikeistolla (Mudde 2016). Populistinen radikaalioikeisto on varmistanut yli 12 prosentin kannatuksen parlamenttivaaleissa yli kymmenessä Euroopan maassa. Populistisen radikaalioikeiston on väitetty jopa muuttaneen eurooppalaista puoluekilpailua kolminapaiseksi, koska se on haastanut vasemmiston ja keskustaoikeiston dominoimat puoluejärjestelmät (Oesch ja Rennwald 2018).

Radikaalioikeiston nousua on selitetty sekä kysyntä- että tarjontateoreettisista lähtökohdista. Kysyntäteoreettiset selitykset keskittyvät erityisesti siihen, miten sosioekonomiset muutokset yhteiskunnan rakenteessa ja kannattajakunnassa (globalisaatio, sosiaalinen disintegraatio ja maahanmuutto) edistävät radikaalioikeiston menestysmahdollisuuksia. Tarjontateoreettiset selitykset keskittyvät yhtäältä puolueisiin strategisina toimijoina ja toisaalta puolueiden toiminnasta riippumattoman poliittisen järjestelmän asettamaan kontekstiin, eli niin sanottuun poliittiseen mahdollisuusrakenteeseen (Eatwell 2003). Tutkimuksellisessa kiinnostuksessa on ollut erilaisia vaiheita: aluksi pääpaino oli historiallisessa fasismissa, jonka korvasivat pian kysyntäteoreettiset arvovallankumous- ja modernisaatioteoriat. Viimeisin tutkimus on keskittynyt puolueiden vaikutukseen omiin poliittisiin järjestelmiinsä. Mahdollinen populistisen radikaalioikeiston tutkimuksen seuraava paradigmamuutos voisi koskea populistisen oikeiston sisällyttämistä puoluejärjestelmätutkimukseen muun kuin haastajan tai ulkopuolisen toimijan roolissa (Mudde 2016).

Cas Mudde rajasi artikkelissaan vuonna 2016 populistisen radikaalioikeiston määritelmän täyttävät puolueet kolmella kriteerillä, joita on käytetty laajalti tutkimuskirjallisuudessa. Hän katsoi, että niin nativismin (eli kansallismielisyyden ja ksenofobian yhdistelmän), autoritaarisuuden kuin populisminkin on oltava puolueen ideologiassa keskeisesti läsnä (ks. Mudde 2007), jotta se voidaan lukea osaksi tätä puolueperhettä. Luokittelu supisti eurooppalaiset radikaalioikeistopuolueet viiteentoista, joista yhdeksän on länsieurooppalaisia: Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ, Itävalta), Vlaams Belang (Belgia), Dansk Folkeparti (Tanska), Front National (Ranska, vuodesta 2018 Rassemblement National, RN), Laikos Orthodoxos Synagermos (LAOS, Kreikka), Lega Nord (LN, Italia), Partij voor de Vrijheid (PVV, Alankomaat), Sverigedemokraterna (SD, Ruotsi) ja Schweizerische Volkspartei (SVP, Sveitsi). Luokittelun puolueista kuusi on itäeurooppalaisia Attack (Bulgaria), Dawn (Tsekki), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE, Eesti), Jobbik (Unkari), Partidul Popular România Mare (PRM, Romania) ja Slovenská národná strana (SNS, Slovakia).

Perussuomalaisia Mudde piti rajatapauksena, jonka hän jätti tarkastelun ulkopuolelle. Vielä 2010-luvun puolivälissä hän katsoi, että vaikka Perussuomalaisissa on vahvoja radikaalioikeistolaisia ryhmittymiä sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella, PS:n johto, ohjelma ja hallituspolitiikka eivät noudattaneet eurooppalaista radikaalioikeistolaista yleislinjaa.

Vuoden 2017 puoluejakaantumisen jälkeen tilanne on mahdollisesti muuttunut. Silloin Perussuomalaisten johto vaihtui ja puolue jäi vuoden 2019 parlamenttivaalien jälkeen oppositioon (ks. Westinen, Pitkänen ja Kestilä-Kekkonen tässä teoksessa). Siksi tarkastelemme tässä luvussa, missä määrin Perussuomalaisten kannattajakunta ennen puolueen jakaantumista ja sen jälkeen muistuttaa muiden länsieurooppalaisten radikaalioikeistolaisten puolueiden kannattajakuntaa. Tarkastelemme kannattajakunnan sosiodemografista ja -ekonomista profiilia sekä kannattajakunnan asenteita kolmella Mudden määritelmästä juontuvalla ulottuvuudella: nativismin, autoritaarisuuden ja anti-elitismin (populismin)

suhteen. Analysoitava aineisto kattaa European Social Surveyn kierrokset 8 ja 9 vuosilta 2016 ja 2018.

Aluksi määrittelemme käsitteet ja erotamme populistisen radikaalioikeiston sen sisarkäsitteistä. Tämän jälkeen nostamme esiin tutkimustuloksia eurooppalaisten radikaalioikeistopuolueiden kannattajakuntia yhdistävistä piirteistä. Analyysisosassa tarkastelemme empiirisesti kannattajakuntien sosiodemografista ja -ekonomista profiilia kuvailevin kvantitatiivisin menetelmin sekä sijoitamme puolueiden kannattajakunnat ideologisiin nelikenttiin talouspolitiikkaan suhtautumisen ja radikaalioikeistoon liitettyjen ideologisten piirteiden (nativismi, autoritaarisuus, populismi) mukaan. Asemoitumisen suhteuttamisen vuoksi mukana ovat myös Suomen puoluekentän muut puolueet.

21.2 Radikaalioikeiston ideologinen profiili

Populistisen radikaalioikeiston tutkimusta mutkistaa se, että puolueperheen nimestä tai edes puolueperheeseen kuuluvista puolueista ei ole muodostunut akateemista konsensusta. Erityisesti joukkotiedotusvälineissä termejä käytetään melko sattumanvaraisesti populistisesta oikeistosta äärioikeistoon ja uusoikeistoon. Cas Mudden (2007) esittämä määritelmä populistisesta radikaalioikeistolaisuudesta nativismin, autoritaarisuuden ja populismin yhdistelmänä on yksi siteeratuimmista tutkimuskirjallisuudessa, mutta sitäkään ei ole hyväksytty yksimielisesti. Mudden määritelmän mukaisen ydinideologian lisäksi puolueilla saattaa toki olla muitakin erityispiirteitä, kuten anti-semitismi tai hyvinvointisovinismi. Nyt käytämme Mudden määritelmää, eli radikaalioikeistolaiseen puolueperheeseen kuuluminen edellyttää kolmen keskeisimmän kriteerin täyttymistä.

Nativismi tarkoittaa nationalismin ja ksenofobian yhdistelmää, jonka ydinajatus on valtion kuuluminen kantaväestölle. Nativismin ajatus liittyy siten kiinteästi sekä kansallistunteeseen että maahanmuuttovastaisiin asenteisiin ja jopa ksenofobiaan eli muukalaisvastaisuuteen. Nativistisen suhtautumisen perusteet voivat liittyä etnisiin, rodullisiin tai uskonnollisiin käsityksiin, tai kaikkiin näihin yhdessä (Mudde 2007). Niin kutsuttu single issue -teesi oli yksi suosituimmista lähestymistavoista radikaalioikeiston tutkimuksen alkutaipaleella. Sen mukaan radikaalioikeiston kannatus seurailee maahanmuuton aaltoja kansallisella ja paikallistasolla, ja äänestäjäkuntaa sitovat ennen kaikkea rasistiset ja ksenofobiset asenteet (esim. Eatwell 2003; Husbands 2002).

Populistisen radikaalioikeiston tapauksessa *autoritaarisuus* ei tarkoita demokratian vastaisuutta vaan kurin ja järjestyksen vahvistamista yhteiskunnassa sekä yhteiskunnan hahmottamista turvallisuuskysymysten kautta. Päinvastoin kuin voisi ajatella, monet populistisen radikaalioikeiston puolueet kannattavat voimakkaasti suoran demokratian muotojen

lisäämistä, mikä on yhdenmukaista populismin periaatteiden kanssa. Teoreettisesti autoritaarisuuden ajatus liittyy niin sanottuun vastavallankumouksen teesiin. Radikaalioikeiston katsotaan syntyneen 1980-luvulla vastaiskuna vasemmisto–libertariaanisen aatesuunnan nousuun 1970-luvulla. Populistinen oikeisto haastoi uuden vasemmiston ei-taloudellisella ulottuvuudella, esimerkiksi kurin ja järjestyksen kysymyksissä (esim. Cole 2005). Tämä niin sanottu hiljainen vastavallankumous aiheutui kansallisvaltion ja kansallisen identiteetin heikkenemisestä, perinteisten moraalisääntöjen romahtamisesta sekä homogeenisen ja hierarkkisen yhteiskunnan murtumisesta, ja se tapahtui rinta rinnan uuskonservatismin nousun kanssa (Inglehart 1977). Aluksi myös maltillisen oikeiston puhetavat kiristyivät, mutta maltillisen oikeiston siirtyessä takaisin kohti keskustaa radikaalioikeistopuolueet omivat perinteisten arvojen sekä kurin ja järjestyksen puolustamisen itselleen (Ignazi 2003).

Populismi on Mudden (2007) yksinkertaisen määritelmän mukaan ideologia, joka korostaa kansan tahtoa ja jakaa ihmiset kahteen homogeeniseen ja vastakkaiseen ryhmään: ”aitoon kansaan” ja ”korruptoituneeseen eliittiin”. Populismi on populistiseen radikaalioikeistoon liitetyistä termeistä vaikeaselkoisin, mutta myös käytetyin. Donald Trumpin valinta ja Brexit-kansanäänestys vuonna 2016 lisäsivät termin käyttöä entisestään. Matthijs Rooduijn (2019) on laskenut, että pelkästään The New York Times käytti termiä ”populismi” yli 2500 kertaa vuonna 2017. Hänen erinomainen katsauksensa termin käyttöön sekä akateemisessa tutkimuksessa että joukkotiedotusvälineissä osoittaa, että termi sotkeutuu helposti sisarkäsitteisiinsä, kuten nativismiin ja euroskeptisismiin. Populismi liittyy kuitenkin erityisesti kansan ja eliitin väliseen suhteeseen, ei horisontaaliseen ryhmien erotteluun omaan kansaan ja sitä uhkaaviin ulkopuolisiin. Euroskeptisismissä puolestaan on kyse valtion itsenäisyydestä ylikansallisista elimistä, ei eliitinvastaisuudesta. Populismi ei myöskään liity mihinkään tiettyyn ideologiseen suuntaukseen: esimerkiksi Latinalaisessa Amerikassa populismi on useimmiten vasemmistolaista, talouspoliittista ja inklusiivista, kun taas Euroopassa se on ennen kaikkea oikeistolaista, identiteettiin perustuvaa ja eksklusiivista (Mudde ja Rovira Kaltwasser 2013). Populismin ajatukseen homogeenisestä kansasta liittyy myös pluralismin, kuten vähemmistöjen oikeuksien, vastustaminen (Mudde 2007).

European Social Surveyssä (ESS) populismin mittaaminen on vaillinaista: esimerkiksi Akkermanin ym. (2014) laatimaan kattavaan mittariin sisältyviä kysymyksiä ei löydy ESS-aineistoista. Sen vuoksi käytämme poliittista luottamusta ja kansalaisten kokemuksia omista vaikutusmahdollisuuksistaan epäsuorina mittareina kansalaisten ja eliitin suhteesta. On huomioitava, että eliitinvastaisuus ja populismi ovat eri asioita kuin poliittinen protesti, vaikka nämä termit usein sekoittuvatkin julkisessa keskustelussa. Radikaalioikeiston äänestämiseen liittyvä protestiteesi on melko pitkälti kumottu. Teesin mukaan radikaalioikeistoa äänestävillä ei olisi yhteistä sosiodemografista profiilia tai edes asiakysymyksiä, joita ajaa. Siten ideologiallakaan ei juuri olisi painoarvoa: puolueen äänestäminen olisi ainoastaan

äänestämistä muita puolueita vastaan eikä sen valtaanpääsykään olisi kannattajille välttämättä kovin tärkeää (Eatwell 2000; Kitschelt 1995).

Termin ”oikeisto” sisältymistä puolueperheen määritelmään on samoin pidetty verrattain ongelmallisena. Puolueet eivät itse määrittele itseään oikeistolaisiksi (saati radikaalioikeistolaisiksi), vaan sanovat edustavansa usein niin sanottua kolmatta tietä (”neither left – nor right”) erottuakseen valtaapitävästä eliitistä (esim. Eatwell 2000). Talouspoliittisesti puolueita ei voi kutsua useinkaan oikeistolaisiksi klassisessa sosioekonomisessa mielessä, tai ainakaan talouspoliittiset kysymykset eivät ole niiden ideologian tai ohjelman keskiössä (Bornschier 2010; Ivarsflaten 2007; Mudde 2007). Populistiseen radikaalioikeistoon kuuluvien puolueiden talouspolitiikka on usein sekoitus sääntelyn vähentämistä ja verojen alentamista sekä taloudellista nationalismia ja hyvinvointisovinismia: kansakunnan varallisuus tulisi varata vain kantaväestön tai ainakin hyvinvoinnin ylläpitoon osallistuvien käyttöön (Mudde 2016; hyvinvointisovinismista, ks. myös Kitschelt 1995). Toisaalta hyvinvointipalvelujen puolustaminen on noussut monien radikaalioikeistopuolueiden agendalla, mikä on liittynyt kiinteästi kannattajakunnan proletarisoitumiseen (Afonso ja Rennwald 2018).

Mikäli puolue omaksuu ns. hyvinvointivaltiomyönteisen nativismin, se toisaalta houkuttelee epävarmassa taloudellisessa asemassa olevia, mutta toisaalta etäännyttää itsensä korkeammin koulutetusta keskiluokasta (Harteveld 2016). Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että populistisen radikaalioikeiston puolueiden luokittelu perustuu enemmän tutkijoiden näkemyksille kuin näiden puolueiden omaan yhteenkuuluvuuden tunteeseen tai transnationaaliseen verkostoon (Norris 2005). Tosin esimerkiksi ennen vuoden 2019 eurovaaleja Lega Nordin puheenjohtaja Matteo Salvini pyrki kokoamaan eurooppalaista radikaalioikeistoa yhteen vahvistaakseen populistisen radikaalioikeiston asemaa europarlamentissa.

21.3 Kannattajakunnan sosiodemografinen profiili

Stockemer, Lentz ja Mayer (2018) kävivät laajassa katsauksessaan läpi viitisenkymmentä tieteellistä artikkelia, jotka analysoivat populistisen radikaalioikeiston kannattajakuntaa. He osoittivat, että vain puolessa tutkimuksista miehet äänestivät radikaalioikeistoa naisia todennäköisemmin, ja koulutuksen ja työllisyyden merkitys radikaalioikeistoa äänestäneille oli teoreettisia oletuksia pienempi. Samoin oli maahanmuuttovastaisten asenteiden laita. Maahanmuuttovastaisuus liittyy usein yleiseen epäluuloon sellaisia kanssaihmisiä kohtaan, joiden ei katsota kantavan korttansa kekoon yhteiskunnassa tai joiden katsotaan saavan vastikkeettomia etuja. Nostamme seuraavassa esiin yleisimpiä löydöksiä radikaalioikeiston kannattajien sosiodemografisesta ja -ekonomisesta profiilista, ja tiivistämme

joitakin eurooppalaisia radikaalioikeiston kannattajakuntia yhdistäviä asenteita nojaten Mudden (2007) määritelmään.

Sukupuoli. Yhteinen piirre länsieurooppalaisen populistisen radikaalioikeiston kannattajakunnille on ollut vahva miesvaltaisuus (Coffé 2013). Vastaavasti naiset ovat olleet perinteisesti yliedustettuja uuteen vasemmistoon kuuluvien puolueiden, kuten esimerkiksi Suomessa Vihreiden kannattajakunnassa (ks. Grönlundin ym. luku tässä teoksessa). Radikaalioikeiston suosioon miesten keskuudessa ovat vaikuttaneet muun muassa puolueiden ohjelmallinen konservatiivisuus sukupuolikysymyksissä ja jopa antifeminismi, kuten abortin vastaisuus ja kotiäitiyden tukeminen (Givens 2004). Naiset ovat aliedustettuina myös radikaalioikeistopuolueiden puolueorganisaatioissa, mutta näin on toisaalta useimpien maltillisten puolueidenkin kohdalla (Coffé 2016).

Koulutus. Samoin kuin sukupuoli, koulutustaso on selittänyt pitkälti radikaalioikeiston äänestämistä. Lähes kaikissa maissa kannatus on voimakkaampaa matalasti koulutettujen keskuudessa. Ivarsflatenin ja Stubagerin (2012) mukaan koulutus ja luokka-asema vaikuttavat länsieurooppalaisen populistisen radikaalioikeiston kannatukseen eri mekanismeilla, vaikka ne ovat keskenään luontevassa yhteydessä. Luokka-asema on yhteydessä erityisesti sosioekonomisiin seikkoihin ja taloudelliseen ulottuvuuteen, kun taas koulutus kiinnittyy sosiokulttuuriseen libertariaaninen–autoritaarinen-ulottuvuuteen (vrt. Bornschier ja Kriesi 2013). Savelkoulin ja Scheepersin (2017) mukaan esimerkiksi Alankomaiden PVV:n tapauksessa matalamman koulutuksen voimakkaampaa vaikutusta radikaalioikeiston äänestämiseen selittävät erityisesti etnisen uhkan kokeminen, muslimivastaiset asenteet ja autoritaarisuus. Toisaalta Bonschier ja Kriesi (2013) huomauttavat, että yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevat jättävät useimmiten kokonaan äänestämättä. Matalampi koulutus ei siten indikoi kiinnostuksen puutetta: tyypillinen radikaalioikeiston äänestäjä on keskitason koulutuksen saanut, työväenluokkainen äänestäjä, jolla on jonkin verran kiinnostusta politiikkaan. Tämä kiinnostus kohdistuu erityisesti kulttuurisiin kysymyksiin. Tällöin radikaalioikeiston kannattajakuntaan kuuluu sellaisia kansalaisia, jotka kokevat häviävänsä etenkin kulttuurisissa, eivät niinkään taloudellisissa kysymyksissä.

Radikaalioikeiston kannatus kytkeytyy myös yhteiskunnan luokka- ja ammattirakenteeseen, vaikka tarkastelemmekin luvun empiirisessä osassa vain koulutusta. Populistisen radikaalioikeiston, ja erityisesti sen lippulaivan, Ranskan Front Nationalin (nyk. Rassemblement National), kannattajakunta koostui alkuun pääosin pienyrittäjistä, mutta pian se sai enenevissä määrin tukensa työväenluokalta (Arzheimer 2011). Kannatuksen vahvistaminen on kuitenkin vaatinut kurottautumista ydinkannattajakunnan yli. Oeschin ja Rennwaldin (2018) tutkimus osoittaa, että radikaalioikeisto kilpailee keskustaoikeiston kanssa yhä kasvavassa määrin pienyrittäjien äänistä samalla kun se haastaa vasemmiston työväenluokan kannatuksessa. Näiden ryhmien radikaalioikeistolle osoittama kannatus ei kuitenkaan perustu ensisijaisesti talouspoliittisiin näkemyksiin vaan sosiokulttuurisiin seikkoihin.

Toisaalta populististen radikaalioikeistopuolueiden välillä on myös talouspoliittisia eroja. Siinä missä Tanskan Kansanpuoluetta voi pitää verrattain hyvinvointisovinistisena, Italian Lega Nord ja Belgian Vlaams Belang ovat huomattavasti enemmän oikealla (Harteveld 2016).

Ikä. Vielä 1990-luvun alkupuolella nuoret äänestäjät olivat radikaalioikeiston puolueiden kannattajakunnissa selvästi yliedustettuja Tanskan puolueita lukuun ottamatta (Betz 1994). Kuva asiasta täydentyi tämän jälkeen. Jo 2000-luvun alkupuolella Norris (2005) totesi vertailevassa tutkimuksessaan myös vanhempien äänestäjien olevan yliedustettuja radikaalioikeiston puolueiden kannattajakunnissa. Näiden kahden ikäryhmän vahvempaa asemaa on perusteltu sillä, että kaikkein nuorimmat ja kaikkein vanhimmat äänestäjät ovat yleisemmin riippuvaisimpia hyvinvointivaltiosta ja taloudellisesti epävarmimmassa asemassa (Arzheimer ja Carter 2006).

21.4 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme empiirisessä tarkastelussa hyödynnetään European Social Survey (ESS) -tutkimusohjelman kahta viimeisintä kyselyaineistoa (kierrokset 8 ja 9), joista ensimmäinen on kerätty vuosien 2016–2017 ja toinen vuosien 2018–2019 vaihteessa. Perussuomalaisten hajoaminen kesällä 2017 ajoittuu aineistonkeruiden välille. Tämä mahdollistaa sen, että voimme aineistojen avulla tarkastella puolueen kannattajakuntaa sekä ennen että jälkeen puolueen hajoamisen. Rajaamme empiirisen tarkastelumme seuraaviin seitsemään länsieurooppalaiseen radikaalioikeistopuolueeseen: FPÖ (Itävalta), VB (Belgia), FN/RA[42] (Ranska), LN (Italia), PVV (Alankomaat), SVP (Sveitsi) ja PS (Suomi). Edellä mainitut maat ovat osallistuneet sekä vuoden 2016 että 2018 European Social Surveyn aineistonkeruisiin. Ruotsin osalta vuoden 2018 aineisto ei ollut käytettävissä tätä kirjoitettaessa. Tanska puolestaan ei ollut mukana aineistonkeruussa 2016/2017, ja Kreikka ei ole osallistunut enää vuoden 2010 jälkeen ESS-aineistonkeruisiin. Taulukossa 21.1 esitetään lukumäärät niiden vastaajien osalta, jotka ESS-kyselyssä ilmoittivat äänestäneensä kyseistä populistista radikaalioikeistopuoluetta edellisissä parlamenttivaaleissa. Analyysien kannalta on syytä huomata, että belgialaisen Vlaams Belangin osalta vastaajamäärä on verrattain pieni, noin 30 vastaajaa molemmissa aineistoissa, ja siksi sen osalta tulokset ovat ainoastaan karkeasti suuntaa antavia.

42 Ranskan Kansallisena rintamana tunnetun *Front national* (FN) -puolueen nimenvaihdos astui voimaan vuoden 2018 kesäkuussa, jolloin sen nimeksi tuli Rassemblement national (RA) eli suomeksi Kansallinen liittouma.

Taulukko 21.1 Vastaajamäärät puolueittain ESS 2016 ja ESS 2018 -aineistoissa.

	ESS 2016	ESS 2018
Perussuomalaiset (Suomi)	193	135
Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) (Itävalta)	250	301
Vlaams Belang (VB) (Belgia)	30	28
Front National (FN)/Rassemblement National (RN) (Ranska)	125	103
Lega Nord (LN) (Italia)	81	265
Partij voor de Vrijheid (PVV) (Alankomaat)	102	82
Schweizerische Volkspartei (SVP) (Sveitsi)	148	147

Tarkastelemme aluksi radikaalioikeistopuolueiden kannattajakuntien sosioekonomista profiilia eli kannattajien ikää, sukupuolta ja koulutustasoa. Tämän jälkeen sijoitamme puolueiden kannattajakunnat ideologisiin nelikenttiin vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella ja radikaalioikeistoon liitettyjen ideologisten piirteiden (nativismi, autoritaarisuus, populismi) mukaan. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuutta kuvataan käyttämällä vastaajien omaa arviota sijoittumisestaan kyseisellä ulottuvuudella. Mittari saa arvoja nollasta kymmeneen siten, että nolla kuvaa sijoittumista äärivasemmalle ja kymmenen sijoittumista äärioikealle. Populismia, nativismia ja autoritaarisuutta kuvaavat mittarit on muodostettu yhdistämällä summamuuttujiksi ESS-aineistosta löytyvät, taulukossa 21.2 luetellut kysymykset. Muuttujien valinta perustuu aiemmin tässä luvussa esitettyihin määritelmiin sekä siihen, missä määrin niihin sopivia kysymyksiä löytyy viimeisimmistä ESS-aineistoista. Summamuuttujien reliabiliteetti on varmistettu laskemalla Cronbachin alfa -arvot.

Taulukko 21.2 Ristiriitaulottuvuuksille sijoittumista tarkastelevissa analyyseissä hyödynnettävät ESS-aineiston muuttujat vastausasteikkoineen. Summamuuttujien osalta esitetty Cronbachin alfa -arvot.

VASEMMISTO–OIKEISTO	Cronbachin alfa
Politiikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Mihin kohtaan sijoittaisit itsesi asteikolla nollasta kymmeneen, kun nolla tarkoittaa vasemmistoa ja kymmenen oikeistoa?	
POPULISMI	
(1) Luottamus maan parlamenttiin; (2) Luottamus poliitikkoihin; (3) Luottamus poliittisiin puolueisiin: *Ei luota lainkaan (0) – Luottaa täysin (10)*	0,912 (ESS 2018) 0,910 (ESS 2016)
NATIVISMI	
(1) Onko kaiken kaikkiaan mielestäsi haitaksi vai eduksi [Suomen] taloudelle, että muista maista muuttaa ihmisiä [Suomeen?]* *Haitaksi taloudelle (0) – Eduksi taloudelle (10)*	0,880 (ESS 2018) 0,873 (ESS 2016)
(2) Uskotko, että kulttuurielämä [Suomessa] heikentyy vai rikastuu, kun [Suomeen] muuttaa ihmisiä muista maista? Kulttuurielämä heikkenee (0) – Kulttuurielämä rikastuu (10)	
(3) Muuttuuko [Suomi] paremmaksi vai huonommaksi paikaksi asua, kun muista maista muuttaa ihmisiä tänne? *Muuttuu huonommaksi paikaksi asua (0) – Muuttuu paremmaksi paikaksi asua (10)*	
Lisäksi nativistisia asenteita tarkastellaan erikseen myös seuraavan neliportaisen kysymyksen avulla: Kuinka paljon [Suomen] tulisi sallia sellaisten ihmisten muuttaa maahan asumaan, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin useimmat suomalaiset? *Pitäisi sallia paljon (1) – Ei pitäisi sallia lainkaan (4)*	
AUTORITAARISUUS	
Kuinka paljon tai vähän kuvaus muistuttaa sinua itseäsi: *Erittäin paljon samanlainen kuin minä (1) – Ei lainkaan samanlainen kuin minä (6)*	0,616 (ESS 2018) 0,630 (ESS 2016)
(1) Hänelle on tärkeää elää turvallisessa ympäristössä. Hän välttää kaikkea, mikä voisi uhata hänen turvallisuuttaan.	
(2) Hänen mielestään ihmisten pitää tehdä, kuten käsketään. Hänen mielestään sääntöjä pitää noudattaa aina, vaikka kukaan ei ole näkemässä.	
(3) Hänelle on tärkeätä, että valtio takaa hänen turvallisuutensa kaikkia uhkia vastaan. Hän haluaa, että valtio on niin vahva, että se voi suojella kansalaisiaan.	
(4) Perinteet ovat hänelle tärkeitä. Hän pyrkii noudattamaan uskonnollisia sekä sukunsa tapoja.	

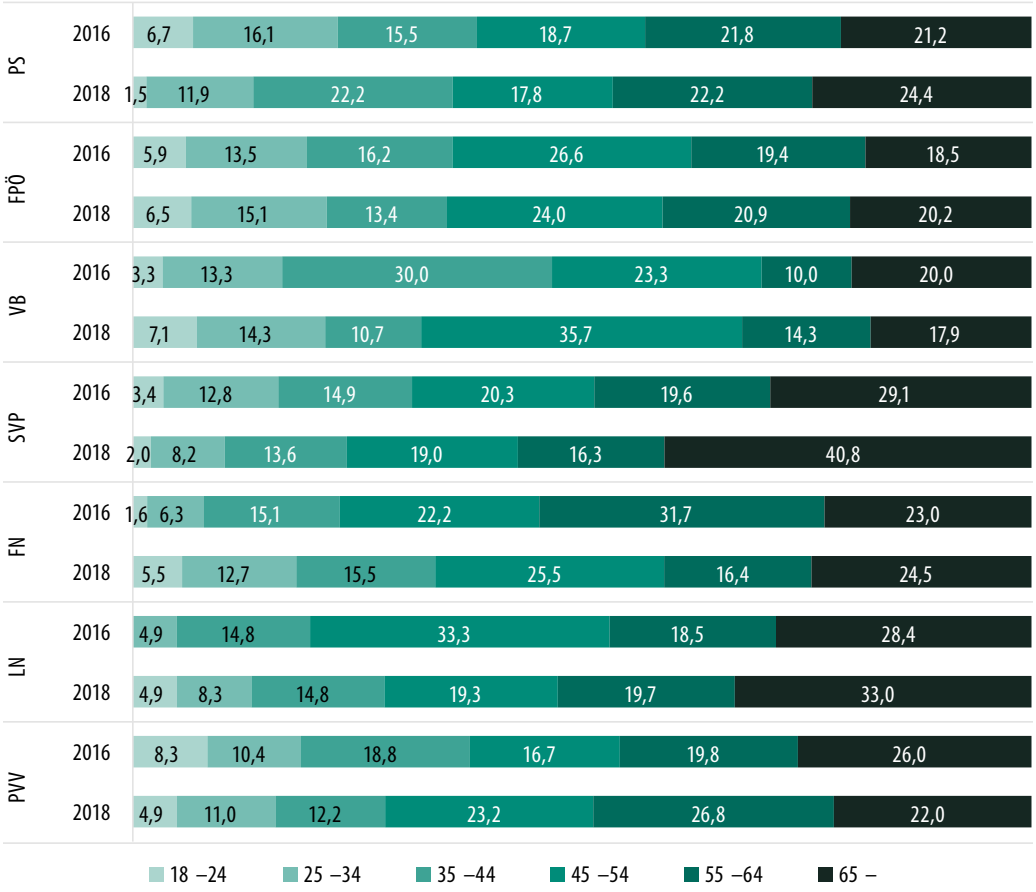
*** Kysymys muotoiltu kussakin maassa niin, että hakasulkeiden kohdalla on ollut kunkin maan oma nimi.**

21.5 Analyysi

Ikä. Tarkastelun kohteena olevien populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunnasta suurin osa (noin 70 %) oli vuoden 2018 mittauksessa keski-ikäisiä tai sitä vanhempia eli yli 45-vuotiaita (kuvio 21.1). Sveitsin SVP:n kannattajakunnasta peräti neljä kymmenestä ja Italian LN:n kannattajista kolmannes oli yli 65-vuotiaita. Perussuomalaisten kannattajista lähes puolet oli vuonna 2018 yli 55-vuotiaita. Alle 35-vuotiaita

Perussuomalaisten kannattajista oli noin joka kahdeksas. Perussuomalaisten osalta suurin muutos vuoteen 2016 verrattuna on 35–44-vuotiaiden kannattajien osuuden kasvu ja sitä nuorempien osuuden väheneminen. Puolue ei siis ole hajoamisensa jälkeen onnistunut kasvattamaan suosiotaan nuorimpien ikäluokkien keskuudessa.

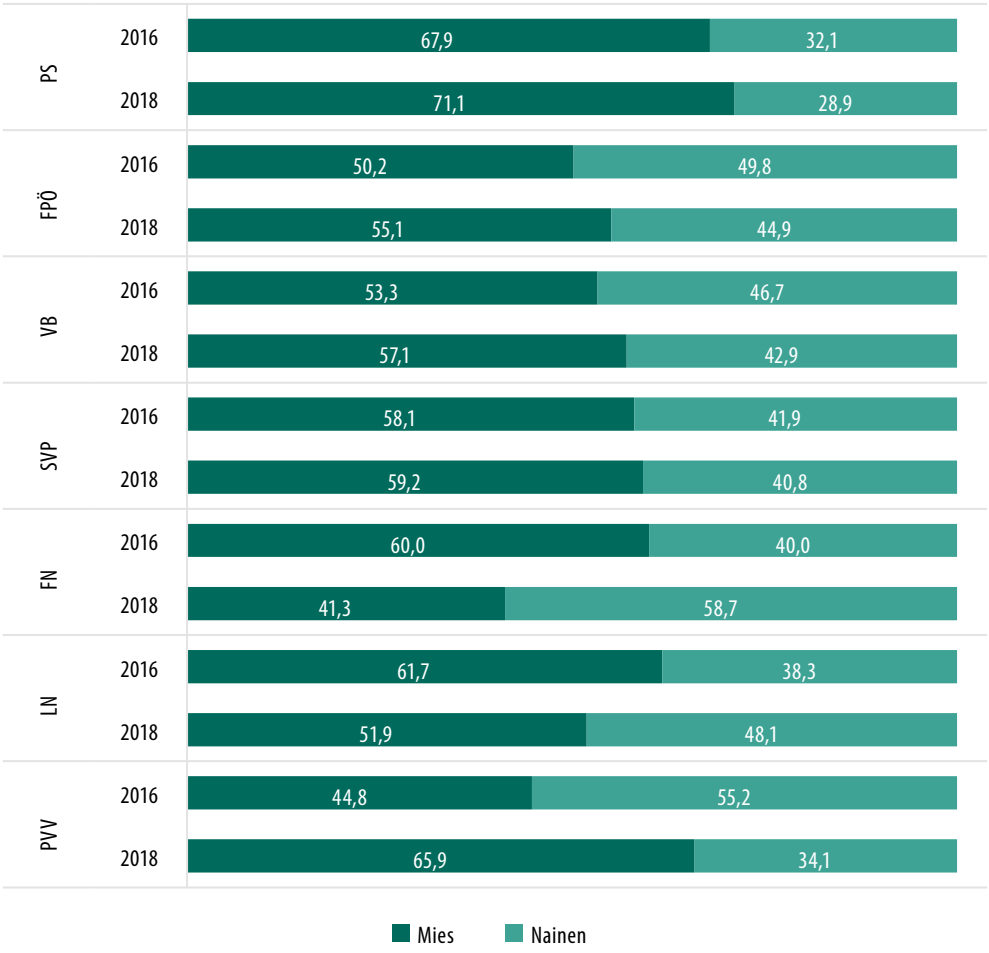
Kuvio 21.1 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta ikäryhmittäin vuosina 2016 ja 2018.

Sukupuoli. Perussuomalaisten kannattajakunta on muihin tarkastelun kohteena oleviin puolueisiin verrattuna ylivoimaisesti miesvoittoisin (kuvio 21.2). Molemmilla mittauskerroilla miesten osuus kannattajakunnasta on ollut 70 prosentin luokkaa. Ainoastaan Ranskan Kansallisen Liittouman (ent. Kansallinen Rintama) ja Alankomaiden PVV:n kannattajakunnassa naisten osuus on ollut suurempi kuin miesten, vaikka Itävallan FPÖ:n ja Italian LN:n osaltakin on päästy lähelle 50–50-suhdetta. Ranskan FN/RN:n osalta naisten osuus oli vuoden 2018 mittauksessa 59 prosenttia, kun se vuonna 2016 oli 40 prosenttia. PVV:n

osalta tilanne on päinvastainen: siinä missä sen kannattajakunnasta 55 prosenttia oli naisia vuonna 2016, seuraavalla mittauskerralla naisten osuus oli enää 34 prosenttia.

Kuvio 21.2 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta sukupuolen mukaan vuosina 2016 ja 2018.

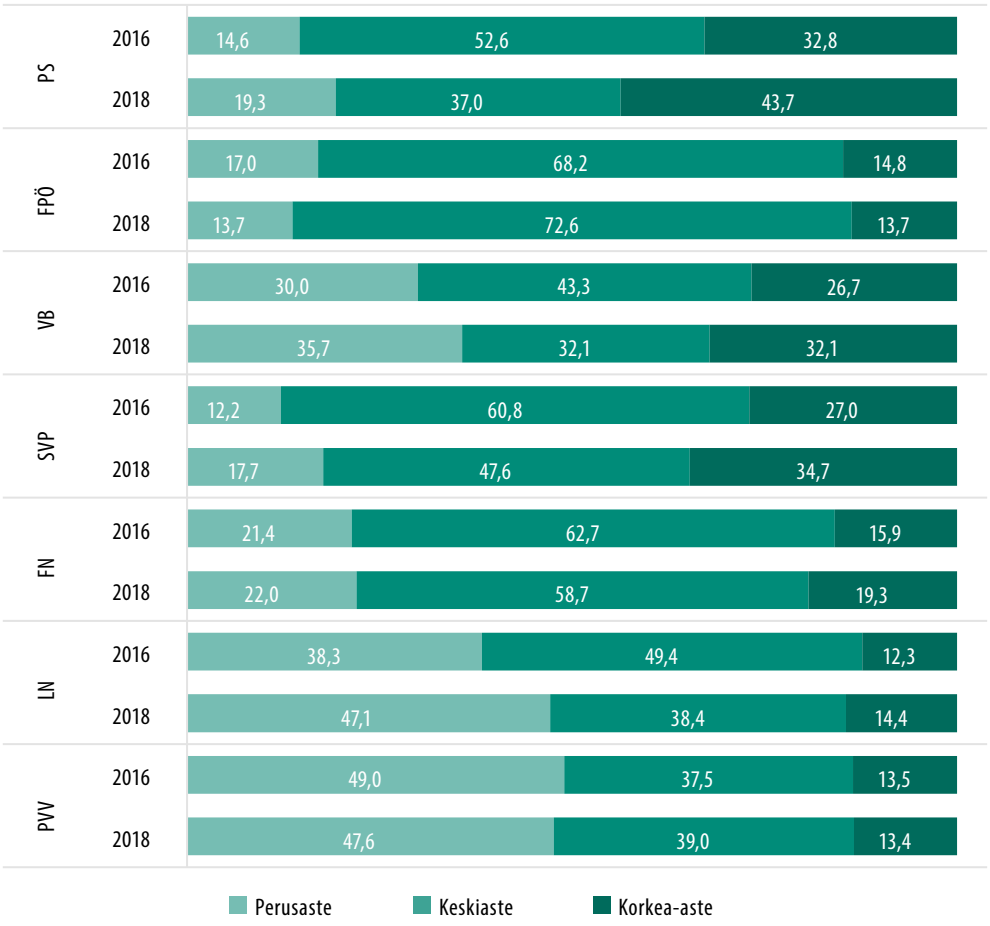

Koulutus. Koulutustasoa vertailtaessa havaitaan, että Perussuomalaisten kannattajakunta on verrokkipuolueiden kannattajiin nähden kaikkein korkeimmin koulutettua (kuvio 21.3). Koulutustasoerot eri maissa selittävät osin tätä havaintoa: vähintään kandidaattitasoisen tutkinnon 30–34-vuotiaiden ikäryhmässä on suorittanut Suomessa 47 prosenttia, kun vastaava osuus on esimerkiksi Ranskassa 28 prosenttia, Saksassa 33 prosenttia ja Italiassa 26 prosenttia (Hedman ja Kivinen 2017).

Vuonna 2018 perussuomalaisten kannattajista neljällä kymmenestä oli korkea-asteen koulutus. Perusasteen koulutuksen suorittaneita heistä oli viidennes ja keskiasteen eli joko

ammatillisen tai lukiokoulutuksen suorittaneita 37 prosenttia. Korkeasti koulutettujen osuus on noussut 11 prosenttiyksikköä vuoden 2016 mittauksesta, jolloin heidän osuutensa puolueen kannattajakunnasta oli kolmannes. Italian LN:n ja Alankomaiden PVV:n kannattajakunnasta peräti lähes puolet oli perusasteen suorittaneita. Tuloksista voidaan päätellä, että Perussuomalaisten agenda ei vetoa ainoastaan matalasti koulutettuun duunariväestöön, vaan se saa yhä enemmän kannatusta myös korkeasti koulutettujen keskuudessa. Vielä vuonna 2011 toimittaja Pekka Ervasti kuvasi Suomen Kuvalehdessä ”Halla-aholaisia akateemisia” eli korkeasti koulutettuja Perussuomalaisten kannattajia ”parven keltaisiksi naakoiksi” – niin harvinaisia he hänen mukaansa olivat (Suomen Kuvalehti 3/2011). Vaikka kansainvälisessä vertailussa Perussuomalaisten kannattajakunta on keskimäärin koulutetumpaa, muiden eduskuntapuolueiden kannattajakuntiin verrattuna koulutustaso on keskimääräistä matalampi (Borg 2019).

Kuvio 21.3 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunta koulutusryhmittäin vuosina 2016 ja 2018.

Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella. Perussuomalaisten kannattajakunta sijoittaa itsensä eurooppalaisten oikeistoradikaalipuolueiden kannattajiin nähden lähimmäksi poliittista keskustaa, eikä kannattajien sijoittumisessa ole ESS-aineistojen perusteella tapahtunut muutosta puolueen hajoamisen jälkeen (taulukko 21.3; kuviot 21.4, 5 ja 21.7). Eniten oikealla ovat Italian LN:n ja Sveitsin SVP:n kannattajat, joiden keskiarvot 0–10-asteikolla ovat järjestyksessä 7,5 ja 7,0, kun arvo 10 kuvastaa asteikon kaikkein oikeistolaisinta laitaa. Perussuomalaisten keskiarvo vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella on mittauskerroilla ollut 5,7–5,8. Muiden kuin edellä mainittujen oikeistoradikaalipuolueiden keskiarvot sijoittuivat vuonna 2018 välille 6,4–6,7. Myös ESS-aineistoon perustuvassa kansallisessa vertailussa Perussuomalaisten kannattajat asettuvat mittarin keskelle siten, että heistä vasemmalle itsensä asettavat Vihreiden, SDP:n ja Vasemmistoliiton kannattajat, ja oikealle puolestaan RKP:n, Keskustan, KD:n ja Kokoomuksen kannattajat.

Taulukko 21.3 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunnan sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksilla, keskiarvot ja suluissa keskihajonta.

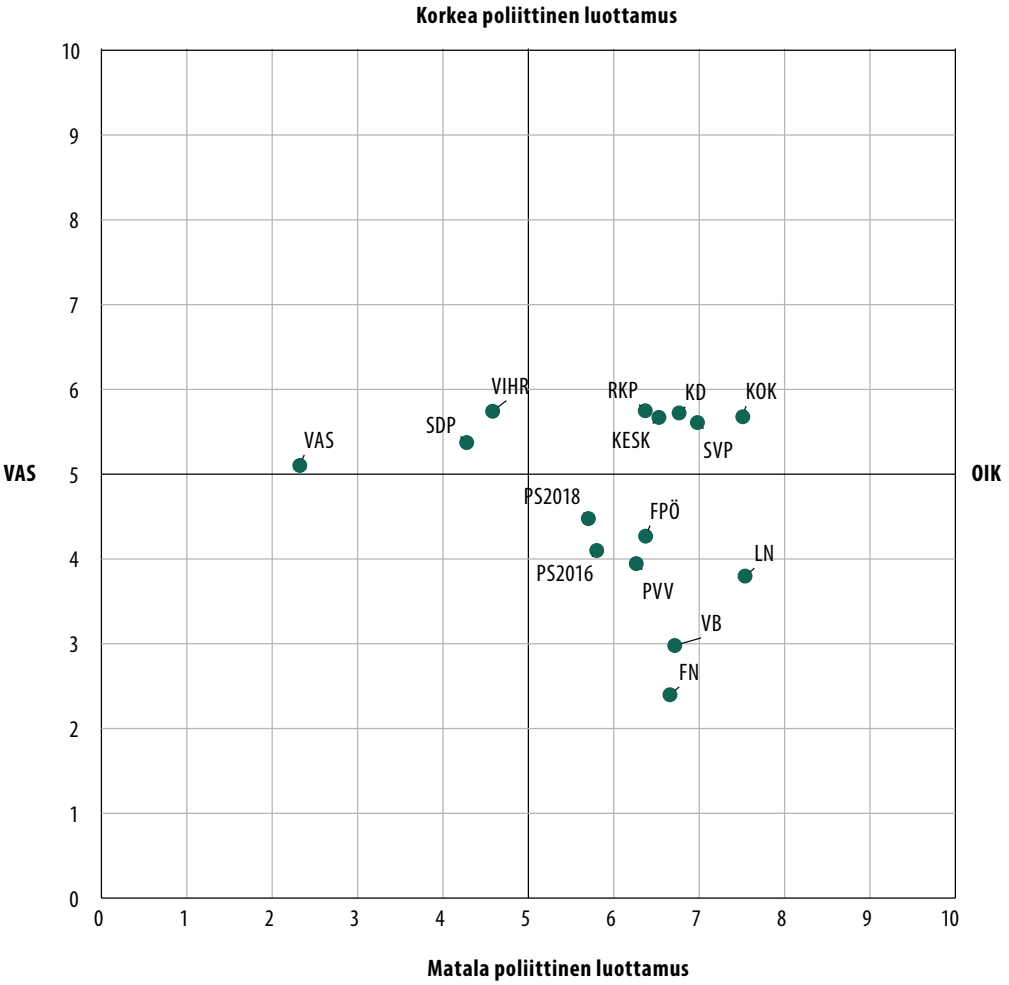
	PS		FPÖ		VB		SVP		FN		LN		PVV	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
Vasemmisto–oikeisto (0–10)	5,8	5,7	6,5	6,4	6,6	6,7	7,2	7,0	6,8	6,7	7,1	7,5	6,4	6,3
	(1,7)	(2,0)	(1,9)	(1,7)	(2,5)	(2,6)	(1,5)	(1,5)	(2,6)	(2,3)	(1,7)	(1,4)	(2,1)	(1,6)
Poliittinen luottamus (0–10)	4,1	4,5	3,0	4,3	2,6	3,0	5,2	5,6	2,2	2,4	2,3	3,8	3,6	3,9
	(2,0)	(2,1)	(2,1)	(2)	(2,1)	(2,1)	(1,8)	(1,6)	(1,7)	(2,3)	(1,9)	(2,3)	(1,9)	(1,9)
Maahanmuuttoasenteet (0–10)	4,8	4,7	2,7	3,0	2,9	3,4	4,5	5,0	2,8	3,1	3,1	3,1	4,1	4,6
	(1,8)	(2,1)	(1,9)	(1,8)	(2,0)	(2,0)	(1,8)	(1,6)	(1,9)	(2,0)	(2,2)	(2,0)	(1,8)	(1,6)
Autoritaarisuus–libertaarisuus (1–6)	2,8	2,7	2,3	2,3	2,8	2,7	2,4	2,5	3,0	2,9	2,1	2,2	2,6	2,8
	(0,8)	(0,8)	(0,7)	(0,7)	(1,0)	(0,8)	(0,8)	(0,7)	(0,9)	(0,9)	(0,7)	(0,8)	(0,8)	(0,8)
N	186–193	131–135	217–220	280–289	29–30	27–28	145–147	142–146	122–125	107–108	76–82	254–261	92–95	76–81

Populismi / Poliittinen luottamus. ESS-aineistoissa ei ole suoraan populistisia asenteita mittaavia muuttujia, minkä vuoksi tässä yhteydessä tarkastellaan varsinaisen populismimittarin sijaan radikaalioikeistoa kannattavien luottamusta maansa parlamenttiin, puolueisiin ja poliitikkoihin. Kyseinen mittari kuvastaa kansalaisten normatiivisia oletuksia päätöksentekijöitä ja poliittisia instituutioita kohtaan: toimivatko he/ne siten kuin kansalainen odottaa heidän toimivan (Hetherington 1998; Miller 1974; Stokes 1962). Mittari saa arvoja asteikolla nollasta kymmeneen. Nolla viittaa siihen, ettei vastaaja luota lainkaan ja kymmenen siihen, että vastaaja luottaa täysin parlamenttiin, puolueisiin ja poliitikkoihin.

Kuviosta 21.4 ja taulukosta 21.3 havaitaan, että korkeinta poliittinen luottamus oli vuoden 2018 mittaushetkellä Sveitsin SVP:n kannattajien keskuudessa (keskiarvo 5,6).

Perussuomalaiset tulevat toisena 4,5 keskiarvolla. ESS-aineiston perusteella poliittinen luottamus Perussuomalaisten kannattajien keskuudessa nousi vuodesta 2016 (4,1). On mahdollista, että tyytymättömyys Juha Sipilän oikeistohallituksen politiikkaan laski poliittista luottamusta Perussuomalaisten kannattajien keskuudessa, mutta luottamus elpyi puolueen hajotessa ja Sinisen tulevaisuuden jäädessä hallitukseen. Matalinta poliittinen luottamus oli Ranskan FN/RA:n kannattajien keskuudessa (2,4), ja toiseksi matalinta Belgian VB:n kannattajakunnassa (3,0). Tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että poliittinen luottamus on Euroopan korkeinta Pohjoismaissa ja Sveitsissä, kun taas ranskalaisten luottamus on eurooppalaisten keskitasoa (Söderlund 2019). Kuviosta 21.4 ja taulukosta 21.4 kuitenkin havaitaan, että eduskuntapuolueista muiden kuin Perussuomalaisten kannattajakunnassa poliittisen luottamuksen keskiarvot asettuvat välille 5,1–5,7 eli yli mittarin keskivälin. Perussuomalaisten kannattajien poliittinen luottamus on siis suomalaisessa puoluejärjestelmässä heikointa.

Kuvio 21.4 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden ja Suomen eduskuntapuolueiden kannattajakunnan sijoittuminen vuonna 2018: vasemmisto–oikeisto ja poliittinen luottamus.

Taulukko 21.4 Eduskuntapuolueiden (pois lukien PS) kannattajakunnan sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksilla ESS 2018 aineistossa, keskiarvot ja suluissa keskihajonta.

	KOK	RKP	KESK	KD	VIHR	SDP	VAS
Vasemmisto-oikeisto (0–10)	7,5	6,4	6,5	6,8	4,6	4,3	2,3
	(1,4)	(1,6)	(1,5)	(1,7)	(1,7)	(1,8)	(1,6)
Poliittinen luottamus (0–10)	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7	5,4	5,1
	(1,7)	(1,7)	(1,8)	(2,1)	(1,5)	(1,9)	(2,0)
Maahanmuuttoasenteet (0–10)	6,5	7,0	6,0	5,8	7,4	6,4	6,5
	(1,7)	(1,6)	(1,6)	(2,2)	(1,3)	(1,7)	(1,8)
Autoritaarisuus–libertaarisuus (1–6)	2,8	2,7	2,5	2,4	3,1	2,6	3,0
	(0,9)	(0,8)	(0,7)	(0,7)	(0,9)	(0,9)	(0,9)
N	278–284	57	210–213	33–36	184–187	202–203	63–65

Nativismia mittaava muuttuja on yhdistelmä kysymyksistä, joissa on tiedusteltu vastaajien näkemystä siitä, missä määrin he kokevat maahanmuutosta olevan hyötyä tai haittaa maan taloudelle ja kulttuurille, ja missä määrin maa muuttuu maahanmuuton seurauksena paremmaksi tai huonommaksi paikaksi asua (taulukko 21.2). Mittari saa arvoja nollasta kymmeneen. Tällä asteikolla nolla kuvastaa kielteisimpiä asenteita maahanmuuttoa kohtaan ja arvo 10 myönteisintä suhtautumista.

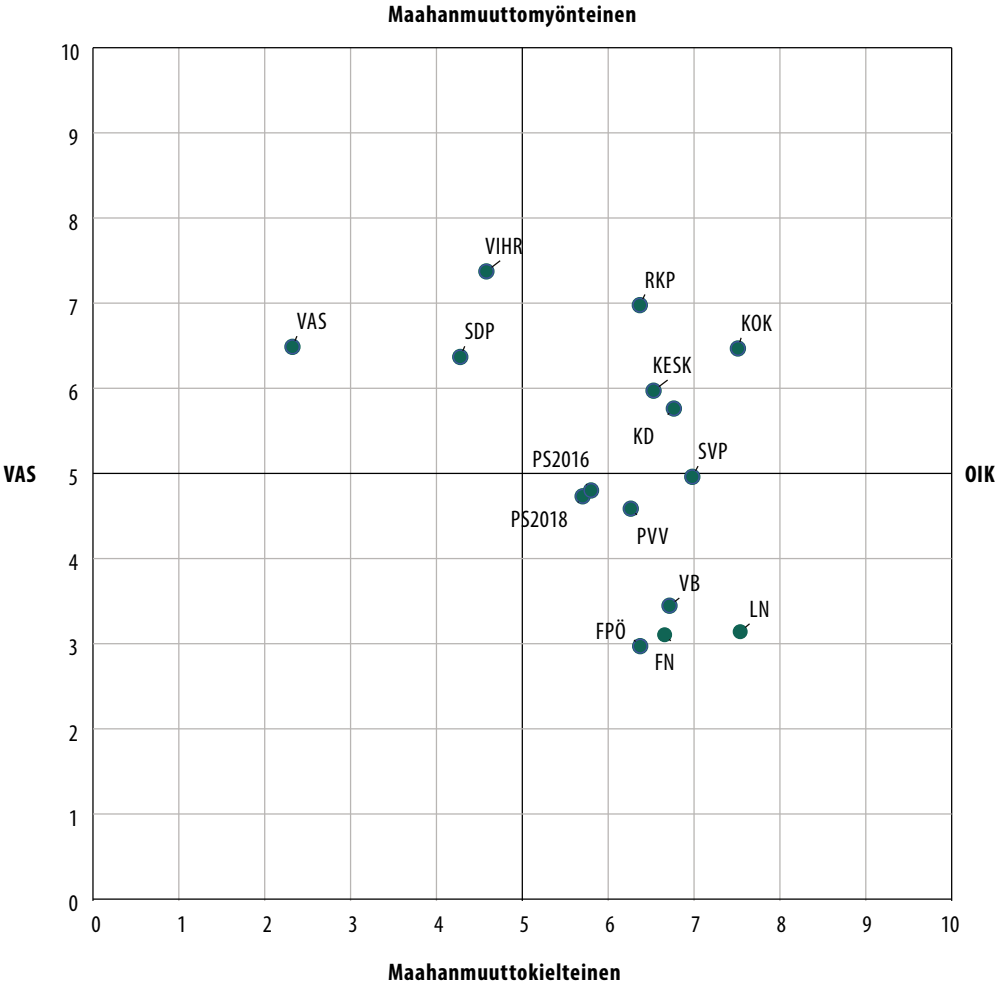
Kuviosta 21.5 ja taulukosta 21.3 havaitaan, että Sveitsin SVP:n osalta asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat neutraaleimpia: kannattajien keskiarvo asettuu täydellisesti mitta-asteikon keskelle (5,0). Perussuomalaisten kannattajien maahanmuuttoasenteet kääntyvät kielteisen puolelle, mutta vain hieman, eikä asenteissa ole tapahtunut merkittävää muutosta puolueen hajoamisen jälkeen. Vuonna 2016 PS:n kannattajien keskiarvo oli 4,8, ja vuonna 2018 se oli 4,7. Kielteisimpiä asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat Itävallan FPÖ:n (3,0), Ranskan FN/RA:n (3,1) ja Italian LN:n (3,1) kannattajien keskuudessa. Muiden kuin Perussuomalaisten ja LN:n kannattajien osalta asenteet maahanmuuttoa olivat myönteisempiä vuonna 2018 kuin vuonna 2016, mikä voi osittain heijastella vuoden 2015 tilannetta, jolloin Eurooppaan saapui mittava joukko turvapaikanhakijoita. Perussuomalaisten ja LN:n kannattajien keskuudessa mittarin keskiarvo säilyi muuttumattomana.

Kuviossa 21.6 on lisäksi esitetty radikaalioikeistopuolueiden kannattajien näkemykset kysymykseen siitä, kuinka paljon oman maan tulisi sallia sellaisten ihmisten muuttaa maahan asumaan, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin useimmat maan kansalaiset. Tulokset ovat osin samankaltaisia kuin edellä esitetyssä keskiarvotarkastelussa. Sveitsin SVP:n ja Perussuomalaisten keskuudessa on vähiten sellaisia vastaajia, joiden mielestä eri etnistä alkuperää edustavien maahanmuuttoa ei pitäisi sallia lainkaan. Vastaavasti Itävallan FPÖ:n, Belgian VB:n ja Ranskan FN/RA:n kannattajista yli kolmannes ei sallisi eri etnistä

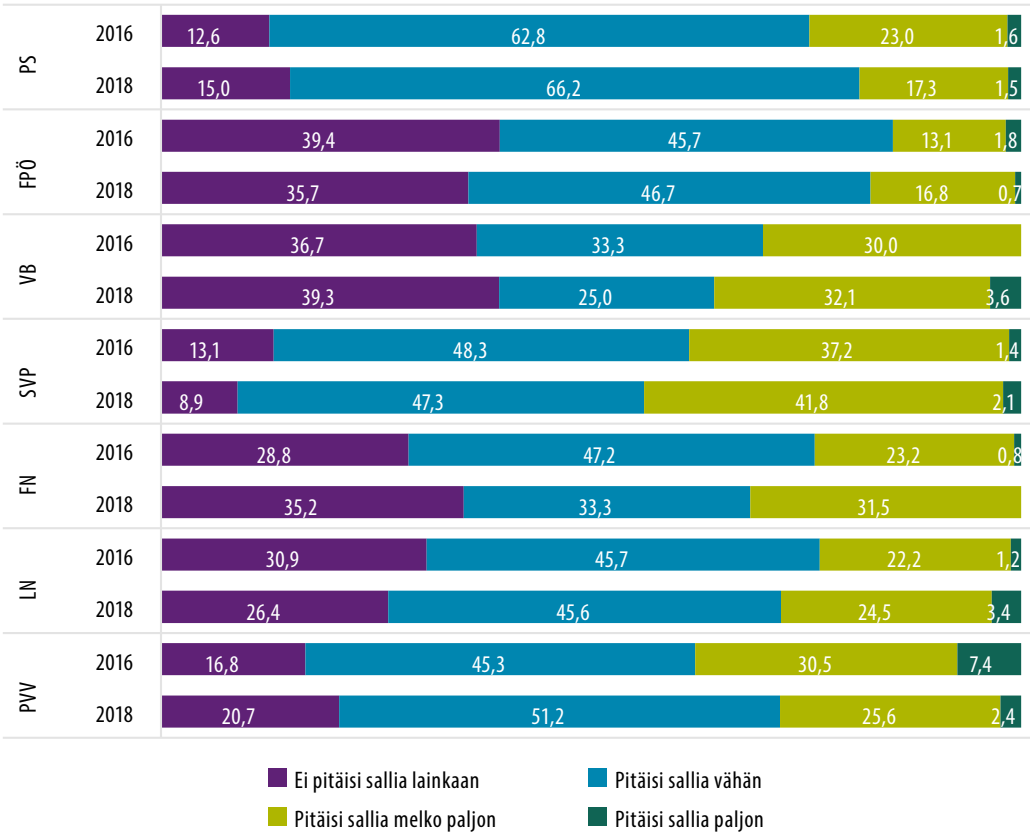
alkuperää edustavien muuttoa omaan maahansa. SVP:n kannattajista 44 prosenttia on sitä mieltä, että eri etnistä alkuperää olevien muuttoa Sveitsiin pitäisi sallia paljon tai melko paljon. Perussuomalaisissa puolestaan on verrokkipuolueisiin nähden eniten vastaajia, jotka sallisivat eri etnistä alkuperää olevien muuttoa ”vähän”. Tätä mieltä on selvä enemmistö puolueen kannattajista, vuonna 2018 yhteensä 66 prosenttia ja vuonna 2016 yhteensä 63 prosenttia. Vaikka pieniä muutoksia on havaittavissa, minkään puolueen kannattajakunnassa eri vastausvaihtoehtoja valinneiden osuudet eivät ole muuttuneet merkittävästi vuosien 2016 ja 2018 välillä.

Vaikka Perussuomalaisten kannattajat ovat muiden oikeistoradikaalipuolueiden kannattajiin verrattuna maahanmuuttomyönteisempiä, he kuitenkin asemoituvat muihin eduskuntapuolueisiin verrattuna selkeästi maahanmuuttokielteisimmiksi. Muiden eduskuntavaalipuolueiden keskiarvot maahanmuuttoasenteita kuvaavalla mittarilla asettuvat välille 5,8–7,4 ollen siten enemmän myönteisen kuin kielteisen puolella (kuvio 21.5; taulukko 21.4).

Kuvio 21.5 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden ja Suomen eduskuntapuolueiden sijoittuminen vuonna 2018: vasemmisto–oikeisto ja maahanmuuttoasenteet.

Kuvio 21.6 **Populististen oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakunnan suhtautuminen kysymykseen, kuinka paljon oman maan tulisi sallia sellaisten ihmisten muuttaa maahan asumaan, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin useimmat maan kansalaiset.**

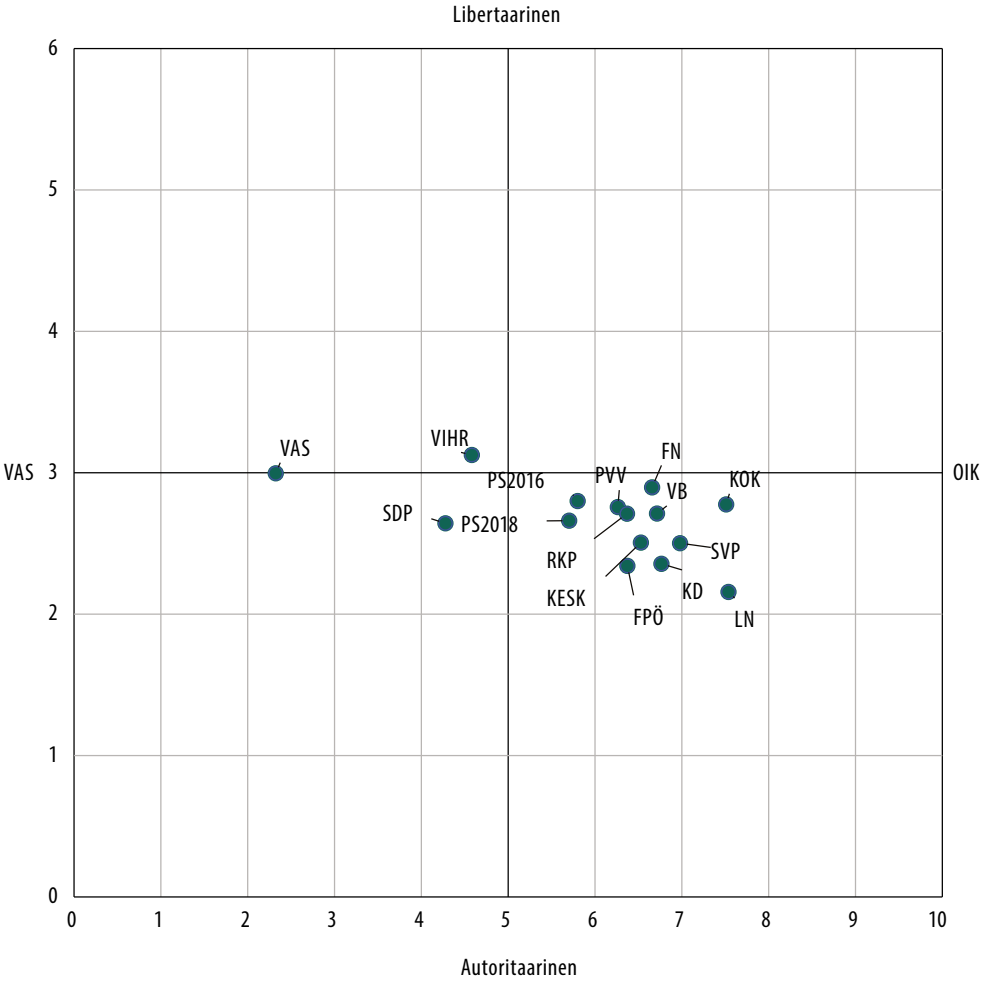
Autoritaarisuus-mittarilla tarkastellaan vastaajien asenteita kurin ja järjestyksen vahvistamiseen yhteiskunnassa sekä yhteiskunnan hahmottamista turvallisuuskysymysten ja perinteiden säilyttämisen kautta. Mittari koostuu neljästä väittämästä, joiden vastaaja on arvioinut kuvaavan häntä itseään joko hyvin, huonosti, tai siltä väliltä (ks. taulukko 21.2). Mittari saa arvoja asteikolla yhdestä kuuteen, joista arvo yksi kuvaa autoritaarisinta arvomaailmaa ja kuusi vastaavasti autoritaarisuuden vastakohtana pidettyä libertaarista, yksilön vapauksia korostavaa arvomaailmaa. Taulukossa 21.2 esitetyistä Cronbachin alfa -arvoista havaitaan, että tämän mittarin konsistenssi on hieman heikompi kuin poliittista luottamusta ja maahanmuuttoasenteita kuvaavien mittareiden. 0,6:n ylittävää alfa-arvoa voidaan pitää riittävänä indikaattorina siitä, että taulukossa 21.2 esitetyt väittämät voidaan yhdistää yhdeksi muuttujaksi, joka kuvaa sijoittumista vastaajien autoritaarisuus–libertaarisuus-ulottuvuudella.

Kuvio 21.7 osoittaa, kuinka tarkasteltavien oikeistoradikaalipuolueiden kannattajista kaikki sijoittuvat keskimäärin enemmän autoritaariselle kuin libertaariselle puolelle. Ryhmien

keskiarvot jäävät varsin pienen etäisyyden päähän toisistaan, välille 2,2–2,9 (taulukko 21.3). Autoritaarisimpia ovat Italian LN:n ja Itävallan FPÖ:n kannattajat. Perussuomalaisten keskiarvo oli 2,7 vuonna 2018 ja 2,8 vuonna 2016. Muutos mittausvuosien välillä ei ole merkittävä perussuomalaisissa, eikä muutos ole suuri muissakaan puolueissa.

Kansallisessa vertailussa havaitaan, etteivät Perussuomalaisten kannattajat suinkaan ole autoritaarisimpia, vaan mitatut kurin ja järjestyksen vahvistamisen sekä turvallisuuden kysymykset ja perinteiden säilyttäminen ovat tärkeämpiä SDP:n, Keskustan ja KD:n kannattajille (kuvio 21.7; taulukko 21.4). RKP:n ja Kokoomuksen kannattajat asettuvat mittarilla Perussuomalaisten rinnalle. Vain Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajien keskuudessa kannattajien keskiarvo on lähempänä asteikon libertaarista laitaa.

Kuvio 21.7 Populististen oikeistoradikaalipuolueiden ja Suomen eduskuntapuolueiden sijoittuminen vuonna 2018: vasemmisto–oikeisto ja autoritaarisuus.

21.6 Johtopäätökset

Tässä luvussa on tarkasteltu sitä, missä määrin Perussuomalaisten kannattajakunta muistutti ennen puolueen jakaantumista ja sen jälkeen muiden länsieurooppalaisten radikaalioikeistolaisten puolueiden kannattajakuntia. Vertailimme perussuomalaisia muihin puolueisiin paitsi kannattajakunnan sosiodemografisen ja -ekonomisen profiilin osalta, myös kolmella radikaalioikeistolle keskeisellä arvo- ja asenneulottuvuudella: nativismi, autoritaarisuus ja anti-elitismi (populismi). Tasapainoisen kokonaiskuvan saamiseksi perussuomalaisia verrattiin näillä ulottuvuuksilla myös suomalaisen puoluejärjestelmän muihin puolueisiin.

Perussuomalaisten kannattajakunta on eurooppalaisten verrokkipuolueidensa kannattajakuntiin nähden selvästi miesvoittoisempaa ja korkeammin koulutettua. Jälkimmäistä löydöstä selittää osittain Suomen yleinen korkea koulutustaso. Ikäjakaumaltaan Perussuomalaisten kannattajat eivät merkittävästi eroa vertailun muiden maiden radikaalioikeistopuolueiden kannattajista. ESS-aineistojen perusteella PS:n kannattajista lähes puolet on yli 55-vuotiaita, ja alle 35-vuotiaita heistä on noin joka kahdeksas. Vuosien 2016 ja 2018 välillä Perussuomalaisten kannattajakunnassa 35–44-vuotiaiden osuus kasvoi ja sitä nuorempien osuus vähentyi.

Toinen havainto on, että Perussuomalaisten kannattajakunta sijoittaa itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella muiden eurooppalaisten radikaalioikeistopuolueiden kannattajiin verrattuna useammin poliittiseen keskustaan. Perussuomalaisten kannattajat eivät sijoita itseään puolueen hajoamisen jälkeen sen enempää oikealle kuin ennen hajoamista. Poliittisen luottamuksen osalta Perussuomalaisten kannattajat erottuvat muita radikaalioikeiston kannattajia luottavaisempina, mikä osin heijastaa suomalaisten kansainvälisesti korkeaa poliittisen luottamuksen tasoa. Omassa puoluejärjestelmässään perussuomalaisten poliittinen luottamus on kuitenkin alhaisinta verrattuna muiden eduskuntapuolueiden kannattajiin.

Maahanmuuttoasenteiden osalta Perussuomalaisten kannattajat eivät edusta muiden oikeistoradikaalipuolueiden kannattajakuntiin nähden tiukinta linjaa. Suomen kontekstissa puolueen kannattajat kuitenkin profiloituvat maahanmuuttoon selvästi kielteisemmin suhtautuvina kuin muiden eduskuntapuolueiden kannattajat. Perussuomalaisten kannattajakunnassa niiden osuus, jotka eivät sallisi lainkaan eri etnistä taustaa edustavien muuttoa maahan, on verraten pieni. Esimerkiksi Itävallan FPÖ:n, Belgian VB:n ja Ranskan FN/RA:n kannattajista yli kolmannes kieltäisi asian täysin. Asenteet maahanmuuttoa kohtaan eivät ole merkittävästi kiristyneet perussuomalaisten kannattajakunnassa puolueen hajoamisen jälkeen, vaikka pientä muutosta tähän suuntaan on havaittavissa.

Autoritaarisuus–libertaarisuus-ulottuvuudella Perussuomalaisten kannattajat sijoittuvat muiden maiden oikeistoradikaalipuolueiden kannattajiin nähden keskelle, eivätkä siten ole kaikkein autoritaarisimpia tai libertaarisimpia. Sama havainto koskee Perussuomalaisten kannattajia suhteessa muiden eduskuntapuolueiden kannattajiin: perussuomalaiset asettuvat tässä suhteessa keskelle.

Tutkimuksemme osoittaa, että Perussuomalaisten kannattajakuntaa ei voi luokitella populistiseen radikaalioikeistoon yhtään sen selkeämmin nyt kuin ennen puolueen hajoamista. Puolue jakaa edelleen monia piirteitä eurooppalaisten radikaalioikeistopuolueiden kanssa, kuten maahanmuuttovastaisuuden ja kannattajakunnan miesvoittoisuuden. Lisäksi PS:n kannattajien poliittinen luottamus on muiden eduskuntapuolueiden kannattajien luottamusta selvästi alemmalla tasolla. Mittausvälimme aikana tapahtuneet muutokset eivät kuitenkaan olleet merkittäviä kannattajakunnan sosiodemografisen rakenteen suhteen, eivätkä myöskään kannattajien asenteiden osalta.

Yleisesti ottaen oikeistopopulistipuolueisiin on suhtauduttu eurooppalaisissa puoluejärjestelmissä joko stigmatisoinnilla, hallitusvastuulla, teemojen omaksumisella tai ulossulkemisella (esim. Downs 2001). Suomessa ja Ruotsissa on pääosin hyödynnetty ulossulkemista ja ovet hallitukseen ovat Halla-ahon johtamille perussuomalaisille toistaiseksi pysyneet kiinni. Oikeistopopulistipuolueelle voi myös olla strategisesti viisasta pysyä oppositiossa: eurooppalainen kokemus osoittaa, että paikka koalitiohallituksessa ja sen mukanaan tuomat kompromissit ovat omiaan laskemaan puolueiden kannatusta.

Lähteet

Afonso, Alexandre ja Line Rennwald (2018): The Changing Welfare State Agenda of Populist Radical Right Parties in Europe. Teoksessa Philip Manow, Bruno Palier ja Hanna Schwander (toim.): *Welfare Democracies and Party Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Akkerman, Agnes, Cas Mudde ja Andrej Zaslove (2014): How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies* 47(9), 1324–1353.

Arzheimer, Kai (2011): Electoral Sociology – Who Votes for the Extreme Right and Why – and When? Teoksessa Uwe Backes ja Patrick Moreau (toim.): *The Extreme Right in Europe: Current Trends and Perspectives*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 35–50.

Arzheimer, Kai ja Elisabeth Carter (2006): Political Opportunity Structures and Right-wing Extremist Party Success. *European Journal of Political Research* 45(3), 419–443.

Beyme, Klaus von (1988): Right-wing Extremism in Post-War Europe. *West European Politics* 11(2), 1–18.

Borg, Sami (2019): The Finnish Parliamentary Election of 2019: Results and Voting Patterns. *Scandinavian Political Studies* 42(3–4), 182–192.

Bornschier, Simon (2010): The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe. *West European Politics* 33(3), 419–444.

Bornschier, Simon ja Hanspeter Kriesi (2013): The Populist Right, the Working Class, and the Changing Face of Class Politics. Teoksessa Jens Rydgren (toim.): *Class Politics and the Radical Right*. Lontoo ja New York: Routledge, 10–29.

Coffé, Hilde (2013): Gender, Class and Radical Right Voting. Teoksessa Jens Rydgren (toim.): *Class Politics and the Radical Right*. Lontoo ja New York: Routledge, 138–155.

Cole, Alexandra (2005): Old Right or New Right? The Ideological Positioning of Parties of the Far Right. *European Journal of Political Research* 44(2), 203–230.

Downs, William M. (2001): Pariahs in their Midst: Belgian and Norwegian Parties React to Extremist Threats. *West European Politics* 24(3), 24–42.

Eatwell, Roger (2000): The Rebirth of the 'Extreme Right' in Western Europe? *Parliamentary Affairs* 53(3), 407–425.

Eatwell, Roger (2003): Ten Theories of the Extreme Right. Teoksessa Peter H. Merkl ja Leonard Weinberg (toim.): *Right-wing Extremism in the Twenty-first Century*. Lontoo: Frank Cass, 45–70.

Suomen Kuvalehti (3/2011): *Minä kannatan*. Https://suomenkuvalehti.fi/wp-content/uploads/sk/files/pdf-liitteet/puolueetSK0311.pdf (haettu 31.1.2020).

European Social Survey (2016): *ESS Round 8* (2016/2017).

European Social Survey (2018): *ESS Round 9* (2018/2019).

Givens, Terri E. (2004): The Radical Right Gender Gap. *Comparative Political Studies* 37(1), 30–54.

Harteveld, Eelco (2016): Winning the 'Losers' but Losing the 'Winners'. The Electoral Consequences of the Radical Right Moving to the Economic Left. *Electoral Studies* 44, 225–234.

Hedman, Juha ja Osmo Kivinen (2017): Suomen korkeakoulutus on yhä korkeaa kansainvälistä tasoa. Tieto&trendit, Tilastokeskus 20.12.2017. Https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/suomen-korkeakoulutus-on-yha-korkeaa-kansainvalista-tasoa/ (haettu 8.4.2020).

Hetherington, Marc J. (1998): The Political Relevance of Political Trust. *The American Political Science Review* 92(4), 791–808.

Husbands, Christopher T. (2002): How to Tame the Dragon, or what Goes around Comes around: A Critical Review of Some Major Contemporary Attempts to Account for Extreme-right Racist Politics in Western Europe. Teoksessa Martin Schain, Aristide R. Zolberg ja Patrick Hossay (toim.): *Shadows over Europe: The Development and Impact of the Extreme Right in Western Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 39–60.

Ignazi, Piero (2003): *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Ivarsflaten, Elisabeth (2007): What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases. *Comparative Political Studies* 41(1), 3–23.

Ivarsflaten, Elisabeth ja Rune Stubager (2012): Voting for the Populist Right in Western Europe: The Role of Education. Teoksessa Jens Rydgren (toim.): *Class Politics and the Radical Right*. Lontoo ja New York: Routledge, 122–137.

Kitschelt, Herbert ja Anthony J. McGann (1995): *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Miller, Arthur H. (1974): Political Issues and Trust in Government: 1964–1970. *American Political Science Review* 68(3), 951–972.

Mudde, Cas (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mudde, Cas (2016): *The Populist Radical Right: A Reader*. Lontoo: Routledge.

Mudde, Cas ja Cristóbal Rovira Kaltwasser (2013): Populism. Teoksessa Michael Freeden ja Marc Stears (toim.): *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (2005): *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oesch, Daniel ja Line Rennwald (2018): Electoral Competition in Europe's New Tripolar Political Space: Class Voting for the Left, Centre-right and Radical Right. *European Journal of Political Research* 57(4), 783–807.

Rooduijn, Matthijs (2019): State of the Field: How to Study Populism and adjacent Topics? A Plea for Both More and Less Focus. *European Journal of Political Research* 58(1), 362–372.

Savelkoul, Michael ja Peer Scheepers (2017) Why Lower Educated People are More Likely to Cast Their Vote for Radical Right Parties: Testing Alternative Explanations in the Netherlands. *Acta Politica* 52(4), 544–573.

Stockemer, Daniel, Tobias Lentz ja Danielle Mayer (2018): Individual Predictors of the Radical Right-Wing Vote in Europe: A Meta-Analysis of Articles in Peer-Reviewed Journals (1995–2016). *Government and Opposition* 53(3), 569–593.

Stokes, Donald E. (1962): Popular Evaluations of Government: An Empirical Assessment. Teoksessa Harlan Cleveland ja Harold D. Lasswell (toim.): *Ethics and Bigness: Scientific, Academic, Religious, Political, and Military*. New York, Kraus Reprint Company, 61–72.

Tilastokeskus (2020): *Kansainvälinen koulutusluokitus ISCED 2011: luokituksen kuvaus.* Https://www.stat.fi/meta/luokitukset/isced/001-2011/kuvaus.html (haettu 23.1.2020).

22 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa

Heikki Paloheimo & Aino Tiihonen

22.1 Johdanto

Luvussa tarkastellaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutosta 2000-luvulla Länsi-Euroopan maissa. Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus alkoi monessa Länsi-Euroopan maassa heikentyä jo 1980-luvulta alkaen (Keating ja McCrone toim. 2013; Paloheimo 2019). 2000-luvulle tultaessa tämä kehitys on voimistunut ja Maltaa lukuun ottamatta sosiaalidemokraattisten puolueiden saama osuus äänistä oli vuoden 2019 loppuun mennessä viimeksi järjestetyissä kansanedustuslaitoksen vaaleissa pienempi kuin vielä 1990-luvulla.

Luvun alussa kuvataan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentymisen syitä. Sen jälkeen analysoidaan luvun pääkysymystä eli sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutosta. Analyysit tehdään European Social Survey -tutkimusaineistoja käyttäen[43] neljäätoista eri Länsi-Euroopan maata vertaillen. Analysoimme sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjaa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa ja tässä kannatuspohjassa tapahtuneita muutoksia.

Tutkimuksen hypoteesina on oletus, että sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on pienentynyt ainakin puolueiden perinteisen ydinkannattajakunnan eli

43 https://www.europeansocialsurvey.org/data/

teollisuustyöväestön keskuudessa. Lisäksi oletamme, että kannatuksen pieneneminen näkyy puolueiden kannattajakunnan ikärakenteen vanhentumisena. Pitkään jatkuvan kannatuksen laskutrendin olosuhteissa puolueiden kyky koota uutta kannatusta nuorten ikäluokkien keskuudessa on heikko (Maggini 2017).

Sosioekonomisten jakautumien lisäksi tarkastelemme, onko sosiaalidemokraattisten puolueiden kannattajien oma käsitys sijoittumisestaan vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella vuosien 2002 ja 2016 välisenä aikana muuttunut. Aikaisempi tutkimus on löytänyt viitteitä siitä, että sosiaalidemokraattisten puolueiden kannattajat olisivat siirtyneet vähitellen enemmän oikealle. Tulos on ollut kuitenkin vahvasti sidonnainen määrättyihin taustamuuttujiin kuten ikään ja yhteiskuntaluokka-asemaan, joista Pohjoismaiden osalta luokkasamastumisella on ollut suurin merkitys (van der Eijk ym. 2005.)

ESS-aineistoissa ei ole vastaajien luokkasamastumista mittaavia kysymyksiä. Suomessa kansalaisten luokkasamastumista on kysytty niin Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) kansallisissa arvo- ja asennetutkimuksissa, ISSP (International Social Survey Programme) -osa-aineistoissa, sekä uusimmissa kansallisissa vaalitutkimuksissa. Luvun lopussa tarkastellaan kansallisiin vaalitutkimusaineistoihin perustuen työväenluokkaan itsensä samastavien puoluevalintoja ja sosiaalidemokraattisten puolueiden kannattajien luokkasamastumisen muutosta vuodesta 2003 vuoteen 2019.

22.2 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentyminen

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä sosiaalidemokraattiset puolueet saivat monissa Länsi-Euroopan maissa keskeisen aseman poliittisessa päätöksenteossa (Esping-Andersen 1985; Padgett ja Paterson 1991). Elinkeino- ja ammattirakenteen muutos suosi sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen kasvua. Uusi keynesiläinen talouspolitiikka sopi hyvin markkinoiden poliittista sääntelyä kannattaville sosiaalidemokraateille. Keynesiläinen kokonaistaloudellinen sääntely oli omiaan edistämään sosiaalista kumppanuutta työmarkkinoilla. Sekin sopi hyvin sosiaalidemokraateille. YK:n hyväksymä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva sopimus vuodelta 1966 antoi vahvaa kaikupohjaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion rakentamiselle. Kylmän sodan aikana sosiaalidemokraatit profiloituivat Euroopassa liennytyksen ja rauhanomaisen yhteistyön kannattajiksi. Sekin toimintalinja sai vastakaikua kansalaisyhteiskunnassa.

1980-luvulta alkaen tilanne on muuttunut. Eurooppalaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa keskeisessä asemassa olleiden sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on 1980-luvulta alkaen kääntynyt hitaaseen laskuun useimmissa Länsi-Euroopan maissa.

Taulukossa 22.1 kuvataan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta yhdeksässätoista Länsi-Euroopan maassa. Sosiaalidemokraattiseksi puolueeksi on luokiteltu puolueet, jotka kuuluvat Sosialistiseen Internationaaliin (SI), Euroopan Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen (PES) tai vuonna 2013 perustettuun Progressiiviseen Allianssiin (PA). Useimmissa tarkastelun kohteena olevissa maissa on vain yksi sosiaalidemokraattinen puolue. Belgiassa kummallakin kieliryhmällä on oma sosiaalidemokraattinen puolueensa. Italian puolueolot ovat mullistuneet sekä 1990-luvulla että uudelleen 2000-luvulla. Italiassa toimi pitkään rinnakkain kaksi sosiaalidemokraattista puoluetta, vuonna 1892 perustettu Italian sosialistinen puolue (PSI) ja vuonna 1947 perustettu, pienempi Italian sosiaalidemokraattinen puolue (PSDI). Niiden kummankin toiminta romahti 1990-luvun alkupuolella. 1990-luvulla sosiaalidemokraattista aatetta Italiassa edusti ensin Demokraattinen vasemmistopuolue (PDS) vuodesta 1991 vuoteen 1998, sitten Vasemmistodemokraatit (DS) vuodesta 1998 vuoteen 2007. Se kuului niin sanottuun Oliivipuu-puolueryhmään, joka vuonna 2007 sulautui samana vuonna perustettuun, profiililtaan selvästi sosiaalidemokraattiseen Demokraattiseen puolueeseen (PD). (Nordsieck 2017.)

Taulukon ensimmäiselle numerosarakkeelle on kustakin maasta laskettu sosiaalidemokraattisten puolueiden keskimääräinen prosenttiosuus äänistä 1990-luvulla järjestetyissä kansanedustuslaitoksen vaaleissa. Toisella numerosarakkeella on sosiaalidemokraattisten puolueiden saama osuus äänistä vuoden 2019 loppuun mennessä viimeksi järjestetyssä kansanedustuslaitoksen vaalissa. Taulukon viimeisellä sarakkeella on tieto siitä, minä vuonna nämä viimeksi järjestetyt vaalit olivat.

Taulukon kolmas sarake kuvaa sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen muutosta. Se on laskettu vähentämällä sosiaalidemokraattien vuoden 2019 loppuun mennessä viimeksi pidetyissä vaaleissa saamasta ääniosuudesta sosiaalidemokraattien keskimääräinen ääniosuus 1990-luvun vaaleissa. Kreikassa sosiaalidemokraattisen Pasok-puolueen osuus äänistä oli vuoden 2019 vaaleissa 34 prosenttiyksikköä pienempi kuin 1990-luvun vaaleissa keskimäärin. Alankomaissa Työväenpuolueen kannatus romahti vuoden 2017 vaaleissa. Puolue sai niissä vain vajaa kuusi prosenttia äänistä, kun se vielä edellisissä kansanedustuslaitoksen vaaleissa sai lähes neljänneksen äänistä.

Taulukko 22.1 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus Länsi-Euroopan maissa.

	1990–99	Uusin	Muutos	Järjestyssija	Vuosi
Kreikka	42,3	8,1	-34,2	3	(2019)
Alankomaat	26,5	5,7	-20,8	7	(2017)
Saksa	36,9	20,5	-16,4	2	(2017)
Itävalta	37,3	21,2	-16,1	2	(2019)
Ranska	20,6	7,4	-13,2	5	(2017)
Ruotsi	39,9	28,3	-11,6	1	(2018
Espanja	38,2	28,0	-10,2	1	(2019_2)
Tanska	36,0	25,9	-10,1	1	(2019)
Norja	36,0	27,4	- 8,6	1	(2017)
Irlanti	14,9	6,6	- 8,3	4	(2016)
Belgia	23,3	16,2	- 7,1	1	(2019)
Suomi	24,4	17,7	- 6,7	1	(2019)
Iso Britannia	38,8	32,2	- 6,6	2	(2019)
Luxemburg	23,6	17,6	- 6,0	2	(2018)
Sveitsi	20,9	16,8	- 4,1	2	(2019)
Kypros	9,5	6,2	- 3,3	4	(2016)
Portugali	39,0	36,3	- 2,7	1	(2019)
Italia	20,0	18,7	- 1,3	2	(2018)
Malta	48,1	55,0	6,9	1	(2017)

1990–99: Sosiaalidemokraattisten puolueiden keskimääräinen prosenttiosuus äänistä maan kan sanedustuslaitoksen vaaleissa 1990–99.

Uusin: **Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus vuoden 2019 loppuun mennessä viimeksi järjestetyissä kansanedustuslaitoksen vaaleissa. Viimeksi järjestettyjen vaalien vaalivuosi taulukon viimeisellä sarakkeella.**

Muutos: **Sosiaalidemokraattien puolueiden viimeksi järjestetyissä vaaleissa saaman ääniosuuden ero 1990-luvun vastaavaan keskiarvoon prosenttiyksikköinä.**

Järjestyssija: **Sosiaalidemokraattisen puolueen koko maan puoluejärjestelmässä puolueiden ääniosuuteen perustuvan suuruusjärjestyksen mukaan.**

Lähdeaineisto: Nordsieck 2017 ja http://www.parties-and-elections.eu/.

22.3 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentymisen syitä

Maltaa lukuun ottamatta sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on pienentynyt kaikissa Länsi-Euroopan maissa. Kehitys perustuu moniin eri tekijöihin.

1. Sosiaalidemokraattisten puolueiden ydinkannattajajoukon, teollisuustyöväestön, osuus ammatissa toimivasta väestöstä alkoi useimmissa Länsi-Euroopan maissa vähentyä joko 1970- tai 1980-luvulla ja vastaavasti porvarillisten puolueiden ydinkannattajakuntaan kuuluvan keskiluokan osuus on kasvanut.

2. Elinkeino- ja ammattirakenteen muutoksen seurauksena sosiaalidemokraattisten puolueiden aikaisemmin kiinteä yhteys ammattiyhdistysliikkeeseen on monissa maissa heikentynyt, kun ammattiliittojen jäsenistön puoluepoliittinen jakautuma on kirjavoitunut. Lisäksi palkansaajien järjestäytyminen ammattiliittoihin on viime vuosikymmeninä kaiken kaikkiaan vähentynyt (Visser 2015; Waddington 2005). Itävallassa palkansaajien ammatillinen järjestäytyminen on 1980-luvun alkuvuosiin verrattuna pienentynyt melkein 30 prosenttiyksikköä, Britanniassa noin 25 prosenttiyksikköä, Irlannissa runsaat 20 prosenttiyksikköä ja Saksassa vajaa 20 prosenttiyksikköä.

3. Puolueiden jäsenmäärät ovat pienentyneet ja puolueiden järjestökoneiston merkitys puolueen toiminnassa on ohentunut. Monissa maissa puolueiden jäsenmäärät ovat puolittuneet 1970- ja 1980-lukujen tasoon verrattuna (van Biezen ym. 2012). Tämä kehitys on joukkopuolueina toimiville sosiaalidemokraattisille puolueille suurempi ongelma kuin kaaderipuolueina toimiville porvarillisille puolueille (Paloheimo 2019). Joukkopuolueiden toiminta on perustunut suurten jäsenjoukkojen aktiiviseen osallistumiseen puolueen toiminnassa. Kaaderipuolueet toimivat tavalla, jossa puolue ei tarvitse toimiakseen suuria jäsenjoukkoja, vaan vain kyvyn asettaa vaaleihin ehdokkaita ja koota avustuksia vaalikampanjan toteuttamiseen. Juuri joukkopuolueiden jäsenmäärät ovat viime vuosikymmeninä eniten pienentyneet.

4. Viime vuosikymmeninä hyvinvointivaltion ideologinen pohja on avartunut. Eurooppalaiselle hyvinvointivaltiolle ominaiset käsitykset kansalaisten sosiaalisista oikeuksista ovat saaneet kannatusta yli puoluerajojen. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous hyväksyi vuonna 1966 kansalaisten taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (TSS-oikeudet) koskevan perussopimuksen (United Nations 1966). Sopimus korosti YK:n jäsenmaiden hallitusten velvollisuutta edistää omissa maissaan sukupuolten tasa-arvoa, kansalaisten mahdollisuuksia saada työnteostaan toimeentuloon riittävät ansiot ja turvalliset työolot, sekä oikeudet

ammatilliseen järjestäytymiseen, sosiaaliturvaan, koulutukseen ja terveydenhoitoon. Sen jälkeen TSS-oikeuksia koskevia periaatteita on kirjattu niin Euroopan Neuvoston, Euroopan unionin kuin monien maiden, myös Suomen, kansalliseen lainsäädäntöön.

TSS-oikeuksien juurruttua kaikkien puolueiden hyväksymiksi kansainvälisiksi sopimuksiksi nämä oikeudet eivät enää ole yhtä leimallisesti osa sosiaalidemokraattien omaleimaista identiteettiä kuin vielä hyvinvointivaltion rakentamiskaudella.

5. 2000-luvun arvo- ja asenneilmapiirissä yksilökeskeisyyden merkitys on korostunut kollektiivisten arvojen ja kollektiivisen toiminnan kustannuksella (Putnam 2000). Se ilmenee niin puolue- kuin ammattiyhdistysjäsenyyden vähentymisenä, mutta myös yleisemmin yhteisöllisiin arvoihin liittyvän sosiaalisen pääoman ohentumisena. Sosiaalidemokraattien kannalta ongelmallista on se, että kehittynyt hyvinvointivaltio näyttää itsessään edistävän yksilökeskeistä elämäntapaa. Koulutus, elintason nousu ja hyvinvointivaltion harjoittama tulontasaus antavat tilaa yksilökeskeiselle elämäntavalle. Edellä mainitut TSS-oikeudet korostavat voimakkaaksi yksilöiden asemaa yhteiskunnassa. Yksilökeskeisen elämäntavan vahvistuminen heikentää kiinnittymistä vasemmistopuolueiden perinteisiin kollektiivisiin arvoihin ja voi heikentää myös avokätisen hyvinvointivaltion kannatusta (Pitlik ja Rode 2017).

6. Laajan julkisen sektorin ei-toivottuja vaikutuksia koskevassa keskustelussa sosiaalidemokraattiset puolueet ovat olleet joko haluttomia arvioimaan tällaisia vaikutuksia tai sitten sisäisesti hajanaisia kysymyksen suhteen. Tämä on lisännyt porvarillisten puolueiden uskottavuutta yhteiskunnallisia uudistuksia tekevinä puolueina. Ongelman ratkaisemiseksi Britannian työväenpuolueessa viriteltiin 1990-luvulla keskustelua kolmannesta tiestä ja Saksan sosiaalidemokraattisessa puolueessa sisällöltään vastaavaa keskustelua uudesta keskustasta (Blair ja Schroeder 1998). Tämä keskustelu saattoi ensin lisätä kiinnostusta sosiaalidemokraattisia puolueita kohtaan, mutta todennäköisesti se pikemminkin hämärsi eroa sosiaalidemokraattisten ja porvarillisten puolueiden välillä. Se taas lisäsi hitaaseen talouskasvuun, työttömyyteen ja 2000-luvun alkuvuosien talouskriiseihin tyytymättömien äänestäjien kiinnostusta antaa tukeaan niin sosiaalidemokraateista kuin valtavirtakeskustaoikeistosta poikkeaville poliittisille suuntauksille (Spoon ja Klüwer 2019).

7. Viime vuosikymmenien taloudellisen globalisaation hankalat, epävarmuutta lisäävät vaikutukset Länsi-Euroopan maissa ovat kohdistuneet voimakkaimmin vasemmistopuolueiden ydinkannattajakuntaan. Se on lisännyt tyytymättömyyttä sosiaalidemokraattien perinteisessä kannattajakunnassa ja edistänyt näiden puolueiden kannattajien siirtymistä joko vasemmalle (vasemmistososialistit) tai oikealle (oikeistopopulistit). (Oesch ja Rennwald 2017).

22.4 Luokkaäänestäminen

Seymour Martin Lipset ja Stein Rokkan esittivät vuonna 1967 ilmestyneessä kirjassaan, että eurooppalaisten puoluejärjestelmien keskeiset jakolinjat perustuvat niihin yhteiskunnallisiin jakolinjoihin, jotka vallitsivat 1800-luvun loppupuolella, siinä vaiheessa kun äänioikeus laajeni ja moderni puoluejärjestelmä syntyi (Lipset ja Rokkan 1967). Kirjassaan he erittelivät, kuinka yhteiskunta on sen jälkeen muuttunut merkittävästi, mutta puoluejärjestelmät heijastelevat edelleen niitä yhteiskunnan jakolinjoja, jotka olivat näkyvimpiä jo1920-luvulla. Ne ovat ikään kuin jäätyneet heijastamaan menneiden vuosikymmenien vastakkainasetteluja. Kansalaisten yhteiskuntaluokka-asemaa pidettiin keskeisimpänä ja universaaleimpana jakolinjana.

Lipsetin ja Rokkanin kirjan ilmestymisen jälkeen Länsi-Euroopan maiden puoluejärjestelmät ovat kuitenkin monella tavalla uusiutuneet. Niin sosiaalidemokraattisten puolueiden kuin valtavirtaoikeistopuolueiden kannatus on useimmissa Länsi-Euroopan maissa pienentynyt (Spoon ja Klüwer 2019), uusia puolueita on tullut puoluekartalle ja äänestäjien siirtymävirrat vaaleista toiseen ovat monissa maissa suuria.

Muutos on virittänyt keskustelua ja tutkimusta siitä, onko luokkapohjainen äänestäminen vähentynyt ja selittyykö sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen pieneneminen paljolti luokkapohjaisen äänestämisen vähentymisenä. Luokkaäänestämistä on analysoitu muun muassa niin sanotulla Alfordin indeksillä (Evans, toim. 1999). Siinä on laskettu kuinka suuri osa työväestöstä äänestää vasemmistoon kuuluvia puolueita ja vähennetty tästä luvusta vasemmistopuolueita äänestävien osuus keskiluokan keskuudessa. Mitä suuremman arvon Alfordin indeksi saa, sitä luokkapohjaisemmin ihmisten katsotaan äänestävän. Tällä laskukaavalla mitattuna luokkaäänestäminen on ajan mittaan tuntuvasti vähentynyt. Se perustuu paljolti siihen, että perinteisen työväenluokan osuus ammatissa toimivasta väestöstä on pienentynyt ja keskiluokan eri kerroksiin kuuluu nykyään paljon henkilöitä, joiden asema ja työtehtävät eivät mitenkään selvästi eroa työväenluokan ammateista.

Oddbjørn Knutsen on useiden maiden pitkäaikaista kehitystä koskevassa analyysissaan (Knutsen 2006) päätynyt siihen, että arvioita luokkapohjaisen äänestämisen vähenemisestä on liioiteltu. Suuri osa äänestäjistä motivoi edelleen äänestyspäätöksensä henkilökohtaisilla ja ryhmäkohtaisilla eduilla. Sen takia Alfordin indeksin kaltaiset yksinkertaiset mittarit antavat harhaisen kuvan luokkaäänestämisen vähenemisestä. Tämän luvun viimeisenä kysymyksenä tarkastelemme sitä, onko sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus työväestöön itsensä samastavien keskuudessa ajan mittaan vähentynyt Suomessa.

22.5 Muutoksia sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjassa

Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen vähentyminen perustuu moniin erilaisiin tekijöihin. Tämän luvun empiirisissä analyyseissa tarkastelemme sitä, miten tämä kannatuksen lasku näkyy sosiaalidemokraattisten puolueiden erilaisissa kannattajaryhmissä. Tarkastelemme sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen muutosta miesten ja naisten keskuudessa, eri ikäryhmissä ja ammattiryhmissä sekä ammattiyhdistykseen kuuluvien keskuudessa – onhan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus ollut vahvaa ammatillisesti järjestäytyneiden keskuudessa. Lopuksi tarkastelemme vielä, onko sosiaalidemokraattisten puolueiden kannattajien sijoittuminen ideologiselle vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle ajan mittaan muuttunut ja onko työväenluokkaan samastumisen merkitys sosiaalidemokraattien kannatusta selittävänä tekijänä ajan mittaan muuttunut.

Teemme analyysit European Social Survey (ESS) -aineistoilla. Analyysimme kohdistuu niihin Länsi-Euroopan maihin, joissa koottiin European Social Survey -hankkeen aineisto sekä hankkeen ensimmäisellä kierroksella vuonna 2002 että hankkeen uusimmalla valmiiksi kootulla kahdeksannella kierroksella vuonna 2016. Koska tarkoitus on analysoida Länsi-Euroopan maille ominaisia kehityspiirteitä, mukaan ei ole otettu ESS-hankkeeseen kuuluvia Euroopan entisiä sosialistisia maita tai Israelia.

Taulukossa 22.2 on luettelo ESS-hankkeen vuosien 2002 ja 2016 kierroksilla mukana olleista maista. Taulukon viimeisessä sarakkeessa on lueteltu tämän tutkimuksen empiiriseen aineistoon valitut 14 maata.

ESS-aineistoissa ei ole kysytty vastaajien samastumista yhteiskuntaluokkiin. Analyysimme luokkasamastumisen yhteydestä sosiaalidemokraattien kannatukseen kohdistuukin vain Suomeen. Analysoimme kysymystä 2000-luvulla kerätyillä kansallisilla eduskuntavaalitutkimusaineistoilla.

Taulukoissa 3–10 tarkastellaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta erilaisissa väestöryhmissä. Puolueiden kannatusta ESS-tutkimuksissa on mitattu kahdella kysymyksellä. Ensin vastaajalta on kysytty, äänestikö hän viimeksi järjestetyissä kansanedustuslaitoksen vaaleissa. Kysymykseen myönteisesti vastanneilta on jatkokysymyksenä tiedusteltu, mitä puoluetta hän äänesti. Olemme havaintoaineiston kustakin neljästätoista maasta koodanneet sen, äänestikö vastaaja sosiaalidemokraattista puoluetta. Sosiaalidemokraattisena puolueena on pidetty niitä puolueita, jotka kuuluvat joko Sosialistiseen Internationaaliin (SI), vuonna 1973 perustettuun Euroopan sosiaalidemokraattiseen puolueeseen (PES) tai vuonna 2013 perustettuun Progressiiviseen allianssiin (PA) tai useampaan niistä. Luettelo sosiaalidemokraattisista puolueista on luvun liitteenä.

Taulukko 22.2 Vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa mukana olevat maat.

Maa	2002	2016	Tutkimukseen valitut maat
Alankomaat	+	+	+
Belgia	+	+	+
Eesti		+	
Espanja	+	+	+
Irlanti	+	+	+
Islanti		+	
Iso Britannia	+	+	+
Israel	+	+	
Italia	+	+	+
Itävalta	+	+	+
Kreikka	+		
Liettua		+	
Luxemburg	+		
Norja	+	+	+
Portugali	+	+	+
Puola	+	+	
Ranska	+	+	+
Ruotsi	+	+	+
Saksa	+	+	+
Slovenia	+	+	
Suomi	+	+	+
Sveitsi	+	+	+
Tanska	+		
Tshekin tasavalta	+	+	
Unkari	+	+	
Venäjä		+	

22.5.1 Sukupuoli

Taulukossa 22.3 tarkastellaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta miesten ja naisten keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa. Taulukosta havaitaan, että sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksessa ei ole merkittäviä sukupuolten välisiä eroja. Useimmissa havaintoaineiston maissa sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus on pienentynyt sekä miesten että naisten keskuudessa. Italian ja Norjan havaintoaineistoissa sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus taas on lisääntynyt sekä miesten että naisten keskuudessa. Tämä havainto ei ole täysin linjassa taulukossa 22.1 esitetyn, vaalitilastoihin perustuvan kannatusmuutoksen kanssa. Havaintoa saattaa selittää se, että vuoden 2016 ESS-aineisto on koottu ennen Italiassa vuonna 2018 järjestettyjä vaaleja. Niissä

Demokraattisen puolueen (PD) osuus äänistä pieneni melkein seitsemän prosenttiyksikköä. Myös Norjassa Työväenpuolue (DNA) menetti vuoden 2016 ESS-aineiston kokoamisen jälkeen vuonna 2017 järjestetyissä vaaleissa selvästi kannatustaan.

Taulukko 22.3 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) miesten ja naisten keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	Miehet			Naiset		
	2002	2016	Muutos	2002	2016	Muutos
Alankomaat	17	17	0	18	21	3
Belgia	22	22	0	22	24	2
Espanja	40	22	-18	39	24	-15
Irlanti	14	5	- 9	10	5	-5
Iso-Britannia	46	34	-12	49	35	-14
Italia	26	37	11	29	38	9
Itävalta	37	34	- 3	35	36	1
Norja	25	31	6	24	39	15
Portugali	42	39	- 3	41	37	-4
Ranska	32	31	- 1	39	36	-3
Ruotsi	40	31	- 9	40	35	-5
Saksa	36	27	- 9	37	27	-10
Suomi	28	14	-14	27	15	-12
Sveitsi	29	16	-13	33	19	-14
Keskiarvo[1]	31	26	-5	32	28	-4

[1] **Taulukoiden 3–11 alimmalla rivillä olevat keskiarvot ovat painottamattomia keskiarvoja.**

22.5.2 Eri ikäryhmät ja eläkeläiset

Kun sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus on laskenut, se on useimmiten laskenut niin nuorten (18–34-vuotiaat) kuin varttuneempien (vähintään 55-vuotiaat) ikäryhmissä (taulukko 22.4). Maissa, joihin on perustettu uusia vasemmistopuolueita (Saksa, Espanja, Portugali), sosiaalidemokraattiset puolueet näyttävät menettäneen suhteellisesti enemmän kannatustaan nuorten aikuisten ikäryhmissä. Italiassa Demokraattinen puolue on menestynyt varttuneen väen keskuudessa paremmin kuin nuorten aikuisten keskuudessa. Itävallassa tilanne on päinvastainen – sosiaalidemokraattinen puolue on menettänyt tuntuvasti kannatustaan, mutta nuorten keskuudessa se näyttää jopa vahvistaneen kannatustaan. Luvun alussa esitetty hypoteesi, että puolueen kannatuksen heikentyminen näkyy kannatuksen pienentymisenä erityisesti nuorten aikuisten keskuudessa, ei kaikkien maiden kohdalla pidä paikkaansa.

Taulukko 22.4 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) nuorten (18–34) ja varttuneiden (55–) ikäryhmissä vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	18–34-vuotiaat			Yli 54-vuotiaat		
	2002	2016	Muutos	2002	2016	Muutos
Alankomaat	14	17	3	20	21	1
Belgia	20	18	-2	22	25	3
Espanja	32	11	-21	39	30	-9
Irlanti	13	4	-9	9	4	-5
Iso-Britannia	55	42	-13	44	32	-12
Italia	23	29	6	29	46	17
Itävalta	23	32	9	48	41	-7
Norja	20	30	10	30	36	6
Portugali	38	29	-9	40	44	4
Ranska	35	32	-3	33	34	1
Ruotsi	32	28	-4	44	39	-5
Saksa	38	23	-15	37	30	-7
Suomi	18	8	-10	32	20	-12
Sveitsi	36	22	-14	27	17	-10
Keskiarvo	28	23	-5	32	30	-3

Sosiaalidemokraattien kannatus eläkeläisten keskuudessa on pienentynyt (taulukko 22.5), kuten useimmissa muissakin väestöryhmissä. Monissa muissa väestöryhmissä sosiaalidemokraattien kannatus on kuitenkin pienentynyt suhteellisesti vielä enemmän kuin eläkeläisten keskuudessa. Sen seurauksena eläkeläisten osuus sosiaalidemokraattisten puolueiden kannattajista (taulukko 22.6) on kasvanut. Neljäntoista maan havaintoaineistoissa on vain yksi maa (Espanja), jossa eläkeläisten osuus sosiaalidemokraattien kannattajista ei ole kasvanut.

Kuudessa maassa (Suomi, Alankomaat, Portugali, Ruotsi, Ranska ja Italia) eläkeläisten osuus sosiaalidemokraattien kannattajakunnassa on lisääntynyt yli kymmenellä prosenttiyksiköllä 2000-luvulla. Suomessa eläkeläisten osuus sosiaalidemokraattien kannattajista on suurempi kuin missään muussa tämän tutkimuksen kohdemaassa ja eläkeläisten osuus kannattajista on kasvanut enemmän kuin missään muualla. Suomen sosialidemokraattisen puolueen kannattajista peräti puolet on eläkeläisiä (taulukko 22.6).

Myös Suomea koskevassa vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen aineistossa eläkeläisten suhteellinen osuus oli SDP:n kannattajakunnasta (49 %) oli suurempi kuin millään muulla eduskuntapuolueella.

Taulukko 22.5 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) eläkeläisten keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	2002	2016	Muutos
Alankomaat	19	19	0
Belgia	27	26	-1
Espanja	44	29	-15
Irlanti	11	4	-7
Iso-Britannia	46	32	-14
Italia	32	47	15
Itävalta	51	41	-10
Norja	29	37	8
Portugali	44	46	2
Ranska	34	31	-3
Ruotsi	45	39	-6
Saksa	39	31	-8
Suomi	32	22	-10
Sveitsi	26	14	-12
Keskiarvo	34	30	-4

Taulukko 22.6 Eläkeläisten osuus (%) sosiaalidemokraattien puolueiden kannattajista vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	2002	2016	Muutos
Suomi	35	51	16
Alankomaat	18	30	12
Portugali	25	37	12
Ruotsi	21	33	12
Ranska	32	43	11
Italia	21	32	11
Irlanti	15	22	7
Saksa	28	33	5
Sveitsi	20	23	3
Iso-Britannia	28	31	3
Norja	20	23	3
Itävalta	38	40	2
Belgia	23	25	2
Espanja	24	23	-1
Keskiarvo	25	32	7

22.5.3 Koulutus

Useimmissa havaintoaineiston maissa sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on suhteellisesti suurempaa vähän koulutusta saaneiden keskuudessa (taulukko 7). Erityisesti Itävallassa, Saksassa, Isossa-Britanniassa ja Suomessa sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on pienentynyt merkittävästi juuri vähän koulutusta saaneiden keskuudessa.

Taulukko 22.7 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) alle 10 vuotta ja yli 15 vuotta koulua käyneiden keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	Alle 10 vuotta			Yli 15 vuotta		
	2002	2016	Muutos	2002	2016	Muutos
Alankomaat	26	25	-1	16	18	2
Belgia	26	39	13	14	16	2
Espanja	46	33	-13	31	14	-17
Irlanti	8	2	-6	11	6	-5
Iso-Britannia	60	44	-16	43	34	-9
Italia	26	36	10	33	40	7
Itävalta	54	39	-15	20	24	4
Norja	36	43	7	20	35	15
Portugali	45	44	-1	40	32	-8
Ranska	35	35	0	34	38	4
Ruotsi	55	49	-6	26	20	-6
Saksa	37	17	-20	36	25	-11
Suomi	35	24	-11	15	10	-5
Sveitsi	27	15	-12	39	22	-17
Keskiarvo	37	32	-5	27	24	-3

22.5.4 Ammatillinen järjestäytyminen

Ammatillinen järjestäytyminen on perinteisesti ollut omiaan vahvistamaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta. Sosiaalidemokraattien kannatus on ammatillisesti järjestäytyneiden keskuudessa vahvempaa kuin ammatillisesti järjestäytymättömien keskuudessa. Vuoden 2002 ESS-aineiston jokaisessa neljässätoista maassa sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus oli ammattiliittoon kuuluvien keskuudessa suhteellisesti yleisempää kuin ammattiliittoon kuulumattomien keskuudessa. Portugalia lukuun ottamatta näin oli myös vuoden 2016 ESS-aineistossa. Yhdessätoista maassa (taulukko 22.8) sosiaalidemokraattien kannatus (osuus äänistä) oli ammatillisesti järjestäytyneiden keskuudessa vuonna 2016 pienempi kuin vuonna 2002.

Lisäksi ammatillinen järjestäytyminen on 1980-luvun alkuvuosiin verrattuna pienentynyt jokaisessa tämän tutkimuksen neljässätoista kohdemaassa. Se tuo kerrannaisvaikutuksen sosiaalidemokraattien kannatuksen pienenemiseen.

Taulukko 22.8 Sosiaalidemokraattien kannatus (%) ammattiyhdistykseen kuuluvien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	2002	2016	Muutos
Alankomaat	23	25	2
Belgia	26	29	3
Espanja	50	25	-25
Irlanti	19	9	-10
Iso-Britannia	52	43	-9
Italia	36	45	9
Itävalta	50	49	-1
Norja	27	40	13
Portugali	46	32	-14
Ranska	41	38	-3
Ruotsi	47	37	-10
Saksa	42	35	-7
Suomi	32	16	-16
Sveitsi	44	24	-20
Keskiarvo	38	32	-6

22.5.5 Palkansaajat ja teollisuustyöväestö

Palkansaajaväestö on perinteisesti ollut sosiaalidemokraattisten puolueiden keskeinen kannattajaryhmä. Sosiaalidemokraattien kannatus palkansaajien keskuudessa on useimmiten ollut selvästi suurempaa kuin itsenäisten ammatinharjoittajien keskuudessa. Neljäntoista maan havaintoaineistossa sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on vuodesta 2002 vuoteen 2016 pienentynyt palkansaajien keskuudessa yhteensä seitsemän prosenttiyksikköä (taulukko 22.9). Ruotsissa sosiaalidemokraattien kannatus palkansaajien keskuudessa on havaintoaineistossa pienentynyt peräti 24 prosenttiyksikköä. Viidessä muussa maassa (Espanja, Iso-Britannia, Saksa, Suomi ja Sveitsi) sosiaalidemokraattien kannatus palkansaajien keskuudessa on pienentynyt toistakymmentä prosenttiyksikköä. Neljälle näistä maista on ominaista oikeistopopulististen puolueiden kannatuksen huomattava kasvu 2000-luvulla. On empiiristä tutkimusnäyttöä siitä, että oikeistopopulistiset puolueet ovat saaneet paljon kannattajia vasemmistopuolueita ennen kannattaneelta työväestöltä. Näin on käynyt sekä Belgiassa, Itävallassa, Norjassa, Ranskassa että Sveitsissä (esim. Oesch 2008; Oesch ja Rennwald 2017) ja vuoden 2011 kansallisen

eduskuntavaalitutkimuksen mukaan myös Suomessa (Borg toim. 2011). Työväenluokkaisten äänestäjien siirtymistä oikeistopopulistien kannattajiksi selittävät maista toiseen vaihdellen muun muassa nativistiset, hyvinvointisovinistiset ja kulttuurista muutosta vastustavat asenteet (Oesch 2008).

Taulukko 22.9 Sosiaalidemokraattien puolueiden kannatus (%) palkansaajien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	2002	2016	Muutos
Alankomaat	17	19	2
Belgia	22	22	0
Espanja	40	22	-18
Irlanti	14	7	-7
Iso-Britannia	48	35	-13
Italia	28	35	7
Itävalta	33	34	1
Norja	23	35	12
Portugali	42	33	-9
Ranska	35	36	1
Ruotsi	41	17	-24
Saksa	40	27	-13
Suomi	30	12	-18
Sveitsi	34	18	-16
Keskiarvo	32	25	-7

Sosiaalidemokraattiset puolueet ovat perinteisesti saaneet eniten kannatusta teollisuustyöväestöltä. Taulukossa 22.10 tarkastellaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta teollisuuden ammateissa toimivien keskuudessa. Vuoden 2002 havaintoaineistossa 36 prosenttia teollisuuden ammateissa toimivista vastaajista kannatti sosiaalidemokraattista puoluetta. Vuoden 2016 havaintoaineistossa vastaava luku oli enää 28 prosenttia. Vuodesta 2002 vuoteen 2016 sosiaalidemokraattien kannatus oli teollisuusammateissa pienentynyt kahdeksalla prosenttiyksiköllä. Se on suhteellisesti enemmän kuin missään muussa tässä luvussa tarkastellussa väestöryhmässä. Se kertoo siitä, että sosiaalidemokraattien kannatus on 2000-luvulla heikentynyt erityisesti puolueen kannatuksen ydinalueilla.

Taulukko 22.10 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) teollisuuden ammateissa toimivien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	2002	2016	Muutos
Alankomaat	20	16	-4
Belgia	21	22	1
Espanja	44	28	-16
Irlanti	11	5	-6
Iso-Britannia	53	32	-21
Italia	26	40	14
Itävalta	46	38	-8
Norja	27	33	6
Portugali	45	45	0
Ranska	41	30	-11
Ruotsi	55	39	-16
Saksa	42	28	-14
Suomi	40	20	-20
Sveitsi	28	17	-11
Keskiarvo	36	28	-8

22.5.6 Sijainti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella

ESS-aineistoissa vastaajia on pyydetty sijoittamaan itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle numeerisella asteikolla, missä 0 tarkoittaa äärimmäistä vasemmistoa ja 10 äärimmäistä oikeistoa. Muuttuja jaettiin analyysia varten kolmeen luokkaan: vasemmalle, keskelle ja oikealle itsensä sijoittaviin. Vuoden 2002 neljäntoista maan aineistossa vasemmalle itsensä sijoittavia oli yhteensä 34 prosenttia vastaajista, keskelle itsensä sijoittavia 33 prosenttia ja oikealle itsensä sijoittavia 33 prosenttia vastaajista. Vuoden 2016 neljäntoista maan aineistossa vastaavat osuudet ovat 34 prosenttia vasemmalla, 32 prosenttia keskellä ja 35 prosenttia oikealla.

Taulukossa 22.11 tarkastellaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatusta itsensä vasemmalle, keskelle ja oikealle itsensä sijoittavien keskuudessa. Maiden välillä on suuria eroja sen suhteen kuinka suuri osa itsensä vasemmalle, keskelle tai oikealle sijoittavista sanoi kannattaneensa sosiaalidemokraattista puoluetta. Koko neljäntoista maan aineistossa huomio kiinnittyy siihen, että sosiaalidemokraattien kannatus on pienentynyt vasemmalle itsensä sijoittavien keskuudessa enemmän kuin itsensä keskelle tai oikealle sijoittavien keskuudessa. Toki vielä vuoden 2016 aineistossakin vajaa puolet itsensä vasemmalle sijoittaneista vastaajista sanoi kannattaneensa sosiaalidemokraattista puoluetta. Italiassa Demokraattinen

puolue (PD) onnistui vuonna 2013 järjestetyissä vaaleissa (vuoden 2016 aineisto) kokoamaan kannattajikseen melkein kolme neljäsosaa itsensä vasemmalle sijoittavista äänestäjistä.

Taulukko 22.11 havainnollistaa hyvin myös sitä, että puolueiden kannattajakunnat ovat ideologisesti kirjava joukko. Itävallassa, Norjassa ja Ruotsissa yli 40 prosenttia itsensä keskelle sijoittaneista vastaajista kannatti vuoden 2016 aineistossa sosiaalidemokraattista puoluetta. Kaikissa tarkastelun kohteena olevissa maissa sosiaalidemokraattien kannatus oli kuitenkin vasemmalle itsensä sijoittavien keskuudessa suurempaa kuin keskelle itsensä sijoittavien keskuudessa.

Espanjassa, Suomessa ja Sveitsissä sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus vasemmalle itsensä sijoittavien keskuudessa on tarkasteluajanjaksolla pienentynyt yli 20 prosenttiyksiköllä. Irlannissa muutos on lähes yhtä suuri. Se kertoo siitä, että näissä maissa suuri joukko vasemmalle itsensä sijoittavista on päättänyt kannattaa jotain muuta puoluetta tai olla kannattamatta mitään puoluetta.

Taulukko 22.11 Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus (%) itsensä vasemmalle, keskelle ja oikealle sijoittavien keskuudessa vuosien 2002 ja 2016 ESS-aineistoissa.

	Vasemmalla			Keskellä			Oikealla		
	2002	2016	Muutos	2002	2016	Muutos	2002	2016	Muutos
Alankomaat	35	35	0	15	17	2	6	7	1
Belgia	36	43	7	22	20	-2	7	7	0
Espanja	66	40	-26	21	16	-5	5	4	-1
Irlanti	27	11	-16	12	5	-7	5	2	-3
Iso-Britannia	69	61	-8	51	31	-20	24	11	-13
Italia	49	71	22	19	34	15	5	9	4
Itävalta	50	48	-2	32	41	9	21	15	-6
Norja	40	58	18	29	47	18	11	10	-1
Portugali	67	56	-11	46	37	-9	10	13	3
Ranska	63	62	-1	28	32	4	5	7	2
Ruotsi	64	56	-8	49	44	-5	10	10	0
Saksa	47	36	-11	36	24	-12	16	14	-2
Suomi	52	29	-23	35	16	-19	12	7	-5
Sveitsi	61	38	-23	21	13	-8	6	3	-3
Keskiarvo	52	46	-6	30	27	-3	10	9	-2

ESS-aineistoissa vastaajia on pyydetty sijoittamaan itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle numeerisella asteikolla, missä 0 tarkoittaa äärimmäistä vasemmistoa ja 10 äärimmäistä oikeistoa. Taulukkoa varten aineisto on jaettu kolmeen luokkaan. Vastausvaihtoehdot 0–3 valinneet on sijoitettu luokkaan vasemmalla, vaihtoehdot 4–6 valinneet luokkaan keskellä ja vaihtoehdot 7–10 valinneet luokkaan oikealla.

22.5.7 Luokkasamastuminen

Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen laskun on usein nähty liittyvän yhteiskunnan luokkarakenteen muutokseen ja erityisesti siihen, että tämän päivän yhteiskunnassa yhteiskuntaluokat eivät erotu toisistaan yhtä selkeästi kuin joskus aikaisemmin. Työväenluokan ammatit ovat vähentyneet ja keskiluokkaiset ammatit lisääntyneet, mutta koko kysymys yhteiskunnan jakaantumisesta yhteiskuntaluokkiin on hankalammin hahmotettavissa kuin joskus aikaisemmin. ESS-aineistossa ei ole vastaajien luokkasamastumista käsitteleviä muuttujia. Suomesta sen sijaan on käytettävissä useita erilaisia kyselytutkimusaineistoja, joissa vastaajilta on kysytty, mihin yhteiskuntaluokkaan he katsovat sijoittuvansa. Kansallisissa eduskuntavaalitutkimuksissa (FNES) on kysytty vastaajien luokkasamastumista 2000-luvun jokaisessa aineistossa toistuvasti samalla kysymyksellä:

”Mihin yhteiskuntaluokkaan katsotte lähinnä kuuluvanne? 1) työväenluokkaan, 2) alempaan keskiluokkaan, 3) keskiluokkaan, 4) ylempään keskiluokkaan, 5) yläluokkaan, 6) en katso kuuluvani mihinkään luokkaan 7) En osaa sanoa”. Taulukkoon 22.12 on kansallisista eduskuntavaalitutkimuksista laskettu, mihin yhteiskuntaluokkaan SDP:n kannattajat ovat vuosina 2003, 2007, 2011, 2015 ja 2019 katsoneet lähinnä kuuluvansa.

Työväenluokkaan itsensä samastavien osuus SDP:n kannattajakunnassa on 2000-luvulla vaihdellut, vaikkakin se on vuotta 2019 lukuun ottamatta ollut suosituin vastauskategoria. Työväenluokkaan samastumisen trendi SDP:n kannattajakunnassa näyttää lähteneen aluksi 2000-luvun alkupuolella laskuun. Vuoden 2011 eduskuntavaaleihin asti työväenluokkaan samastavien osuus on laskenut tasaisesti SDP:n kannattajakunnassa ja keskiluokkaan samastuvien osuus on samanaikaisesti kasvanut.

Laskevasta trendistä huolimatta vuoden 2015 eduskuntavaalien aineistossa työväenluokkaan itsensä samastavien osuus oli tarkasteluajanjakson suurin, peräti puolet SDP:n kannattajista. Mielenkiintoiseksi havainnon tekee se, että vuoden 2015 eduskuntavaaleissa SDP keräsi puolueen historian matalimman eduskuntavaalikannatuksen (16,5 prosenttia).

Vuoden 2019 lukemat poikkeavat kuitenkin merkittävimmin aikaisempien vuosien tuloksista. Enää reilu kolmannes (36 prosenttia) SDP:n kannattajakunnasta samaisti itsensä työväenluokkaan. Se on 11 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuoden 2003 aineistossa. Vastaavasti keskiluokkaan samastavien osuus on noussut niukasti suurimmaksi (38 prosenttia).

Taulukko 22.12 SDP:ta kannattavien luokkasamastuminen kansallisissa vaalitutkimusaineistoissa.

	2003	2007	2011	2015	2019
Työväenluokka	47	44	42	50	36
Alempi keskiluokka	16	11	14	13	12
Keskiluokka	28	38	30	30	38
Ylempi keskiluokka	5	4	6	4	8
Yläluokka	0	0	1	0	0
En katso kuuluvani mihinkään luokkaan	3	3	7	3	3
EOS	1	0	0	0	3
Yhteensä %	100	100	100	100	100
(n)	(246)	(242)	(218)	(198)	(206)

Aineisto: FNES 2003–2019.

Taulukossa 22.13 tarkastellaan mitä puolueita työväenluokkaan itsensä samastaneet vastaajat ovat kannattaneet vuosien 2003–2019 eduskuntavaaleissa. Taulukko kertoo SDP:n menettäneen 2000-luvulla selvästi otettaan työväenluokkaan itsensä samastavien äänestäjien keskuudessa. Vielä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa lähes puolet itsensä työväenluokkaan samastaneista valitsijoista kannatti SDP:tä. Vuoden 2007 vaaleista alkaen SDP:tä äänestäneiden osuus on ollut vain kolmasosan luokkaa ja vuoden 2019 vaaleissa vain 27 prosenttia. SDP oli silti edelleen kannatetuin puolue työväenluokkaan itsensä samastavien keskuudessa, mutta Vasemmistoliiton kannatus oli noissa vaaleissa kutakuinkin yhtä suuri kuin SDP:n. Vuosien 2011 ja 2015 vaaleissa Perussuomalaisilla oli työväenluokkaan itsensä samastavien keskuudessa toiseksi eniten kannatusta, vuoden 2019 vaaleissa enää kolmanneksi eniten.

Taulukko 22.13 Työväenluokkaan itsensä samastavien puoluevalinnat eduskuntavaalitutkimuksissa 2003–2019.

	2003	2007	2011	2015	2019
SDP	46	33	34	30	27
VAS	17	16	17	10	26
SMP/PS	2	6	27	27	19
VIHR	6	7	4	8	11
KESK	15	15	7	12	6
KOK	5	3	5	4	4
SKL/KD	7	6	2	5	4
RKP	0	11	4	2	2
Muu	2	3	1	2	3
Yhteensä	100	100	100	100	100
(n)	(228)	(292)	(269)	(334)	(273)

Aineisto: FNES 2003–2019.

Kansalliset eduskuntavaalitutkimusaineistot eivät tue käsitystä, että sosiaalidemokraattien kannattajien olisi nykyään aikaisempaa vaikeampaa samastua johonkin yhteiskuntaluokkaan. Jokaisena tutkimusvuonna reilusti yli 90 prosenttia sosiaalidemokraattien kannattajista katsoi samastuvansa johonkin yhteiskuntaluokkaan.

Kansalliset eduskuntavaalitutkimusaineistot eivät myöskään tue käsitystä, että kansalaisten ylipäätään olisi nykyään aikaisempaa vaikeampaa samastua johonkin yhteiskuntaluokkaan. Vuonna 2003 vähän yli 8 prosenttia katsoi, ettei kuulu mihinkään yhteiskuntaluokkaan ja vuonna 2019 vastaava osuus kaikista vastaajista oli reilu 7 prosenttia. Tulosten valossa voidaan siis todeta, että reilu yhdeksän kymmenestä suomalaisesta samastui vuonna 2019 johonkin yhteiskuntaluokkaan.

22.6 Johtopäätökset

Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on 2000-luvulla Maltaa lukuun ottamatta heikentynyt kaikissa Länsi-Euroopan maissa ja se on heikentynyt kaikissa tämän tutkimuksen kohteena olevissa neljässätoista maassa. Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentyminen perustuu moniin eri tekijöihin. Teollisuustyöväestön osuus aikuisväestöstä on pienentynyt. Ammatillinen järjestäytyminen on vähentynyt. Puolueiden jäsenmäärien pienentyminen rasittaa joukkopuolueina toimivia sosiaalidemokraattisia puolueita enemmän kuin kaaderipuolueina toimivia porvarillisia puolueita. Hyvinvointivaltiosta on tullut monien eri puolueiden yhteisesti hyväksymä projekti. Se on vähentänyt sosiaalidemokraattisten puolueiden omintakeista identiteettiä hyvinvointivaltiopuolueena. 2000-luvun hyvinvointivaltioilla on ollut fiskaalisia ongelmia, joiden ratkaisemisessa porvarilliset puolueet ovat olleet aloitteellisia ja sosiaalidemokraattiset puolueet pikemminkin puolustuskannalla. 1990-luvulla virinnyt keskustelu kolmannesta tiestä ja uudesta keskustasta hämärsi eroa sosiaalidemokraattisten puolueiden ja suurten keskustaoikeiston puolueiden välillä. Se on lisännyt äänestäjien kannustimia antaa vaaleissa tukensa niin sosiaalidemokraateista kuin valtavirtaoikeistosta poikkeaville vaihtoehdoille.

Tässä luvussa tarkasteltiin sitä, miten sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen pieneneminen Länsi-Euroopassa näkyy näiden puolueiden kannattajakunnan rakenteen muutoksina. European Social Survey -aineistoihin perustuvalla neljäätoista Länsi-Euroopan maata koskevalla empiirisellä analyysilla osoitettiin, että sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus on pienentynyt kaikenlaisissa väestöryhmissä. Se on kuitenkin pienentynyt eniten niissä väestöryhmissä, jotka perinteisesti ovat olleet sosiaalidemokraattisten puolueiden vankimpia kannattajaryhmiä. Samalla eläkeläisten osuus sosiaalidemokraattien äänestäjäkunnasta on Espanjaa lukuun ottamatta kasvanut. Suomessa eläkeläisten osuus

sosiaalidemokraattisen puolueen kannattajista on suurempi kuin missään muussa tarkastelun kohteena olleessa Länsi-Euroopan maassa.

2000-luvulla niin sosiaalidemokraattiset puolueet kuin keskustaoikeiston valtavirtapuolueet ovat menettäneet kannatustaan useimmissa Länsi-Euroopan maissa. Samaan aikaan kansallismieliset ja populistiset oikeistopuolueet, vihreät ja ekologiset puolueet, liberaalipuolueet ja sosiaalidemokraattien vasemmalla puolella olevat puolueet ovat lisänneet kannatustaan. Eniten kannatustaan ovat lisänneet oikeistopopulistiset puolueet. Italiassa niiden osuus kansanedustuslaitoksen vaaleissa annetuista äänistä on 2000-luvulla noussut yli 30 prosenttiyksikköä, Espanjassa, Ruotsissa ja Suomessa noin 15 prosenttiyksikköä ja koko Länsi-Eurooppa yhteen laskien yli 10 prosenttiyksikköä.

Puolueita toisistaan erottavat tekijät eivät enää entisellä jyrkkyydellä jäsenny vasemmiston ja oikeiston väliseksi vastakohtaisuudeksi. Nyt politiikassa asettuvat vastakkain kansainvälisyyttä ja kansallisuutta korostavat arvot, monikulttuurisuutta ja yhtenäiskulttuuria koskevat arvot ja lisäksi erilaiset käsitykset siitä mitkä asiat tulisi päättää demokraattisesti ja mitkä taas tulisi jättää markkinoilla ratkaistavaksi.

Poliittista kenttää jakaa uudelleen niin sanottu maailmantalouden trilemma. Sen mukaan nykyisessä maailmantaloudessa 1) kansallisvaltioiden itsenäistä päätöksentekoa, 2) demokraattista päätöksentekoa ja 3) pitkälle menevää talouden globalisaatiota ei kaikkia voida samanaikaisesti toteuttaa. On kolme erilaista tavoitetta, joista mitä tahansa kahta voidaan samaan aikaan toteuttaa, mutta kolmannen tavoitteen kustannuksella. Jos haluamme edistää kansallisvaltioiden itsenäistä päätöksentekoa ja demokraattista päätöksentekoa kansallisvaltioissa, on rajoitettava globaalitalouden liberaaleja periaatteita. Jos haluamme kansallisvaltioiden päätöksentekoa ja globaalitalouden liberalismia, on rajoitettava demokraattista päätöksentekoa talous- ja hyvinvointipolitiikan kysymyksissä. Jos haluamme demokraattista päätöksentekoa ja avoimen globaalin talouden, meidän on siirrettävä taloutta koskeva demokraattinen päätöksenteko kansallisvaltioista kansainväliselle tasolle.

Perinteisillä valtavirtapuolueilla, sen paremmin sosiaalidemokraattisilla kuin keskusta-oikeistolaisilla, ei ole selkeää näköalaa siitä, minkälaisia vastauksia ne tähän maailmantalouden trilemmaan haluavat. Niin oikeisto- kuin vasemmistopopulististen puolueiden vastaukset ovat tässä suhteessa selkeämpiä. Ne haluavat itsenäisiä kansallisvaltioita ja demokraattista päätöksentekoa kansallisvaltioissa. Euroopan vihreät puolueet ovat jonkin verran kasvattaneet kannatustaan ohjelmilla, joissa ne haluavat lisää globaalin talouden demokraattista sääntelyä kansainväliselle tasolle.

Liitteet

Luettelo Länsi-Euroopan maiden sosiaalidemokraattisista puolueista ja niiden jäsenyyksistä sosiaalidemokraattien kansainvälisissä järjestöissä.

Maa	Puolue	Jäsenyydet sosiaalidemokraattien kansainvälisissä järjestöissä		
		SI	PES	PA
Alankomaat	PvdA	Erosi 2014	+	+
Belgia	PS	+	+	+
	SP.A	+	+	+
Espanja	PSOE	+	+	+
Irlanti	LAB	+	+	+
Iso Britannia	LP	(+)	+	+
Italia	PSI	+	+	
	PSDI	+	+	
	PDS	+	+	
	DS	+	+	
	PD		+	+
	PSI	+	+	
Itävalta	SPÖ	+	+	+
Kreikka:	PASOK	+	+	+
Kypros	EDEK	+	+	+
Luxemburg	LSAP	+	+	+
Malta	PL		+	
Norja	DNA	Erosi 2016	+	+
Portugali	PS	+	+	+
Ranska	PS	+	+	+
Ruotsi	SAP	Erosi 2017	+	+
Saksa	SPD	Erosi 2017	+	+
Suomi	SDP	+	+	+
Sveitsi	SP	Erosi 2017		+
Tanska	SD	Erosi 2017	+	+

SI = Socialist International
PES = Party of European Socialist
PA = Progressive Alliance

Sosiaalidemokraattiset puolueet maittain

Alankomaat
Partij van de Arbeid (PvdA)
Belgia
Parti Socialiste (PS)
Socialistische Partij. Anders (SP.A)
Espanja
Partido Socialista Obrero Español (PSOE)
Irlanti
Labour Party (LAB)
Iso Btitannia
Labour Party (LAB)
Italia
Partito Socialista Italiano (PSI, 1994 asti)
Partito Socialista Democratico Italiano (PSDI, 1994 asti)
Partito Democratico della Sinistra (PDS, 1991–1998)
Democratici di Sinistra (DS; 1998–2007)
Partito Democratico (PD, 2007 alkaen)
Itävalta
Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ)
Kreikka
Panellinio Sosialistiko Kinima (PASOK)
Kypros
Kinima Sosialdimokraton (EDEK
Luxemburg
Lëtzebuergesch Sozialistesch Arbechterpartei (LSAP)
Malta
Partit Laburista (PL
Norja
Arbeiderpartiet (AP
Portugali
Partido Socialista (PS)
Ranska
Parti Socialiste (PS)
Ruotsi
Socialdemokratiska Arbetarepartiet (S)
Saksa
Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD
Suomi
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)
Sveitsi
Sozialdemokratische Partei der Schweiz (SP)
Tanska
Socialdemokratiet i Danmark (S)

Lähteet

Kirjallisuus

van Biezen, Ingrid, Peter Mair ja Thomas Poguntke (2012): Going, Going, . . . Gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe. *European Journal of Political Research* 51(1), 24–56.

Bartolini, Stefano ja Peter Mair (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability*. Cambridge: Cambridge University Press.

Blair, Tony ja Gerhard Schroeder (1998): *Europe: The Third Way/Die Neue Mitte*. Friedrich Ebert Foundation. South Africa Office. Working Documents No 2. June 1998.

Butler, David ja Donald Stokes (1974): *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice*. (2. painos) London: Macmillan.

Dalton, Russell J., Paul A. Beck ja Scott E. Flanagan (1984): Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Teoksessa Russell J. Dalton ja Scott E. Flanagan (toim.): *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 3–22.

Esping-Andersen, Gøsta (1985): *Politics against Markets. The Social Democratic Road to Power*. Princeton: Princeton University Press.

Evans, Geoffrey (toim.) (1999): *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context*. Oxford: Oxford University Press.

Evans, Geoffrey ja James Tilley (2012): How Parties Shape Class Politics: Explaining the Decline of the Class Basis of Party Support. *British Political Science* 42(1), 137–161.

Gingrich, Jane ja Silja Häusermann (2015): The Decline of the Working-Class Vote, the Reconfiguration of the Welfare Support Coalition and Consequences for the Welfare State. *Journal of European Social Policy* 25(1), 50–75.

Keating, Michael ja David McCrone (toim.) (2013): *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Knutsen, Oddbjørn (2006): *Class Voting in Western Europe: A Comparative Longitudinal Study*. Plymouth: Lexington Books.

Lipset, Seymour M. ja Stein Rokkan (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

Maggini, Nicola (2017): *Young People's Voting Behaviour in Europe. A Comparative Perspective*. Palgrave Macmillan: London.

Nieuwbeerta, Paul (1995): *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries, 1945–1990*. Amsterdam: Thesis.

Nieuwbeerta, Paul ja Wout C. Ultee (1999): Class Voting in Western Industrialized Countries, 1945–1990: Systemizing and Testing Explanations. *European Journal of Political Research* 35, 123–160.

Nordsieck, Wolfram (2017): *Parties and Election in Europe*. Norderstedt: Books on Demand.

Oesch, Daniel (2008): Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland. *International Political Science Review* 29(3), 349–373.

Oesch, Daniel ja Line Rennwald (2017): *Electoral Competition in Europe's New Tripolar Political Space: Class Voting for the Left, Centre-Right and Radical Right*. European University Institute, Working paper MWP 2017/02.

Padgett, Stephen ja William E. Paterson (1991): *A History of Social Democracy in Postwar Europe*. Lontoo ja New York: Longman.

Paloheimo, Heikki (2019): Eurooppalaisen sosiaalidemokratian alamäki – syyt ja seuraukset. Teoksessa Antti Ronkainen ja Juri Mykkänen (toim.): *Vapiseva Eurooppa. Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* Tampere: Vastapaino, 65–87.

Pitlik, Hans ja Martin Rode (2017): Individualistic Values, Institutional Trust, and Interventionist Attitudes. *Journal of Institutional Economics* 13(3), 575–598.

Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon & Schuster.

Spoon, Jae-Jae ja Heike Klüwer (2019): Party Convergence and vote Switching: Explaining Mainstream Party Decline across Europe. *European Journal of Political Research* 58(4), 1021–1042.

United Nations (1966): *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx.

van der Eijk, Cees, Herman Schmitt ja Tanja Binder (2005): Left-Right Orientations and Party Choice. Teoksessa Jacques Thomassen (toim.): *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxfrod: Oxford University Press, 168–191.

Waddington, Jeremy (2005): *Trade Union Membership in Europe*. Brussels: European Tradu Union Institute.

Weakliem, David L. (1995): Two Models of Class Voting. *British Journal of Political Science* 20(2), 254–270.

Sähköiset aineistot

Elinkeinoelämän valtuuskunnan arvo- ja asennetutkimukset1986 (FSD1080), 1996 (FSD1085), 2006 (FSD2292), 2010 (FSD2586), 2013 (FSD2822), 2016 (FSD3093) ja 2018 FSD3234).

European Social Survey, round 1, 2002, edition 6. Https://www.europeansocialsurvey.org/data/.

European Social Survey, round 8, 2016, edition 2.

Parties and Elections in Europe. Http://www.parties-and-elections.eu/.

Visser, Jelle (2015): The ICTWSS Database 5.0 2015. Amsterdam. Http://uva-aias.net/en/ictwss.

Liite 1 Eduskuntavaalitutkimus 2019: aineistokuvaus

Aineiston kerääjä
Taloustutkimus Oy
Aineistonkeruun ajankohta: 17.04.–15.07.2019. Noin kaksi kolmasosaa haastatteluista toteutettiin huhti-toukokuussa. Puuttuvien kysymysten osalta aineistoa paikattiin puhelinhaastatteluilla 25.09.–05.10.2019.

Perusjoukko/otos
Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa äänioikeutetut Suomessa asuvat henkilöt (poislukien Ahvenanmaa)

Havaintoaineiston koko
Kasvokkainen haastattelu: 1598 henkilöä
Itsetäytettävä lomake verkossa tai paperilla (nk. perävaunulomake): 753 henkilöä

Otantamenetelmä
Kiintiöotanta: otos ositettiin ja kiintiöitiin alueen, kuntatyypin, kielen, sukupuolen ja iän mukaan. Kiintiöinti perustuu tilastotietoihin kohderyhmän jakautumisesta ryhmiin näiden tekijöiden mukaan. Vastaajakiintiöt jaettiin alueellisesti maakuntajaon (NUTS-3) perusteella suhteessa kohdehenkilöiden määrään näillä alueilla. Tämän jälkeen jokaisella alueella vastaajat kiintiöitiin vielä kuntatyypin mukaan (haja-asutus, taajama, kaupunki) käyttäen Eurostatin DEGURBA-aluejakoa. Uudenmaan kohdalla erotettiin myös Helsinki omaksi alueekseen. Näiden perusteella vastaajat valikoituivat haastatteluihin. Haastattelut tehtiin lähtöpistemenetelmällä, jossa haastattelija valitsi lähtöosoitteen satunnaisesti annetulta postinumeroalueelta. Lisäksi kaupunkialueilla osa haastatteluista tehtiin hallihaastatteluina, joissa haastattelija varmisti postinumeron perusteella, että vastaajia on riittävästi eri alueilta. Ruotsinkieliset haastattelut tehtiin niillä alueilla, joissa ruotsinkielisen väestön osuus on merkittävä. Ruotsinkielisiä haastatteluja tehtiin Uudellamaalla, Helsingissä, Varsinais-Suomessa, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan ruotsinkielisillä alueilla. Haastattelun jälkeen vastaajia pyydettiin täyttämään vielä vapaaehtoinen kyselylomake, jota kutsutaan perävaunulomakkeeksi.

Keruumenetelmä
Kasvokkainen haastattelu sekä ns. perävaunuosana itsetäytettävä verkkolomake tai paperinen kyselylomake. Puhelinhaastattelut paikkaushaastattelujen osalta (puuttuvat vastaukset 3-6 kysymystä, 173 kpl).

Keruuväline
Strukturoidut lomakkeet, jotka tulevat saataville pdf-versioina Tietoarkistoon arkistoidun aineiston yhteydessä.

Aineistosta puuttuvat vastaukset
Kysymyslomakkeen ohjelmoinnissa tapahtui virhe, jonka seurauksena alkuperäisessä tutkimusaineistossa oli 288 vastaajaa, joilta ei kysytty kysymyksiä Q12LHA Q12LH-a – K18_SO K18. Näitä vastaajia tavoiteltiin uudelleen ja heille esitettiin kysymättä jääneet kysymykset. 288 vastaajasta 173 suostui uusintahaastatteluun. Lopputuloksena on se, että aineistoon jäi 115 vastaajaa, joilta jäi kysymättä äänestyskäyttäytymistä koskevista vastauksista riippuen 3–6 kysymystä. Kysymykset olivat seuraavat:

- Nykyisin monet jättävät syystä tai toisesta äänestämättä vaaleissa. Jätitkö sinä näissä eduskuntavaaleissa äänestämättä?
- (Jos ei äänestänyt): Kuinka itsestään selvää äänestämättä jättäminen oli sinulle?
- (Jos ei äänestänyt): Jos olisit käynyt äänestämässä, minkä puolueen tai ryhmittymän ehdokasta olisit äänestänyt?
- (Jos äänesti): Minkä puolueen tai ryhmittymän ehdokasta äänestit nyt käydyissä eduskuntavaaleissa?
- (Jos äänesti): Kuinka helppoa tai vaikeaa sinulle oli valita puolue tai ryhmittymä, jonka ehdokasta äänestit?
- (Jos äänesti): Kuinka helppoa tai vaikeaa sinulle oli löytää sopiva ehdokas
- (Jos äänesti): Harkitsitko minkään muun puolueen tai ryhmittymän ehdokkaita?
- (Jos harkitsi): Minkä puolueen tai ryhmittymän?

Aineiston sosiodemografinen edustavuus
Tutkimusaineisto on alueellisesti ja sosiodemografisesti edustava, kun sitä painotetaan seuraavassa selostettavalla painomuuttujalla.

Painot
Aineisto sisältää painomuuttujan (paino), joka painottaa yhdistetysti vastaajien kieli-, ikä-, sukupuoli- ja vaalipiirijakaumaa populaatiota vastaavaksi sekä puoluevalintaa vaalitulosta vastaavaksi.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0680 (nid.)
ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-834-9 (nid.)
ISBN 978-952-259-838-7 (PDF)

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET